

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliyā samvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

JĀTAKATṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 37

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဣ = u ဵ = ū ဥ = e ဩ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယံ ṅgha	ကန ṇṭha	ဈာ dhya	လှ pla	လှ lla
ကွ kka	ဇ cca	ကဏ ṇḍa	ဇ dhva	ဗ pba	လှ lya
ကျ kya	ဆ ccha	ကဏ ṇṇa	နိ nta	နိ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	ကဏ ṇha	နိ ntva	ဈ bya	ဂ vha
ကလ kla	ဇ jja	ကတ tta	နိ ntha	ဇ bra	ကွ sta
ကွ kva	ည ṇṇa	ကတ ttha	နိ nda	ဗ mpa	ကြ strā
ဈ khya	ဗ ṇha	ကတ tva	နိ ndra	ဗ mpha	သွ sna
ဇ khva	ဗ ṇca	ကျ tya	နိ ndha	ဗ mba	သွ sya
ဂ gga	ဆ ṇcha	ကြ tra	နိ nna	ဗ mbha	သ ssa
လှ ggha	ဗ ṇja	ဒ dda	ဈ nya	ဗ mma	သွ sma
ဈ gya	ဗ ṇjha	ဒ ddha	နိ nha	ဈ mya	သွ sva
ဂ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဗ ppa	ဗ mha	ကွ hma
ကံ ṅka	ဇ ṭtha	ဒ dra	ဗ ppha	လှ yya	ကွ hva
နံ ṅkha	ဗ ḍḍa	ဒ dva	ဈ pya	လှ yha	ဠ lha
ဂံ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Jātakatṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

1. Daḷhavagga

1. Rājovāda-jātakavaṇṇanā (151)	...	...	1
2. Siṅgāla-jātakavaṇṇanā (152)	...	...	5
3. Sūkarajātakavaṇṇanā (153)	...	...	8
4. Urage-jātakavaṇṇanā (154)	...	...	11
5. Bhaggajātakavaṇṇanā (155)	...	...	14
6. Alīnacitta-jātakavaṇṇanā (156)	...	...	16
7. Guṇajātakavaṇṇanā (157)	...	...	21
8. Suhanujātakavaṇṇanā (158)	...	...	27
9. Morajātakavaṇṇanā (159)	...	...	29
10. Vinīlajātakavaṇṇanā (160)	...	...	34
Uddānagāthā	...	...	36

2. Santhavavagga

1. Indasamānagotta-jātakavaṇṇanā (161)	...	...	36
2. Santhavajātakavaṇṇanā (162)	...	...	38
3. Susīmajātakavaṇṇanā (163)	...	...	40
4. Gijjhajātakavaṇṇanā (164)	...	...	45
5. Nakulajātakavaṇṇanā (165)	...	...	47
6. Upasāḷakajātakavaṇṇanā (166)	...	...	48
7. Samiddhi-jātakavaṇṇanā (167)	...	...	51
8. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā (168)	...	...	53
9. Arakajātakavaṇṇanā (169)	...	...	55

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
10. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā (170)	...	...	57
Uddānagāthā	...	...	57

3. Kalyāṇavagga

1. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā (171)	...	...	57
2. Daddarajātakavaṇṇanā (172)	...	...	60
3. Makkaṭajātakavaṇṇanā (173)	...	...	62
4. Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā (174)	...	...	64
5. Ādiccupaṭṭhānājātakavaṇṇanā (175)	...	...	66
6. Kaḷāyamuṭṭhiajātakavaṇṇanā (176)	...	...	67
7. Tindukajātakavaṇṇanā (177)	...	...	69
8. Kacchapajātakavaṇṇanā (178)	...	...	72
9. Satadhammajātakavaṇṇanā (179)	...	...	74
10. Duddadajātakavaṇṇanā (180)	...	...	77
Uddānagāthā	...	...	79

4. Asadisavagga

1. Asadisajātakavaṇṇanā (181)	...	...	79
2. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā (182)	...	...	83
3. Vālodakajātakavaṇṇanā (183)	...	...	87
4. Giridattajātakavaṇṇanā (184)	...	...	89
5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (185)	...	...	90
6. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā (186)	...	...	92
7. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā (187)	...	...	97
8. Sīhakotthujātakavaṇṇanā (188)	...	...	98
9. Sīhacammajātakavaṇṇanā (189)	...	...	99
10. Sīlānisamsajātakavaṇṇanā (190)	...	...	101
Uddānagāthā	...	...	103

Mātikā

Piṭṭhaṅka

5. Ruhakavagga

1. Ruhakajātakavaṇṇanā (191)	...	...	103
2. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (192)	...	...	105
3. Cūlapadumajātakavaṇṇanā (193)	...	...	105
4. Maṇicorajātakavaṇṇanā (194)	...	...	110
5. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā (195)	...	...	114
6. Valāhakassajātakavaṇṇanā (196)	...	...	116
7. Mittāmittajātakavaṇṇanā (197)	...	...	119
8. Rādhajātakavaṇṇanā (198)	...	...	121
9. Gahapatiajātakavaṇṇanā (199)	...	...	123
10. Sādhusilajātakavaṇṇanā (200)	...	...	125
Uddānagāthā	...	...	127

6. Natamdaḷhavagga

1. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā (201)	...	...	127
2. Keḷisīlajātakavaṇṇanā (202)	...	...	129
3. Khandhajātakavaṇṇanā (203)	...	...	132
4. Vīrakajātakavaṇṇanā (204)	...	...	136
5. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā (205)	...	...	138
6. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (206)	...	...	139
7. Assakajātakavaṇṇanā (207)	...	...	142
8. Susumārajātakavaṇṇanā (208)	...	...	145
9. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (209)	...	...	147
10. Kandagalakajātakavaṇṇanā (210)	...	...	148
Uddānagāthā	...	...	150

7. Bīraṇathambhavagga

1. Somadattajātakavaṇṇanā (211)	...	...	150
2. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā (212)	...	...	153

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
3. Bharujātakavaṇṇanā (213)	...	...	155
4. Puṇṇanadijātakavaṇṇanā (214)	...	...	158
5. Kacchapajātakavaṇṇanā (215)	...	...	160
6. Macchajātakavaṇṇanā (216)	...	...	162
7. Seggujātakavaṇṇanā (217)	...	...	164
8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (218)	...	...	165
9. Garahitajātakavaṇṇanā (219)	...	...	168
10. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (220)	...	...	170
Uddānagāthā	...	...	180

8. Kāsāvavagga

1. Kāsāvajātakavaṇṇanā (221)	...	...	180
2. Cūlanandiyajātakavaṇṇanā (222)	...	...	183
3. Puṭabhattajātakavaṇṇanā (223)	...	...	186
4. Kumbhilajātakavaṇṇanā (224)	...	...	189
5. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā (225)	...	...	189
6. Kosiyajātakavaṇṇanā (226)	...	...	190
7. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā (227)	...	...	192
8. Kāmanītajātakavaṇṇanā (228)	...	...	195
9. Palāyitajātakavaṇṇanā (229)	...	...	198
10. Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā (230)	...	...	200
Uddānagāthā	...	...	202

9. Upāhanavagga

1. Upāhanajātakavaṇṇanā (231)	...	...	202
2. Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā (232)	...	...	205
3. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā (233)	...	...	207
4. Asitābhūjātakavaṇṇanā (234)	...	...	209

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5. Vacchanakhajātakavaṇṇanā (235)	...	...	212
6. Bakajātakavaṇṇanā (236)	...	...	214
7. Sāketajātakavaṇṇanā (237)	...	...	215
8. Ekapadajātakavaṇṇanā (238)	...	...	216
9. Haritamaṇḍukajātakavaṇṇanā (239)	...	...	218
10. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā (240)	...	...	219
Uddānagāthā	...	...	222

10. Siṅgālavagga

1. Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā (241)	...	...	222
2. Sunakhajātakavaṇṇanā (242)	...	...	225
3. Guttilajātakavaṇṇanā (243)	...	...	227
4. Vigaticchajātakavaṇṇanā (244)	...	...	235
5. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā (245)	...	...	236
6. Bālovādajātakavaṇṇanā (246)	...	...	239
7. Pādañjalijātakavaṇṇanā (247)	...	...	240
8. Kimsukopamajātakavaṇṇanā (248)	...	...	242
9. Sālakajātakavaṇṇanā (249)	...	...	243
10. Kapijātakavaṇṇanā (250)	...	...	245
Uddānagāthā	...	...	247

3. Tikanipāta

1. Saṅkappavagga

1. Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā (251)	...	...	248
2. Tilamuṭṭhiijātakavaṇṇanā (252)	...	...	253
3. Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā (253)	...	...	257
4. Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā (254)	...	...	261
5. Sukajātakavaṇṇanā (255)	...	...	266

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
6. Jarūdapānajātakavaṇṇanā (256)	...	...	268
7. Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā (257)	...	...	270
8. Mandhātujātakavaṇṇanā (258)	...	...	281
9. Tirīṭavacchajātakavaṇṇanā (259)	...	...	284
10. Dūtajātakavaṇṇanā (260)	...	...	288
Uddānagāthā	...	...	290

2. Padumavagga

1. Padumajātakavaṇṇanā (261)	...	...	290
2. Mudupāṇijātakavaṇṇanā (262)	...	...	292
3. Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā (263)	...	...	296
4. Mahāpanādajātakavaṇṇanā (264)	...	...	299
5. Khurappajātakavaṇṇanā (265)	...	...	303
6. Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā (266)	...	...	305
7. Kakkaṭakajātakavaṇṇanā (267)	...	...	308
8. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (268)	...	...	311
9. Sujātajātakavaṇṇanā (269)	...	...	313
10. Ulūkajātakavaṇṇanā (270)	...	...	317
Uddānagāthā	...	...	319

3. Udapānavagga

1. Udapānadūsakajātakavaṇṇanā (271)	...	...	320
2. Byagghajātakavaṇṇanā (272)	...	...	321
3. Kacchapajātakavaṇṇanā (273)	...	...	324
4. Lolajātakavaṇṇanā (274)	...	...	326
5. Rucirajātakavaṇṇanā (275)	...	...	329
6. Kurudhammajātakavaṇṇanā (276)	...	...	330
7. Romakajātakavaṇṇanā (277)	...	...	342
8. Mahimsajātakavaṇṇanā (278)	...	...	345

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
9. Satapattajātakavaṇṇanā (279)	...	...	347
10. Puṭadūsakajātakavaṇṇanā (280)	...	...	350
Uddānagāthā	...	...	352

4. Abbhantaravagga

1. Abbhantarajātakavaṇṇanā (281)	...	...	352
2. Seyyajātakavaṇṇanā (282)	...	...	359
3. Vaddhakīsūkarajātakavaṇṇanā (283)	...	...	362
4. Sirijātakavaṇṇanā (284)	...	...	368
5. Maṇisūkarajātakavaṇṇanā (285)	...	...	373
6. Sālūkajātakavaṇṇanā (286)	...	...	376
7. Lābhagarahajātakavaṇṇanā (287)	...	...	378
8. Macchuddānajātakavaṇṇanā (288)	...	...	381
9. Nānāchandajātakavaṇṇanā (289)	...	...	384
10. Sīlavīmaṁsakajātakavaṇṇanā (290)	...	...	386
Uddānagāthā	...	...	388

5. Kumbhavagga

1. Surāghaṭajātakavaṇṇanā (291)	...	...	388
2. Supattajātakavaṇṇanā (292)	...	...	390
3. Kāyanibbindajātakavaṇṇanā (293)	...	...	393
4. Jambukhādakajātakavaṇṇanā (294)	...	...	395
5. Antajātakavaṇṇanā (295)	...	...	397
6. Samuddajātakavaṇṇanā (296)	...	...	398
7. Kāmavilāpajātakavaṇṇanā (297)	...	...	400
8. Udumbarajātakavaṇṇanā (298)	...	...	402
9. Komāraputtajātakavaṇṇanā (299)	...	...	404
10. Vakajātakavaṇṇanā (300)	...	...	406
Uddānagāthā	...	...	408

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

2. Dukanipāta

1. Daḷhavagga

1. Rājovāda-jātakavaṇṇanā (151)

Daḷhaṃ daḷhassa khipatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Rājovādaṃ ārabha kathesi. So **Tesakuṇajātake**¹ āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana divase Kosalarājā ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ² vinicchinitvā bhuttapātarāso allahatthova alaṅkatarathaṃ abhiruyha Satthu santikaṃ gantvā phullapadumasassirikesu pādesu nipatitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Satthā etadavoca “handa kuto nu tvaṃ mahārāja āgacchasi divā divassā”ti. Bhante ajja ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinto okāsaṃ alabhitvā idāni taṃ tīretvā bhuñjitvā allahatthova tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ āgatomhīti. Satthā “mahārāja dhammena samena aḍḍavinicchayaṃ nāma kusalaṃ, saggamaggo esa. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ tumhe mādisassa Sabbaññubuddhassa santikā ovādaṃ labhamānā dhammena

1. Khu 6. 1 piṭṭhe.

2. Aṭṭaṃ (Sī)

samena aḍḍaṃ vinicchineyyātha. Etadeva acchariyaṃ, yaṃ pubbe rājāno asabbaññūnampi paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchinantā cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuraṃ pūrayamānā agamimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā laddhagabbhaparihāro sotthinā mātukucchimhā nikkhami. Nāmaggaḥaṇadivase panassa “Brahmadattakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena vayappatto soḷasavassakāle Takkasilaṃ gantvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi, chandādivasena agantvā vinicchayaṃ anusāsi. Tasmim evaṃ dhammena rajjaṃ kārente amaccāpi dhammeneva vohāraṃ vinicchinimsu. Vohāresu dhammena vinicchayamānesu kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ, tesāṃ abhāvā aḍḍatthāya rājaṅgaṇe uparavo pacchijji. Amaccā divasampi vinicchayaṭṭhāne nisīditvā kañci vinicchayaṭṭhāya āgacchantāṃ adisvā uṭṭhāya pakkamanti, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pāpuṇi.

Bodhisatto cintesi “mayi dhammena rajjaṃ kārente vinicchayaṭṭhānaṃ āgacchantā nāma natthi, uparavo pacchijji, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pattaṃ, idāni mayā attano aguṇaṃ pariyesitum vaṭṭati “ayaṃ nāma me aguṇo”ti sutvā taṃ pahāya guṇesuyeva vattissāmī”ti. Tato paṭṭhāya “atthi nu kho me koci aguṇavādi”ti pariggaṇhanto antovaḷaṇjakānaṃ antare kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “ete mayhaṃ bhayenāpi aguṇaṃ avatvā guṇameva vadeyyun”ti bahivaḷaṇjanake pariggaṇhanto tatthāpi adisvā antonagare pariggaṇhi. Bahinagare catūsu dvāresu catugāmake pariggaṇhi. Tatthāpi kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “janapadaṃ pariggaṇhissāmī”ti amacce rajjaṃ paṭicchāpetvā rathaṃ āruya sārathimeva gahetvā aññātakavesena nagarā nikkhamitvā janapadaṃ pariggaṇhamāno yāva paccantabhūmiṃ gantvā kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā paccantasīmato mahāmaggena nagarābhimukhoyeva nivatti.

Tasmiṃ pana kāle Balliko¹ nāma Kosalarājāpi dhammena rajjaṃ kārento aguṇakathaṃ gavesanto² hutvā antovaḷañjakādīsu aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā janapadaṃ pariggaṇhanto taṃ padesaṃ agamāsi. Te ubhopi ekasmiṃ ninnaṭṭhāne sakaṭamagge abhimukhā ahesuṃ, rathassa ukkamanaṭṭhānaṃ natthi. Atha Ballikarañño sārathi Bārāṇasirañño sārathiṃ “tava rathaṃ ukkamāpehi”ti āha. Sopi “ambho sārathi tava rathaṃ ukkamāpehi, imasmiṃ rathe Bārāṇasirajjasāmiko Brahmadattamahārājā nisinno”ti āha. Itaropi naṃ “ambho sārathi imasmiṃ rathe Kosalarajjasāmiko Ballikamahārājā nisinno, tava rathaṃ ukkamāpetvā amhākaṃ rañño rathassa okāsaṃ dehi”ti āha. Bārāṇasirañño sārathi “ayampi kira rājāyeva, kiṃ nu kho kātabban”ti cintento “attheso upāyo”ti vayaṃ pucchitvā “dahaṛassa rathaṃ ukkamāpetvā mahallakassa okāsaṃ dāpessāmī”ti sanniṭṭhānaṃ katvā taṃ sārathiṃ Kosalarañño vayaṃ pucchitvā pariggaṇhanto ubhinnampi samānavayabhāvaṃ ñatvā rajjaparimāṇaṃ balaṃ dhaṇaṃ yaṣaṃ jātīṃ gottaṃ kulapadesanti sabbaṃ pucchitvā “ubhopi tiyojanasatikassa rajjassa sāmīno samānabaladhanayasajātigottakulapadesā”ti ñatvā “sīlavantassa okāsaṃ dassāmī”ti cintetvā “bho sārathi tumhākaṃ rañño sīlācāro kīdiso”ti pucchi. So “ayaṇca ayaṇca amhākaṃ rañño sīlācāro”ti attano rañño aguṇameva guṇato pakāsento paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Daḷhaṃ daḷhassa khipati, Balliko mudunā muduṃ.

Sādhumpi sādhunā jeti, asādhumpi asādhunā.

Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha **daḷhaṃ daḷhassa khipatī**ti yo daḷho hoti balavadaḷhena pahārena vā vacanena vā jinitabbo, tassa daḷhameva pahāraṃ vā vacanaṃ vā khipati. Evaṃ daḷhova hutvā taṃ jinātīti dasseti. **Ballikoti**³ tassa rañño nāmaṃ. **Mudunā mudunti** mudupuggalaṃ sayampi mudu hutvā mudunāva upāyena jināti. **Sādhumpi sādhunā jetī**ti ye sādhu sappurisā, te sayampi sādhu hutvā

1. Malliko (Sī)

2. Aguṇagavesako (Sī)

3. Mallikoti (Sī)

sādhunāva upāyena jināti. **Asādhumpi asādhunāti** ye pana asādhū, te sayampi asādhū hutvā asādhunāva upāyena jinātīti dasseti. **Etādiso ayaṃ rājāti** ayaṃ amhākaṃ Kosalarājā silācārena evarūpo. **Maggā uyyāhi sārathīti** attano rathaṃ maggā ukkamāpetvā uyyāhi, uppathena yāhi, amhākaṃ rañño maggaṃ dehīti vadati.

Atha naṃ Bārāṇasirañño sārathi “ambho kiṃ pana tayā attano rañño guṇakathā kathitā”ti vatvā “āmā”ti vutte “yadi pana ete guṇāti vadasi, aguṇa pana kīdisi”ti vatvā “ete tāva aguṇa hontu, tumhākaṃ pana rañño kīdiso guṇo”ti vutte “tena hi suṇāhi”ti dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Akkodhena jine kodhaṃ, asādhūṃ sādhunā jine.

Jine kadariyaṃ dānena, saccenā’likavādināṃ.

Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha **etādisoti** etehi “akkodhena jine kodhan”ti-ādivasena vuttehi guṇehi samannāgato. Ayañhi kuddhaṃ¹ puggalaṃ sayam akkodho hutvā akkodhena jināti, asādhūṃ pana sayam sādhu hutvā sādhunā upāyena jināti, kadariyaṃ thaddhamacchariṃ sayam dāyako hutvā dānena jināti.

Saccenā’likavādinanti musāvādiṃ sayam saccavādī hutvā saccena jināti.

Maggā uyyāhi sārathīti samma sārathi maggato apagaccha.

Evamvidhasilācāraguṇayuttassa amhākaṃ rañño maggaṃ dehi, amhākaṃ rājā maggassa anucchavikoti.

Evam vutte Ballikarājā ca sārathi ca ubhopi rathā otarivā asse mocetvā rathaṃ apanetvā Bārāṇasirañño maggaṃ adamsu. Bārāṇasirājā Ballikarañño “raññā nāma idañcidañca kātuṃ vaṭṭatī”ti ovādaṃ datvā Bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuram pūresi. Ballikarājāpi tassa ovādaṃ gahetvā janapadaṃ pariggahetvā attano aguṇavādiṃ adisvāva sakanagaraṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapurameva pūresi.

Satthā Kosalarājassa ovādatthāya imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Ballikaraṇṇo sārathi Moggallāno ahosi, Ballikarājā Ānando, Bārāṇasiraṇṇo sārathi Sāriputto, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Siṅgāljātakavaṇṇanā (152)

Asamekkhitakammantanti idaṃ Satthā Kūṭāgārasālāyaṃ viharanto Vesālīvāsikaṃ ekaṃ nhāpitaputtaṃ ārabba kathesi. Tassa kira pitā rājūnaṃ rājorodhānaṃ rājakumārānaṃ rājakumārikānaṃ massukaraṇakesasaṇṭhāpana-aṭṭhapadaṭṭhapanādīni¹ sabbakiccāni karoti saddho pasanno tisaṇagato samādinnaṇaṇṇasilo, antarantare Satthu dhammaṃ suṇanto kālaṃ vītināmeti. So ekasmiṃ divase rājanivesane kammaṃ kātuṃ gacchanto attano puttaṃ gahetvā gato. So tattha ekaṃ devaccharāpaṭibhāgaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ Licchavikumārikaṃ disvā kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā pitarā saddhiṃ rājanivesanā nikkhamitvā “etaṃ kumārikaṃ labhamāno jīvissāmi, alabhamānassa me ettheva maraṇaṃ”ti āhārupacchedaṃ katvā mañcakaṃ parissajitvā nipajji.

Atha naṃ pitā upasaṅkamitvā “tāta avatthumhi chandarāgaṃ mā kari, hīnajacco tvaṃ nhāpitaputto, Licchavikumārikā khattiyadhītā jātisampannā, na sā tuyhaṃ anucchavikā, aññaṃ te jātigottehi sadisaṃ kumārikaṃ ānessāmi”ti āha. So pitu kathaṃ na gaṇhi. Atha naṃ mātā bhātā bhaginī cūlapitā cūlamātāti sabbepi nātakā ceva mittasuhajjā ca sannipatitvā saññāpentāpi saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. So tattheva sussitvā parisussitvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpuṇi. Athassa pitā sarīrakiccapetakiccāni katvā tanusoko “Satthāraṃ vandissāmi”ti bahuṃ gandhamālāvilepanaṃ gahetvā mahāvanaṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinna “kiṃ nu kho upāsaka bahūni divasāni na dissasī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho upāsaka idāneva tava putto

1. Massukaraṇakesasaṇṭhāpana-aṭṭhapanadhovanādīni (Ka)

avatthusmim chandarāgaṃ uppādetvā vināsaṃ pāpuṇi, pubbepi pattoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese sīhayoniyaṃ nibbatti. Tassa cha kaniṭṭhabhātaro ekā ca bhaginī ahosi, sabbepe Kañcanaguhāyaṃ vasanti. Tassā pana guhāya avidūre Rajatapabbate ekā phalikaguhā atthi, tattheke siṅgālo vasati. Aparabhāge sīhānaṃ mātāpitaro kālamakaṃsu. Te bhaginiṃ sīhapotikaṃ Kañcanaguhāyaṃ ṭhapetvā gocarāya pakkamitvā¹ maṃsaṃ āharitvā tassā denti. So siṅgālo taṃ sīhapotikaṃ disvā paṭibaddhacitto ahosi. Tassā pana mātāpitūnaṃ dharamānakāle okāsaṃ nālattha, so sattannampi tesaṃ gocarāya pakkantakāle phalikaguhāya otaritvā Kañcanaguhāya dvāraṃ gantvā sīhapotikāya purato lokāmisapaṭisaṃyuttaṃ evarūpaṃ rahassakathaṃ kathesi “sīhapotike ahampi catuppado, tvampi catuppadā, tvaṃ me pajāpatī hohi, ahaṃ te pati bhavissāmi, te mayaṃ samaggā sammodamānā vasissāma, tvaṃ ito paṭṭhāya maṃ kilesavasena saṅgaṇhāhi”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ siṅgālo catuppadānaṃ antare hīno paṭikuṭṭho caṇḍālasadiso, mayaṃ uttamarājakulasammaṭā, esa kho mayā saddhiṃ asabbhiṃ ananucchavikaṃ kathaṃ katheti, ahaṃ evarūpaṃ kathaṃ sutvā jīvītena kiṃ karissāmi, nāsāvātaṃ sannirujjhivā² marissāmi”ti. Athassā etadahosi “mayhaṃ evameva maraṇaṃ ayuttaṃ, bhātikā tāva me āgacchantu, tesaṃ kathetvā marissāmi”ti. Siṅgālopi tassā santikā paṭivacanaṃ alabhitvā “idāni esā mayhaṃ kujjhatī”ti domanassappatto phalikaguhāyaṃ pavisitvā nipajji.

Atheko sīhapotako mahiṃsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā maṃsaṃ khādītva bhaginiyā bhāgaṃ āharitvā “amma maṃsaṃ khādassū”ti āha. Bhātika nāhaṃ maṃsaṃ khādāmi, marissāmīti. Kimkāraṇāti. Sā taṃ pavattiṃ ācikkhi. “Idāni kahaṃ so siṅgālo”ti ca vutte phalikaguhāyaṃ nipannaṃ siṅgālaṃ “ākāse nipanno”ti maññamānā bhātika kiṃ na passasi, eso Rajatapabbate ākāse nipannoti. Sīhapotako tassa phalikaguhāyaṃ nipannabhāvaṃ ajānanto “ākāse nipanno”ti

1. Nikkhamitvā (Sī)

2. Sannirumbhitvā (Sī, I)

saññī hutvā “māressāmi nan”ti sīhavegena pakkhanditvā phalikaguhaṃ hadayeneva pahari. So hadayena phalitena tattheva jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati. Athāparo āgacchi, sā tassapi tattheva kathesi. Sopi tattheva katvā jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati.

Evam chasupi bhātikesu matesu sabbapacchā bodhisatto āgacchi. Sā tassapi taṃ kāraṇaṃ ārocetvā “idāni so kuhin”ti vutte “eso Rajatapabbatamatthake ākāse nipanno”ti āha. Bodhisatto cintesi “siṅgālānaṃ ākāse patiṭṭhā nāma natthi, phalikaguhaṃ nipannako bhavissatī”ti. So pabbatapādaṃ otarivā cha bhātike mate disvā “ime attano bālatāya pariggaṇṇhanapaññāya abhāvena phalikaguhabhāvaṃ ajānitvā hadayena paharivā matā bhavissanti, asamekkhitvā atituriṇaṃ karontānaṃ kammaṃ nāma evarūpaṃ hotī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

3. “Asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṇipātinaṃ.

Sāni kammāni tappenti, uṇhaṃva’jjhohitaṃ mukhe”ti.

Tattha **asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṇipātinaṃ** yo puggalo yaṃ kammaṃ kattukāmo hoti, tattha dosaṃ asamekkhitvā anupadhāretvā turito hutvā vegeneva taṃ kammaṃ kātuṃ abhinipatati pakkhandati paṭipajjati, taṃ asamekkhitakammantaṃ turitābhiniṇipātinaṃ evaṃ sāni kammāni tappenti, socenti kilamenti. Yathā kiṃ? **Uṇhaṃva’jjhohitaṃ mukheti**, yathā bhuñjantena “idaṃ sītalaṃ idaṃ uṇhan”ti anupadhāretvā uṇhaṃ ajjhoharaṇīyaṃ mukhe ajjhoharitaṃ ṭhapitaṃ mukhampi kaṇṭhampi kucchimpi dahati soceti kilameti, evaṃ tathārūpaṃ puggalaṃ sāni kammāni tappenti.

Iti so sīho imaṃ gāthaṃ vatvā “mama bhātikā anupāyakusalatāya ‘siṅgālānaṃ māressāmā’ti ativegena pakkhanditvā sayam matā, ahaṃ pana evarūpaṃ akatvā siṅgālassa phalikaguhaṃ nipannasseva hadayaṃ phālessāmī”ti siṅgālassa ārohana-orohanamaggaṃ sallakkhetvā tadabhimukho hutvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi, pathaviyā saddhiṃ ākāsaṃ ekaninnādaṃ ahosi. Siṅgālassa phalikaguhaṃ nipannasseva bhītatasitassa hadayaṃ phali, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā “evaṃ so siṅgālo sīhanādaṃ sutvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

4. “Sīho ca sīhanādena, daddaraṃ abhinādayi.

Sutvā sīhassa nigghosaṃ, siṅgālo daddare vasaṃ.

Bhīto santāsamāpādi, hadayañcassa apphalī”ti.

Tattha **sīho** cattāro sīhā tiṇasiho paṇḍusiho kālasīho surattahatthapādo kesarasīho. Tesu kesarasīho idha adhippeto. **Daddaraṃ abhinādayī**ti tena asanipātasaddasadisena bheravatarena¹ sīhanādena taṃ Rajatapabbataṃ abhinādayi ekaninnādaṃ akāsi. **Daddare vasanti** phalikamissake Rajatapabbate vasanto. **Bhīto santāsamāpādī**ti maraṇabhayena bhīto cittutrāsaṃ āpādi. **Hadayañcassa apphalī**ti tena cassa bhayena hadayaṃ phalīti.

Evaṃ sīho siṅgālaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhātaro ekasmiṃ ṭhāne paṭicchādetvā tesāṃ matabhāvaṃ bhaginiyā ācikkhitvā taṃ samassāsetvā yāvajīvaṃ Kañcanaguhāyaṃ vasitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā siṅgālo nhāpitaputto ahosi, sīhapotikā licchavikumārikā, cha kaniṭṭhabhātaro aññataratherā ahesuṃ, jeṭṭhabhātikasīho pana ahameva ahosinti.

Siṅgālajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sūkarajātakavaṇṇanā (153)

Catuppado ahaṃ sammāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ mahallakattheraṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase rattiṃ dhammassavane vattamāne Satthari Gandhakuṭṭidvāre ramaṇīye sopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṃghassa Sugatovādaṃ datvā Gandhakuṭṭiṃ pavitṭhe Dhammasenāpati Satthāraṃ vanditvā attano pariveṇaṃ agamāsi. Mahāmoggallānopi pariveṇameva

1. Asanisatasaddabheravatarena (Sī, I)

gantvā muhuttaṃ vissamitvā therassa santikaṃ āgantvā pañhaṃ pucchi,
 pucchitapucchitaṃ Dhammasenāpati gaganatale puṇṇacandaṃ utṭhāpento
 viya vissajjetvā pākaṭamakāsi. Catassopi parisā dhammaṃ suṇamānā
 nisīdimsu. Tattheko mahallakatthero cintesi “sacāhaṃ imissā parisāya
 majjhe Sāriputtaṃ āluḥento pañhaṃ pucchissāmi, ayaṃ me parisā
 ‘bahussuto ayan’ti ñatvā sakkārasammānaṃ karissatī”ti parisantarā utṭhāya
 therāṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ ṭhatvā “āvuso Sāriputta mayampi taṃ
 ekaṃ pañhaṃ pucchāma, amhākampi okāsaṃ karoḥi, dehi me vinicchayaṃ
 āvedhikāya vā nivedhikāya vā¹ niggahe vā paggahe vā visese vā paṭivisese
 vā”ti āha. Thero taṃ oloketvā “ayaṃ mahallako icchācāre ṭhito tuccho na
 kiñci jānātī”ti tena saddhiṃ akathetvāva lajjamāno bījanaṃ ṭhapetvā āsanā
 otaritvā pariveṇaṃ pāvīsi, Moggallānattheropi attano pariveṇameva
 agamāsi.

Manussā utṭhāya “gaṇhathetaṃ tucchamahallakaṃ,
 madhuradhammassavanaṃ no sotuṃ na adāsī”ti anubandhimsu. So
 palāyanto vihārapaccante bhinnapadarāya vaccakuṭiyā patitvā
 gūthamakkhito aṭṭhāsi². Manussā taṃ disvā vipaṭisārino hutvā Satthu
 santikaṃ agamaṃsu. Satthā te disvā “kiṃ upāsakā avelāya āgatatthā”ti
 pucchi, manussā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na kho upāsakā idānevesa
 mahallako uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi saddhiṃ
 payojetvā gūthamakkhito jāto, pubbepesa uppilāvito hutvā attano balaṃ
 ajānitvā mahābalehi saddhiṃ payojetvā gūthamakkhito ahosi”ti vatvā tehi
 yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā
 Himavantapadese pabbataguhāya vāsaṃ kappesi. Tassā avidūre ekaṃ saraṃ
 nissāya bahū sūkarā nivāsaṃ kappesuṃ. Tameva saraṃ nissāya tāpasāpi
 paṇṇasālāsu vāsaṃ kappesuṃ. Athekadivasaṃ sīho mahimsavāraṇādīsu
 aññataṃ vadhitvā yāvadatthaṃ maṃsaṃ khāditvā taṃ saraṃ otaritvā
 pāṇīyaṃ pivitvā uttari. Tasmiṃ khaṇe eko thūlasūkaro taṃ saraṃ nissāya
 gocaraṃ gaṇhāti. Sīho taṃ disvā “aññaṃ

1. Āveṭhikāyeva nibbeṭhikāyeva (Sī)

2. Utṭhāsi (Sī, I)

ekadivasam imam khādisāmi, mam kho pana disvā puna na āgaccheyyā”ti tassa anāgamanabhayaena sarato uttaritvā ekena passena gantum ārabhi. Sūkaro oloketvā “esa mam disvā mama bhayena upagantum asakkonto bhayena palāyati, ajja mayā iminā sīhena saddhim payojetum vaṭṭatī”ti sīsam ukkhipitvā tam yuddhatthāya avhayanto paṭhamam gāthamāha—

5. “Catuppado aham samma, tvampi samma catuppado.

Ehi samma¹ nivattassu, kim nu bhīto palāyasī”ti.

Sīho tassa katham sutvā “samma sūkara ajja amhākam tayā saddhim saṅgāmo natthi, ito pana sattame divase imasmiṃyeva ṭhāne saṅgāmo hotū”ti vatvā pakkāmi. Sūkaro “sīhena saddhim saṅgāmessāmi”ti haṭṭhapahaṭṭho tam pavattim nātakānam ārocesi. Te tassa katham sutvā bhītatasitā “idāni tvaṃ sabbepi amhe nāsessasi, attano balaṃ ajānitvā sīhena saddhim saṅgāmam kattukāmosi, sīho āgantvā sabbepi amhe jīvitakkhayaṃ pāpessati, sāhasikakammaṃ mā karī”ti āhaṃsu. Sopi bhītatasito “idāni kim karomī”ti pucchi. Sūkara “samma tvaṃ etesaṃ tāpasānam uccārabhūmim gantvā pūtigūthe satta divasāni sarīraṃ parivaṭṭetvā sukkhāpetvā sattame divase sarīraṃ ussāvabindūhi temetvā sīhassa āgamanato purimataram gantvā vāṭayogaṃ ṇātvā uparivāte tiṭṭha, sucijātiko sīho tava sarīragandham ghāyitvā tuyhaṃ jayaṃ datvā gamissatī”ti āhaṃsu. So tathā katvā sattame divase tattha aṭṭhāsī. Sīho tassa sarīragandham ghāyitvā gūthamakkhitabhāvaṃ ṇātvā “samma sūkara sundaro te leso cintito, sace tvaṃ gūthamakkhito nābhavissa, idheva tam jīvitakkhayaṃ apāpessam, idāni pana te sarīraṃ neva mukhena ḍaṃsītuṃ, na pādena paharītuṃ sakkā, jayaṃ te dammī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

6. “Asuci pūtilomosi, duggandho vāsi sūkara.

Sace yujjhitukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te”ti.

Tattha **pūtilomoti** mīḷhamakkhitattā duggandhalomo. **Duggandho** vāsīti anitṭhajegucchapaṭikūlagandho hutvā vāyasi. **Jayaṃ samma dadāmi** teti “tuyhaṃ jayaṃ demi, ahaṃ parājito, gaccha tvaṃ”ti vatvā sīho tatova nivattitvā gocaraṃ gahetvā sare pāṇīyaṃ pivitvā pabbataguhaṃ gato. Sūkaropi “sīho me jito”ti ñātakānaṃ ārocesi. Te bhītatasiṭā “puna ekadivasaṃ āgacchanto sīho sabbeva amhe jīvitaṃ khayaṃ pāpessatī”ti palāyitvā aññattha agamaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sūkaro mahallako ahosi, sīho pana ahameva ahosiṃ”ti.

Sūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Uragajātakavaṇṇanā (154)

Idhū’ragānaṃ pavarō pavitṭhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabba kathesi. Kosalarañño kira sevakā seṇipamukhā dve mahāmattā aññamaññaṃ diṭṭhatṭhāne kalahaṃ karonti, tesam veribhāvo sakalanagare pākaṭo jāto. Te neva rājā, na ñātimittā samagge kātum sakkhiṃsu. Athekadivasaṃ Satthā paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokeno tesam ubhinnaṃpi sotāpattimaggaṃ upanissayaṃ disvā punadivase ekakova Sāvattīyaṃ piṇḍāya pavisitvā tesu ekassa gehadvāre aṭṭhāsi. So nikkhamitvā pattam gahetvā Satthāraṃ antonivesanaṃ pavesetvā āsanaṃ paññāpetvā nisīdāpesi. Satthā nisīditvā tassa mettābhāvanāya ānisaṃsaṃ kathetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, so saccapariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Satthā tassa sotāpanabhāvaṃ ñatvā tameva pattam gāhāpetvā uṭṭhāya itarassa gehadvāraṃ agamāsi. Sopi nikkhamitvā Satthāraṃ vanditvā “pavisatha bhante”ti gharaṃ pavesetvā nisīdāpesi. Itaropi pattam gahetvā Satthārā saddhimyeva pāvisi. Satthā tassa ekādasa mettānisaṃse vaṇṇetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sopi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Iti te ubhopi

sotāpannā hutvā aññamaññaṃ accayaṃ dassetvā khamāpetvā samaggā sammodamānā ekajjhāsayā ahesuṃ. Taṃ divasaññeva ca Bhagavato sammukhāva ekato bhuñjiṃsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā vihāraṃ agamāsi. Te bahūni mālāgandhavilepanāni ceva sappimadhuphāṇitādīni ca ādāya Satthārā saddhimyeva nikkhamiṃsu. Satthā bhikkhusaṃghena vatte dassite Sugatovādaṃ datvā Gandhakuṭiṃ pāvisi.

Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ Satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā adantadamako, ye nāma dve mahāmatte ciraṃ vāyamamānopi neva rājā samagge kātuṃ sakkhi, na ñātimittādayo sakkhiṃsu, te ekadivaseneva Tathāgatena damitā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevāhaṃ ime dve jane samagge akāsiṃ, pubbepe te mayā samaggā katāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ ussave ghoṣite mahāsamajjaṃ ahoṣi. Bahū manussā ceva devanāgasupaṇṇādayo ca samajjadassanattamaṃ sannipatiṃsu. Tatrekaṣmiṃ ṭhāne eko nāgo ca supaṇṇo ca samajjaṃ passamānā ekato aṭṭhaṃsu. Nāgo supaṇṇassa supaṇṇabhāvaṃ ajānanto aṃse hatthaṃ ṭhapesi. Supaṇṇo “kena me aṃse hattho ṭhapito”ti nivattitvā olokeno nāgaṃ sañjāni. Nāgopi olokeno supaṇṇaṃ sañjānitvā maraṇabhayaṭṭajjito nagarā nikkhamitvā nadīpiṭṭhena¹ palāyi. Supaṇṇopi “taṃ gahessāmi”ti anubandhi. Tasmīṃ samaye bodhisatto tāpaso hutvā tassā nadiyā tīre paṇṇasālāya vasamāno divā darathapaṭippassambhanattamaṃ udakasāṭikaṃ nivāsetvā vakkalaṃ bahi ṭhapetvā nadiṃ otaritvā nhāyati. Nāgo “imaṃ pabbajitaṃ nissāya jīvitaṃ labhissāmi”ti pakativāṇṇaṃ vijahitvā maṇikkhandhavaṇṇaṃ māpetvā vakkalantaraṃ pāvisi. Supaṇṇo anubandhamāno taṃ tattha pavīṭṭhaṃ disvā vakkale garubhāvena aggahetvā bodhisattaṃ āmantetvā “bhante ahaṃ chāto, tumhākaṃ vakkalaṃ gaṇhatha, imaṃ nāgaṃ khādissāmi”ti imamatthaṃ pakāsetuṃ paṭhamaṃ gāthamāha—

1. Nadītiṭṭhena (Ka)

7. “Idhū’ragānaṃ pavaro paviṭṭho,
 Selassa vaṇṇena pamokkha’micchaṃ.
 Brahmaṃ ca vaṇṇaṃ apacāyamāno,
 Bubhukkhito no vitarāmi¹ bhottun”ti.

Tattha **idhū’ragānaṃ pavaro paviṭṭho**ti imasmiṃ vakkale uragānaṃ pavaro nāgarājā paviṭṭho. **Selassa vaṇṇenā**ti maṇivaṇṇena, maṇikkhandho hutvā paviṭṭhoati attho. **Pamokkha’micchanti** mama santikā mokkhaṃ icchamāno. **Brahmaṃ ca vaṇṇaṃ apacāyamāno**ti ahaṃ pana tumhākaṃ brahmavaṇṇaṃ seṭṭhavaṇṇaṃ² pūjento garuṃ karonto. **Bubhukkhito no vitarāmi bhottunti** etaṃ nāgaṃ vakkalantaraṃ paviṭṭhaṃ chātopi samāno bhakkhituṃ na sakkomīti.

Bodhisatto udaye tṭhoyeva supaṇṇarājassa thutiṃ katvā dutiyaṃ gāthamāha—

8. “So brahmagutto cirameva jīva,
 Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā.
 Yo³ brahmavaṇṇaṃ apacāyamāno,
 Bubhukkhito no vitarāsi bhottun”ti.

Tattha **so brahmaguttoti** so tvaṃ brahmagopito brahmarakkhito hutvā. **Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā**ti devatānaṃ paribhogārahā bhakkhā ca tava pātubhavantu, mā pāṇātipātaṃ katvā nāgamaṃsakhādako ahoṣi.

Iti bodhisatto udaye tṭhito va anumodanaṃ katvā uttaritvā vakkalaṃ nivāsetvā te ubhopi gahetvā assamapadaṃ gantvā mettābhāvanāya vaṇṇaṃ kathetvā dvepi jane samagge akāsi. Te tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā sukhaṃ vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā nāgo ca supaṇṇo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Visahāmi (Sī, I)

2. Brahmavakkaṃ seṭṭhavakkaṃ (Ka)

3. So (Sī, I)

5. Bhaggajātakavaṇṇanā (155)

Jīva vassasatam bhaggāti idam Satthā Jetavanasaṃpāse Pasenadikosalena raññā kārīte Rājakārāme¹ viharanto attano khipitakaṃ ārabbhā kathesi. Ekasmiñhi divase Satthā Rājakārāme catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desento khipi. Bhikkhū “jīvatu bhante Bhagavā, jīvatu Sugato”ti uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ akaṃsu, tena saddena dhammakathāya antarāyo ahoṣi. Atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesi “api nu kho bhikkhave khipite ‘jīvā’ti vutto² tappaccayā jīveyya vā mareyya vā”ti. No hetam bhanteti. Na bhikkhave khipite “jīvā”ti vattabbo, yo vadeyya āpatti dukkaṭassāti³. Tena kho pana samayena manussā bhikkhūnaṃ khipite “jīvatha bhante”ti vadanti, bhikkhū kukkuccāyanta nālapanti. Manussā ujjhāyanti “kathañhi nāma samaṇa Sakyaputtiya ‘jīvatha bhante’ti vuccamānā nālapissanti”ti. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Gihī bhikkhave maṅgalikā, anujānāmi bhikkhave gihīnaṃ “jīvatha bhante”ti vuccamānena “ciraṃ jīvā”ti vattunti. Bhikkhū Bhagavantaṃ pucchimsu “bhante jīvapaṭijīvaṃ nāma kadā uppannaṃ”ti. Satthā “bhikkhave jīvapaṭijīvaṃ nāma porāṇakāle uppannaṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārīte bodhisatto Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa pitā vohāraṃ katvā jīvikaṃ kappeti, so soḷasa vassuddesikaṃ bodhisattaṃ maṇikabhaṇḍaṃ ukkhipāpetvā gāmanigamādīsu caranto Bārāṇasīṃ patvā dovārikassa ghare bhattaṃ pacāpetvā bhuñjitvā nivasaṭṭhānaṃ alabhanto “avelāya āgatā āgantukā kattha vasanti”ti pucchi. Atha naṃ manussā “bahinagare ekā sālā atthi, sā pana amanussapariggahitā. Sace icchatha, tattha vasathā”ti āhaṃsu. Bodhisatto “etha tāta gacchāma, mā yakkhassa bhāyittha, ahaṃ taṃ dametvā tumhākaṃ pādesu pātesāmi”ti pitaraṃ gahetvā tattha gato. Athassa pitā phalake nipajji, sayam pitu pāde sambāhanto nisīdi. Tattha adhivattho yakkho dvādaśa vassāni Vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā taṃ sālāṃ labhanto “imaṃ sālāṃ paviṭṭhamanusseṣu yo khipite ‘jīvā’ti vadati, yo ca ‘jīvā’ti vutte ‘paṭijīvā’ti vadati, te

1. Rājikārāme (Ka)

2. Vutte (Sī, I)

3. Vi 4. 281 piṭṭhe.

jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādeyyāsī”ti labhi. So piṭṭhivaṃsathūṇāya vasati. So “bodhisattassa pitaraṃ khipāpessāmī”ti attano ānubhāvena sukkhumacūṇaṃ vissajjesi, cūṇo āgantvā tassa nāsapuṭe pāvīsi. So phalake nipannakova khiṇi, bodhisatto na “jīvā”ti āha. Yakkho taṃ khādituṃ thūṇāya otarati. Bodhisatto taṃ otarantaṃ disvā “iminā me pitā khipāpito bhavissati, ayaṃ so khipite ‘jīvā’ti avadantaṃ khādayakkho bhavissati”ti pitaraṃ ārabha paṭhamam gāthamāha—

9. “Jīva vassasataṃ bhagga, aparāṇi ca vīsatiṃ.

Mā maṃ pisācā khādantu, jīva tvaṃ saradosatan”ti.

Tattha **bhaggā**¹ pitaraṃ nāmenālapati. **Aparāṇi ca vīsatiṃ**ti aparāṇi ca vīsati vassāni jīva. **Mā maṃ pisācā khādantū**ti maṃ pisācā mā khādantu.

Jīva tvaṃ saradosatanti tvaṃ pana vīsuttaraṃ vassasataṃ jīvāti.

Saradosatañhi gaṇiyamānaṃ vassasatameva hoti, taṃ purimehi vīsāya saddhiṃ vīsuttaraṃ idha adhippetam.

Yakkho bodhisattassa vacanaṃ sutvā “imaṃ tāva māṇavaṃ ‘jīvā’ti vuttattā khādituṃ na sakkā, pitaraṃ panassa khādissāmī”ti pitu santikaṃ agamāsi. So taṃ āgacchantaṃ disvā cintesi “ayaṃ so ‘paṭijīvā’ti abhaṇantānaṃ khādayakkho bhavissati, paṭijīvaṃ karissāmī”ti. So puttaṃ ārabha dutiyaṃ gāthamāha—

10. “Tvampi vassasataṃ jīva, aparāṇi ca vīsatiṃ.

Visaṃ pisācā khādantu, jīva tvaṃ saradosatan”ti.

Tattha **visaṃ pisācā khādantū**ti pisācā halāhalavisaṃ khādantu.

Yakkho tassa vacanaṃ sutvā “ubhopi me na sakkā khādituṃ”ti paṭinivatti. Atha naṃ bodhisatto pucchi “bho yakkha kasmā tvaṃ imaṃ sālāṃ paviṭṭhamanusse khādasī”ti. Dvādasa vassāni Vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā laddhattāti. Kiṃ pana sabbeva khādituṃ labhasīti. Jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādāmīti. “Yakkha tvaṃ pubbepi akusalaṃ katvā

1. Gaggāti (Sī, I)

kakkhaḷo pharuso paravihiṃsako hutvā nibbatto, idānipi tādisaṃ kammaṃ katvā tamo tamaparāyaṇo bhavissasi, tasmā ito paṭṭhāya pāṇātipātādīhi viramassū”ti taṃ yakkhaṃ dametvā nirayabhayena tajjetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā yakkhaṃ pesanakārakaṃ viya akāsi.

Punadivase sañcarantā manussā yakkhaṃ disvā bodhisattena cassa damitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesuṃ “deva eko māṇavo taṃ yakkhaṃ dametvā pesanakārakaṃ viya katvā ṭhito”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā senāpatiṭṭhāne ṭhapesi, pitu cassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yakkhaṃ balipaṭiggāhakaṃ katvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “jīvapaṭijīvaṃ nāma tasmiṃ kāle uppannaṃ”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā yakkho Aṅgulimālo ahosi, rājā Ānando, pitā Kassapo, putto pana ahameva ahosiṃ”ti.

Bhaggajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Alīnacittajātakavaṇṇanā (156)

Alīnacittaṃ nissāyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu Ekādasanipāte **Samvarajātake**¹ āvi bhavissati. So pana bhikkhu Satthārā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu vīriyaṃ ossajī”ti vutte “saccaṃ Bhagavā”ti āha. Atha naṃ Satthā “nanu tvaṃ bhikkhu pubbe vīriyaṃ avissajjetvā² maṃsapesisadisassa daharakumārassa dvādasayojanike Bārāṇasinagare rajjaṃ gahetvā adāsi, idāni kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajasī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Bārāṇasito avidūre Vaḍḍhakīgāmo ahosi, tattha pañcasatā vaḍḍhakī vasanti. Te

1. Khu 5. 238 piṭṭhe.

2. Katvā (Sī, I)

nāvāya uparisotaṃ gantvā araṇṇe gehasambhāradārūni koṭṭetvā tattheva ekabhūmikadvibhūmikādibhede gehasambhāre¹ sajjetvā thambhato paṭṭhāya sabbadārūsu saññaṃ katvā nadītīraṃ netvā nāvaṃ āropetvā anusotena nagaraṃ āgantvā ye yādisāni gehāni ākaṅkhanti, tesāṃ tādīsāni katvā kahāpaṇe gahetvā puna tattheva gantvā gehasambhāre āharanti. Evaṃ tesāṃ jīvikaṃ kappentānaṃ ekasmiṃ kāle khandhāvāraṃ bandhitvā dārūni koṭṭentānaṃ avidūre eko hatthī khadirakhāṇukaṃ akkami. Tassa so khāṇuko pādaṃ vijjihi, balavavedanā vattanti, pādo uddhumāyitvā pubbaṃ gaṇhi. So vedanāppatto tesāṃ dārukoṭṭanasaddaṃ sutvā “ime vaḍḍhakī nissāya mayhaṃ sotthi bhavissatī”ti maññaṃāno tīhi pādehi tesāṃ santikaṃ gantvā avidūre nipajji, vaḍḍhakī taṃ uddhumātapādaṃ disvā upasaṅkamitvā pāde khāṇukaṃ disvā tikhiṇavāsiyā khāṇukassa samantato odhiṃ datvā rajjuyā bandhitvā ākaḍḍhantā khāṇuṃ nīharitvā pubbaṃ mocetvā uṇhodakena dhovitvā tadanurūpehi bhesajjehi makkhetvā na cirasseva vaṇaṃ phāsukaṃ karimsu.

Hatthī arogo hutvā cintesi “mayā ime vaḍḍhakī nissāya jīvitaṃ laddhaṃ, idāni tesāṃ mayā upakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya vaḍḍhakīhi saddhiṃ rukkhe nīharati, tacchentaṃ parivattetvā deti, vāsi-ādāni upasaṃharati, soṇḍāya veṭhetvā kālasuttakoṭiyaṃ gaṇhāti. Vaḍḍhakīpissa bhojanavelāya ekekaṃ piṇḍaṃ dentā pañca piṇḍasatāni denti. Tassa pana hatthissa putto sabbaseto hatthājānīyapotako atthi, tenassa etadahosi “ahaṃ etarahi mahallako. Idāni mayā imesaṃ vaḍḍhakīnaṃ kammakaraṇatthāya puttaṃ datvā gantuṃ vaṭṭatī”ti. So vaḍḍhakīnaṃ anācikkhitvā araṇṇaṃ pavisitvā puttaṃ ānetvā “ayaṃ hatthipotako mama putto, tumhehi mayhaṃ jīvitaṃ dinnāṃ, ahaṃ vo vejjavetanatthāya imaṃ dammi, ayaṃ tumhākaṃ ito paṭṭhāya kammāni karissatī”ti vatvā “ito paṭṭhāya puttaka yaṃ mayā kattabbaṃ kammaṃ, taṃ tvaṃ karohi”ti puttaṃ ovaditvā vaḍḍhakīnaṃ datvā sayāṃ araṇṇaṃ pāvīsi.

Tato paṭṭhāya hatthipotako vaḍḍhakīnaṃ vacanakaro ovādakkhamo hutvā sabbakiccāni karoti. Tepi taṃ pañcahi piṇḍasatehi posenti,

1. Gehe (Sī, I)

so kammaṃ katvā nadim otaritvā nhatvā kīḷitvā āgacchati, vaḍḍhakīdārakāpi taṃ soṇḍādīsu gahetvā udahepi thalepi tena saddhim kīḷanti. Ājānīyā pana hatthinopi assāpi purisāpi udahe uccāraṃ vā passāvaṃ vā na karonti, tasmā sopi udahe uccārapassāvaṃ akatvā bahinadītīreyaṃ karoti. Athekasmim divase uparinadiyā devo vassi, atha sukkhaṃ hatthilaṇḍaṃ udakena nadim otaritvā gacchantam Bārāṇasīnagaratitthe ekasmim gumbhe laggetvā aṭṭhāsi. Atha rañño hatthigopakā “hatthī nhāpessāmā”ti pañca hatthisatāni nayimsu. Ājānīyalaṇḍassa gandhaṃ ghāyitvā ekopi hatthī nadim otaritum na ussahi. Sabbepi naṅguṭṭhaṃ ukkhipitvā palāyitum ārabhimsu, hatthigopakā hatthācariyānaṃ ārocesum. Te “udahe paripanthena¹ bhavitabban”ti udakaṃ sodhāpetvā tasmim gumbhe taṃ ājānīyalaṇḍaṃ disvā “idamettha kāraṇaṃ”ti ñatvā cāṭim āharāpetvā udakassa pūretvā taṃ tattha madditvā hatthīnaṃ sarīre siñcāpesum, sarīrāni sugandhāni ahesum. Tasmim kāle te nadim otaritvā nhāyimsu.

Hatthācariyā rañño taṃ pavattim ārocetvā “taṃ hatthājānīyaṃ pariyesitvā ānetum vaṭṭati devā”ti āhaṃsu. Rājā nāvāsaṅghāṭehi nadim pakkhanditvā uddhaṃgāmīhi nāvāsaṅghāṭehi vaḍḍhakīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Hatthipotako nadiyaṃ kīḷanto bherisaddaṃ sutvā gantvā vaḍḍhakīnaṃ santike aṭṭhāsi. Vaḍḍhakī rañño paccuggamaṇaṃ katvā “deva sace dārūhi attho, kimkāraṇā āgatattha, kim pesetvā āharāpetum² na vaṭṭati”ti āhaṃsu. Nāhaṃ bhaṇe dārūnaṃ atthāya āgato, imassa pana hatthissa atthāya āgatomhīti. Gāhāpetvā gacchatha devāti. Hatthipotako gantum na icchi. Kim kārāpeti bhaṇe hatthīti. Vaḍḍhakīnaṃ posāvanikaṃ āharāpeti devāti. “Sādhu bhaṇe”ti rājā hatthissa catunnaṃ pādānaṃ soṇḍāya naṅguṭṭhassa ca santike satahassasatasahassakahāpaṇe ṭhapāpesi. Hatthī ettakenāpi agantvā sabbavaḍḍhakīnaṃ dussayugesu vaḍḍhakībhariyānaṃ nivāsanaśāṭakesu dinnesu saddhimkīḷitānaṃ dāraḱānañca dāraḱaparihāre kate nivattitvā vaḍḍhakī³ ca itthiyo ca dāraḱe ca oloketvā raññā saddhim agamāsi.

1. Paribandhena (Ka)

2. Ārocetum (Ka)

3. Vaḍḍhakī nivattetvā (Sī)

Rājā taṃ ādāya nagaraṃ gantvā nagarañca hatthisālañca alaṅkārapetvā hatthiṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāretvā hatthisālaṃ pavesetvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā abhisekaṃ datvā opavayhaṃ katvā attano sahāyaṭṭhāne ṭhapetvā upaḍḍharajjaṃ hatthissa datvā attanā samānaparihāraṃ akāsi. Hatthissa āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahosi. Evaṃ kāle gacchante bodhisatto tassa rañño aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā gabbhaparipākakāle rājā kālamakāsi. Hatthi pana sace rañño kālakatabhāvaṃ jāneyya, tatthevassa hadayaṃ phaleyya, tasmā hatthiṃ rañño kālakatabhāvaṃ ajānāpetvāva upaṭṭhahiṃsu. Rañño pana kālakatabhāvaṃ sutvā “tucchaṃ kira rajjan”ti anantarasāmantakosalarājā mahatiyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāresi. Nagaravāsino dvārāni pidahitvā Kosalarañño sāsanaṃ paṇiṃsu “amhākaṃ rañño aggamaheṣi paripuṇṇagabbhā ‘ito kira sattame divase puttaṃ vijāyissati’ti aṅgavijjāpāṭhakā āhaṃsu. Sace sā puttaṃ vijāyissati, mayaṃ sattame divase yuddhaṃ dassāma, na rajjaṃ, ettaṃ kālaṃ āgamethā”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Devī sattame divase puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaṇaḍdivase pana mahājanassa alīnacittaṃ paggaṇhanto jātoti “Alīnacittakumāro”tevassa nāmaṃ akaṃsu. Jātadivasatoyeva panassa paṭṭhāya nāgarā Kosalarañña saddhiṃ yujjhiṃsu. Ninnāyakattā saṅgāmassa mahantampi balam yujjhamānaṃ thokaṃ thokaṃ osakkati. Amaccā deviyā tamatthaṃ ārocetvā “mayaṃ evaṃ osakkamāne bale parājayabhāvassa¹ bhāyāma, amhākaṃ pana rañño kālakatabhāvaṃ, puttassa jātabhāvaṃ, Kosalarañño āgantvā yujjhanabhāvañca rañño sahāyako maṅgalaṭṭhī na jānāti, jānāpema nan”ti pucchhiṃsu². Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā puttaṃ alaṅkaritvā dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā pāsādā oruyha amaccagaṇaparivutā hatthisālaṃ gantvā bodhisattaṃ hatthissa pādamūle nipajjāpetvā “sāmi sahāyo te kālakato, mayaṃ tuyhaṃ hadayaphālanabhayena nārocayimha, ayaṃ te sahāyassa putto, Kosalarājā āgantvā

1. Parajjanabhāvassa (Sī, I)

2. Āpucchhiṃsu (Ka)

nagaram parivāretvā tava puttena saddhim yujjhati, balam osakkati, tava puttam tvaññeva vā mārehi, rajjam vāssa gaṇhitvā dehi”ti āha.

Tasmim kāle hatthī bodhisattam soṇḍāya parāmasitvā ukkhipitvā kumbhe ṭhapetvā roditvā bodhisattam otāretvā deviyā hatthe nipajjāpetvā “Kosalarājam gaṇhissāmī”ti hatthisālato nikkhami. Athassa amaccā vammam paṭimuñcitvā alaṅkaritvā nagaradvāram avāpuritvā tam parivāretvā nikkhamimsu. Hatthī nagarā nikkhamitvā koṇcanādam katvā mahājanam santāsetvā palāpetvā balakoṭṭhakaṁ bhinditvā Kosalarājānam cūlāya gahetvā ānetvā bodhisattassa pādamūle nipajjāpetvā māraṇatthāyassa uṭṭhite vāretvā “ito paṭṭhāya appamatto hohi, ‘kumāro daharo’ti saññaṁ mā karī”ti ovaditvā uyyojesi. Tato paṭṭhāya sakalajambudīpe rajjam bodhisattassa hatthagatameva jātam, añño paṭisattu nāma uṭṭahitum samattho nāhosi. Bodhisatto sattavassikakāle abhisekaṁ katvā Alīnacittarājā nāma hutvā dhammena rajjam kāretvā jīvitapariyosāne saggapuram pūresi.

Satthā imam atītam āharitvā abhisambuddho hutvā imam gāthādvayamāha—

11. “Alīnacittam nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū.

Kosalam senā’santuṭṭham, jīvaggāham agāhayi.

12. Evaṁ nissāyasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo.

Bhāvayaṁ kusalam dhammam, yogakkhemassa pattiya.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṁyojanakkhayan”ti.

Tattha **Alīnacittam nissāyā**ti Alīnacittam rājakumāram nissāya. **Pahaṭṭhā mahatī camū**ti “paveṇīrajjam no diṭṭhan”ti haṭṭhatuṭṭhā hutvā mahatī senā. **Kosalam senā’santuṭṭhanti** Kosalarājānam sena¹ rajjena asantuṭṭham pararajjalobhena āgataṁ. **Jīvaggāham agāhayī**ti amāretvāva sā camū tam rājānam hatthinā jīvaggāham gaṇhāpesi. **Evaṁ nissayasampannoti** yathā sā camū, evaṁ añño pi kulaputto nissayasampanno

1. Sakena (Sī)

kalyāṇamittam Buddhāṃ vā Buddhasāvakaṃ vā nissayaṃ labhitvā.
Bhikkhūti parisuddhādhivacanametam. **Āraddhavīriyoti** paggahitavīriyo
 catudosāpagatena vīriyena samannāgato. **Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammanti**
 kusalaṃ niravajjam¹ sattatimsabodhipakkhiyasāṅkhātā dhammaṃ
 bhāvento. **Yogakkhemassa pattiyaṃ** catūhi yogehi khemassa nibbānassa
 pāpuṇanattāya tam dhammaṃ bhāvento. **Pāpuṇe anupubbena,**
sabbasaṃyojanakkhayanti evaṃ vipassanato paṭṭhāya imaṃ kusalaṃ
 dhammaṃ bhāvento so kalyāṇamittupanissayasampanno bhikkhu
 anupubbena vipassanāñāṇāni ca heṭṭhimamaggaphalāni ca pāpuṇanto
 pariyosāne dasannampi saṃyojanānaṃ khayante uppannattā
 sabbasaṃyojanakkhayasaṅkhātā arahattaṃ pāpuṇāti. Yasmā vā nibbānaṃ
 āgama sabbasaṃyojanāni khīyanti, tasmā tampi
 sabbasaṃyojanakkhayameva, evaṃ anupubbena nibbānasaṅkhātāṃ
 sabbasaṃyojanakkhayaṃ pāpuṇātīti attho.

Iti Bhagavā amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭam gahetvā
 uttaripi saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne
 ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā mātā Mahāmāyā, pitā
 Suddhodanamahārājā ahosi, rajjam gahetvā dinnahatthī ayaṃ ossaṭṭhavīriyo
 bhikkhu, hatthissa pitā Sāriputto, sāmantakosalarājā Moggallāno,
 Alīnacittakumāro pana ahameva ahosinti.

Alīnacittajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Guṇajātakavaṇṇanā (157)

Yena kāmaṃ paṇāmetīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Ānandattherassa sāṭakasahassalābham ārabba kathesi. Therassa
 Kosalaraṇṇo antepure dhammavācanavatthu heṭṭhā **Mahāsārajātake**²
 āgatameva. Iti there raṇṇo antepure dhammaṃ vācente raṇṇo
 saḥassagghanikānaṃ sāṭakānaṃ saḥassaṃ āhariyittha. Rājā tato pañca
 sāṭakasatāni pañcannaṃ devīsatānaṃ adāsi. Tā sabbāpi te sātake ṭhapetvā
 punadivase Ānandattherassa datvā sayam purāṇasātakeyeva pārupitvā raṇṇo
 pātarāsaṭṭhānaṃ agamaṃsu.

1. Nirāmisam (Sī, I)

2. Khu 5. 22 piṭṭhe.

Rājā “mayā tumhākaṃ saḥassagghanikā sāṭakā dāpitā, kasmā tumhe te apārutipvāva āgatā”ti pucchi. Deva amhehi te Ānandattherassa dinnāti. Ānandattherena sabbe gahitāti. Āma devāti. “Sammāsambuddhena ticīvaram anuññātāṃ, Ānandatthero dussavaṇijjaṃ maññe karissāti, atibahū tena sāṭakā gahitā”ti therassa kujjhivā bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā therassa pariveṇaṃ pavisitvā therāṃ vanditvā nisinno pucchi “api bhante amhākaṃ ghare itthiyo tumhākaṃ santike dhammaṃ uggaṇhanti vā suṇanti vā”ti. Āma mahārāja, gahetabbayuttakaṃ gaṇhanti, sotabbayuttakaṃ suṇantīti. Kiṃ tā suṇantiyeva, udāhu tumhākaṃ nivāsanaṃ vā pārūpanaṃ vā dadantīti. Tā ajja mahārāja saḥassagghanikāni pañca sāṭakasatāni adāsi. Tumhehi gahitāni tāni bhanteti. Āma mahārājāti. Nanu bhante Satthārā ticīvameva anuññātanti. Āma mahārāja, Bhagavatā ekassa bhikkhuno ticīvameva paribhogasīsenā anuññātāṃ, paṭiggahaṇaṃ pana avāritaṃ, tasmā mayāpi aññesaṃ jīṇṇacīvarikānaṃ dātuṃ te sāṭakā paṭiggahitāti. Te pana bhikkhū tumhākaṃ santikā sāṭake labhitvā porāṇacīvarāni kiṃ karissantīti. Porāṇasaṅghāṭiṃ uttarāsaṅgaṃ karissantīti. Porāṇa-uttarāsaṅgaṃ kiṃ karissantīti. Antaravāsakaṃ karissantīti. Porāṇa-antaravāsakaṃ kiṃ karissantīti. Paccattharaṇaṃ karissantīti. Porāṇapaccattharaṇaṃ kiṃ karissantīti. Bhummattharaṇaṃ karissantīti. Porāṇabhummattharaṇaṃ kiṃ karissantīti. Pādapuñcanaṃ karissantīti. Porāṇapādapuñcanaṃ kiṃ karissantīti. Mahārāja saddhādeyyaṃ nāma vinipātetuṃ na labbhati, tasmā porāṇapādapuñcanaṃ vāsiyā koṭṭetvā mattikāya makkhetvā¹ senāsanesu mattikālepanaṃ karissantīti². Bhante tumhākaṃ dinnaṃ yāva pādapuñchanāpi nassituṃ na labbhatīti. Āma mahārāja, amhākaṃ dinnaṃ nassituṃ na labbhati, paribhogameva hotīti.

Rājā tuṭṭho somanassappatto hutvā itarānipi gehe ṭhapitāni pañca sāṭakasatāni āharāpetvā therassa datvā anumodanaṃ sutvā therāṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Thero paṭhamaladdhāni pañca sāṭakasatāni jīṇṇacīvarikānaṃ bhikkhūnaṃ adāsi. Therassa pana pañcamattāni

1. Pakkhipitvā (Sī, I)

2. Mattikālepaṃ dassantīti (Sī, I)

saddhivihārikasatāni, tesu eko daharabhikkhu therassa bahūpakāro pariveṇaṃ sammajjati, pāṇiyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhapeti, dantakaṭṭhaṃ mukhodakaṃ nhānodakaṃ deti, vaccakuṭṭijantāgharasenāsanāni paṭijaggati, hatthaparikammapādaparikammapiṭṭhiparikammādīni karoti. Thero pacchā laddhāni pañca sātakasatāni “ayaṃ me bahūpakāro”ti yuttavasena sabbāni tasseva adāsi. Sopi sabbe te sātake bhājetvā attano samānupajjhāyānaṃ adāsi.

Evam sabbepi te laddhasātakā bhikkhū sātake chinditvā rajitvā kaṇikārapupphavaṇṇāni kāsāyāni nivāsetvā ca pārupitvā ca Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā evamāhaṃsu “bhante sotāpānassa ariyasāvakassa mukholokanadānaṃ nāma atthī”ti. Na bhikkhave ariyasāvakānaṃ mukholokanadānaṃ nāma atthīti. Bhante amhākaṃ upajjhāyena Dhammabhaṇḍagārikattherena sahaṣṣagghanikānaṃ sātakānaṃ pañca satāni ekasseva daharabhikkhuno dinnāni, so pana attanā laddhe bhājetvā amhākaṃ adāsīti. “Na bhikkhave Ānando mukholokanabhikkhaṃ deti, so panassa bhikkhu bahūpakāro, tasmā attano upakārassa upakāravasena guṇavasena yuttavasena ‘upakārassa nāma paccupakāro kātuṃ vaṭṭatī’ti kataññukatavedibhāvena adāsi. Porāṇakapaṇḍitāpi hi attano upakārānaññeva paccupakāraṃ karimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā pabbataguhāyaṃ vasati. So ekadivasam guhāya nikkhamitvā pabbatapādaṃ olokesi, taṃ pana pabbatapādaṃ parikkhipitvā mahāsaro ahosi. Tassa ekasmiṃ unnataṭṭhāne uparithaddhakaddamapiṭṭhe mudūni haritatiṇāni jāyimsu. Sasakā ceva hariṇādayo ca¹ sallahukamigā kaddamamatthake vicarantā tāni khādanti. Taṃ divasampi eko migo tāni khādanto vicarati. Sīho “taṃ migaṃ gaṇhissāmī”ti pabbatamatthakā uppatitvā sīhavegena pakkhandi, migo maraṇabhayaatajjito viravanto palāyi. Sīho vegam sandhāretuṃ asakkonto kalalapiṭṭhe

1. Sasakādayo ceva siṅgālabiḷārādayo ca (Ka)

nipatitvā osīditvā uggantum asakkonto cattāro pādā thambhā viya osīditvā sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsi.

Atha naṃ eko siṅgālo gocarappasuto taṃ disvā bhayena palāyi. Siho taṃ pakkosivā “bho siṅgāla mā palāyi, ahaṃ kalale laggo, jīvitaṃ me dehī”ti āha. Siṅgālo tassa santikaṃ gantvā “ahaṃ taṃ uddhareyyaṃ, uddhaṭo pana maṃ khādeyyāsīti bhāyāmī”ti āha. Mā bhāyi, nāhaṃ taṃ khādissāmi, mahantaṃ pana te guṇaṃ karissāmi, ekenupāyena maṃ uddharāhīti. Siṅgālo tassa paṭiññaṃ gahetvā catunnaṃ pādānaṃ samantā kalale apanetvā catunnampi pādānaṃ catasso mātikā khaṇitvā udakābhimukhaṃ akāsi, udakaṃ pavisitvā kalalaṃ muduraṃ akāsi. Tasmim̐ khaṇe siṅgālo sīhassa udarantaraṃ attano sīsaṃ pavesetvā “vāyāmaṃ karohi sāmī”ti uccāsaddaṃ karonto sīsena udaraṃ pahari. Siho vegam̐ janetvā kalalā uggantvā pakkhanditvā thale aṭṭhāsi. So muhuttaṃ vissamitvā saraṃ oruyha kaddamaṃ dhovitvā nhāyitvā darathaṃ paṭippassambhetvā ekaṃ mahimsaṃ vadhivā dāṭhāhi ovijjhivā maṃsaṃ ubbattetvā “khāda sammā”ti siṅgālassa purato ṭhapetvā tena khādite pacchā attanā khādi. Puna siṅgālo ekaṃ maṃsapesiṃ ḍamsitvā gaṇhi. “Idaṃ kimatthāya sammā”ti ca putte “tumahākaṃ dāsī atthi, tassā bhāgo bhavissatī”ti āha. Siho “gaṇhāhī”ti vatvā sayampi sīhiyā atthāya maṃsaṃ gaṇhitvā “ehi samma, amhākaṃ pabbatamuddhani ṭhatvā sakhiyā vasanaṭṭhānaṃ gamissāmā”ti vatvā tattha gantvā maṃsaṃ khādāpetvā siṅgālaṅca siṅgāliṅca assāsetvā “ito paṭṭhāya idāni ahaṃ tumhe paṭijaggissāmī”ti attano vasanaṭṭhānaṃ netvā guhāya dvāre aññissā guhāya vasāpesi. Te tato paṭṭhāya gocarāya gacchantā sīhiṅca siṅgāliṅca ṭhapetvā siṅgālena saddhim̐ gantvā nānāmige vadhivā ubhopi tattheva maṃsaṃ khādītva itarāsampi dvinnaṃ āharitvā denti.

Evam̐ kāle gacchante sīhī dve putte vijāyi, siṅgālīpi dve putte vijāyi. Te sabbepe samaggavāsaṃ vasiṃsu. Athekadivasaṃ sīhiyā etadahosi “ayaṃ sīho siṅgālaṅca siṅgāliṅca siṅgālapotake ca ativiya piyāyati, nūnamassa siṅgāliyā saddhim̐ santhavo atthi, tasmā evaṃ sinehaṃ karoti, yannūnāhaṃ imaṃ piḷetvā tajjetvā ito

palāpeyyan”ti. Sā sīhassa siṅgālaṃ gahetvā gocarāya gatakāle siṅgāliṃ pīlesi tajjesi “kiṃkāraṇā imasmiṃ ṭhāne vasasi, na palāyasi”ti. Puttāpissā siṅgāliputte tatheva tajjayimsu. Siṅgālī tamatthaṃ siṅgālassa kathetvā “sīhassa vacanena etāya evaṃ katabhāvampi na jānāma, ciraṃ vasimhā, nāsāpeyyāpi no, amhākaṃ vasanaṭṭhānameva gacchāmā”ti āha. Siṅgālo tassā vacanaṃ sutvā sīhaṃ upasaṅkamtivā āha “sāmi ciraṃ amhehi tumhākaṃ santike nivutthaṃ, aticiraṃ vasantā nāma appiyā honti, amhākaṃ gocarāya pakkantakāle sīhī siṅgāliṃ viheṭheti ‘imasmiṃ ṭhāne kasmā vasatha, palāyathā’ti tajjeti, sīhapotakāpi siṅgālapotake tajjenti. Yo nāma yassa attano santike vasaṃ na roceti, tena so ‘yāhī’ti nīharitabbova, viheṭhanaṃ nāma kimatthiyan”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

13. “Yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavataṃ migī.

Unnadantī vijānāhi, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavatanti** balavā nāma issaro attano sevakaṃ yena disābhāgena icchatī, tena disābhāgena so paṇāmeti nīharati. Esa dhammo balavataṃ ayaṃ issarānaṃ sabhāvo pavenidhammova, tasmā sace amhākaṃ vasaṃ na rocetha, ujukameva no nīharatha, viheṭhanena ko atthoti dīpento evamāha. **Migīti** sīhaṃ ālapati. So hi migarājatāya migā assa atthīti migī. **Unnadantī**tipi tameva ālapati. So hi unnatānaṃ dantānaṃ atthitāya unnatā dantā assa atthīti unnadantī. “Unnatadantī”tipi pāṭhoyeva. **Vijānāhīti** “esa issarānaṃ dhammo”ti evaṃ jānāhi. **Jātaṃ saraṇato bhayanti** amhākaṃ tumhe patitṭhānaṭṭhena saraṇaṃ, tumhākaññeva santikā bhayaṃ jātāṃ, tasmā attano vasanaṭṭhānameva gamissāmāti dīpeti.

Aparo nayo—tava **migī sīhī unnadantī** mama puttadāraṃ tajjentī **yena kāmaṃ paṇāmeti**, yena yenākārena icchatī, tena paṇāmeti pavattati, viheṭhetipi palāpetipi, evaṃ tvaṃ vijānāhi, tattha kiṃ sakkā amhehi kātuṃ. **Dhammo balavataṃ** esa balavantānaṃ sabhāvo, idāni mayaṃ gamissāma. Kasmā? **Jātaṃ saraṇato bhayanti**.

Tassa vacanaṃ sutvā siho sihiṃ āha “bhadde asukasmiṃ nāma kāle mama gocarattḥāya gantvā sattame divase iminā siṅgālena imāya ca siṅgāliyā saddhiṃ āgatabhāvaṃ sarasī”ti. Āma sarāṃmīti. Jānāsi pana mayhaṃ sattāhaṃ anāgamanassa kāraṇanti. Na jānāmi sāmīti. “Bhadde ahaṃ ‘ekaṃ migam gaṇhissāmi’ti virajjhivā kalale laggo, tato nikkhamitum asakkonto sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsīm, svāhaṃ imaṃ siṅgālaṃ nissāya jīvitaṃ labhiṃ, ayaṃ me jīvitaḍāyako sahāyo. Mittadhamme ṭhātum samatto hi mitto dubbalo nāma natthi, ito paṭṭhāya mayhaṃ sahāyassa ca sahāyikāya ca puttakānañca evarūpaṃ avamaṇaṃ mā akāsī”ti vatvā siho dutiyaṃ gāthamāha—

14. “Api cepi dubbalo mitto, mittadhammesu tiṭṭhati.
So nātako ca bandhu ca, so mitto so ca me sakhā.
Dāṭhini mā’timaññittho, siṅgālo mama pāṇado”ti.

Tattha **api cepīti** eko **apisaddo** anuggahatto, eko sambhāvanatto. Tatrāyaṃ yojanā—**dubbalo pi ce mitto mittadhammesu api tiṭṭhati**, sace ṭhātum sakkoti, **so nātako ca bandhu ca, so mettacittatāya mitto, so ca me** sahāyaṭṭhena **sakhā. Dāṭhini mā’timaññittho**ti bhadde dāṭhāsampanne sihi mā mayhaṃ sahāyaṃ vā sahāyīm vā atimaññi, ayañhi **siṅgālo mama pāṇadoti**.

Sā tassa vacanaṃ sutvā siṅgāliṃ khamāpetvā tato paṭṭhāya saputtāya tāya¹ saddhiṃ samaggavāsaṃ vasi. Siḥapotakāpi siṅgālapotakehi saddhiṃ kīḷamānā sammodamānā mātāpitūnaṃ atikkantakālepi mittabhāvaṃ abhinditvā sammodamānā vasimsu. Tesam kira sattakulaparivaṭṭe abhijjamānā metti agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesum. Tadā siṅgālo Ānando ahosi, siho pana ahameva ahosinti.

Guṇajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Saputtadārāya (Ka)

8. Suhanujātakavaṇṇanā (158)

Nayidaṃ visamasīlenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dve caṇḍabhikkhū ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye Jetavanepi eko bhikkhu caṇḍo ahosi pharusō sāhasiko janapadepi. Athekadivasam jānapadobhikkhu kenacideva karaṇīyena Jetavanam agamāsi, sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca tassa caṇḍabhāvaṃ jānanti. “Tesaṃ dvinnam caṇḍānam kalaham passissāmā”ti kutūhalena taṃ bhikkhum Jetavanavāsikassa pariveṇam paṇiṃsu. Te ubhopi caṇḍā aññamaññaṃ disvāva piyasamvāsam saṃsandimsu samimsu¹, hatthapādapiṭṭhisambāhanādīni akamsu. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso caṇḍā bhikkhū aññesaṃ upari caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana ubhopi samaggā sammodamānā piyasamvāsā jātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepete aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana samaggā sammodamānā piyasamvāsā ca ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbatthasādhako atthadhammānusāsako amacco ahosi. So pana rājā thokaṃ dhanalobhapakatiko, tassa Mahāsoṇo nāma kūṭa-asso atthi. Atha Uttarāpathakā assavāṇijā pañca assasatāni ānesuṃ, assānaṃ āgatabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Tato pubbe pana bodhisatto asse agghāpetvā mūlaṃ aparihāpetvā dāpesi. Rājā taṃ parihāyamāno² aññaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “tāta asse agghāpehi, agghāpento ca paṭhamam mahāsoṇam yathā tesaṃ assānaṃ antaram pavisati, tathā vissajjetvā asse dāmsāpetvā vaṇite kārapetvā dubbalakāle mūlaṃ hāpetvā asse agghāpeyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampañcchitvā tathā akāsi.

Assavāṇijā anattamanā hutvā tena katakiriyaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kiṃ pana tumhākaṃ nagare kūṭa-asso natthī”ti pucchi. Atthi sāmi Suhanu nāma kūṭa-asso caṇḍo pharusoti.

1. Disvāva piyasamvāsam vasimsu sammodimsu (Ka)

2. Asukhāyamāno (Sī, I)

Tena hi puna āgacchantā taṃ assaṃ āneyyāthāti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā puna āgacchantā taṃ kūṭassaṃ gāhāpetvā āgacchimsu. Rājā “assavāṇijā āgatā”ti sutvā sīhapañjaram ugghāṭetvā asse oloketvā Mahāsoṇaṃ vissajjāpesi. Assavāṇijāpi mahāsoṇaṃ āgacchantam disvā Suhanuṃ vissajjāpesuṃ. Te aññaṃaññaṃ patvā sarīrāni lehantā sammodamānā aṭṭhamṃsu. Rājā bodhisattaṃ pucchi “passasi ime dve kūṭassā aññesaṃ caṇḍa pharusā sāhasikā, aññe asse ḍaṃsitvā gelaññaṃ pāpenti, idāni aññaṃaññaṃ pana sarīraṃ lehantā sammodamānā aṭṭhamṃsu, kiṃ nāmetan”ti. Bodhisatto “nayime mahārāja visamasīlā, samasīlā samadhātukā ca ete”ti vatvā imaṃ gāthādvayamāha—

15. “Nayidaṃ visamasīlena, Soṇena Suhanū saha.
Suhanūpi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocarō.

16. Pakkhandinā pagabbhena, niccaṃ sandānakhādīnā.
Sameti pāpaṃ pāpena, sameti asatā asan”ti.

Tattha **nayidaṃ visamasīlena, Soṇena Suhanū sahāti** yaṃ idaṃ Suhanu kūṭasso Soṇena saddhiṃ pemaṃ karoti, idaṃ na attano visamasīlena, atha kho attano samasīleneva saddhiṃ karoti. Ubhopi hete attano anācāratāya dussīlatāya samasīlā samadhātukā. **Suhanūpi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocaroti** yādiso Soṇo, Suhanupi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocarō yaṃgocarō Soṇo, sopi taṃgocaroyeva. Yatheva hi Soṇo assagocarō asse ḍaṃsentova carati, tathā Suhanupi. Iminā nesaṃ samānagocarataṃ dasseti.

Te pana ācāragocare¹ ekato katvā dassetuṃ “**pakkhandinā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **pakkhandināti** assānaṃ upari pakkhandanasīlena pakkhandanagocarena. **Pagabbhenāti** kāyapāgabbhiyādisamannāgatena dussīlena. **Niccaṃ sandānakhādīnāti** sadā attano bandhanayottaraṃ khādanasīlena khādanagocarena ca. **Sameti pāpaṃ pāpenāti** etesu aññatarena pāpena saddhiṃ

1. Anācāragocare (Ka)

aññatarassa pāpaṃ dussīlyaṃ sameti. **Asatā asanti** etesu aññatarena asatā anācāragocarasampanna saha itarassa asaṃ asādhukammaṃ sameti, gūthādīni viya gūthādīhi ekato saṃsandati sadisaṃ nibbisesameva hotīti.

Evam vatvā ca pana bodhisatto “mahārāja raññā nāma atiluddhena na bhavitabbaṃ, parassa santakaṃ nāma nāsetuṃ na vaṭṭati”ti rājānaṃ ovaditvā asse agghāpetvā bhūtaṃ mūlaṃ dāpesi. Assavaṇṇijā yathāsabhāvameva mūlaṃ labhitvā haṭṭhatuṭṭhā agamaṃsu. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dve assā ime dve duṭṭhabhikkhū ahesuṃ, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣin”ti.

Suhanujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Morajātakavaṇṇanā (159)

Udetayaṃ cakkhumā ekarājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kathesi. So hi bhikkhu bhikkhūhi Satthu santikaṃ nīto “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte “saccaṃ bhante”ti vatvā “kiṃ disvā”ti vutte “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattasārīraṃ mātugāmaṃ oloketvā”ti āha. Atha naṃ Satthā “bhikkhu mātugāmo nāma kasmā tumhādisānaṃ cittaṃ nāluḥessati, porāṇakapaṇḍitānampi hi mātugāmassa saddaṃ sutvā satta vassasatāni asamudāciṇṇakilesā okāsaṃ labhitvā khaṇeneva samudācarīṃsu. Visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā aṇḍakālepi kaṇikāramakuḷavaṇṇa-aṇḍakoso hutvā aṇḍaṃ bhinditvā nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi dassanīyo pāsādiko pakkhānaṃ antare surattarājivirājito, so

attano jīvitam rakkhanto tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmiṃ Daṇḍakahiraññapabbatatale vāsam kappesi. So pabhātāya rattiyā pabbatamatthake nisinno sūriyam uggacchantam oloketvā attano gocarabhūmiyam rakkhāvaraṇatthāya brahmamantam bandhanto “**udetayan**”ti-ādimāha.

17. “Udetayam cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Tam tam namassāmi harissavaṇṇam pathavippabhāsam,
Tayājja guttā viharemu divasan”ti.

Tattha **udetūti** pācīnalokadhātuto uggacchati. **Cakkhumāti** sakalacakkavāḷavāsīnam andhakāraṃ vidhamitvā cakkhupaṭilābhakaraṇena yaṃ tena tesam dinnam cakkhu, tena cakkhunā cakkhumā. **Ekarājāti** sakalacakkavāḷe ālokarānaṃ antare seṭṭhavisitṭhaṭṭhena ekarājā. **Harissavaṇṇoti** harisamānavaṇṇo, suvaṇṇavaṇṇoti attho. **Pathavippabhāsoti** pathaviyā pabhāso¹. **Tam tam namassāmīti** tasmā tam evarūpaṃ bhavantaṃ namassāmi vandāmi. **Tayājja guttā viharemu divasanti** tayā ajja rakkhitā gopitā hutvā imam divasaṃ catu-iriyāpathavihārena sukham vihareyyāma.

Evam bodhisatto imāya gāthāya sūriyam namassitvā dutiyagāthāya atīte parinibbute Buddhhe ceva Buddhagūṇe ca namassati.

- “Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca maṃ pālayantu.
Namatthu Buddhānaṃ namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā.
Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti.

Tattha **ye brāhmaṇāti** ye bāhitapāpā visuddhibrāhmaṇā. **Vedagūti** vedānaṃ pāraṃ gatātipi vedagū, vedehi pāraṃ gatātipi vedagū. Idha pana sabbe saṅkhatāsaṅkhatadhamme vidite pākaṭe katvā gatāti vedagū.

1. Pathaviṃ pabhāsetīti pathavippabhāso (Sī, I)

tenevāha “sabbadhamme”ti. Sabbe khandhāyatanadhātudhamme salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena attano ñāṇassa vidite pākaṭe katvā gatā, tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā dasasahassilokadhātum unnādetvā bodhitale sammāsambodhiṃ patvā saṃsāraṃ vā atikkantāti attho. **Te me namoti** te mama imaṃ namakkāraṃ paṭicchantu. **Te ca maṃ pālayantūti** evaṃ mayā namassitā ca te Bhagavanto maṃ pārentu rakkhantu gopentu. **Namatthu Buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyāti** ayaṃ mama namakkāro atītānaṃ parinibbutānaṃ Buddhānaṃ atthu, tesaññeva catūsu ca maggesu catūsu phalesu ñāṇasaṅkhātāya bodhiyā atthu, tathā tesaññeva arahattaphalavimuttiyā vimuttānaṃ atthu, yā ca nesaṃ tadaṅgavimutti vikkhambhanavimutti samucchedavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti, tassā nesaṃ vimuttiyāpi ayaṃ mayhaṃ namakkāro atthūti. “Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti idaṃ pana padadvayaṃ Satthā abhisambuddho hutvā āha. Tassattho—bhikkhave so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano gocarabhūmiyaṃ pupphaphalādīnaṃ atthāya nānappakārāya esanāya carati.

Evam divasaṃ caritvā sāyaṃ pabbatamatthake nisīditvā atthaṅgataṃ sūriyaṃ olovento Buddhaguṇe āvajjetvā nivāsaṭṭhāne rakkhāvaraṇatthāya puna brahmamantaṃ bandhanto “**apetayan**”ti-ādimāha.

18. “Apetayaṃ cakkhumā ekarājā,
 Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
 Taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
 Tayājja guttā viharemu rattim.
 Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
 Te me namo te ca maṃ pālayantu.
 Namatthu Buddhānaṃ namatthu bodhiyā,
 Namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā.
 Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī”ti.

Tattha **apetīti** apayāti atthaṃ gacchati. **Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayīti** idampi abhisambuddho hutvā āha. Tassattho—

bhikkhave so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano nivāsaṭṭhāne vāsaṃ kappayittha, tassa rattiṃ vā divā vā imassa parittassānubhāvena neva bhayaṃ, na lomahaṃso ahosi.

Atheko Bārāṇasiyā avidūre Nesādagāmaṃ vāsī nesādo Himavantapadese vicaranto tasmim Daṇḍakahiraññapabbatamatthake nisinnaṃ bodhisattaṃ disvā āgantvā puttassa ārocesi. Athekadivasam Khemā nāma Bārāṇasirañño devī supinena suvaṇṇavaṇṇaṃ moraṃ dhammaṃ desentaṃ disvā pabuddhakāle rañño ārocesi “ahaṃ deva suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṃ sotukāmā”ti. Rājā amacce pucchi. Amaccā “brāhmaṇa jānissanti”ti āhaṃsu. Brāhmaṇa taṃ sutvā “suvaṇṇavaṇṇa morā nāma honti”ti vatvā “kattha honti”ti vutte “nesādā jānissanti”ti āhaṃsu. Rājā nesāde sannipātetvā pucchi. Atha so nesādaputto “āma mahārāja, Daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati”ti āha. Tena hi taṃ moraṃ amāretvā bandhitvāva ānehīti. Nesādo gantvā tassa gocarabhūmiyaṃ pāse oḍdesi. Morena akkantaṭṭhānepi pāso na sañcarati. Nesādo gaṇhituṃ asakkonto satta vassāni vicarivā tattheva kālamakāsi. Khemāpi devī patthitaṃ alabhamānā kālamakāsi.

Rājā “moraṃ me nissāya devī kālakatā”ti kujjhitvā “Himavantapadese Daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati, ye tassa maṃsaṃ khādanti, te ajarā amaraṃ honti”ti akkharāṃ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā suvaṇṇapaṭṭaṃ mañjūsāya nikkhipāpesi. Tasmim kālakate añño rājā rajjaṃ patvā suvaṇṇapaṭṭaṃ vācetvā “ajaro amaro bhavissāmī”ti aññaṃ nesādaṃ pesesi. Sopi gantvā bodhisattaṃ gahetuṃ asakkonto tattheva kālamakāsi. Eteneva niyāmena cha rājaparivaṭṭā gatā. Atha sattamo rājā rajjaṃ patvā ekaṃ nesādaṃ paṇiṇi. So gantvā bodhisattena akkantaṭṭhānepi pāsassa asaṇcaraṇabhāvaṃ, attano parittaṃ katvā gocarabhūmigamanabhāvaṃ nācassa ñatvā paccantaṃ otarivā ekaṃ morim gahetvā yathā hatthataḷasaddena naccati, accharāsaddena ca vassati, evaṃ sikkhāpetvā taṃ ādāya gantvā morena

paritte akate pātoyeva pāsayaṭṭhiyo ropetvā pāse oḍḍetvā morim vassāpesi. Moro visabhāgaṃ māṭugāmasaddaṃ sutvā kilesāturo hutvā parittaṃ kātum asakkuṇitvā gantvā pāse bajjhi. Atha naṃ nesādo gahetvā gantvā Bārāṇasirañño adāsi.

Rājā tassa rūpasampattiṃ disvā tuṭṭhamānaso āsanaṃ dāpesi. Bodhisatto paññattāsane nisīditvā “mahārāja kasmā maṃ gaṇhāpesi”ti pucchi. Ye kira tava maṃsaṃ khādanti, te ajarā amarā honti, svāhaṃ tava maṃsaṃ khāditvā ajaro amaro hotukāmo taṃ gaṇhāpesinti. Mahārāja mama tāva maṃsaṃ khādantā ajarā amarā hontu, ahaṃ pana marissāmīti. Āma marissasīti. Mayi marante pana mama maṃsameva khāditvā kinti katvā na marissantīti. Tvaṃ suvaṇṇavaṇṇo, tasmā kira tava maṃsaṃ khādakā ajarā amarā bhavissantīti. Mahārāja ahaṃ pana na akāraṇā suvaṇṇavaṇṇo jāto, pubbe panāhaṃ imasmiṃyeva nagare cakkavattī rājā hutvā sayampi pañca sīlāni rakkhiṃ, sakalacakkavāḷavāsiniṇi rakkhāpesiṃ, svāhaṃ kālāṃ karitvā Tāvatisabhaṃ nibbatto, tattha yāvātāyukaṃ ṭhatvā tato cuto aññassa akusalassa nissandena morayoniyaṃ nibbattitvāpi porāṇasīlānubhāvena suvaṇṇavaṇṇo jātoti. “Tvaṃ cakkavattī rājā hutvā sīlaṃ rakkhitvā sīlaphaleṇa suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti kathamidaṃ amhehi saddhātappaṃ. Atthi no koci sakkhīti. Atthi mahārājāti. Ko nāmāti. Mahārāja ahaṃ cakkavattikāle ratanamaye rathe nisīditvā ākāse vicariṃ, so me ratho maṅgalapokkharāṇiyā antobhūmiyaṃ nidahāpito, taṃ maṅgalapokkharāṇito ukkhipāpehi, so me sakkhi bhavissantīti.

Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā pokkharāṇito udakaṃ harāpetvā rathaṃ nīharāpetvā bodhisattassa saddahi. Bodhisatto “mahārāja ṭhapetvā amatamahānibbānaṃ avasesā sabbe saṅkhatadhammā hutvā abhāvino aniccā khayavayadhammāyevevā”ti rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpesi. Rājā pasanno bodhisattaṃ rajjena pūjetvā mahantaṃ sakkāraṃ akāsi. So rajjaṃ tasseva paṭiniyyādetvā katipāhaṃ vasitvā “appamatto hohi mahārājā”ti ovaditvā

ākāse uppatitvā Daṇḍakahiraññapabbatameva agamāsi. Rājāpi bodhisattassa ovāde t̥hatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, suvaṇṇamoro pana ahameva ahosinti.

Morajātakavaṇṇanā navamā.

10. Vinīlajātakavaṇṇanā (160)

Evameva nūna rājānanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa sugatālayaṃ ārabba kathesi. Devadatte hi Gayāsīsagatānaṃ dvinnam aggasāvakānaṃ sugatālayaṃ dassetvā nipanne ubhopi therā dhammaṃ desetvā attano nissitake ādāya Veḷuvanaṃ agamimsu. Te Satthārā “Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṃ akāsi”ti puṭṭhā “bhante sugatālayaṃ dassetvā mahāvināsaṃ pāpuṇi”ti ārocesuṃ. Satthā “na kho Sāriputta Devadatto idāneva mama anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā therehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṃ Videharāje rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti. So vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇṭhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tadā ekassa suvaṇṇahaṃsarājassa gocarabhūmiyaṃ kākiyā saddhiṃ saṃvāso ahosi, sā puttaṃ vijāyi. So neva mātupatirūpako ahosi, na pitu. Athassa vinīlakadhātukattā “Vinīlako”tveva nāmaṃ akaṃsu. Haṃsarājā abhiṇhaṃ gantvā puttaṃ passati. Apare panassa dve haṃsapotakā puttā ahesuṃ. Te pitaraṃ abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchantam disvā pucchimsu “tāta tumhe kasmā abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchathā”ti. Tātā ekāya me kākiyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya eko putto jāto, “Vinīlako”tissa nāmaṃ, tamahaṃ daṭṭhuṃ gacchāmīti. Kahaṃ

panete vasantīti. Videharaṭṭhe Mithilāya avidūre asukasmim nāma ṭhāne ekasmim tālagge vasantīti. “Tāta manussapatho nāma sāsaṅko sappāṭibhayo, tumhe mā gacchatha, mayam gantvā tam ānessāmā”ti dve haṁsapotakā pitarā ācikkhitasaññāya tattha gantvā tam Vinīlakam ekasmim daṇḍake nisīdāpetvā mukhatuṇḍakena daṇḍakoṭiyam ḍamsitvā Mithilānagaramatthakena pāyimsu. Tasmim khaṇe Videharājā sabbasetacatusindhavayuttarathavare nisīditvā nagaram padakkhiṇam karoti. Vinīlako tam disvā cintesi “mayham Videharaññā kim nānakāraṇam, esa catusindhavayuttarathe nisīditvā nagaram anusaṅcarati, aham pana haṁsayuttarathe nisīditvā gacchāmī”ti. So ākāsenā gacchanto paṭhamam gāthamāha—

19. “Evameva nūna rājānam, Vedeham Mithilaggaham.
Assā vahanti ājaññā, yathā haṁsā vinīlakan”ti.

Tattha **evamevā**ti evam eva, **nūnā**ti parivitaḥ nipāto. Ekaṁsepi vaṭṭatiyeva. **Vedehanti** Videharaṭṭhasāmikam¹. **Mithilaggahanti** mithilageham, mithilāyam gharam pariggahetvā vasamānanti attho. **Ājaññāti** kāraṇākāraṇājānanakā. **Yathā haṁsā vinīlakanti** yathā ime haṁsā mam vinīlakam vahanti, evameva vahantīti.

Haṁsapotakā tassa vacanam sutvā kujjhitvā “idheva nam pātetvā gamissāmā”ti cittam uppādetvāpi “evam kate pitā no kim vakkhatī”ti garahabhayena pitu santikam netvā tena katakiriyaṁ pitu ācikkhimsu. Atha nam pitā kujjhitvā “kim tvam mama puttehi adhikatarosi, yo² mama putte abhibhavitvā rathe yuttasindhava viya karosi, attano pamāṇam na jānāsi. Imam ṭhānam tava agocaro, attano mātu vasanaṭṭhānameva gacchāhī”ti tajjetvā dutiyam gāthamāha—

20. “Vinīla duggam bhajasi, abhūmim tāta sevasi.
Gāmantakāni sevassu, etaṁ mātālayam tavā”ti.

Tattha **Vinīlāti** tam nāmenālapati. **Duggam bhajasī**ti imesam vasena giriduggam bhajasi. **Abhūmim tāta sevasī**ti tāta girivisamam nāma tava

1. Videharaṭṭhissaram (Si)

2. Sotvam (Ka)

abhūmi, taṃ sevasi upagacchasi. **Etaṃ mātālayaṃ tavāti** etaṃ gāmantam
ukkāraṭṭhānaṃ āmakasusānaṭṭhānañca tava mātu ālayaṃ gehaṃ
vasanaṭṭhānaṃ, tattha gacchāhīti. Evaṃ taṃ tajjetvā “gacchatha, naṃ
Mithilanagarassa ukkārabhūmiyaññeva otāretvā ethā”ti putte āṇāpesi, te
tathā akaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
Vinīlako Devadatto ahosi, dve haṃsapotakā dve aggasāvaka ahesuṃ, pitā
Ānando ahosi, Videharājā pana ahameva ahosi”ti.

Vinīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Dalhavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ

Rājovādañca Siṅgālaṃ, Sūkaraṃ Uragaṃ Bhaggaṃ.
Alīnacittagaṇaṃ, Suhanu Moravinīlaṃ.

2. Santhavavagga

1. Indasamānagottajātakavaṇṇanā (161)

Na **santhavaṃ kāpurisena kayirāti** idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
dubbacajātikaṃ ārabha kathesi. Tassa vatthu Navakanipāte **Gijjhajātake**¹
āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbepi tvaṃ bhikkhu
dubbacatāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā mattahatthipādehi saṅcuṇṇito”ti
vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ
pabbajitvā pañcannaṃ isisatānaṃ gaṇasatthā hutvā Himavantapadese vāsaṃ
kappesi. Tadā tesu tāpasesu Indasamānagotto nāmeko

1. Khu 5. 187 piṭṭhe.

tāpaso ahosi dubbaco anovādako. So ekaṃ hatthipotakaṃ posesi. Bodhisatto sutvā taṃ pakkositvā “saccaṃ kira tvaṃ hatthipotakaṃ posesī”ti pucchi. Saccam ācariya, matamātikaṃ ekaṃ hatthipotakaṃ posemīti. Hatthino nāma vuḍḍhipattā posakeyeva mārenti, mā taṃ posehīti. Tena vinā vattitum na sakkomi ācariyāti. Tena hi paññāyissasīti. So tena posiyamāno aparabhāge mahāsarīro ahosi.

Athekasmiṃ kāle te isayo vanamūlaphalāphalatthāya dūraṃ gantvā tattheva katipāhaṃ vasimsu. Hatthīpi aggadakkhiṇavāte pabhinnamado hutvā tassa paṇṇasālaṃ viddhamsetvā pāṇiyaghaṭaṃ bhinditvā pāsāṇaphalakaṃ khipitvā ālambanaphalakaṃ luñcitvā “taṃ tāpasam māretvāva gamissāmi”ti ekaṃ gahanaṭṭhānaṃ pavisitvā tassa āgamanamaggaṃ olokento aṭṭhāsi. Indasamānagotto tassa gocaraṃ gahetvā sabbesaṃ puratova āgacchanto taṃ disvā pakatisaññāyevassa santikaṃ agamāsi. Atha naṃ so hatthī gahanaṭṭhānā nikkhamitvā soṇḍāya parāmasitvā bhūmiyaṃ pādetvā sīsaṃ pādena akkamitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā madditvā koñcanādaṃ katvā araññaṃ pāvisi. Sesatāpasā taṃ pavattiṃ bodhisattassa ārocesum. Bodhisatto “kāpurisehi nāma saddhiṃ saṃsaggo na kātabbo”ti vatvā imā gāthā āha—

21. “Na santhavaṃ kāpurisena kayirā,
Ariyo anariyena pajānamatthaṃ.
Cirānuvutthopi karoti pāpaṃ,
Gajo yathā Indasamānagottaṃ.

22. Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti,
Sīlena paññāya sutena cāpi.
Teneva mettīṃ kayirātha saddhiṃ,
Sukho have sappurisenā saṅgamo”ti.

Tattha **na santhavaṃ kāpurisena kayirāti** kucchitena kodhapurisenā saddhiṃ taṇhāsanthavaṃ vā mittasanthavaṃ vā na kayirātha. **Ariyo anariyena**

pajānamatthanti ariyoti cattāro ariyā ācāra-ariyo līṅga-ariyo dassana-ariyo paṭivedha-ariyoti. Tesu ācāra-ariyo idha adhippeto. So pajānamatthaṃ atthaṃ pajānanto atthānatthakusalo ācāre ṭhito ariyapuggalo anariyena nillajjena dussīlena saddhiṃ santhavaṃ na kareyyāti attho. Kiṃ kārāṇā? **Cirānuvutthopi karoti pāpanti**, yasmā anariyo ciraṃ ekato anuvutthopi taṃ ekato nivāsaṃ agaṇetvā karoti pāpaṃ lāmakakammaṃ karotiyeva. Yathā kiṃ? **Gajo yathā Indasamānagottanti**, yathā so gajo Indasamānagottaṃ mārento pāpaṃ akāsīti attho. **Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti-ādīsu yaṃ tveva puggalaṃ** “ayaṃ mama sīlādīhi sadiso”ti jāneyya, teneva saddhiṃ mettīṃ kayirātha, sappurisena saddhiṃ samāgamo sukhāvahoti.

Evam bodhisatto “anovādakena nāma na bhavitabbaṃ, susikkhitena bhavitum vaṭṭatī”ti isigaṇaṃ ovaditvā Indasamānagottassa sarīrakiccaṃ kāretvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Indasamānagotto ayaṃ dubbaco ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Indasamānagottajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Santhavajātakavaṇṇanā (162)

Na santhavasmā para’matthi pāpiyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aggijuhanaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Naṅguṭṭhajātake**¹ kathitasadisameva. Bhikkhū te aggaṃ juhante disvā “bhante jaṭilā nānappakāraṃ micchātapaṃ karonti, atthi nu kho ettha vuḍḍhī”ti Bhagavantaṃ pucchimsu. “Na bhikkhave etthakāci vuḍḍhi nāma atthi, porāṇakapaṇḍitāpi aggijuhane vuḍḍhi atthīti saññāya ciraṃ aggaṃ juhitaṃ tasmiṃ kamme avuḍḍhimeva

1. Khu 5. 33 piṭṭhe.

disvā aggim udakena nibbāpetvā sākḥādīhi pothetvā puna nivattitvāpi na olokesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti. Mātāpitaro tassa jātaggim gahetvā taṃ soḷasavassuddese ṭhitaṃ āhaṃsu “kiṃ tāta jātaggim gahetvā araṇṇe aggim paricarissasi, udāhu tayo vede uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā gharāvāsaṃ vasissasi”ti. So “na me gharāvāsena attho, araṇṇe aggim paricaritvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi”ti jātaggim gahetvā mātāpitaro vanditvā araṇṇaṃ pavisitvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappetvā aggim paricari. So ekadivasaṃ nimantitaṭṭhānaṃ gantvā sappinā pāyāsaṃ labhitvā “imaṃ pāyāsaṃ mahābrahmuno yajissāmi”ti taṃ pāyāsaṃ āharitvā aggim jāletvā “aggim tāva bhavantaṃ sappiyuttaṃ pāyāsaṃ pāyemi”ti pāyāsaṃ aggimhi pakkhipi. Bahusinehe pāyāse aggimhi pakkhittamatteyeva aggi jalitvā paccuggaṭāhi accīhi paṇṇasālaṃ jhāpesi. Brāhmaṇo bhītatasito palāyitvā bahi ṭhatvā “kāpurisehi nāma santhavo na kātabbo, idāni me iminā agginā kicchena katā paṇṇasālā jhāpitā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

23. “Na santhavasmā para’matthi pāpiyo,
Yo santhavo kāpurisena hoti.
Santappito sappinā pāyasena,
Kicchākataṃ paṇṇakuṭim adayhī”ti.

Tattha **na santhavasmā**ti taṇhāsanthavāpi ca mittasanthavāpi cāti duvidhāpi etasmā santhavā paraṃ uttari aññaṃ pāpataraṃ natthi, lāmakataraṃ nāma natthīti attho. **Yo santhavo kāpurisenāti** yo pāpakena kāpurisena saddhim duvidhopi santhavo, tato pāpataraṃ aññaṃ natthi. Kasmā? **Santappito -pa- adayhī**ti, yasmā sappinā ca pāyāsena ca santappitopi ayaṃ aggi mayā kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ jhāpesīti attho.

So evaṃ vatvā “na me tayā mittadubbhinā attho”ti taṃ aggim udakena nibbāpetvā sākḥāhi pothetvā antohimavantaṃ pavisitvā ekaṃ sāmamigim sīhassa ca byagghassa ca dīpino ca mukhaṃ lehantiṃ

disvā “sappurisehi saddhim santhavāparam seyyo nāma natthi”ti cintetvā dutiyam gāthamāha—

24. “Na santhavasmā para’matthi seyyo,
Yo santhavo sappurisenā hoti.
Sihassa byagghassa ca dīpino ca,
Sāmā mukham lehati santhavenā”ti.

Tattha **sāmā mukham lehati santhavenā**ti sāmā nāma migi imesaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ santhavena sinehena mukham lehatīti.

Evam vatvā bodhisatto antohimavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tena samayena tāpaso ahameva ahosi”ti.

Santhavajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Susīmajātakavaṇṇanā (163)

Kālā migā setadantā tavīmeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto chandakadānaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi kadāci ekameva kulam Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ deti, kadāci aññatitthiyānaṃ deti, kadāci gaṇabandhanena bahū ekato hutvā denti, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaravāsino chandakam saṃharitvā dānaṃ denti. Imasmim pana kāle sakalanagaravāsino chandakam saṃharitvā sabbaparikkhārādānaṃ sajjetvā dve koṭṭhāsā hutvā ekacce “imaṃ sabbaparikkhārādānaṃ aññatitthiyānaṃ dassāmā”ti āhamsu, ekacce “Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassā”ti. Evam punappunaṃ kathāya vattamānāya aññatitthiyasāvakhehi aññatitthiyānaññeva, Buddhasāvakhehi “Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassevā”ti vutte sambahulam karissāmā”ti sambahulāya kathāya “Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dassāmā”ti vadantāyeva bahukā jātā, tesaññeva kathā

patiṭṭhāsi. Aññatitthiyasāvakā Buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu. Nāgarā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adāṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā mahājanaṃ maggaphalehi pabodhetvā Jetavanavihārameva gantvā bhikkhusaṃghena vatte dassite Gandhakuṭippamukhe ṭhatvā Sugatovādaṃ datvā Gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso aññatitthiyasāvakā Buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamantāpi antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, taṃ sabbaparikkhāradānaṃ Buddhānaṃyeva pādamūlaṃ āgataṃ, aho Buddhabalaṃ nāma mahantaṃ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave ete aññatitthiyasāvakā idāneva mayhaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamanti, pubbepi vāyamiṃsu, so pana parikkhāro sabbakālepi mameva pādamūlaṃ āgacchatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Susīmo nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa soḷasavassikakāle pitā kālamakāsi. So pana dharamānakāle rañño hatthimaṅgalakārako ahosi. Hatthīnaṃ maṅgalakaraṇatṭhāne ābhata-upakaraṇabhaṇḍaṇca hatthālaṅkāraṇca sabbaṃ soyeva alattha. Evamassa ekekasmīṃ maṅgale koṭimattaṃ dhanāṃ uppajjati. Atha tasmīṃ kāle hatthimaṅgalachaṇo sampāpuṇi. Sesā brāhmaṇā rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja hatthimaṅgalachaṇo sampatto, maṅgalaṃ kātuṃ vaṭṭati. Purohitabrāhmaṇassa pana putto atidaharo, neva tayo vede jānāti, na hatthisuttaṃ, mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāmā”ti āhaṃsu. Rājā “sādhū”ti sampañcchi. Brāhmaṇā purohitaputtassa hatthimaṅgalaṃ kātuṃ adatvā “hatthimaṅgalaṃ katvā mayaṃ dhanāṃ gaṇhissāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā vicaranti. Atha “catutthe divase hatthimaṅgalaṃ bhavissatī”ti bodhisattassa mātā taṃ pavattiṃ sutvā “hatthimaṅgalakaraṇaṃ nāma yāva sattamā kulaparivatṭā amhākaṃ vaṃso, vaṃso ca no osakkissati, dhanā ca parihāyissāmā”ti anusocamānā parodi.

Bodhisatto “kasmā amma rodasī”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “nanu amma ahaṃ maṅgalaṃ karissāmī”ti āha. Tāta tvaṃ neva tayo vede jānāsi, na hatthisuttaṃ, kathaṃ maṅgalaṃ karissasīti. Amma kadā pana hatthimaṅgalaṃ karissatīti. Ito catutthe divase tātāti. Amma tayo pana vede paṇe katvā hatthisuttaṃ jānanaka-ācariyo kahaṃ vasatīti. Tāta evarūpo disāpāṃmakkho ācariyo ito vīsajjanasatamatthake Gandhāraraṭṭhe Takkaṣilāyaṃ vasatīti. “Amma amhākaṃ vaṃsaṃ na nāsessāmi, ahaṃ sve ekadivaseneva Takkaṣilaṃ gantvā ekaratteneva tayo vede ca hatthisuttaṃ uggāṇhitvā punadivase āgantvā catutthe divase hatthimaṅgalaṃ karissāmī, mā rodī”ti mātaraṃ samassāsetvā punadivase bodhisatto pātova bhuñjitvā ekakova nikkhamitvā ekadivaseneva ()¹ Takkaṣilaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ ācariyo “kuto āgatosi tātā”ti pucchi. Bārāṇasito ācariyāti. Kenatthenāti. Tumhākaṃ santike tayo vede ca hatthisuttaṃ uggāṇhanatthāyāti. Sādhu tāta uggāṇhāti. Bodhisatto “ācariya mayhaṃ kammaṃ accāyikaṃ”ti sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “ahaṃ ekadivaseneva vīsajjanasataṃ āgato, ajjevekarattiṃ mayhameva okāsaṃ karoṭṭha, ito tatiyadivase hatthimaṅgalaṃ bhavissati, ahaṃ ekeneva uddesamaggena sabbaṃ uggāṇhissāmī”ti vatvā ācariyaṃ okāsaṃ kāretvā ācariyassa bhuttakāle sayāṃ bhuñjitvā ācariyassa pāde dhovitvā saḥassatthavikaṃ purato ṭhapetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno pariyattiṃ paṭṭhapetvā aruṇe uggacchante tayo vede ca hatthisuttaṃ niṭṭhapetvā “aññopi atthi ācariyā”ti pucchitvā “natthi tāta, sabbaṃ niṭṭhitaṃ”ti vutte “ācariya imasmiṃ ganthe ettakaṃ padapaccābhaṭṭhaṃ, ettakaṃ sajjhāyasammohaṭṭhānaṃ, ito paṭṭhāya tumhe antevāsike evaṃ vāceyyāthā”ti ācariyassa sippanṃ sodhetvā pātova bhuñjitvā ācariyaṃ vanditvā ekadivaseneva bārāṇasiṃ paccāgantvā mātaraṃ vanditvā “uggahitaṃ te tāta sippan”ti vutte “āma amma”ti vatvā mātaraṃ paritosesi.

1. Mahāsattassānubhāvena devatā pathaviṃ saṅkhipitvā (Ka)

Punadivase hatthimaṅgalachaṇo paṭiyādiyittha. Satamatte hatthisoṇḍālaṅkāre ca suvaṇṇaddhaje hemaajālasañchanne katvā ṭhapesuṃ, rājaṅgaṇaṃ alaṅkarimsu. Brāhmaṇā “mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāma, mayaṃ karissāmā”ti maṇḍitapasādhitā aṭṭhaṃsu. Susīmopi rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito upakaraṇabhaṇḍaṃ gāhāpetvā maṅgalaṭṭhānaṃ agamāsi. Bodhisattopi kumāraparihārena alaṅkato attano parisāya purakkhataparivārīto rañño santikaṃ gantvā “saccaṃ kira mahārāja tumhe amhākaṃ vaṃsaṇca attano vaṃsaṇca nāsetvā ‘aññehi brāhmaṇehi hatthimaṅgalaṃ kāretvā hatthālaṅkāraṇca upakaraṇāni ca tesaṃ dassāmā”ti avacutthā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

25. “Kālā migā setadantā tavīme,
Parosataṃ hemaajālabhichannā.
Te te dadāmīti susīma brūsi,
Anussaraṃ pettipitāmahānaṃ”ti.

Tattha **te te dadāmīti susīma brūsīti** te ete tava¹ santake “kāla migā setadantā”ti evaṃ saṅkhaṃ gate parosataṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite hatthi aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccaṃ kira bho Susīma evaṃ brūsīti attho. **Anussaraṃ pettipitāmahānanti** amhākaṇca attano ca vaṃse pitupitāmahānaṃ āciṇṇaṃ sarantoyeva. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja yāva sattamakulaparivaṭṭā tumhākaṃ pettipitāmahānaṃ amhākaṃ pettipitāmahā ca hatthimaṅgalaṃ karonti, so tvaṃ evaṃ anussarantopi amhākaṇca attano ca vaṃsaṃ nāsetvā saccaṃ kira evaṃ brūsīti.

Susīmo rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha—

26. “Kālā migā setadantā mamīme,
Parosataṃ hemaajālabhichannā.
Te te dadāmīti vadāmi māṇava,
Anussaraṃ pettipitāmahānaṃ”ti.

1. Te vā (Sī)

Tattha **te te dadāmī**ti te ete hatthī aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccameva māṇava vadāmi, neva hatthī¹ brāhmaṇānaṃ dadāmīti attho². **Anussaranti** pettipitāmahanānaṃ kiriyaṃ anussarāmiyeva, no nānussarāmi, amhākaṃ pettipitāmahanānaṃ hatthimaṅgalaṃ tumhākaṃ pettipitāmahā karontīti pana anussarantopi evaṃ vadāmiyevāti adhippāyenevamāha.

Atha naṃ bodhisatto etadavoca “mahārāja amhākañca attano ca vaṃsaṃ anussarantoyeva kasmā maṃ ṭhapetvā aññehi hatthimaṅgalaṃ kārāpethā”ti. “Tvam kira tāta tayo vede hatthisuttañca na jānāsī”ti mayhaṃ ārocesuṃ, tenāhaṃ aññehi brāhmaṇehi kārāpemīti. “Tena hi mahārāja ettakesu brāhmaṇesu ekabrāhmaṇopi tisu vedesu vā hatthisuttesu vā ekadesampi yadi mayā saddhiṃ kathetuṃ samattho atthi, uṭṭhahatu, tayopi vede hatthisuttañca saddhiṃ hatthimaṅgalakaraṇena maṃ ṭhapetvā añño sakalajambudīpepi jānanto nāma natthī”ti sīhanādaṃ nadi. Ekabrāhmaṇopi tassa paṭisattu hutvā uṭṭhātuṃ nāsakkihi. Bodhisatto attano kulavaṃsaṃ patiṭṭhāpetvā maṅgalaṃ katvā bahuṃ dhanam ādāya attano nivesanaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pāpuṇṇimsu. Tadā mātā Mahāmāyā ahosi, pitā Suddhodanamahārājā, Susīmo rājā Ānando, disāpāmokkho ācariyo Sāriputto, māṇavo pana ahameva ahosinti.

Susīmajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Te vā hatthī (Sī)

2. Te hatthī brāhmāṇānaṃ dadāmīti te brāhmaṇe saccam evaṃ vadāmīti attho (Ka)

4. Gijjhajātakavaṇṇanā (164)

Yaṃ nu gijjho yojanasatanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **Sāmajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu gihī posesī”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kiṃ pana te hontī”ti pucchitvā “mātāpitaro me bhante”ti vutte “sādhū sādhū”ti tassa sādhuḥkāraṃ datvā “mā bhikkhave imaṃ bhikkhuṃ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitāpi guṇavasena aññatakānampi upakāraṃ akaṃsu, imassa pana mātāpitūnaṃ upakārakaraṇaṃ bhāroyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Gijjhakūṭapabbate gijjhayoniyaṃ nibbattitvā mātāpitaro poseti. Athekasmiṃ kāle mahatī vātavuṭṭhi ahoṣi. Gijjhā vātavuṭṭhiṃ sahituṃ asakkontā sītabhayena Bārāṇasiṃ gantvā pākārasamīpe ca parikhāsamīpe ca sītena kampamānā nisīdinsu. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi nagarā nikkhamitvā nhāyituṃ gacchanto te gijjhe kilamante disvā ekasmiṃ anovassakatṭhāne sannipātetvā aggiṃ kārāpetvā gosusānaṃ pesetvā gomaṃsaṃ āharāpetvā tesāṃ dāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Gijjhā vūpasantāya vātavuṭṭhiyā kallasarīrā hutvā pabbatameva agamaṃsu. Te tattheva sannipatitvā evaṃ mantayimṃsu “Bārāṇasiseṭṭhinā amhākaṃ upakāro kato, katūpakārassa ca nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya tumhesu yo yaṃ vatthaṃ vā ābharaṇaṃ vā labhati, tena taṃ Bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātetabban”ti.

Tato paṭṭhāya gijjhā manussānaṃ vatthābharaṇāni ātape sukkhāpentānaṃ pamādaṃ oloketvā senā viya maṃsapesiṃ sahasā gahetvā Bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātentī. So gijjhānaṃ āharaṇabhāvaṃ ñatvā sabbāni tāni visumyeva ṭhapesi. “Gijjhā nagaraṃ vilumpantī”ti rañño ārocesuṃ. Rājā “ekaṃ gijjhampi tāva gaṇhatha, sabbāṃ āharāpessāmī”ti tattha tattha pāse ceva jālāni ca oḍḍāpesi.

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

Mātuposakagijjho pāse bajjhi, taṃ gahetvā “rañño dassessāmā”ti nenti. Bārāṇasiseṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ gacchanto te manusse gijjhaṃ gahetvā gacchante disvā “mā imaṃ gijjhaṃ bādhayimsū”ti saddhiññeva agamāsi. Gijjhaṃ rañño dassesum. Atha naṃ rājā pucchi “tumhe nagaraṃ vilumpitvā vatthādīni gaṇhathā”ti. Āma mahārājāti. Kassa tāni dinnānīti. Bārāṇasiseṭṭhissāti. Kimkāraṇāti. Amhākaṃ tena jīvitaṃ dinnam, upakārassa nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā adamhāti. Atha naṃ rājā “gijjhā kira yojanasatamatthake ṭhatvā kuṇapaṃ passanti, kasmā tvaṃ attano oḍḍitaṃ pāsaṃ na passasī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

27. “Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati.

Kasmā jālāṇca pāsaṇca, āsajjāpi na bujjhasī”ti.

Tattha **yanti** nipātamattaṃ, **nūti** nāmatthe nipāto. Gijjho nāma yojanasataṃ atikkamitvā ṭhitāni kuṇapāni avekkhati, passatīti attho. **Āsajjāpīti** āsādetvāpi¹, sampāpuṇitvāpīti attho. “Tvaṃ attano atthāya oḍḍitaṃ jālāṇca pāsaṇca patvāpi kasmā na bujjhasī”ti pucchi.

Gijjho tassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha—

28. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye.

Atha jālāṇca pāsaṇca, āsajjāpi na bujjhatī”ti.

Tattha **parābhavoti** vināso. **Posoti** satto.

Gijjhassa vacanaṃ sutvā rājā seṭṭhim pucchi “saccaṃ kira mahāseṭṭhi gijjhehi tumhākaṃ gehe vatthādīni ābhatānī”ti. Saccam devāti. Kham tātīti. “Deva mayā tāni sabbāni visum ṭhapitāni, yaṃ yesaṃ santakaṃ, taṃ tesam dassāmi, imaṃ gijjhaṃ vissajjethā”ti gijjhaṃ vissajjāpetvā mahāseṭṭhim sabbesaṃ santakāni dāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale

1. Āsajjitvāpi (Ka)

patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi Sāriputto,
mātuposakagijjho pana ahameva ahosinti.

Gijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Nakulajātakavaṇṇanā (165)

Sandhim katvā amittenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
seṇibhaṇḍanaṃ ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā **Uragajātake**¹
kathitasadisameva. Idhāpi Satthā “na bhikkhave ime dve mahāmatṭā idāneva
mayā samaggā katā, pubbepāhaṃ ime samagge akāsimyevā”ti vatvā atītaṃ
āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ
gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni
uggahetvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca
samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro
Himavanthapadese vāsaṃ kappesi. Tassa caṅkamanakoṭiyaṃ ekasmiṃ
vammike nakulo, tasseva santike ekasmiṃ rukkhabile² sappo ca vāsaṃ
kappesi. Te ubhopi ahinakulā nicca kālaṃ kalahāṃ karonti. Bodhisatto tesāṃ
kalahe ādīnavañca mettābhāvanāya ca ānisaṃsaṃ kathetvā “kalahāṃ nāma
akatvā samaggavāsaṃ vasitum vaṭṭatī”ti ovaditvā ubhopi te samagge akāsi.
Atha sappassa bahinikkhantakāle nakulo caṅkamanakoṭiyaṃ vammikassa
biladvāre sīsaṃ nīharitvā³ mukhaṃ vivaritvā nipanno assasanto passasanto
niddaṃ upagañchi. Bodhisatto taṃ tathā niddāyamānaṃ disvā “kiṃ nu kho
te nissāya bhayaṃ uppannaṃ”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

29. “Sandhim katvā amittena, aṇḍajena jalābuja.

Vivariya dāṭhaṃ sesi, kuto te bhayaṃ āgataṃ”ti.

1. Khu 5. 37 piṭṭhe.

2. Rukkhajāle (Ka)

3. Katvā (Sī, I)

Tattha **sandhim katvā**ti mittabhāvaṃ karitvā. **Aṇḍajenā**ti aṇḍakose nibbattena nāgena. **Jalābujā**ti nakulaṃ ālapati. So hi jalābumhi jātattā “jalābujo”ti vuccati. **Vivariyā**ti vivaritvā.

Evam bodhisattena vutto nakulo “ayya paccāmitto nāma na avajānitabbo āsaṅkitabbo evā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

30. “Saṅketheva amittasmiṃ, mittasmimpi na vissase.
Abhayā bhayamuppannaṃ, api mūlāni kantatī”ti.

Tattha **abhayā bhayamuppannanti** na ito te bhayamuppannanti abhayo, ko so? Mitto. Yaṃ hi mittasmimpi vissāse sati tato bhayaṃ uppajjati, taṃ **mūlānipi kantati**, mittassa sabbarandhānaṃ¹ viditattā mūlaghaccāya² saṃvattatīti attho.

Atha naṃ bodhisatto “mā bhāyi, yathā sappo tayi na dubbhati, evamaham karissāmi, tvaṃ ito paṭṭhāya tasmim āsaṅkaṃ mā karī”ti ovaditvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tepi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sappo ca nakulo ca ime dve mahāmatā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Nakulajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Upasāḷakajātakavaṇṇanā (166)

Upasāḷakanāmānīti idaṃ Satthā Veḷuvane³ viharanto ekaṃ upasāḷakaṃ nāma susānasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. So kira aḍḍho ahosi mahaddhano, diṭṭhigatikattā pana dhuravihāre vasantānampi Buddhānaṃ saṅgahaṃ nāma na akāsi. Putto panassa paṇḍito ahosi ñāṇasampanno. So mahallakakāle puttaṃ āha “mā kho maṃ tāta aññassa vasalassa jhāpitassusāne jhāpehi, ekasmiṃ pana anucchiṭṭhasusāneyeva

1. Sambandhānaṃ (Ka)

2. Mūlaghacchāya (Ka)

3. Jetavane (Sī, Syā, I)

maṃ jhāpeyyāsī”ti. Tāta ahaṃ tumhākaṃ jhāpetabbayuttakaṃ ṭhānaṃ na jānāmi, sādhu vata maṃ ādāya gantvā “imasmim̐ ṭhāne maṃ jhāpeyyāsī”ti tumheva ācikkhathāti. Brāhmaṇo “sādhu tātā”ti taṃ ādāya nagarā nikkhamitvā Gijjhakūṭamatthakaṃ abhiruhitvā “tāta idaṃ aññassa vasalassa ajhāpitaṭṭhānaṃ, ettha maṃ jhāpeyyāsī”ti vatvā puttena saddhim̐ pabbatā otarituṃ ārabhi.

Satthā pana taṃ divasaṃ paccūsakāle bodhaneyyabandhave olokeno tesam̐ pitāputtānaṃ sotāpattimaggassa upanissayaṃ addasa. Tasmā maggaṃ gahetvā¹ ṭhitaluddako viya pabbatapādaṃ gantvā tesam̐ pabbatamatthakā otarantānaṃ āgamayamāno nisīdi, te otarantā Satthāraṃ addasaṃsu. Satthā paṭisanthāraṃ karonto “kahaṃ gamissatha² brāhmaṇa”ti pucchi. Māṇavo tamatthaṃ ārocesi. Satthā “tena hi ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṃ gacchāmā”ti ubho pitāputte gahetvā pabbatamatthakaṃ āruya “kataram̐ ṭhānaṃ”ti pucchi. Māṇavo “imesaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ ācikkhi bhante”ti āha. Satthā “na kho māṇava tava pitā idāneva susānasuddhiko, pubbepi susānasuddhikova, na cesa idāneva ‘imasmim̐ ṭhāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tava ācikkhati, pubbepi imasmim̐yeva ṭhāne attano jhāpitaḥbhāvaṃ ācikkhi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte imasmiññeva Rājagahe ayameva Upasāḷako brāhmaṇo ayamevassa putto ahosi. Tadā bodhisatto Magadharaṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā paripuṇṇasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto Himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya Gijjhakūṭe paṇṇasālāyaṃ vihāsi. Tadā so brāhmaṇo imināva niyāmena puttaṃ vatvā puttena “tumheyeva me tathārūpaṃ ṭhānaṃ ācikkhathā”ti vutte “idameva ṭhānaṃ”ti ācikkhitvā puttena saddhim̐ otaranto bodhisattaṃ disvā tassa santikaṃ upasaṅkami. Bodhisatto imināva niyāmena pucchitvā māṇavassa vacanaṃ sutvā “ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānassa ucchiṭṭhabhāvaṃ vā anucchiṭṭhabhāvaṃ vā jānissāmā”ti tehi saddhim̐ pabbatamatthakaṃ āruya “idaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ

1. Migam̐ gahetuṃ (Ka)

2. Gamittha (Sī, I)

antaram anucchiṭṭhaṭṭhānam”ti māṇavena vutte “māṇava imasmiṃyeva ṭhāne jhāpitakānam¹ pamāṇam natthi, taveva pitā imasmiṃyeva Rājagahe brāhmaṇakuleyeva nibbattitvā Upasāḷakoyeva nāma hutvā imasmiṃyeva pabbatantare cuddasa jātisahassāni jhāpito. Pathaviyañhi ajhāpitaṭṭhānam vā asusānaṭṭhānam vā sīsānam anivesitaṭṭhānam² vā laddhum na sakkā”ti pubbenivāsañāṇena paricchinditvā imam gāthādvayamāha—

31. “Upasāḷakanāmāni, sahasāni catuddasa.
Asmiṃ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmatam.

32. Yamhi saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo.
Etam ariyā sevanti, etam loke anāmatan”ti.

Tattha **anāmatanti** mataṭṭhānam³. Tañhi upacāravasena “amatan”ti vuccati, tam paṭisedhento “anāmatan”ti āha. “Anamatan”tipi⁴ pāṭho, lokasmiñhi anamataṭṭhānam⁵ asusānam nāma natthīti attho. **Yamhi saccañca dhammo cāti** yasmiṃ puggale catusaccavattukam pubbabhāgasaccañāṇaṇca lokuttaradhammo ca atthi. **Ahimsāti** paresam aviheṣā aviheṭhanā. **Samyamoti** sīlasaṃyamo. **Damoti** indriyadamanam. Idañca guṇajātam yamhi puggale atthi, **etam ariyā sevanti**ti, ariyā Buddhā ca Paccekabuddhā ca Buddhasāvaka ca etam ṭhānam sevanti, evarūpaṃ puggalaṃ upasaṅkamanti bhajanti attho. **Etam loke anāmatanti** etam guṇajātam loke amatabhāvasādhanaṃ anāmatam nāma.

Evam bodhisatto pitāputtānam dhammam desetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ubho pitāputtā sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahimsu. Tadā pitāputtāva etarahi pitāputtā ahesum, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Upasāḷhakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Jhāpitamatānam (Ka)

2. Sīsānam aniveṭhitaṭṭhānam (I), susāne aniveṭṭhaṭṭhānam (Ka)

3. Āmakaṭṭhānam (Ka)

4. Anāmakantipi (Ka)

5. Anāmakaṭṭhānam (Ka)

7. Samiddhijātakavaṇṇanā (167)

Abhutvā bhikkhasi bhikkhūti idam Satthā Rājagaham upanissāya Tapodārāme viharanto samiddhitheram ārabha kathesi. Ekadivasañhi āyasmā Samiddhi sabbarattim padhānam padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā suvaṇṇavaṇṇam attabhāvam sukkhāpayamāno antaravāsakam nivāsetvā uttarāsaṅgam hatthena gahetvā aṭṭhāsi suparikammakatā viya suvaṇṇapaṭimā. Attabhāvasamiddhiyāyeva hissa “Samiddhī”ti nāmam ahoṣi. Athassa sarīrasobhaggaṃ disvā ekā devadhītā paṭibaddhacittā theram evamāha “tvam khosi bhikkhu daharo yuvā susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato abhirūpo dassanīyo pāsādiko, evarūpassa tava kāme aparibhuñjitvā ko attho pabbajjāya, kāme tāva paribhuñjassu, pacchā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissasī”ti. Atha nam thero āha “devadhīte ‘asukasmim nāma vaye ṭhito marissāmī’ti mama maraṇakālam na jānāmi, esa me kālo paṭicchanno, tasmā taruṇakāleyeva samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmī”ti. Sā therassa santikā paṭisanthāram alabhitvā tattheva antaradhāyi. Thero Satthāram upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho samiddhi tvaññeva etarahi devadhītāya palobhito, pubbepi devadhītaro pabbajite palobhimsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmin Kāsīgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattim patvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese ekaṃ Jātassaram nissāya vāsam kappesi. So sabbarattim padhānam padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā ekaṃ vakkalam nivāsetvā ekaṃ hatthena gahetvā sarīram vodakam karonto aṭṭhāsi. Athassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvam oloketvā paṭibaddhacittā ekā devadhītā bodhisattaṃ palobhayamānā paṭhamam gāthamāha—

33. “Abhutvā bhikkhasi bhikkhu, na hi bhutvāna bhikkhasi.

Bhutvāna bhikkhu bhikkhassu, mā taṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha **abhutvā bhikkhasi bhikkhūti** bhikkhu tvaṃ daharakāle kilesakāmasena vatthukāme abhutvāva bhikkhāya carasi. **Na hi bhutvāna bhikkhasīti** nanu nāma pañca kāmaguṇe bhutvā bhikkhāya caritabbaṃ, kāme abhutvāva bhikkhācariyaṃ upagatosi. **Bhutvāna bhikkhu bhikkhassūti** bhikkhu daharakāle tāva kāme bhuñjitvā pacchā mahallakakāle bhikkhassu. **Mā taṃ kālo upaccagāti** ayaṃ kāme bhuñjanakālo daharakālo, taṃ mā atikkamatūti.

Bodhisatto devatāya vacanaṃ sutvā attano ajjhāsayaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha—

34. “Kālaṃ vohaṃ na jānāmi, channo kālo na dissati.

Tasmā abhutvā bhikkhāmi, mā maṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha **kālaṃ vohaṃ na jānāmīti voti** nipātamattaṃ. Ahaṃ pana “paṭhamavaye vā mayā maritabbaṃ majjhimavaye vā pacchimavaye vā”ti evaṃ attano maraṇakālaṃ na jānāmi. Paṇḍitena¹ hi puggalena—

Jīvitam byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṃ gati.

Pañcete jīvalokasmiṃ, animittā na nāyareti.

channo kālo na dissatīti yasmā “asukasmiṃ nāma vayakāle hemantādi-utukāle vā mayā maritabbaṃ”ti mayhampesa channo hutvā kālo na dissati, suppaṭicchanno hutvā ṭhito na paññāyati. **Tasmā abhutvā bhikkhāmīti** tena kāraṇena pañca kāmaguṇe abhutvā bhikkhāmi. **Mā maṃ kālo upaccagāti** maṃ samaṇadhammakaraṇakālo mā atikkamatūti attho. Iminā kāraṇena daharova samāno pabbajitvā samaṇadhammaṃ karomīti. Devadhītā bodhisattassa vacanaṃ sutvā tattheva antaradhāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā devadhītā ayaṃ devadhītā ahosi, ahameva tena samayena tāpaso ahosi”ti.

Samiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

1. Atipaṇḍitena (Sī, I)

8. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā (168)

Seno balasā patamānoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto attajjhāsayam **Sakuṇovādasuttaṃ**¹ ārabha kathesi. Ekadivasañhi Satthā bhikkhū āmantetvā “gocare bhikkhave caratha sake pettike visaye”²ti imaṃ Saṃyuttamahāvagge suttantaṃ kathento “tumhe tāva tiṭṭhatha, pubbe tiracchānagatāpi sakaṃ pettikavisayaṃ pahāya agocare carantā paccāmittānaṃ hatthapathaṃ gantvāpi attano paññāsampattiyaṃ upāyakosallena paccāmittānaṃ hatthā muccimsū”³ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto lāpasakuṇayoniyaṃ nibbattitvā naṅgalakattṭhakarāṇe leḍḍuttṭhāne vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ “sakavisaye gocaragahaṇaṃ pahāya paravisaye gocaraṃ gaṇhissāmi”⁴ti aṭavipariyantaṃ agamāsi. Atha naṃ tattha gocaraṃ gaṇhantaṃ disvā sakuṇagghi sahasā ajjhappattā aggahesi. So sakuṇagghiya hariyamāno evaṃ paridevasi “mayamevamha alakkhikā, mayaṃ appapuññā, ye mayaṃ agocare carimha paravisaye, sacejja mayaṃ gocare careyyāma sake pettike visaye, na myāyaṃ sakuṇagghi alaṃ abhavissa yadidaṃ yuddhāyā”⁵ti. Ko pana te lāpa gocaro sako pettiko visayoti. Yadidaṃ naṅgalakattṭhakarāṇaṃ leḍḍuttṭhānanti. Atha naṃ sakuṇagghi sake bale apatthaddhā amuñci “gaccha kho tvaṃ lāpa tatrapī me gantvā na mukkhasi”⁶ti. So tattha gantvā mahantaṃ leḍḍum abhiruhitvā “ehi kho dāni sakuṇagghi”⁷ti senaṃ avhayanto atṭhāsi. Sakuṇagghi sake bale apatthaddhā ubho pakkhe sannayha lāpasakuṇaṃ sahasā ajjhappattā. Yādā pana taṃ lāpo “bahu-āgatā”⁸ kho myāyaṃ sakuṇagghi”⁹ti aññāsi, atha parivattitvā tasseva leḍḍussa antaraṃ paccāpādi. Sakuṇagghi vegāṃ sandhāretum asakkonti tattheva uraṃ paccatālesi. Evaṃ sā bhinnena hadayena nikkhantehi akkhāhi jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evaṃ bhikkhave tiracchānagatāpi agocare carantā sapattahatthaṃ gacchanti, gocare pana sake pettike visaye carantā sapatte niggaṇhanti, tasmā tumhepi mā agocare caratha paravisaye.

1. Saṃ 3. 127 piṭṭhe.

2. Saṃ 3. 128 piṭṭhe.

3. Bahu-āgato (Sī, I)

agocare bhikkhave carataṃ paravisaye lacchati māro otāraṃ, lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca bhikkhave bhikkhuno agocarō paravisayo. Yadidaṃ pañca kāmagaṇā. Katame pañca, cakkhuvīññeyyā rūpā -pa-. Ayaṃ bhikkhave bhikkhuno agocarō paravisayo”ti vatvā abhisambuddho hutvā paṭhamāṃ gāthamāha—

35. “Seno balasā patamāno, lāpaṃ gocarathāyinaṃ¹.

Sahasā ajjhappattova, maraṇaṃ tenu’pāgamī”ti.

Tattha **balasā patamāno**ti “lāpaṃ gaṇhissāmī”ti balena thāmena patamāno. **Gocarathāyinaṃ**² sakavisayā nikkhamitvā gocarathāya aṭavipariyante ṭhitaṃ. **Ajjhappattoti** sampatto. **Maraṇaṃ tenu’pāgamī**ti tena kāraṇena maraṇaṃ patto.

Tasmiṃ pana maraṇaṃ patte lāpo nikkhamitvā “diṭṭhā vata me paccāmittassa piṭṭhi”ti tassa hadaye ṭhatvā udānaṃ udānento dutiyaṃ gāthamāha—

36. “Sohaṃ nayena sampanno, pettike gocarato.

Apetasattu modāmi, sampassaṃ atthamattano”ti.

Tattha **nayenā**ti upāyena. **Atthamattanoti** attano arogabhāvasaṅkhātāṃ vuḍḍhiṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiṭṭhānāni pāpuṇiṃsu. Tadā seno Devadatto ahosi, lāpo pana ahameva ahosinti.

Sakuṇagghijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Lāpagocarathāyinaṃ (Sī)

2. Agocarathāyinaṃ (Sī)

9. Arakajātakavaṇṇanā (169)

Yo ve mettena cittenāti idam Sathā Jetavane viharanto Mettasuttam ārabba katesi. Ekasmiñhi samaye Sathā bhikkhū āmantesi “mettāya bhikkhave cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānikatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāraddhāya ekādasānisamsā pāṭikañkhā. Katame ekādasā, sukham supati, sukham paṭibujjhati, na pāpakam supinam passati, manussānam piyo hoti, amanussānam piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visam vā sattham vā kamati, tuvaṇam cittam samādhīyati, mukhavaṇṇo vippasīdati, asammūḷho kālam karoti, uttari appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti. Mettāya bhikkhave cetovimuttiyā āsevitāya -pa- susamāraddhāya ime ekādasānisamsā pāṭikañkhā”¹. Ime ekādasānisamsāse gahetvā ṭhitam mettābhāvanam vaṇṇetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, hitopi hitena pharitabbo, ahitopi hitena pharitabbo, majjhatoopi hitena pharitabbo. Evaṃ sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā, catūsu brahmavihāresu kammam kātabbameva. Evaṃ karonto hi maggam vā phalam vā alabhantoopi brahmalokaparāyaṇo ahosi, porāṇakapaṇḍitāpi satta vassāni mettam bhāvetvā satta samvaṭṭavivaṭṭakappe brahmalokasmimyeva vasimsū”²ti vatvā atītam āhari.

Atīte ekasmiṃ kappe bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā catunnam brahmavihārānam lābhī Arako nāma sathā hutvā Himavantapadese vāsam kappesi, tassa mahā parivāro ahosi. So isigaṇam ovaḍanto “pabbajitena nāma mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā. Mettacittāñhi nāmetam appanāpattam brahmalokaparāyaṇatam sādhetī”³ti mettāya ānisamsam pakāsento imā gāthā āha—

1. Am 3. 542 piṭṭhe.

37. “Yo ve mettena cittena, sabbalokānukampati.
Uddham adho ca tiriyaṃ, appamāṇena sabbaso.

38. Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ, paripuṇṇaṃ subhāvitaṃ.
Yaṃ pamāṇakataṃ kammaṃ, na taṃ tatrāvasissatī”ti.

Tattha **yo ve mettena cittena, sabbalokānukampatī**ti khattiyādīsu vā samaṇabrāhmaṇesu vā yo koci appamāṇena mettena cittena sakalaṃ sattalokaṃ anukampati. **Uddhanti** pathavito yāva Nevasaññānāsaññāyatanabrahmalokā. **Adhoti** pathaviyā heṭṭhā ussade mahāniraye. **Tiriyanti** manussaloke, yattakāṇi cakkavālāṇi ca tesu sabbesu ettake ṭhāne nibbattā sabbe sattā averā hontu, abyāpajjhā anīghā, sukhi attānaṃ pariharantūti evaṃ bhāvitena mettena cittenāti attho. **Appamāṇenāti** appamāṇasattānaṃ appamāṇārammaṇattā appamāṇena. **Sabbasoti** sabbākārena, uddham adho tiriyaṃti evaṃ sabbasugatiduggativasenāti attho.

Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃti appamāṇaṃ katvā bhāvitaṃ sabbasattesu hitacittaṃ. **Paripuṇṇanti** avikalaṃ. **Subhāvitaṃ** suvaḍḍhitaṃ, appanācittassetāṃ nāmaṃ. **Yaṃ pamāṇakataṃ kammaṃ**ti yaṃ “appamāṇaṃ appamāṇārammaṇaṃ”ti evaṃ ārammaṇattikavasena ca vasībhāvappattivasena ca avaḍḍhitvā¹ kataṃ parittaṃ kāmāvacarakammaṃ. **Na taṃ tatrāvasissatī**ti taṃ parittaṃ kammaṃ yaṃ taṃ “appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ”ti saṅkhagataṃ rūpāvacarakammaṃ, tatra na avasissati. Yathā nāma mahoghena ajjhotthataṃ parittodakaṃ oghassa abbhantare tena asaṃhīramānaṃ nāvasissati na tiṭṭhati, atha kho mahoghova taṃ ajjhottharivā tiṭṭhati, evameva taṃ parittakammaṃ tassa mahaggatakammaṃ abbhantare tena mahaggatakammena acchinditvā aggahitavipākokāsaṃ hutvā na avasissati na tiṭṭhati, na sakkoti attano vipākaṃ dātuṃ, atha kho mahaggatakammameva taṃ ajjhottharivā tiṭṭhati vipākaṃ detīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikānaṃ mettābhāvanāya ānisaṃsaṃ kathetvā aparihīnājjhāno brahmaloke nibbattitvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe na imaṃ lokaṃ puna agamāsi.

1. Āvajjetvā (Si)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, Arako pana satthā ahameva ahosin”ti.

Arakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā (170)

Nāyaṃ pure uṇṇamatīti idaṃ Kakaṇṭakajātakam Mahā-umaṅgajātake¹ āvi bhavissati.

Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā dasamā.

Santhavavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ

Indasamānagottañca, Santhavaṃ Susīmaṃ Gijjhaṃ.
Nakulaṃ Upasāḷakaṃ, Samiddhi ca Sakuṇagghi.
Arakañca kakaṇṭakam.

3. Kalyāṇavagga

1. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā (171)

Kalyāṇadhammoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ badhirasassuṃ ārabha kathesi. Sāvattiyañhi eko kuṭumbiko saddho pasanno tisaraṇagato pañcasīlena samannāgato. So ekadivasam bahūni sappi-ādīni bhesajjāni ceva pupphagandhavatthādīni ca gahetvā “Jetavane Satthu santike dhammaṃ sossāmī”ti agamāsi. Tassa tattha gatakāle sassu khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā dhītaṃ daṭṭhukāmā taṃ gehaṃ agamāsi, sā ca thokaṃ badhiradhātukā hoti. Sā dhītarā saddhiṃ

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

bhuttabhajanā bhattasammadaṃ vinodayamānā dhītaraṃ pucchi “kiṃ amma bhattā te sammodamāno avivadamāno piyasamvāsaṃ vasatī”ti. Kiṃ amma kathetha yādiso tumhākaṃ jāmātā sīlena ceva ācārasampadāya ca, tādiso pabbajitopi dullabhoti. Upāsikā dhītu vacanaṃ sādhuakaṃ asallakkhetvā “pabbajito”ti padameva gahetvā “amma kasmā te bhattā pabbajito”ti mahāsaddaṃ akāsi. Taṃ sutvā sakalagehavāsino “amhākaṃ kira kuṭumbiko pabbajito”ti viraviṃsu. Tesaṃ saddaṃ sutvā dvārena sañcarantā “kiṃ nāma kiretan”ti pucchīṃsu. “Imasmiṃ kira gehe kuṭumbiko pabbajito”ti. Sopi kho kuṭumbiko Dasabalassa dhammaṃ sutvā vihārā nikkhamma nagaraṃ pāvisi.

Atha naṃ antarāmaggeyeva eko puriso disvā “samma tvaṃ kira pabbajitoti tava gehe puttadāraparijano paridevatī”ti āha. Athassa etadahosi “ayaṃ apabbajitameva kira maṃ ‘pabbajito’ti vadati, uppanno kho pana me kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, ajeva mayā pabbajitum vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā Satthu santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho upāsaka idāneva Buddhupaṭṭhānaṃ katvā gantvā idāneva paccāgatosī”ti vutte tamatthaṃ ārocetvā “bhante kalyāṇasaddo nāma uppanno na antaradhāpetum vaṭṭati, tasmā pabbajitukāmo hutvā āgatomhī”ti āha. So pabbajjañca upasampadañca labhitvā sammā paṭipanno na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Idaṃ kira kāraṇaṃ bhikkhusaṃghe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma kuṭumbiko ‘uppanno kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo’ti pabbajitvā idāni arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte ‘bhikkhave porāṇakapaṇḍitāpi ‘uppanno kalyāṇasaddo virādhetum na vaṭṭatī’ti pabbajimsuevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. So ekadivasaṃ nivesanā nikkhamitvā rājupaṭṭhānaṃ agamāsi. Athassa sassu “dhītaraṃ passissāmī”ti taṃ gehaṃ agamāsi, sā thokaṃ badhiradhātukātī

sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Taṃ pana rājupaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchantaṃ disvā eko puriso “tumhe kira pabbajitāti tumhākaṃ gehe mahāparidevo pavattatī”ti āha. Bodhisatto “uppanno kalyāṇasaddo nāma na antaradhāpetuṃ vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ mahāseṭṭhi idāneva gantvā puna āgatosī”ti vutte “deva gehajano kira maṃ apabbajitameva ‘pabbajito’ti vatvā paridevati, uppanno kho pana kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, pabbajissāmahaṃ, pabbajjaṃ me anujānāhi”ti etamatthaṃ pakāsetuṃ imā gāthā āha—

41. “Kalyāṇadhammoti yadā janinda,
Loke samaññaṃ anupāpuṇāti.
Tasmā na hiyyetha naro sapañño,
Hiriyāpi santo dhuramādiyanti.

42. Sāyaṃ samañña idha ma’jja pattā,
Kalyāṇadhammoti janinda loke.
Tāhaṃ samekkhaṃ idha pabbajissaṃ,
Na hi ma’tthi chando idha kāmabhoge”ti.

Tattha **kalyāṇadhammoti** sundaradhammo. **Samaññaṃ anupāpuṇāti**ti yadā sīlavā kalyāṇadhammo pabbajitoti idaṃ paññattivohāraṃ pāpuṇāti. **Tasmā na hiyyethāti** tato sāmāññato na parihāyetha. **Hiriyāpi santo dhuramādiyanti**ti mahārāja sappurisā nāma ajjhattasamuṭṭhitāya hiriyā bahiddhasamuṭṭhitena ottappenapi etaṃ pabbajitadhuraṃ gaṇhanti. **Idha ma’jja pattāti** idha mayā ajja pattā. **Tāhaṃ samekkhanti** taṃ ahaṃ guṇavasena laddhasamaññaṃ samekkhanto passanto. **Na hi ma’tthi chandoti** na hi me atthi chando. **Idha kāmabhogeti** imasmim loke kilesakāmaavatthukāmaparibhogeti.

Bodhisatto evaṃ vatvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā Himavantapadesaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Daddarajātakavaṇṇanā (172)

Ko nu saddena mahatāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi kāle bahū bahussutā bhikkhū manosilātale nadamānā¹ taruṇasīhā viya ākāsagaṅgaṃ otārentā² viya saṃghamajjhe sarabhāṇaṃ³ bhaṇanti. Kokāliko tesu sarabhāṇaṃ bhaṇantesu attano tucchabhāvaṃ ajānitvāva “ahampi sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti bhikkhūnaṃ antaraṃ pavisitvā “amhākaṃ sarabhāṇaṃ na pāpentī. Sace amhākampi pāpeyyuṃ, mayampi bhaṇeyyāmā”ti bhikkhusaṃghassa nāmaṃ aggahetvāva tattha tattha kathento āhiṇḍati. Tassa sā kathā bhikkhusaṃghe pākaṭā jātā. Bhikkhū “vīmaṃsissāma tāva naṃ”ti saññāya evamāhaṃsu “āvuso Kokālika ajja saṃghassa sarabhāṇaṃ bhaṇāhi”ti. So attano balaṃ ajānitvāva “sādhū”ti sampaṭicchitvā “ajja sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti attano sappāyaṃ yāguṃ pivi, khajjakaṃ khādi, sappāyeneva sūpena bhuñji.

Sūriye atthaṅgate dhammassavanakāle ghosite bhikkhusaṃgho sannipati. So kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṃ⁴ kāsāvaṃ nivāsetvā kaṇikārapupphavaṇṇaṃ cīvaraṃ pārupitvā saṃghamajjhaṃ pavisitvā there vanditvā alaṅkataratanamaṇḍape paññattavaradhammāsanaṃ abhiruhitvā citrabījanaṃ gahetvā “sarabhāṇaṃ bhaṇissāmī”ti nisīdi, tāvadevassa sarīrā sedā muccīmsu, sārājjaṃ okkami, pubbagāthāya paṭhamaṃ padaṃ udāharitvā anantaraṃ na passi⁵. So kampamāno āsanā oruyha lajjito saṃghamajjhato apakkamma attano pariveṇaṃ agamāsi. Añño bahussuto bhikkhu sarabhāṇaṃ bhaṇi. Tato paṭṭhāya bhikkhū tassa tucchabhāvaṃ jāniṃsu.

1. Nisīdamānā (Ka)

2. Otarantā (Ka)

3. Padabhāṇaṃ (Sī, I)

4. Koraṇḍakavaṇṇaṃ (Ka)

5. Antaṃ neva passi (Ka)

athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso paṭhamam Kokālikassa tucchabhāvo dujjāno, idāni panesa sayam naditvā pākaṭo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Kokāliko idāneva naditvā pākaṭo jāto, pubbepe naditvā pākaṭo ahoṣi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Himavantapadese sīhayoniyam nibbattitvā bahūnam sīhanam rājā ahosi. So anekasīhavarivāro Rajataguhāyam vāsam kappesi. Tassa avidūre ekissāya guhāya eko siṅgālopi vasati. Athekadivasam deve vassitvā vigate sabbe sīhā sīharājasseva guhadvāre sannipatitvā sīhanādam nadantā sīhakīlam kīlīmsu. Tesam evam naditvā kīlanakāle sopi siṅgālo nadati. Sīhā tassa saddam sutvā “ayam siṅgālo amhehi saddhim nadati”ti lajjitā tuṇhī ahesum. Tesam tuṇhībhūtakāle bodhisattassa putto sīhapotako “tāta ime sīhā naditvā sīhakīlam kīlantā etassa saddam sutvā lajjāya tuṇhī jātā, ko nāmesa attano saddena attānam jānāpeti”ti pitaram pucchanto paṭhamam gāthamāha—

43. “Ko nu saddena mahatā, abhinādeti daddaram.

Tam¹ sīhā nappaṭinadanti, ko nāme’so migādhibhū”ti.

Tattha **abhinādeti daddaranti** daddaram Rajatapabbatam ekanādam karoti. **Migādhibhūti** pitaram ālapati. Ayañhettha attho—migādhibhū migajetṭhaka sīharāja pucchāmi tam “ko nāmeso”ti.

Athassa vacanam sutvā pitā dutiyam gāthamāha—

44. “Adhamo migajātānam, siṅgālo tāta vassati.

Jāti’massa jigucchantā, tuṇhī sīhā samaccare”ti.

Tattha **samaccareti santi** upasaggamattam, accantīti attho, tuṇhī hutvā² nisīdantīti vuttam hoti. Potthakesu pana “samacchare”ti likhanti.

1. Kim (Sī, I)

2. Tuṇhī acchanti, tuṇhī hutvā (Sī, I)

Satthā “na bhikkhave Kokāliko idāneva attano nādena attānaṃ pākaṭaṃ karoti, pubbepe akāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā singālo Kokāliko ahosi, sīhapotako Rāhulo, sīharājā pana ahameva ahosin”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Makkaṭajātakavaṇṇanā (173)

Tāta māṇavako esoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu Pakiṇṇakanipāte **Uddālakajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “bhikkhave nāyaṃ bhikkhu idāneva kuhako, pubbepe makkaṭo hutvā aggissa kāraṇā kohaṇṇaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ Kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā gharāvāsaṃ saṇṭhapesi. Athassa brāhmaṇī ekaṃ puttaṃ vijāyitvā puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Bodhisatto tassā petakiccaṃ katvā “kiṃ me dāni gharāvāsena, puttaṃ gahetvā pabbajissāmī”ti assumukhaṃ ñātimittavaggaṃ pahāya puttaṃ ādāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vanamūlaphalāhāro vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ vassānakāle deve vassante sārādārūni aggim jāletvā visibbanto phalakatthare nipajji, puttopissa Tāpasakumārako pitu pāde sambāhantova nisīdi.

Atheko vanamakkaṭo sītena pīḷiyamāno tassa paṇṇasālāya taṃ aggim disvā “sacāhaṃ ettha pavisissāmi, ‘makkaṭo makkaṭo’ti maṃ pothetvā nīharissanti, aggim visibbetuṃ na labhissāmi, atthi dāni me upāyo, tāpasavesaṃ gahetvā kohaṇṇaṃ katvā pavisissāmī”ti cintetvā ekassa matatāpasassa vakkalāni nivāsetvā pacchiṇca

1. Khu 5. 283 piṭṭhe.

aṅkusayaṭṭhiṅca gahetvā paṇṇasāladvāre ekaṃ tālarukkhaṃ nissāya saṅkuṭito aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā makkaṭabhāvaṃ ajānanto “eko mahallakatāpasō sītena pīlito aggim visibbetum āgato bhavissatī”ti pitu tāpasassa kathetvā “etaṃ paṇṇasālaṃ pavesetvā visibbāpessāmī”ti cintetvā pitaraṃ ālapanto paṭhamam gāthamāha—

45. “Tāta māṇavako eso, tālamūlaṃ apassito.

Agārakañcidaṃ atthi, handa demassa’gārakan”ti.

Tattha **māṇavakoti** sattādhivacanam¹. Tena “tāta eso eko māṇavako satto eko tāpasō”ti dīpeti. **Tālamūlaṃ apassitoti** tālakkhandhaṃ nissāya ṭhito. **Agārakañcidaṃ atthīti** idaṅca amhākaṃ pabbajitāgāraṃ atthi, paṇṇasālaṃ sandhāya vadati. **Handāti** vavassaggatthe nipāto.

Demassa’gārakanti etassa ekamante vasanatthāya agārakaṃ dema.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāya paṇṇasāladvāre ṭhatvā olokento tassa makkaṭabhāvaṃ ñatvā “tāta manussānaṃ nāma na evarūpaṃ mukhaṃ hoti, makkaṭo esa, nayidha pakkositabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

46. “Mā kho tvaṃ tāta pakkosi, dūseyya no agārakaṃ.

Netādisaṃ mukhaṃ hoti, brāhmaṇassa susilino”ti.

Tattha **dūseyya no agārakanti** ayañhi idha pavittṭho samāno imaṃ kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ agginā vā jhāpento uccārādīni vā karonto dūseyya. **Netādisanti** “etādisaṃ brāhmaṇassa susilino mukhaṃ na hoti, makkaṭo eso”ti vatvā bodhisatto ekaṃ ummukaṃ gahetvā “kim ettha tiṭṭhasī”ti khipitvā taṃ palāpesi. Makkaṭo vakkalāni chaḍḍetvā rukkaṃ abhiruhitvā vanasaṇḍaṃ pāvīsi. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

1. Sattavevacanaṃ (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā makkaṭo ayaṃ kuhakabhikkhu ahoṣi, Tāpasakumāro Rāhulo, tāpaso pana ahameva ahoṣi”ti.

Makkaṭajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā (174)

Adamha te vāri pahūtarūpanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ bhikkhū Devadattassa akataññumittadubbhibhāvaṃ kathentā nisīdimṣu. Satthā āgantvā “na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū mittadubbhī, pubbepi evarūpo ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ Kāsīgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ saṇṭhapesi. Tasmiṃ pana samaye Kāsiraṭṭhe vattanimahāmagge eko gambhīro udapāno hoti anotaraṇīyo tiracchānānaṃ, maggappaṭipannā puññatthikā manussā dīgharajjukena vārakena udakaṃ ussiñcitvā ekissā doṇiyā pūretvā tiracchānānaṃ pāṇiyaṃ denti. Tassa sāmantaṭo mahantaṃ araṇṇaṃ, tattha bahū makkaṭā vasanti. Atha tasmiṃ magge dve tīṇi divasāni manussasañcāro pacchijji, tiracchānā pāṇiyaṃ na labhiṃsu. Eko makkaṭo pipāsāturo hutvā pāṇiyaṃ pariyesanto udapānassa santike vicarati. Bodhisatto kenacideva karaṇīyena taṃ maggaṃ paṭipajjitvā tattha gacchanto pāṇiyaṃ uttāretvā¹ pivitvā hatthapāde dhovitvā ṭhito taṃ makkaṭaṃ addasa. Athassa pipāsitaḥ bhāvaṃ ñatvā pāṇiyaṃ ussiñcitvā doṇiyaṃ ākiritvā adāsi, datvā ca pana “vissamissāmī”ti ekasmiṃ rukkhamaṇe nipajji. Makkaṭo pāṇiyaṃ pivitvā avidūre nisīditvā mukhamakkaṭikaṃ karonto bodhisattaṃ bhīṃsāpesi. Bodhisatto tassa taṃ kiriyaṃ disvā “are duṭṭhamakkaṭa ahaṃ tava pipāsitaṃ kilantassa bahuṃ pāṇiyaṃ adāsim, idāni tvaṃ mayhaṃ mukhamakkaṭikaṃ karosi, aho pāpajanaṃ nāma kato upakāro niratthako”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Ukkācetvā (Sī, I)

47. “Adamha te vāri pahūtarūpaṃ.
Ghammābhitattassa pipāsitassa.
So dāni pitvāna kiriṅkarosi,
Asaṅgamo pāpajanena seyyo”ti.

Tattha **so dāni pitvāna kiriṅkarosīti**¹ so idāni tvaṃ mayā dinnapānīyaṃ pivitvā mukhamakkaṭikaṃ karonto “kiri kirī”ti saddaṃ karosi. **Asaṅgamo pāpajanena seyyoti** pāpajanena saddhiṃ saṅgamo na seyyo, asaṅgamo va seyyoti.

Taṃ sutvā so mittadubbhī makkaṭo “tvaṃ ‘ettakenavetaṃ niṭṭhitaṃ’ti saññaṃ karosi, idāni te sīse vaccaṃ pādetvā gamissāmi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

48. “Ko te suto vā diṭṭho vā, sīlavā nāma makkaṭo.
Idāni kho taṃ ohacchaṃ, esā asmāka dhammatā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—bho brāhmaṇa “makkaṭo kataguṇajānanako ācārasampanno sīlavā nāma atthī”ti kahaṃ tayā suto vā diṭṭho vā, idāni kho ahaṃ taṃ ohacchaṃ² vaccaṃ te sīse katvā pakkamissāmi, asmākañhi makkaṭāṇaṃ nāma esā dhammatā ayaṃ jātisabhāvo, yadidaṃ upakāraḥkassa sīse vaccaṃ kātabbanti.

Taṃ sutvā bodhisatto uṭṭhāya gantum ārabhi. Makkaṭo taṅkhaṇaṇṇeva uppatitvā sākhāyaṃ nisīditvā olambakaṃ otaranto viya tassa sīse vaccaṃ pādetvā viravanto vanasaṇḍaṃ pāvisi. Bodhisatto nhatvā agamāsi.

Satthā “na bhikkhave idāneva Devadatto, pubbepe mayā kataguṇaṃ na jānāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā makkaṭo Devadatto ahosi, brāhmaṇo pana ahameva ahosi”ti.

Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Kiriṃ karosīti (Sī, I)

2. Ūhacca (Sī, I)

5. Ādiccupaṭṭhānājātakavaṇṇanā (175)

Sabbesu kira bhūtesūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhum ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā mahāparivāro gaṇasatthā hutvā Himavante vāsaṃ kappesi. So tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pabbatā oruyha paccante ekaṃ gāmaṃ nissāya paṇṇasālāyaṃ vāsaṃ upagañchi. Atheko lolamakkaṭo isigaṇe bhikkhācāraṃ gate assamapadaṃ āgantvā paṇṇasālā uttiṇṇā¹ karoti, pāṇiyaghaṭesu udakaṃ chaḍḍeti, kuṇḍikaṃ bhindati, aggisālāyaṃ vaccaṃ karoti. Tāpasā vassaṃ vasitvā “idāni Himavanto pupphaphalasamiddho ramaṇīyo, tattheva gamissāmā”ti paccantagāmaṃ vāsike āpucchimsu. Manussā “sve bhante mayaṃ bhikkhaṃ gahetvā assamapadaṃ āgamissāma, taṃ paribhuñjitvāva gamissathā”ti vatvā dutiyadivase pahūtaṃ khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā tattha agamaṃsu. Taṃ disvā so makkaṭo cintesi “kohaññaṃ katvā manusse ārādhetvā mayhampi khādanīyabhojanīyaṃ āharāpessāmī”ti. So tāpasacaraṇaṃ² caranto viya sīlavā viya ca hutvā tāpasānaṃ avidūre sūriyaṃ namassamāno aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā “sīlavantānaṃ santike vasantā sīlavantā hontī”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

49. “Sabbesu kira bhūtesu, santi sīlasamāhitā.

Passa sākhamigaṃ jammaṃ, ādicca’ mupaṭiṭṭhatī”ti.

Tattha **santi sīlasamāhitā**ti sīlena samannāgato saṃvijjanti, sīlavantā ca samāhitā ca ekaggacittā saṃvijjantītipi attho. **Jammanti** lāmakāṃ.

Ādicca’ mupaṭiṭṭhatīti sūriyaṃ namassamāno tiṭṭhati.

Evam te manusse tassa guṇaṃ kathente disvā bodhisatto “tumhe imassa lolamakkaṭassa sīlācāraṃ ajānitvā avatthusmimyeva pasannā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

1. Paṇṇasālāya uttiṇṇaṃ (I), paṇṇasālāya uttiṇṇāni (Ka)

2. Tapacaraṇaṃ (Sī, I)

50. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha.

Aggihuttañca uhanam, dve ca bhinnā kamaṇḍalū”ti.

Tattha **anaññāyāti** ajānitvā. **Uhannanti**¹ iminā pāpamakkaṭena ūhadam. **Kamaṇḍalū**ti kuṇḍikā. “Dve ca kuṇḍikā tena bhinnā”ti evamassa aguṇam kathesi.

Manussā makkaṭassa kuhakabhāvaṃ ñatvā leḍḍuñca yaṭṭhiñca gahetvā pothetvā palāpetvā isigaṇassa bhikkhaṃ adamsu. Isayopi Himavantameva gantvā aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesum.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā makkaṭo ayaṃ kuhako bhikkhu ahosi, isigaṇo Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Ādiccupatṭhānājātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kaḷāyamuṭṭhi-jātakavaṇṇanā (176)

Bālo vatāyaṃ dumasākhagocaroti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye vassakāle Kosalarañño paccanto kupi. Tattha ṭhitā yodhā dve tīṇi yuddhāni katvā paccatthike abhibhavitum asakkontā rañño sāsanaṃ pesesum. Rājā akāle vassāneyeva nikkhamitvā Jetavanasamīpe khandhāvāraṃ bandhitvā cintesi “ahaṃ akāle nikkhanto, kandarapadarādayo udakapūrā, duggamo maggo, Satthāraṃ upasaṅkamissāmi, so maṃ ‘kahaṃ gacchasi mahārājā’ti pucchissati, athāhaṃ etamatthaṃ ārocessāmi, na kho pana maṃ Satthā samparāyikenevatthena anuggaṇhāti, diṭṭhadhammikenāpi anuggaṇhātiyeva, tasmim sace me gamanena avuḍḍhi bhavissati, akālo mahārājā’ti vakkhati. Sace pana vuḍḍhi bhavissati, tuṇhī bhavissatī”ti. So Jetavanaṃ pavisitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “handa kuto nu tvaṃ mahārājā āgacchasi divā divassā”ti pucchi. Bhante ahaṃ paccantaṃ vūpasametum nikkhanto “tumhe vanditvā gamissāmi”ti

1. Ūhantanti (Sī), ūhantīti (I)

āgatamhīti. Satthā “pubbepi mahārāja rājāno senāya abbhuggacchamānāya paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā akāle abbhuggamaṇaṃ nāma na gamimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ karente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako sabbatthaka-amacco ahosi. Atha rañño paccante kupite paccantayodhā paṇṇaṃ pesesaṃ. Rājā vassakāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ bandhi, bodhisatto rañño santike aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe assānaṃ kaḷāye sedetvā āharitvā doṇiyaṃ pakkhipimsu. Uyyāne makkaṭṭesu eko makkaṭṭo rukkhā otaritvā tato kaḷāye gahetvā mukhaṃ pūretvā hatthehipi gahetvā uppatitvā rukkhhe nisīditvā khādituṃ ārabhi, athassa khādamānassa hatthato eko kaḷāyo bhūmiyaṃ pati. So mukhena ca hatthehi ca gahite sabbe kaḷāye chaḍḍetvā rukkhā oruyha tameva kaḷāyaṃ olokento taṃ kaḷāyaṃ adisvāva puna rukkhaṃ abhiruhitvā aḍḍe saḥassaparājito viya socamāno dummukho rukkhasākhāyaṃ nisīdi. Rājā makkaṭṭassa kiriyaṃ disvā bodhisattaṃ āmantetvā “passatha,¹ kiṃ nāmetaṃ makkaṭṭena katan”ti pucchi. Bodhisatto “mahārāja bahuṃ anavaloketvā appaṃ oloketvā dubbuddhino bālā evarūpaṃ karontiyevā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

51. “Bālo vatāyaṃ dumasākhagocarō,
Paññā janinda nayimassa vijjati.
Kaḷāyamuṭṭhiṃ avakiriya kevalaṃ,
Ekaṃ kaḷāyaṃ patitaṃ gavesatī”ti.

Tattha **dumasākhagocaroti** makkaṭṭo. So hi dumasākhāsu gocaraṃ gaṇhāti, sāva assa gocaro sañcaraṇabhūmibhūtā, tasmā “dumasākhagocarō”ti vuccati. **Janindāti** rājānaṃ ālapati. Rājā hi paramissaraḥbhāvena janassa indoti janindo. **Kaḷāyamuṭṭhinti** caṇakamuṭṭhiṃ². “Kālarājamāsamuṭṭhin”tipi vadantiyeva. **Avakiriyaṭi** avakiritvā. **Kevalanti** sabbaṃ. **Gavesatīti** bhūmiyaṃ patitaṃ ekameva pariyesati.

1. Vayassa (Sī)

2. Varakamuṭṭhiṃ (I, Ka)

Evam vatvā puna bodhisatto tam upasaṅkamtivā rājānaṃ āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha—

52. “Evameva mayaṃ rāja, ye caññe atilobhino.

Appena bahum jīyāma, kaḷāyeneva vānaro”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—mahārāja evameva mayaṃca ye caññe lobhābhībhūtā janā sabbe pi appena bahum jīyāma. Mayaṃhi etarahi akāle vassānasamaye maggaṃ gacchantā appakassa atthassa kāraṇā bahukā atthā parihāyāma. **Kaḷāyeneva vānaroti** yathā ayaṃ vānaro ekaṃ kaḷāyaṃ pariyesamāno tenekena kaḷāyena sabbakaḷāyehi parihīno, evaṃ mayampi akālena kandarapadarādīsu pūresu gacchamānā appamattakaṃ atthaṃ pariyesamānā bahūhi hatthivāhana-assavāhanādīhi ceva balakāyena ca parihāyissāma. Tasmā akāle gantum na vaṭṭatīti rañño ovādaṃ adāsi.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tato nivattitvā Bārāṇasimeva pāvisi. Corāpi “rājā kira coramaddanaṃ karissāmīti nagarā nikkhanto”ti sutvā paccantato palāyimsu. Paccuppanne pi corā “Kosalarājā kira nikkhanto”ti sutvā palāyimsu. Rājā Satthu dhammadesanaṃ sutvā uṭṭhāyāsanaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā Sāvattthimeva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kaḷāyamuṭṭhi jātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Tindukajātakavaṇṇanā (177)

Dhanuhatthakalāpehiti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Satthā hi **Mahābodhi jātake**¹ viya **Umaṅga jātake**² viya ca attano paññāya vaṇṇaṃ vaṇṇitaṃ sutvā “na bhikkhave idāneva Tathāgato paññavā, pubbe pi paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Khu 6. 47 piṭṭhe.

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
vānarayoniyaṃ nibbattitvā asītisahassavānaragaṇaparivāro Himavantapadese
vāsaṃ kappesi. Tassāsanne eko paccantagāmaḥ kadāci vasati, kadāci
ubbasati. Tassa pana gāmassa majjhe sākāhaviṭṭapasaṃpanno madhuraphalo
eko tindukarukkho atthi, vānaragaṇo ubbasitakāle āgantvā tassa phalāni
khādanti. Athāparasmaṃ phalavāre so gāmo puna āvāso ahosi
daḥaparikkhitto¹ dvārayutto, sopi rukkho phalabhāraṇamitasākho aṭṭhāsi.
Vānaragaṇo cintesi “mayāṃ pubbe asukagāme tindukaphalāni khādāma,
phalito nu kho so etarahi rukkho, udāhu no, āvasito so gāmo, udāhu no”ti.
Evaṃca pana cintetvā “gaccha imaṃ pavattiṃ jānāhi”ti ekaṃ vānaraṃ
pesesi. So gantvā rukkhasa ca phalitabhāvaṃ gāmassa ca gāhāvāsabhāvaṃ
ñatvā āgantvā vānarānaṃ ārocesi.

Vānarā tassa phalitabhāvaṃ sutvā “madhurāni tindukaphalāni
khādissāmā”ti ussāhajātā vānarindassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Vānarindo
“gāmo āvāso anāvāso”ti pucchi. Āvāso devāti. Tena hi na gantabbaṃ.
Manussā hi bahumāyā hontīti. “Deva manussānaṃ paṭisallānavelāya
aḍḍharattasamaye khādissāmā”ti bahū gantvā Vānarindaṃ sampāṭicchāpetvā
Himavantā otaritvā tassa gāmassa avidūre manussānaṃ paṭisallānakālaṃ
āgamayamānā mahāpāsāṇapiṭṭhe sayitvā majjhimayāme manussesu niddaṃ
okkamantesu rukkhaṃ āruya phalāni khādīsu. Atheko puriso
sarīrakiccena gehā nikkhamitvā gāmamajjhagato vānare disvā manussānaṃ
ācikkhi. Bahū manussā dhanukalāpaṃ sannayhitvā nānāvudhahatthā
leḍḍudaṇḍādīni ādāya “pabhātāya rattiya vānare gaṇhissāmā”ti rukkhaṃ
parivāretvā aṭṭhaṃsu. Asītisahassavānarā manusse disvā maraṇabhayaṭṭajjitā
“natthi no aññaṃ paṭissaraṇaṃ aññatra vānarindenā”ti tassa santikaṃ gantvā
paṭhamāṃ gāthamāhaṃsu—

53. “Dhanuhatthakalāpehi, nettimsavaradhāribhi.

Samantā parikiṇṇa’ mha, kathaṃ makkho bhavissatī”ti.

1. Naḥaparikkhitto (Sī, I)

Tattha **dhanuhatthakalāpehī**ti dhanukalāpahatthehi, dhanūni ceva sarakalāpe ca gahetvā ṭhitehīti attho. **Nettimsavaradhārībhī**ti nettimsā vuccanti khaggā, uttamakhaggadhārīhīti attho. **Parikiṇṇa'mhāti** parivāritamha. **Kathanti** kena nu kho upāyena amhākaṃ makkho bhavissatīti.

Tesaṃ kathaṃ sutvā Vānarindo “mā bhāyittha, manussā nāma bahukiccā, ajjapi majjhimayāmo vattati, api nāma tesaṃ ‘amhe māressāmā’ti parivāritānaṃ imassa kiccassa antarāyakaraṃ aññaṃ kiccaṃ uppajjeyyā”ti¹ vānare samassāsetvā dutiyaṃ gāthamāha—

54. “Appeva bahukiccānaṃ, attho jāyetha koci naṃ.

Atthi rukkhassa acchinnam, khajjathaññeva tindukan”ti.

Tattha **nanti** nipātamattaṃ, appeva bahukiccānaṃ manussānaṃ añño koci attho uppajjeyyāti ayamevettha attho. **Atthi rukkhassa acchinnanti** imassa rukkhassa phalānaṃ ākaḍḍhanaparikaḍḍhanavasena acchinnam bahu ṭhānaṃ² atthi. **Khajjathaññeva**³ **tindukanti** tindukaphalaṃ khajjathaññeva⁴. Tumhe hi yāvatakena vo attho atthi, tattakaṃ khādatha, amhākaṃ paharaṇakālaṃ jānissāmāti.

Evaṃ mahāsatto kapigaṇaṃ samassāsesi. Ettakañhi assāsaṃ alabhamānā sabbepi te phalitena hadayena jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyūṃ. Mahāsatto pana evaṃ vānaragaṇaṃ assāsetvā “sabbe vānare samānethā”ti āha. Samānentā tassa bhāgiṇeyyaṃ Senakaṃ nāma vānaraṃ adisvā “Senako nāgato”ti ārocesuṃ. Sace Senako nāgato, tumhe mā bhāyittha, idāni vo so sotthiṃ karissatīti. Senakopi kho vānaragaṇassa gamanakāle niddāyitvā pacchā pabuddho kañci adisvā padānupadiko hutvā āgacchanto manusse disvā “vānaragaṇassa bhayaṃ uppannaṃ”ti ñatvā ekasmiṃ pariyante gehe aggim jāletvā suttaṃ kantantiyā mahallakittiyaṃ santikaṃ gantvā khettaṃ gacchanto gāmadārako viya ekaṃ ummukaṃ gahetvā uparivāte ṭhatvā gāmaṃ padīpesi. Manussā makkaṭṭe chaḍḍetvā aggim nibbāpetuṃ agamaṃsu. Vānarā palāyantaṃ Senakassatthāya ekekaṃ phalaṃ gahetvā palāyimsu.

1. Uppādeyyāmāti (Sī, I)

3. Khajjathaññeva (Sī, I)

2. Phalaṃ (Ka)

4. Khajjatu eva (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā bhāgineyyo Senako Mahānāmo Sakko ahosi, vānaragaṇo Buddhaparisā, vānarindo pana ahameva ahosin”ti.

Tindukajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kacchapajātakavaṇṇanā (178)

Janittam me bhavittam meti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ahivātakarogamuttaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ kule ahivātakarogo uppajji. Mātāpitāro puttaṃ āhaṃsu “tāta mā imasmiṃ gehe vasa, bhittiṃ bhinditvā palāyitvā yattha katthaci gantvā jīvitam rakkha, pacchā āgantvā imasmiṃ nāma thāne mahānidhānaṃ atthi, taṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā sukhena jīveyyāsi”ti. Putto tesaṃ vacanaṃ sampaṭicchitvā bhittiṃ bhinditvā palāyitvā attano roge vūpasante āgantvā mahānidhānaṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā gharāvāsaṃ vasi. So ekadivasaṃ sappitelādīni ceva vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “tumahākaṃ gehe ahivātakarogo uppannoti assumha, kinti katvā muttosī”ti pucchi, so taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “pubbepi kho upāsaka bhaye uppanne attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ katvā aññattha agatā jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu, anālayaṃ pana katvā aññattha gatā jīvitam labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsigāmake¹ kumbhakārakule nibbattitvā kumbhakārakammaṃ katvā puttadāraṃ posesi. Tadā pana Bārāṇasiyaṃ mahānadiyā saddhiṃ ekābaddho Mahājātassaro ahosi. So bahu-udakakāle nadiyā saddhiṃ ekodako hoti, udae mandībhūte visuṃ hoti. Macchakacchapā pana “imasmiṃ saṃvacchare suvuṭṭhikā bhavissati, imasmiṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā”ti jānanti. Atha tasmaṃ sare nibbattamacchakacchapā “imasmiṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati”ti ñatvā udakassa ekābaddhakāleyeva tamhā sarā

1. Gāmake (Sī, I)

nikkhamitvā nadim̐ agamimsu. Eko pana kacchapo “idam̐ me jātattṭhānam̐ vadḍhitattṭhānam̐, mātāpitūhi vasitattṭhānam̐, na sakkomi imam̐ jahitun”ti nadim̐ na agamāsi. Atha nidāghasamaye tattha udakam̐ chijji, so kacchapo bodhisattassa mattikagahaṇattṭhāne bhūmim̐ khaṇitvā pāvisi. Bodhisatto “mattikam̐ gahessāmī”ti tattha gantvā mahākuddālena bhūmim̐ khaṇanto kacchapassa piṭṭhim̐ bhinditvā mattikapiṇḍam̐ viya kuddāleneva nam̐ uddharitvā thale pātesi. So vedanāppatto hutvā “vasanattṭhāne ālayam̐ jahitun̐ asakkonto evam̐ vināsam̐ pāpuṇin̐”ti vatvā paridevamāno imā gāthā avoca—

55. “Janittam̐ me bhavittam̐ me, iti paṅke avassayim̐.
 Tam̐ mam̐ paṅko ajjhabhavi, yathā dubbalakam̐ tathā.
 Tam̐ tam̐ vadāmi bhaggava, suṇohi vacanam̐ mama.

56. Gāme vā yadi vāraṇṇe, sukham̐ yatrādhigacchati.
 Tam̐ janittam̐ bhavittaṇca, purisassa pajānato.
 Yamhi jīve tamhi gacche, na niketahato siyā”ti.

Tattha **janittam̐ me bhavittam̐** meti idam̐ mama jātattṭhānam̐, idam̐ mama vadḍhitattṭhānam̐. **Iti paṅke avassayinti** iminā kāraṇenāham̐ imasmim̐ kaddame avassayim̐nipajjim̐, vāsam̐ kappesinti attho. **Ajjhabhavīti** adhi-abhavi vināsam̐ pāpesi. **Bhaggavāti** kumbhakāram̐ ālapati. Kumbhakārānaṇhi nāmagottapaṇṇatti esā, yadidam̐ bhaggavāti. **Sukhanti** kāyikacetasikassādam̐. **Tam̐ janittam̐ bhavittaṇcāti** tam̐ jātattṭhānaṇca vadḍhitattṭhānaṇca. “Jānittam̐ bhāvittan̐”ti¹ dīghavasenapi pāṭho, soye vattho. **Pajānatoti** atthānattham̐ kāraṇākāraṇam̐ jānantassa. **Na niketahato siyāti** nikete ālayam̐ katvā aññattha agantvā niketena hato, evarūpaṇm̐ maraṇadukkham̐ pāpito na bhaveyyāti.

Evam̐ so bodhisattena saddhim̐ kathento kālamakāsi. Bodhisatto tam̐ gahetvā sakalagāmaṇasino sannipātāpetvā te manusse ovadanto evamāha “passatha imam̐ kacchapam̐, ayam̐ aññesam̐ macchakacchapānam̐ mahānadim̐ gamanakāle attano vasanattṭhāne ālayam̐ chinditun̐

1. Jānitam̐ bhāvittanti (Sī, I)

asakkonto tehi saddhim agantvā mama mattikagahaṇaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajji. Athassāhaṃ mattikaṃ gaṇhanto mahākuddālena piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya naṃ thale pātesim, ayaṃ attanā katakammaṃ saritvā dvīhi gāthāhi paridevitvā kālamakāsi. Evamesa attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ katvā maraṇaṃ patto, tumhepi mā iminā kacchapena sadisā ahuvattha, ito paṭṭhāya ‘mayhaṃ rūpaṃ mayhaṃ saddo mayhaṃ gandho mayhaṃ raso mayhaṃ phoṭṭhabbo mayhaṃ putto mayhaṃ dhītā mayhaṃ dāsadāsiparicchedo mayhaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ’ti taṇhāvasena upabhogavasena mā gaṇhittha, ekakovesa satto tīsu bhavesu parivattatī”ti. Evaṃ Buddhalilāya mahājanassa ovādamadāsi, so ovādo sakalajambudīpaṃ pattharitvā satṭhimattāni vassasahassāni¹ aṭṭhāsi. Mahājano bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi, bodhisattopi tatheva puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so kulaputto sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi. Tada kacchapo Ānando ahosi, kumbhakāro pana ahameva ahosinti.

Kacchapajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Satadhammajātakavaṇṇanā (179)

Tañca appanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekavīsatividhaṃ anesanaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi kāle bahū bhikkhū vejjakammena dūtakammena paṇḍakammena² jaṅghapesanikena piṇḍapaṭipīḍenāti evarūpāya ekavīsatividhāya anesanāya jīvikaṃ kappesum. Sā **Sāketajātake**³ āvi bhavissati. Satthā tesāṃ tathā jīvikakappanabhāvaṃ ñatvā “etarahi kho bahū bhikkhū anesanāya jīvikaṃ kappenti, te pana evaṃ jīvikaṃ kappetvā yakkhattabhāvā petattabhāvā na muccissanti, dhuragoṇā hutvāva nibbattissanti, niraye paṭisandhim gaṇhissanti, etesaṃ hitatthāya

1. Sattamattāni vassasatāni (Sī, I) 2. Pahenagamanena (Sī, I) 3. Khu 5. 66 piṭṭhe.

sukhatthāya attajjhāsayam sakapaṭibhānam ekam dhammadesanam kathetum vaṭṭati”ti bhikkhusamgham sannipātāpetvā “na bhikkhave ekavīsatividhāya anesanāya paccayā uppādetabbā. Anesanāya hi uppanno piṇḍapāto ādittalohaguḷasadiṣo halāhalavisūpamo. Anesanā hi nāmesā Buddhapaccekaḥbuddhasāvakehi garahitabbā paṭikuṭṭhā. Anesanāya uppannam piṇḍapātam bhuñjantassa hi hāso vā somanassam vā natthi. Evaṃ uppanno hi piṇḍapāto mama sāsane caṇḍālassa ucchiṭṭhabhojanasadiṣo, tassa paribhogo satadhammamāṇavassa caṇḍālucchiṭṭhabhattaparibhogo viya hoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto caṇḍalayoniyam nibbattitvā vayappatto kenacideva karaṇīyena paṭheyyataṇḍule ca bhattapuṭaṇca gahetvā maggam paṭipajji. Tasmiṇhi kāle Bārāṇasiyam eko māṇavo atthi Satadhammo nāma udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto. Sopi kenacideva karaṇīyena taṇḍule ca bhattapuṭaṇca agahetvāva maggam paṭipajji, te ubhopi mahāmagge samāgacchimsu. Māṇavo bodhisattam “kimjātikosī”ti pucchi. So “aham caṇḍālo”ti vatvā “tvam kimjātikosī”ti māṇavam pucchi. Udiccabrāhmaṇo ahanti. “Sādhu gacchāmā”ti te ubhopi maggam agamaṃsu. Bodhisatto pātarāsavelāya udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā hatthe dhovitvā bhattapuṭam mocetvā “māṇava bhattam bhuñjāhi”ti āha. Natthi are caṇḍāla mama bhattena atthoti. Bodhisatto “sādhū”ti puṭakabhattam ucchiṭṭham akatvāva attano yāpanamattam aññasmim paṇṇe pakkhipitvā puṭakabhattam bandhitvā ekamante ṭhapetvā bhuñjitvā pānīyam pivitvā dhotahatthapādo taṇḍule ca sesabhattaṇca ādāya “gacchāma māṇavā”ti maggam paṭipajji.

Te sakaladivasam gantvā sāyam ubhopi ekasmim udakaphāsukaṭṭhāne nhatvā paccuttarimsu. Bodhisatto phāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattapuṭam mocetvā māṇavam anāpucchitvā bhuñjitum ārabhi. Māṇavo sakaladivasam maggagamanena kilanto chātajjhatto “sace me bhattam dassati, bhuñjissāmi”ti olovento aṭṭhāsi. Itaro kiñci avatvā bhuñjateva. Māṇavo cintesi “ayam caṇḍālo mayham avatvāva sabbam

bhuñjati nippīletvāpi taṃ gahetvā upari ucchiṭṭhabhattaṃ chaḍḍetvā sesaṃ bhuñjitum vaṭṭati”ti. So tathā katvā ucchiṭṭhabhattaṃ bhuñji. Athassa bhuttamattasseva “mayā attano jātigottakulapadesānaṃ ananucchavikaṃ kataṃ, caṇḍālassa nāma me ucchiṭṭhabhattaṃ bhuttaṃ”ti balavavippaṭṭisāro uppajji, tāvadevassa salohitaṃ bhattaṃ mukhato uggacchi. So “appamattakassa vata me kāraṇā ananucchavikaṃ kammaṃ katan”ti uppannabalavasokatāya paridevamāno paṭhamam gāthamāha—

57. “Taṇca appaṇca ucchiṭṭhaṃ, taṇca kicchena no adā.

Sohaṃ brāhmaṇajātiko, yaṃ bhuttaṃ tampi uggatan”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—yaṃ mayā bhuttaṃ, taṃ appaṇca ucchiṭṭhaṇca, taṇca so caṇḍālo na attano ruciyā maṃ adāsi, atha kho nippīliyamāno kicchena kasirena adāsi, sohaṃ parisuddhabrāhmaṇajātiko, teneva me yaṃ bhuttaṃ, tampi saddhiṃ lohiteṇa uggatanti.

Evam māṇavo paridevitvā “kiṃ dāni me evarūpaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ katvā jīviteṇa”ti araṇṇam pavisitvā kassaci attānaṃ adassetvāva anāthamaraṇaṃ patto.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “seyyathāpi bhikkhave Satadhammamāṇavassa taṃ caṇḍālucchiṭṭhakaṃ bhuñjitvā attano ayuttabhojanassa bhuttattā neva hāso, na somanassaṃ uppajji, evameva yo imasmim sāsane pabbajito anesanāya jīvikaṃ kappento tathāladdhapaccayaṃ paribhuñjati, tassa Buddhapaṭikuṭṭhagarahita jīvita bhāvato neva hāso, na somanassaṃ uppajjati”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

58. “Evaṃ dhammaṃ niraṃkatvā, yo adhammena jīvati.

Satadhammova lābhena, laddhenapi na nandatī”ti.

Tattha **dhammanti** ājīva pārisuddhisīladhammaṃ. **Niraṃkatvā**ti nīharitvā chaḍḍetvā. **Adhammena**ti ekavīsatiyā anesana saṅkhātena micchājīvena. **Satadhammoti** tassa nāmaṃ, “santadhammo”tipi¹ pāṭho. **Na nandatī**ti yathā Satadhammo māṇavo “caṇḍālucchiṭṭhakaṃ me laddhan”ti tena lābhena

1. Sataṃ dhammotipi (Ka)

na nandati, evaṃ imasmimpi sāsane pabbajito kulaputto anesanāya laddhalābham paribhuñjanto na nandati na tussati, “Buddhagarahitajīvikāya jīvāmī”ti domanassappatto hoti. Tasmā anesanāya jīvikam kappentassa Satadhammamānavasseva araññaṃ pavisitvā anāthamarāṇaṃ marituṃ varanti.

Evam Satthā imaṃ dhammadesanaṃ desetvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tadā māṇavo Ānando ahosi, ahameva caṇḍālaputto ahosinti.

Satadhammajātakavaṇṇanā navamā.

10. Duddadaajātakavaṇṇanā (180)

Duddadam dadamānānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto gaṇadānaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira dve sahāyakā kuṭumbiyaputtā chandakaṃ saṃharitvā sabbaparikkhārādānaṃ sajjetvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā Sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Tesu gaṇajetṭhako satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante imasmiṃ dāne bahudāyakāpi atthi appadāyakāpi, tesam sabbesampi ‘idaṃ dānaṃ mahapphalaṃ hotū’ti” dānaṃ niyyādesi. Satthā “tumhehi kho upāsakā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ datvā evaṃ niyyādentehi mahākammaṃ kataṃ, porāṇakapaṇḍitāpi dānaṃ datvā evameva niyyādimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṇasatthā hutvā Himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ caramāno Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase dvāragāme saparivāro bhikkhāya cari. Manussā bhikkhaṃ adaṃsu. Punadivase Bārāṇasiyaṃ cari, manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ datvā gaṇabandhana

chandakaṃ saṃharitvā dānaṃ sajjetvā isigaṇassa mahādānaṃ pavattayimṃsu. Dānapariyosāne gaṇajeṭṭhako evameva vatvā imināva niyāmena dānaṃ niyyādesi. Bodhisatto “āvuso cittappasāde sati appakaṃ nāma dānaṃ natthī”ti vatvā anumodanaṃ karonto imā gāthā avoca—

59. “Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbataṃ.

Asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

60. Tasmā satañca asataṃ, nānā hoti ito gati.

Asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

Tattha **duddadanti** dānaṃ nāma lobhadosavasikehi apaṇḍitehi dātum na sakkā, tasmā “duddadan”ti vuccati. Taṃ dadamānānaṃ. **Dukkaraṃ kamma kubbataṃ** tadeva dānakammaṃ sabbehi kātum na sakkāti dukkaraṃ. Taṃ kurumānānaṃ. **Asantoti** apaṇḍitā bālā. **Nānukubbantī**ti taṃ kammaṃ nānukaronti. **Sataṃ dhammoti** paṇḍitānaṃ sabhāvo. Dānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Durannayoti** phalasambandhavasena dujjāno, evarūpassa dānassa evarūpo phalavipāko hotīti duranubodho. Apica **durannayoti** duradhigamo, apaṇḍitehi dānaṃ datvā dānaphalaṃ nāma laddhum na sakkātipi attho. **Nānā hoti ito gatī**ti ito cavitvā paralokaṃ gacchantānaṃ paṭisandhiggahaṇaṃ nānā hoti. **Asanto nirayaṃ yanti**ti apaṇḍitā dussīlā dānaṃ adatvā sīlaṃ arakkhitvā nirayaṃ gacchanti. **Santo saggaparāyaṇā**ti paṇḍitā pana dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā uposathakammaṃ karitvā tīṇi sucaritāni pūretvā saggaparāyaṇā honti, mahantaṃ saggasukhasampattiṃ anubhavanti.

Evam bodhisatto anumodanaṃ katvā cattāro vassike māse tattheva vasitvā vassātikkame Himavantaṃ gantvā jhānaṃ nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Duddadajātakavaṇṇanā dasamā.

Kalyāṇavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ

Kalyāṇadhammaṃ Daddaraṃ, Makkaṭṭi Dubbhimakkaṭṭaṃ.
 Ādiccupatṭhānañceva, Kaḷāyamuṭṭhi Tindukaṃ.
 Kacchapaṃ Satadhammañca, Duddadanti ca te dasa.

4. Asadisavagga

1. Asadisajātakavaṇṇanā (181)

Dhanuggaho asadisoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinnikkhamanaṃ ārabba kathesi. Ekadivasaṃ hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā Bhagavato mahānikkhamapāramiṃ vaṇṇentā nisīdimṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinnikkhamanaṃ nikkhanto, pubbepe setacchattaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaḥaṇadivase “Asadisakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle añño puñṇavā satto deviyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaḥaṇadivase “Brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tesu bodhisatto soḷasavassakāle Takkasilāṃ gantvā disāpāmomkkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca sippāni uggaṇhitvā tesu issāsasippe asadiso hutvā Bārāṇasiṃ paccāgami. Rājā kālaṃ karonto “Asadisakumārassa rajjaṃ datvā Brahmadaṭṭassa oparajjaṃ dethā”ti vatvā kālamakāsi. Tasmim kālakate bodhisatto attano rajje dīyamāne “na mayhaṃ rajjenattho”ti paṭikkhipi, Brahmadaṭṭaṃ rajje abhisīncimṃsu. Bodhisatto “mayhaṃ rajjena¹ attho natthi”ti kiñcapi² na icchi, kaniṭṭhe rajjaṃ kārente pakatiyā vasanākāreneva vasi. Rājapādamūlikā

1. Yasena (Sī)

2. Kiñcāpi (Ka)

“Asadisakumāro rajjam pattheti”ti vatvā rañño santike bodhisattam paribhindimsu. Sopi tesam vacanam gahetvā paribhinnacitto “bhātaram me gaṇhathā”ti manusse payojesi.

Atheko bodhisattassa atthacarako tam kāraṇam bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto kaniṭṭhabhātikassa kujjhitvā nagarā nikkhamitvā aññaṃ raṭṭham gantvā “eko dhanuggaho āgantvā rājadvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kittakam bhogam icchasi”ti pucchi. Ekasamvaccharena satasahassanti. Sādhū āgacchatūti. Atha nam āgantvā samīpe ṭhitam pucchi “tvam dhanuggahosi”ti. Āma devāti. Sādhū maṃ upaṭṭhahassūti. So tato paṭṭhāya rājānam upaṭṭhahi. Tassa paribbayaṃ diyamānam disvā “atibahuṃ labhati”ti porāṇakadhanuggahā ujjhāyimsu. Athekadivasam rājā uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭasamīpe sāṇipākāram parikkhipāpetvā ambarukkhamūle mahāsayane nipanno uddhamolokento rukkhagge ekam ambapiṇḍim disvā “imam na sakkā abhiruhitvā gaṇhitum”ti dhanuggahe pakkosāpetvā “imam ambapiṇḍim sarena chinditvā pātetum sakkhissathā”ti āha. Na tam deva amhākam garu, devena pana no bahuvāre kammaṃ diṭṭhapubbam, adhunāgato dhanuggaho amhehi bahutaram labhati, tam pātāpethāti.

Rājā bodhisattam pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta etam pātetum”ti pucchi. Āma mahārāja, ekam okāsam labhamāno sakkhissāmīti. Katarokāsanti. Tumhākam sayanassa antokāsanti. Rājā sayanam harāpetvā okāsam kāresi. Bodhisattassa hatthe dhanu natthi, nivāsanantare dhanum sannayhitvā vicarati, tasmā “sāṇim laddhum vaṭṭatī”ti āha. Rājā “sādhū”ti sāṇim āharāpetvā parikkhipāpesi. Bodhisatto antosāṇim pavisitvā uparinivattham setavattham haritvā ekam rattapaṭam nivāsetvā kaccham bandhitvā ekam rattapaṭam udare bandhitvā pasibbakato sandhiyuttam khaggaṃ nīharitvā vāmapasse sannayhitvā suvaṇṇakañcukam paṭimuñcitvā cāpanāḷim piṭṭhiyam sannayhitvā sandhiyuttameṇḍakamahādhanum ādāya pavāḷavaṇṇam jiyam āropetvā uḥhisam sīse paṭimuñcitvā tikhiṇakhurappaṃ nakhehi parivattayamāno sāṇim dvidhā katvā pathaviṃ phāletvā alaṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā sarakhipanaṭṭhānam gantvā khurappaṃ sannayhitvā rājānam āha “kim mahārāja etam ambapiṇḍim uddham ārohanakaṇḍena pātemi,

udāhu adho orohanakaṇḍenā”ti. Tāta bahū mayā ārohanakaṇḍena pātentā diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pana pātentā mayā na diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pātehīti. Mahārāja idaṃ kaṇḍaṃ dūraṃ ārohissati, yāva Cātumahārājikabhavanaṃ, tāva gantvā sayāṃ orohissati, yāvassa orohanāṃ, tāva tumhehi adhivāsetuṃ vaṭṭatīti. Rājā “sādhū”ti sampañicchi.

Atha naṃ puna āha “mahārāja idaṃ kaṇḍaṃ pana ārohamānaṃ ambapiṇḍivaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ ārohissati, orohamānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva¹ patitvā ambapiṇḍiṃ gahetvā otarissati, passa mahārāja”ti vegaṃ janetvā kaṇḍaṃ khipi. Taṃ kaṇḍaṃ ambapiṇḍivaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ abhiruhi. Bodhisatto “idāni taṃ kaṇḍaṃ yāvacātumahārājikabhavanaṃ gataṃ bhavissati”ti ñatvā paṭhamāṃ khittakaṇḍato adhikataṃ vegaṃ janetvā aññaṃ kaṇḍaṃ khipi, taṃ gantvā purimakaṇḍapuṅkhe² paharitvā nivattitvā sayāṃ Tāvatisabhavanaṃ abhiruhi. Tattha naṃ devatā aggahesuṃ, nivattanakaṇḍassa vātachinnasaddo asanisaddo viya ahosi. Mahājanena “kim eso saddo”ti vutte bodhisatto “nivattanakaṇḍassa saddo”ti vatvā attano attano sarīre kaṇḍassa patanabhāvaṃ ñatvā³ bhītatasi taṃ mahājanaṃ “mā bhāyitthā”ti samassāsetvā “kaṇḍassa bhūmiyaṃ patituṃ na dassāmi”ti āha. Kaṇḍaṃ otaramānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva⁴ patitvā ambapiṇḍiṃ⁵ chindi. Bodhisatto ambapiṇḍiyā ca kaṇḍassa ca bhūmiyaṃ patituṃ adatvā ākāseyeva sampañicchanto ekena hatthena ambapiṇḍiṃ, ekena hatthena kaṇḍaṃ aggahesi. Mahājano taṃ acchariyaṃ disvā “na no evarūpaṃ diṭṭhapubban”ti mahāpurisaṃ pasaṃsati unnadati apphoṭeti aṅguliyo vidhūnati, celukkhepasahassāni pavatteti. Rājaparisāya tuṭṭhapahatṭhāya bodhisattassa dinnadhanāṃ koṭimattaṃ ahosi. Rājāpissa dhanavassaṃ vassento viya bahuṃ dhanāṃ mahantaṃcā yasaṃ adāsi.

Evam bodhisatte tena raññā sakkate garukate tattha vasante “Asadisakumāro kira Bārāṇasiyaṃ natthī”ti satta rājāno āgantvā

1. Odhiyaññeva (Sī, Syā, I)

2. Purimakaṇḍaṃ puṅkhe (Syā), purimakaṇḍaṃ pakkhena (Ka)

3. Patanabhayena (Syā, Ka)

4. Odhiyaññeva (Sī, Syā, I)

5. Vaṇḍaṃ (Ka)

Bārāṇasinagaram parivāretvā “rajjam vā detu yuddham vā”ti rañño paṇṇam pesesum. Rājā maraṇabhayaabhīto “kuhim me bhātā vasatī”ti pucchitvā “ekam sāmantarājānam upaṭṭhahatī”ti sutvā “mama bhātike anāgacchante mayham jīvitam natthi, gacchatha tassa mama vacanena pāde vanditvā khamāpetvā gaṇhitvā āgacchathā”ti dūte pāhesi, te gantvā bodhisattassa tam pavattim ārocesum. Bodhisatto tam rājānam āpucchitvā Bārāṇasim paccāgantvā rājānam “mā bhāyī”ti samassāsetvā kaṇḍe akkharāni chinditvā “aham Asadisakumāro āgato, aññaṃ ekakaṇḍam khipanto sabbesam vo jīvitam harissāmi, jīvitena atthikā palāyantū”ti aṭṭalake ṭhatvā sattannaṃ rājūnaṃ bhuñjantānaṃ kañcanapātimakuleyeva kaṇḍam pātesi. Te akkharāni disvā maraṇabhayaabhītā sabbeva palāyimsu. Evaṃ mahāsatto khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ anuppādetvā satta rājāno palāpetvā kaniṭṭhabhātaram apaloketvā¹ kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā “evaṃ bhikkhave Asadisakumāro satta rājāno palāpetvā vijitasāṅgāmo isipabbajjam pabbajito”ti abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

61. “Dhanuggaho asadiso, rājaputto mahabbalo.

Dūrepātī akkhaṇavedhī, mahākāyappadālano.

62. Sabbāmitte raṇam katvā, na ca kañci viheṭṭhayi.

Bhātaram sotthim katvāna, saṃyamaṃ ajjhupāgamī”ti.

Tattha **asadisoti na** kevalam nāmeneva, balavīriyapaññāhipi asadisova. **Mahabbaloti** kāyabalenapi paññābalenapi mahabbalo. **Dūrepātīti** yāva Cātumahārājikabhavanā Tāvatisabhavanā ca kaṇḍam pesetum samatthatāya dūrepātī. **Akkhaṇavedhīti** avirādhitavedhī. Atha vā akkhaṇā vuccati vijju, yāva ekā vijju niccharati, tāva tenobhāsena

1. Oloketvā (Sī, Syā, I)

sattaṭṭha vāre kaṇḍāni gahetvā vijjhatīti **akkhaṇavedhī**.

Mahākāyappadālanoti mahante kāye padāleti. Cammakāyo, dārukāyo, lohakāyo, ayokāyo, vālikakāyo, udakakāyo, phalakakāyoti ime satta mahākāyā nāma. Tattha añño cammakāyapadālano mahimsacammaṃ vinivijjhati, so pana satampi mahimsacammānaṃ¹ vinivijjhatieva. Añño aṭṭhaṅgulabahalaṃ udumbarapadaraṃ, caturaṅgulabahalaṃ asanapadaraṃ vinivijjhati, so pana phalakasatampi ekato baddhaṃ vinivijjhati, tathā dvaṅgulabahalaṃ² tambalohapaṭṭaṃ, aṅgulabahalaṃ² ayapaṭṭaṃ. Vālikasakaṭassa badarasakaṭassa palālasakaṭassa vā pacchābhāgena kaṇḍaṃ pavesetvā purebhāgena atipātetī, pakatiyā udae catu-usabhaṭṭhānaṃ kaṇḍaṃ pesetī³, thale aṭṭha-usabhanti evaṃ imesaṃ sattannaṃ mahākāyānaṃ padālanato mahākāyappadālano. **Sabbāmitteti** sabbe amitte. **Raṇaṃ katvāti** yuddhaṃ katvā palāpesīti attho. **Na ca kañci viheṭṭhayīti** ekampi na viheṭṭhesi. Aviheṭṭhayantoyeva pana tehi saddhiṃ kaṇḍapesaneneva raṇaṃ katvā. **Saṃyamaṃ ajjhupāgamīti** sīlasaṃyamaṃ pabbajjaṃ upagato.

Evaṃ Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kaniṭṭhabhātā Ānando ahosi, Asadisakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Asadisajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā (182)

Saṅgāmāvacaro sūroti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Nandattheraṃ ārabha kathesi. Satthari hi paṭhamagamaṇaṇa Kapilapuraṃ gantvā kaniṭṭhabhātikaṃ Nandarājakumāraṃ pabbājetvā Kapilapurā nikkhamma anupubbena Sāvattiṃ gantvā viharante āyasmā Nando Bhagavato pattaṃ ādāya Tathāgataṃ saddhiṃ gehā nikkhamanakāle “Nandakumāro kira Satthārā saddhiṃ gacchatī”ti sutvā aḍḍhullikhitehi kesehi vātapānantarena oloketvā “tuvaṭaṃ kho ayyaputta āgaccheyyāsī”ti idaṃ Janapadakalyāṇiyā vuttavacanaṃ anussaranto ukkaṇṭhito anabhirato uppaṇḍuppaṇḍukajāto

1. Mahimsacammāni (Sī, Syā) 2. Aṭṭhaṅgulabahalaṃ (Ka) 3. Paveseti (Syā, Ka)

dhamanisanthatagatto ahosi. Satthā tassa taṃ pavattiṃ ñatvā “yannūnāhaṃ Nandaṃ arahatte paṭiṭṭhāpeyyaṃ”ti cintetvā tassa vasanapariveṇaṃ gantvā paññattāsane nisinno “kacci Nanda imasmiṃ sāsane abhiramasī”ti pucchi. Bhante Janapadakalyāṇīyā paṭibaddhacitto hutvā nābhiramāmīti. Himavantacārikāṃ gatapubbosī Nandāti. Na gatapubbo bhanteti. Tena hi gacchāmāti. Natthi me bhante iddhi, kathāhaṃ gamissāmīti. Satthā “ahaṃ taṃ Nanda mama iddhibalena nessāmī”ti therāṃ hatthe gahetvā ākāsaṃ pakkhandanto antarāmagge ekasmiṃ jhāmakhetṭhā¹ jhāmakhāṇuke nisinnaṃ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṃ jhāmalomaṃ chinnachaviṃ cammamattaṃ lohitaḥpaliguṇṭṭhitaṃ ekaṃ paluṭṭhamakkaṭṭhaṃ dassesi “passasi Nanda etaṃ makkaṭṭhaṃ”ti. Āma bhanteti. Suṭṭhu paccakkaṃ karohīti.

Atha naṃ gahetvā satṭhiyojanikaṃ manosilātalaṃ, Anotattadahādayo satta mahāsare, pañca mahānadiyo, Suvannaḥpabbatarajatapabbatamaṇipabbatapaṭimaṇḍitaṃ anekasataraṃaṇeeyyakāṃ Himavantapabbatañca dassetvā “Tāvatiṃsabhavanaṃ te Nanda diṭṭhapubban”ti pucchitvā “na diṭṭhapubbaṃ bhante”ti vutte “ehi Nanda Tāvatiṃsabhavanaṃ te dassayissāmī”ti tattha netvā Paṇḍukambalasilāsane nisīdi. Sakko devarājā dvīsu devalokesu devasaṃghena saddhiṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Adḍhatiyakoṭisaṅkhā tassa paricārikā pañcasatā kakuṭapādā devaccharāyopi āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā āyasmantaṃ Nandaṃ tā pañcasatā accharā kilesavasena punappunaṃ olokāpesi. Passasi Nanda imā kakuṭapādiniyo accharāyoti. Āma bhanteti. Kiṃ nu kho etā sobhanti, udāhu Janapadakalyāṇīti. Seyyathāpi bhante Janapadakalyāṇiṃ upanidhāya sā paluṭṭhamakkaṭṭhi, evameva imā upanidhāya Janapadakalyāṇīti. Idāni kiṃ karissasi Nandāti. Kiṃ kammaṃ katvā bhante imā accharā labhanti. Samaṇadhammaṃ katvāti. Sace me bhante imāsaṃ paṭilābhatthāya Bhagavā pāṭibhogō hoti, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmīti. Karohi Nanda, ahaṃ te pāṭibhogoti. Evaṃ thero devasaṃghassa majjhe Tathāgataṃ pāṭibhogam gahetvā “mā bhante atipapañcaṃ karoṭha, etha gacchāma, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmī”ti āha.

1. Ekaṃ jhāmakhetṭhaṃ dassetvā (Sī, Syā, I)

Satthā taṃ ādāya Jetavanameva paccāgami. Thero samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhi.

Satthā Dhammasenāpatiṃ āmantetvā “Sāriputta mayhaṃ kaniṭṭhabhātā Nando Tāvatisadevaloke devasaṃghassa majjhe devaccharānaṃ kāraṇaṃ maṃ pāṭibhogāṃ aggahesi”ti tassa ācikkhi. Etenupāyena Mahāmoggallānattherassa Mahākassapattherassa Anuruddhattherassa Dhammabhaṇḍāgārika-ānandattherassāti asītiyā mahāsāvakaṇaṃ yebhuyyena ca sesabhikkhūnaṃ ācikkhi. Dhammasenāpati Sāriputtatthero Nandattheraṃ upasaṅkamitvā “saccaṃ kira tvaṃ āvuso Nanda Tāvatisadevaloke devasaṃghassa majjhe ‘devaccharā labhanto samaṇadhammaṃ karissāmi’ti Dasabalaṃ pāṭibhogāṃ gaṇhi”ti vatvā “nanu evaṃ sante tava brahmacariyavāso mātugāmasannissito kilesasannissito, tassa te itthīnaṃ atthāya samaṇadhammaṃ karontassa bhatiyā kammaṃ karontena kammakārakena saddhiṃ kiṃ nānākaraṇaṃ”ti therāṃ lajjāpesi nittejaṃ akāsi. Etenupāyena sabbepi asītimahāsāvaka āvasesabhikkhū ca taṃ āyasmantaṃ Nandaṃ lajjāpayimsu.

So “ayuttaṃ vata me katan”ti hiriya ca ottappena ca vīriyaṃ dalhaṃ paggaṇhitvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ patvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “ahaṃ bhante Bhagavato paṭissavaṃ muñcāmi”ti āha. Satthāpi “yadā tvaṃ Nanda arahattaṃ patto, tadāyevāhaṃ paṭissavā mutto”ti āha. Etamatthaṃ viditvā dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “yāva ovādakkhamo cāyaṃ āvuso Nandatthero ekovādeneva hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā samaṇadhammaṃ katvā arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Nando ovādakkhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthācariyasippe nipphattiṃ patto ekaṃ Bārāṇasirañño sapattarājānaṃ upaṭṭhāsi. So tassa maṅgalaṭṭhiṃ susikkhitaṃ katvā sikkhāpesi. So rājā “Bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmi”ti bodhisattaṃ gahetvā maṅgalaṭṭhiṃ āruyha mahatiyā senāya

Bārāṇasim gantvā parivāretvā “rajjam vā detu yuddham vā”ti rañño paṇṇam pesesi. Brahmadatto “yuddham dassāmi”ti pākāradvāraṭṭalakagopuresu balakāyam āropetvā yuddham adāsi. Sapattarājā maṅgalaḥatthim vammena chādetvā sayampi vammam paṭimuñcitvā hatthikkhandhavaragato tikhiṇam aṅkusam ādāya “nagaram bhinditvā paccāmittam jīvitakkhayam pāpetvā rajjam hatthagatam karissāmi”ti hatthim nagarābhimukham pesesi. So uṇhakalālāni ceva yantapāsāṇe ca nānappakārāni ca paharaṇāni vissajjente disvā maraṇabhayaabhīto upasaṅkamituṃ asakkonto paṭikkami. Atha nam hatthācariyo upasaṅkamitvā “tāta tvaṃ sūro saṅgāmāvacaro, evarūpe ṭhāne paṭikkamanam nāma tuyham nānucchavikan”ti vatvā hatthim ovadanto imā gāthā avoca—

63. “Saṅgāmāvacaro sūro, balavā iti vissuto.

Kim nu toraṇamāsajja, paṭikkamasī kuṇjara.

64. Omadda khippam paligham, esikāni ca abbaha.

Toraṇāni ca madditvā, khippam pavisa kuṇjarā”ti.

Tattha **iti vissutoti** tāta tvaṃ pavattasampahāram saṅgāmaṃ madditvā avacaraṇato **saṅgāmāvacaro**, thirahadayatāya **sūro**, thāmasampattiyā **balavā**ti evaṃ vissuto paññāto pākaṭo. **Toraṇamāsajjāti** nagaradvārasaṅghātam toraṇam¹ patvā. **Paṭikkamasī**ti kim nu kho osakkasi, kena kāraṇena nivattasīti vadati. **Omaddāti** avamadda adho pātaya. **Esikāni ca abbahāti** nagaradvāre soḷasaratanam aṭṭharatanam bhūmiyam pavesetvā niccalam katvā nikhātā esikatthambhā honti, te khippam uddhara luñcāhīti āṇāpeti. **Toraṇāni ca madditvāti** nagaradvārassa piṭṭhasaṅghāte madditvā. **Khippam pavisāti** sīgham nagaram pavisa. **Kuṇjarāti** nāgam ālapati.

Tam sutvā nāgo bodhisattassa ekovādeneva nivattitvā esikatthambhe soṇḍāya paliveṭhetvā ahicchattakāni viya luñcitvā toraṇam madditvā paligham otāretvā² nagaradvāram bhinditvā nagaram pavisitvā rajjam gahetvā adāsi.

1. Nagaradvārasaṅghātam (Sī, I), nagaradvārasaṅghaṭṭatoraṇam (Syā)

2. Osādetvā (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā hatthī Nando ahosi, rājā Ānando, hatthācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Vālodakajātakavaṇṇanā (183)

Vālodakaṃ apparasaṃ nihīnanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate vighāsāde ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira pañcasatā upāsakā gharāvāsapalibodhaṃ puttadārassa niyyādetvā Satthu dhammadesanaṃ suṇantā ekatova vicaranti. Tesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, ekopi puthujjano nāma natthi, Satthāraṃ nimantentāpi te upāsake antokarivāva nimantenti. Tesāṃ pana dantakaṭṭhamukhodakavattagandhamālādāyakā pañcasatā cūlupaṭṭhākā vighāsādā hutvā vasanti. Te bhuttaṭṭārāsā niddāyitvā uṭṭhāya Aciravatiṃ gantvā nadītīre unnadantā mallayuddhaṃ yujjhanti. Te pana pañcasatā upāsakā appasaddā appanigghosā paṭisallānamanuyuñjanti. Satthā tesāṃ vighāsādānaṃ uccāsaddaṃ sutvā “kiṃ eso Ānanda saddo”ti therāṃ pucchitvā “vighāsādasaddo bhante”ti vutte “na kho Ānanda ime vighāsādā idāneva vighāsaṃ khāditvā unnadanti, pubbepi unnadantiyeva, imepi upāsakā na idāneva sannisinnā, pubbepi sannisinnāyevā”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto rañño atthadhammānusāsako ahosi. Athekasmim kāle so rājā “paccanto kupito”ti sutvā pañcasate sindhave kappāpetvā caturaṅginīyā senāya gantvā paccantaṃ vūpasametvā Bārāṇasimeva paccāgantvā “sindhavā kilantā allarasameva nesaṃ muddikapānaṃ dethā”ti āṇāpesi. Sindhavā gandhapānaṃ pivitvā assasālaṃ gantvā attano attano ṭhānesu aṭṭhaṃsu. Tesāṃ

pana dinnāvasiṭṭhakam apparasam¹ bahukasaṭam ahosi. Manussā “idaṃ kiṃ karomā”ti rājānam pucchimsu. Rājā udakena madditvā makacipilotikāhi parissāvetvā “ye gadrabhā sindhavānam nivāpaṃ pahimsu, tesam dāpethā”ti dāpesi. Gadrabhā kasaṭa-udakam pivitvā mattā hutvā viravantā rājaṅgaṇe vicarimsu. Rājā mahāvātapānam vivaritvā rājaṅgaṇam olokayamāno samīpe ṭhitaṃ bodhisattam āmantetvā “passa, ime gadrabhā kasaṭodakam pivitvā mattā hutvā viravantā uppatantā vicaranti, sindhavakule jātasindhavā pana gandhapānam pivitvā nissaddā sannisinnā na uppilavanti², kiṃ nu kho kāraṇam”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

65. “Vālodakam apparasam nihīnam,
Pitvā mado jāyati gadrabhānam.
Imam ca pitvāna rasam paṇītam,
Mado na sañjāyati sindhavānam”ti.

Tattha **vālodakanti** makacivālehi parissāvita-udakam. “Vālodakan”tipi pāṭho. **Nihīnanti** nihīnarasabhāvena nihīnam. **Na sañjāyatīti** sindhavānam mado na jāyati, kiṃ nu kho kāraṇanti pucchi.

Athassa kāraṇam ācikkhanto bodhisatto dutiyam gāthamāha—

66. “Appam pivitvāna nihīnajacco,
So majjati tena janinda puṭṭho.
Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto,
Na majjati aggarasam pivitvā”ti.

Tattha **tena janinda puṭṭhoti**³ janinda uttamarāja yo nihīnajacco, tena nihīnajaccabhāvena puṭṭho⁴ majjati pamajjati. **Dhorayhasīlīti** dhorayhasīlo dhuravahanaka-ācārena sampanno jātisindhavo. **Aggarasanti** sabbapaṭhamam gahitaṃ muddikarasam pivitvāpi na majjati.

Rājā bodhisattassa vacanam sutvā gadrabhe rājaṅgaṇā niharāpetvā tasseva ovāde ṭhito dānādīni puñṇāni katvā yathākamam gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā

1. Sarasam (Sī) 2. Uppalapanti (Syā) 3. Phuṭṭhoti (Sī, Syā) 4. Phuṭṭho (Sī, Syā)

pañcasatā gadrabhā ime vighāsādā ahesum, pañcasatā sindhavā ime upāsakā, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Vālodakajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Giridattajātakavaṇṇanā (184)

Dūsito giridattenāti idam Sathā Veḷuvane viharanto ekaṃ vipakkhaseviṃ bhikkhum ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Mahiḷāmukhajātake**¹ kathitameva. Sathā pana “na bhikkhave ayaṃ bhikkhu idāneva vipakkham sevati, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Sāmarājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Rañño pana Paṇḍavo nāma maṅgalasso, tassa Giridatto² nāma assabandho, so khañjo ahosi. Asso mukharajjuke gahetvā taṃ purato purato gacchantam disvā “maṃ esa sikkhāpeti”ti saññāya tassa anusikkhanto khañjo ahosi. Tassa assassa khañjabhāvaṃ rañño ārocesum, rājā vejje pesesi. Te gantvā assassa sarīre rogaṃ apassantā “rogamassa na passāmā”ti rañño kathayimsu. Rājā bodhisattaṃ pesesi “gaccha vayassa, ettha kāraṇaṃ jānāhi”ti. So gantvā khañja-assabandhasaṃsaggena tassa khañjabhūtabhāvaṃ ñatvā rañño tamatthaṃ ārocetvā “saṃsaggadosena nāma evaṃ hoti”ti dassento paṭhamam gāthamāha—

67. “Dūsito Giridattena, hayo sāmassa Paṇḍavo.

Porāṇam pakatim hitvā, tassevā’nuvidhiyyatī”ti.

Tattha **hayo sāmassā**ti sāmassa rañño maṅgalasso. **Porāṇam pakatim hitvā**ti attano porāṇapakatim³ siṅgārabhāvaṃ pahāya. **Anuvidhiyyatī**ti anusikkhati.

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

2. Giridanto (I)

3. Pubbapakatim (Syā)

Atha nam rājā “idānivayassa¹ kim kattabban”ti pucchi. Bodhisatto “sundaram assabandham labhitvā yathā porāṇo bhavissatī”ti vatvā dutiyam gāthamāha—

68. “Sace ca tanujo poso, sikharākārakappito.
 Ānane nam gahetvāna, maṇḍale parivattaye.
 Khippameva pahantvāna, tassevā’nuvidhiyyatī”ti.

Tattha **tanujoti** tassa anujo. Anurūpaṃ jāto hi anujo, tassa anujo tanujo. Idam vuttam hoti—sace hi mahārāja tassa siṅgārassa ācārasampannassa assassa anurūpaṃ jāto siṅgāro ācārasampanno² poso. **Sikharākārakappitoti** sikharena sundarena ākārena kappitakesamassu tam assam ānane gahetvā assamaṇḍale parivatteyya, khippamevesa tam khañjabhāvaṃ pahāya “ayaṃ siṅgāro ācārasampanno assagopako maṃ sikkhāpetī”ti saññāya khippameva tassa anuvidhiyyati anusikkhissati, pakatibhāveyyeva ṭhassatīti attho. Rājā tathā kāresi, asso pakatibhāve patiṭṭhāsi. Rājā “tiracchānānampi nāma āsayam jānissatī”ti³ tuṭṭhacitto bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Giridatto Devadatto ahosi, asso vipakkhasevako bhikkhu, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Giridattajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (185)

Yathodake āvile appasanneti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram brāhmaṇakumāraṃ ārabha katesi. Sāvatthiyaṃ kira eko brāhmaṇakumāro tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesī. So aparabhāge gharāvāsaṃ saṇṭhapetvā

1. Idānissa (Ka)

2. Siṅgārākārasampanno (Sī, I), siṅgārācārasampanno (Syā)

3. Jānātīti (Sī, Syā, Ka)

vatthālāṅkāradāsasādhikāvatthugomahimsaputtadārādīnaṃ atthāya cintayamāno rāgadosamohavasiko hutvā āvilacitto ahosi, mante paṭipāṭiyā parivattetuṃ nāsakkhi, ito cito ca mantā na paṭibhaṃsu. So ekadivasam bahum gandhamālādīm gahetvā Jetavanam gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhīm paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ māṇava mante vācesi, paṇṇā te mantā”ti pucchi. Pubbe me bhante mantā paṇṇā ahesum, gharāvāsassa pana gahitakālato paṭṭhāya cittaṃ me āvilam jātam, tena me mantā na paṇṇāti. Atha naṃ Satthā “na kho māṇava idāneva, pubbepi te cittassa anāvilakāle tava mantā paṇṇā ahesum, rāgādīhi pana āvilakāle tava mantā na paṭibhaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ mante uggaṇhitvā disāpāmoḁkho ācariyo hutvā Bārāṇasiyaṃ bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. Tassa santike eko brāhmaṇamāṇavo tayo vede paṇṇe akāsi, ekapadehi nikkāṅkho piṭṭhi-ācariyo hutvā mante vācesi. So aparena samayena gharāvāsam gahetvā gharāvāsacintāya¹ āvilacitto mante parivattetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ ācariyo attano santikaṃ āgataṃ “kiṃ māṇava paṇṇā te mantā”ti pucchitvā “gharāvāsagahitakālato paṭṭhāya me cittaṃ āvilam jātam, mante parivattetuṃ na sakkomī”ti vutte “tāta āvile cittaṃhi paṇṇāpi mantā na paṭibhanti, anāvile pana citte appaṭibhāṇaṃ nāma natthī”ti vatvā imā gāthā āha—

69. “Yathodake āvile appasanne,
Na passati sippikasambukaṃ ca.
Sakkharaṃ vāluṇaṃ macchagumbaṃ,
Evaṃ āvilamhi citte.
Na so passati attadatthaṃ paratthaṃ.

1. Sagharāvāsacittatāya (Sī)

70. “Yathodake acche vippsanne,
 So passati sippikasambukaṃ ca.
 Sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ,
 Evaṃ anāvilamhi citte.
 So passati attadatthaṃ paratthan”ti.

Tattha **āvileti** kaddamāluḷite. **Appasanneti** tāyeva āvilatāya avippasanne. **Sippikasambukaṃ cāti** sippikañca sambukañca. **Macchagumbanti** macchaghaṭaṃ. **Evaṃ āvilamhīti** evameva rāgādīhi āvile citte. **Attadatthaṃ paratthanti** neva attadatthaṃ na paratthaṃ passatīti attho. **So passatīti** evameva anāvile citte so puriso attadatthaṃ paratthañca passatīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇakumāro sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā māṇavo ayameva māṇavo ahosi, ācariyo pana ahameva ahosinti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā (186)

Vaṇṇagandharasūpetoti idaṃ Satthā Veḷuvane¹ viharanto vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana “bhikkhave asādhusannivāso nāma pāpo anattakaro, tattha manussabhūtānaṃ tāva pāpasannivāsassa anattakaratāya kiṃ vattabbaṃ, pubbe pana asātena amadhurena nimbarukkhena saddhiṃ sannivāsamāgama madhuraraso dibbarasapaṭibhāgo acetano ambarukkhopi amadhuro tittako jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Kāsiraṭṭhe cattāro bhātaro brāhmaṇā isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantapadese paṭipāṭiyā paṇṇasālā katvā vāsaṃ kappesuṃ. Tesāṃ jeṭṭhakabhātā kālāṃ katvā sakkattaṃ pāpuṇi. So taṃ kāraṇaṃ ñatvā antarantarā sattaṭṭhadivasaccayena

1. Jetavane (Syā, Ka)

tesaṃ upaṭṭhānaṃ gacchanto ekadivasaṃ jeṭṭhakatāpasam vanditvā
 ekamantaṃ nisīditvā “bhante kena te attho”ti pucchi. Paṇḍurogo tāpaso
 “agginā me attho”ti āha. So taṃ sutvā tassa vāsipharasukaṃ adāsi.
 Vāsipharasuko nāma daṇḍe pavesanavasena vāsipi hoti pharasupi. Tāpaso
 “ko me imaṃ ādāya dārūni āharissatī”ti āha. Atha naṃ Sakko evamāha
 “yadā te bhante dārūhi attho, imaṃ pharasuṃ hatthena paharitvā¹ ‘dārūni
 me āharitvā aggim karohī”ti vadeyyāsi, dārūni āharitvā aggim katvā
 dassatī”ti. Tassa vāsipharasukaṃ datvā dutiyampi upasaṅkamtivā “bhante
 kena te attho”ti pucchi. Tassa paṇṇasālāya hatthimaggo hoti, so hatthīhi
 upadduto “hatthīnaṃ me vasena² dukkhaṃ uppajjati, te palāpehi”ti āha.
 Sakko tassa ekaṃ bherim upanāmetvā “bhante imasmiṃ tale pahaṭe
 tumhākaṃ paccāmittā palāyissanti, imasmiṃ tale pahaṭe mettacittā hutvā
 caturaṅginiyā senāya parivāressanti”ti vatvā taṃ bherim datvā kaniṭṭhassa
 santikaṃ gantvā “bhante kena te attho”ti pucchi. Sopi paṇḍurogadhātukova,
 tasmā “dadhinaṃ me attho”ti āha. Sakko tassa ekaṃ dadhighaṭaṃ datvā “sace
 tumhe icchamānā imaṃ āsiṇceyyātha³, mahānadī hutvā mahoghaṃ
 pavattetvā tumhākaṃ rajjaṃ gahetvā dātuṃ samatthopi bhavissatī”ti vatvā
 pakkāmi. Tato paṭṭhāya vāsipharasuko jeṭṭhabhātikassa aggim karoti, itarena
 bheritale pahaṭe hatthī palāyanti, kaniṭṭho dadhim paribhuñjati.

Tasmiṃ kāle eko sūkaro ekasmiṃ purāṇagāmaṭṭhāne caranto
 ānubhāvasampannaṃ ekaṃ maṇikkhandhaṃ addasa. So taṃ
 maṇikkhandhaṃ mukhena ḍaṃsitvā tassānubhāvena ākāse uppatitvā
 samuddassa majjhe ekaṃ dīpakaṃ gantvā “ettha dāni mayā vasitum
 vaṭṭati”ti otaritvā phāsukaṭṭhāne ekassa udumbararukkassa heṭṭhā vāsaṃ
 kappesi. So ekadivasaṃ tasmiṃ rukkhamaṇe maṇikkhandhaṃ purato
 ṭhapetvā niddaṃ okkami. Atheko Kāsiraṭṭhavāsī manusso “nirupakāro esa
 amhākaṃ”ti mātāpitūhi gehā nikkadḍhito ekaṃ Paṭṭanagāmaṃ gantvā
 nāvikaṇaṃ kammakāro hutvā nāvaṃ

1. Hatthe pahaṃsitvā (Sī), hatthena pahaṃsitvā (I) 2. Hatthīnaṃ laṇḍavasena (Ka)

3. Āvajjessatha (Sī, I), āvaṇceyyātha (Syā)

āruyha samuddamajjhe bhinnāya nāvāya phalake nipanno taṃ dīpakam patvā phalāphalāni pariyesanto taṃ sūkaram niddāyantam disvā saṇikam gantvā maṇikkhandham gaṇhitvā tassa ānubhāvena ākāse uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā cintesi “ayam sūkaro imassa maṇikkhandhassa ānubhāvena ākāśacāriko hutvā idha vasati maññe, mayā paṭhamameva imam sūkaram māretvā maṃsam khāditvā pacchā gantum vaṭṭati”ti. So ekam daṇḍakam bhañjitvā tassa sīse pātetī. Sūkaro pabujjhivā maṇim apassanto ito cito ca kampamāno vidhāvati, rukkhe nisinnapuriso hasi. Sūkaro olovento taṃ disvā taṃ rukkham sīsena paharivā tattheva mato.

So puriso otarivā aggim katvā tassa maṃsam pacitvā khāditvā ākāse uppatitvā Himavantamatthakena gacchanto assamapadam disvā jetṭhabhātikassa tāpasassa assame otarivā dvīhatīham vasitvā tāpasassa vattapaṭivattam akāsi, vāsipharasukassa ānubhāvañca passi. So “imam mayā gahetum vaṭṭati”ti maṇikkhandhassa ānubhāvam tāpasassa dassetvā “bhante imam maṇimgahetvā vāsipharasukam dethā”ti āha. Tāpaso ākāsenā caritukāmo taṃ gahetvā vāsipharasukam adāsi. So taṃ gahetvā thokam gantvā vāsipharasukam paharivā “vāsipharasuka tāpasassa sīsam chinditvā maṇikkhandham me āharā”ti āha. So gantvā tāpasassa sīsam chinditvā maṇikkhandham āhari. So vāsipharasukam paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā majjhimatāpasassa santikam gantvā katipāham vasitvā bheriyā ānubhāvam disvā maṇikkhandham datvā bherim gaṇhitvā purimanayeneva tassapi sīsam chindāpetvā kaniṭṭham upasaṅkamitvā dadhighaṭassa ānubhāvam disvā maṇikkhandham datvā dadhighaṭam gahetvā purimanayeneva tassa sīsam chindāpetvā maṇikkhandhañca vāsipharasukañca bheriñca dadhighaṭaṇca gahetvā ākāse uppatitvā Bārāṇasiyā avidūre ṭhatvā Bārāṇasirañño “yuddham vā me detu rajjam vā”ti ekassa purisassa hatthe paṇṇam pāhesi.

Rājā sāsanam sutvāva “coram gaṇhissāmī”ti nikkhami. So ekam bheritalam pahari, caturāṅginī senā parivāresi. Rañño avattharaṇabhāvam ñatvā dadhighaṭam vissajjesi, mahānadī pavatti. Mahājano dadhimhi osīditvā nikkhamitum nāsakkhi. Vāsipharasukam paharivā “rañño sīsam

āharā”ti āha, vāsipharasuko gantvā rañño sīsaṃ āharitvā pādamūle nikkhipi. Ekopi āvudhaṃ ukkhipitum nāsakkhi. So mahantena balena parivuto nagaraṃ pavisitvā abhisekaṃ kāretvā Dadhivāhana nāma rājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāresi.

Tassekadivasam mahānadiyaṃ jālakaraṇḍake kīlantassa kaṇṇamuṇḍadahato devaparibhogaṃ ekaṃ ambapakkaṃ āgantvā jāle laggi, jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā rañño adaṃsu. Taṃ mahantaṃ ghaṭappamāṇaṃ parimaṇḍalaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahosi. Rājā “kissa phalaṃ nāmetan”ti vanacarake pucchitvā “ambaphalaṃ”ti sutvā paribhuñjitvā tassa aṭṭhiṃ attano uyyāne ropāpetvā khīrodakena siñcāpesi. Rukkho nibbattitvā tatiye saṃvacchare phalaṃ adāsi. Ambassa sakkāro mahā ahosi, khīrodakena siñcanti, gandhapañcaṅgulikaṃ denti, mālādāmāni parikkhipanti, gandhatelena dīpaṃ jālenti, parikkhepo panassa paṭasāṇiyā ahosi. Phalāni madhurāni suvaṇṇavaṇṇāni ahesuṃ. Dadhivāhanarājā aññesaṃ rājūnaṃ ambaphalaṃ pesento aṭṭhito rukkhanibbattanabhayena aṅkuranibbattanaṭṭhānaṃ maṇḍūkakaṇṭakena vijjhितvā pesesi. Tesam ambaṃ khādितvā aṭṭhi ropitaṃ na sampajjati. Te “kiṃ nu kho ettha kāraṇaṃ”ti pucchantā taṃ kāraṇaṃ jānimsu.

Atheko rājā uyyānapālaṃ pakkositvā “Dadhivāhanassa ambaphalānaṃ rasaṃ nāsetvā tittakabhāvaṃ kātum sakkhissasi”ti pucchitvā “āma devā”ti vutte “tena hi gacchāhi”ti sahassaṃ datvā pesesi. So Bārāṇasim gantvā “eko uyyānapālo āgato”ti rañño ārocāpetvā tena pakkosāpito pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tvaṃ uyyānapālo”ti puṭṭho “āma devā”ti vatvā attano ānubhāvaṃ vaṇnesi. Rājā “gaccha amhākaṃ uyyānapālassa santike hohi”ti āha. Te tato paṭṭhāya dve janā uyyānaṃ paṭijagganti. Adhunāgato uyyānapālo akālapupphāni suṭṭhu pupphāpento akālaphalāni gaṇhāpento uyyānaṃ ramaṇīyaṃ akāsi. Rājā tassa pasīditvā porāṇaka-uyyānapālaṃ nīharitvā tasseva uyyānaṃ adāsi. So uyyānassa attano hatthagatabhāvaṃ ñatvā ambarukkhaṃ parivāretvā nimbe ca phaggavavalliyo ca ropesi, anupubbena nimbā vaḍḍhimsu, mūlehi mūlāni, sākāhi ca sākā saṃsaṭṭhā onaddhavinaddhā ahesuṃ. Tena asāta-amadhurasamsaggena

tāvamadhuraphalo ambo tittako jāto nimbapaṇṇasadisaraso, ambaphalānaṃ tittakabhāvaṃ ñatvā uyyānapālo palāyi.

Dadhivāhano uyyānaṃ gantvā ambaphalaṃ khādanto mukhe pavittṭhaṃ ambarasaṃ nimbakasaṭaṃ¹ viya ajjhoharituṃ asakkonto kakkāretvā niṭṭhubhi. Tadā bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita imassa rukkhassa porāṇakaparihārato parihīnaṃ natthi, evaṃ santepissa phalaṃ tittakaṃ jātaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

71. “Vaṇṇagandharasūpeto, ambo’yaṃ ahuvā pure.

Tameva pūjaṃ labhamāno, kena’mbo kaṭukapphalo”ti.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

72. “Pucimandaparivāro, ambo te Dadhivāhana.

Mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākā sākā nisevare.

Asātasannivāsena, tena’mbo kaṭukapphalo”ti.

Tattha **pucimandaparivāro**ti nimbarukkhaparivāro. **Sākā sākā**² **nisevare**ti pucimandassa sākāyo ambarukkhassa sākāyo³ nisevanti. **Asātasannivāsenā**ti amadhurehi pucimandehi saddhiṃ sannivāsena. **Tenā**ti tena kāraṇena ayaṃ ambo kaṭukapphalo asātaphalo tittakaphalo jātoti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā sabbehi pucimande ca phaggavavalliyo ca chindāpetvā mūlāni uddharāpetvā samantā amadhurapaṃsuṃ harāpetvā madhurapaṃsuṃ pakkhipāpetvā khīrodakasakkharodakagandhodakehi ambaṃ paṭijaggāpesi. So madhurasāmsaggena puna madhurova ahosi. Rājā pakati-uyyānapālasseva uyyānaṃ niyyādetvā yāvatāyukaṃ tathavā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā ahameva paṇḍitāmacco ahosiṃ”ti.

Dadhivāhanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Nimbakasāvaṃ (Syā), nimbarasaṃ khādanto (Ka)

2. Sākāṃ (Syā, Ka)

3. Sākāṃ (Ka)

7. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā (187)

Ucce viṭabhimāruyhati idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram mahallakabhikkhum ārabba kathesi. Ekadivasaṃ kira dvīsu aggasāvakesu aññamaññaṃ pañhapucchanavissajjanakathāya nisinnesu eko mahallako bhikkhu tesāṃ santikaṃ gantvā tatiyo hutvā nisīditvā “bhante mayampi tumhe pañhaṃ pucchissāma, tumhepi attano kaṅkhaṃ amhe pucchathā”ti āha. Therā taṃ jigucchitvā utṭhāya pakkamiṃsu. Therānaṃ dhammaṃ sotuṃ nisinnaparisaṃ samāgamassa bhinnakāle Satthu santikaṃ gantvā “kiṃ akāle āgatatthā”ti vutte taṃ kāraṇaṃ ārocayiṃsu. Satthā “na bhikkhave idāneva Sāriputtamoggallānā etaṃ jigucchitvā akathetvā pakkamanti, pubbehi pakkamiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇāyatane rukkhadevatā ahoṣi. Atha dve haṃsapotakā Cittakūṭapabbatā nikkhamitvā tasmim rukkhe nisīditvā gocarāya gantvā nivattantāpi tasmimyeva vissamitvā Cittakūṭaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle tesāṃ bodhisattena saddhiṃ viśāso ahoṣi. Gacchantā ca āgacchantā ca aññamaññaṃ sammoditvā dhammakathaṃ kathetvā pakkamiṃsu. Athekadivasaṃ tesu rukkhagge nisīditvā bodhisattena saddhiṃ kathentesu eko siṅgālo tassa rukkhassa heṭṭhā ṭhatvā tehi haṃsapotakehi saddhiṃ mantento paṭhamāṃ gāthamāha—

73. “Ucce viṭabhimāruyha, mantayavho rahogaṭā.

Nīce oruyha mantavho, migarājāpi sossatī”ti.

Tattha **ucce viṭabhimāruyha**ti pakatiyā ca ucce imasmim rukkhe uccataraṃ ekaṃ viṭapaṃ abhiruhitvā. **Mantayavhoti** mantetha kathetha. **Nīce oruyhāti** otaritvā nīce ṭhāne ṭhatvā mantetha. **Migarājāpi sossatīti** attānaṃ migarājānaṃ katvā āha. Haṃsapotakā jigucchitvā utṭhāya Cittakūṭameva gaṭā.

Tesaṃ gatakāle bodhisatto siṅgālassa dutiyaṃ gāthamāha—

74. “Yaṃ suvaṇṇo suvaṇṇena, devo devena mantaye.

Kim te’ttha catumaṭṭhassa, bilaṃ pavisa jambukā”ti.

Tattha **supaṇṇoti** sundaravaṇṇo¹. **Suvaṇṇenā**ti dutiyena haṁsapotakena. **Devo devenā**ti teyeva dve deve katvā katheti. **Catumaṭṭhassā**ti sarīrena jātiyā sarena guṇenāti imehi catūhi maṭṭhassa suddhassāti akkharattho. Asuddhamyeva pana taṁ pasamsāvacanena nindanto evamāha, catūhi lāmakassa kiṁ te ettha siṅgālassāti ayamettha adhippāyo. **“Bilaṁ pavisā”**ti idaṁ bodhisatto bheravārammaṇaṁ dassetvā taṁ palāpento āha.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo mahallako ahosi, dve haṁsapotakā Sāriputtamoggallānā, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sīhakotthujātakavaṇṇanā (188)

Sīhaṅgulī sīhanakhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikam ārabha kathesi. Ekadivasam kira Kokāliko aññesu bahussutesu dhammaṁ kathentesu sayampi kathetukāmo ahosīti sabbaṁ heṭṭhā vuttanayeneva vitthāretabbaṁ. Taṁ pana pavattiṁ sutvā Satthā “na bhikkhave Kokāliko idāneva attano saddena pākaṭo jāto, pubbepi pākaṭo ahosī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese sīho hutvā ekāya siṅgāliyā saddhiṁ saṁvāsamanvāya puttaṁ paṭilabhi. So aṅgulīhi nakhehi kesarena vaṇṇena saṇṭhānenāti imehi ākārehi pitusadiso ahosi, saddena mātusadiso. Athekadivasam deve vassitvā vigate sīhesu naditvā sīhakīlaṁ kīlantesu sopi tesaṁ antare naditukāmo hutvā siṅgālikam nādaṁ nadi. Athassa saddaṁsutvā sīhā tuṇhī ahesuṁ. Tassa saddaṁ sutvā aparo bodhisattassa sajātiputto² “tāta ayaṁ sīho vaṇṇādīhi

1. Supaṇṇoti sundarapaṇṇo (Sī, Syā, I)

2. Sīhajātiputto (Ka)

amhehi samāno, saddo panassa aññādiso, ko nāmeso”ti pucchanto
paṭhamarū gāthamāha—

75. “Sīhaṅgulī sīhanakho, sīhapādapatiṭṭhito.

So sīho sīhasamghamhi, eko nadati aññathā”ti.

Tattha **sīhapādapatiṭṭhitoti** sīhapādeheva patiṭṭhito. **Eko nadati aññathāti**
ekova avasesasīhehi asadisena siṅgālasaddena nadanto aññathā nadati.

Tam sutvā bodhisatto “tāta esa tava bhātā siṅgāliyā putto, rūpena mayā
sadise, saddena mātārā sadiso”ti vatvā siṅgāliputtam āmantetvā “tāta tvam
ito paṭṭhāya idha vasanto appasaddo vasa, sace puna nadissasi
siṅgālabhāvaṃ te jānissanti”ti ovadanto dutiyaṃ gāthamāha—

76. “Mā tvam nadi rājaputta, appasaddo vane vasa.

Sarena kho tam jāneyyum, na hi te pettiko saro”ti.

Tattha **rājaputtāti** sīhassa migarañño putta. Imañca pana ovādam sutvā
puna so naditum nāma na ussahi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
siṅgālo Kokāliko ahosi, sajātiputto Rāhulo, migarājā pana ahameva
ahosi”ti.

Sīhakotthujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Sīhacammajātakavaṇṇanā (189)

Netam sīhassa naditanti idam Satthā Jetavane viharanto Kokālikaññeva
ārabbha kathesi. So imasmim kāle sarabhaññam bhaṇitukāmo ahosi. Satthā
tam pavattim sutvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto kassakakule nibbattitvā vayappatto kasikammena jīvikaṃ kappesi. Tasmim̐ kāle eko vāṇijo gadrabhabhārakena vohāraṃ karonto vicarati. So gatagataṭṭhāne gadrabhassa piṭṭhito bhaṇḍikaṃ otāretvā gadrabhaṃ sīhacammena pārupitvā sāliyavakhettesu vissajjeti. Khettarakkhakā taṃ disvā “sīho”ti saññāya upasaṅkamitum̐ na sakkonti. Athekadivasaṃ so vāṇijo ekasmiṃ gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā pātārāsaṃ pacāpento tato gadrabhaṃ sīhacammaṃ pārupitvā yavakhette vissajjesi. Khettarakkhakā “sīho”ti saññāya taṃ upasaṅkamitum̐ asakkontā gehaṃ gantvā ārocesum̐. Sakalagāmaṃ vāsino āvudhāni gahetvā saṅkhe dhamentā bheriyo vādentā khettasamīpaṃ gantvā unnadimsu, gadrabho maraṇabhayaabhīto gadrabharavaṃ ravi. Athassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā bodhisatto paṭhamam̐ gāthamāha—

77. “Netam̐ sīhassa naditaṃ, na byagghassa na dīpino.

Pāruto sīhacammena, jammo nadati gadrabho”ti.

Tattha **jammoti** lāmaḥ. Gāmaṃ vāsino tassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā taṃ aṭṭhīni bhaṇjantā pothetvā sīhacammaṃ ādāya agamaṃsu.

Atha so vāṇijo āgantvā taṃ byasanabhāvappattaṃ gadrabhaṃ disvā dutiyaṃ gāthamāha—

78. “Ciraṃpi kho taṃ khādeyya, gadrabho haritaṃ yavaṃ.

Pāruto sīhacammena, ravamānova dūsayi”ti.

Tattha **tanti** nipātamattaṃ, ayaṃ gadrabho attano gadrabhabhāvaṃ ajānāpetvā sīhacammena pāruto ciraṃpi kālaṃ haritaṃ yavaṃ khādeyyāti attho. **Ravamānova dūsayi**ti attano pana gadrabharavaṃ ravamānovesa attānaṃ dūsayi, natthettha sīhacammaṃ dosoti. Tasmim̐ evaṃ kathenteyeva gadrabho tattheva nipanno mari, vāṇijopi taṃ pahāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaḥ samodhānesi “tadā vāṇijo Devadatto ahosi, gadrabho Kokāliko, paṇḍitakassako pana ahameva ahosi”ti.

Sīhacammajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sīlānisamsajātakavaṇṇanā (190)

Passa saddhāya sīlassāti idam Sathā Jetavane viharanto ekaṃ saddham upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira saddho pasanno ariyasāvako ekadivasam Jetavanam gacchanto sāyam Aciravatinadītiram gantvā nāvike nāvam tīre ṭhapetvā dhammassavanatthāya gate titthe nāvam adisvā Buddhārammaṇam pītim gahetvā nadim otari, pādā udakamhi na osīdimsu. So pathavītale gacchanto viya vemajjham gatakāle vīcim passi. Athassa Buddhārammaṇā pīti mandā jātā, pādā osīditum ārabhimsu, so puna Buddhārammaṇam pītim dalham katvā udakapiṭṭheneva gantvā Jetavanam pavisitvā Sathharam vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Sathā tena saddhim paṭisantharam katvā “upāsaka kacci maggaṃ āgacchanto appakilamathena āgatosī”ti pucchitvā “bhante Buddhārammaṇam pītim gahetvā udakapiṭṭhe patiṭṭham labhitvā pathaviṃ maddanto viya āgatomhī”ti vutte “na kho pana upāsaka tvaññeva Buddhaguṇe anussaritvā patiṭṭham laddho, pubbepi upāsakā samuddamajjhe nāvāya bhinnāya Buddhaguṇe anussarantā patiṭṭham labhimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Kassapasammāsambuddhakāle sotāpanno ariyasāvako ekena nhāpitakuṭumbikena saddhim nāvam abhiruhi, tassa nhāpitassa bhariyā “ayya imassa sukhadukkham tava bhāro”ti nhāpitaṃ tassa upāsakassa hatthe nikkhipi. Atha sā nāvā sattame divase samuddamajjhe bhinnā, tepi dve janā ekasmiṃ phalake nipannā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇimsu. Tattha so nhāpito sakuṇe māretvā pacitvā khādanto upāsakassapi deti. Upāsako “alam mayhan”ti na khādati. So cintesi “imasmiṃ ṭhāne amhākaṃ ṭhapetvā tīpi saraṇāni aññā patiṭṭhā natthī”ti. So tiṇṇam ratanānam guṇe anussari. Athassānussarantassa tasmim dīpake nibbatto nāgarājā attano sarīram mahānāvam katvā māpesi, samuddadevatā niyāmako ahosi, nāvā sattahi ratanehi pūrayittha, tayo kūpakā indanīlamaṇimayā ahesum, suvaṇṇamayo laṅkāro, rajatamayāni yottāni, suvaṇṇamayāni yaṭṭhiphiyāni¹.

1. Padarāni (Sī, I), yaṭṭhiyāni (Syā)

Samuddadevatā nāvāya thatvā “atthi jambudīpagamikā”ti ghosesi. Upāsako “mayam gamissāmā”ti āha. Tena hi ehi, nāvam abhiruhāti. So nāvam abhiruhitvā nhāpitaṃ pakkosi, samuddadevatā “tuyhaññeva labbhati, na etassā”ti āha. Kimkāraṇāti. Etassa sīlaguṇācāro natthi, taṃ kāraṇaṃ. Ahañhi tuyhaṃ nāvam āharim, na etassāti. Hotu, ahaṃ attanā dinnadānena rakkhitasīlena¹ bhāvitabhāvanāya etassa pattiṃ dammīti. Nhāpito “anumodāmi sāmī”ti āha. Devatā “idāni gaṇhissāmī”ti tampi āropetvā ubhopi jane samuddā nikkhāmetvā nadiyā Bārāṇasim gantvā attano ānubhāvena dvinnampi tesaṃ gehe dhanam patiṭṭhapetvā “paṇḍiteheva saddhim saṃsaggo nāma kātabbo. Sace hi imassa nhāpitassa iminā upāsakena saddhim saṃsaggo nābhavissa, samuddamajjheyeve nassissā”ti paṇḍitasamsaggaguṇam kathayamānā imā gāthā avoca—

79. “Passa saddhāya sīlassa, cāgassa ca ayam phalam.

Nāgo nāvāya vaṇṇena, saddham vahatu’pāsakam.

80. Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavam.

Sataṃ hi sannivāsena, sotthim gacchati nhāpito”ti.

Tattha **passāti** kañci aniyametvā passathāti ālapati. **Saddhāyāti** lokiyalokuttarāya saddhāya. Sīlepi eseva nayo. **Cāgassāti** deyyadhammapariccāgassa ceva kilesapariccāgassa ca. **Ayam phalanti** idaṃ phalam, guṇam ānisaṃsanti attho. Atha vā cāgassa ca phalam passa, ayam nāgo nāvāya vaṇṇenāti evampettha attho daṭṭhabbo. **Nāvāya vaṇṇenāti** nāvāya saṇṭhānena. **Saddhanti** tīsu ratanesu patiṭṭhitasaddham. **Sabbhirevāti** paṇḍitehiyeve. **Samāsethāti** ekato āvaseyya, upavaseyyāti attho. **Kubbethāti** kareyya. **Santhavanti** mittasanthavam. Taṇhāsanthavo pana kenacipi saddhim na kātabbo. **Nhāpitoti** nhāpitakuṭumbiko. “Nahāpito”tipi pāṭho.

Evam samuddadevatā ākāse thatvā dhammam desetvā ovaditvā nāgarājānam gaṇhitvā attano vimānameva agamāsi.

1. Dinnadāne rakkhitasīle (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sakadāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā sotāpanna-upāsako parinibbāyi, nāgarājā Sāriputto ahosi, samuddadevatā pana ahameva ahosinti.

Sīlānisamsajātakavaṇṇanā dasamā.

Asadisavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ

Asadisañca Saṅgāmaṃ, Vālodakaṃ Giridattaṃ.
Nabhirati Dadhivāhaṃ, Catumaṭṭhaṃ Sīhakoṭṭhaṃ.
Sīhacammaṃ Sīlānisamsaṃ.

5. Ruhakavagga

1. Ruhakajātakavaṇṇanā (191)

Api ruhaka chinnāpīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu Aṭṭhakanipāte **Indriyajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “ayaṃ te bhikkhu itthi anattakārikā, pubbepe te esā sarājikāya parisāya majjhe lajjāpetvā gehā nikkhamanākāraṃ kāresi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheśiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa Ruhako nāma purohito ahosi, tassa Purāṇi nāma brāhmaṇi bhariyā. Rājā brāhmaṇassa assabhaṇḍakena alaṅkaritvā assaṃ adāsi. So taṃ assaṃ āruyha rañño upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha naṃ alaṅkata-assassa piṭṭhe nisīditvā gacchantaṃ āgacchantañca disvā tahiṃ tahiṃ ṭhitā manussā

1. Khu 5. 182 piṭṭhe.

“aho assassa rūpaṃ, aho asso sobhati”ti assameva pasaṃsanti. So gehaṃ āgantvā pāsādaṃ abhiruyha bhariyaṃ āmantesi “bhadde amhākaṃ asso ativiya sobhati, ubhosu passesu ñhitā manussā amhākaṃ assameva vaṇṇentī”ti. Sā pana brāhmaṇī thokaṃ chinnikā dhuttikadhātukā¹, tena naṃ evamāha “ayya tvaṃ assassa sobhanakāraṇaṃ na jānāsi, ayaṃ asso attano alaṅkataṃ assabhaṇḍakaṃ nissāya sobhati, sace tvampi asso viya sobhitukāmo assabhaṇḍakaṃ piḷandhitvā antaravīthim oruyha asso viya pāde koṭṭayamāno gantvā rājānaṃ passa, rājāpi taṃ vaṇṇayissati, manussāpi taññeva vaṇṇayissantī”ti.

So ummattakajātiko brāhmaṇo tassā vacanaṃ sutvā “iminā nāma kāraṇena sā maṃ vadatī”ti ajānitvā tathāsaññī hutvā tathā akāsi. Ye ye passanti, te te parihāsaṃ karontā “sobhati ācariyo”ti vadimsu. Rājā pana naṃ “kiṃ ācariya pittaṃ te kupitaṃ, ummattakosi jāto”ti-ādīni vatvā lajjāpesi. Tasmim kāle brāhmaṇo “ayuttaṃ mayā katan”ti lajjito brāhmaṇiyā kujjhitvā “tāyamhi sarājikāya parisāya antare lajjāpito, pothetvā taṃ nikkadḍhissāmī”ti gehaṃ agamāsi. Dhuttikabrāhmaṇī tassa kujjhitvā āgamanabhāvaṃ ñatvā puretaraññeva cūḷadvārena nikkhamitvā rājanivesanaṃ gantvā catūhapañcāhaṃ tattheva ahosi. Rājā taṃ kāraṇaṃ ñatvā purohitaṃ pakkosāpetvā “ācariya mātugāmassa nāma doso hotiyeva, brāhmaṇiyā khamituṃ vaṭṭatī”ti khamāpanatthāya paṭhamāṃ gāthamāha—

81. “Api ruhaka chinnāpi, jiyā sandhīyate puna.

Sandhīyassu purāṇiyā, mā kodhassa vasaṃ gamī”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—bho Ruhaka nanu chinnāpi dhanujiyā puna sandhīyati ghaṭīyati, evameva tvampi purāṇiyā saddhim sandhīyassu, kodhassa vasaṃ mā gamīti.

1. Dhuttikajātikā (Syā), chindahirottappāvuttikadhātukā (Ka)

Taṃ sutvā Ruhako dutiyaṃ gāthamāha—

82. “Vijjamānesu vākesu¹, vijjamānesu kārīsu.

Aññaṃ jiyaṃ karissāmi, alaṇṇeva purāṇiyā”ti.

Tassattho—mahārāja dhanukāramuduvākesu² ca jiyakārakesu ca manussesu vijjamānesu aññaṃ jiyaṃ karissāmi, imāya chinnāya purāṇiyā jiyāya alaṃ, natthi me koci atthoti. Evaṃca pana vatvā taṃ nīharitvā aññaṃ brāhmaṇim ānesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, Ruhako ukkaṇṭhitabhikkhu, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosinti.

Ruhakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (192)

Itthī siyā rūpavatīti idaṃ Sirikāḷakaṇṇijātakaṃ Mahā-umaṅgajātake āvi bhavissati.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Cūḷapadumajātakavaṇṇanā (193)

Ayameva sā ahamapi so anaṇṇoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu Ummādantijātake³ āvi bhavissati. So pana bhikkhu Satthārā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte⁴ “saccaṃ Bhagavā”ti vatvā “kena pana tvaṃ ukkaṇṭhāpito”ti⁵

1. Vijjamānāsu maruvāsu (Sī), vijjamānāsu marūdvāsu (I)

2. Maruvavākesu (Sī), marucavākesu (I)

3. Khu 6. 39 piṭṭhe.

4. Puṭṭho (?)

5. Ko pana taṃ ukkaṇṭhāpetīti (Sī, Syā, I)

vutte “ahaṃ bhante ekaṃ alaṅkatapaṭṭiyattaṃ mātugāmaṃ disvā kilesānuvattako hutvā ukkaṇṭhitomhī”ti āha. Atha naṃ Satthā “bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī bahumāyā¹, porāṇakapaṇḍitāpi attano dakkhiṇajāṇulohitaṃ² pāyetvā yāvajīvitadānampi datvā mātugāmassa cittaṃ na labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, nāmaggaḥaṇḍivase cassa “Padumakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa aparena³ cha kaṇiṭṭhabhātikā ahesuṃ. Te sattapi janā anupubbena vuḍḍhippattā gharāvāsaṃ gahetvā rañño saḥāyā viya vicaranti. Athekadivasaṃ rājā rājagaṇaṃ olokento ṭhito te mahāparivārena rājupaṭṭhānaṃ āgacchante disvā “ime maṃ vadhivā rajjampi gaṇheyyuṃ”ti āsaṅkaṃ uppādetvā te pakkosāpetvā “tātā tumhe imasmim nagare vasituṃ na labhatha, aññattha gantvā mama accayena āgantvā kulasantaṃ rajjaṃ gaṇhathā”ti āha. Te pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā roditvā kanditvā attano attano gharāni gantvā pajāpatiyo ādāya “yattha vā tattha vā gantvā jīvissāmā”ti nagarā nikkhamitvā maggaṃ gacchantā ekaṃ kantāraṃ patvā annapānaṃ alabhamānā khudaṃ adhivāsetuṃ asakkontā “mayā jīvamānā itthiyo labhissāmā”ti kaṇiṭṭhassa bhariyaṃ māretvā terasa koṭṭhāse katvā maṃsaṃ khādīṃsu. Bodhisatto attano ca bhariyāya ca laddhakoṭṭhāsesu ekaṃ ṭhapetvā ekaṃ dvepi khādīṃsu. Evaṃ cha divase cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādīṃsu.

Bodhisatto pana divase divase ekekaṃ ṭhapetvā cha koṭṭhāse ṭhapesi. Sattame divase “bodhisattassa bhariyaṃ māressāmā”ti vutte bodhisatto te cha koṭṭhāse tesā datvā “ajja tāva ime cha koṭṭhāse khādatha, sve jānissāmā”ti vatvā tesā maṃsaṃ khādītva niddāyanakāle bhariyaṃ gahetvā palāyi. Sā thokaṃ gantvā “gantuṃ na sakkomi sāmī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto khandhenādāya aruṇuggamanavelāya kantārā nikkhami. Sā sūriye uggate “pipāsītāmi sāmī”ti āha. Bodhisatto “udakaṃ natthi bhadde”ti vatvā punappunaṃ kathite

1. Thaddhahadāyā (Sī), thaddhahadāyo (Syā)

2. Dakkhiṇajattulohitaṃ (Sī), dakkhiṇajannulohitaṃ (Syā, I)

3. Apare (Sī, Syā)

khaggena dakkhiṇajāṇukaṃ¹ paharitvā “bhadde pāṇīyaṃ natthi, idaṃ pana me dakkhiṇajāṇulohitaṃ pivamānā nisīdāhi”ti āha. Sā tathā akāsi. Te anupubbena mahāgaṅgaṃ patvā pivitvā ca nhatvā ca phalāphalaṃ khāditvā phāsukaṭṭhāne vissamitvā ekasmiṃ Gaṅgānivattane assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappesuṃ.

Athekadivasāṃ uparigaṅgāya rājāparādhikaṃ coraṃ hatthapāde ca kaṇṇanāsaṇca chinditvā ekasmiṃ ambaṇake nipajjāpetvā Mahāgaṅgāya pavāhesuṃ. So mahantaṃ aṭṭassaraṃ karonto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Bodhisatto tassa karuṇaṃ paridevitasaddaṃ sutvā “dukkhappatto satto mayi ṭhite mā nassī”ti Gaṅgātīraṃ gantvā taṃ uttāretvā assamapadaṃ ānetvā kāsāvadhovanaḷepanādīhi vaṇapaṭīkammaṃ akāsi. Bhariyā panassa “evarūpaṃ nāma dussīlaṃ kuṇṭhaṃ² Gaṅgāya āvāhetvā³ paṭijagganto vicarati”ti vatvā taṃ kuṇṭhaṃ jigucchamānā niṭṭhubhantī vicarati. Bodhisatto tassa vaṇesu saṃviruḷhesu bhariyāya saddhiṃ taṃ assamapadeyeva ṭhapetvā aṭavito phalāphalāni āharitvā taṇca bhariyaṇca posesi. Tesu evaṃ vasantesu sā itthi etasmiṃ kuṇṭhe paṭibaddhacittā hutvā tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā ekenupāyena bodhisattaṃ māretukāmā hutvā evamāha “sāmi ahaṃ tumhākaṃ aṃse nisīditvā kantārā nikkhamamānā ekaṃ pabbataṃ oloketvā ayye pabbataṃhi nibbattadevate ‘sace ahaṃ sāmikena saddhiṃ arogā jīvitāṃ labhissāmi, balikammaṃ te karissāmi’ti āyācim, sā maṃ idāni uttāseti, karomassā balikamman”ti. Bodhisatto taṃ māyaṃ ajānanto “sādhū”ti sampaṭicchitvā balikammaṃ sajjetvā tāya balibhājanaṃ gāhāpetvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Atha naṃ sā evamāha “sāmi devatāyapi tvaññeva uttamadevatā, paṭhamaṃ tāva taṃ vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditvā pacchā devatāya balikammaṃ karissāmi”ti. Sā bodhisattaṃ papātābhimukhaṃ ṭhapetvā vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditukāmā viya hutvā piṭṭhipasse ṭhatvā piṭṭhiyaṃ paharitvā papāte pātetvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhi”ti tuṭṭhamānasā pabbatā orohitvā kuṇṭhassa santikaṃ agamāsi.

1. Dakkhiṇajatturaṃ (Sī), dakkhiṇajannu (Syā, I)

2. Kuṇṭhaṃ (Sī, I), kuṇḍaṃ (Syā)

3. Pavāhitaṃ (Syā, Ka)

Bodhisattopi papātānusārena¹ pabbatā patanto udumbararukkhamatthake ekasmiṃ akaṇṭake pattasañchanne gumbe laggi, heṭṭhāpabbataṃ pana orohituṃ na sakkā. So udumbaraphalāni khāditvā sākhantere nisīdi. Atheke mahāsarīro godharājā heṭṭhāpabbatapādato abhiruhitvā tasmim udumbaraphalāni khādati. So taṃ divasaṃ bodhisattaṃ disvā palāyi, punadivase āgantvā ekasmiṃ passe phalāni khāditvā pakkāmi. So evaṃ punappunaṃ āgacchanto bodhisattena saddhiṃ vissāsaṃ āpajjitvā “tvaṃ imaṃ ṭhānaṃ kena kāraṇena āgatosi”ti pucchitvā “iminā nāma kāraṇena”ti vutte “tena hi mā bhāyi”ti vatvā bodhisattaṃ attano piṭṭhiyaṃ nipajjāpetvā otāretvā araṇṇato nikkhamitvā mahāmagge ṭhapetvā “tvaṃ iminā maggena gacchāhi”ti uyyojetvā araṇṇameva pāvisi. Bodhisatto ekaṃ gāmaṃ gantvā tattheva vasanto pitu kālakatabhāvaṃ sutvā Bārāṇasiṃ gantvā kulasantake rajje patiṭṭhāya Padumarājā nāma hutvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ cha satasahassāni vissajjetvā dānaṃ adāsi.

Sāpi kho itthi taṃ kuṇṭhaṃ khandhe nisīdāpetvā araṇṇā nikkhamitvā manussapathe bhikkhaṃ caramānā yāgubhattaṃ saṃharitvā² taṃ kuṇṭhaṃ posesi. Manussā “ayaṃ te kiṃ hoti”ti pucchiyamānā “ahaṃ etassa mātuladhītā, pitucchāputto me eso, etasseva maṃ adāmsu, sāhaṃ vajjhappattampi attano sāmikaṃ ukkhipitvā pariharantī bhikkhaṃ caritvā posemīti. Manussā “ayaṃ patibbatā”ti tato paṭṭhāya bahutaraṃ yāgubhattaṃ adāmsu. Apare pana janā evamāhaṃsu “tvaṃ mā evaṃ vicari, Padumarājā Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāreti, sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā dānaṃ deti, so taṃ disvā tussissati, tuṭṭho te bahuṃ dhanam dassati, tava sāmikaṃ idheva nisīdāpetvā gacchā”ti thiraṃ katvā vettapacchiṃ adāmsu. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ vettapacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā Bārāṇasiṃ gantvā dānasālāsu bhuñjamānā vicarati. Bodhisatto alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṃ gantvā aṭṭhannaṃ vā dasannaṃ vā sahatthā dānaṃ datvā puna gehaṃ

1. Papātataṭānusārena (Sī), pabbatānusārena (Ka)

2. Saṅgharitvā (Sī)

gacchati. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ pacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā tassa gamanamagge aṭṭhāsi.

Rājā disvā “kiṃ etan”ti pucchi. Ekā deva patibbatāti. Atha naṃ pakkosāpetvā sañjānitvā kuṇṭhaṃ pacchiyā nīharāpetvā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchi. Sā “pitucchāputto me deva kuladattiko sāmiko”ti āha. Manussā taṃ antaraṃ ajānantā “aho patibbatā”ti-ādīni vatvā taṃ anācāritthiṃ vaṇṇayimṣu. Puna rājā “ayaṃ te kuṇṭho kuladattiko sāmiko”ti pucchi. Sā rājānaṃ asañjānantī “āma devā”ti sūrā hutvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ esa Bārāṇasirañño putto, nanu tvaṃ Padumakumārassa bhariyā asukarañño dhītā, asukā nāma mama jāṇulohitaṃ pivitvā imasmim kuṇṭhe paṭibaddhacittā maṃ papāte pātesi. Sā idāni tvaṃ nalāṭena maccuṃ gahetvā maṃ ‘mato’ti maññaṃ mānā imāṃ ṭhānaṃ āgatā, nanu ahaṃ jīvāmi”ti vatvā amacce āmantetvā “bho amaccā nanu cāhaṃ tumhehi puṭṭho evaṃ kathesiṃ ‘mama kaniṭṭhabhātikā cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādimṣu, ahaṃ pana mayhaṃ bhariyaṃ arogaṃ katvā Gaṅgātīraṃ netvā assamapade vasanto ekaṃ vajjhappattaṃ kuṇṭhaṃ uttāretvā paṭijaggiṃ. Sā itthi etasmim paṭibaddhacittā maṃ pabbatapāde pātesi. Ahaṃ attano mettacittatāya jīvitaṃ labhin’ti. Yāya ahaṃ pabbatā pātito, na sā añña, esā dussilā, sopi vajjhappatto kuṇṭho na añño, ayamevā”ti vatvā imā gāthā avoca—

85. “Ayameva sā ahamapi so anañño,
Ayameva so hatthacchinno anañño.
Yamāha ‘komārapatī maman’ti,
Vajjhi’tthiyo natthi itthiṣu saccaṃ.

86. Imañca jammaṃ musalena hantvā,
Luddaṃ chavaṃ paradārūpaseviṃ.
Imissā ca naṃ pāpapatibbatāya,
Jīvantiyā chindatha kaṇṇanāsan’ti.

Tattha **yamāha komārapatī mamanti** yaṃ esā “ayaṃ me komārapati kuladattiko sāmiko”ti āha, ayameva so, na añño.

“Yamāhu komārapatī”¹tipi¹ pāṭho. Ayameva hi potthakesu likhito, tassāpi ayamevattho, vacanavipallāso panettha veditabbo. Yañhi raññā vuttaṃ, tadeva idha āgataṃ. **Vajji’tthiyoti** itthiyo nāma vajjhā vadhitabbā eva. **Natthi itthīsu saccanti** etāsu sabhāvo nāmeko natthi. “**Imañca jamman**”ti-ādidvinnampi tesaṃ daṇḍāṇāpanavasena vuttaṃ. Tattha **jammanti** lāmakam. **Musalena hantvāti** musalena hanitvā pothetvā aṭṭhīni bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇam katvā. **Luddanti** dāruṇam. **Chavanti** guṇābhāvena nijjīvaṃ matasadisaṃ. **Imissā ca nanti** ettha **nanti** nipātamattaṃ, imissā ca pāpapatibbatāya anācārāya dussilāya jīvantiyāva kaṇṇanāsaṃ chindathāti attho.

Bodhisatto kodham adhivāsetum asakkonto evaṃ tesaṃ daṇḍam āṇāpetvāpi na tathā kāresi. Kopam pana mandam katvā yathā sā pacchim sīsato oropetum na sakkoti, evaṃ gālhataram bandhāpetvā kuṇṭham tattha pakkhipāpetvā attano vijitā nīharāpesi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā cha bhātaro aññatarā therā ahesum, bhariyā Ciñcamāṇavikā, kuṇṭho Devadatto, Godharājā Ānando, Padumarājā pana ahameva ahosinti.

Cūḷapadumajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mañicorajātakavaṇṇanā (194)

Na santi devā pavasantinūnāti idam Satthā Veḷuvane viharanto vadhāya parisakkantaṃ Devadattaṃ ārabba kathesi. Tadā pana Satthā “Devadatto vadhāya parisakkaṭi”ti sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayham vadhāya parisakkaṭiyeva, parisakkantopi pana maṃ vadhitaṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Bārāṇasito avidūre gāmake gahapatikule nibbatti. Athassa

1. Komāripatītipi (Syā)

vayappattassa Bārāṇasito kuladhītaraṃ ānesuṃ, sā suvaṇṇavaṇṇā ahosi abhirūpā dassanīyā devaccharā viya pupphalatā viya laḷamānā¹ Mattakinnarī viya ca Sujātāti nāmena patibbatā sīlācārasampannā vattasampannā. Niccakālampissā pativattaṃ sassuvattaṃ sasuravattañca katameva hoti, sā bodhisattassa piyā ahosi manāpā. Iti ubhopi te sammodamānā ekacittā samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Athekadivasam Sujātā “mātāpitaro daṭṭhukāmāmhī”ti bodhisattassa ārocesi. “Sādhu bhadde, maggapātheyyaṃ pahonakaṃ paṭiyādehī”ti khajjavikatiṃ pacāpetvā khajjakādini yānake ṭhapetvā yānakaṃ pājento yānakassa purato ahosi, itarā pacchato. Te nagarasamīpaṃ gantvā yānakaṃ mocetvā nhatvā bhuñjimsu. Puna bodhisatto yānakaṃ yojetvā purato nisīdi, Sujātā vatthāni parivattetvā alaṅkaritvā pacchato nisīdi. Yānakassa antonagaraṃ pavitṭhakāle Bārāṇasirājā hatthikkhandhavaragato nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto taṃ padesaṃ agamāsi. Sujātā otaritvā yānakassa pacchato padasā pāyāsi. Rājā taṃ disvā tassā rūpasampattiya ākaḍḍhiyamānalocano paṭibaddhacitto hutvā ekaṃ amaccaraṃ āṇāpesi “gaccha tvaṃ etissā sassāmikabhāvaṃ vā assāmikabhāvaṃ vā jānāhī”ti. So gantvā tassā sassāmikabhāvaṃ ñatvā “sassāmikā kira deva, yānake nisinnō puriso etissā sāmiko”ti āha.

Rājā paṭibaddhacittaṃ vinodetuṃ asakkonto kilesāturo hutvā “ekena naṃ upāyena mārāpetvā itthiṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā ekaṃ purisaṃ āmantetvā “gaccha bho imaṃ cūḷāmaṇiṃ vīthiṃ gacchanto viya hutvā etassa purisassa yānake pakkhipitvā ehī”ti cūḷāmaṇiṃ datvā uyyojesi. So “sādhū”ti taṃ gahetvā gantvā yānake ṭhapetvā “ṭhapito me devā”ti āgantvā ārocesi. Rājā “cūḷāmaṇi me naṭṭho”ti āha, manussā ekakolāhalaṃ akaṃsu. Rājā “sabbadvārāni pidahitvā sañcāraṃ chinditvā coraṃ pariyesathā”ti āha, rājapurisā tathā akaṃsu, nagaraṃ ekasaṅkhobhaṃ ahosi. Itaro puriso manusse gahetvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bho yānakaṃ ṭhapehi, rañño

1. Vilāsamānā (Syā), kīḷāyamānā (Ka)

cūḷāmaṇi natṭho, yānakam sodhessāmī”ti yānakam sodhento attanā
 ṭhapitamaṇim gahetvā bodhisattam gahetvā “maṇicoro”ti hatthehi ca pādehi
 ca pothetvā pacchābāham bandhitvā netvā “ayam maṇicoro”ti rañño dassesi.
 Rājāpi “sīsamassa chindathā”ti āṇāpesi.

Atha nam rājapurisā catukke catukke kasāhi tāḷentā dakkhiṇadvārena
 nagarā nikkhamāpesum. Sujātāpi yānakam pahāya bāhā paggayha
 paridevamānā “sāmi maṇi nissāya imam dukkham pattosī”ti paridevamānā
 pacchato pacchato agamāsi. Rājapurisā “sīsamassa chindissāmā”ti
 bodhisattam uttānam nipajjāpesum. Tam disvā Sujātā attano sīlaguṇam
 āvajjetvā “natthi vata maññe imasmim loke sīlavantānam viheṭhake
 pāpasāhasikamanusse nisedhetum samatthā devatā nāmā”ti-ādīni vatvā
 paṭhamam gāthamāha—

87. “Na santi devā pavasanti nūna,
 Na hi nūna santi idha lokapālā.
 Sahasā karontāna’masaññātānam,
 Na hi nūna santi paṭisedhitāro”ti.

Tattha **na santi devā**ti imasmim loke sīlavantānam olokanakā pāpānañca
 nisedhakā na santi nūna devā. **Pavasanti nūnā**ti evarūpesu vā kiccesu
 uppannesu nūna pavasanti pavāsam gacchanti. **Idha lokapālā**ti imasmim
 loke lokapālasammatā samaṇabrāhmaṇāpi sīlavantānam anuggāhakā na hi
 nūna santi. **Sahasā karontāna’masaññātānanti** sahasā avīmaṇsitvā sāhasikam
 dāruṇam kamman karontānam dussīlānam. **Paṭisedhitāro**ti evarūpaṃ
 kamman mā karittha, na labbhā etaṃ kātunti paṭisedhentā natthīti attho.

Evam tāya sīlasampannāya paridevamānāya Sakkassa devaraṇṇo
 nisinnāsanaṃ uṇhākāram dassesi, Sakko “ko nu kho maṇi sakkattato
 cāvetukāmo”ti āvajjento imam kāraṇam ñatvā “Bārāṇasirājā
 atipharusakammaṃ karoti, sīlasampannam Sujātam kilameti, gantum dāni
 me vaṭṭatī”ti devalokā oruyha attano ānubhāvena

hatthipiṭṭhe nisinnam tam pāparājānam hatthikkhandhato otāretvā
 dhammagandikāya uttānam nipajjāpetvā bodhisattam ukkhipitvā
 sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā rājavesam gāhāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpesi.
 Rājapurisā pharasum ukkhipitvā sīsam chindantā rañño sīsam chindimsu,
 chinna-kāleyeva cassa rañño sīsabhaṇṇam jānimsu. Sakko devarājā
 dissamānakasarīreneva bodhisattassa santikam gantvā bodhisattassa
 rājābhisekam katvā Sujātāya ca aggamaheṣiṭṭhānam dāpesi. Amaccā ceva
 brāhmaṇagahapatikādayo ca Sakkaṃ devarājānam disvā “Adhammika-rājā
 mārito, idāni amhehi sakkadattiko dhammika-rājā laddho”ti somanassappattā
 ahesum.

Sakkopi ākāse ṭhatvā “ayam vo Sakkadattiko rājā, ito paṭṭhāya
 dhammena rajjam kāressati. Sace hi rājā adhammiko hoti, devo akāle
 vassati, kāle na vassati, chātābhayaṃ rogābhayaṃ satthābhayaṃ imāni tīṇi
 bhayāni upagatāneva¹ hontī”ti ovaḍanto dutiyaṃ gāthamāha—

88. “Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassati.

Saggā ca cavatī ṭhānā, nanu so tāvatā hato”ti.

Tattha **akāle**ti adhammika-rañño rajje ayuttakāle sassānam pakkakāle vā
 lāyanamaddanādikāle vā devo vassati. **Kāle**ti yuttapayuttakāle vāpanakāle
 taruṇasassakāle gabbhaggahaṇakāle ca na vassati. **Saggā ca cavatī ṭhānā**ti
 saggasaṅkhātā ṭhānā devalokā cavatīti attho. Adhammika-rājā hi
 appaṭilābhavasena devalokā cavatī nāma, saggepi vā rajjam kārento
 Adhammika-rājā tato cavatīti attho. **Nanu so tāvatā hatoti** nanu so
 adhammiko rājā ettakena hato hoti. Atha vā ekaṃsavācī ettha nukāro, neso
 ekaṃsena ettāvatā hato, aṭṭhasu pana mahānirayesu soḷasasu ca
 ussadanirayesu dīgharattam so haññissatīti ayamettha attho.

1. Anapagatāneva (Sī)

Evam Sakko mahājanassa ovādam datvā attano devaṭṭhānameva agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjam kāretvā saggapuram pūresi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā Adhammikaṛājā Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, Sujātā Rāhulamātā, Sakkadattiyarājā pana ahameva ahosin”ti.

Maṇicorajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā (195)

Pabbatūpatthare rammeti idam Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānam ārabba kathesi. Kosalarañño kira eko amacco antepure padussi. Rājāpi parivīmaṃsamāno tam tathato ñatvā “Satthu ārocessāmī”ti Jetavanam gantvā Satthāram vanditvā “bhante amhākam antepure eko amacco padussi, tassa kim kātuṃ vaṭṭatī”ti pucchi. Atha nam Satthā “upakārako te mahārāja, so ca amacco sā ca itthī piyā”ti pucchitvā “āma bhante, ativiya upakārako sakalam rājakulam sandhāreti, sāpi me itthī piyā”ti vutte “mahārāja ‘attano upakārakesu sevakesu piyāsu ca itthīsu dubbhitum na sakkā’ti pubbepi rājāno paṇḍitānam katham sutvā majjhattāva ahesun”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Athassa rañño eko amacco antepure padussi. Rājā nam tathato ñatvā “amaccopi me bahūpakāro, ayaṃ itthīpi me piyā, dvepe ime nāsetum na sakkā, paṇḍitāmaccam pañham pucchitvā sace sahitabbaṃ bhavissati, sahiṃsāmi, no ce, na sahiṃsāmī”ti bodhisattam pakkosāpetvā āsanam datvā “paṇḍita pañham pucchissāmī”ti vatvā “pucchatha mahārāja vissajjessāmī”ti vutte pañham pucchanto paṭhamam gāthamāha—

89. “Pabbatūpatthare ramme, jātā pokkharanī sivā.

Taṃ siṅgālo apāpāyi, jānaṃ sīhena rakkhitan”ti.

Tattha **pabbatūpatthare rammeti** Himavantapabbatapāde pattharivā ṭhite aṅgaṇaṭṭhāneti attho. **Jātā pokkharanī sivāti** sivā sītalā madhurodakā pokkharanī nibbattā, apica kho pokkharasañchannā nadīpi pokkharanīyeva. **Apāpāyīti**¹ **apa-**iti upasaggo, apāyīti² attho. **Jānaṃ sīhena rakkhitan**ti sā pokkharanī sīhaparibhogā sīhena rakkhita, sopi naṃ siṅgālo “sīhena rakkhita ayan”ti jānantova apāyi. Taṃ³ kiṃ maññasi, bālo siṅgālo sīhassa abhāyivā piveyya evarūpaṃ pokkharanīnti ayametthāhippāyo.

Bodhisatto “addhā etassa antepure eko amacco paduṭṭho bhavissatī”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha—

90. “Pivanti ce⁴ mahārāja, sāpadāni mahānadim.

Na tena anadī hoti, khamassu yadi te piyā”ti.

Tattha **sāpadānī**ti na kevalaṃ siṅgālova, avasesāni sunakhasasadabīlāramigādīni⁵ sabbasāpadāni taṃ pokkharasañchannattā “pokkharanī”ti laddhanāmaṃ nadim pivanti ce⁶. **Na tena anadī hotī**ti nadiyañhi dvipadacatuppadāpi ahimacchāpi sabbe pipāsita pānīyaṃ pivanti, na sā tena kāraṇena anadī nāma hoti, nāpi ucchiṭṭhanadī. Kasmā? Sabbesaṃ sādharāṇattā. Yathā nadī yena kenaci pītā na dussati, evaṃ itthīpi kilesavasena sāmikaṃ atikkamivā aññena saddhim saṃvāsaṃ gatā neva anitthī hoti. Kasmā? Sabbesaṃ sādharāṇabhāvena. Nāpi ucchiṭṭhitthī. Kasmā? Odakantikātāya suddhabhāvena. **Khamassu yadi te piyā**ti yadi pana te sā itthī piyā, so ca amacco bahūpakāro, tesā ubhinnaṃpi khamassu majjhatabhāvena tiṭṭhāhīti.

Evaṃ mahāsatto rañño ovādaṃ adāsi. Rājā tassa ovāde ṭhatvā “puna evarūpaṃ pāpakammaṃ mā karitthā”ti vatvā ubhinnaṃpi khami. Tato

1. Apāpāsīti (Sī, Syā, I)

3. Tvaṃ (Sī, Syā, I)

5. Dīpisunakhasasabīlāramigādīni (Sī), sunakhasasabīlārādīni (Syā, I)

6. Pivanteva (Sī, I)

2. Apāsīti (Sī, Syā, I)

4. Pivanti ve (Sī), pivantiva (I)

paṭṭhāya te oramiṃsu. Rājāpi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne
saggapuram pūresi. Kosalarājāpi imaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesam
ubhinnampi khamitvā majjhatto ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā
Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Valāhakassajātakavaṇṇanā (196)

Ye na kāhanti ovādanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kthesi. So hi bhikkhu Satthārā “saccaṃ kira
tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “kimkāraṇā”ti vutte
“ekaṃ alaṅkataṃ mātugāmaṃ disvā kilesavasenā”ti āha. Atha naṃ Satthā
“itthiyo nāmetā bhikkhu attano rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbehi ceva
itthikuttavilāsehi ca purise¹ palobhetvā attano vase katvā vasaṃ
upagatabhāvaṃ ṇatvā sīlavināsañceva dhanavināsañca pāpanaṭṭhena
“yakkhiniyo”ti vuccanti. Pubbepi hi yakkhiniyo itthikuttana ekaṃ
purisasattham upasaṅkamitvā vāṇije palobhetvā attano vase katvā puna aññe
purise disvā te sabbepi jīvitakkhayaṃ pāpetvā ubho hi hanukapassehi
lohiteṇa paggharantena mukhaṃ pūrāpetvā² khādimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Tambapaṇṇidīpe Sirīsavatthu nāma yakkhanagaraṃ ahosi, tattha
yakkhiniyo vasiṃsu. Tā bhinnanāvānaṃ vāṇijānaṃ āgatakāle
alaṅkatapaṭiyattā khādanīyabhojanīyaṃ gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā dārake
aṅkenādāya vāṇije upasaṅkamanti. Tesam “manussāvāsaṃ āgatamhā”ti
sañjānanattham tattha tattha kasigorakkhādīni karonte manusse gogaṇe
sunakheti evamādīni dassenti, vāṇijānaṃ santikaṃ gantvā “imaṃ yāguṃ
pivatha, bhattaṃ bhuñjatha, khādanīyaṃ khādatha”ti vadanti. Vāṇijā
ajānantā tāhi dinnam paribhuñjanti. Atha tesam khāditvā bhuñjitvā pivitvā

1. Vāṇijake (Ka)

2. Paggharantena murumurāpetvā (Sī, Syā, I)

vissamitakāle paṭisanthāraṃ karonti, “tumhe kattha vāsikā, kuto āgatā, kahaṃ gacchissatha, kena kamma idhāgatatthā”ti pucchanti. “Bhinnanāvā hutvā idhāgatamhā”ti vutte “sādhū ayyā, amhākampi sāmikānaṃ nāvaṃ abhiruhitvā gatānaṃ tīpi saṃvaccharāni atikkantāni, te matā bhavissanti, tumhepi vāṇijāyeva, mayaṃ tumhākaṃ pādapari-cārikā bhavissamā”ti vatvā te vāṇije itthikuttahāvabhāvavilāsehi¹ palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā sace paṭhamagahitā manussā atthi, te devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipanti, attano vasanaṭṭhāne bhinnanāve manusse alabhantiyo pana parato Kalyāṇiṃ orato Nāgaḍipanti evaṃ samuddatīraṃ anusaṇcaranti. Ayam tāsā dhammatā.

Athekadivasā pañcasatā bhinnanāvā vāṇijā tāsā nagarasamīpe uttarimsu. Tā tesāṃ santikaṃ gantvā palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā paṭhamāṃ gahite manusse devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipitvā jeṭṭhayakkhiniṃ jeṭṭhakavāṇijaṃ, sesā seseti tā pañcasatā yakkhiniyo te pañcasate vāṇije attano sāmike akaṃsu. Atha sā jeṭṭhayakkhiniṃ rattibhāge vāṇije niddaṃ upagate uṭṭhāya gantvā kāraṇaghare manusse māretvā maṃsaṃ khāditvā āgacchati, sesāpi tatheva karonti. Jeṭṭhayakkhiniyā manussamaṃsaṃ khāditvā āgatakāle sarīraṃ sītalaṃ hoti. Jeṭṭhavāṇijo pariggaṇhanto tassā yakkhinibhāvaṃ ṇatvā “imā pañcasatā yakkhiniyo bhavissanti, amhehi palāyituṃ vaṭṭati”ti punadivase pātova mukhadhovanatthāya gantvā sesavāṇijānaṃ ārocesi “imā yakkhiniyo, na manussitthiyo, aññesaṃ bhinnanāvānaṃ āgatakāle te sāmike katvā amhepi khādissanti, etha ito palāyissamā”ti. Tesu pañcasatesu aḍḍhateyyasatā “na mayaṃ etā vijahituṃ sakkhissāma, tumhe gacchatha, mayaṃ na palāyissamā”ti āhaṃsu. Jeṭṭhavāṇijo attano vacanakare aḍḍhateyyasate gahetvā tāsā bhīto palāyi.

Tasmim pana kāle bodhisatto valāhakassayoniyaṃ nibbatti, sabbaseto kālasīso muṇḍakeso iddhiṃ vehāsaṅgamo ahosi.

1. Itthikuttabhāvavilāsehi (I), itthikuttahāsavilāsehi (Syā, Ka)

So Himavantato ākāse uppatitvā Tambapaṇṇidīpaṃ gantvā tattha Tambapaṇṇisare¹ pallale sayamjātasāliṃ khāditvā gacchati. Evaṃ gacchanto ca “janapadaṃ gantukāmā atthī”ti tikkhattuṃ karuṇāparibhāvitam mānusim vācam bhāsati. Te bodhisattassa vacanaṃ sutvā upasaṅkamitvā añjaliṃ paggayha “sāmi mayam janapadaṃ gamissāmā”ti āhaṃsu. Tena hi mayhaṃ piṭṭhiṃ abhiruhathāti. Appekacce abhiruhiṃsu, tesu ekacce vāladhiṃ gaṇhiṃsu, ekacce añjaliṃ paggahetvā aṭṭhaṃsueva. Bodhisatto antamaso añjaliṃ paggahetvā ṭhite sabbepi te aḍḍhateyyasate vāṇije attano ānubhāvena janapadaṃ netvā sakasakaṭṭhānesu paṭiṭṭhapetvā attano vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Tāpi kho yakkhiniyo aññesaṃ āgatakāle tattha ohīnake aḍḍhateyyasate manusse vadhitvā khādiṃsu.

Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave yathā te yakkhinīnaṃ vasaṃ gatā vāṇijā jīvitakkhayaṃ pattā, Valāhakassarājassa vacanakarā vāṇijā sakasakaṭṭhānesu paṭiṭṭhitā, evameva Buddhānaṃ ovādaṃ akarontā bhikkhūpi bhikkhuniyopi upāsakāpi upāsikāyopi catūsu apāyesu pañcavidhabandhanakammakaraṇaṭṭhānādīsu mahādukkhaṃ pāpuṇanti. Ovādarkarā pana tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge vīsati brahmaloketi imāni ca ṭhānāni patvā amatamahānibbānaṃ sacchikatvā mahantaṃ sukhaṃ anubhavanti”ti vatvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

91. “Ye na kāhanti ovādaṃ, narā Buddhena desitaṃ.

Byasanaṃ te gamissanti, rakkhasīhiva vāṇijā.

92. Ye ca kāhanti ovādaṃ, narā Buddhena desitaṃ.

Sotthiṃ pāraṃ gamissanti, valāheneva vāṇijā”ti.

Tattha **ye na kāhantīti** ye na karissanti. **Byasanaṃ te gamissantīti** te mahāvināsaṃ pāpuṇissanti. **Rakkhasīhiva vāṇijāti** rakkhasīhi palobhitavāṇijā viya. **Sotthiṃ pāraṃ gamissantīti** anantarāyena nibbānaṃ pāpuṇissanti. **Valāheneva vāṇijāti** valāheneva²

1. Tambapaṇṇitale (Ka)

2. Vālāheneva (Sī)

“āgacchathā”ti vuttā tassa vacanakarā vāṇijā viya. Yathā hi te samuddapāraṃ gantvā sakasakaṭṭhānaṃ agamaṃsu, evaṃ Buddhānaṃ ovāḍakarā saṃsārapāraṃ nibbānaṃ gacchantīti amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalaśakadāgāmiphala-anāgāmiphala-arahattaphalāni pāpuṇiṃsu. Tadā valāhakassarājassa vacanakarā aḍḍhateyyasatā vāṇijā Buddhaparisā ahesuṃ, Valāhakassarājā pana ahameva ahosinti.

Valāhakassajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Mittāmittajātakavaṇṇanā (197)

Na naṃ umhayate disvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Aññatara bhikkhu “mayā gahite mayhaṃ upajjhāyo na kujjhissatī”ti upajjhāyena ṭhapitaṃ viśāsena ekaṃ vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ katvā pacchā upajjhāyaṃ āpucchi. Atha taṃ upajjhāyo “kiṃkāraṇā gaṇhī”ti vatvā “mayā gahite na kujjhissatīti tumhākaṃ viśāsena”ti vutte “ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ viśāso nāmā”ti vatvā kuddho uṭṭhahitvā pahari. Tassa sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira daharo upajjhāyassa viśāsena vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ akāsi. Atha naṃ upajjhāyo ‘ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ viśāso nāmā’ti vatvā kuddho uṭṭhahitvā pahari”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa bhikkhu attano saddhivihārikena saddhiṃ avissāsiko, pubbepi avissāsikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā

abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā gaṇasatthā hutvā Himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tasmim̐ isigaṇe eko tāpaso bodhisattassa vacanaṃ akatvā ekaṃ matamātikaṃ hatthipotakaṃ paṭijaggi. Atha naṃ so vuddhippatto māretvā araññaṃ pāvisi. Tassa sarīrakiccaṃ katvā isigaṇo bodhisattaṃ parivāretvā “bhante kena nu kho kāraṇena mittabhāvo vā amittabhāvo vā sakkā jānitun”ti pucchi. Bodhisatto “iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti ācikkhanto imā gāthā avoca—

93. “Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṭinandati.

Cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomañca vattati.

94. Ete bhavanti ākārā, amittasmiṃ patiṭṭhitā.

Yehi amittaṃ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Tattha **na naṃ umhayate disvāti** yo hi yassa amitto hoti, so taṃ puggalaṃ disvā na umhayate, hasitaṃ na karoti, pahaṭṭhākāraṃ na dasseti. **Na ca naṃ paṭinandatīti** tassa vacanaṃ sutvāpi taṃ puggalaṃ na paṭinandati, sādhu subhāsitaṃ na cānumodati. **Cakkhūni cassa na dadātīti** cakkhunā cakkhum̐ āhacca paṭimukho hutvā na oloketi, aññato cakkhūni harati. **Paṭilomañca vattatīti** tassa kāyakammampi vacīkammampi na roceti, paṭilomagāhaṃ gaṇhāti paccanīkagāhaṃ. **Ākārāti** kāraṇāni. **Yehi amittanti** yehi kāraṇehi tāni kāraṇāni disvā sutvā ca paṇḍito puggalo “ayaṃ me amitto”ti jāneyya, tato viparītehi pana mittabhāvo jānitabboti.

Evam̐ bodhisatto mittāmittabhāvakāraṇāni ācikkhitvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam̐ samodhānesi “tadā hatthiposakatāpaso saddhivihāriko ahosi, hatthī upajjhāyo, isigaṇo¹ Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Hatthigaṇā (Ka)

8. Rādhajātakavaṇṇanā (198)

Pavāsā āgato tātāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Satthārā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ bhante”ti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkata-itthiṃ disvā kilesavasenā”ti āha. Atha naṃ Satthā “mātugāmo nāma bhikkhu na sakkā rakkhituṃ, pubbepe dovārike ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na sakkhimsu, kiṃ te itthiyā, laddhāpi sā rakkhituṃ na sakkā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto suvayoniyam nibbatti, “Rādho”tissa nāmaṃ, kaniṭṭhabhātā panassa Poṭṭhapādo nāma. Te ubhopi taruṇakāleyeva eko luddako gahetvā Bārāṇasiyaṃ aññatarassa brāhmaṇassa adāsi, brāhmaṇo te puttattṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Brāhmaṇassa pana brāhmaṇī arakkhitā¹ dussilā. So vohārakaraṇattṭhāya gacchanto te suvapotake āmantetvā “tātā ahaṃ vohārakaraṇattṭhāya gacchāmi, kāle vā vikāle vā tumhākaṃ mātu karaṇakammaṃ olokeyyātha, aññassa purisassa gamanabhāvaṃ vā agamanabhāvaṃ vā jāneyyāthā”ti brāhmaṇiṃ suvapotakānaṃ paṭicchāpetvā agamāsi. Sā tassa nikkhantakālato paṭṭhāya anācāraṃ cari, rattimpi divāpi āgacchantānaṃ gacchantānaṃ pamāṇaṃ natthi.

Taṃ disvā Poṭṭhapādo Rādhaṃ pucchi “brāhmaṇo imaṃ brāhmaṇiṃ amhākaṃ niyyādetvā gato, ayaṃ pāpakammaṃ karoti, vadāmi na”ti. Rādho “mā vadāhi”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā “amma kiṃkāraṇā pāpakammaṃ karosi”ti āha. Sā taṃ māretukāmā hutvā “tāta tvaṃ nāma mayhaṃ putto, ito paṭṭhāya na karissāmi, ehi tāta tāvā”ti piyāyamānā viya pakkosivā āgataṃ gahetvā “tvaṃ maṃ ovadasi, attano pamāṇaṃ na jānāsi”ti gīvaṃ parivattetvā māretvā uddhanantaresu pakkhipi. Brāhmaṇo āgantvā vissamitvā bodhisattaṃ “kiṃ tāta Rādha mātā te anācāraṃ karoti, na karoti”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Arakkhiyā (Sī), arakkhikā (Syā)

95. “Pavāsā āgato tāta, idāni nacirāgato.

Kaccinnu tāta te mātā, na aññamupasevatī”ti.

Tassatto—aham tāta Rādha pavāsā āgato, so camhi idāneva āgato nacirāgato, tena pavattim ajānanto tam pucchāmi “kacci nu te tāta mātā aññam purisam na upasevatī”ti.

Rādho “tāta paṇḍitā nāma bhūtam vā abhūtam vā aniyyānikam nāma na kathesun”ti ñāpento dutiyam gāthamāha—

96. “Na kho panetam subhaṇam, giram saccupasaṃhitam.

Sayetha Poṭṭhapādova, mummure upakūthito”ti¹.

Tattha **giran**ti vacanam. Tañhi yathā idāni girā, evam tadā “giran”ti vuccati, so suvapotako liṅgam anādiyitvā evamāha. Ayam panettha attho—tāta paṇḍitena nāma saccupasaṃhitam yathābhūtam atthayuttam sabhāvavacanampi aniyyānikam na subhaṇam. Aniyyānikañca saccam bhaṇanto **sayetha Poṭṭhapādova, mummure upakūthito**², yathā Poṭṭhapādo kukkuḷe jhāmo sayati, evam sayeyyāti. “Upakūdhito”tipi³ pāṭho, ayamevattho.

Evam bodhisatto brāhmaṇassa dhammam desetvā “mayāpi imasmim thāne vasitum na sakkā”ti brāhmaṇam āpucchitvā araṇṇameva pāvisi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Poṭṭhapādo Ānando ahosi, Rādho pana ahameva ahosinti.

Rādhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Upakūsitoti (Sī, Syā, I)

2. Upakūsito (Sī, Syā, I)

3. Upakūjitotipi (Sī, I), upakuṭṭhitotipi (Syā)

9. Gahapati-jātakavaṇṇanā (199)

Ubhayam me na khamatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitameva bhikkhum ārabha katesi. Kathento ca “mātugāmo nāma arakkhito, pāpakammaṃ katvā yena kenaci upāyena sāmikaṃ vañceti evā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe gahapatikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ gaṇhi. Tassa bhariyā dussilā gāmaabhojakena saddhim anācāraṃ carati. Bodhisatto taṃ ñatvā pariggaṇhanto carati. Tadā pana antovasse bijesu nīhaṭṭesu chātakam ahosi, sassānaṃ gabbhagahaṇakālo jāto. Sakalagāmaavāsino “ito māsadvayena sassāni uddharitvā vīhiṃ dassāmā”ti ekato hutvā gāmaabhojakassa hatthato ekaṃ jaragaṇaṃ gaṇetvā maṃsaṃ khādimsu.

Athekadivasam gāmaabhojako khaṇaṃ oloketvā bodhisattassa bahigatavelāyam gehaṃ pāvisi. Tesam sukhanipannakkhaṇe ya eva bodhisatto gāmadvārena pavisitvā gehābhimukho pāyāsi. Sā itthi gāmadvārābhimukhī taṃ disvā “ko nu kho eso”ti ummāreṭṭhatvā oloketi “soyevā”ti ñatvā gāmaabhojakassa ācikkhi, gāmaabhojako bhīto pakampi. Atha naṃ sā “mā bhāyi, attheko upāyo, amhehi tava hatthato gaṇamaṃsaṃ khāditaṃ, tvaṃ maṃsamūlaṃ sodhento viya hohi, ahaṃ koṭṭhaṃ āruyha koṭṭhadvāre ṭhatvā ‘vīhi natthi’ti vakkhāmi. Tvaṃ gehamajjhe ṭhatvā ‘amhākaṃ ghare dārakā chātā, maṃsamūlaṃ me dehī’ti punappunaṃ codeyyāsī”ti vatvā koṭṭhaṃ āruyha koṭṭhadvāre nisīdi. Itaro gehamajjhe ṭhatvā “maṃsamūlaṃ dehī”ti vadati. Sā koṭṭhadvāre nisinnā “koṭṭhe vīhi natthi, sasse uddharante dassāmi gacchāhi”ti āha.

Bodhisatto gehaṃ pavisitvā tesam kiriyaṃ disvā “imāya pāpāya kata-upāyo esa bhavissati”ti ñatvā gāmaabhojakaṃ āmantetvā “bho gāmaabhojaka amhe tava jaragaṇassa maṃsaṃ khādanta ‘ito māsadvayena vīhiṃ dassāmā’ti khādimha, tvaṃ aḍḍhamāsampi anatikkamitvā

idāneva kasmā āharāpesi, na tvaṃ iminā kāraṇena āgato, aññena kāraṇena āgato bhavissasi, mayhaṃ tava kiriyaṃ na ruccati, ayampi anācārā pāpadhammā koṭṭhe vīhīnaṃ abhāvaṃ jānāti, sā dāni koṭṭhaṃ āruyha ‘vīhi natthī’ti vadati, tvampi ‘dehī’ti vadasi, ubhinnampi vo karaṇaṃ¹ mayhaṃ na ruccatī”ti etamattahaṃ pakāsento imā gāthā avoca—

97. “Ubhayaṃ me na khamati, ubhayaṃ me na ruccati.

Yācāyaṃ koṭṭhamotiṇṇā, nadassaṃ² iti bhāsati.

98. Taṃ taṃ gāmapati brūmi, kadare appasmi jīvite.

Dve māse saṅgaram katvā, maṃsaṃ jaraggavaṃ kisaṃ.

Appattakāle codesi, tampi mayhaṃ na ruccatī”ti.

Tattha **taṃ taṃ gāmapati brūmi**ti ambho gāmajetṭhaka tena kāraṇena taṃ vadāmi. **Kadare appasmi jīvite**ti amhākaṃ jīvitaṃ nāma kadarañceva thaddhaṃ lūkhaṃ kasiraṃ appaṇca mandaraṃ parittaṃ, tasmim no evarūpe jīvite vattamāne. **Dve māse saṅgaram katvā, maṃsaṃ jaraggavaṃ kisaṃ**ti amhākaṃ maṃsaṃ gaṇhantānaṃ jaraggavaṃ kisaṃ dubbalaṃ jaragoṇaṃ dadamāno tvaṃ “dvīhi māsehi mūlaṃ dātabban”ti evaṃ dve māse saṅgaram paricchedaṃ katvā. **Appattakāle codesi**ti tasmim kāle asampatte antarāva codesi. **Tampi mayhaṃ na ruccatī**ti yā cāyaṃ pāpadhammā dussilā antokoṭṭhe vīhīnaṃ natthibhāvaṃ jānamānāva ajānantī viya hutvā koṭṭhamotiṇṇā koṭṭhadvāre ṭhatvā na dassaṃ iti bhāsati, yaṇca tvaṃ akāle codesi, tampīti idaṃ ubhayampi mama neva khamati na ruccatīti.

Evaṃ so kathentova gāmaabhojakaṃ cūlāya gahetvā kaḍḍhitvā gehamajjhe pātetvā³ “gāmaabhojakomhīti parassa rakkhitaḥapitabhaṇḍe aparajjhasī”ti-ādīhi paribhāsivā pothetvā dubbalaṃ katvā gīvāya gahetvā gehā nikkakḍḍhitvā tampi duṭṭha-itthim kesesu gahetvā koṭṭhā otāretvā nippothetvā “sace puna evarūpaṃ karosi, jānissasī”ti santajjesi. Tato paṭṭhāya gāmaabhojako taṃ gehaṃ oloketumpi na visahi, sāpi pāpā puna manasāpi aticaritum nāsakkhi.

1. Kāraṇaṃ (Sī, Syā, I)

2. Nāddasaṃ (Ka)

3. Pothetvā (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā gāmabhojako Devadatto, niggahakārako gahapati pana ahameva ahosinti.

Gahapatijātakavaṇṇanā navamā.

10. Sādhūsīlajātakavaṇṇanā (200)

Sarīradabyanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram brāhmaṇam ārabha katesi. Tassa kira catasso dhītaro ahesum. Tā cattāro janā patthenti, tesu eko abhirūpo sarīrasampanno, eko vayappatto mahallako, eko jātisampanno, eko sīlavā. Brāhmaṇo cintesi “dhītaro nivesentena patiṭṭhāpentena¹ kassa nu kho dātabbā, kiṃ rūpasampannassa, udāhu vayappattassa, jātisampannasīlavantānam aññatarassā”ti. So cintentopi ajānitvā “imaṃ kāraṇam Sammāsambuddho jānissati, taṃ pucchitvā etesaṃ antare anucchavikassa dassāmī”ti gandhamālādīni gāhāpetvā vihāram gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno ādito paṭṭhāya tamatthaṃ ārocetvā “bhante imesu catūsu janesu kassa dātuṃ vaṭṭati”ti pucchi. Satthā “pubbepi paṇḍitā etaṃ pañham kathayimṃsu, bhavaśāṅkhepagatattā pana sallakkhetuṃ na sakkosī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brāhmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā āgantvā Bārāṇasīyaṃ disāpāṃmokkho ācariyo ahosi. Athekassa brāhmaṇassa catasso dhītaro ahesum, tā evameva cattāro janā patthayimṃsu. Brāhmaṇo “kassa nu kho dātabbā”ti ajānanto “ācariyaṃ pucchitvā dātabbayuttakassa dassāmī”ti tassa santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha—

1. Patthentena (Ka)

99. “Sarīradabyaṃ vuḍḍhabyaṃ, sojaccaṃ sādhusīliyaṃ.
Brāhmaṇaṃ teva pucchāma, kannu tesāṃ vanimhase”ti.

Tattha “**sarīradabyaṃ**”ti-ādīhi tesāṃ catunnaṃ vijjamāne guṇe pakāseti. Ayañhettha adhippāyo—dhītaro me cattāro janā patthenti, tesu ekassa sarīradabyamatthi, sarīrasampadā abhirūpabhāvo saṃvijjati. Ekassa vuḍḍhabyaṃ vuḍḍhibhāvo mahallakatā atthi. Ekassa sojaccaṃ Sujātītā jātisampadā atthi. “Sujaccaṃ”tipi pāṭho. Ekassa sādhusīliyaṃ sundarasīlabhāvo sīlasampadā atthi. **Brāhmaṇaṃ teva pucchāmā**ti tesu asukassa nāmetā dātabbāti ajānantā mayaṃ bhavantaṃ brāhmaṇaññeva pucchāma. **Kannu tesāṃ vanimhase**ti tesāṃ catunnaṃ janānaṃ kaṃ vanimhase, kaṃ icchāma, kassa tā kumārikā dadāmāti pucchati.

Taṃ sutvā ācariyo “rūpasampadādīsu vijjamānāsupi vipannasīlo gārayho, tasmā taṃ nappamāṇaṃ, amhākaṃ sīlavantabhāvo ruccatī”ti imamatthaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha—

100. “Attho atthi sarīrasmiṃ, vuḍḍhabyaṃ namo kare.
Attho atthi Sujātasmiṃ, sīlaṃ asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attho atthi sarīrasmiṃ**ti rūpasampanne sarīrepi attho viseso vuddhi atthiyeva, “natthi”ti na vadāmi. **Vuḍḍhabyaṃ namo kare**ti vuḍḍhabhāvassa pana namakkārameva karomi. Vuḍḍhabhāvo hi vandanamānanaṃ labhati. **Attho atthi sujātasmiṃ**ti sujātepi purise vuddhi atthi, jātisampattipi icchitabbāyeva. **Sīlaṃ asmāka ruccatī**ti amhākaṃ pana sīlameva ruccati. Sīlavā hi ācārasampanno sarīradabyavirahitopi pujjo pāsamsoti. Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā sīlavantasseva dhītaro adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇo sotāpattiṃphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇo ayameva brāhmaṇo ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosinti.

Sādhusīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Ruhakavaggo pañcama.

Tassuddānaṃ

Ruhakaṃ Sirikāḷakaṃ, Padumaṃ Maṇicorakaṃ.
Pabbatūpattharavalāhaṃ, Mittāmittaṇca Rādhaṇca.
Gahapati Sādhusīlaṃ.

6. Nataṃdalḥavagga**1. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā (201)**

Na taṃ dalhaṃ bandhanamāhu dhīrāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabha kathesi. Tasmim kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakacore ānetvā Kosalarañño dassesuṃ. Te rājā addubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattā jānapadā bhikkhū Satthāraṃ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭṭikkantā sāyanhasamaye Tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā addubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavantaṃ diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho tehi bandhanehi thirataṃ nāma aññaṃ bandhanan”ti pucchimsu. Satthā “bhikkhave kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaṃ puttadārādīsu taṇhāsaṅkhātāni kilesabandhanāni, etaṃ etehi bandhanehi sataguṇena sahaṣṣaguṇena thirataṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ¹ bandhanāni porāṇakapaṇḍitā chinditvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ duggatagahapatikule nibbatti, tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatim katvā mātaraṃ posesi, athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ gehe katvā² aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānanto “bhadde tvaṃ bhatim katvā jīvāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti

1. Acchindiyam (Si), ducchindiyam (Syā)

2. Gahetvā (Ka)

āha. Sāpi “gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakam disvā pabbajissasi”ti āha. So “sādhū”ti sampaticchitvā tassā vijātakāle “bhadde tvaṃ sotthinā vijātā, idānāhaṃ pabbajissāmī”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttakassa tāva thanapānato apagamana-kālaṃ āgamehi”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi.

So cintesi “imaṃ sampaticchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvā rattibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ sāmi mātuposako nāma, vissajjetha maṃ”ti tehi attānaṃ vissajjāpetvā ekasmiṃ thāne vasitvā aggadvāreneva nikkhamitvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. So tattha vasanto “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chinditan”ti udānaṃ udānento imā gāthā avoca—

101. “Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṃ dārujapabbajañca.
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

102. Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Ohāriṇaṃ sīthilaṃ duppamuñcaṃ.
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti dhitimantā, dhikkatapāpāti dhīrā. Atha vā dhī vuccati paññā, tāya paññāya samannāgatāti dhīrā, Buddhā Paccekabuddhā Buddhasāvakā bodhisattā ca ime dhīrā nāma. **Yadāyasanti**-ādīsu yaṃ saṅkhalikasaṅkhātāṃ ayasā nibbattaṃ āyasaṃ, yaṃ addubandhanasaṅkhātāṃ dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā katarajjubandhanaṃ, taṃ āyasādiṃ chindituṃ sakkuṇeyyabhāvena dhīrā daḷhaṃ thiranti nāhu na kathenti. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, balavarāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇīsu ca kuṇḍalesu ca, maṇiyuttesu vā kuṇḍalesu.

Etaṃ daḷhanti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesaṃ yo ca sārāgo, yā ca tesaṃ puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayam bandhanam daḷham thiranti dhīrā āhu. **Ohārinanti** ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohārinam. **Sithilanti** bandhanatṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi na jānāpeti, thalapathajalopathādīsu kammāni kātuṃ detīti¹ sithilam. **Duppamuñcanti** taṇhālobhavasena hi ekavārampi uppannam kilesabandhanam daṭṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummocayam hotīti duppamuñcam. **Etampi chetvānāti** etaṃ evam daḷhampi kilesabandhanam nāṇakhaggena chinditvā ayadāmāni² chinditvā mattavaravāraṇā³viya pañjare chinditvā sīhapotakā viya ca dhīrā vatthukāmakilesakāme ukkārabhūmiṃ viya jigucchamānā anapekkhino hutvā kāmasukham pahāya vajanti pakkamanti, pakkamitvā ca pana Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānasukhena vītināmentīti.

Evam bodhisatto imam udānam udānetvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. Tadā mātā Mahāmāyā ahosi, pitā Suddhodanamahārājā, bhariyā Rāhulamātā, putto Rāhulo, puttadāram pahāya nikkhamitvā pabbajito puriso pana ahameva ahosinti.

Bandhanāgārājātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Keḷisīlajātakavaṇṇanā (202)

Hamsā koñcā mayūrā cāti idam Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Lakuṇḍakabhaddiyam⁴ ārabha katesi. So kirāyasmā Buddhasāsane pākato ahosi paññāto madhurassaro madhuradhammakathiko paṭisambhidāppatto mahākhīṇāsavo asītiyā mahātherānam

1. Na detīti (Ka)

3. Mattavāraṇo (Ka)

2. Āyasāni (Ka)

4. Lakuṇḍakabhaddiyam (Sī)

antaro pamāṇena omako Lakuṇḍako sāmaṇero viya, khuddako¹ kīlanatthāya kato viya. Tasmim̐ ekadivasaṃ Tathāgataṃ vanditvā Jetavanakoṭṭhakaṃ gate janapadā tiṃsamattā bhikkhū “Dasabalaṃ vandissāmā”ti Jetavanaṃ pavisaṇtā vihāraakoṭṭhake therāṃ disvā “sāmaṇero eso”ti² saññāya therāṃ cīvarakaṇṇe gaṇhantā hatthe gaṇhantā sīsaṃ gaṇhantā nāsāya parāmasaṇṭā kaṇṇesu gahetvā cāletvā hatthakukkuccaṃ katvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā Satthhāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisīditvā Satthhārā madhurapaṭisaṇthāre kate pucchimsu “bhante Lakuṇḍakabhaddiyatthero kira nāmeko tumhākaṃ sāvako madhuradhammakathiko atthi, kahaṃ so idānī”ti. Kiṃ pana bhikkhave daṭṭhukāmatthāti. Āma bhanteti. Yaṃ bhikkhave tumhe dvārakoṭṭhake disvā cīvarakaṇṇādīsu gaṇhantā hatthakukkuccaṃ katvā āgatā, esa soti. Bhante evarūpo patthitapatthano abhinīhārasampanno sāvako kiṃkāraṇā appesakkho jātoti. Satthā “attanā katapāpakammaṃ nissāyā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko devarājā ahosi. Tadā Brahmadattassa jīṇṇaṃ jarāppattaṃ hatthiṃ vā assaṃ vā goṇaṃ vā dassetuṃ na sakkā, keḷisīlo hutvā tathārūpaṃ disvā anubandhāpeti, jīṇṇasakaṭampi disvā bhindāpeti, jīṇṇamātugāme disvā pakkosāpetvā udare paharāpetvā pātāpetvā puna uṭṭhāpetvā bhāyāpeti, jīṇṇapurise disvā laṅghake viya bhūmiyaṃ saṃparivattakādīkīlaṃ kīlāpeti, apassanto “asukaghare kira mahallako atthī”ti sutvāpi pakkosāpetvā kīlati. Manussā lajjantā attano mātāpitara tiropaṭṭhāni pesenti, mātupaṭṭhānadhammo pitupaṭṭhānadhammo pacchijji, rājasevakāpi keḷisīlāva ahesuṃ. Matamatā cattāro apāye pūrenti, devaparisā parihāyati.

Sakko abhinave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “damessāmi naṃ”ti mahallakavaṇṇaṃ abhinimminītvā jīṇṇayānake dve takkacāṭīyo āropetvā dve

1. Bhaṇḍako (Syā)

2. Ekoti (Sī)

jaragoṇe yojetvā ekasmiṃ chaṇadivase alaṅkatahatthiṃ abhiruhitvā
 Brahmadatte alaṅkatanagaram padakkhiṇaṃ karonte pilotikanivattho taṃ
 yānakam pājento raṇṇo abhimukho agamāsi. Rājā jīṇṇayānakam disvā
 “etaṃ yānakam apanethā”ti vadati. Manussā “kham deva na passāmā”ti
 āhaṃsu. Sakko attano ānubhāvena raṇṇoyeva dassesi. Atha naṃ
 bahusampatte tasmiṃ tassa uparibhāgena pājento raṇṇo matthake ekam
 cāṭiṃ bhinditvā nivattāpento¹ dutiyaṃ bhindi. Athassa sīsato paṭṭhāya ito
 cito ca takkaṃ paggharati, so tena aṭṭiyati harāyati jigucchati. Athassa taṃ
 upaddutabhāvaṃ ṇatvā Sakko yānakam antaradhāpetvā Sakkatabhāvaṃ
 māpetvā vajirahattho ākāse ṭhatvā “pāpa Adhammikaṛāja kiṃ tvaṃ
 mahallako na bhavissasi, tava sarīraṃ jarā na paharissati, keḷisīlo hutvā
 vuḍḍhe viheṭhanakammaṃ karosi, ekakaṃ taṃ nissāya etaṃ kammaṃ katvā
 matamatā apāye paripūrenti, manussā mātāpitāro paṭijaggituṃ na labhanti.
 Sace imamhā kammā na viramissasi, vajirena te sīsam padālessāmi, mā ito
 paṭṭhāyetaṃ kammaṃ akatthā”ti santajjetvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā
 vuḍḍhāpacāyikakammassa ānisaṃsaṃ pakāsetvā ovaditvā sakatṭhānameva
 agamāsi. Rājā tato paṭṭhāya tathārūpaṃ kammaṃ kātuṃ cittampi na
 uppādesi.

Satthā imaṃ atūtaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

103. “Haṃsā koṇcā mayūrā ca, hatthayo pasadā migā.
 Sabbe sīhassa bhāyanti, natthi kāyasmi tulyatā.

104. Evameva manussesu, daharo cepi pañṇavā.
 So hi tattha mahā hoti, neva bālo sarīravā”ti.

Tattha **pasadā migā**ti pasadasaṅkhātā migā, pasadā migā ca avasesā
 migā cātipi attho. “Pasadamigā”tipi pāṭho, pasadā migāti attho. **Natthi**
kāyasmi tulyatāti sarīre pamāṇaṃ nāma natthi. Yadi bhaveyya, mahāsarīrā
 hatthino ceva pasadamigā ca sīhaṃ māreyyuṃ, sīho

1. Tintāpento (Sī)

haṃsādayo khuddakasarīreyeva māreyya, khuddakāyeva¹ sīhassa bhāyeyyūṃ, na mahantā. Yasmā panetaṃ natthi, tasmā sabbepi te sīhassa bhāyanti. **Sarīravāti** bālo mahāsarīropi mahā nāma na hoti, tasmā Lakuṇḍakabhaddiyo sarīrena khuddakopi mā taṃ ñāṇenapi khuddakoti maññitthāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne tesu bhikkhūsu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. Tadā rājā Lakuṇḍakabhaddiyo ahosi, so tāya keḷisīlatāya paresaṃ keḷinissayo jāto, Sakko pana ahameva ahosinti.

Keḷisīlajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Khandhajātakavaṇṇanā (203)

Virūpakkhehi me mettanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ kira jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālentam pūtirukkhantarā nikkhamitvā eko sappo pādaṅguliyaṃ ḍaṃsi, so tattheva mato. Tassa matabhāvo sakalavihāre pākaṭo ahosi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālento sappena daṭṭho tattheva mato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “sace so bhikkhave bhikkhu cattāri ahirājakulāni ārabba mettaṃ abhāvayissa, na naṃ sappo ḍaṃseyya. Porāṇakatāpasāpi anuppanne Buddhhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāvetvā tāni ahirājakulāni nissāya uppajjanakabhayato muccimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Yadi evaṃ khuddakāyeva (Syā, Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese ekasmiṃ Gaṅgānivattane assamapadaṃ māpetvā jhānakīlaṃ kīlanto isigaṇaparivuto vihāsi. Tadā Gaṅgātīre nānappakārā dīghajātikā isinaṃ paripanthāṃ karonti, yebhuyyena isayo jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Tāpasā tamatthaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto sabbe tāpase sannipātāpetvā “sace tumhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāveyyātha, na vo sappā ḍaṃseyyuṃ, tasmā ito paṭṭhāya catūsu ahirājakulesu evaṃ mettaṃ bhāvethā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

105. “Virūpakkhehi me mettaṃ, mettaṃ Erāpathehi me.

Chabyāputtehi me mettaṃ, mettaṃ Kaṇhāgotamakehi cā”ti.

Tattha **virūpakkhehi me mettanti** Virūpakkhanāgarājakulehi saddhiṃ mayhaṃ mettaṃ. **Erāpathā**dīsipi eseṇa nayo. Etānipi hi Erāpathanāgarājakulaṃ Chabyāputtanāgarājakulaṃ Kaṇhāgotamakanāgarājakulanti nāgarājakulāneva.

Evaṃ cattāri nāgarājakulāni dassetvā “sace tumhe etesu mettaṃ bhāvetuṃ sakkhissatha, dīghajātikā vo na ḍaṃsissanti na viheṭhessanti”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

“Apādahehi me mettaṃ, mettaṃ dvipādahehi me.

Catuppadehi me mettaṃ, mettaṃ bahuppadehi me”ti.

Tattha paṭhamapadena odissakaṃ katvā sabbesu apādakesu dīghajātikesu ceva macchesu ca mettābhāvanā dassitā, dutiyapadena manussesu ceva pakkhijātesu ca, tatiyapadena hatthi-assādīsū sabbacatuppadesu, catutthapadena vicchikasatapadi-uccāliṅgapāṇakamakkaṭakādīsū.

Evaṃ sarūpena mettābhāvanaṃ dassetvā idāni āyācanavasena dassento imaṃ gāthamāha—

“Mā maṃ apādako himsi, mā maṃ himsi dvipādako.

Mā maṃ catuppado himsi, mā maṃ himsi bahuppado”ti.

Tattha **mā manti** etesu apādakādīsu koci ekopi mā maṃ himsatu, mā viheṭṭhetūti evaṃ āyācantā mettaṃ bhāvethāti attho.

Idāni anodissakavasena mettābhāvanaṃ dassento imaṃ gāthamāha—

“Sabbe sattā sabbe pāṇā, sabbe bhūtā ca kevalā.

Sabbe bhadraṇi passantu, mā kañci pāpamāgamā”ti.

Tattha taṇhādiṭṭhivasena vaṭṭe pañcasu khandhesu āsattā visattā laggaṃ laggitāti **sattā**, assāsapassāsapavattanasāṅkhātena pāṇanavasena **pāṇā**, bhūtabhāvitaniabbattanavasena **bhūtā**ti evaṃ vacanamattaviseso veditabbo. Avisesena pana sabbānīpetāni padāni sabbasattasaṅgāhakāneva. **Kevalā**ti sakalā. Idam sabbasaddasseva¹ hi pariyāyavacanam. **Bhadraṇi passantū**ti sabbepete sattā bhadraṇi sādhuṇi kalyāṇāneva passantu. **Mā kañci pāpamāgamā**ti etesu kañci ekaṃ sattampi pāpam lāmakam dukkham mā āgamā, mā āgacchatu mā pāpuṇātu, sabbe averā abyāpajjā sukhī niddukkhā hontūti.

Evaṃ “sabbasattesu anodissakavasena mettaṃ bhāvethā”ti vatvā puna tiṇṇam ratanānam guṇe anussarāpetum—

106. “Appamāṇo Buddho, appamāṇo dhammo.

Appamāṇo saṃgho”ti āha.

Tattha pamāṇakarānam kilesānam abhāvena guṇānaṃ pamāṇābhāvena Buddharatanam **appamāṇam**. **Dhammoti** navavidho lokuttaradhammo. Tassapi pamāṇam kātum na sakkāti **appamāṇo**. Tena appamāṇena dhammena samannāgatattā **saṃghopi appamāṇo**.

Iti bodhisatto “imesam tiṇṇam ratanānam guṇe anussarathā”ti vatvā tiṇṇam ratanānam appamāṇaguṇatam dassetvā sappamāṇe satte dassetum—

1. Sabbasattasseva (Syā, I), sabbasattavasena (Ka)

“Pamāṇavantāni sarīsapāni, ahi vicchika satapadī,
Uṇṇanābhi sarabū mūsikā”ti āha.

Tattha **sarīsapānī**ti sappadīghajātikanam nāman. Te hi sarantā gacchanti, sirena vā sapantīti sarīsapā. “**Ahī**”ti-ādi tesam sarūpato nidassanam. Tattha **uṇṇanābhī**ti makkaṭako. Tassa hi nābhito uṇṇāsadisam suttam nikkhamati, tasmā “uṇṇanābhī”ti vuccati. **Sarabū**ti gharagoḷikā.

Iti bodhisatto “yasmā etesam antorāgādayo pamāṇakarā dhammā atthi, tasmā tāni sarīsapādīni pamāṇavantāni”ti dassetvā “appamāṇānam tiṇṇam ratanānam ānubhāvena ime pamāṇavantā¹ sattā rattindivam parittakamman karontūti evam tiṇṇam ratanānam guṇe anussarathā”ti vatvā tato uttari kattabban dassetum imam gāthamāha—

“Katā me rakkhā katā me parittā,
Paṭikkamantu bhūtāni.
Soham namo Bhagavato,
Namo sattannam Sammāsambuddhānam”ti.

Tattha **katā me rakkhā**ti mayā ratanattayaguṇe anussarantena attano rakkhā gutti katā. **Katā me parittā**ti parittāṇampi me attano katham. **Paṭikkamantu bhūtānī**ti mayi ahitajjhāsayāni bhūtāni paṭikkamantu apagacchantu. **Soham namo Bhagavatoti** so aham evam kataparitto atītassa parinibbutassa sabbassapi Buddhassa Bhagavato namo karomi. **Namo sattannam Sammāsambuddhānanti** visesena pana atīte paṭipāṭiyā parinibbutānam sattannam Sammāsambuddhānam namo karomīti.

Evam “namakkāram karontāpi satta Buddhē² anussarathā”ti bodhisatto isigaṇassa imam parittam bandhitvā adāsi. Ādito pana paṭṭhāya dvīhi gāthāhi catūsu ahirājakulesu mettāya dīpitattā odissakānodissakavasena vā dvinnam mettābhāvanānam dīpitattā idam parittam idha vuttanti veditabban, aññam vā³ kāraṇam pariyesitabban. Tato paṭṭhāya isigaṇo bodhisattassa ovāde ṭhatvā mettam bhāvesi, Buddhaguṇe anussari.

1. Nopamāṇavantā (Sī), no pamāṇavantā (Syā, I)

2. Sabbabuddhe (Syā, Ka)

3. Aññathā (Syā, Ka)

evametesu Buddhagūṇe anussarantesuyeva sabbe dīghajātikā paṭikkamimsu.
Bodhisattopi brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
isigaṇo Buddhaparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Khandhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Vīrakajātakavaṇṇanā (204)

Api vīraka passesīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sugatālayaṃ
ārabbha kathesi. Devadattassa parisāṃ gahetvā āgatesu hi thesesu Satthā
“Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṃ akāsi”ti pucchitvā “sugatālayaṃ
bhante dassesi”ti vutte “na kho Sāriputta idāneva Devadatto mama
anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi vināsaṃ pāpuṇi”ti vatvā therena
yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
Himavantapadese udakakāyoniyaṃ nibbattitvā ekaṃ saraṃ upanissāya
vasi, “Vīrako”tissa nāmaṃ ahosi. Tadā Kāsiraṭṭhe dubbhikkhaṃ ahosi,
manussā kākabhattaṃ vā dātuṃ yakkhanāgabalikammaṃ vā kātuṃ
nāsakkhimsu. Chātakaraṭṭhato kākā yebhuyyena araṇṇaṃ pavisimsu.
Tattheke Bārāṇasivāsī Saviṭṭhako nāma kāko kākiṃ ādāya Vīrakassa
vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ saraṃ nissāya ekamante vāsaṃ kappesi. So
ekadivasaṃ tasmim̐ sare gocaraṃ gaṇhanto Vīrakaṃ saraṃ otaritvā macche
khāditvā paccuttaritvā sarīraṃ sukkhāpentaṃ disvā “imaṃ udakakākaṃ
nissāya sakkā bahū macche laddhuṃ, imaṃ upaṭṭhahissāmī”ti taṃ
upasaṅkamitvā “kiṃ sammā”ti vutte “icchāmi taṃ sāmī upaṭṭhahitun”ti
vatvā “sādhū”ti tena sampatiṇṇhito tato paṭṭhāya upaṭṭhāsi. Vīrakopi tato
paṭṭhāya attano yāpanamattaṃ khāditvā macche uddharitvā Saviṭṭhakassa
deti. Sopi attano yāpanamattaṃ khāditvā sesaṃ kākiyā deti.

Tassa aparabhāge māno uppajji “ayampi udakakāko kālako, ahampi kālako, akkhituṇḍapādehipi etassa ca mayhañca nānākaraṇaṃ natthi, ito paṭṭhāya iminā gahitamacchehi mayhaṃ kammaṃ natthi, ahameva gaṇhissāmi”ti. So Vīraṃ upasaṅkamitvā “samma ito paṭṭhāya ahameva saraṃ otaritvā macche gaṇhanakakule nibbatto, mā nassī”ti tena vāriyamānopi vacanaṃ anādiyitvā saraṃ oruyha udakaṃ pavisitvā ummujjamāno sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ nāsakkhi, sevālantare laggi, aggatuṇḍameva paññāyi. So nirassāso anto-udakeyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa bhariyā āgamaṇaṃ apassamānā taṃ pavattiṃ jānanatthaṃ Vīrakassa santikaṃ gantvā “sāmi Saviṭṭhako na paññāyati, kahaṃ nu kho so”ti pucchamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

107. “Api Vīraṃ passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ.

Mayūragīvasaṅkāsaṃ, patiṃ mayhaṃ Saviṭṭhakaṃ”ti.

Tattha **api Vīraṃ passesi**ti sāmi Vīraṃ api passasi. **Mañjubhāṇakanti** mañjubhāṇinaṃ. Sā hi rāgavasena “madhurassaro me patī”ti maññati, tasmā evamāha. **Mayūragīvasaṅkāsaṃ**ti moragīvasamānavañṇaṃ.

Taṃ sutvā vīraṃ “āma jānāmi te sāmikassa gataṭṭhānaṃ”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

108. “Udakathalacarassa pakkhino,

Niccaṃ āmakamacchabhajino.

Tassā’nukaraṃ Saviṭṭhako,

Sevāle paliguṇṭhito mato”ti.

Tattha **udakathalacarassa**ti udake ca thale ca carituṃ samatthassa. **Pakkhinoti** attānaṃ sandhāya vadati. **Tassā’nukaranti** tassa anukaronto. **Sevāle paliguṇṭhito matoti** udakaṃ pavisitvā sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ asakkonto sevālapariyonaddho anto-udakeyeva mato, passa, etassa tuṇḍaṃ dissatīti. Taṃ sutvā kākī paridevitvā Bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Savitṭhako Devadatto ahosi, Vīrako pana ahameva ahosin”ti.

Vīrakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā (205)

Sobhati maccho gaṅgeyyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dve daharabhikkhū ārabba kathesi. Te kira Sāvattvivāsino kulaputtā sāsane pabbajitvā asubhabhāvanaṃ ananuyuñjitvā rūpapasaṃsakā hutvā rūpaṃ upalāḍentā¹ vicarīmsu. Te ekadivasaṃ “tvaṃ na sobhasi, ahaṃ sobhāmī”ti rūpaṃ nissāya uppannavivādā avidūre nisinnaṃ ekaṃ mahallakattheraṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī”ti taṃ upasaṅkamitvā “bhante ko amhesu sobhano”ti pucchīmsu. So “āvuso tumhehi ahameva sobhanataro”ti āha. Daharā “ayaṃ mahallako amhehi pucchitaṃ akathetvā apucchitaṃ kathetī”ti taṃ paribhāsivā pakkamīmsu. Sā tesāṃ kiriyā bhikkhusaṃghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko mahallako thero kira te rūpanissitake dahare lajjāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave ime dve daharā idāneva rūpapasaṃsakā, pubbepe te rūpameva upalāḍentā¹ vicarīmsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Gaṅgātīre rukkhadevatā ahosi. Tadā Gaṅgāyamunānaṃ samāgamaṭṭhāne Gaṅgeyyo ca Yāmuneyyo ca dve macchā “ahaṃ sobhāmi, tvaṃ na sobhasī”ti rūpaṃ nissāya vivadamānā avidūre Gaṅgātīre kacchapaṃ nipannaṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī”ti taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho samma kacchapa Gaṅgeyyo sobhati, udāhu Yāmuneyyo”ti pucchīmsu. Kacchapo “Gaṅgeyyopi

1. Upalāḍentā (Syā)

sobhati, Yāmuneyyopi sobhati, tumhehi pana dvīhi ahameva atirekataraṃ sobhāmī”ti imamattamaṃ pakāsento paṭhamam gāthamāha—

109. “Sobhati maccho Gaṅgeyyo, atho sobhati Yāmuno.
Catuppadoyaṃ puriso, nigrodhaparimaṇḍalo.
Īsakāyatagīvo ca, sabbeva atirocatī”ti.

Tattha **catuppadoyanti** catuppado ayaṃ. **Purisoti** attānaṃ sandhāya vadati. **Nigrodhaparimaṇḍaloti** sujāto nigrodho viya parimaṇḍalo. **Īsakāyatagīvoti** rathīsā viya āyatagīvo. **Sabbeva atirocatīti** evaṃ saṇṭhānasampanno kacchapo sabbeva atirocati, ahameva sabbe tumhe atikkamitvā sobhāmīti vadati.

Macchā tassa kathaṃ sutvā “ambho pāpakacchapa amhehi pucchitaṃ akathetvā aññameva kathesi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

110. “Yaṃ pucchito na taṃ akkhāsi, aññaṃ akkhāsi pucchito.
Attappasaṃsako poso, nāyaṃ asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attappasaṃsakoti** attānaṃ pasaṃsanasīlo attukkaṃsako poso. **Nāyaṃ asmāka ruccatīti** ayaṃ pāpakacchapo amhākaṃ na ruccati na khamatīti kacchapassa upari udakaṃ khipitvā sakaṭṭhānameva gamiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā dve macchā dve daharabhikkhū ahesuṃ, kacchapo mahallako, imassa kāraṇassa paccakkhakārikā Gaṅgātīre nibbattarukkhadevatā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (206)

Ingaha vaṭṭamayaṃ pāsanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Tadā hi Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kuruṅgamiḃ hutvā araṇṇe ekassa sarassa avidūre ekasmiṃ gumbhe vāsaṃ kappesi. Tasseva sarassa avidūre ekasmiṃ rukkhagge satapatto, sarasmiṃ pana kacchapo vāsaṃ kappesi. Evaṃ te tayopi sahāyakā aññaṃaññaṃ piyasaṃvāsaṃ vasimsu. Atheko migaluddako araṇṇe caranto pāṇiyatitthe bodhisattassa padavalaṇṇaṃ disvā lohanigaḷasadiṣaṃ vaṭṭamayaṃ¹ pāsaṃ oḍḍetvā agamāsi. Bodhisatto pāṇiyaṃ pātuṃ āgato paṭhamayāmeyeva pāse bajjhivā baddharavaṃ ravi. Tassa tena saddena rukkhaggato satapatto udakato ca kacchapo āgantvā “kiṃ nu kho kātābbaṃ”ti mantayimsu. Atha satapatto kacchapaṃ āmantetvā “samma tava dantā atthi, tvaṃ imaṃ pāsaṃ chinda, ahaṃ gantvā yathā so nāgacchati, tathā karissāmi, evaṃ amhehi dvīhiṃ kataparakkameṇa sahāyo no jīvitāṃ labhissatī”ti imamaṃṭṭhaṃ pakāsento paṭhamāṃ gāthamāha—

111. “Inṇha vaṭṭamayaṃ pāsaṃ, chinda dantehi kacchapa.

Ahaṃ tathā karissāmi, yathā nehiti luddako”ti.

Atha kacchapo cammavarattaṃ khādituṃ ārabhi, satapatto luddakassa vasaṇagāmaṃ gato² avidūre rukkhe nisīdi. Luddako paccūsakāleyeva sattiṃ gahetvā nikkhami. Sakuṇo tassa nikkhamanabhāvaṃ ñatvā vassitvā pakkhe papphoṭetvā taṃ purimadvārena nikkhamantaṃ mukhe pahari. Luddo “kāḷakaṇṇinā sakuṇenaṃhi pahaṭo”ti nivattitvā thokaṃ sayitvā puna sattiṃ gahetvā uṭṭhāsi. Sakuṇo “ayaṃ paṭhamāṃ purimadvārena nikkhanto idāni pacchimadvārena nikkhamissatī”ti ñatvā gantvā pacchimagehe nisīdi. Luddopi “purimadvārena me nikkhantena kāḷakaṇṇī sakuṇo diṭṭho, idāni pacchimadvārena nikkhamissāmī”ti pacchimadvārena nikkhami, sakuṇo puna vassitvā gantvā mukhe pahari. Luddo “punapi kāḷakaṇṇīsakuṇena pahaṭo, na dāni me esa nikkhamituṃ detī”ti nivattitvā yāva aruṇuggamaṇā sayitvā aruṇuggamaṇavelāya sattiṃ gahetvā nikkhami. Sakuṇo vegena gantvā “luddo āgacchati”ti bodhisattassa kathesi.

1. Vaddhamayaṃ (Sī, Syā, I)

2. Vasaṇagāmato (Syā)

Tasmimkhaṇe kacchapena ekameva cammavaddhaṃ ṭhapetvā sesavarattā khādītā honti. Dantā panassa patanākārappattā jātā, mukhato lohitaṃ paggharati¹. Bodhisatto luddaputtaṃ sattiṃ gahetvā asanivegena āgacchantāṃ disvā taṃ vaddhaṃ chinditvā vanaṃ pāvisi, sakuṇo rukkhagge nisīdi, kacchapo pana dubbalattā tattheva nipajji. Luddo kacchapaṃ gahetvā pasibbake pakkhipitvā ekasmiṃ khāṇuke laggesi. Bodhisatto nivattitvā olokeno kacchapassa gahitabhāvaṃ ñatvā “sahāyassa jīvitadānaṃ dassāmī”ti dubbalo viya hutvā luddassa attānaṃ dassesi. So “dubbalo esa bhavissati, māressāmi naṃ”ti sattiṃ ādāya anubandhi. Bodhisatto nātidūre nāccāsanne gacchanto taṃ ādāya araṇṇaṃ pāvisi, dūraṃ gatabhāvaṃ ñatvā padaṃ vañcetvā aññena maggena vātavegena gantvā siṅgena pasibbakaṃ ukkhipitvā bhūmiyaṃ pādetvā phāletvā kacchapaṃ nīhari. Satapattopi rukkhā otari. Bodhisatto dvinnampi ovādaṃ dadamāno “ahaṃ tumhe nissāya jīvitaṃ labhiṃ, tumhehi sahāyakassa kattabbaṃ mayhaṃ kataṃ, idāni luddo āgantvā tumhe gaṇheyya, tasmā samma satapatta tvaṃ attano puttake gahetvā aññattha yāhi, tvampi samma kacchapa udakaṃ pavisāhi”ti āha. Te tathā akāmsu.

Satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

112. “Kacchapo pāvisi vāriṃ, Kuruṇḅo pāvisi vanaṃ.
Satapatto dumaggamhā, dūre putte apānayī”ti.

Tattha **apānayī**ti ānaya, gahetvā agamāsīti attho.

Luddopi taṃ ṭhānaṃ āgantvā kañci apassitvā chinnapasibbakaṃ gahetvā domanassappatto attano gehaṃ agamāsi. Te tayopi sahāyā yāvajīvaṃ vissāsaṃ acchinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā luddako Devadatto ahosi, satapatto Sāriputto, kacchapo Moggallāno, Kuruṇgamigo pana ahameva ahosin”ti.

Kuruṇgamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Mukhaṃ lohitaṃ mukhitaṃ (Sī, Syā, I)

7. Assakajātakavaṇṇanā (207)

Aya'massakarājenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanam ārabba kathesi. So hi bhikkhu Satthārā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vutte “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṃ Satthā “na idāneva tassā bhikkhu itthiyā tayi sineho atthi, pubbepi tvaṃ taṃ nissāya mahādukkhaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kāsiratṭhe Pāṭalinagare¹ Assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa Uparī² nāma aggamaheṣī piyā ahosi manāpā abhirūpā dassanīyā pāsādikā atikkantā mānusaṇṇam, apattā dibbavaṇṇam. Sā kalamakāsi, tassā kālakiriyāyā rājā sokābhībhūto ahosi dukkhī dummano. So tassā sarīraṃ doṇiyaṃ nipajjāpetvā telakalalaṃ pakkhipāpetvā heṭṭhāmañce ṭhapāpetvā nirāhāro rodamāno paridevamāno nipajji. Mātāpitaro avasesañātakā mittāmaccabrahmaṇagahapatikādayopi “mā soci mahārāja, aniccā saṅkhārā”ti-ādīni vadantā saññāpetum nāsakkhimsu. Tassa vilapantasseva satta divasā atikkantā. Tadā bodhisatto pañcābhīṇṇa-aṭṭhasamāpattilābhī tāpaso hutvā Himavantapadese viharanto ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbena cakkhunā jambudīpaṃ olovento taṃ rājānaṃ tathā paridevamānaṃ disvā “etassa mayā avassayena bhavitabban”ti iddhānubhāvena ākāse uppatitvā rañño uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanaṇaṇṇaṃ viya nisīdi.

Atheko Pāṭalinagaravāsī brāhmaṇamāṇavo uyyānaṃ gato bodhisattaṃ disvā vanditvā nisīdi. Bodhisatto tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ māṇava rājā dhammiko”ti pucchi. Āma bhante, dhammiko rājā, bhariyā panassa kālakatā, so tassā sarīraṃ doṇiyaṃ pakkhipāpetvā vilapamāno nipanno, ajja sattamo divaso, kissa tumhe rājānaṃ evarūpā dukkhā na mocetha, yuttaṃ nu kho tumhādisesu sīlavantesu saṃvijjamānesu rañño evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavitunti. Na kho

1. Potale nāma nagare (Sī), Potali nāma nagare (I)

2. Ubbarī (Sī, Syā, I)

aham māṇava rājānam jānāmi, sace pana so āgantvā maṃ puccheyya, ahamevassa tassā nibbattaṭṭhānam ācikkhitvā rañño santikeyeva taṃ kathāpeyyanti. “Tena hi bhante yāva rājānam ānemi, tāva idheva nisīdathā”ti māṇavo bodhisattassa paṭiññaṃ gahetvā rañño santikaṃ gantvā tamattham ārocetvā “tassa dibbacakkhukassa santikaṃ gantum vaṭṭati”ti āha.

Rājā “upariṃ kira daṭṭhum labhissāmi”ti tuṭṭhamānaso ratham abhiruhitvā tattha gantvā bodhisattam vanditvā ekamantaṃ nisinno “saccaṃ kira tumhe deviyā nibbattaṭṭhānam jānāthā”ti pucchi. Āma mahārājāti. Kattha nibbattāti. Sā kho mahārāja rūpasmiṃyeva mattā pamādamāgama kalyāṇakammaṃ akatvā imasmiṃyeva uyyāne gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattāti. Nāhaṃ saddahāmi. Tena hi te¹ dassetvā kathāpemīti. Sādhu kathāpethāti. Bodhisatto attano ānubhāvena “ubhopi gomayapiṇḍaṃ vaṭṭayamānā rañño purato āgacchantū”ti tesaṃ āgamaṃ akāsi. Te tattheva āgamimsu. Bodhisatto taṃ dassento “ayaṃ te mahārāja uparidevī, taṃ jahitvā gomayapāṇakassa pacchato pacchatogacchati, passatha nan”ti āha. Bhante “Uparī nāma gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattissatī”ti na saddahāmahanti. Kathāpemi naṃ mahārājāti. Kathāpetha bhanteti.

Bodhisatto attano ānubhāvena taṃ kathāpento “Uparī”ti āha. Sā manussabhāsāya “kiṃ bhante”ti āha. Tvaṃ atītabhave² kā nāma ahosīti. Bhante Assakarañño aggamaheṣī Uparī nāma ahosinti. Kiṃ pana te idāni Assakarājā piyo, udāhu gomayapāṇakoti. “Bhante so mayhaṃ purimajātiyā sāmiko, tadā ahaṃ imasmiṃ uyyāne tena saddhiṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbe anubhavamānā vicariṃ. Idāni pana me bhavaśāṅkhepagatakālato paṭṭhāya so kiṃ hoti, ahañhi idāni Assakarājānaṃ māretvā tassa galalohitena mayhaṃ sāmikassa gomayapāṇakassa pāde makkheyyan”ti vatvā parisamajjhe manussabhāsāya imā gāthā avoca—

1. Taṃ (Ka)

2. Atītabbhāve (Sī, Syā, I)

113. “Aya’ massakarājena, deso vicarito mayā.

Anukāmaya kāmēna, piyena patinā saha.

114. Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyati.

Tasmā assakaraññāva, kīṭo piyataro mamā”ti.

Tattha **aya’ massakarājena, deso vicarito mayā**ti ayaṃ ramaṇīyo uyyānapadeso pubbe mayā Assakarājena saddhiṃ vicarito. **Anukāmaya kāmēnāti**¹ **anū**ti nipātamattaṃ, mayā taṃ kāmayaṃānāya tena maṃ kāmayaṃānena sahāti attho. **Piye**nāti tasmiṃ attabhāve piyena. **Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyati**ti bhante navena hi sukhena porāṇaṃ sukhāṃ, navena ca dukkhena porāṇaṃ dukkhāṃ pidhīyati paṭicchādīyati, esā lokassa dhammatāti dīpeti. **Tasmā assakaraññāva, kīṭo piyataro mamā**ti yasmā navena porāṇaṃ pidhīyati, tasmā mama Assakarājato sataguṇena sahaṣṣaguṇena kīṭova piyataroti.

Taṃ sutvā Assakarājā vipphaṇṇasārī hutvā tattha ṭhitova kuṇapaṃ nīharāpetvā sīsaṃ nhatvā bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ pavisitvā aññaṃ aggamahesiṃ katvā dhammena rajjaṃ kāresi. Bodhisattopi rājānaṃ ovaditvā nissokaṃ katvā Himavantameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Uparī purāṇadutiyaṃ ahosi, Assakarājā ukkaṇṭhito bhikkhu, māṇavo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Assakajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Anukāmayānukāmenāti (Sī, I)

8. Susumārajātakavaṇṇanā (208)

Alaṁ me'tehi ambehīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanāṁ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave idāneva Devadatto mayhaṁ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātum na sakkhī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente Himavantapadese bodhisatto kapiyoniyaṁ nibbattitvā nāgabalo thāmasampanno mahāsārīro sobhaggappatto hutvā Gaṅgānivattane araṇṇāyatane vāsaṁ kappesi. Tadā Gaṅgāya eko Susumāro vasi. Athassa bhariyā bodhisattassa sarīraṁ disvā tassa hadayamaṁse dohaḷaṁ uppādetvā Susumāraṁ āha “ahaṁ sāmi etassa Kapiṛajassa hadayamaṁsaṁ khādītukāma”ti. Bhadde mayaṁ jalagocarā, eso thalagocarō, kinti naṁ gaṇhitum sakkhissāmīti. Yena kenaci upāyena gaṇha, sace na labhissāmi, marissāmīti. “Tena hi mā soci, attheko upāyo, khādāpessāmi taṁ tassa hadayamaṁsaṁ”ti Susumāriṁ samassāsetvā bodhisattassa Gaṅgāya pāniyaṁ pivitvā Gaṅgātīre nisinnakāle santikaṁ gantvā evamāha “Vānarinda imasmim padese kasāyaphalāni¹ khādanto kiṁ tvaṁ nivitṭhaṭṭhāneyeva² carasi, pāragagaṅgāya ambalabujādīnaṁ madhuraphalānaṁ anto natthi, kiṁ te tattha gantvā phalāphalaṁ khādītum na vaṭṭatī”ti. Kumbhīlarāja Gaṅgā mahodakā vitthiṇṇā, kathaṁ tattha gamissāmīti. Sace icchasi, ahaṁ taṁ mama piṭṭhiṁ āropetvā nessāmīti. So saddahitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. “Tena hi ehi piṭṭhiṁ me abhiruhā”ti ca vutte taṁ abhiruhi. Susumāro thokaṁ netvā udaye osīdāpesi.

Bodhisatto “samma udaye maṁ osīdāpesi, kiṁ nu kho etaṁ”ti-āha. Nāhaṁ taṁ dhammasudhammatāya gahetvā gacchāmi, bhariyāya pana me tava hadayamaṁse dohaḷo uppanno, tamahaṁ tava hadayaṁ khādāpetukāmoti. Samma kathentena te sundaraṁ kataṁ. Sace hi amhākaṁ udaye hadayaṁ bhaveyya, sākhaḅgesu carantānaṁ cuṇṇavicuṇṇaṁ bhaveyyāti. Kahaṁ pana tumhe ṭhapethāti.

1. Kasāṭaphalāni (Sī, I), kadaliphalāni (Syā)

2. Ciṇṇaṭṭhāneyeva (Sī, Syā, I)

Bodhisatto avidūre ekaṃ udumbaraṃ pakkaphalapiṇḍisañchannaṃ¹ dassento “passetāni amhākaṃ hadayāni etasmiṃ udumbare olambantī”ti āha. Sace me hadayaṃ dassasi, ahaṃ taṃ na māressāmīti. Tena hi maṃ ettha nehi, ahaṃ te rukkhe olambantaṃ dassāmīti. So taṃ ādāya tattha agamāsi. Bodhisatto tassa piṭṭhito uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā “samma bāla Susumāra ‘imesaṃ sattānaṃ hadayaṃ nāma rukkhaḡge hotī’ti saññī ahoṣi, bāloṣi, ahaṃ taṃ vañcesim, tava phalāphalaṃ taveva hotu, sarīrameva pana te mahantaṃ, paññā pana natthī”ti vatvā imamatthaṃ pakāseto imā gāthā avoca—

115. “Alaṃ me’tehi ambehi, jambūhi panasehi ca.
Yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

116. Mahatī vata te bondi, na ca paññā tadūpikā.
Susumāra vañcito mesi, gaccha dāni yathāsukhaṃ”ti.

Tattha **alaṃ me’tehi**ti yāni tayā dīpake niddiṭṭhāni, etehi mayhaṃ alaṃ. **Varaṃ mayhaṃ udumbaroti** mayhaṃ ayameva udumbararukkho varaṃ. **Bondī**ti sarīraṃ. **Tadūpikā**ti paññā pana te tadūpikā tassa sarīrassa anucchavikā natthi. **Gaccha dāni yathāsukhaṃ**ti idāni yathāsukhaṃ gaccha, natthi te hadayamaṃsagahaṇūpāyoti attho². Susumāro sahaṣsaṃ parājito viya dukkhī dummano pajjhāyantova attano nivāsaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Susumāro Devadatto ahoṣi, Susumārī Ciñcamāṇavikā, Kapirājā pana ahaṃ meva ahoṣin”ti.

Susumārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Pakkaphalapiṇḍisampannaṃ (Sī, Syā, I)

2. Natthi te hadayanti (Sī, I), hadayamaṃsalabhanūpāyoti attho (Syā)

9. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (209)

Diṭṭhā mayā vane rukkhāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammasenāpatissāriputtattherassa saddhivihārikam daharabhikkhum ārabha katesi. So kira attano sarīrassa guttikamme cheko ahosi. “Sarīrassa me na sukhaṃ bhavyeyyā”ti bhayena atisītaṃ accuṇhaṃ paribhogaṃ na karoti, “sītuṇhehi sarīraṃ kilameyyā”ti bhayena bahi na nikkhamati, atikilinna-uttaṇḍulādini na bhuñjati. Tassa sā sarīraguttikusalatā saṃghamajjhe pākāṭa jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko daharo kira bhikkhu sarīraguttikamme cheko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave ayaṃ daharo idāneva sarīraguttikamme cheko, pubbehi chekova ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇāyatane rukkhadevatā ahosi. Atheko sakuṇaluddako ekaṃ dīpakakukkuṭamādāya¹ vālarajjuṇca yaṭṭhiṇca gahetvā araṇṇe kukkuṭe bandhanto ekaṃ palāyitvā araṇṇaṃ pavīṭṭhaṃ porāṇakukkuṭaṃ bandhituṃ ārabhi. So vālapāse kusalatāya attānaṃ bandhituṃ na deti, uṭṭhāyuṭṭhāya nilīyati. Luddako attānaṃ sākāpallavehi paṭicchādetvā punappunaṃ yaṭṭhiṇca pāsāṇca oḍḍeti. Kukkuṭo taṃ lajjāpetukāmo mānusiṃ vācaṃ nicchāretvā paṭhamāṃ gāthamāha—

117. “Diṭṭhā mayā vane rukkhā, assakaṇṇā vibhīṭakā.

Na tāni evaṃ sakkanti, yathā tvaṃ rukkhā sakkasī”ti.

Tassattho—samma luddaka mayā imasmiṃ vane jātā bahū assakaṇṇā ca vibhīṭakā ca rukkhā diṭṭhapubbā, tāni pana rukkhāni yathā tvaṃ sakkasi saṅkamasi ito cito ca vicarasi, evaṃ na sakkanti na saṅkamanti na vicarantīti.

Evaṃ vatvā ca pana so kukkuṭo palāyitvā aññattha agamāsi. Tassa palāyitvā gatakāle luddako dutiyaṃ gāthamāha—

1. Dīpakakkaraṃ ādāya (Sī, I), ekaṃ kakkaraṃ ādāya (Syā)

118. “Porāṇakukkuṭo ayaṃ, bhetvā pañjaramāgato.

Kusalo vālapāsānaṃ, apakkamati bhāsati”ti.

Tattha **kusalo vālapāsānanti** vālamayesu pāsesu kusalo attānaṃ bandhituṃ adativā apakkamati ceva bhāsati ca, bhāsitivā ca pana palātoti evaṃ vatvā luddako araṇṇe caritivā yathā laddhamādāya gehameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā luddako Devadatto ahosi, kukkuṭo kāyaguttikusalo daharabhikkhu, tassa pana kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kandagalakajātakavaṇṇanā (210)

Ambho ko nāmayam rukkhoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto sugatālayam ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “Devadatto sugatālayam akāsi”ti sutvā “na bhikkhave idāneva Devadatto mayham anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇayoniyaṃ nibbatti, “Khadiravaniyo”tissa nāmaṃ ahosi. So Khadiravaneyeva gocaraṃ gaṇhi, tasseko Kandagalako nāma sahāyo ahosi, so Simbalipālibhaddakavane¹ gocaraṃ gaṇhāti. So ekadivasam Khadiravaniyassa santikaṃ agamāsi. Khadiravaniyo “sahāyo me āgato”ti Kandagalakam gahetvā Khadiravanam pavisitvā khadirakhandham tuṇḍena paharivā rukkhato pāṇake nīharitvā adāsi. Kandagalako dinne dinne madhurapūve viya chinditvā chinditvā khādi. Tassa khādantasseva māno uppajji “ayampi rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto, ahampi, kiṃ me etena dinnagocarena, sayameva Khadiravane

1. Pālibhaddakavane (Sī), Phālibhaddakavane (I), Pātalibhaddavane (Syā)

gocaraṃ gaṇhissāmi”ti. So Khadiravaniyaṃ āha “samma mā tvaṃ dukkhaṃ anubhavi, ahameva Khadiravane gocaraṃ gaṇhissāmi”ti.

Atha naṃ so “handa tvaṃ samma Simbalipālibhaddakādivane nissāre gocaraggahaṇakule jāto, Khadirā nāma jātasārā¹ thaddhā, mā te etaṃ rucci”ti āha. Kandagalako “kiṃ dānāhaṃ na rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto”ti tassa vacanaṃ anādiyivā vegena gantvā khadirarukkhaṃ tuṇḍena pahari. Tavadevassa tuṇḍaṃ bhijji, akkhini nikkhamanākārappattāni jātāni, sīsaṃ phaliṃ. So khandhe patiṭṭhātuṃ asakkonto bhūmiyaṃ patitvā paṭhamāṃ gāthamāha—

119. “Ambho ko nāmayāṃ rukkho, sinnapatto sakaṇṭako.

Yattha ekappahārena, uttamaṅgaṃ vibhijjitan”ti.

Tattha **ambho ko nāmayāṃ rukkho**ti bho Khadiravaniya ko nāma ayaṃ rukkho. “Ko nāma so”tipi pāṭho. **Sinnapattoti**² sukhumapatto. **Yattha ekappahārenā**ti yasmiṃ rukkhe ekeneva pahārena. **Uttamaṅgaṃ vibhijjitan**ti sīsaṃ bhinnaṃ, na kevalaṇca sīsaṃ, tuṇḍampi bhinnaṃ. So vedanāppattatāya³ khadirarukkhaṃ “kiṃ rukkho nāmeso”ti jānituṃ asakkonto vedanāppatto hutvā imāya gāthāya vippalapi.

Taṃ vacanaṃ sutvā Khadiravaniyo dutiyaṃ gāthamāha—

120. “Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni, kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu.

Athā’sadā khadiraṃ jātasāraṃ,

Yattha’bbhidā garuḷo uttamaṅgan”ti.

Tattha **acāri vatāyanti** acari vata ayaṃ. **Vitudaṃ vanāni**ti nissārasimbalipālibhaddakavanāni vitudanto vijjhanto. **Kaṭṭhaṅgarukkhesūti** vanakaṭṭhakoṭṭhāsesu rukkhesu. **Asārakesūti** nissāresu Pālibhaddakasimbali-ādīsu. **Athā’sadā khadiraṃ jātasāraṃ**ti atha potakakālato paṭṭhāya jātasāraṃ khadiraṃ sampāpuṇi. **Yattha’bbhidā garuḷo uttamaṅgan**ti **yattha’bbhidāti** yasmiṃ khadire abhindi padālayi. **Garuḷoti** saṇṇo. Sabbasaṇṇānañhetāṃ sagāravasappatissa vacanaṃ.

1. Jātisārā (Ka)

2. Sinnapattoti (Sī), sīnapattoti (I)

3. Vedanāpattatāya (Sī)

Iti nam Khadiravaniyo vatvā “bho Kandagalaka yattha tvaṃ
uttamaṅgaṃ abhindi, khadiro nāmeso sāraruḁkho”ti āha. So tatttheva
jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
Kandagalako Devadatto ahosi, Khadiravaniyo pana ahameva ahosin”ti.

Kandagalakajātakavaṇṇanā dasamā.

Natamdaḥhavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṃ

Bandhanāgāraṃ Kelisīlaṃ, Khaṇḍaṃ Vīrakagaṅgeyyaṃ.
Kuruṅgamassakañceva, Susumārañca Kukkuṭaṃ.

Kandagalakanti te dasa.

7. Bīraṇathambhavagga

1. Somadattajātakavaṇṇanā (211)

Akāsi yogganti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyittheraṃ
ārabbha kathesi. So hi dvinnam tiṇṇam janānaṃ antare ekavacanampi
sampādetvā kathetuṃ na sakkoti, sārājjabahulo “aññaṃ kathessāmī”ti
aññaṃeva kathesi. Tassa taṃ pavattiṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathentā
nisīdimṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Lāḷudāyī
idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
aññatarasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sippaṃ
uggaṇhitvā puna gehaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ duggatabhāvaṃ ñatvā
“parihīnakulato seṭṭhikulaṃ patiṭṭhapessāmī”ti mātāpitara

āpucchitvā Bārāṇasim gantvā rājānaṃ upatṭhāsi. So rañña piyo ahosi manāpo. Athassa pituno dvīhiyeva goṇehi kasim katvā jīvikaṃ kappentassa eko goṇo mato. So bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tāta eko goṇo mato, kasikammaṃ na pavattati, rājānaṃ ekaṃ goṇaṃ yācāhī”ti āha. Tāta na cirasseva me rājā diṭṭho, idāneva goṇaṃ yācituṃ na yuttaṃ, tumhe yācathāti. Tāta tvaṃ mayhaṃ sārājjabahulabhāvaṃ na jānāsi, ahañhi dvinnaṃ tiṇṇaṃ sammukhe kathaṃ sampādetuṃ na sakkomi. Sace ahaṃ rañño santikaṃ goṇaṃ yācituṃ gamissāmi, imampi datvā āgamissāmīti. Tāta yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkā mayā rājānaṃ yācituṃ, apica kho paṇāhaṃ tumhe yoggaṃ kāressāmīti. Tena hi sādhu maṃ yoggaṃ kārehīti.

Bodhisatto pitaraṃ ādāya bīraṇatthambhakasusānaṃ gantvā tattha tattha tiṇṇakalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpati”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tāta tvaṃ rañño santikaṃ gantvā ‘jayatu mahārājā’ti evaṃ imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāsī”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi—

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase.

Tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

Brāhmaṇo ekena saṃvaccharena imaṃ gāthaṃ paguṇaṃ katvā bodhisattaṃ āha “tāta Somadatta gāthā me paguṇā jātā, idāni ahaṃ yassa kassaci santike vattuṃ sakkomi, maṃ rañño santikaṃ nehi”ti. So “sādhu tātā”ti tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gāhāpetvā pitaraṃ rañño santikaṃ nesi. Brāhmaṇo “jayatu mahārājā”ti vatvā paṇṇākāraṃ adāsi. Rājā “ayaṃ te Somadatta brāhmaṇo kiṃ hotī”ti āha. Pitā me mahārājāti. Kenaṭṭhenāgatoti. Tasmim̐ khaṇe brāhmaṇo goṇayācanatthāya gāthaṃ vadanto—

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase.

Tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti—āha.

Rājā brāhmaṇena virajjhivā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā “Somadatta tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā”ti āha. Tumhehi

dinnā bhavissanti mahārājāti. Rājā bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa
 soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍake nivāsanagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā
 mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesi. Brāhmaṇo
 sabbasetasindhavayuttaṃ rathaṃ abhiruyha mahantena parivārena gāmaṃ
 agamāsi. Bodhisatto pitarā saddhiṃ rathe nisīditvā gacchanto “tāta ahaṃ
 tumhe sakalasaṃvaccharaṃ yoggaṃ kāresim, sanniṭṭhānakāle pana
 tumhākaṃ goṇaṃ rañño adatthā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

121. “Akāsi yoggaṃ dhuva’ mappamatto,
 Saṃvaccharaṃ bīraṇathambhakasmim.
 Byākāsi saññaṃ parisāṃ vigayha,
 Na niyyamo tāyati appapaññaṃ”ti.

Tattha **akāsi yoggaṃ dhuva’ mappamatto, saṃvaccharaṃ
 bīraṇathambhakasminti** tāta tvaṃ niccaṃ appamatto bīraṇathambhamaye
 susāne yoggaṃ akāsi. **Byākāsi saññaṃ parisāṃ vigayhāti** atha ca pana
 parisāṃ vigāhitvā taṃ saññaṃ vi-akāsi vikāraṃ āpādesi, parivattesi¹ attho.
Na niyyamo tāyati appapaññaṃ appapaññaṃ nāma puggalaṃ niyyamo
 yoggāciṇṇaṃ caraṇaṃ² na tāyati na rakkhatīti.

Athassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

122. “Dvayaṃ yācanako tāta, Somadatta nigacchati.
 Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā”ti.

Tattha **evaṃdhammā hi yācanāti** yācanā hi evaṃsabhāvāti.

Satthā “na bhikkhave Lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi
 sārājjabahuloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ
 samodhānesi “tadā rājā Ānando, Somadattassa pitā Lāḷudāyī ahosi,
 Somadatto pana ahameva ahosin”ti.

Somadattajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Parivattayīti (Sī, I)

2. Yoggaṃ ciṇṇacaraṇaṃ (Sī), yoggā ciṇṇacaraṇaṃ (I)

2. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā (212)

Añño uparimo vaṇṇoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanam ārabba kathesi. So hi bhikkhu Satthārā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesī”ti vutte “purāṇadutiyikā”ti āha. Atha naṃ Satthā “bhikkhu ayaṃ te itthī anattakārikā, pubbepi attano jārassa ucchiṭṭhakam bhojesī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne bhikkham caritvā jīvikakappake kapaṇe naṭakakule nibbattitvā vayappatto duggato durūpako hutvā bhikkham caritvā jīvikam kappesi. Tada Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake ekassa brāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā aticāram carati. Athekadivasam brāhmaṇe kenacideva karaṇīyena bahi gate tassā jāro taṃ khaṇam oloketvā taṃ geham pāvisi. Sā tena saddhim aticaritvā “muhuttam accha, bhuñjītvāva gamissasi”ti bhattam sampādetvā sūpabyañjanasampannam uṇhabhattam vaḍḍhetvā “tvaṃ bhuñjā”ti tassa datvā sayam brāhmaṇassa āgamanam olokayamānā dvāre aṭṭhāsi. Bodhisatto brāhmaṇiyā jārassa bhuñjanaṭṭhāne piṇḍam paccāsīanto aṭṭhāsi.

Tasmiṃ khaṇe brāhmaṇo gehābhimukho āgacchati. Brāhmaṇī taṃ āgacchantam disvā vegena pavisitvā “uṭṭhehi, brāhmaṇo āgacchati”ti jāram koṭṭhe otāretvā brāhmaṇassa pavisitvā nisinnakāle phalakam upanetvā hatthadhovanam datvā itarena bhuttāvasiṭṭhassa sītabhattassa upari uṇhabhattam vaḍḍhetvā brāhmaṇassa adāsi. So bhatte hattham otāretvā upari uṇham heṭṭhā ca bhattam sītalam disvā cintesi “iminā aññassa bhuttādhikena ucchiṭṭhabhattena bhavitabban”ti. So brāhmaṇim pucchanto paṭhamam gāthamāha—

123. “Añño uparimo vaṇṇo, añño vaṇṇo ca heṭṭhimo.

Brāhmaṇī tveva pucchāmi, kim heṭṭhā kiñca upparī”ti.

Tattha **vaṇṇoti** ākāro. Ayañhi uparimassa uṇhabhāvaṃ heṭṭhimassa ca sītabhāvaṃ pucchanto evamāha. **Kim heṭṭhā kiñca upparī**

vuḍḍhitabhattena nāma upari sītalena, heṭṭhā uṇhena bhavitabbaṃ, idañca pana na tādisaṃ, tena taṃ pucchāmi “kena kāraṇena upari bhattaṃ uṇhaṃ, heṭṭhimaṃ sītalan”ti.

Brāhmaṇī attanā katakammasa uttānabhāvabhayena brāhmaṇe punappunam kathentepi tuṇhīyeva ahosi. Tasmim̐ khaṇe Naṭaputtassa etadahosi “koṭṭhe nisīdāpitapāpapurisena jārena bhavitabbaṃ, iminā gehassāmikena, brāhmaṇī pana attanā katakammasa pākāṭabhāvabhayena kiñci na katheti, handāhaṃ imissā katakammaṃ pakāsetvā jārassa koṭṭhake nisīdāpitabhāvaṃ brāhmaṇassa kathemi”ti. So brāhmaṇassa gehā nikkhantakālato paṭṭhāya itarassa gehapavesanaṃ aticaraṇaṃ aggabhattabhuñjanaṃ brāhmaṇiyā dvāre ṭhatvā maggaṃ olokanam itarassa koṭṭhe otāritabhāvanti sabbam̐ taṃ pavattiṃ ācikkhitvā dutiyaṃ gāthamāha—

124. “Ahaṃ naṭosmi bhaddante, bhikkhakosmi idhāgato.

Ayaṃ hi koṭṭhamotiṇṇo, ayaṃ so yaṃ gavesasī”ti.

Tattha **ahaṃ naṭosmi bhaddanteti** sāmi ahaṃ naṭajātiko. **Bhikkhakosmi idhāgatoti** svāhaṃ imaṃ ṭhānaṃ bhikkhako bhikkhaṃ pariyesamāno āgatosmi. **Ayaṃ hi koṭṭhamotiṇṇoti** ayaṃ pana etissā jāro imaṃ bhattaṃ bhuñjanto tava bhayena koṭṭhaṃ otiṇṇo. **Ayaṃ so yaṃ gavesasīti** yaṃ tvaṃ kassa nu kho iminā ucchiṭṭhakena bhavitabbanti gavesasi, ayaṃ so. Cūḷāya naṃ gahetvā koṭṭhā nīharitvā yathā na punevarūpaṃ pāpaṃ karoti, tathā assa satim̐ janeḥīti¹ vatvā pakkāmi. Brāhmaṇo ubhopi te yathā naṃ na punevarūpaṃ pāpaṃ karonti, tajjanapothanehi tathā sikkhāpetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, brāhmaṇo ukkaṇṭhito bhikkhu, Naṭaputto pana ahameva ahosinti.

Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Tathā assa taṃ jānāhīti (Syā)

3. Bharujātakavaṇṇanā (213)

Isīna'mantaram katvāti idam Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānam ārabha kathesi. Bhagavato hi bhikkhusaṃghassa ca lābhasakkāro mahā ahosi. Yathāha—

“Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānam. Bhikkhusaṃgho kho sakkato hoti -pa-parikkhārānam. Aññatitthiyā pana paribbājakā asakkatā honti -pa-parikkhārānan”¹.

Te evaṃ parihīnalābhasakkārā ahorattaṃ guḥhasannipātaṃ katvā mantayanti “samaṇassa Gotamassa uppannakālate paṭṭhāya mayaṃ hatalābhasakkārā jātā, samaṇo Gotamo lābhaggayasaggappatto jāto, kena nu kho kāraṇenassa esā sampattī”ti. Tatreke evamāhaṃsu “samaṇo Gotamo sakalajambudīpassa uttamaṭṭhāne bhūmisīse vasati. Tenassa lābhassakkāro uppajjati”ti, sesā “atthetaṃ kāraṇaṃ, mayampi Jetavanapiṭṭhe titthiyārāmaṃ kāremu, evaṃ lābhino bhavissāmā”ti āhaṃsu. Te sabbepi “evametan”ti sannitṭhānaṃ katvā “sacepi mayaṃ rañño anārocetvā āraṃmaṃ kāressāma, bhikkhū vāressanti, lañjaṃ labhitvā abhijjanako nāma natthi, tasmā rañño lañjaṃ datvā āramaṭṭhānaṃ gaṇhissāmā”ti sammantetvā upaṭṭhāke yācitvā rañño satasahassaṃ datvā “mahārāja mayaṃ Jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ karissāma, sace bhikkhū ‘kātuṃ na dassāmā’ti tumhākaṃ ārocenti, nesaṃ paṭivacanaṃ na dātabban”ti āhaṃsu. Rājā lañjalobhena “sādhū”ti sampatīcchi.

Titthiyā rājānaṃ saṅgaṇhitvā vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā kammaṃ paṭṭhapesuṃ, mahāsaddo ahosi. Satthā “ke panete Ānanda uccāsaddamahāsaddā”ti pucchi. Aññatitthiyā bhante Jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ kārenti, tattheso saddoti. “Ānanda netam ṭhānaṃ titthiyārāmassa anucchavikaṃ, titthiyā uccāsaddakāmā, na sakkā tehi

1. Khu 1. 89 piṭṭhe.

saddhiṃ vasitun”ti vatvā bhikkhusaṅghaṃ sannipādetvā “gacchatha bhikkhave rañño ācikkhitvā titthiyārāmakaraṇaṃ nivārethā”ti āha. Bhikkhusaṅgho gantvā rañño nivesanadvāre aṭṭhāsi. Rājā saṅghassa āgatabhāvaṃ sutvāpi¹ “titthiyārāmaṃ nissāya āgatā bhavissanti”ti lañjassa gahitattā “rājā gehe natthi”ti vadāpesi. Bhikkhū gantvā Satthu ārocesuṃ. Satthā “lañjaṃ nissāya evaṃ karotī”ti dve aggasāvake pesesi. Rājā tesampi āgatabhāvaṃ sutvā tatheva vadāpesi. Tepi āgantvā Satthu ārocesuṃ. Satthā “na idāni Sāriputta rājā gehe nisīdituṃ labhissati, bahi nikkhamissati”ti punadivase pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ rañño nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā sutvā pāsādā otarivā pattaṃ gahetvā Satthāraṃ pavesetvā Buddhappamukhassa saṅghassa yāgukhajjakaṃ datvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā rañño ekaṃ pariyāyadhammadesanaṃ ārabhanto “mahārāja porāṇakarājāno lañjaṃ gahetvā sīlavante aññaṃaññaṃ kalahaṃ kāretvā attano raṭṭhassa assāmino hutvā mahāvināsaṃ pāpuṇimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bharuraṭṭhe Bharurājā² nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto pañcābhiñño aṭṭhasamāpattilābhī gaṇasatthā tāpaso hutvā Himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pañcasatatāpasaparivuto Himavantā otarivā anupubbena Bharunagaraṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre sākhaṃvīṭapasampannassa vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattheva rukkhamūle vāsaṃ kappesi. Evaṃ tasmim isigaṇe tattha vasante aḍḍhamāsaccayena añño gaṇasatthā pañcasataparivāro āgantvā nagare bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā dakkhiṇadvāre tādisasseva vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattha rukkhamūle vāsaṃ kappesi. Iti te dvepi isigaṇā tattha yathābhirantaṃ viharitvā Himavantameva agamaṃsu.

Tesaṃ gatakāle dakkhiṇadvāre vaṭarukkho sukkho. Punavāre tesu āgacchantesu dakkhiṇadvāre vaṭarukkhavāsino paṭhamataraṃ āgantvā attano

1. Nātvā (Ka)

2. Kururaṭṭhe Kururājā (Ka), Saṃ-Tṭha 3. 314 piṭṭhe passitabbaṃ.

vaṭarukkhaṣṣa sukkhabhāvaṃ ñatvā bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre vaṭarukkhamūlaṃ gantvā bhattakiccaṃ katvā tattha vāsaṃ kappesum. Itare pana isayo pacchā āgantvā nagare bhikkhāya caritvā attano rukkhamūlameva gantvā bhattakiccaṃ katvā vāsaṃ kappesum. Te “na so tumhākaṃ rukkho, amhākaṃ rukkho”ti rukkhaṃ nissāya aññaṃaññaṃ kalahaṃ karimṣu, kalaho mahā ahosi. Eke “amhākaṃ paṭhamāṃ vasitaṭṭhānaṃ tumhe na labhissathā”ti vadanti. Eke “mayāṃ imasmim vāre paṭhamataraṃ idhāgatā, tumhe na labhissathā”ti vadanti. Iti te “mayāṃ sāmīno, mayāṃ sāmīno”ti kalahaṃ karontā rukkhamūlassatthāya rājakulaṃ agamaṃsu. Rājā paṭhamāṃ vuttha-isigaṇaññaṃ sāmīkaṃ akāsi. Itare “na dāni mayāṃ imehi parājītāti attānaṃ vadāpessāmā”ti dibbacakkhunā oloketvā ekaṃ cakkavattiparibhogaṃ rathapañjaraṃ disvā āharitvā rañño lañjaṃ datvā “mahārāja amhepi sāmīke karohi”ti āhaṃsu.

Rājā lañjaṃgahetvā “dvepi gaṇā vasantū”ti dvepi sāmīke akāsi. Itare isayo tassa rathapañjarassa rathacakkāni nīharitvā lañjaṃ datvā “mahārāja amheyeva sāmīke karohi”ti āhaṃsu. Rājā tathā akāsi. Isigaṇā “amhehi vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya pabbajitehi rukkhamūlassa kāraṇā kalahaṃ karontehi lañjaṃ dadantehi ayuttaṃ katan”ti vipaṭṭisārīno hutvā vegena palāyitvā Himavantameva agamaṃsu. Sakalabhārurattṭhavāsīno devatā ekato hutvā “sīlavante kalahaṃ karontena rañña ayuttaṃ katan”ti Bhārurañño kujjhitvā tiyojanasatikāṃ Bhārurattṭhaṃ samuddaṃ ubbattetvā araṭṭhamakaṃsu. Iti ekaṃ Bhārurājānaṃ nissāya sakalaraṭṭhavāsīnopi vināsaṃ pattāti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

125. “Isīna’mantaraṃ katvā, Bhārurājāti me sutāṃ.

Ucchinno saha raṭṭhehi¹, sa rājā vibhavaṅgato.

126. Tasmā hi chandāgamaṇaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā.

Aduṭṭhacitto bhāseyya, girāṃ saccupasaṃhitaṃ”ti.

Tattha **antarām katvā**ti chandāgativasena vivaram katvā. **Bharurājā**ti Bharuraṭṭhe¹ rājā. **Iti me sutanti** iti mayā pubbe etaṃ sutam. **Tasmā hi chandāgamananti** yasmā hi chandāgamanam gantvā Bharurājā saha raṭṭhena ucchinno, tasmā chandāgamanam paṇḍitā nappasaṃsanti. **Aduṭṭhacittoti** kilesehi adūsitacitto hutvā. **Bhāseyya giram saccupasaṃhitanti** sabhāvanissitam atthanissitam kāraṇanissitameva giram bhāseyya. Ye hi tattha Bharurañño lañjam gaṇhantassa ayuttam etanti paṭikkosantā saccupasaṃhitam giram bhāsimsu, tesam ṭhitaṭṭhānam Nāḷikeradīpe ajjāpi dīpakasahassam paññāyatīti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “mahārāja chandavasikena nāma na bhavitabbam, dve pabbajitaṅṅe kalaham kāretum na vaṭṭatī”ti vatvā jātakam samodhānesi “aham tena samayena jeṭṭhaka-isi ahosin”ti, rājā Tathāgatassa bhattakiccam katvā gatakāle manusse pesetvā titthiyārāmaṃ viddhamāpesi, titthiyā appatiṭṭhā ahesum.

Bharujātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Puṇṇanadījātakavaṇṇanā (214)

Puṇṇam nadinti idam Satthā Jetavane viharanto paññāpāramim ārabha kathesi. Ekasmiṃhi divase dhammasabhāyam bhikkhū Tathāgatassa paññaṃ ārabha katham samuṭṭhāpesum “āvuso Sammāsambuddho mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño gambhīrapañño nibbedhikapañño upāyapaññāya samannāgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto purohitakule nibbattitvā vayappatto Takasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānam labhitvā Bārāṇasirañño

1. Kururājāti Kururaṭṭhe (Ka)

atthadhammānusāsako ahosi. Aparabhāge rājā paribhedakānaṃ kathāṃ gahetvā bodhisattassa kuddho “mā mama santike vasī”ti bodhisattaṃ Bārāṇasito pabbājesi. Bodhisatto puttadāraṃ gahetvā ekasmim Kāsikagāmake vasaṃ kappesi. Aparabhāge rājā tassa guṇaṃ saritvā “mayhaṃ kañci pesetvā ācariyaṃ pakkosituṃ na yuttaṃ, ekaṃ pana gāthaṃ bandhitvā paṇṇaṃ likhitvā kākamaṃsaṃ pacāpetvā paṇṇaṃca maṃsaṃca setavatthena paliveṭhetvā rājamuddikāya lañchetvā pesessāmi. Yadi paṇḍito bhavissati, paṇṇaṃ vācetvā kākamaṃsabhāvaṃ ñatvā āgamissati, no ce, nāgamissatī”ti “puṇṇaṃ nadin”ti imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhi.

127. Puṇṇaṃ nadinṃ yena ca peyyamāhu,
Jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhu.
Dūraṃ gataṃ yena ca avhayanti,
So tyā’gato handa ca bhuñja brāhmaṇāti.

Tattha **puṇṇaṃ nadinṃ yena ca peyyamāhūti** kāka peyyā nadīti vadantā yena puṇṇaṃ nadinṃ kāka peyyamāhu¹, na hi apuṇṇā nadī “kāka peyyā”ti vuccati. Yadāpi nadītiरे thatvā gīvaṃ pasāretvā kākena pātuṃ sakkā hoti, tadā naṃ “kāka peyyā”ti vadanti. **Jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhūti yavanti** desanāsīsamattaṃ, idha pana sabbampi jātaṃ uggataṃ sampannataruṇasassaṃ adhippetāṃ. Tañhi yadā anto pavitṭhakākaṃ paṭicchādetuṃ sakkoti, tadā guyhatīti guyhaṃ. Kim guyhati? Kākaṃ. Iti kākassa guyhaṃ kākaguyhanti taṃ vadamānā kākena guyhavacanassa kāraṇabhūtena “guyhan”ti vadanti. Tena vuttaṃ “yena ca guyhamāhū”ti. **Dūraṃ gataṃ yena ca avhayantīti** dūraṃ gataṃ vippavutthaṃ piyapuggalaṃ yaṃ āgantvā nisinnaṃ² disvā sace itthannāmo āgacchati, vassa kākāti vā vassantaññeva vā sutvā “yathā kāko vassati, itthannāmo āgamissatī”ti evaṃ vadantā yena ca avhayanti kathenti mantenti, udāharantīti attho. **Sotyā’gatoti** so te ānīto. **Handa ca bhuñja brāhmaṇāti** gaṇha brāhmaṇa bhuñjassu naṃ, khāda idaṃ kākamaṃsanti attho.

1. Peyyamāhu (Sī, I)

2. Nilinaṃ (Sī, I)

Iti rājā imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhitvā bodhisattassa pesesi. So paṇṇaṃ vācetvā “rājā maṃ daṭṭhukāmo”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha—

128. “Yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetave.

Haṃsā koṇcā mayūrā ca, asatīyeva pāpiyā”ti.

Tattha **yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetaveti** yadā rājā vāyasamaṃsaṃ labhitvā tampi pahetuṃ maṃ saratī. **Haṃsā koṇcā mayūrā cāti** yadā panassa ete haṃsādayo upanītā bhavissanti, etāni haṃsamaṃsādīni lacchati, tadā maṃ kasmā na sarissatīti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana “haṃsakoṇcamayūrānan”ti pāṭho. So sundarataro, imesaṃ haṃsādīnaṃ maṃsaṃ labhitvā kasmā maṃ na sarissati, sarissatiyevāti attho¹. **Asatīyeva pāpiyāti** yaṃ vā taṃ vā labhitvā saraṇaṃ nāma sundaraṃ, lokasmiṃ pana asatiyeva pāpiyā, asatikaraṇaṃyeva hīnaṃ lāmakāṃ, taṃca amhākaṃ rañño natthi. Sarati maṃ rājā, āgamaṇaṃ me paccāsīsati, tasmā gamissāmīti yānaṃ yojāpetvā gantvā rājānaṃ passi, rājā tussitvā purohitaṭṭhāneyeva patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Puṇṇanadījātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kacchapajātakavaṇṇanā (215)

Avadhī vata attānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahātakkārījātake**² āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “na bhikkhave Kokālika idāneva vācāya hato, pubbepi vācāya hatoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. So pana rājā bahubhāṇī ahosi, tasmīṃ kathente

1. Na sarissatīti cevassa attho (Sī, I)

2. Khu 5. 68 piṭṭhe Jātake.

aññesaṃ vacanassa okāso nāma natthi. Bodhisatto tassa taṃ bahubhāṇitaṃ vāretukāmo¹ ekaṃ upāyaṃ upadhārento vicarati. Tasmiṃca kāle Himavantapadese ekasmiṃ sare kacchapo vasati, dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ akaṃsu. Te daḷhavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ āhaṃsu “samma kacchapa amhākaṃ Himavante Cittakūṭapabbatatale Kañcanaguhāyaṃ vasanaṭṭhānaṃ ramaṇīyo padeso, gacchasi amhākaṃ saddhin”ti. Ahaṃ kinti katvā gamissāmīti. Mayaṃ taṃ gahetvā gamissāma, sace tvaṃ mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissasi, kassaci kiñci na kathessasīti. Rakkhissāmi sāmi, gahetvā maṃ gacchathāti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayāṃ tassa ubho koṭiyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍakena haranti”ti āhaṃsu.

Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ duṭṭhaceṭakā”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya Bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvebhāgo ahosi, “kacchapo ākāso patitvā dvedhā bhinno”ti ekakoḷāhalaṃ ahosi. Rājā bodhisattaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto taṃ ṭhānaṃ gantvā kacchapaṃ disvā bodhisattaṃ pucchi “paṇḍita kinti katvā esa patito”ti. Bodhisatto “cirapaṭikaṅkhoham rājānaṃ ovaditukāmo upāyaṃ upadhārento carāmi, iminā kacchapena haṃsehi saddhiṃ vissāso kato bhavissati, tehi imaṃ ‘Himavantaṃ nessāmā’ti daṇḍakaṃ ḍaṃsāpetvā ākāsaṃ pakkhantehi bhavitabbaṃ, atha iminā kassaci vacanaṃ sutvā arakkhitamukhatāya kiñci vattukāmena daṇḍakā vissatṭho bhavissati, evaṃ ākāso patitvā jīvitakkhayaṃ patteneva bhavitabbaṃ”ti cintetvā “āma mahārāja atimukharā nāma aparīyantavacanā evarūpaṃ dukkhaṃ pāpuṇantiyevā”ti vatvā imā gāthā avoca—

129. “Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ girāṃ.

Suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyā’vadhi.

130. Etampi disvā naravīriyaseṭṭha, vācam pamuñce kusalam nāivelam.
Passasi bahubhāṇena, kacchapam byasanam gatan”ti.

Tattha **avadhī vatāti** ghātesi vata. **Byāharanti** byāharanto.

Suggahītasmiṃ kaṭṭhasminti mukhena suṭṭhu ḍaṃsitvā gahite daṇḍake.

Vācāya sakiyā’vadhīti atimukharatāya akāle vācam nicchārento

daṭṭhaṭṭhānam vissajjetvā tāya sakāya vācāya attānam avadhi ghātesi.

Evamesa jīvitakkhayam patto, na aññathāti. **Etampi disvāti** etampi kāraṇam disvā. **Naravīriyaseṭṭhāti** naresu vīriyena seṭṭha uttamavīriya rājavara.

Vācam pamuñce kusalam nāivelanti saccādipaṭisaṃyuttaṃ kusalameva

paṇḍito puriso muñceyya nicchāreyya, tampi hitam kālayuttam, na ativelam,

atikkantakālam apariyantavācam na bhāseyya. **Passasīti** nanu paccakkhato

passasi. **Bahubhāṇenāti** bahubhāṇanena. **Kacchapam byasanam gantanti** etam

kacchapam jīvitakkhayam pattanti.

Rājā “maṃ sandhāya bhāsati”ti ñatvā “amhe sandhāya kathesi paṇḍitā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja tvaṃ vā hohi añño vā, yo koci pamāṇātikkantaṃ bhāsanto evarūpaṃ byasanam pāpuṇāti”ti pākaṭam katvā kathesi. Rājā tato paṭṭhāya viramitvā mandabhāṇī ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kacchapo Kokāliko ahosi, dve haṃsapotakā dve mahātherā, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Macchajātakavaṇṇanā (216)

Na mā’yamaggi tapatīti idam Satthā Jetavane viharanto

purāṇadutiyikāpalobhanam ārabba kathesi. Tañhi bhikkhum Satthā

“saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Saccam bhante”ti vutte

“kena ukkaṇṭhāpitosī”ti puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha nam Satthā

“ayam te bhikkhu itthi anatthakārikā, pubbepi tvaṃ etam nissāya sūlena

vijjhitvā aṅgāresu pacitvā khāditabbataṃ patto paṇḍite nissāya jīvitam alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Athekadivasam kevaṭṭā jāle laggaṃ macchaṃ uddharitvā uṇhavalukāpiṭṭhe ṭhapetvā “aṅgāresu naṃ pacitvā khādissāmā”ti sūlaṃ tacchimsu. Maccho macchiṃ ārabha paridevamāno imā gāthā avoca—

131. “Na mā’yamaggi tapati, na sūlo sādhutacchito.

Yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato.

132. So maṃ dahati rāgaggi, cittaṃ cūpatapeti maṃ.

Jālino muñcathā’yirā maṃ, na kāme haññate kvacī”ti.

Tattha **na mā’yamaggi tapatīti** na maṃ ayaṃ aggi tapati, na tāpaṃ janeti, na socayatīti attho. **Na sūloti** ayaṃ sūlopi sādhutacchito maṃ na tapati, na me sokaṃ uppādeti. **Yañca maṃ maññateti** yaṃ pana maṃ macchī evaṃ maññati “aññaṃ macchiṃ so pañcakāmaguṇaratiyā gato”ti, tadeva maṃ tapati socayati. **So maṃ dahatīti** yo panesa rāgaggi, so maṃ dahati jhāpeti. **Cittaṃ cūpatapeti** manti rāgasampayuttakaṃ mama cittameva ca maṃ upatāpeti kilameti viheṭṭeti. **Jālinoti** kevaṭṭe ālapati. Te hi jālassa atthitāya “jālino”ti vuccanti. **Muñcathā’yirā** manti muñcatha maṃ sāminoti yācati. **Na kāme haññate kvacīti** kāme patiṭṭhito¹ kāmena nīyamāno satto na kvaci haññati. Na hi taṃ tumhādisā hanituṃ anucchavikāti paridevati. Atha vā **kāmeti** hetuvacane bhummaṃ, kāmahetu macchiṃ anubandhamāno nāma na kvaci tumhādisēhi haññatīti paridevati. Tasmiṃ khaṇe bodhisatto nadītīraṃ gato tassa macchassa paridevitasaddaṃ sutvā kevaṭṭe upasaṅkamitvā taṃ macchaṃ mocesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpatti-phale

patiṭṭhahi. Tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosinti.

Macchajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Seggujātakavaṇṇanā (217)

Sabbo lokoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Paṇṇika-upāsakaṃ ārabha kathesi. Vatthu Ekakanipāte vitthāritameva. Idhāpi Satthā taṃ “kiṃ upāsaka cirassaṃ āgatosī”ti pucchi. Paṇṇika-upāsako “dhītā me bhante niccaṃ pahaṃsitamukhī, tamahaṃ vīmaṃsitvā ekassa kuladārakassa adāsim, tattha itikattabbatāya tumhākaṃ dassanāya āgantuṃ okāsaṃ na labhin”ti āha. Atha naṃ Satthā “na kho upāsaka idānevesā sīlavatī, pubbepi sīlavatī, tvaṃ ca na idānevetā vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā ahosi. Tadā ayameva Paṇṇika-upāsako “dhītaraṃ vīmaṃsissāmī”ti araṇṇaṃ netvā kilesavasena icchanto viya hatthe gaṇhi. Atha naṃ paridevamānaṃ paṭhamagāthāya ajjhabhāsi—

133. “Sabbo loko attamano ahosi,
Akovidā gāmadhammassa seggu.
Komāri ko nāma tava’jja dhammo,
Yaṃ tvaṃ gahitā pavane parodasī”ti.

Tattha **sabbo loko attamano** ahosīti amma sakalopi sattaloko etissā kāmasevanāya attamano jāto. **Akovidā gāmadhammassa seggūti seggūti** tassā nāmaṃ. Tena tvaṃ pana amma seggu akovidā gāmadhammassa, imasmim gāmadhamme vasaladhamme akusalāsīti vuttaṃ hoti. **Komāri ko nāma¹ tava’jja dhammoti** amma kumāri ko nāmesa² tava ajja sabhāvo. **Yaṃ tvaṃ gahitā pavane parodasīti** tvaṃ³ mayā imasmim pavane santhavavasena hatthe gahitā

1. Komāriko nāma (Syā, I)

2. Kumāriko nāmesa (Syā, I)

3. Yaṃ (Sī)

parodasi na sampatṭicchasi, ko esa tava sabhāvo, kiṃ kumārikāyeva tvanti pucchati.

Taṃ sutvā kumārikā “āma tāta kumārikāyevāhaṃ, nāhaṃ methunadhammaṃ nāma jānāmī”ti vatvā paridevamānā dutiyaṃ gāthamāha—

134. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ,
So me pitā dubbhi vane karoti.
Sā kassa kandāmi vanassa majjihe,
Yo tāyitā so sahasaṃ karotī”ti.

Sā heṭṭhā kathitāyeva. Iti so Paṇṇiko tadā dhītaraṃ vīmaṃsitvā gehaṃ netvā kuladāraḥassa datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne Paṇṇika-upāsako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā dhītā dhītāyeva, pitā pitāyeva ahosi, tassa kāraṇassa paccakkhārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Seggujātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (218)

Saṭṭhassa sāṭṭheyyamidanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsino hi kūṭavāṇijo ca paṇḍitavāṇijo ca dve vāṇijā mittikā¹ hutvā pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūrāpetvā pubbantato aparantaṃ vicaramānā vohāraṃ katvā bahuṃ lābhaṃ labhitvā Sāvattthiṃ paccāgamimsu. Paṇḍitavāṇijo kūṭavāṇijaṃ āha “samma bhaṇḍaṃ bhājemā”ti. Kūṭavāṇijo “ayaṃ dīgharattaṃ dukkhaseyyāya dubbhojanena kilanto attano ghare nānaggarasaṃ bhattaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati, atha sabbampetaṃ bhaṇḍaṃ mayhameva bhavissati”ti cintetvā “nakkhattaṃ na manāpaṃ, divaso na manāpo, sve

1. Pattikā (Sī, Syā, I)

jānissāmi, punadivase jānissāmi”ti kālāṃ khepeti. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo nippīletvā bhājāpetvā gandhamālāṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kadā āgatosī”ti pucchitvā “aḍḍhamāsamatto me bhante āgatassā”ti vatvā “atha kasmā evaṃ papañcaṃ katvā Buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho upāsaka idāneva, pubbepesa kūṭavāṇijoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa vinicchayāmacco ahosi. Tadā gāmaṃ ca nagaravāsī ca dve vāṇijā mittā ahesuṃ. Gāmaṃ nagaravāsissa santike pañca phālasatāni ṭhapesi. So te phāle vikkīṇitvā mūlaṃ gahetvā phālānaṃ ṭhapitaṭṭhāne mūsikavaccaṃ ākiritvā ṭhapesi. Aparabhāge gāmaṃ āgantvā “phāle me dehī”ti āha. Kūṭavāṇijo “phālā te mūsikāhi khādita”ti mūsikavaccaṃ dassesi. Itaro “khāditaṃ hontu, mūsikāhi khādite kiṃ sakkā kātun”ti nhānatthāya tassa puttaṃ ādāya gacchanto ekassa sahāyakassa gehe “imassa katthaci gantuṃ mā adattā”ti vatvā antogabbhe nisīdāpetvā sayāṃ nhāyitvā kūṭavāṇijassa gehaṃ agamāsi. So “putto me kahan”ti āha. Samma tava puttaṃ tīre ṭhapetvā mama udake nimuggakāle eko kulalo āgantvā tava puttaṃ nakhapañjarena gahetvā ākāsaṃ pakkhanto, ahaṃ pāṇiṃ paharitvā viravitvā vāyamantopi mocetuṃ nāsakkhinti. Tvaṃ musā bhaṇasi, kulalā dārake gahetvā gantuṃ samatthā nāma natthīti. Samma hotu, ayuttepi honte¹ ahaṃ kiṃ karomi, kulaleneva te putto nītoti. So taṃ santajjetvā “are duṭṭhacora manussamāraka idāni taṃ vinicchayaṃ gantvā kaḍḍhāpessāmi”ti² nikkhami. So “mama³ ruccanakameva karosī”ti teneva saddhiṃ vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi.

Kūṭavāṇijo bodhisattaṃ āha “ayaṃ sāmi mama puttaṃ gahetvā nhāyituṃ gato, ‘kahan me putto’ti vutte ‘kulalena haṭo’ti āha,

1. Yuttopi hotu ayuttopi (Ka), yuttampi hotu, ayuttampi hotu (Syā)

2. Kathāpessāmīti (Ka)

3. Tava (Sī, I)

vinicchīnatha me aḍḍaṇ”ti. Bodhisatto “saccaṃ bhaṇe”ti itaraṃ pucchi. So āha “āma sāmī, ahaṃ taṃ ādāya gato, senena paḥaṭṭabhāvo saccameva sāmī”ti. Kiṃ pana loke kulalā nāma dārake harantīti. Sāmī ahampi tumhe pucchāmi “kulalā dārake gahetvā ākāse gantum na sakkonti, mūsikā pana ayaphāle khādanti”ti. Idaṃ kiṃ nāmāti. Sāmī mayā etassa ghare pañca phālasatāni ṭhapitāni, svāyaṃ “phālā te mūsikāhi khādītā”ti vatvā “idaṃ te phāle khāditaṃ mūsikānaṃ vaccaṇ”ti vaccaṃ dasseti, sāmī mūsikā ce phāle khādanti, kulalāpi dārake harissanti. Sace na khādanti, senāpi taṃ na harissanti. Eso pana “phālā te mūsikāhi khādītā”ti vadati, tesaṃ khāditaḥbhāvaṃ vā akhāditaḥbhāvaṃ vā jānātha, aḍḍaṇ me vinicchīnathāti. Bodhisatto “saṭṭhassa paṭisaṭṭheyyaṃ katvā jinissāmīti iminā cintitaṃ bhavissatī”ti ñatvā “suṭṭhu te cintitaṃ”ti vatvā imā gāthā avoca—

135. “Saṭṭhassa saṭṭheyyamidaṃ sucintitaṃ,
Paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭaṃ.
Phālaṃ ce khādeyyum mūsikā,
Kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyum.

136. Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā,
Bhavati cāpi nikatino nikatyā.
Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālaṃ,
Mā te puttamahāsi phālanatṭho”ti.

Tattha **saṭṭhassā**ti saṭṭhabhāvena kerāṭikena “ekaṃ upāyaṃ katvā parasantakaṃ khāditaṃ vaṭṭatī”ti saṭṭhassa. **Saṭṭheyyamidaṃ sucintitanti** idaṃ paṭisaṭṭheyyaṃ cintentena tayā suṭṭhu cintitaṃ. **Paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭanti** kūṭassa puggalassa tayā paṭikūṭaṃ suṭṭhu paccoḍḍitaṃ, paṭibhāgaṃ katvā oḍḍitasadisameva katanti attho. **Phālaṃ ce khādeyyum**¹ mūsikāti yadi mūsikā phālaṃ khādeyyum. **Kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyunti** mūsikāsu phāle khādantiṃsu kulalā kiṃkāraṇā kumāraṃ no hareyyum.

1. Adeyyum (Sī, Syā, I)

Kūṭassa hi santikūṭakūṭāti tvaṃ “ahameva mūsikāhi phāle khādāpitapuriso kūṭo”ti maññasi, tādissassa pana kūṭassa imasmim loke bahū kūṭā santi, kūṭassa kūṭāti kūṭapaṭikūṭānaṃ etaṃ nāmaṃ, kūṭassa paṭikūṭā nāma santīti vuttaṃ hoti. **Bhavati cāpi nikatino nikatyāti** nikatino nekatikassa vañcanakapuggalassa nikatyā aparō nikatikārako vañcanakapuriso bhavatiyeva. **Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālanti** ambho naṭṭhaputta purisa etassa naṭṭhaphālassa phālaṃ dehi. **Mā te puttamahāsi phālanatṭhoti** sace hissa phālaṃ na dassasi, puttaṃ te harissati, taṃ te¹ esa mā haratu, phālamassa dehīti. Demi sāmi, sace me puttaṃ detīti. Demi sāmi, sace me phāle detīti. Evaṃ naṭṭhaputto puttaṃ, naṭṭhaphālo ca phālaṃ paṭilabhitvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kūṭavāṇijo idāni kūṭavāṇijova, paṇḍitavāṇijo paṇḍitavāṇijoyeva, vinicchayāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Garahitajātakavaṇṇanā (219)

Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ anabhiratiyā ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Etassa hi paccekam gahitaṃ ārammaṇaṃ nāma natthi, anabhirativāsaṃ vasantaṃ pana taṃ Satthu santikaṃ ānesuṃ. So Satthārā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ”ti vatvā “kimkāraṇā”ti vutte “kilesavasenā”ti āha. Atha naṃ Satthā “ayaṃ bhikkhu kilesa nāma pubbe tiracchānehipi garahito, tvaṃ evarūpe sāsane pabbajito kasmā tiracchānehipi garahitakilesavasena ukkaṇṭhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese vānarayoniyaṃ nibbatti. Tameṇaṃ eko vanacarako

gahetvā ānetvā rañño adāsi. So ciraṃ rājagehe vasamāno vattasampanno ahosi, manussaloke vattamānaṃ kiriyaṃ yebhuyyena aññāsi. Rājā tassa vatte pasīditvā vanacarakaṃ pakkosāpetvā “imaṃ vānaraṃ gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti āṇāpesi, so tathā akāsi. Vānaragaṇo bodhisattassa āgatabhāvaṃ ñatvā tassa dassanattāya mahante pāsānapitṭhe sannipatitvā bodhisattena saddhiṃ sammodaniyaṃ kathaṃ katvā “samma kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vutthosī”ti āha. Bārāṇasiyaṃ rājanivesaneti. Atha kathaṃ muttosīti. Rājā maṃ keḷimakkaṭaṃ katvā mama vatte pasanno maṃ vissajjesīti.

Atha naṃ te vānarā “manussaloke vattamānakiriyaṃ¹ nāma tumhe jānissatha, amhākampi tāva kathetha, sotukāmamhā”ti āhaṃsu. Mā maṃ manussānaṃ kiriyaṃ pucchathāti. Kathetha sotukāmamhāti. Bodhisattopi “manussā nāma khattiyāpi brāhmaṇāpi ‘mayhaṃ mayhan’ti vadanti, hutvā abhāvaṭṭhena aniccatāṃ na jānanti, suṇātha dāni tesaṃ andhabālānaṃ kāraṇaṃ”ti vatvā imā gāthā avoca—

137. “Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me, esā rattiṃ divā kathā.

Dummedhānaṃ manussānaṃ, ariyadhammaṃ apassataṃ.

138. Dve dve gahapatayo gehe, eko tattha amassuko.

Lambatthano veṇikato, atho aṅkitakaṇṇako.

Kīto dhanena bahunā, so taṃ vitudate jananaṃ”ti.

Tattha **hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me**ti desanāsīsamattametāṃ, iminā pana padadvayena dasavidhampi ratanaṃ sabbaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇaṃ khettavatthuraṃ dvipadacatuppadaṇca sabbaṃ dassento “idaṃ me idaṃ me”ti āha. **Esā rattiṃ divā kathā**ti esā manussānaṃ rattiṇca divā ca niccakālaṃ kathā. Aññaṃ pana te “pañcakkhandhā aniccā”ti vā “hutvā na bhavanti”ti vā na jānanti, evameva paridevantā vicaranti. **Dummedhānanti** appapaññānaṃ. **Ariyadhammaṃ apassatanti** ariyānaṃ Buddhādīnaṃ dhammaṃ, ariyaṃ vā niddosaṃ navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ apassantānaṃ esāva kathā. Aññaṃ pana “aniccaṃ vā dukkhaṃ vā”ti tesaṃ kathā nāma natthi.

1. Vattanakiriyaṃ (Sī, I), manussānaṃ kiriyaṃ (Ka)

Gahapatayoti gehe adhipatibhūtā. **Eko tatthā**ti tesu dvīsu gharasāmikesu “eko”ti mātugāmaṃ sandhāya vadati. Tattha **veṇikatoti** kataveṇī, nānappakārena saṇṭhāpitakesakalāpoti attho. **Atho añkitakaṇṇakoti** atha sveva viddhakaṇṇo chiddakaṇṇoti lambakaṇṇataṃ sandhāyāha. **Kīto dhanena bahunā**ti so panesa amassuko lambatthano veṇikato añkitakaṇṇo mātāpitūnaṃ bahuṃ dhanam datvā kīto, maṇḍetvā pasādhettvā yānam āropetvā mahantena parivārena gharaṃ ānīto. **So taṃ vitudate jananti** so gahapati āgatakālato paṭṭhāya tasmim gehe dāsakammakarādibhedam janam “are duṭṭhadāsa duṭṭhadāsi imam na karosī”ti mukhasattīhi vitudati, sāmiko viya hutvā mahājanaṃ vicāreti. Evaṃ tāva “manussaloke ativiya ayuttan”ti manussalokaṃ garahi.

Tam sutvā sabbe vānarā “mā kathetha, mā kathetha, asotabbayuttakam assumhā”ti ubho hi hatthehi kaṇṇe daḥham pidahiṃsu. “Imasmim ṭhāne amhehi idam ayuttam sutan”ti tam ṭhanampi garahitvā aññattha agamaṃsu. So piṭṭhipāsāṇo garahitapiṭṭhipāsāṇoyeva kira nāma jāto.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pākāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Tadā vānaragaṇo Buddhaparisā ahosi, Vānarindo pana ahameva ahosinti.

Garahitajātakavaṇṇanā navamā.

10. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (220)

Sukham jīvitarūposīti idam Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayham vadhāya parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātum nāsakkhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Yasapāṇi¹ nāma rājā rajjaṃ kāresi, Kāḷako nāmassa senāpati ahoṣi. Tadā bodhisatto tasseva purohito ahoṣi nāmena Dhammadhajo nāma, rañño pana sīsappasāḍhanakappako Chattapāṇi nāma. Rājā dhammena rajjaṃ kāreti, senāpati panassa vinicchayaṃ karonto lañjaṃ khādāti parapiṭṭhimamsiko, lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti. Athekadivasaṃ vinicchaye parājito manusso bāhā paggayha kandanto vinicchayā nikkhanto rājupaṭṭhānaṃ gacchantam bodhisattam disvā tassa pādesu patitvā “tumhādisesu nāma sāmi rañño atthañca dhammañca anusāsantesu Kāḷakasenāpati lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti”ti attano parājītabhāvaṃ bodhisattassa kathesi. Bodhisatto kāruṇṇaṃ uppādetvā “chi bhaṇe, aḍḍaṃ te vinicchinnissāmī”ti taṃ gahetvā vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi. Mahājano sannipati, bodhisatto taṃ aḍḍaṃ paṭivinicchinitvā sāmikaññeva sāmikaṃ akāsi.

Mahājano sādhuḷkāraṃ adāsi, so saddo mahā ahoṣi. Rājā taṃ sutvā “kiṃ saddo nāmeso”ti pucchi. Deva Dhammadhajapaṇḍitena dubbinnicchito aḍḍo suvinicchito, tatresa sādhuḷkārasaddoti. Rājā tuṭṭho bodhisattam pakkosāpetvā “aḍḍo kira te ācariya vinicchito”ti pucchi. “Āma mahārāja, Kāḷakena dubbinnicchitam aḍḍaṃ vinicchinnin”ti vutte “ito dāni paṭṭhāya tumheva aḍḍaṃ vinicchinnatha, mayhañca kaṇṇasukhaṃ bhavissati lokassa ca vuḍḍhī”ti vatvā anicchantampi taṃ “sattānuddayāya vinicchaye nisīdathā”ti yācitvā sampaṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya bodhisatto vinicchaye nisīdati, sāmikeyeva sāmike karoti.

Kāḷako tato paṭṭhāya lañjaṃ alabhanto lābhato parihāyitvā bodhisattassa āghātaṃ bandhitvā “mahārāja Dhammadhajapaṇḍito tava rajjaṃ pattheti”ti bodhisattam rañño antare paribhindi. Rājā asaddahanto “mā evaṃ avacā”ti paṭikkhipitvā puna tena “sace me na saddahatha, tassāgamanakāle vātapānena oloketha. Athānena sakalanagarassa attano hatthe katabhāvaṃ passissathā”ti vutte rājā tassa aḍḍakāraḷakapariṣaṃ disvā “etasseva pariṣā”ti saññāya bhijjitvā “kiṃ

1. Pāyāsapāṇi (Sī)

karoma senāpatī”ti pucchi. Deva etaṃ māretuṃ vaṭṭatīti. Oḷārikadosaṃ apassantā kathaṃ māressāmāti. Attheko upāyoti. Katarūpāyoti. Asayhamassa kammaṃ āropetvā¹ taṃ kātuṃ asakkontaṃ taṃ tena dosena māressāmāti. Kiṃ pana asayhakammanti. Mahārāja uyyānaṃ nāma sārabhūmiyaṃ ropitaṃ paṭijaggiyamānaṃ tīhi catūhi² saṃvaccharehi phalaṃ deti. Tumhe taṃ pakkosāpetvā “sve uyyānaṃ kīḷissāma, uyyānaṃ me māpehi”ti vadatha, so māpetuṃ na sakkhissati. Atha naṃ tasmim̐ dose māressāmāti.

Rājā bodhisattaṃ āmantetvā paṇḍita mayhaṃ purāṇa-uyyāne ciraṃ kīḷimha, idāni nava-uyyāne kīḷitukāmamha, sve kīḷissāma, uyyānaṃ no māpehi, sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthīti. Bodhisatto “Kāḷakena lañjaṃ alabhamānena rājā antare paribhinno bhavissati”ti ñatvā “sakkonto jānissāmi mahārāja”ti vatvā gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā cintayamāno sayane nipajji, Sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento bodhisattassa cittaṃ ñatvā vegenāgantvā sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhatvā “kiṃ cintesi paṇḍitā”ti pucchi. Kosi tvanti. Sakkohamasmīti. Rājā maṃ uyyānaṃ māpehīti āha, taṃ cintemīti. Paṇḍita mā cintayi, ahaṃ te Nandanavanacittalatāvanasadisaṃ uyyānaṃ māpessāmi, katarasmim̐ ṭhāne māpemīti. Asukaṭṭhāne māpehīti. Sakko māpetvā devapurameva gato.

Punadivase bodhisatto uyyānaṃ paccakkhato disvā gantvā rañño ārocesi “niṭṭhitaṃ te mahārāja uyyānaṃ, kīḷassū”ti. Rājā gantvā aṭṭhārasahatthena manosilāvaṇṇena pākārena parikkhittaṃ dvāraṭṭālakasampannaṃ pupphaphalabhārābhāritanānārukkhaṭṭimaṇḍitaṃ uyyānaṃ disvā Kāḷakaṃ pucchi “paṇḍitena amhākaṃ vacanaṃ kataṃ, idāni kiṃ karomā”ti. Mahārāja ekarattena uyyānaṃ māpetuṃ sakkonto rajjaṃ gahetuṃ kiṃ na sakkotīti. Idāni kiṃ karomāti. Aparampi naṃ asayhakammaṃ kāremāti. Kiṃ kammaṃ nāmāti. Sattaratanamayaṃ pokkharāṇim̐ māpemāti. Rājā “sādhū”ti bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya uyyānaṃ tāva te

1. Ārocetvā (Sī, I)

2. Dvīhi catūhi (Sī, I)

māpitaṃ, etassa pana anucchavikaṃ sattaratanamayaṃ pokkharāṇiṃ māpehi. Sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Bodhisatto “sādhu mahārāja, sakkonto māpessāmi”ti-āha. Athassa Sakko pokkharāṇiṃ māpesi sobhaggappattaṃ satatitthaṃ saḥassavaṇkaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ Nandanapokkharāṇisadisam.

Punadivase bodhisatto tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi “māpitā deva pokkharāṇī”ti. Rājā tampidisvā “idāni kiṃ karomā”ti Kāḷakaṃ pucchi. Uyyānassa anucchavikaṃ gehaṃ māpetuṃ āṇāpehi devāti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “idāni ācariya imassa uyyānassa ceva pokkharāṇiyā ca anucchavikaṃ sabbadantamayaṃ gehaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Athassa Sakko gehampi māpesi. Bodhisatto punadivase tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti Kāḷakaṃ pucchi. “Gehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpetuṃ āṇāpehi mahārājā”ti āha. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita imassa dantamayagehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpehi, maṇi-ālokena vicarissāma. Sace māpetuṃ na sakkosi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Athassa Sakko maṇimpi māpesi.

Bodhisatto punadivase taṃ paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karissāmā”ti Kāḷakaṃ pucchi. Mahārāja Dhammadhajabrāhmaṇassa icchiticchitadāyikā devatā atthi maññe, idāni yaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, taṃ āṇāpehi. Caturaṅgasamannāgataṃ nāma manussaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, tasmā “caturaṅgasamannāgataṃ me uyyānapālaṃ māpehi”ti taṃ vadāhīti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya tayā amhākaṃ uyyānaṃ, pokkharāṇī, dantamayapāsādo, tassa ālokakaraṇatthāya maṇiratanañca māpitaṃ, idāni me uyyānarakkhakaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Bodhisatto “hotu, labhamāno jānissāmi”ti gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā nipanno paccūsakāle pabujjhivā sayanapīḷhe nisinno cintesi “Sakko devarājā yaṃ attanā sakkā māpetuṃ, taṃ māpesi, caturaṅgasamannāgataṃ pana uyyānapālaṃ na sakkā māpetuṃ, evaṃ

sante paresaṃ hatthe maraṇato araṇṇe anāthamarāṇameva varataran”ti. So kassaci anārocetvā pāsādā otaritvā aggadvāreneva nagarā nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhamūle sataṃ dhammaṃ āvajjamāno nisīdi.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vanacarako viya hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “brāhmaṇa tvaṃ sukhumālo, adiṭṭhapubbadukkharūpo¹ viya imaṃ araṇṇaṃ pavisitvā kiṃ karonto nisinnosī”ti imamatthaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha—

139. “Sukhaṃ jīvitarūposi, raṭṭhā vivanamāgato.

So ekako rukkhamūle², kapaṇo viya jhāyasi”ti.

Tattha **sukhaṃ jīvitarūposīti** tvaṃ sukhena jīvitasadisō sukhedhito sukhaparihato viya. **Raṭṭhāti** ākiṇṇamanussatṭhānā. **Vivanamāgatoti** nirudakaṭṭhānaṃ araṇṇaṃ pavitṭho. **Rukkhamūleti** rukkhasamīpe. **Kapaṇo viya jhāyasīti** kapaṇo viya ekako nisinno jhāyasi pajjhāyasi, kiṃ nāmetaṃ cintesīti pucchi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

140. “Sukhaṃ jīvitarūposmi, raṭṭhā vivanamāgato.

So ekako rukkhamūle², kapaṇo viya jhāyāmi.

Sataṃ dhammaṃ anussaran”ti.

Tattha **sataṃ dhammaṃ anussaranti** samma saccametaṃ, ahaṃ sukhaṃ jīvitarūpo raṭṭhā ca vivanamāgato, sohaṃ ekakova imasmim rukkhamūle nisīditvā kapaṇo viya jhāyāmi. Yaṃ pana vadesi “kiṃ nāmetaṃ cintesī”ti, taṃ te pavedemi “sataṃ dhammaṃ”ti. Ahañhi³ sataṃ dhammaṃ anussaranto idha nisinno. **Sataṃ dhammanti** Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṃ sataṃ sappurisānaṃ paṇḍitānaṃ dhammaṃ. Lābho alābho yaso ayaso nindā pasaṃsā sukhaṃ dukkhanti ayañhi aṭṭhavidho lokadhammo. Iminā pana abbhāhatā santo na kampanti na pavedhenti, ayamettha akampanasaṅkhāto sataṃ dhammo imaṃ anussaranto nisinnomhīti dīpeti.

1. Abhidukkharūpo (Ka)

2. Araññasimim rukkhamūle (Sī, Syā, I)

3. Taṃ te pavedemi. Ahañhi (Sī)

Atha naṃ Sakko evaṃsante brāhmaṇa imasmim̐ ṭhāne kasmā nisinnosīti. Rājā caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ āharāpeti, tādisaṃ na sakkomi laddhum̐, sohaṃ “kiṃ me parassa hatthe maraṇena, araṇṇaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ marissāmi”ti cintetvā idhāgantvā nisinnoti. Brāhmaṇa ahaṃ Sakko devarājā, mayā te uyyānādīni māpitāni, caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpetum̐ na sakkā, tumhākaṃ raṇṇo sīsappasādhana-kappako Chattapāṇi nāma, so caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati etaṃ kappakaṃ uyyānapālaṃ kātuṃ vadehīti. Iti sakko bodhisattassa ovādaṃ datvā “mā bhāyī”ti samassāsetvā attano devapurameva gato.

Bodhisatto gehaṃ gantvā bhutta-pātarāso rājadvāraṃ gantvā Chattapāṇiṃpi tattheva disvā hatthe gahetvā “tvaṃ kira samma Chattapāṇi caturaṅgasamannāgato”ti pucchitvā “ko te mayhaṃ caturaṅgasamannāgatabhāvaṃ ācikkhī”ti vutte “Sakko devarājā”ti vatvā “kiṃkaraṇā ācikkhī”ti puṭṭho “iminā nāma kāraṇena”ti sabbaṃ ācikkhi. So “āma ahaṃ caturaṅgasamannāgato”ti āha. Atha naṃ bodhisatto hatthe gahetvā raṇṇo santikaṃ gantvā “ayaṃ mahārāja Chattapāṇi caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati imaṃ uyyānapālaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ rājā “tvaṃ kira caturaṅgasamannāgato”ti pucchi. Āma mahārājāti. Katamehi caturaṅgehi samannāgatosīti.

Anusūyako ahaṃ deva, amajjapāyako ahaṃ.

Nisnehako ahaṃ deva, akkodhanaṃ adhiṭṭhitoti.

Mayhañhi mahārāja usūyā nāma natthi, majjaṃ me na pivitapubbaṃ, paresu me sneho vā kodho vā na bhūtapubbo. Imehi catūhi aṅgehi samannāgatomhīti.

Atha naṃ rājā bho Chattapāṇi “anusūyakosmī”ti vadasīti. Āma deva anusūyakomhīti. Kiṃ ārammaṇaṃ disvā anusūyako jātosīti. Suṇāhi devāti attano anusūyakakāraṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ.
So maṃ atthe nivedesi¹, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tassattho—ahaṃ deva pubbe imasmiṃyeva Bārāṇasīnagare tādisova
rājā hutvā itthiyā kāraṇā purohitaṃ bandhāpesiṃ.

“Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare.
Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti²—

imasmiṃhi jātake āgatanayeneva ekasmiṃ kāle ayaṃ Chattapāṇi rājā hutvā
catusaṭṭhiyā pādamūlikehi saddhiṃ sampadussitvā bodhisattaṃ attano
manorathaṃ apūrentaṃ nāsetukāmāya deviyā paribhinno bandhāpesi. Tadā
naṃ bandhitvā ānīto bodhisatto yathābhūtaṃ deviyā dosaṃ āropetvā³ sayāṃ
mutto raññā bandhāpīte sabbepi te pādamūlike mocetvā “etesañca deviyā ca
aparādhaṃ khamatha mahārājā”ti ovadī. Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva
vitthārato veditabbaṃ. Taṃ sandhāyāha—

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ.
So maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tadā pana sohaṃ cintesiṃ “ahaṃ soḷasa sahassa-itthiyo pahāya etaṃ
ekameva kilesavasena saṅgaṇhantopi santappetuṃ nāsakkhīṃ, evaṃ
duppūraṇīyānaṃ itthīnaṃ kujjhaṇaṃ nāma nivatthavatthe kilissante ‘kasmā
kilissasī’ti kujjhanasadisāṃ hoti, bhuttabhatte gūthabhāvaṃ āpajjante
‘kasmā etaṃ sabhāvaṃ āpajjasī’ti kujjhanasadisāṃ hoti⁴. ‘Ito dāni paṭṭhāya
yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva kilesaṃ nissāya mayi usūyā mā
upparijjatū”ti adhiṭṭhahīṃ. Tato paṭṭhāya anusūyako jāto. Idaṃ sandhāya
“tasmāhaṃ anusūyako”ti āha.

Atha naṃ rājā “samma Chattapāṇi kiṃ ārammaṇaṃ disvā amajjapo
jātosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha—

1. Nivesesi (Sī, Syā, I)

2. Khu 5. 28 piṭṭhe.

3. Ārocetvā (Sī, Syā, I)

4. Kujjhanasadisāṃ viya hoti (I)

“Matto ahaṃ mahārāja, puttamaṃsaṇi khādayim.
Tassa sokenaṃ phuṭṭho, majjapāṇaṃ vivajjayin”ti.

Ahaṃ mahārāja pubbe tādiso Bārāṇasirājā hutvā majjena vinā vattitum
nāsakkhim, amaṃsakabhattampi bhuñjitum nāsakkhim. Nagare
uposathadivasesu māghāto hoti, bhattakārako pakkhassa terasiyaññeva
maṃsaṃ gahetvā ṭhapesi, taṃ dunnikkhittaṃ sunakhā khādimsu.
Bhattakārako uposathadivase maṃsaṃ alabhitvā rañño
nānaggarasabhojanaṃ pacitvā pāsādaṃ āropetvā upanāmetum asakkonto
devim upasaṅkamitvā “devi ajja me maṃsaṃ na laddhaṃ,
amaṃsakabhojanaṃ nāma upanāmetum na sakkomi, kinti karomī”ti āha.
Tāta mayhaṃ putto raññā piyo manāpo, puttaṃ me disvā rājā tameva
cumbanto parissajanto attano atthibhāvampi na jānāti, ahaṃ puttaṃ
maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpeyyaṃ, rañño puttena saddhim kīlanakāle
tvaṃ bhattaṃ upaneyyāsīti. Sā evaṃ vatvā attano puttaṃ alaṅkatābharaṇaṃ¹
maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpesi. Rañño puttena saddhim kīlanakāle
bhattakārako bhattaṃ upanāmesi. Rājā surāmadamatto pātiyaṃ² maṃsaṃ
adisvā “maṃsaṃ kahan”ti pucchitvā “ajja deva uposathadivasaṃ
māghātātāya³ maṃsaṃ na laddhaṃ”ti vutte “mayhaṃ maṃsaṃ nāma
dullabhaṃ”ti vatvā ūrumhi nisinnassa piyaputtassa gīvaṃ vaṭṭetvā⁴
jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhattakārakassa purato khipitvā “vegena sampādetvā
āharā”ti āha. Bhattakārako tathā akāsi, rājā puttamaṃsena bhattaṃ bhuñji.
Rañño bhayena ekopi kanditum vā roditum vā kathetum vā samattho nāma
nāhosi.

Rājā bhuñjitvā sayanapiṭṭhe niddaṃ upagantvā paccūsakāle pabujjhivā
vigatamado “puttaṃ me ānethā”ti āha. Tasmim kāle devī kandamānā
pādamūle pati. “Kim bhadde”ti ca vutte “deva hiyyo te puttaṃ māretvā
puttamaṃsena bhattaṃ bhuttaṃ”ti āha. Rājā puttasaṅkena roditvā kanditvā
“idaṃ me dukkhaṃ surāpāṇaṃ nissāya uppannaṃ”ti surāpāṇe dosaṃ disvā
“ito paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva evarūpaṃ

1. Lalitadāraṇaṃ (Sī, I), pilandhanakumāraṃ (Syā)

2. Pākiyaṃ (Sī)

3. Uposathamāghātātāya (Sī), uposathe māghātātāya (Syā, I)

4. Vaṭetvā (Sī, I), piṭetvā (Ka)

vināsakārakaṃ suraṃ nāma na pivissāmī”ti paṃsuṃ gahetvā mukhaṃ puñchitvā adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya majjaṃ nāma na pivim. Imamatthaṃ sandhāya “matto ahaṃ mahārājā”ti imaṃ gāthamāha.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana samma Chattapāṇi ārammaṇaṃ disvā nisneho jātosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha—

“Kitavāso nāmahaṃ rāja, putto paccekabodhi me.

Pattaṃ bhinditvā cavito, nisneho tassa kāraṇā”ti.

Mahārāja pubbe ahaṃ Bārāṇasiyaṃyeva Kitavāso nāma rājā. Tassa me putto vijāyi. Lakkhaṇapāṭhakā taṃ disvā “mahārāja ayaṃ kumāro pāṇīyaṃ alabhitvā marissatī”ti āhaṃsu. “Duṭṭhakumāro”tissa nāmaṃ ahosi. So viññutaṃ patto oparajjaṃ kāresi, rājā kumāraṃ purato vā pacchato vā katvā vicari, pāṇīyaṃ alabhitvā maraṇabhayena cassa catūsu dvāresu antonagaresu ca tattha tattha pokkharāṇīyo kāresi, catukkādīsu maṇḍape kāretvā pāṇīyacāṇīyo ṭhapāpesi. So ekadivase alaṅkatapaṭiyatto pātova uyyānaṃ gacchanto antarāmagge Paccekabuddhaṃ passi. Mahājanopi Paccekabuddhaṃ disvā tameva vandati pasāmsati, añjaliṅcassa paggaṇhāti.

Kumāro cintesi “mādisena saddhiṃ gacchantā imaṃ muṇḍakaṃ vandanti pasāmsanti, añjaliṅcassa paggaṇhantī”ti. So kupito hatthikkhandhato oruyha Paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā “laddhaṃ te samaṇa bhattaṃ”ti vatvā “āma kumārā”ti vutte tassa hatthato pattaṃ gahetvā bhūmiyaṃ pātetvā saddhiṃ bhattena madditvā pādappahārena cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. Paccekabuddho “naṭṭho vatāyaṃ satto”ti tassa mukhaṃ olokesi. Kumāro “ahaṃ samaṇa Kitavāsarañño putto, nāmena Duṭṭhakumāro nāma, tvaṃ me kuddho akkhīni ummīletvā olokento kiṃ karissasī”ti āha.

Paccekabuddho chinnabhatto hutvā vehāsaṃ abbhuggantvā uttarahimavante Nandanamūlapabbhārameva gato. Kumārassāpi taṅkhaṇaṇṇeva pāpakammaṃ paripacci. So “ḍayhāmi ḍayhāmī”ti samuggatasarīraḍāho tattheva pati. Tattha tattheva yattakaṃ pāṇīyaṃ, tattakaṃ pāṇīyaṃ sabbaṃ chijji, mātikā¹ sussimsu, tattheva

jīvitakkhayaṃ patvā Avīcimhi nibbatti. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā puttāsokena abhibhūto cintesi “ayaṃ me soko piyavatthuto uppajji, sace me sneho nābhavissa, soko na uppajjissa, ito dāni me paṭṭhāya saviññāṇake vā aviññāṇeke vā kismiñci vatthusmiṃ sneho nāma mā uppajjatū”ti adhiṭṭhāsi, tato paṭṭhāya sneho nāma natthi. Taṃ sandhāya “kitavāso nāmāhan”ti gāthamāha.

Tattha **putto paccekabodhi me. Pattam bhinditvā cavitoti** mama putto paccekabodhipattam bhinditvā cavitoti attho. **Nisneho tassa kāraṇāti** tadā uppannasnehavatthussa kāraṇa ahaṃ nisneho jātoti attho.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana samma ārammaṇaṃ disvā nikkodho jātosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha—

“Arako hutvā mettacittaṃ, satta vassāni bhāvayim.
Satta kappe brahmaloke, tasmā akkodhano ahan”ti.

Tassattho—ahaṃ mahārāja Arako nāma tāpaso hutvā satta vassāni mettacittaṃ bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmaloke vasiṃ, tasmā ahaṃ dīgharattaṃ mettābhāvanāya āciṇṇapariciṇṇattā akkodhano jātoti.

Evam Chattapāṇinā attano catūsu aṅgesu kathitesu rājā parisāya inghitasaññaṃ adāsi. Taṃkhaṇaṇṇeva amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca utṭhahitvā “are laṇjakhādaka duṭṭhacora tvaṃ laṇjaṃ alabhitvā paṇḍitaṃ upavaditvā māretukāmo jāto”ti Kālakaṃ senāpatiṃ hatthapādesu gahetvā rājanivesanā otāretvā gahitagahiteheva pāsāṇamuggarehi sīsaṃ bhinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pādesu gahetvā kaḍḍhantā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesum. Tato paṭṭhāya rājā dhammena rajjaṃ karento yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Kāḷakasenāpati Devadatto ahosi, Chattapāṇikappako Sāriputto, Sakko Anuruddho, Dhammadhajo pana ahameva ahosin”ti.

Dhammadhajajātakavaṇṇanā dasamā.

Bīraṇathambhavaggo sattamo.

Tassuddānaṃ

Somadattañca Ucchiṭṭhaṃ, Kuru Puṇṇanadīpi ca.

Kacchapamacchaseggu ca, Kūṭavāṇijagaraḥi.

Dhammadhajanti te dasa.

8. Kāsāvavagga

1. Kāsāvajātakavaṇṇanā (221)

Anikkasāvo kāsāvanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṃ. Ekasmiṃ samaye Dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ Veḷuvane viharati. Devadattopi attano anurūpāya dussīlaparisāya parivuto Gayāsīse viharati. Tasmīṃ samaye Rājagahavāsino chandakaṃ saṅgharitvā¹ dānaṃ sajjayīmsu. Atheke vohāratthāya āgatavāṇijo imaṃ sātakaṃ vissajjetvā “mampi pattikaṃ karoṭhā”ti mahagghaṃ gandhakāsāvaṃ adāsi. Nāgarā mahādānaṃ pavattayīmsu, sabbaṃ chandakena saṅkaḍḍhitaṃ kahāpaṇeḥeva niṭṭhāsi. So sātako atireko ahosi. Mahājano sannipatitvā “ayaṃ gandhakāsāvasātako atireko, kassa naṃ dema, kiṃ Sāriputtattherassa, udāhu Devadattassā”ti mantayīmsu.

Tattheke “Sāriputtattherassā”ti āhaṃsu. Apare “Sāriputtatthero katipāhaṃ vasitvā yathārucci pakkamissati, Devadattatthero pana nibaddhaṃ amhākaṃ nagameva upanissāya viharati, maṅgalāmaṅgalesu ayameva

1. Saṃharitvā (Syā, I)

amhākaṃ avassayo, Devadattassa dassāmā”ti āhaṃsu. Sambahulikaṃ karontesupi “Devadattassa dassāmā”ti vattāro bahutarā ahesuṃ, atha naṃ Devadattassa adamsu. Devadatto tassa dasā chindāpetvā ovaṭṭikaṃ sabbāpetvā rajāpetvā suvaṇṇapaṭṭavaṇṇaṃ katvā pārupi. Tasmim kāle tiṃsamattā bhikkhū Rājagahā nikkhamitvā Sāvattiṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā katapaṭṭisanthārā taṃ pavattiṃ ārocetvā “evaṃ bhante attano ananucchavikaṃ arahaddhajaṃ pārupi”ti ārocesuṃ. Satthā “na Devadatto bhikkhave Devadatto idāneva attano ananurūpaṃ arahaddhajaṃ paridahati, pubbepe paridahiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese hatthikule nibbattitvā vayappatto asīṭisahassamattavāraṇaparivāro yūthapati hutvā araṇṇāyatane vasati. Atheko duggatamanusso Bārāṇasiyaṃ viharanto dantakāravīthiyaṃ dantakāre dantavalayādīni karonte disvā “hatthidante labhitvā gaṇhissathā”ti pucchi. Te “āma gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. So āvudhaṃ ādāya kāsāvavattavasano Paccekabuddhavesaṃ gaṇhitvā paṭṭisākaṃ paṭimuñcitvā hatthivīthiyaṃ tathā āvudhena hatthiṃ māretvā dante ādāya Bārāṇasiyaṃ vikkiṇanto jīvikaṃ kappesi. So aparabhāge bodhisattassa parivārahatthiṇaṃ sabbapacchimāṃ hatthiṃ māretuṃ ārabhi. Hatthino devasikaṃ hatthiṃ parihāyantesu “kena nu kho kāraṇena hatthino parihāyanti”ti bodhisattassa ārocesuṃ.

Bodhisatto pariggaṇhanto “Paccekabuddhavesaṃ gahe tvā hatthivīthipariyante eko puriso tiṭṭhati, kacci nu kho so māreti, pariggaṇhissāmi naṃ”ti ekadivasaṃ hatthiṃ purato katvā sayāṃ pacchato ahosi. So bodhisattaṃ disvā āvudhaṃ ādāya pakkhandi. Bodhisatto nivattitvā tithi “bhūmiyaṃ pothetvā māressāmi naṃ”ti soṇḍaṃ pasāretvā tena paridahitāni kāsāvāni disvā “imaṃ arahaddhajaṃ mayā garuṃ kātuṃ vaṭṭati”ti soṇḍaṃ paṭisaṃharitvā “ambho purisa nanu esa arahaddhajo ananucchaviko tuyhaṃ, kasmā etaṃ paridahasī”ti imā gāthā avoca—

141. “Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vatthaṃ paridahissati.

Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

142. Yo ca vantakasāva'ssa, sīlesu susamāhito.

Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī"ti.

Tattha **anikkasāvoti** kasāvo vuccati rāgo doso moho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāḷheyyaṃ thambho sārambho māno atimāno mado pamādo, sabbe akusalā dhammā sabbe duccharitā sabbaṃ bhavagāmikammaṃ diyaḍḍhakilesasahassaṃ, eso kasāvo nāma. So yassa puggalassa appahīno santānato anissaṭṭho anikkhanto, so anikkasāvo nāma. **Kāsāvanti** kasāyarasapītaṃ arahaddhajabhūtaṃ. **Yo vatthaṃ paridahissatī**¹ yo evarūpo hutvā evarūpaṃ vatthaṃ paridahissati² nivāseti ceva pārupati ca. **Apeto damasaccenāti** indriyadamasāṅkhātena damena ca nibbānasaṅkhātena ca paramatthasaccena apeto parivajjito. Nissakkatthe vā karaṇavacanaṃ, etasmā damasaccā apetoti attho. "Saccan"ti cettha vacīsaccaṃ catusaccampi vaṭṭatiyeva. **Na so kāsāvamarahatīti** so puggalo anikkasāvattā arahaddhajaṃ kāsāvaṃ na arahati ananucchaviko etassa.

Yo ca vantakasāva'ssāti yo pana puggalo yathāvuttasseva kasāvassa vantattā³ vantakasāvo assa. **Sīlesu susamāhitoti** maggasīlesu ceva phalasīlesu ca sammā āhito, ānetvā ṭhapito viya tesu patiṭṭhito. Tehi sīlehi samaṅgībhūtassetāṃ adhivacanaṃ. **Upetoti** samannāgato. **Damasaccenāti** vuttappakārena damena ca saccena ca. **Sa ve kāsāvamarahatīti** so evarūpo puggalo imaṃ arahaddhajaṃ kāsāvaṃ arahati.

Evam bodhisatto tassa purisassa imaṃ kāraṇaṃ kathetvā "ito paṭṭhāya 'mā idha āgami, āgacchasi ce, jīvitaṃ te natthi'ti" tajjetvā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi "tadā hatthimārakapuriso Devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosin"ti.

Kāsāvajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Paridahessatī (Sī, I)

2. Paridahessati (Sī, I)

3. Abhavā (Sī, I)

2. Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā (222)

Idaṃ tadācariyavacoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto nāma kakkhaḷo pharuso sāhasiko Sammāsambuddhe abhimāre payojesi, silaṃ pavijjhi, Nālāgiriṃ payojesi, khantimettānuddayamattampissa Tathāgate natthī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese Mahānandiyō nāma vānaro ahosi, kaniṭṭhabhātiko panassa Cūḷanandiyō nāma. Te ubhopi asītisahassavānaraparivārā Himavantapadese andhamātaraṃ paṭijaggantā vāsaṃ kappesuṃ. Te mātaraṃ sayanagumbe ṭhapetvā araṇṇaṃ pavisitvā madhurāṇi phalāphalāṇi mātuyā pesenti. Āharaṇakavānarā tassā na denti, sā khudāpīṭitā aṭṭhicammāvasesā kisā ahosi. Atha naṃ bodhisatto āha “mayāṃ amma tumhākaṃ madhuraphalāphalāṇi pesema, tumhe kasmā milāyathā”ti. Tāta nāhaṃ labhāmīti. Bodhisatto cintesi “mayi yūthaṃ pariharante mātā me nassissati, yūthaṃ pahāya mātaraṃyeva paṭijaggissāmī”ti. So Cūḷanandiyāṃ pakkosivā “tāta tvaṃ yūthaṃ parihara, ahaṃ mātaraṃ paṭijaggissāmī”ti āha. Sopi naṃ “bhātika mayhaṃ yūthapariharaṇena kammaṃ natthi, ahampi mātarameva paṭijaggissāmī”ti āha. Iti te ubhopi ekacchanda hutvā yūthaṃ pahāya mātaraṃ gahetvā Himavantaṃ oruyha paccante nigrodharukkhe vāsaṃ kappetvā mātaraṃ paṭijaggimsu.

Atheko Bārāṇasivāsī Brāhmaṇamaṇavo Takkasilāyaṃ disāpāmoikkhassa ācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā “gamissāmī”ti ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjānubhāvena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ñatvā “tāta tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, evarūpānaṃ na sabbakālaṃ ekasadisameva ijjhati, mahāvināsaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇissasi¹, mā tvaṃ kakkhaḷo hohi, pacchānutāpanakāraṇaṃ kammaṃ mā

1. Pāpuṇissanti (Sī), passissati (Syā), passanti (I)

karī”ti ovaditvā uyyojesi. So ācariyaṃ vanditvā Bārāṇasim gantvā gharāvāsaṃ gahetvā aññehi sippehi jīvikam kappetuṃ asakkonto “dhanukoṭim nissāya jīvissāmi, luddakammaṃ katvā jīvikam kappessāmi”ti Bārāṇasito nikkhamitvā paccantagāmake vasanto dhanukalāpasannaddho araṇṇaṃ pavisitvā nānāmiḡe māretvā maṃsavikkayena jīvikam kappesi. So ekadivasaṃ araṇṇe kiñci alabhitvā āgacchanto aṅgaṇapariyante ʘhitam nigrodharukkham disvā “api nāmettha kiñci bhaveyyā”ti nigrodharukkhabhimukho pāyāsi.

Tasmim khaṇe ubhopi te bhātaro mātaraṃ phalāni khādāpetvā purato katvā viṭapabbhantare nisinnā taṃ āgacchantam disvā “kiṃ no mātaraṃ karissatī”ti sākchantare niliyimsu. Sopi kho sāhasikapuriso rukkhamūlaṃ āgantvā taṃ tesam mātaraṃ jarādubbalaṃ andham disvā cintesi “kiṃ me tucchahatthagamanena imaṃ makkaṭim vijjhitvā gahetvā gamissāmi”ti. So tassā vijjhanatthāya dhanuṃ gaṇhi. Taṃ disvā bodhisatto “tāta Cūḷanandiya eso me puriso mātaraṃ vijjhitukāmo, ahamassā jīvitadānaṃ dassāmi, tvaṃ mamaccayena mātaraṃ paṭijaggeyyāsī”ti vatvā sākchantarā nikkhamitvā “bho purisa mā me mātaraṃ vijjhi, esā andhā jarādubbalā, ahamassā jīvitadānaṃ demi, tvaṃ etaṃ amāretvā maṃ mārehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So nikkaruṇo bodhisattaṃ vijjhitvā pātetvā mātarampissa vijjhituṃ puna dhanuṃ sannayhi. Taṃ disvā Cūḷanandiyo “ayaṃ me mātaraṃ vijjhitukāmo, ekadivasampi kho me mātā jīvamānā laddhajīvitāyeva nāma hoti, jīvitadānamassā dassāmi”ti sākchantarā nikkhamitvā “bho purisa mā me mātaraṃ vijjhi, ahamassā jīvitadānaṃ dammi, tvaṃ maṃ vijjhitvā amhe dve bhātike gahetvā amhākaṃ mātu jīvitadānaṃ dehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So tampi vijjhitvā pātetvā “ayaṃ makkaṭī ghare dārakānaṃ bhavissatī”ti mātarampi tesam vijjhitvā pātetvā tayopi kājenādāya gehābhimukho pāyāsi.

Athassa pāpapurisassa gehe asani patitvā bhariyañca dve dārake ca geheneva saddhim jhāpesi, piṭṭhivaṃsathūṇamattaṃ avasissi. Athassa naṃ gāmadvāreyeva eko puriso disvā taṃ pavattim ārocesi. So

puttadārasokena abhibhūto tasmimyeva ṭhāne maṃsakājañca dhanuñca chaḍḍetvā vattham pahāya naggo bāhā paggayha paridevamāno gantvā gharam pāvisi. Athassa sā thūṇā bhijjitvā sīse patitvā sīsam bhindi, pathavī vivaram adāsi, avīcito jālā uṭṭhahi. So pathaviyā giliyamāno ācariyassa ovādam saritvā “imam vata kāraṇam disvā Pārāsariyabrāhmaṇo mayham ovādamadāsī”ti paridevamāno imam gāthādvayamāha—

143. “Idam tadācariyavaco, Pārāsariyo¹ yadabravi.

Māsu tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

144. Yāni karoti puriso, tāni attani passati.

Kalyāṇakārī kalyāṇam, pāpakārī ca pāpakam.

Yādisam vapate bījam, tādisam harate phalam”ti.

Tassattho—yaṃ Pārāsariyo¹ brāhmaṇo abravi “māsu tvaṃ pāpaṃ akarī, yaṃ kataṃ pacchā tvaññeva tapeyyā”ti, idam taṃ ācariyassa vacanam. Yāni kāyavacīmanodvārehi kammāni puriso karoti, tesam vipākam paṭilabhanto tāniyeva attani passati. Kalyāṇakammakārī kalyāṇam phalamanubhoti, pāpakārī ca pāpakameva hīnam lāmakam aniṭṭhaphalam anubhoti. Lokasmimpi hi yādisam vapate bījam, tādisam harate phalam, bījānurūpaṃ bījānucchavikameva phalam harati gaṇhāti anubhavatīti. Iti so paridevanto pathaviṃ pavisitvā Avīcimahāniraye nibbatti.

Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva, pubbepi kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā luddakapuriso Devadatto ahosi, disāpāmokkho ācariyo Sāriputto, Cūlanandiyo Ānando, mātā Mahāpajāpatigotamī, Mahānandiyo pana ahameva ahosin”ti.

Cūlanandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Puṭabhattajātakavaṇṇanā (223)

Name namantassa bhaje bhajantanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvatthinagaravāsī kireko kuṭumbiko ekena janapadakuṭumbikena saddhiṃ vohāraṃ akāsi. So attano bhariyaṃ ādāya tassa dhāraṇakassa santikaṃ agamāsi. Dhāraṇako “dātuṃ na sakkomī”ti na kiñci adāsi, itaro kujjhivā bhattaṃ abhuñjitvāva nikkhami. Atha naṃ antarāmagge chātajjhattaṃ disvā maggapaṭipannā purisā “bhariyāyapi datvā bhuñjāhi”ti bhattapuṭaṃ adamsu. So taṃ gahetvā tassā adātukāmo hutvā “bhadde idaṃ corānaṃ tiṭṭhanatṭhānaṃ, tvaṃ purato yāhi”ti uyyojetvā sabbaṃ bhattaṃ bhuñjitvā tucchapuṭaṃ dassetvā “bhadde abhattakaṃ tucchapuṭameva adamsū”ti āha. Sā tena ekakeneva bhuttabhāvaṃ ñatvā domanassappattā ahosi. Te ubhopi Jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “pāṇīyaṃ pivissāmā”ti Jetavanaṃ pavisiṃsu.

Satthāpi tesaññeva āgamaṇaṃ olokento maggaṃ gahetvā¹ ṭhitaluddako viya Gandhakuṭichāyāya nisīdi, te Satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ upāsike ayaṃ te bhattā hitakāmo sasneho”ti pucchi. Bhante ahaṃ etassa sasnehā, ayaṃ pana mayhaṃ nisneho, tiṭṭhantu aññepi divasā, ajjevesa antarāmagge puṭabhattaṃ labhitvā mayhaṃ adatvā attanāva bhuñjīti. “Upāsike niccakālampi tvaṃ etassa hitakāmā sasnehā, ayaṃ pana nisnehova. Yadā pana paṇḍite nissāya tava guṇe jānāti, tadā te sabbissariyaṃ niyyādetī”ti vatvā tāya yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Atha rājā “padubbheyyāpi me ayaṃ”ti attano puttaṃ āsaṅkanto nīhari. So attano bhariyaṃ gahetvā nagarā nikkhamma ekasmiṃ Kāsikagāmake vasaṃ kappesi. So aparabhāge pitu

1. Migāṃ gahetuṃ (Syā, Ka)

kālakatabhāvaṃ sutvā “kulasantakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti Bārāṇasim paccāgacchanto antarāmagge “bhariyāyapi datvā bhuñjāhi”ti bhattapuṭaṃ labhitvā tassā adatvā sayameva taṃ bhuñji. Sā “kakkhaḷo vatāyaṃ puriso”ti domanassappattā ahosi. So Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ gahetvā taṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapetvā “ettakameva etissā alan”ti na aññaṃ sakkāraṃ vā sammānaṃ vā karoti, “kathaṃ yāpesi”tipi naṃ na pucchati.

Bodhisatto cintesi “ayaṃ devī rañño bahūpakārā sasnehā, rājā panetaṃ kismiñci na maññati, sakkārasammānamassā kāressāmi”ti taṃ upasaṅkamitvā upacāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā “kiṃ tātā”ti vutte “kathaṃ samuṭṭhāpetuṃ mayaṃ devi tumhe upaṭṭhahāma, kiṃ nāma mahallakānaṃ pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati”ti āha. Tāta ahaṃ attanāva kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi, nanu labhanakāle adāsim, idāni pana me rājā na kiñci deti. Tiṭṭhatu aññaṃ dānaṃ, rajjaṃ gaṇhituṃ āgacchanto antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā bhattamattampi me adatvā attanāva bhuñjīti. Kiṃ pana amma rañño santike evaṃ kathetuṃ sakkhissathāti. Sakkhissāmi tātāti. “Tena hi ajjeva mama rañño santike ṭhitakāle mayi pucchante evaṃ kathetha ajjeva vo guṇaṃ jānāpessāmi”ti evaṃ vatvā bodhisatto purimataraṃ gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Sāpi gantvā rañño samīpe aṭṭhāsi.

Atha naṃ bodhisatto “amma tumhe ativiya kakkhaḷā, kiṃ nāma pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍamattaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati”ti āha. Tāta ahaṃ eva rañño santikā kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi. Nanu aggamaheṣiṭṭhānaṃ te laddhanti. Tāta kismiñci sammāne asati aggamaheṣiṭṭhānaṃ kiṃ karissati, idāni me tumhākaṃ rājā kiṃ dassati, so antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā tato kiñci adatvā sayameva bhuñjīti. Bodhisatto “evaṃ kira mahārājā”ti pucchi. Rājā adhivāsesi. Bodhisatto tassa adhivāsaṇaṃ viditvā “tena hi amma rañño appiyakālato paṭṭhāya kiṃ tumhākaṃ idha vāseṇa. Lokasmiñhi appiyasampayogo ca dukkho, tumhākaṃ idha vāse sati rañño appiyasampayogova

dukkhaṃ bhavissati, ime sattā nāma bhajante bhajanti, abhajanabhāvaṃ
ñātvā aññattha gantabbaṃ, mahanto lokasannivāso”ti vatvā imā gāthā
avoca—

145. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ,
Kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ.
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ,
Asambhajantampi na sambhajeyya.

146. Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā,
Apetacittena na sambhajeyya.
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti ñātvā,
Aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

Tattha **name namantassa bhaje bhajantanti** yo attano namati, tasseva paṭinaṃmeyya. Yo ca bhajati, tameva bhajeyya. **Kiccānukubbassa kareyya kiccanti** attano uppannakiccaṃ anukubbantasseva tassapi uppannakiccaṃ paṭikareyya. **Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā**ti attānaṃ jahantaṃ jaheyyeva, tasmim̐ taṇhāsaṅkhātā¹ vanathaṃ na kareyya. **Apetacittenā**ti vigatacittena vipallatthacittena. **Na sambhajeyyā**ti tathārūpena saddhiṃ na samāgaccheyya. **Dijo dumanti** yathā sakuṇo pubbe phalitampi rukkhaṃ phale khīṇe “khīṇaphalo ayan”ti ñātvā taṃ chaḍḍetvā aññaṃ samekkhati pariyesati, evaṃ aññaṃ samekkheyya. Mahā hi esa loko, atha² tumhe sasnehaṃ ekaṃ purisaṃ labhissathāti.

Taṃ sutvā bārāṇasirājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne dve jayampatikā sotāpattiṃ phale patiṭṭhahimsu. Tādā jayampatikā ime dve jayampatikā ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Puṭabhattajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Taṇhāsanthavasaṅkhātāṃ (Ka)

2. Avassaṃ (Syā, Ka)

4. Kumbhilajātakavaṇṇanā (224)

Yasse'te caturo dhammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi.

147. Yasse'te caturo dhammā, Vānarinda yathā tava.
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattati.

148. Yassa ce'te na vijjanti, guṇā paramabhaddakā.
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so nātivattatīti.

Tattha **guṇā paramabhaddakā**ti yassa ete paramabhaddakā cattāro rāsaṭṭhena piṇḍaṭṭhena guṇā na vijjanti, so paccāmittaṃ atikkamituṃ na sakkotīti. Sesamettha sabbaṃ heṭṭhā Kumbhilajātake vuttanayameva saddhiṃ samodhānenāti.

Kumbhilajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā (225)

Atthi me puriso devāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Tassa kireko bahūpakāro amacco antepure padussi. Rājā “upakārako me”ti ñatvāpi adhvāsetvā Satthu ārocesi. Satthā “porāṇakarājānopi mahārāja evaṃ adhvāsesuṃyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente eko amacco tassa antepure padussi, amaccassāpi sevako tassa gehe padussi. So tassa aparādhaṃ adhvāsetuṃ asakkonto taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “deva eko me upaṭṭhāko sabbakiccakarako, so mayhaṃ gehe padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

149. “Atthi me puriso deva, sabbakiccesu byāvaṭo.
Tassa ceko'parādha'tthi, tattha tvaṃ kinti maññasī”ti.

Tattha **tassa ceko'parādha'tthī**ti tassa ca purisassa eko aparādho atthi. **Tattha tvaṃ kinti maññasī**ti tattha tassa purisassa aparādhe tvaṃ “kim kātābbaṃ”ti maññasī, yathā te cittaṃ uppajjati, tadanurūpamassa daṇḍaṃ pañehīti dīpeti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha—

150. “Amhākampa'tthi puriso, ediso idha vijjati.

Dullabho aṅgasampanno, khanti'rasmāka ruccatī”ti.

Tassattho—amhākampi rājūnaṃ sataṃ ediso bahūpakāro agāre dussanakapuriso atthi, so ca kho idha vijjati, idānipi idheva saṃvijjati, mayaṃ rājānopi samānā tassa bahūpakārataṃ sandhāya adhivāsema, tuyhaṃ pana araṇṇiopi sato adhivāsanabhāro jāto. Aṅgasampanno hi sabbehi guṇakoṭṭhāsehi samannāgato puriso nāma dullabho, tena kāraṇena asmākaṃ evarūpesu ṭhānesu adhivāsanakhantiyeva ruccatīti.

Amacco attānaṃ sandhāya raṇṇo vuttabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya antepure padussitum na visahi, sopissa sevako raṇṇo ārocitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātum na visahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā ahaṃeva Bārāṇasirājā aho sin”ti. Sopi amacco raṇṇo Satthu kathitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātum nāsakkhīti.

Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kosiyaajātakavaṇṇanā (226)

Kāle nikkhamanā sādhuti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṃ ārabba kathesi. Kosalarājā paccantavūpasamanatthāya akāle nikkhami. Vatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Satthā pana atītaṃ āharitvā āha. Mahārāja atīte Bārāṇasirājā akāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ nivesayi¹. Tasmim

1. Nivesesi (Sī, I), nivasesi (Syā)

kāle eko ulūkasakuṇo veḷugumbaṃ pavisitvā nilīyi. Kākasenā āgantvā “nikkhamameva taṃ gaṇhissāmā”ti parivāresi. So sūriyatthaṅgamanāṃ anoloketvā akāleyeva¹ nikkhamitvā palāyituṃ ārabhi. Atha naṃ kākā parivāretvā tuṇḍehi koṭṭentā paripātesuṃ. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “kim nu kho paṇḍita ime kākā kosiyaṃ paripātentī”ti pucchi. Bodhisatto “akāle mahārāja attano vasanaṭṭhānā nikkhamantā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyeva, tasmā akāle attano vasanaṭṭhānā nikkhamituṃ na vaṭṭatī”ti imamatthaṃ pakāsento imaṃ gāthādvayamāha—

151. “Kāle nikkhamanā sādhu, nākāle sādhu nikkhamo.

Akālēna hi nikkhamma, ekakampi bahujjano.

Na kiñci atthaṃ joteti, dhaṅkasenāva kosiyaṃ.

152. Dhīro ca vidhividhānaññū, paresaṃ vivarānugū.

Sabbāmitte vasikatvā, kosiyo va sukhī siyā”ti.

Tattha **kāle nikkhamanā sādhu**ti mahārāja nikkhamanā nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā yuttapayuttakāle sādhu. **Nākāle sādhu nikkhamoti** akāle pana attano vasanaṭṭhānato aññattha gantuṃ nikkhamo nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā na sādhu. “**Akālēna hī**”ti-ādīsu catūsu padesu paṭhamena saddhiṃ tatiyaṃ, dutiyena catutthaṃ yojetvā evaṃ attho veditabbo. Attano vasanaṭṭhānato hi koci puriso akālēna nikkhamitvā vā parakkamitvā vā **na kiñci atthaṃ joteti**, attano appamattakampi vuḍḍhiṃ uppādetuṃ na sakkoti, atha kho **ekakampi bahujjano** bahupi so paccatthikajano etaṃ akāle nikkhamantaṃ vā parakkamantaṃ vā ekakaṃ parivāretvā² mahāvināsaṃ pāpeti. Tatrāyaṃ upamā—**dhaṅkasenāva kosiyaṃ**, yathā ayaṃ dhaṅkasenā imaṃ akāle nikkhamantañca parakkamantañca kosiyaṃ tuṇḍehi vitudanti mahāvināsaṃ pāpenti, tathā tasmā tiracchānagate ādiṃ katvā kenaci akāle attano vasanaṭṭhānato na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabbanti.

1. Kālasseva (Sī), akālasseva (Syā, I) 2. Sampaharivā (Sī), samparivāretvā (Syā, I)

Dutiyagāthāya **dhīro**ti paṇḍito. **Vidhī**ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitapaveṇī. **Vidhān**anti koṭṭhāso vā saṁvidahanam vā. **Vivarānugūti**¹ vivaram anugacchanto jānanto. **Sabbāmitteti** sabbe amitte. **Vasīkatvā**ti attano vase katvā. **Kosiyovā**ti imamhā bālakosiyā añño paṇḍitakosiyō viya. Idam vuttam hoti—yo ca kho paṇḍito “imasmiṁ kāle nikkhamitabbam parakkamitabbam, imasmiṁ na nikkhamitabbam na parakkamitabbam”ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitassa paveṇisaṅkhātassa vidhino koṭṭhāsasaṅkhātam vidhānam vā tassa vā vidhino vidhānam saṁvidahanam anuṭṭhānam jānāti, so vidhividhānaññū paresam attano paccāmittānam vivaram ñatvā yathā nāma paṇḍito kosiyo rattisaṅkhāte attano kāle nikkhamitvā ca parakkamitvā ca tattha tattha sayitānaññeva kākānam sīsāni chindamāno te sabbe amitte vasīkatvā sukhī siyā, evam dhīropi kāle nikkhamitvā parakkamitvā attano paccāmitte vasīkatvā sukhī niddukkho bhavyeyyāti. Rājā bodhisattassa vacanam sutvā nivatti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kāsiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā (227)

Sūro sūrena saṅgammāti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram bhikkhum ārabba kathesi. Tasmim kira kāle Jetavanato tigāvutaḍḍhayanamatte² eko nigamagāmo, tattha bahūni salākabhattapakkiyabhattāni atthi. Tatreko pañhapucchako Koṇḍo³ vasati. So salākabhattapakkiyabhattānam atthāya āgate⁴ dahare ca sāmaṇere ca “ke khādanti, ke pivanti, ke bhuñjanti”ti⁵ pañham pucchitvā kathetum asakkonte lajjāpesi. Te tassa bhayena salākabhattapakkiyabhattatthāya tam gāmaṁ na gacchanti. Athekadivasam eko bhikkhu salākaggaṁ gantvā “bhante asukagāme salākabhattam vā pakkhiyabhattam vā atthi”ti

1. Vivarantagūti (Sī, I)

2. Gāvutaḍḍhayanamatte (Sī, Syā, I)

3. Koṇṭho (Sī), koṇṭo (I)

4. Gate (Sī, Syā, I)

5. Keci khādante keci pivante keci bhuñjante (Ka)

pucchitvā “atthāvuso, tattha paneko Koṇḍo pañham pucchati, taṃ kathetuṃ asakkonte akkosati paribhāsati, tassa bhayena koci gantuṃ na sakkoti”ti vutte “bhante tattha bhattāni mayham pāpetha, aham taṃ dametvā nibbisevanam katvā tato paṭṭhāya tumhe disvā palāyanakam karissāmī”ti āha. Bhikkhū “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassa tattha bhattāni pāpesuṃ.

So tattha gantvā gāmadvāre cīvaram pārupi. Taṃ disvā Koṇḍo caṇḍameṇḍako viya vegena upagantvā “pañham me samaṇa kathehī”ti āha. Upāsaka gāme caritvā yāguṃ ādāya āsanasālam tāva me āgantuṃ dehīti. So yāguṃ ādāya āsanasālam āgatepi tasmiṃ tatheva āha. Sopi nam bhikkhu “yāguṃ tāva me pātuṃ dehi, āsanasālam tāva sammajjitum dehi, salākabhattanam tāva me āharitum dehi”ti vatvā salākabhattanam āharitvā tameva pattam gāhāpetvā “ehi, pañham te kathessāmī”ti bahigāmanam netvā cīvaram saṃharitvā aṃse ṭhapetvā tassa hatthato pattam gahetvā aṭṭhāsi. Tatrāpi nam so “samaṇa pañham me kathehī”ti āha. Atha nam “kathemi te pañhan”ti ekappahāreneva pātetvā aṭṭhīni saṃcuṇṇento viya pothetvā gūtham mukhe pakkhipitvā “ito dāni paṭṭhāya imam gāmanam āgatan kañci bhikkhum pañham pucchitakāle janissāmī”ti santajjetvā pakkāmi. So tato paṭṭhāya bhikkhū disvāva palāyati. Aparabhāge tassa bhikkhuno sā kiriya bhikkhusaṃghe pākaṭā jātā. Atheskadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukabhikkhu kira koṇḍassa mukhe gūtham pakkhipitvā gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so bhikkhu idāneva taṃ mīlhena āsādeti¹, pubbepi āsādesiyevā”ti² vatvā atītam āhari.

Atīte Aṅgamagadhavāsino aññamaññassa raṭṭham gacchantā ekadivasam dvinnam raṭṭhānam sīmantare ekam saram³ nissāya vasitvā suram pivitvā macchamanīsam khāditvā pātova yānāni yojetvā pakkamiṃsu. Tesam gatakāle eko gūthakhādako paṇako gūthagandhena āgantvā tesam pītaṭṭhāne chaḍḍitam suram disvā pipāsāya pivitvā matto hutvā gūthapuñjam abhiruhi,

1. Pakkhipitvā gato (Ka)

2. Mīlhena pakkhiyevāti (Ka)

3. Gharam (Syā, I)

allagūthaṃ tasmiṃ āruḷhe thokaṃ onami. So “pathavī maṃ dhāretuṃ na sakkoti”ti viravi. Tasmiññeva khaṇe eko mattavaravāraṇo taṃ padesaṃ patvā gūthagandhaṃ ghāyitvā jigucchanto paṭikkami. So taṃ disvā “esa mama bhayena palāyati”ti saññī hutvā “iminā me saddhiṃ saṅgāmaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti taṃ avhayanto paṭhamam gāthamāha—

153. “Sūro sūrena saṅgama, vikkantena pahārinā.
Ehi nāga nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi.
Passantu aṅmagadhā, mama tuyhañca vikkaman”ti.

Tassattho—tvaṃ sūro mayā sūrena saddhiṃ samāgantvā vīriyavikkamena¹ vikkantena pahāradānasamatthatāya pahārinā kiṃkāraṇā asaṅgāmetvāva gacchasi, nanu nāma ekasampahāropi dātabbo siyā, tasmā ehi nāga nivattassu, ettakeneva maraṇabhayatajjito hutvā kiṃ nu bhīto palāyasi, ime imaṃ sīmaṃ antaraṃ katvā vasantā passantu, Aṅmagadhā mama tuyhañca vikkamaṃ ubhinnampi amhākaṃ parakkamaṃ passantūti.

So hatthī kaṇṇaṃ datvā² tassa vacanaṃ sutvā nivattitvā tassa santikaṃ gantvā taṃ apasādentō dutiyaṃ gāthamāha—

154. “Na taṃ pādā vadhissāmi, na dantehi na soṇḍiyā.
Mīlhena taṃ vadhissāmi, pūti haññatu pūtinā”ti.

Tassattho—na taṃ pādādihi vadhissāmi, tuyhaṃ pana anucchavikena mīlhena taṃ vadhissāmīti.

Evañca pana vatvā “pūtigūthapāṇako pūtināva haññatū”ti tassa matthake mahantaṃ laṇḍaṃ pātetvā udakaṃ vissajjetvā tattheva taṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā koñcanādaṃ nadanto araññameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā gūthapāṇako Koṇḍo ahoṣi, vāraṇo so bhikkhu, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato disvā tasmiṃ vanasaṇḍe nivutthadevatā pana ahameva ahoṣin”ti.

Gūthapāṇajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Vīriyasaṅkhātena (Ka)

2. Uccāretvā (Syā, Ka)

8. Kāmanītajātakavaṇṇanā (228)

Tayo girinti idam Sathā Jetavane viharanto Kāmanītabrahmaṇaṃ nāma ārabha kathesi. Vatthu paccuppannaṃca atītaṃca Dvādasakanipāte **Kāmajātake**¹ āvi bhavissati. Tesu pana dvīsu rājaputtesu jeṭṭhako āgantvā Bārāṇasiyaṃ rājā ahosi, kaniṭṭho uparājā. Tesu rājā vatthukāmakilesakāmesu atitto dhanalolo ahosi. Tadā bodhisatto Sakko devarājā hutvā jambudīpaṃ olokento tassa rañño dvīsupi kāmesu atittabhāvaṃ ṇatvā “imaṃ rājānaṃ niggaṇhitvā lajjāpessāmī”ti brāhmaṇamāṇavaṇṇena āgantvā rājānaṃ passi, rañña ca “kenatthena āgatosi māṇavā”ti vutte “aham mahārāja tīṇi nagarāni passāmi khemāni subhikkhāni pahūtahatthi-assarathapattīni hiraññasuvaṇṇālāṅkārabharitāni, sakkā ca pana tāni appakeneva balena gaṇhitum, aham te tāni gahetvā dātum āgato”ti āha. “Kadā gacchāma māṇavā”ti vutte sve mahārājāti. Tena hi gaccha, pātova āgaccheyyāsīti. “Sādhu mahārāja vegena balam sajjeḥī”ti vatvā Sakko sakaṭṭhānameva gato.

Rājā punadivase bherim carāpetvā balasajjam kāretvā amacce pakkosāpetvā hiyyo eko brāhmaṇamāṇavo “Uttarapañcāle Indapatte Kekaketi”² imesu tīsu nāgaesu rajjam gahetvā dassāmī”ti āha, tam māṇavam ādāya tīsu nāgaesu rajjam gaṇhissāma, vegena nam pakkosathāti. Katthassa deva nivāso dāpitoti. Na me tassa nivāsageham dāpitanti. Nivāsaparibbayo³ pana dinnoti. Sopi na dinnoti. Atha kham nam passissāmāti. Nagaravīthīsu olokethāti. Te olokentā adisvā “na passāma mahārājā”ti āhamasu. Rañño māṇavam apassantassa “evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī”ti mahāsoko udapādi, hadayavatthu uṇham ahosi, vatthulohitam kuppi, lohitapakkhandikā udapādi, vejjā tikicchitum nāsakkhimsu.

Tato tīhacatūhaccayena Sakko āvajjamāno tassa tam ābādham ṇatvā “tikicchissāmi nan”ti brāhmaṇavaṇṇena āgantvā dvāre ṭhatvā

1. Khu 5. 246 piṭṭhe.

2. Kekayeti (Sī)

3. Nivāparibbayo (Sī)

“vejjabrāhmaṇo tumhākaṃ tikicchanatthāya āgato”ti ārocāpesi. Rājā taṃ sutvā “mahantamahantā rājavejjā maṃ tikicchitum nāsakkhimso, paribbayamassa dāpetvā uyyojethā”ti āha. Sakko taṃ sutvā “mayhaṃ neva nivāsaparibbayena¹ attho, vejjalābhampi na gaṇhissāmi, tikicchissāmi naṃ, puna rājā maṃ passatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā “tena hi āgacchatū”ti āha. Sakko pavisitvā jayāpetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, rājā “tvaṃ maṃ tikicchasi”ti āha. Āma devāti. Tena hi tikicchassūti. Sādhū mahārāja byādhino me lakkhaṇaṃ kathetha, kena kāraṇena uppanno, kiṃ khāditaṃ vā pītaṃ vā nissāya, udāhu diṭṭhaṃ vā suttaṃ vāti. Tāta mayhaṃ byādhi suttaṃ nissāya uppannoti. Kiṃ te sutanti. “Tāta eko māṇavo āgantvā mayhaṃ ‘tīsu nāgaresu rajjaṃ gaṇhitvā dassāmi’ti āha, ahaṃ tassa nivāsaṭṭhānaṃ vā nivāsaparibbayaṃ vā na dāpesiṃ, so mayhaṃ kujjhitvā aññassa rañño santikaṃ gato bhavissati. Atha me ‘evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhi’ti cintentassa ayaṃ byādhi uppanno. Sace sakkosi tvaṃ me kāmaccittaṃ nissāya uppannaṃ byādhiṃ tikicchitum, tikicchāhi”ti etamatthaṃ pakāsento paṭhamāṃ gāthamāha—

155. “Tayo girin antaraṃ kāmāyāmi,
Pañcālā kuruyo kekake ca.
Tatuttarīṃ brāhmaṇa kāmāyāmi,
Tikiccha maṃ brāhmaṇa kāmanītan”ti.

Tattha **tayo girinti** tayo girī, ayameva vā pāṭho. Yathā “Sudassanassa girino, dvāraṃ hettaṃ pakāsati”ti ettha Sudassanaṃ devanagaraṃ yujjhitvā duggaṇhatāya duccalanatāya “Sudassanagiri”ti vuttaṃ, evamidhāpi tīṇi nagarāni “tayo girin”ti adhippetāni. Tasmā ayamettha attho—tīṇi ca nagarāni tesaṃ antaraṃ tividhampi raṭṭhaṃ kāmāyāmi. “Pañcālā Kuruyo Kekake cā”ti imāni tesaṃ raṭṭhānaṃ nāmāni. Tesu **Pañcālā** Uttarapañcālā, tattha Kapilaṃ nāma nagaraṃ. **Kuruyoti** Kururaṭṭhaṃ, tattha Indapattaraṃ nāma nagaraṃ. **Kekake cāti**² paccatte upayogavacanaṃ, tena Kekakaraṭṭhaṃ³ dasseti. Tattha Kekakaraṭṭhānīyeva nagaraṃ. **Tatuttarinti**

1. Neva nivāpena na paribbayena (Sī) 2. Kekaye cāti (Sī) 3. Kekayaraṭṭhaṃ (Sī)

taṃ ahaṃ ito paṭiladdhā Bārāṇasirajjā tatuttariṃ tividhaṃ rajjaṃ kāmayaṃi.
Tikiccha maṃ brāhmaṇa kāmanītaṃ imehi vatthukāmehi ca kilesakāmehi
 ca nītaṃ hataṃ pahataṃ sace sakkosi, tikiccha maṃ brāhmaṇāti.

Atha naṃ Sakko “mahārāja tvaṃ mūlosadhādīhi atekiccho,
 ñāṇosadheneva tikicchitabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

156. “Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke,
 Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā.
 Na kāmanītassa karoti koci,
 Okkantasukkassa hi kā tikicchā”ti.

Tattha **kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke**ti ekacce hi tikicchakā
 ghoravisena kālasappena daṭṭhassa mantehi ceva osadhehi ca tikicchaṃ
 karonti. **Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā**ti apare paṇḍitā bhūtavejjā
 bhūtayakkhādīhi amanussehi paviṭṭhassa abhibhūtaṃ gahitassa
 balikammaparittakaraṇa-osadhaparibhāvitādīhi tikicchaṃ karonti. **Na**
kāmanītassa karoti kociti kāmehi pana nītassa kāmavasikassa puggalassa
 aññatra paṇḍitehi añño koci tikicchaṃ na karoti, karontopi kātuṃ samattho
 nāma natthi. Kimkāraṇā? **Okkantasukkassa hi kā tikicchā**ti,
 okkantasukkassa avakkantassa kusaladhammamariyādaṃ atikkantassa
 akusaladhamme patiṭṭhitassa puggalassa mantosadhādīhi kā nāma tikicchā,
 na sakkā osadhehi tikicchitunti.

Itissa mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ dassetvā uttari evamāha “mahārāja sace
 tvaṃ tāni tīṇi rajjāni lacchasi, api nu kho imesu catūsu nāgaṃsu rajjaṃ
 karonto ekappahāreṇeva cattāri sāṭakayugāni paridaheyyāsi, catūsu vā
 suvaṇṇapātīsu bhuñjeyyāsi, catūsu vā sayanesu sayeyyāsi, mahārāja
 taṇhāvasikena nāma bhavituṃ na vaṭṭati, taṇhā hi nāmesā vipattimulā. Sā
 vaḍḍhamānā yo taṃ vaḍḍheti, taṃ puggalaṃ aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu
 Ussadanirayesu nānappakārabhedesu ca avasesesu apāyesu khipatī”ti. Evaṃ
 rājānaṃ nirayādibhayena tajjetvā mahāsatto dhammaṃ desesi. Rājāpissa
 dhammaṃ sutvā vigatasoko hutvā tāvadeva nibyādhitaṃ pāpuṇi. Sakkopissa
 ovādaṃ

datvā sīlesu paṭiṭṭhāpetvā devalokameva gato. Sopi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Kāmanītabrahmaṇo ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Kāmanītajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Palāyitajātakavaṇṇanā (229)

Gajaggameghehīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Palāyitaparibbājakam¹ ārabha kathesi. So kira vādatthāya sakalajambudīpaṃ vicarivā kañci paṭivādiṃ alabhivā anupubbena Sāvattim gantvā “atthi nu kho koci mayā saddhim vādaṃ kātum samattho”ti manusse pucchi. Manussā “tādisānaṃ sahassenapi saddhim vādaṃ kātum samattho sabbaññū dvipadānaṃ aggo Mahāgotamo Dhammissaro parappavādamaddano, sakalepi jambudīpe uppanno parappavādo taṃ Bhagavantaṃ atikkamitum samattho nāma natthi. Velantaṃ patvā samudda-ūmiyo viya hi sabbavādā tassa pādamūlaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇā hontī”ti Buddhaguṇe kathesuṃ. Paribbājako “kahaṃ pana so etarahī”ti pucchitvā “Jetavane”ti sutvā “idānissa vādaṃ āropessāmī”ti mahājanaparivuto Jetavanaṃ gacchanto Jetena rājakumārena navakoṭṭidhanaṃ vissajjetvā kāritaṃ Jetavanadvārakoṭṭhakaṃ disvā “ayaṃ samaṇassa Gotamassa vasanapāsādo”ti pucchitvā “dvārakoṭṭhako ayan”ti sutvā “dvārakoṭṭhako tāva evarūpo, vasanagehaṃ kīdisaṃ bhavissatī”ti vatvā “Gandhakuṭi nāma appameyyā”ti vutte “evarūpena samaṇena saddhim ko vādaṃ karissatī”ti tatova palāyi. Manussā unnādino hutvā Jetavanaṃ pavisitvā Satthārā “kiṃ akāle āgatatthā”ti vuttā taṃ pavattim kathayimsu. Satthā “na kho upāsakā idāneva, pubbepesa mama pasanaṭṭhānassa dvārakoṭṭhakaṃ disvā palāyatevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

1. Palāsīparibbājakam (Sī), Palāyīparibbājakam (Syā, I)

Atīte Gandhāraraṭṭhe Takkasilāyaṃ bodhisatto rajjaṃ kāresi,
Bārāṇasiyaṃ Brahmaddatto. So “Takkasilāṃ gaṇhissāmī”ti mahantena
balakāyena gantvā nagarato avidūre ṭhatvā “iminā niyāmena hatthī pesetha,
iminā asse, iminā rathe, iminā pattī, evaṃ dhāvitvā āvudhehi paharatha,
evaṃ ghanavassavalāhakā viya saravassaṃ vassathā”ti senaṃ vicārento
imaṃ gāthādvayamāha—

157. “Gajaggameghehi hayaggamālibhi,
Rathūmijātehi sarābhivassebhi.
Tharuggahāvaṭṭadalhappahāribhi,
Parivāritā Takkasilā samantato.

158. Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca,
Vividhā vinādītā vadantibhi.
Vattata’jja tumulo ghoso yathā,
Vijjulatā jaladharassa gajjato”ti.

Tattha **gajaggameghehī**ti aggagajameghehi, koṇcanādaṃ gajjantehi
mattavaravāraṇavalāhakehīti attho. **Hayaggamālibhī**ti aggahayamālīhi,
varasindhavavalāhakakulehi assānīkehīti attho. **Rathūmijātehī**ti sañjāta-
ūmivegehi sāgarasalilehi viya sañjātarathūmīhi, rathānīkehīti attho.
Sarābhivassebhīti tehiyeva rathānīkehī ghanavassameghe viya saravassaṃ
vassantehi. **Tharuggahāvaṭṭadalhappahāribhī**ti tharuggahehi¹
āvaṭṭadalhappahārīhi, ito cito ca āvattitvā parivattitvā dalhaṃ paharantehi
gahitakhaggaratanatharudaṇḍehi pattiyoḍhehi cāti attho. **Parivāritā**
Takkasilā samantatoti yathā ayaṃ Takkasilā parivāritā hoti, sīghaṃ tathā
karoṭhāti attho.

Abhidhāvatha cūpadhāvatha cāti vegena dhāvatha ceva upadhāvatha ca.
Vividhā vinādītā vadantibhīti varavāraṇehi saddhiṃ vividhā vinādītā
bhavatha, selitagajjitavāditehi nānāviraṇā hothāti attho. **Vattata’jja tumulo**
ghosoti vattatu ajja tumulo mahanto asanisaddasaddiso ghoso. **Yathā vijjulatā**
jaladharassa gajjatoti yathā

1. Dhanuggahehi (Syā, Ka)

gajjantassa jaladharassa mukhato niggatā vijjulatā caranti, evaṃ vicarantā nagaraṃ parivāretvā rajjaṃ gaṇhathāti vadati.

Iti so rājā gajjitvā senaṃ vicāretvā nagaradvārasamīpaṃ gantvā dvārakoṭṭhakaṃ disvā “idaṃ rañño vasaṇagehaṃ”ti pucchitvā “ayaṃ nagaradvārakoṭṭhako”ti vutte “nagaradvārakoṭṭhako tāva evarūpo, rañño nivesanaṃ kīdisaṃ bhavissatī”ti vatvā “Vejayantapāsādasadisanaṃ”ti sutvā “evaṃ yasasaṃpannena raññā saddhiṃ yujjhitaṃ na sakkhissāmā”ti dvārakoṭṭhakaṃ disvā nivattitvā palāyitvā Bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Palāyita-paribbājako ahoṣi, Takkasilarājā pana ahaṃeva ahoṣin”ti.

Palāyita-jātakavaṇṇanā navamā.

10. Dutiyapalāyita-jātakavaṇṇanā (230)

Dhajaṃaparimitanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Palāyita-paribbājakameva ārabha kathesi. Imasmiṃ pana vatthusmiṃ so paribbājako Jetavanaṃ pāvisi. Tasmīṃ khaṇe Satthā mahājanaparivuto alaṅkatadhammāsane nisinnaṃ manosilātale sīhanādaṃ nadanto sīhapotako viya dhammaṃ deseti. Paribbājako Dasabalassa brahmasarīrapaṭibhāgaṃ rūpaṃ puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ suvaṇṇapaṭṭasadisanaṃ nalāṭaṇca disvā “ko evarūpaṃ purisuttamaṃ jinituṃ sakkhissatī”ti nivattitvā parisantaraṃ pavisitvā palāyi. Mahājano taṃ anubandhitvā nivattitvā Satthussa taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na so paribbājako idāneva, pubbepi mama suvaṇṇavaṇṇaṃ mukhaṃ disvā palātoyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāresi, Takkasilāyaṃ eko Gandhārārājā. So “Bārāṇasiṃ gaheṣṣāmi”ti caturaṅginiyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāretvā nagaradvāre ṭhito attano balavāhanaṃ oloketvā “ko ettakaṃ balavāhanaṃ jinituṃ sakkhissatī”ti attano senaṃ samvaṇṇetvā paṭhamam gāthamāha—

159. “Dhajamaparimitaṃ anantapāraṃ,
 Duppasahaṃ dhañkehi sāgaraṃva.
 Girimiva anilena duppasayho,
 Duppasaho ahamajja tādisenā”ti.

Tattha **dhajamaparimitanti** idaṃ tāva me rathesu morachade¹ ṭhapetvā ussāpitadhajameva aparimitaṃ bahuṃ anekasatasasaṅkhyāṃ. **Anantapāranti** balavāhanampi me “ettakā hatthī ettakā assā ettakā rathā ettakā pattī”ti gaṇanaparicchedarahitaṃ anantapāraṃ. **Duppasahanti** na sakkā paṭisattūhi sahituṃ abhibhavituṃ. Yathā kiṃ? **Dhañkehi sāgaraṃva**, yathā sāgaro bahūhi kākehi vegavikkhambhanavasena vā atikkamanavasena vā duppasaho, evaṃ duppasahaṃ. **Girimiva anilena duppasayhoti**² apica me ayaṃ balakāyo yathā pabbato vātena akampanīyato duppasaho, tathā aññena balakāyena duppasaho. **Duppasaho ahamajja tādisenā**ti svāhaṃ iminā balena samannāgato ajja tādisenā duppasahoti aṭṭalake ṭhitaṃ bodhisattaṃ sandhāya vadati.

Athassa so puṇṇacandasassirikaṃ attano mukhaṃ dassetvā “bāla mā vippalapasi, idāni te balavāhanaṃ mattavāraṇo viya naḷavanam viddhamsessāmi”ti santajjetvā dutiyaṃ gāthamāha—

160. “Mā bāliyaṃ vilapi na hissa tādisaṃ,
 Viḍayhase na hi labhase nisedhakaṃ.
 Āsajjasi gajamiva ekacārīnaṃ,
 Yo taṃ padā naḷamiva pothayissatī”ti.

Tattha **mā bāliyaṃ vilapī**ti mā attano bālabhāvaṃ vippalapasi. **Na hissa tādisanti** na hi assa tādiso, ayameva vā pāṭho. Tādiso “anantapāraṃ me balavāhanan”ti evarūpaṃ takkento rajjañca gahetuṃ samattho nāma na hi assa, na hotīti attho. **Viḍayhaseti** tvaṃ bāla kevalaṃ rāgadosamohamānapariḷāhena viḍayhasiyeva. **Na hi labhase nisedhakanti** mādisaṃ pana pasayha abhibhavitvā nisedhakaṃ na tāva labhasi,

1. Morapāde (Sī, Syā, I)

2. Duppasahoti (Sī, Syā, I)

ajja taṃ āgata maggeneva palāpessāmi. **Āsajjasīti** upagacchasi. **Gajamiva ekacārinanti** ekacāriṇaṃ mattavaravāraṇaṃ viya. **Yo taṃ padā naḷamiva pothayissatīti** yo taṃ yathā nāma mattavaravāraṇo pādā naḷaṃ potheti samcuṇṇeti, evaṃ pothayissati, taṃ tvaṃ āsajjasīti attānaṃ sandhāyāha.

Evam tājñentassa paṇassa kathaṃ sutvā Gandhārārājā ullokento kañcanapaṭṭasadiṣaṃ mahānalāṭaṃ disvā attano gahaṇabhīto nivattitvā palāyanto sakanagarameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Gandhārārājā Palāyitaparibbājako ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”ti.

Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāsāvavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ

Kāsāvaṃ Cūḷanandiyaṃ, Puṭabhattañca Kumbhilaṃ.

Khantivaṇṇaṃ Kosiyañca, Gūthapāṇaṃ Kāmaṇītaṃ.

Palāyitadvayampi ca.

9. Upāhanavagga

1. Upāhanajātakavaṇṇanā (231)

Yathāpi kīṭāti idaṃ Satthā Jetavane¹ viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto ācariyaṃ paccakkhāya Tathāgataṃ paṭipakkho paṭisattu hutvā mahāvīṇāsaṃ pāpuṇī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave

Devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭipakkho hutvā mahāvināsaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthisippe nipphattiṃ pāpuṇi. Atheko Kāsīgāmakō māṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhi. Bodhisattā nāma sippaṃ vācentā ācariyamuṭṭhiṃ na karonti, attano jānananiyāmena niravasesaṃ sikkhāpenti. Tasmā so māṇavo bodhisattassa jānanasippaṃ niravasesamuggaṇhitvā bodhisattaṃ āha “ācariya ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmi”ti. Bodhisatto “sādhu tātā”ti gantvā rañño ārocesi “mahārāja mama antevāsiko tumhe upaṭṭhātum icchatī”ti. Sādhu upaṭṭhātūti. Tena hissa paribbayaṃ jānāthāti. Tumhākaṃ antevāsiko tumhehi samakaṃ na lacchatī, tumhesu sataṃ labhantesu paṇṇāsaṃ lacchatī, dve labhantesu ekaṃ lacchatīti. So gehaṃ gantvā taṃ pavattiṃ antevāsikassa ārocesi. Antevāsiko “ahaṃ ācariya tumhehi samaṃ sippaṃ jānāmi. Sace samakaññeva paribbayaṃ labhissāmi, upaṭṭhahissāmi. No ce, na upaṭṭhahissāmi”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ rañño ārocesi. Rājā “sace so tumhehi samappakāro, tumhehi samakaññeva sippaṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmi”ti vutte rañño ārocesi. Rājā “tena hi sve sippaṃ dassethā”ti. Sādhu dassessāma, nagare bheriṃ carāpethāti. Rājā “sve kira ācariyo ca antevāsiko ca ubho hatthisippaṃ dassessanti, rājagaṇe sannipatitvā daṭṭhukāmā passantū”ti bheriṃ carāpesi.

Ācariyo “na me antevāsiko upāyakosallaṃ jānātī”ti ekaṃ hatthiṃ gahetvā ekaratteneva vilomaṃ sikkhāpesi. So taṃ “gacchā”ti vutte osakkituṃ, “osakkā”ti vutte gantuṃ, “tiṭṭhā”ti vutte nipajjituṃ, “nipajjā”ti vutte ṭhātuṃ, “gaṇhā”ti vutte ṭhapetuṃ, “ṭhapehi”ti vutte gaṇhituṃ sikkhāpetvā punadivase taṃ hatthiṃ abhiruhitvā rājagaṇaṃ agamāsi. Antevāsikopi ekaṃ manāpaṃ hatthiṃ abhiruhi. Mahājano sannipatī. Ubhopi samakaṃ sippaṃ dassesuṃ. Puna bodhisatto attano

hatthim vilomaṃ kāresi, so “gacchā”ti vutte osakki, “osakkā”ti vutte purato dhāvi, “tiṭṭhā”ti vutte nipajji, “nipajjā”ti vutte aṭṭhāsi, “gaṇhā”ti vutte nikkhipi, “nikkhipā”ti vutte gaṇhi. Mahājano “are duṭṭha-antevāsika tvaṃ ācariyena saddhim sārambhaṃ karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi, ‘ācariyena samakaṃ jānāmi’ti evaṃsaññi hosi”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Bodhisatto hatthimhā oruyha rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja sippaṃ nāma attano sukhathāya gaṇhanti, ekaccassa pana gahitasippaṃ dukkaṭa-upāhanā viya vināsameva āvahatī”ti vatvā idaṃ gāthādvayamāha—

161. “Yathāpi kītā purisassupāhanā,
Sukhassa atthāya dukhaṃ udabbahe.
Ghammābhitattā talasā papīlitā,
Tasseva pāde purisassa khādare.

162. Evameva yo dukkulīno anariyo,
Tammāka vijjaṇca sutaṇca ādiya.
Tameva so tattha sutena khādati,
Anariyo vuccati pānadūpamo”ti¹.

Tattha **udabbaheti** udabbaheyya. **Ghammābhitattā talasā**² **papīlitā**ti ghammena abhitattā pādatalena ca pīlitā. **Tassevā**ti yena tā sukhathāya kiṇitvā pādesu paṭimukkā dukkaṭupāhanā, tasseva. **Khādareti** vaṇaṃ karontā pāde khādanti.

Dukkulīnoti dujjātiko akulaputto. **Anariyoti** hirottappavajjito asappuriso. **Tammāka vijjaṇca sutaṇca ādiyāti** ettha taṃ taṃ manatīti “tammo”ti vattabbe tammāko³, taṃ taṃ sippaṃ āsevati parivattetīti attho, ācariyassetāṃ nāmaṃ. Tasmā tammākā, gāthābandhasukhatthaṃ panassa rassabhāvo kato. **Vijjanti** aṭṭhārasasu

1. Dupāhanūpamoti (Syā, Ka)

2. Thalāsā (Syā, Ka)

3. Tamhākoti vattabbe tamhāko (Sī), tumhākanti vattabbe tumhāka iti vuttaṃ (I)

vijjāṭṭhānesu yaṁkiñci. **Sutanti** yaṁkiñci sutapariyatti. **Ādiyāti** ādiyitvā. **Tameva so tattha sutena khādatīti tamevāti** attānameva. **Soti** yo dukkulīno anariyo ācariyamhā vijjañca sutañca ādiyati, so. **Tattha sutena khādatīti** tassa santike sutena so attānameva khādatīti attho. Aṭṭhakathāyaṁ pana “teneva so tattha sutena khādati”tipi pāḥo. Tassāpi so tena tattha sutena attānameva khādatīti ayameva attho. **Anariyo vuccati pānadūpamoti** iti anariyo dupāhanūpamo dukkaṭūpāhanūpamo vuccati. Yathā hi dukkaṭūpāhanā purisaṁ khādanti, evamesa sutena khādanto attanāva attānaṁ khādati. Atha vā pānāya dutoti pānadu, upāhanūpatāpitassa upāhanāya khāditapādasattaṁ nāmaṁ. Tasmā yo so attānaṁ sutena khādati, so tena sutena khāditattā “anariyo”ti vuccati pānadūpamo, upāhanūpatāpitapādasadisoti vuccatīti ayamettha attho. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā antevāsiko Devadatto ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Upāhanajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Viṇāthūṇajātakavaṇṇanā (232)

Ekacintitoyamatthoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kumārikam ārabha kathesi. Sā kirekā Sāvatthiyaṁ seṭṭhidhītā attano gehe Usabharājassa sakkāraṁ kayiramānaṁ disvā dhātīm pucchi “amma ko nāmesa evaṁ sakkāraṁ labhati”ti. Usabharājā nāma ammati. Puna sā ekadivasaṁ pāsāde ṭhatvā antaravīthim oloketi ekaṁ khujjaṁ disvā cintesi “gunnaṁ antare jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṁ kakudham hoti, manussajeṭṭhakassapi tena bhavitabbaṁ, ayaṁ manussesu purisūsabho bhavissati, etassa mayā pādaparicārikāya bhavituṁ vaṭṭati”ti. Sā dāsim

pesetvā “seṭṭhidhītā tayā saddhim gantukāmā, asukaṭṭhānaṃ kira gantvā tiṭṭhā”ti tassa ārocetvā sārabhaṇḍakaṃ ādāya aññātakavesena pāsādā otarivā tena saddhim palāyi. Aparabhāge taṃ kammaṃ nagare ca bhikkhusaṃghe ca pākaṭaṃ jātaṃ. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukā kira seṭṭhidhītā khujjena saddhim palātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte Satthā “na bhikkhave idānevesā khujjaṃ kāmeti, pubbepi kāmesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamaḡāme seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ vasanto puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttassa Bārāṇasīseṭṭhissa dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapesi. Seṭṭhidhītā attano gehe usabhassa sakkārasammānaṃ disvā “ko nāmeso”ti dhātīm pucchitvā “usabho”ti sutvā antaravīthiyā gacchantāṃ ekaṃ khujjaṃ disvā “ayaṃ purisūsabho bhavissatī”ti sārabhaṇḍakaṃ gahetvā tena saddhim palāyi. Bodhisattopi kho “seṭṭhidhītaraṃ gehaṃ ānessāmi”ti mahantena parivārena Bārāṇasiṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. Te ubhopi sabbarattīm maggaṃ agamaṃsu. Atha khujjassa sabbarattīm sītābhīhatassa aruṇodaye sarīre vāto kuppi, mahantā vedanā vattanti. So maggā okkamma vedanāppatto hutvā vīṇādaṇḍako viya saṃkuṭito nipajji, seṭṭhidhītāpissa pādamūle nisīdi. Bodhisatto seṭṭhidhītaraṃ khujjassa pādamūle nisinnaṃ disvā sañjānitvā upasaṅkamitvā seṭṭhidhītāya saddhim sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

163. “Ekacintitoyamattho, bālo aparīṇāyako.

Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī”ti.

Tattha **ekacintitoyamattho**ti amma yaṃ tvaṃ atthaṃ cintetvā iminā khujjena saddhim palātā, ayaṃ tayā ekikāya eva cintito bhavissati. **Bālo aparīṇāyakoti** ayaṃ khujjo bālo, duppaññabhāvena mahallakopi bālova, aññasmiṃ gahetvā gacchante asati gantuṃ asamatthatāya aparīṇāyako. **Na hi khujjena vāmena, bhoti**

saṅgantumarahasīti iminā hi khujjena vāmanattā vāmena bhoti tvaṃ mahākule jātā abhirūpā dassanīyā saṅgantum saha gantum nārahasīti.

Athassa taṃ vacanaṃ sutvā seṭṭhidhītā dutiyaṃ gāthamāha—

164. “Purisūsabhaṃ maññamānā, ahaṃ khujjamakāmayiṃ.
So’yaṃ saṃkuṭito seti, chinnatanti yathā thuṇā”¹.

Tassattho—ahaṃ ayya ekaṃ usabhaṃ disvā “gunnaṃ jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, imassapi taṃ atthi, imināpi purisūsabhena bhavitabbaṃ”ti evamaham khujjaṃ purisūsabhaṃ maññamānā akāmayiṃ. So’yaṃ yathā nāma chinnatanti sadoṇiko vīṇādaṇḍako, evaṃ saṃkuṭito seṭṭhi.

Bodhisatto tassā aññatakavesena nikkhantabhāvameva ñatvā taṃ nhāpetvā alaṅkaritvā rathaṃ āropetvā gehameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā ayameva seṭṭhidhītā ahosi, Bārāṇasīseṭṭhi pana ahameva ahosi”ti.

Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā (233)

Kāmaṃ yaḥim icchasi tena gacchati idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi dhammasabhaṃ ānīto “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti Satthārā puṭṭho “saccaṃ”ti vatvā “kasmā ukkaṇṭhitosi”ti vutte “kāmaguṇakāraṇā”ti āha. Atha naṃ satthā “kāmaguṇā nāmete bhikkhu vikaṇṇakasallasadisā, sakiṃ hadaye patiṭṭhaṃ labhamānā vikaṇṇakaṃ viya viddhaṃ² suṃsumāraṃ maraṇameva pāpentī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasiyaṃ dhammena rajjaṃ karento ekadivasaṃ uyyānaṃ gantvā pokkharāṇītiraṃ sampāpuṇi. Naccagītāsu kusalā

1. Vīṇāti (Syā, Ka)

2. Paviṭṭhaṃ (Sī, Syā, I)

naccagītāni payojesum, pokkharāṇiyam macchakacchapā gītasaddalolatāya sannipatitvā raññāva saddhim gacchanti. Rājā tālakkhandhappamāṇam macchaghaṭam disvā “kim nu kho ime macchā mayā saddhimyeva carantī”ti amacce pucchi. Amaccā “ete deva upaṭṭhahantī”ti āhaṃsu. Rājā “ete kira maṃ upaṭṭhahantī”ti tussitvā tesam niccabhattanam paṭṭhapesi. Devasikaṃ taṇḍulambaṇam pācesi. Macchā bhattavelāya ekacce āgacchanti, ekacce nāgacchanti, bhattanam nassati. Rañño tamattham ārocesum. Rājā “ito paṭṭhāya bhattavelāya bherim paharitvā bherisaññāya macchesu sannipatitesu bhattanam dethā”ti āha. Tato paṭṭhāya bhattakammiko bherim paharāpetvā sannipatitānam macchānam bhattanam deti. Tepi bherisaññāya sannipatitvā bhuñjanti.

Tesu evam sannipatitvā bhuñjantesu eko suṃsumāro āgantvā macche khādi. Bhattakammiko rañño ārocesi. Rājā taṃ sutvā “suṃsumāram macchānam khādanakāle vikaṇṇakena vijjhivā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti gantvā nāvāya ṭhatvā macche khāditum āgataṃ suṃsumāram vikaṇṇakena pahari, taṃ tassa antopiṭṭhim pāvisi. So vedanāppatto¹ hutvā taṃ gahetvāva palāyi. Bhattakammiko tassa viddhabhāvaṃ ñatvā taṃ ālapanto paṭhamam gāthamāha—

165. “Kāmaṃ yahim icchasi tena gaccha,
Viddhosi mammamhi vikaṇṇakena.
Hatosi bhattena suvāditena,
Lolo ca macche anubandhamāno”ti.

Tattha **kāmanti** ekaṃsena. **Yahim icchasi tena gacchāti** yasmiṃ icchasi, tasmim gaccha. **Mammamhīti** mammatṭhāne. **Vikaṇṇakenāti** vikaṇṇakasallena. **Hatosi bhattena suvāditena, lolo ca macche anubandhamānoti** tvaṃ bherivāditasaññāya bhatte dīyamāne lolo hutvā khādanatṭhāya macche anubandhamāno tena savāditena² bhattena hato, gatattṭhānepi te jīvitam natthīti attho. So attano vasanaṭṭhānam gantvā jīvitakkhayaṃ patto.

1. Vedanāmatto (Si, I)

2. Suvāditena (Ka)

Satthā imañ kāraṇaṃ dassetvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ
gāthamāha—

166. “Evampi lokāmisam opatanto,
Vihaññatī cittavasānuvattī.
So haññatī ñāṭisakhāna majjhe,
Macchānugo soriva suṃsumāro”ti.

Tattha **lokāmisanti** pañca kāmagaṇā. Te hi loko iṭṭhato kantato
manāpato gaṇhāti, tasmā “lokāmisam”ti vuccati. **Opatantoti** taṃ lokāmisam
anupatanto kilesavasena cittavasānuvattī puggalo vihaññati kilamati, **so**
haññatīti so evarūpo puggalo ñāṭinañca sakhānañca majjhe so vikaṇṇakena
viddho macchānugo suṃsumāro viya pañca kāmagaṇe manāpāti gahetvā
haññati kilamati mahāvināsaṃ pāpuṇātiyevāti.

Evam Satthā imañ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Tadā suṃsumāro Devadatto, macchā Buddhaparisā, Bārāṇasirājā pana
ahameva ahosinti.

Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Asitābhūjātakavaṇṇanā (234)

Tvameva dāni’makarāti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram
kumārikam ārabha katesi. Sāvattiyaṃ kirekasmiṃ dvinnam
aggasāvakānam upaṭṭhākakule ekā kumārikā abhirūpā sobhaggappattā, sā
vayappattā samānajātikaṃ kulam agamāsi. Sāmiko taṃ kismiñci
amaññamāno aññattha cittavasena carati. Sā tassa taṃ attani anādarataṃ
agaṇetvā dve aggasāvake nimantetvā dānam datvā dhammam suṇantī
sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya maggaphalasukhena
vītināmayamānā “sāmikopi maṃ na icchati, gharāvāsena me kammaṃ
natthi, pabbajissāmī”ti

cintetvā mātāpitūnaṃ ācikkhitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tassā sā kiriya bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukakulassa dhītā atthagavesikā sāmikassa anicchabhāvaṃ ñatvā aggasāvakānaṃ dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya puna mātāpitāro āpucchitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, evaṃ atthagavesikā āvuso sā kumārikā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesā kuladhītā atthagavesikā, pubbepi atthagavesikāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā Bārāṇasirājā attano puttassa Brahmadattakumārassa parivārasampattiṃ disvā uppannāsaṅko puttaṃ raṭṭhā pabbājesi. So Asitābhūṃ nāma attano devīṃ ādāya Himavantaṃ pavisitvā macchamaṃsaphalāphalāni khādanto paṇṇasālāya nivāsaṃ kappesi. So ekaṃ Kinnariṃ disvā paṭibaddhacitto “imaṃ pajāpatiṃ karissāmī”ti Asitābhūṃ agaṇetvā tassā anupadaṃ agamāsi. Sā taṃ Kinnariṃ anubandhamānaṃ disvā “ayaṃ maṃ agaṇetvā Kinnariṃ anubandhati, kiṃ me iminā”ti virattacittā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā attano kasiṇaparikkammaṃ kathāpetvā kasiṇaṃ oloketi abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā bodhisattaṃ vanditvā āgantvā attano paṇṇasālāya dvāre aṭṭhāsi. Brahmadattopi Kinnariṃ anubandhanto vicaritvā tassā gatamaggampi adisvā chinnāso hutvā paṇṇasālābhimukhova āgato. Asitābhū taṃ āgacchantaṃ disvā vehāsaṃ abbhuggantvā maṇivaṇṇe gaganatale ṭhitā “ayyaputta taṃ nissāya mayā idaṃ jhānasukhaṃ laddhan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

167. “Tvameva dāni’makara, yaṃ kāmo byagamā tayi.

Soyaṃ appaṭisandhiko, kharachinnaṃva renukan”ti¹.

Tattha **tvameva dāni'makarā**ti ayyaputta maṃ pahāya Kinnariṃ anubandhanto tvaññeva idāni idaṃ akara. **Yaṃ kāmo byagamā tayī**ti yaṃ mama tayi kāmo vigato vikkhambhanappahānena pahīno, yassa pahīnatā ahaṃ imaṃ visesaṃ pattāti dīpeti. **Soyaṃ appaṭṭisandhikoti** so pana kāmo idāni appaṭṭisandhiko jāto, na sakkā paṭṭisandhituṃ. **Kharachinnaṃva renukanti** kharo vuccati kakaco, renukaṃ vuccati hatthidanto. Yathā kakacena chinno hatthidanto appaṭṭisandhiko hoti, na puna purimanayena allīyati, evaṃ puna mayhaṃ tayā saddhiṃ cittassa ghaṭanaṃ nāma natthīti vatvā tassa passantasseva uppatitvā aññattha agamāsi.

So tassā gatakāle paridevamāno dutiyaṃ gāthamāha—

168. “Atriccham¹ atilobhena, atilobhamadena ca.

Evaṃ hāyati atthamhā, ahaṃva asitābhuyā”ti.

Tattha **atriccham atilobhenā**ti atricchā vuccati atra atra icchāsaṅkhātā apariyantataṇhā, atilobho vuccati atikkamitvā pavattalobho. **Atilobhamadena cāti** purisamadaṃ uppādanato atilobhamado nāma jāyati². Idaṃ vuttaṃ hoti—atricchāvasena atricchamāno puggalo atilobhena ca atilobhamadena ca yathā ahaṃ asitābhuyā rājadhītāya parihīno, evaṃ atthā hāyatīti.

Iti so imāya gāthāya paridevitvā araññe ekakova vasitvā pitu accayena gantvā rajjaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājaputto ca rājadhītā ca ime dve janā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Asitābhūjātakavaṇṇanā catutthā.

1. Atricchā (Sī, I)

2. Jāto (Ka)

5. Vacchanakhajātakavaṇṇanā (235)

Sukhā gharā vacchanakhāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Rojamallaṃ ārabha kathesi. So kirāyasmato Ānandassa gihisahāyo. So ekadivasam āgamanatthāya therassa sāsanaṃ pāhesi, thero Satthāraṃ āpucchitvā agamāsi. So theram nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisinno therena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā theram gihibhogehi pañcahi kāmaguṇehi nimantento “bhante Ānanda mama gehe pahūtaṃ saviññāṇaka-aviññāṇakaratanam, idaṃ majjhe bhinditvā tuyhaṃ dammi, ehi ubho agāraṃ ajjhāvasāma”ti. Thero tassa kāmaguṇesu ādīnavaṃ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gantvā “diṭṭho te Ānanda Rojo”ti Satthārā pucchito “āma bhante”ti vatvā “kimassa kathesi”ti vutte “bhante maṃ Rojo gharāvāsena nimantesi, athassāhaṃ gharāvāse ceva kāmaguṇesu ca ādīnavaṃ kathesin”ti. Satthā “na kho Ānanda Rojo mallo idāneva pabbajite gharāvāsena nimantesi, pubbepi nimantesiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ nigamaḡāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase Bārāṇasiṃ pāvisi. Athassa Bārāṇasiseṭṭhi ācāravihāre¹ pasīditvā gehaṃ netvā bhojetvā uyyāne vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā taṃ paṭijagganto uyyāne vasāpesi. Te aññaṃaññaṃ uppannasinehā ahesuṃ.

Athekadivasam Bārāṇasiseṭṭhi bodhisatte pemavissāsavasena evaṃ cintesi “pabbajjā nāma dukkhā, mama sahāyaṃ Vacchanakhapariḡbājakaṃ uppabbājetvā sabbaṃ vibhavaṃ majjhe bhinditvā tassa datvā dvepi samaggavāsaṃ vasissāma”ti. So ekadivasam bhattakiccapariyosāne tena saddhiṃ madhuraḡaṭisanthāraṃ katvā “bhante Vacchanakha pabbajjā nāma dukkhā, sukho gharāvāso, ehi ubho samaggā kāme paribhuñjantā vasāma”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

1. Cāravihāre (I)

169. “Sukhā gharā vacchanakha, sahiraññā sabhojanā.
Yattha bhutvā pivitvā ca, sayeyyātha anussuko”ti.

Tattha **sahiraññā**ti sattaratanasampannā. **Sabhojanā**ti bahukhādanīyabhojanīyā. **Yattha bhutvā pivitvā cāti** yesu sahiraññabhojanesu gharesu nānaggarasāni bhojanāni paribhuñjitvā nānāpānāni ca pivitvā. **Sayeyyātha anussukoti** yesu alaṅkatasirisayanapiṭṭhe anussuko hutvā sayeyyāsi, te gharā nāma ativiya sukhāti.

Athassa taṃ sutvā bodhisatto “mahāseṭṭhi tvaṃ aññānatāya kāmaggiddho hutvā gharāvāsassa guṇaṃ, pabbajjāya ca aguṇaṃ kathesi, gharāvāsassa te aguṇaṃ kathessāmi, suṇāhi dānī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

170. “Gharā nā’nihamānassa, gharā nā’bhaṇato musā.
Gharā nādinnaḍḍassa, paresaṃ anikubbato.
Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ¹, ko gharaṃ paṭipajjati”ti.

Tattha **gharā nā’nihamānassa**ti niccakālaṃ kasigorakkhādikaraṇa anīhamānassa avāyamantassa gharā nāma natthi, gharāvāso na paṭiṭṭhātīti attho. **Gharā nā’bhaṇato musā**ti khetvatthuhiraññasuvaṇṇādīnaṃ atthāya amusābhaṇatopi gharā nāma natthi. **Gharā nādinnaḍḍassa, paresaṃ anikubbatoti nādinnaḍḍassa**ti aggahitadaḍḍassa, nikkhattadaḍḍassa paresaṃ anikubbato gharā nāma natthi. Yo pana ādinnaḍḍo hutvā paresaṃ dāsakammakarādīnaṃ tasmim tasmim aparādhe aparādhānurūpaṃ vadhabandhanachedanātālanādivasena karoti, tasseeva gharāvāso saṇṭhahatīti attho. **Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati**ti taṃ dāni evaṃ etesaṃ ihanādīnaṃ akaraṇe sati tāya tāya parihāniyā chiddaṃ karaṇepi sati niccameva kātābato durabhisambhavaṃ durārādhaniyaṃ, niccaṃ karontassapi vā durabhisambhavameva duppūraṃ gharāvāsaṃ “ahaṃ nipparitasso hutvā ajjhāvasissāmi”ti ko paṭipajjati.

Evaṃ mahāsatto gharāvāsassa dosaṃ kathetvā uyyānameva agamāsi.

1. Durabhibhavaṃ (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasiseṭṭhi Rojo mallo ahosi, Vacchanakhaparibbājako pana ahameva ahosin”ti.

Vacchanakhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Bakajātakavaṇṇanā (236)

Bhaddako vata’yaṃ pakkhīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi Satthā ānetvā dassitaṃ disvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese ekasmiṃ sare maccho hutvā mahāparivāro vasi. Atheko bako “macche khādisāmī”ti sarassa āsannaṭṭhāne sīsaṃ pātetvā pakkhe pasāretvā mandamando macche olokento aṭṭhāsi tesaṃ pamādaṃ āgamayamāno. Tasmīṃ khaṇe bodhisatto macchagaṇaparivuto gocaraṃ gaṇhanto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Macchagaṇo taṃ bakaṃ passitvā paṭhamam gāthamāha—

171. “Bhaddako vata’yaṃ pakkhī, dijo kumudasannibho.

Vūpasantehi pakkhehi, mandamandova jhāyatī”ti.

Tattha **mandamandova jhāyatī**ti abalabalo viya hutvā kiñci ajānanto viya ekakova jhāyatīti.

Atha naṃ bodhisatto oloketvā dutiyaṃ gāthamāha—

172. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha.

Amhe dijo na pāleti, tena pakkhī na phandatī”ti.

Tattha **anaññāyāti** ajānitvā. **Amhe dijo na pāleti**ti esa dijo amhe na rakkhati na gopāyati, “kataraṃ nu kho etesu kabaḷaṃ karissāmī”ti upadhāreti. **Tena pakkhī na phandatī**ti tenāyaṃ sakuṇo na

phandati na calatīti. Evaṃ vutte macchagaṇo udakaṃ khobhetvā bakaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā bako kuhako bhikkhu ahosi, maccharājā pana ahameva ahosin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sāketajātakavaṇṇanā (237)

Ko nu kho Bhagavā hetūti idaṃ Satthā Sāketam upanissāya viharanto Sāketam brāhmaṇam ārabha kathesi. Vatthu panettha atītampi paccuppannampi heṭṭhā Ekakanipāte¹ kathitameva. Tathāgatassa pana vihāram gatakāle bhikkhū “sineho nāmesa bhante katham patitṭhātī”ti pucchantā paṭhamam gāthamāhamasu—

173. “Ko nu kho Bhagavā hetu, ekacce idha puggale.

Atīva hadayaṃ nibbāti, cittañcāpi pasīdatī”ti.

Tassattho—ko nu kho hetu, yena idhekacce puggale diṭṭhamatteyeva hadayaṃ ativiya nibbāti, suvāsitaṃ sītassa udakassa ghaṭasahassena parisittam viya sītalam hoti, ekacce na nibbāti. Ekacce diṭṭhamatteyeva cittam pasīdati, mudu hoti, pemavasena allīyati, ekacce na allīyatīti.

Atha nesam Satthā pemakāraṇam dassento dutiyam gāthamāha—

174. “Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.

Evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, uppalamva yathodake”ti.

Tassattho—bhikkhave pemaṃ nāmetaṃ dvīhi kāraṇehi jāyati, purimabhava mātā vā pitā vā putto vā dhītā vā bhātā vā bhaginī vā pati vā bhariyā vā sahāyo vā mitto vā hutvā yo yena

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 326 piṭṭhe.

saddhiṃ ekaṭṭhāne vutthapubbo, tassa iminā **pubbeva sannivāsenā** bhavantarepi anubandhanto so sineho na vijahati. Imasmiṃ attabhāve katena **paccuppannahitena vā evaṃ taṃ jāyate pemaṃ**, imehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ nāma jāyati. Yathā kiṃ? **Uppalaṃva yathodaketi**. Vā-kārassa rassattaṃ kataṃ. Samuccayatthe cesa vutto, tasmā uppalaṃca sesaṃ jalajapupphaṃca yathā uduke jāyamānaṃ dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalaṃca, tathā etehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ jāyatīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ime dve janā ahesuṃ, putto pana ahameva ahosin”ti.

Sāketajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ekapadajātakavaṇṇanā (238)

Ingāha ekapadaṃ tātāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsī kiresa kuṭumbiko, athassa ekadivasaṃ aṅke nisinno putto atthassa dvāraṃ nāma paṇhaṃ pucchi. So “Buddhavisayo esa paṇho, na taṃ aṇño kathetuṃ sakkhissatī”ti puttam gahetvā Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā “bhante ayaṃ me dārako ūrumhi nisinno atthassa dvāraṃ nāma paṇhaṃ pucchi, ahaṃ taṃ ajānanto idhāgato, kathetha bhante imaṃ paṇhan”ti. Satthā “na kho upāsaka ayaṃ dārako idāneva atthagavesako, pubbepi atthagavesakova hutvā imaṃ paṇhaṃ paṇḍite pucchi, porāṇakapaṇḍitāpissa kathesuṃ, bhavasankhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Athassa putto daharo kumāro ūrumhi nisīditvā “tāta mayhaṃ ekapadaṃ anekatthanissitaṃ ekaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

175. “Ingha ekapadam tāta, anekatthapadassitam.

Kiñci saṅgāhikam brūsi, yena’tthe sādhayemase”ti.

Tattha **inghāti** yācanatthe codanatthe vā nipāto. **Ekapadanti** ekam kāraṇapadam, ekam kāraṇūpasañhitam vā byañjanapadam.

Anekatthapadassitanti anekāni atthapadāni kāraṇapadāni nissitam. **Kiñci saṅgāhikam brūsīti** kiñci ekapadam¹ bahūnam padānam saṅgāhikam brūhi, ayameva vā pāṭho. **Yena’tthe sādhayemaseti** yena ekena padena anekatthanissitena mayam attano vuḍḍhim sādheyyāma, tam me kathehīti pucchi.

Athassa pitā kathento dutiyam gāthamāha—

176. “Dakkheyye’kapadam tāta, anekatthapadassitam.

Taṇca sīlena saññuttam, khantiyā upapāditam.

Alam mitte sukhāpetum, amittānam dukkhāya cā”ti.

Tattha **dakkheyye’kapadanti** dakkheyyam ekapadam. Dakkheyyam nāma lābhuppādakassa chekassa kusalassa ñāṇasampayuttam vīriyam.

Anekatthapadassitanti evam vuttappakāram vīriyam anekehi atthapadehi nissitam. Katarahīti? Sīlādīhi. Teneva “**taṇca sīlena saññuttan**”ti-ādimāha.

Tassattho—taṇca panetaṃ vīriyam ācārasīlasampayuttam adhvāsānakhantiyā upetaṃ mitte sukhāpetum amittānaṃ dukkhāya alam samattham. Ko hi nāma

lābhuppādakañāṇasampayuttakusalavīriyasamannāgato

ācārakhantisampanno mitte sukhāpetum, amitte vā dukkhāpetum na sakkotīti.

Evam bodhisatto puttassa pañham kathesi. Sopi pitu kathitanayeneva attano attham sādhetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā putto ayameva putto ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosinti.

Ekapadajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā (239)

Āsīvisampi maṃ santanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattum ārabha kathesi. Kosalarājassa hi pitā Mahākosalo Bimbisārarañño dhītaraṃ dadamāno dhītu nhānamūlaṃ Kāsīgāmakaraṃ nāma adāsi. Sā Ajātasattunā pitughātakakamme kate rañño sinehena na cirasseva kālamakāsi. Ajātasattu mātari kālakatāyapi taṃ gāmaṃ bhuñjateva. Kosalarājā “pitughātakassa corassa mama kulasantakaṃ gāmaṃ na dassāmī”ti tena saddhim yujjhati. Kadāci mātulassa jayo hoti, kadāci bhāgineyyassa. Yadā pana Ajātasattu jināti, tadā somanassappatto rathe dhajam ussāpetvā mahantena yasena nagaram pavisati. Yadā pana parājayati, tadā domanassappatto kañci ajānāpetvāva pavisati. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Ajātasattu mātulaṃ jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbe pesa jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto nīlamaṇḍūkayoniyaṃ nibbatti. Tadā manussā nadīkandarādīsu tattha tattha macche gahaṇatthāya kumīnāni oḍḍesuṃ. Ekasmiṃ kumīne bahū macchā pavisiṃsu. Atheko udakāsīviso macche khādanto taṃ kumīnaṃ pāvisi, bahū macchā ekato hutvā taṃ khādantā ekalohitaṃ akaṃsu. So paṭisaraṇaṃ apassanto maraṇabhayaṭṭajjito kumīnamukhena nikkhamitvā vedanāppatto udakapariyante nipajji. Nīlamaṇḍūkopi tasmīṃ khaṇe uppatitvā kumīnasūlamatthake nipanno hoti. Āsīviso vinicchayaṭṭhānaṃ alabhanto tattha nipannaṃ taṃ disvā “samma Nīlamaṇḍūka imesaṃ macchānaṃ kiriyā ruccati tuyhan”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

177. “Āsīvisampi maṃ santaṃ, pavitṭhaṃ kumināmukhaṃ.

Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā”ti.

Tattha **āsīvisampi maṃ santanti** maṃ āgatavisarṇ samānaṃ. **Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakāti** etaṃ tava ruccati haritamaṇḍūkaputtāti vadati.

Atha naṃ haritamaṇḍūko “āma samma ruccatī”ti. Kiṃ kārāṇāti. “Sace tvampi tava padesaṃ āgate macche khādasi, macchāpi attano padesaṃ āgataṃ taṃ khādanti, attano visaye padese gocarabhūmiyaṃ abalavā nāma natthī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

178. “Vilumpateva puriso, yāva’ssa upakappati.

Yadā caññe vilumpanti, so vilutto vilumpatī”ti.

Tattha **vilumpateva puriso, yāva’ssa upakappatīti** yāva assa purisassa issariyaṃ upakappati ijjhati pavattati, tāva so aññaṃ vilumpatiyeva. “Yāva so upakappatī”tipi pāṭho, yattakaṃ kālaṃ so puriso sakkoti vilumpitunti attho. **Yadā caññe vilumpantīti** yadā ca aññaṃ issarā hutvā vilumpanti. **So vilutto vilumpatīti** atha so vilumpako aññchi vilumpati. “Vilumpate”tipi pāṭho, ayamevattho. “Vilumpanan”tipi paṭhanti, tassattho na sameti. Evaṃ “vilumpako puna vilumpaṃ pāpuṇātī”ti bodhisattena aḍḍe vinicchite udakāsīvisassa dubbalabhāvaṃ ñatvā “paccāmittaṃ gaṇhissāmā”ti macchagaṇā kumīnamukhā nikkhamitvā tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā pakkamuṃ.

Sattho imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā udakāsīviso Ajātasattu ahosi, Nīlamaṇḍūko pana ahameva ahosin”ti.

Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā navamā.

10. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā (240)

Sabbo janoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatte Satthari āghātaṃ bandhitvā navamāsaccayena Jetavanadvārakoṭṭhake pathaviyaṃ nimugge Jetavanavāsino ca sakalaraṭṭhavāsino ca “Buddhapaṭikaṇṭako Devadatto pathaviyā gilito, nihatapaccāmitto

dāni Sammāsambuddho jāto”ti tuṭṭhahaṭṭhā ahesuṃ. Tesam katham sutvā paramparaghosena sakalajambudīpavāsino yakkhabhūtadevagaṇā ca tuṭṭhahaṭṭhā eva ahesuṃ. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatte pathaviyaṃ nimugge ‘Buddhapaṭikaṇṭako Devadatto pathaviyā gilito’ti mahājano attamano jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatte mate mahājano tussati ceva hasati ca, pubbepi tussi ceva hasi cā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Mahāpiṅgalo nāma rājā adhammena visamena rajjam kāresi, chandādivasena pāpakammāni karonto daṇḍabalijaṅghakahāpaṇādiggahaṇena ucchuyante ucchuṃ viya mahājanam pīlesi kakkhaḷo pharusō sāhasiko, paresu anuddayāmatampi nāmassa natthi, gehe itthīnampi puttadhītānampi amaccabrāhmaṇagahapatikādīnampi appiyo amanāpo, akkhiṃhi patitarajam viya, bhattapiṇḍe sakkharā viya, paṇhiṃ vijjhivā pavitṭhakaṇṭako viya ca ahosi. Tadā bodhisatto Mahāpiṅgalassa putto hutvā nibbatti. Mahāpiṅgalo dīgharattaṃ rajjam kāretvā kālamakāsi. Tasmīṃ kālakate sakalabārāṇasivāsino haṭṭhatuṭṭhā mahāhasitaṃ hasitvā dārūnaṃ sakaṭasahassena mahāpiṅgalaṃ jhāpetvā anekchi ghaṭasahashehi ālāhanaṃ nibbāpetvā bodhisattaṃ rajje abhisiṅcitvā “dhammiko no rājā laddho”ti haṭṭhatuṭṭhā nagare ussavabheriṃ carāpetvā samussitadhajapaṭākam nagaram alaṅkaritvā dvāre dvāre maṇḍapaṃ kāretvā vipphaṇṇalājakusumamaṇḍitatalesu alaṅkatamaṇḍapesu nisīditvā khādīṃsu ceva pivīṃsu ca.

Bodhisattopi alaṅkate mahātale samussitasetacchattassa pallaṅkavarassa majjhe mahāyasaṃ anubhavanto nisīdi. Amaccā ca brāhmaṇagahapatiraṭṭhikadovārikādayo ca rājānaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Atheko dovāriko nātidūre ṭhatvā assasanto passasanto parodi. Bodhisatto taṃ disvā “samma dovārika mama pitari kālakate sabbe tuṭṭhapahaṭṭhā ussavaṃ kīlantaṃ vicaranti, tvaṃ pana rodamāno

ṭhito, kiṃ nu kho mama pitā taveva piyo ahosi manāpo”ti pucchanto
paṭhamam gāthamāha—

179. “Sabbo jano himsito Piṅgalena,
Tasmiṃ mate paccayā vedayanti.
Piyo nu te āsi akaṇhanetto,
Kasmā nu tvaṃ rodasi dvārapālā”ti.

Tattha **himsitoti** nānappakārehi daṇḍabali-ādihi pīḷito. **Piṅgalenāti** piṅgalakkhena. Tassa kira dvepi akkhīni nibbiddhapiṅgalāni biḷārakkhivaṇṇāni ahesuṃ, tenevassa “Piṅgalo”ti nāmaṃ akaṃsu. **Paccayā vedayantīti** pītiyo pavedayanti. **Akaṇhanettoti** Piṅgalanetto. **Kasmā nu tvanti** kena nu kāraṇena tvaṃ rodasi. Aṭṭhakathāyaṃ pana “kasmā tuvaṃ”ti pāṭho.

So tassa vacanaṃ sutvā “nāhaṃ mahārāja ‘Mahāpiṅgalo mato’ti sokena rodāmi, sīsassa me sukhaṃ jātaṃ. Piṅgalarāja hi pāsādā otaranto ca ārohananto ca kammāramuṭṭhikāya paharanto viya mayhaṃ sīse aṭṭhaṭṭha khaṭake deti, so paralokaṃ gantvāpi mama sīse dadamāno viya nirayapālānampi yamassapi sīse khaṭake dassati, atha naṃ te ‘ataviya ayaṃ amhe bādhati’ti puna idheva ānetvā vissajjeyyūṃ, atha me so punapi sīse khaṭake dadeyyāti bhayenāhaṃ rodāmi”ti imamatthaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha—

180. “Na me piyo āsi akaṇhanetto,
Bhāyāmi paccāgamanāya tassa.
Ito gato himseyya maccurājaṃ,
So himsito āneyya puna idhā”ti.

Atha naṃ bodhisatto “so rāja dārūnaṃ vāhasahassena daḍḍho udakaghaṭasatehi sitto, sāpissa ālāhanabhūmi samantato khatā, pakatīyāpi ca paralokaṃ gatā nāma aññattha gativasā¹ puna teneva sarīrena nāgacchanti², mā tvaṃ bhāyī”ti taṃ samassāsento imam gāthamāha—

1. Gato nāma aññattha gatova, so (Syā)

2. Nāgacchati (Syā)

181. “Daḍḍho vāhasahassehi, sitto ghaṭasatchi so.

Parikkhatā ca sā bhūmi, mā bhāyi nāgamissatī”ti.

Tato paṭṭhāya dovāriko assāsaṃ paṭilabhi. Bodhisatto dhammena rajjaṃ
kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
Mahāpiṅgalo Devadatto ahosi, putto pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā dasamā.

Upāhanavaggo navamo.

Tassuddānaṃ

Upāhanaṃ Viṇāthūṇaṃ, Vikaṇṇakaṃ Asitābhu.

Vacchanakhaṃ Bakañceva, Sāketañca Ekapadaṃ.

Haritamātu Piṅgalaṃ.

10. Siṅgālavagga

1. Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā (241)

Siṅgālo mānatthaddhoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ
ārabbha katesi. Devadatto Ajātasattuṃ pasādetvā uppāditaṃ
lābhasakkāraṃ ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi, Nāḷāgiri payojane
pāṭihāriyassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tassa so lābhasakkāro antaradhāyi.
Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso
Devadatto lābhasakkāraṃ uppādetvā ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi”ti. Satthā
āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto idāneva attano uppannaṃ
lābhasakkāraṃ antaradhāpeti, pubbepi antaradhāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ
āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannaṃca sippānaṃ pāraṃ gato. So pathaviṇṇayamantaṃ nāma jānāti. Pathaviṇṇayamantoti āvaṭṭanamanto vuccati. Athekadivasaṃ bodhisatto “taṃ mantāṃ sajjhāyissāmī”ti ekasmiṃ aṅgaṇaṭṭhāne piṭṭhipāsāṇe nisīditvā sajjhāyamakāsi. Taṃ kira mantāṃ aññaṇavihitāṃ dhitivirahitaṃ¹ sāvetuṃ na sakkā, tasmā naṃ so tathārūpe ṭhāne sajjhāyati. Athassa sajjhāyanakāle eko Siṅgālo ekasmiṃ bile nipanno taṃ mantāṃ sutvāva paṇṇamakāsi. So kira anantarātīte attabhāve paṇṇapathaviṇṇayamanto eko brāhmaṇo ahosi. Bodhisatto sajjhāyaṃ katvā uṭṭhāya “paṇṇo vata me ayaṃ manto”ti āha. Siṅgālo bilā nikkhamitvā “ambho brāhmaṇa ayaṃ manto tayāpi mameva paṇṇataro”ti vatvā palāyi. Bodhisatto “ayaṃ Siṅgālo mahantaṃ akusalaṃ karissati”ti “gaṇhatha gaṇhathā”ti thokaṃ anubandhi. Siṅgālo palāyitvā araṇṇaṃ pavisi.

So gantvā ekaṃ Siṅgālīṃ thokaṃ sarīre ḍamsi, “kiṃ sāmī”ti ca vutte “mayhaṃ jānāsi na jānāsi”ti āha. Sā “āma jānāmī”ti sampāṭicchi. So pathaviṇṇayamantaṃ parivattetvā anekāni siṅgālasatāni āṇāpetvā sabbepi hatthi-assasīhabyagghasūkaramigādayo catuppade attano santike akāsi. Katvā ca pana Sabbadāṭho nāma rājā hutvā ekaṃ Siṅgālīṃ aggamahesiṃ akāsi. Dvinnaṃ hatthīnaṃ piṭṭhe sīho tiṭṭhati, sīhapiṭṭhe Sabbadāṭho Siṅgālo rājā Siṅgālīyā aggamahesiyā saddhiṃ nisīdati, mahanto yaso ahosi. So yasamahantena pamajjitvā mānaṃ uppādetvā “Bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti sabbacatuppada-parivuto Bārāṇasiyā avidūraṭṭhānaṃ sampāpuṇi, parisā dvādasayojanā ahosi. So avidūre ṭhitoyeva “rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti raṇṇo sāsanaṃ pesesi. Bārāṇasivāsino bhītatasitā nagaradvārāni pidahitvā aṭṭhamasu.

Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mā bhāyi mahārāja, Sabbadāṭhasiṅgālena saddhiṃ yuddhaṃ mama bhāro, ṭhapetvā maṃ añño tena saddhiṃ

1. Aññaṃ vidhirahitaṃ (Sī, I), aññaṇavihitena dhitivirahitaṃ (Syā)

yujjhituṃ samattho nāma natthī”ti rājānañca nāgare ca samassāsetvā “kinti katvā nu kho Sabbadāṭho rajjaṃ gahessati, pucchissāmi tāva nan”ti dvāraṭṭālakam abhiruhitvā “samma Sabbadāṭha kinti katvā imaṃ rajjaṃ gaṇhissasī”ti pucchi. Sihanādam nādāpetvā mahājanam saddena santāsetvā gaṇhissāmīti. Bodhisatto “atthetan”ti ñatvā aṭṭālakā oruyha “sakaladvādasayojanikabārāṇasinagaravāsino kaṇṇacchiddāni māsapiṭṭhena lañjantū”ti¹ bherim carāpesi. Mahājano bheriyā ānam sutvā antamaso bilāle upādāya sabbacatuppādānañceva attano ca kaṇṇacchiddāni yathā parassa saddam sotum na sakkā, evam māsapiṭṭhena lañji².

Atha bodhisatto puna aṭṭālakam abhiruhitvā “Sabbadāṭha”ti āha. Kim brāhmaṇāti. Imaṃ rajjaṃ kinti katvā gaṇhissasīti. Sihanādam nadāpetvā manusse tāsetvā jīvitakkhayam pāpetvā gaṇhissāmīti. Sihanādam nadāpetum na sakkhissasi. Jāṭisampannā hi surattahatthapādā kesarasīharājāno tādisassa jarasiṅgālassa ānam na karissantīti. Siṅgālo mānatthaddho hutvā “aññe tāva sīhā tiṭṭhantu, yassāham piṭṭhe nisinno, taññeva nadāpessāmī”ti āha. Tena hi nadāpehi, yadi sakkosīti. So yasmin sihe nisinno, tassa “nadāhi”ti pādena saññaṃ adāsi. Sīho hatthikumbhe mukham uppīletvā tikkhattum appaṭivattiyam sihanādam nadi. Hatthī santāsappattā hutvā Siṅgālam pādamūle pātetvā pādenassa sīsam akkamitvā cuṇṇavicuṇṇam akaṃsu, Sabbadāṭho tattheva jīvitakkhayam patto. Tepi hatthī sihanādam sutvā maraṇabhayatajjitā aññaṃaññaṃ ovijjhivā tattheva jīvitakkhayam pāpuṇimsu, ṭhapetvā sihe sesāpi migasūkarādayo sasabīlārapariyosānā sabbe catuppādā tattheva jīvitakkhayam pāpuṇimsu. Sīhā palāyitvā araṇṇam pavisiṃsu, dvādasayojaniko maṃsarāsi ahoṣi. Bodhisatto aṭṭālakā otaritvā nagaradvārāni vivarāpetvā “sabbe attano kaṇṇesu māsapiṭṭham apantvā maṃsatthikā maṃsam āharantū”ti nagare bherim carāpesi. Manussā allamaṃsam khāditvā sesam sukkhāpetvā vallūramakaṃsu. Tasmim kira kāle vallūrakaraṇam udapādīti vadanti.

1. Limpantūti (Sī, I)

2. Limpi (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakaṃ samodhānesi—

182. “Siṅgālo mānatthaddho ca, parivārena atthiko.
Pāpuṇi mahatiṃ bhūmiṃ, rājāsi Sabbadāṭṭhināṃ.

183. Evameva manussesu, yo hoti parivāravā.
So hi tattha mahā hoti, Siṅgālo viya dāṭṭhinan”ti.

Tattha **mānatthaddho**ti parivāraṃ nissāya uppanna mānena thaddho. **Parivārena atthiko**ti uttarimpi parivārena atthiko hutvā. **Mahatiṃ bhūminti** mahantaṃ sampattiṃ. **Rājāsi Sabbadāṭṭhinanti** sabbesaṃ dāṭṭhinaṃ rājā āsi. **So hi tattha mahā hoti**ti so parivārasampanno puriso tesu parivāresu mahā nāma hoti. **Siṅgālo viya dāṭṭhinanti** yathā Siṅgālo dāṭṭhinaṃ mahā ahosi, evaṃ mahā hoti, atha so Siṅgālo viya pamādaṃ āpajjitvā taṃ parivāraṃ nissāya vināsaṃ pāpuṇātīti.

Tadā Siṅgālo Devadatto ahosi, rājā Sāriputto, purohito pana ahameva ahosinti.

Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sunakhajātakavaṇṇanā (242)

Bālo vatāyaṃ sunakhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ambaṇakotṭhake āsanasālāya bhattabhuñjanasunakhaṃ ārabha katesi. Taṃ kira jātakālato paṭṭhāya pāṇiyahārakā gahetvā tattha posesuṃ. So aparabhāge tattha bhattaṃ bhuñjanto thūlasarīro ahosi. Athekadivasāṃ eko gāmaṃ puriso taṃ ṭhānaṃ patto sunakhaṃ disvā pāṇiyahārakānaṃ uttarisāṭṭhakaṇa kahāpaṇaṇa datvā gaddūlena bandhitvā taṃ ādāya pakkāmi. So gahetvā nīyamāno na vassi, dinnāṃ dinnāṃ khādanto pacchato pacchato agamāsi. Atha so puriso “ayaṃ idāni maṃ piyāyati”ti gaddūlaṃ mocesi, so vissatṭhamatto

ekavegena āsanasālameva gato. Bhikkhū taṃ disvā tena gatakāraṇaṃ jānitvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso āsanasālāya sunakho bandhanamokkhakusalo vissatṭhamattova puna āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so sunakho idāneva bandhanamokkhakusalo, pubbepi kusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ aggahesi. Tadā Bārāṇasiyaṃ ekassa manussassa sunakho ahosi, so piṇḍibhattaṃ labhanto thūlasarīro jāto. Atheko gāmaṃ Bārāṇasiṃ āgato taṃ sunakhaṃ disvā tassa manussassa uttarisāṭakaṇca kahāpaṇaṇca datvā sunakhaṃ gahetvā cammayottena bandhitvā yottakoṭiyaṃ gahetvā gacchanto aṭavimukhe ekaṃ sālāṃ pavisitvā sunakhaṃ bandhitvā phalake nipajjitvā niddaṃ okkami. Tasmiṃ kāle bodhisatto kenacideva karaṇīyena aṭaviṃ paṭipanno taṃ sunakhaṃ yottena bandhitvā ṭhapitaṃ disvā paṭhamaṃ gāthamāha—

184. “Bālo vatāyaṃ sunakho, yo varattaṃ¹ na khādāti.

Bandhanā ca pamuñceyya, asito ca gharaṃ vaje”ti.

Tattha **pamuñceyyā**ti pamoceyya², ayameva vā pāṭho. **Asito ca gharaṃ vajeti** asito suhito hutvā attano vasanaṭṭhānaṃ gaccheyya.

Taṃ sutvā sunakho dutiyaṃ gāthamāha—

185. “Aṭṭhitaṃ me manasmiṃ me, atho me hadaye kataṃ.

Kālaṇca paṭikaṅkhāmi, yāva passupatū jano”ti.

Tattha **aṭṭhitaṃ me manasmiṃ meti** yaṃ tumhe kathetha, taṃ mayā adhiṭṭhitameva, manasmiṃyeva me etaṃ. **Atho me hadaye katanti** atha ca pana me tumhākaṃ vacanaṃ hadaye katameva. **Kālaṇca paṭikaṅkhāmi** kālāṃ

1. Yo ca yottaṃ (Ka)

2. Pamocetvā (I, Ka)

paṭimānemi. **Yāva passupatū janoti** yāvāyaṃ mahājano pasupatu niddaṃ okkamatu, tāvāhaṃ kālāṃ paṭimānemi. Itarathā hi “ayaṃ sunakho palāyati”ti ravo uppajjeyya, tasmā rattibhāge sabbesaṃ suttakāle cammayottaṃ khāditvā palāyissāmīti. So evaṃ vatvā mahājane niddaṃ okkante yottaṃ khāditvā suhito hutvā palāyitvā attano sāmikānaṃ ghameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā sunakhova etarahi sunakho, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”ti.

Sunakhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Guttilajātakavaṇṇanā (243)

Sattatantiṃ sumadhuranti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Tasmiṃhi kāle bhikkhū Devadattaṃ āhaṃsu “āvuso Devadatta Sammāsambuddho tuyhaṃ ācariyo, tvaṃ Sammāsambuddhaṃ nissāya tīṇi piṭakāni uggaṇhi, cattāri jhānāni uppādesi, ācariyassa nāma paṭisattunā bhavituṃ na yuttan”ti. Devadatto “kiṃ pana me āvuso samaṇo Gotamo ācariyo, nanu mayā attano baleneva tīṇi piṭakāni uggahitāni, cattāri jhānāni uppāditāni”ti ācariyaṃ paccakkhāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto ācariyaṃ paccakkhāya Sammāsambuddhassa paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭisattu hutvā vināsaṃ pāpuṇāti, pubbepi pattoyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatti, “Guttilakumāro”tissa nāmaṃ akāṃsu. So vayappatto gandhabbasippe nipphattiṃ patvā Guttilagandhabbo nāma sakalajambudīpe aggagandhabbo ahosi. So dārābharaṇaṃ akatvā andhe mātāpitara posehi. Tadā Bārāṇasivāsino vāṇijā vaṇijjāya Ujjeninagaraṃ

gantvā ussave ghuṭṭhe chandakaṃ saṃharitvā bahum
mālāgandhavilepanaṇca khajjabhojjādini ca ādāya kīḷanaṭṭhāne sannipatitvā
“vetanaṃ datvā ekaṃ gandhabbaṃ ānethā”ti āhaṃsu. Tena ca samayena
Ujjeniyaṃ Mūsilo nāma jeṭṭhagandhabbo hoti, te taṃ pakkosāpetvā attano
gandhabbaṃ kāresuṃ.

Mūsilo vīṇaṃ vādentō vīṇaṃ uttamamucchanāya mucchitvā vādesi.
Tesaṃ Guttilagandhabbassa gandhabbe jātāparicayānaṃ tassa gandhabbaṃ
kilaṇcakaṇḍuvanaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi, ekopi pahaṭṭhākāraṃ na dassesi.
Mūsilo tesu tuṭṭhākāraṃ adassentesu “atikharaṃ katvā vādemi maññe”ti
majjhimaṃ mucchanāya mucchitvā majjhimasarena vādesi, te tatthapi
majjhattāva ahesuṃ. Atha so “ime na kiñci jānanti maññe”ti sayampi
ajānanako viya hutvā tantiyo sithile vādesi, te tatthapi na kiñci āhaṃsu.
Atha ne Mūsilo “ambho vāṇijā kiṃ nu kho mayi vīṇaṃ vādente tumhe na
tussathā”ti. Kiṃ pana tvaṃ vīṇaṃ vādesi, mayaṇhi “ayaṃ vīṇaṃ
muccheti”ti saññaṃ akarimhāti. Kiṃ pana tumhe mayā uttaritaraṃ ācariyaṃ
jānātha, udāhu attano ajānanabhāvena na tussathāti. Vāṇijā “Bārāṇasiyaṃ
Guttilagandhabbassa vīṇāsaddaṃ sutapubbānaṃ tava vīṇāsaddo itthīnaṃ
dārake tosāpanasaddo viya hoti”ti āhaṃsu. Tena hi handa tumhehi
dinnaparibbayaṃ paṭiggaṇhatha, na mayhaṃ etenattho, apica kho pana
Bārāṇasiṃ gacchantā maṃ gaṇhitvā gaccheyyāthāti. Te “sādhū”ti
sampaṭicchitvā gamanakāle taṃ ādāya Bārāṇasiṃ gantvā tassa “etaṃ
guttilassa vasanaṭṭhānaṃ”ti ācikkhitvā sakasakanivesanaṃ agamimsu.

Mūsilo bodhisattassa gehaṃ pavisitvā laggetvā ṭhapitaṃ bodhisattassa
jātivīṇaṃ disvā gahetvā vādesi, atha bodhisattassa mātāpitara andhabhāvena
taṃ apassantā “mūsikā maññe vīṇaṃ khādanti”ti saññāya “susū”ti āhaṃsu.
Tasmiṃ kāle Mūsilo vīṇaṃ ṭhapetvā bodhisattassa mātāpitara vanditvā
“kuto āgatosi”ti vutte “ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhituṃ ujjenito
āgatomhi”ti āha. So “sādhū”ti vutte “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā
“vippavuttho tāta, ajja āgamiṣsi”ti sutvā tattheva nisīditvā bodhisattaṃ
āgataṃ

disvā tena katapaṭisanthāro attano āgatakāraṇaṃ ārocesi. Bodhisatto aṅgavijjāpāṭhako, so tassa asappurisabhāvaṃ ñatvā “gaccha tāta, natthi tava sippan”ti paṭikkhipi. So bodhisattassa mātāpitūnaṃ pāde gahetvā upakāraṃ karonto te ārādhetvā “sippanṃ me dāpethā”ti yāci. Bodhisatto mātāpitūhi punappunaṃ vuccamāno te atikkamituṃ asakkonto sippanṃ adāsi. So bodhisatteneva saddhiṃ rājanivesanaṃ gacchati. Rājā taṃ disvā “ko esa ācariyā”ti pucchi. Mayhaṃ antevāsiko mahārājāti. So anukkamena rañño vissāsiko ahosi. Bodhisatto ācariyamuṭṭhiṃ akatvā attano jānananiyāmena sabbaṃ sippanṃ sikkhāpetvā “niṭṭhitaṃ te tāta sippan”ti āha.

So cintesi “mayhaṃ sippanṃ paṇaṃ, idaṃca Bārāṇasīnagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, ācariyopi mahallako, idheva mayā vasituṃ vaṭṭati”ti. So ācariyaṃ āha “ācariya ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmī”ti. Ācariyo “sādhu tāta, rañño ārocessāmī”ti gantvā “amhākaṃ antevāsiko devaṃ upaṭṭhātuṃ icchati, deyyadhammamassa jānāthā”ti rañño ārocetvā raññā “tumhākaṃ deyyadhammato upaḍḍhaṃ labhissatī”ti vutte taṃ pavattiṃ Mūsilaṃ ārocesi. Mūsilo “ahaṃ tumhehi samakaññeva labhanto upaṭṭhahissāmī, na alabhanto”ti āha. Kimkāraṇāti. Nanu ahaṃ tumhākaṃ jānanasippanṃ sabbaṃ jānāmīti. Āma jānāsīti. Evaṃ sante kasmā mayhaṃ upaḍḍhaṃ detīti. Bodhisatto rañño ārocesi. Rājā “yadi evaṃ tumhehi samakaṃ sippanṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto rañño vacanaṃ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmī”ti vutte rañño taṃ pavattiṃ ārocetvā “sādhu dassetu, kataradivasāṃ sākacchā hotū”ti vutte “ito sattame divase hotu mahārājā”ti āha.

Rājā Mūsilaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ācariyena saddhiṃ sākacchaṃ karissasī”ti pucchitvā “saccaṃ devā”ti vutte “ācariyena saddhiṃ viggaho nāma na vaṭṭati, mā karī”ti vāriyamānopi “alaṃ mahārāja, hotuyeva me ācariyena saddhiṃ sattame divase sākacchā

katarassa jānibhāvaṃ¹ jānissāmā”ti āha. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā “ito kira sattame divase ācariyaguttilo ca antevāsikamūsilo ca rājadvāre aññamaññaṃ sākacchaṃ katvā sippaṃ dassessanti, nāgarā sannipatitvā sippaṃ passantū”ti bheriṃ carāpesi.

Bodhisatto cintesi “ayaṃ Mūsilo daharo taruṇo, ahaṃ mahallako parihīnathāmo, mahallakassa kiriyā nāma na sampajjati. Antevāsike nāma parājitepi viseso natthi, antevāsikassa pana jaye sati pattabbalajjato araṇṇaṃ pavisitvā maraṇaṃ varataran”ti. So araṇṇaṃ pavisitvā maraṇabhayena nivattati, lajjābhayena gacchati. Evamassa gamanāgamaṇaṃ karontasseva cha divasā atikkantā, tiṇāni matāni, jaṅghamaggo nibbatti. Tasmim̐ khaṇe Sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā “Guttilagandhabbo antevāsikassa bhayena araṇṇe mahādukkhaṃ anubhoti, etassa mayā avassayena bhavituṃ vaṭṭatī”ti vegena gantvā bodhisattassa purato ṭhatvā “ācariya kasmā araṇṇaṃ pavitṭhosī”ti pucchitvā “kosi tvaṃ”ti vutte “sakkohamasmī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “ahaṃ kho devarāja antevāsikato parājayabhayena araṇṇaṃ pavitṭho”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

186. “Sattatantiṃ sumadhuraṃ, rāmaṇeyyaṃ avācayim̐.

So maṃ raṅgamhi avheti, saraṇaṃ me hohi kosiya”ti.

Tassattho—ahaṃ devarāja Mūsilaṃ nāma antevāsikaṃ sattatantiṃ sumadhuraṃ rāmaṇeyyaṃ vīṇaṃ attano jānananiyāmena sikkhāpesim̐, so maṃ idāni raṅgamaṇḍale pakkosati, tassa me tvaṃ kosiyaḡotta saraṇaṃ hohīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā “mā bhāyi, ahaṃ te tāṇaṃca leṇaṃcā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

187. “Ahaṃ taṃ saraṇaṃ samma, ahamācariyapūjako.

Na taṃ jayissati sisso, sissamācariya jessasī”ti.

1. Jānanabhāvaṃ (Sī, Syā, I)

Tattha **aham taṃ saraṇanti** ahaṃ saraṇaṃ avassayo patiṭṭhā hutvā taṃ tāyissāmi. **Sammāti** piyavacanametam. **Sissamācariya jessasīti** ācariya tvaṃ vīṇaṃ vādayamāno sissaṃ jinissasi. Apica tvaṃ vīṇaṃ vādento ekaṃ tantim chinditvā cha vādeyyāsi, vīṇāya te pakatisaddo bhavissati. Mūsilopi tantim chindissati, athassa vīṇāya saddo na bhavissati. Tasmim khaṇe so parājayaṃ pāpuṇissati. Athassa parājayabhāvaṃ ñatvā dutiyampi tatiyampi catutthampi pañcamampi chaṭṭhampi sattamampi tantim chinditvā suddhadaṇḍakameva vādeyyāsi, chinnatantikoṭhi saro nikkhamitvā sakalaṃ dvādasayojanikaṃ Bārāṇasinagaraṃ chādetvā ṭhassatīti.

Evam vatvā Sakko bodhisattassa tisso pāsakaghaṭikā datvā evamāha “vīṇāsaddeneva pana sakalanagare chādite ito ekaṃ pāsakaghaṭikaṃ ākāse khipeyyāsi, atha te purato otaritvā tiṇi accharāsātāni naccissanti. Tāsaṃ naccanakāle ca dutiyaṃ khipeyyāsi, athāparānipi tiṇi satāni otaritvā tava vīṇādhure naccissanti. Tato tatiyaṃ khipeyyāsi, athāparāni tiṇi satāni otaritvā raṅgamaṇḍale naccissanti. Ahampi te santikaṃ āgamissāmi, gaccha mā bhāyī”ti bodhisattaṃ assāsesi. Bodhisatto pubbaṇhasamaye gehaṃ agamāsi. Nāgarā rājadvārasamīpe maṇḍapaṃ katvā rañño āsanaṃ paññapesuṃ. Rājā pāsādā otaritvā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīdi, dvādasasahassā alaṅkatitthiyo amaccabrāhmaṇagahapatikādayo ca rājānaṃ parivārayimsu, sabbe nāgarā sannipatimsu, rājaṅgaṇe cakkāticakke mañcātimañce bandhimsu.

Bodhisattopi nhātānulitto nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā vīṇaṃ gāhāpetvā attano paññattāsane nisīdi. Sakko adissamānakāyena āgantvā ākāse aṭṭhāsi, bodhisattoyeva naṃ passati. Mūsilopi āgantvā attano āsane nisīdi. Mahājano parivāresi, āditova dvepi samasamaṃ vādayimsu. Mahājano dvinnampi vāditena tuṭṭho ukkuṭṭhisahassāni pavattesi. Sakko ākāse ṭhatvā bodhisattaññeva sāvento “ekaṃ tantim chindā”ti āha. Bodhisatto tantim chindi, sā chinnāpi chinnakoṭiyā saraṃ muñcateva, devagandhabbaṃ viya vattati. Mūsilopi tantim chindi, tato saddo na nikkhimi. Ācariyo dutiyampi

chindi -pa- sattamampi chindi. Suddhadaṇḍakaṃ vādentassa saddo nagaraṃ chādetvā aṭṭhāsī. Celukkhepasahassāni ceva ukkuṭṭhisahassāni ca pavattayimsu. Bodhisatto ekaṃ pāsakaṃ ākāse khiṇi, tīṇi accharāsātāni otarivā naccimsu. Evaṃ dutiye ca tatiye ca khitte tīṇi tīṇi accharāsātāni otarivā vuttanayeneva naccimsu.

Tasmim khaṇe rājā mahājanassa iṅgitasaññaṃ adāsi, mahājano uṭṭhāya “tvam ācariyena saddhim virujjhivā ‘samakāraṃ karomī’ ti vāyamasī, attano pamāṇaṃ na jānāsī” ti Mūsilaṃ tajjetvā gahitagahiteheva pāsāṇadaṇḍādīhi samcuṇṇetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāde gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Rājā tuṭṭhacitto ghanavassaṃ vassāpento viya bodhisattassa bahuṃ dhanam adāsi, tathā nāgarā. Sakko bodhisattena saddhim paṭisanthāraṃ katvā “aham te paṇḍita saḥassayuttaṃ ājaññarathaṃ gāhāpetvā pacchā Mātaliṃ pesessāmi, tvam saḥassayuttaṃ Vejayantarathavaraṃ abhiruyha devalokaṃ āgaccheyyāsī” ti vatvā pakkāmi.

Atha naṃ gantvā Paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnaṃ “khaṃ gatāttha mahārāja” ti devadhītarō pucchiṃsu. Sakko tāsāṃ taṃ kāraṇaṃ vitthārena kathetvā bodhisattassa sīlaṇca guṇaṇca vaṇṇesi. Devadhītarō “mahārāja mayampi ācariyaṃ daṭṭhukāmā, idha naṃ ānehi” ti āhaṃsu, Sakko Mātaliṃ āmantetvā “tāta devaccharā Guttilagandhabbaṃ daṭṭhukāmā, gaccha naṃ Vejayantarathe nisīdāpetvā ānehi” ti. So “sādhū” ti gantvā bodhisattaṃ ānesi. Sakko bodhisattena saddhim sammoditvā “devakañña kira te ācariya gandhabbaṃ sotukāmā” ti āha. Mayaṃ mahārāja gandhabbā nāma sippaṃ nissāya jīvāma, mūlaṃ labhanta vādeyyāmaṃti. Vādehi, ahaṃ te mūlaṃ dassāmaṃti. Na mayhaṃ aññaṃ mūlenattho, imā pana devadhītarō attano attano kalyāṇakammaṃ kathentu, evāhaṃ vādessāmaṃti. Atha naṃ devadhītarō āhaṃsu “amhehi kataṃ kalyāṇakammaṃ pacchā tumhākaṃ kathessāma, gandhabbaṃ karohi ācariyā” ti. Bodhisatto sattāhaṃ devatānaṃ gandhabbaṃ akāsi, taṃ dibbagandhabbaṃ abhibhavivā pavatti. Sattame divase ādito paṭṭhāya devadhītānaṃ kalyāṇakammaṃ pucchi. Ekaṃ Kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno

uttamavatthaṃ datvā Sakkassa paricārikā hutvā nibbattaṃ
accharāsahassaparivāraṃ uttamavatthadevakaññaṃ “tvaṃ purimabhava kim
kammaṃ katvā nibbattā”ti pucchi. Tassa pucchanākāro ca vissajjanā ca
vimānavatthumhi āgatameva. Vuttañhi tattha—

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate.

Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.

Kena te’tādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati.

Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,

Manussabhūtā kimakāsi puññaṃ.

Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,

Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati.

Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu.

Evaṃ piyarūpadāyikā manāpaṃ, dibbaṃ sā labhate upecca ṭhānaṃ.

Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi.

Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññaṃ vipākaṃ.

Tena me’tādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati.

Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā,

Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti¹.

Aparā piṇḍāya caramānassa bhikkhuno pūjanatthāya pupphāni adāsi,
aparā “cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ dethā”ti gandhe adāsi, aparā madhurāni
phalāphalāni adāsi, aparā ucchurasāni adāsi, aparā Kassapadasabalassa
cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, aparā maggapaṭipannānaṃ bhikkhūnaṃ
bhikkhunīnañca kulagehe vāsaṃ upagatānaṃ santike dhammaṃ assosi,
aparā nāvāya upakatṭhāya velāya bhuttassa bhikkhuno udake ṭhatvā udakaṃ
adāsi, aparā agāramajjhe vasamānā akkodhanā hutvā sassusasuravattaṃ
akāsi, aparā attano laddhakoṭṭhāsatoṇi saṃvibhāgaṃ

1. Khu 2. 39 piṭṭhe.

katvāva paribhuñji, silavatī ca ahosi, aparā paragehe dāsī hutvā nikkodhanā nimmānā attano laddhakoṭṭhāsato samvibhāgaṃ katvā devarañño paricārikā hutvā nibbattā¹. Evaṃ sabbāpi Guttilavimānavatthusmiṃ āgatā chattimsa² devadhītā yaṃ yaṃ kammaṃ katvā tattha nibbattā, sabbam bodhisatto pucchi. Tāpissa attano katakammaṃ gāthāhiyeva kathesum. Taṃ sutvā bodhisatto “lābhā vata me, suladdham vata me, svāham idhāgantvā appamattakenapi kammena paṭiladdhadibbasampattiyo assosiṃ. Ito dāni paṭṭhāya manussalokaṃ gantvā dānādīni kusalakammāneva karissāmi”ti vatvā imaṃ udānaṃ udānesi—

“Svāgataṃ vata me ajja, suppabhātaṃ suhuṭṭhitaṃ.

Yaṃ addasāmi devatāyo, accharākāmaṇṇiyo.

Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahum.

Dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca.

Svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti³.

Atha naṃ sattāhaccayena devarājā Mātalisāṅgāhakaṃ āṇāpetvā rathe nisīdāpetvā Bārāṇasimeva pesesi. So Bārāṇasiṃ gantvā devaloke attanā diṭṭhakāraṇaṃ manussānaṃ ācikkhi. Tato paṭṭhāya manussā sa-ussāhā puññāni kātuṃ maññimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mūsilo Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, rājā Ānando, Guttilagandhabbo pana ahameva ahosi”ti.

Guttilajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Vimāna-Tṭha 129 piṭṭhe passitabbaṃ. 2. Sattatimsa (Sī, Syā) 3. Khu 2. 47 piṭṭhe.

4. Vigaticchajātakavaṇṇanā (244)

Yaṃ passati na taṃ icchatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Palāyikaṃ paribbājakam¹ ārabha kathesi. So kira sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā Sāvattiṃ āgantvā “ko mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samatto”ti pucchitvā “Sammāsambuddho”ti sutvā mahājanaparivuto Jetavanaṃ gantvā Bhagavantaṃ catuparisamajjhe dhammaṃ desentaṃ pañhaṃ pucchi. Athassa Satthā taṃ vissajjetvā “ekaṃ nāma kin”ti pañhaṃ pucchi, so taṃ kathetuṃ asakkonto utṭhāya palāyi. Nisinnaparisā “ekapadeneva vo bhante paribbājako niggahito”ti āhaṃsu. Satthā “nāhaṃ upāsakā idānevetāṃ ekapadeneva niggaṇhāmi, pubbepi niggaṇhiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā dīgharattaṃ Himavante vasi. So pabbatā oruyha ekaṃ nigamaḡamaṃ nissāya Gaṅgānivattane paṇṇasālāyaṃ vāsaṃ kappesi. Atheko paribbājako sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā taṃ nigamaṃ patvā “atthi nu kho koci mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samatto”ti pucchitvā “atthi”ti bodhisattassa ānubhāvaṃ sutvā mahājanaparivuto tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “vaṇṇagandhaparibhāvitāṃ Gaṅgāpānīyaṃ pivissasi”ti pucchi. Paribbājako vādena ottharanto “kā Gaṅgā, vālukā Gaṅgā, udakaṃ Gaṅgā, orimatīraṃ Gaṅgā, pārimatīraṃ Gaṅgā”ti āha. Bodhisatto “tvaṃ pana paribbājaka ṭhapetvā udakaṃ vālukaṃ orimatīraṃ pārimatīraṃ kahaṃ gaṅgaṃ labhissasi”ti āha. Paribbājako appaṭibhāno hutvā utṭhāya palāyi. Tasmaṃ palāte bodhisatto nisinnaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā avoca—

188. “Yaṃ passati na taṃ icchati, yañca na passati taṃ kiri’cchati.

Maññāmi ciraṃ carissati, na hi taṃ lacchati yaṃ sa icchati.

189. Yaṃ labhati na tena tussati, yaṃ ca pattheti laddhaṃ hīleti.

Ichcā hi anantagocārā, vigaticchāna² namo karomase”ti.

1. Palāyitaparibbājakam (Ka)

2. Vīticchānaṃ (Sī, I)

Tattha **yaṃ passatīti** yaṃ udakādiṃ passati, taṃ Gaṅgāti na icchati. **Yañca na passatīti** yañca udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ na passati, taṃ kiri’cchati. **Maññāmi ciraṃ carissatīti** ahaṃ evaṃ maññāmi—ayaṃ paribbājako evarūpaṃ gaṅgaṃ pariyesanto ciraṃ carissati. Yathā vā udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ, evaṃ rūpādivinimuttaṃ attānampi pariyesanto saṃsāre ciraṃ carissati. **Na hi taṃ lacchatīti** ciraṃ carantopi yaṃ taṃ evarūpaṃ gaṅgaṃ vā attānaṃ vā icchati, taṃ na lacchati. **Yaṃ labhatīti** yaṃ udakaṃ vā rūpaṃ vā labhati, tena na tussati. **Yaṃ ca pattheti laddhaṃ hīletīti** evaṃ laddhena atussanto yaṃ yaṃ sampattiṃ pattheti, taṃ taṃ labhitvā “kiṃ etāya”ti hīleti avamaññati. **Ichhā hi anantagocarāti** laddhaṃ hīletvā aññamaññaṃ ārammaṇaṃ icchanato ayaṃ icchā nāma taṇhā anantagocarā. **Vigaticchāna namo karomaseti** tasmā ye vigaticchā Buddhādayo, tesaṃ mayaṃ namakkāraṃ karomāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā paribbājako etarahi paribbājako ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Vigaticchajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā (245)

Kālo ghasati bhūtānīti idarṃ Satthā Ukkaṭṭhaṃ nissāya Subhagavane viharanto Mūlapariyāyasuttantaṃ ārabha kathesi. Tadā kira pañcasatā brāhmaṇā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū sāsane pabbajitvā tiṇi piṭakāni uggaṇhitvā mānamadamattā hutvā “Sammāsambuddhopi tiṇeva piṭakāni jānāti, mayampi tāni jānāma, evaṃ sante kiṃ tassa amhehi nānākaraṇaṃ”ti Buddhupaṭṭhānaṃ na gacchanti, paṭipakkhā¹ hutvā caranti.

Athekadivasāṃ Satthā tesu āgantvā attano santike nisinnesu aṭṭhahi bhūmīhi paṭimaṇḍetvā Mūlapariyāyasuttantaṃ kathesi, te na kiñci sallakkhesuṃ. Atha nesaṃ etadahosi “mayaṃ ‘amhehi sadisā paṇḍitā

1. Samasatthā (Sī, I)

natthi'ti mānaṃ karoma, idāni pana na kiñci jānāma, Buddhehi sadiso paṇḍito nāma natthi, aho Buddhaguṇā nāmā'ti. Te tato paṭṭhāya nihatamānā hutvā uddhaṭadāṭhā viya sappā nibbisevanā jātā. Satthā Ukkaṭṭhākāṃ yathābhirantaṃ viharitvā Vesālīṃ gantvā Gotamakacetiye Gotamakasuttantaṃ nāma kathesi, dasasahassilokadhātu kampi, taṃ sutvā te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Mūlapariyāyasuttantapariyosāne pana Satthari Ukkaṭṭhāyaṃ viharanteyeva bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso aho Buddhānaṃ ānubhāvo, te nāma brāhmaṇapabbajitā tathā mānamadamattā Bhagavatā Mūlapariyāyadesanāya nihatamānā katā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṃ ime evaṃ mānapaggahitasire vicarante nihatamāne akāsimyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmoḁkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Te pañcasatāpi niṭṭhitasippā sippe anuyogaṃ datvā “yattakaṃ mayaṃ jānāma, ācariyopi tattakameva, viseso natthi”ti mānatthaddhā hutvā ācariyassa santikaṃ na gacchanti, vattapaṭivattaṃ na karonti. Te ekadivasaṃ ācariye badarirukkhamūle nisinne taṃ vambhetukāmā¹ badarirukkhaṃ nakhena ākoṭetvā “nissārovāyaṃ rukkho”ti āhaṃsu. Bodhisatto attano vambhanabhāvaṃ ñatvā antevāsike “ekaṃ vo pañhaṃ pucchissāmi”ti āha. Te haṭṭhatuṭṭhā “vadetha, kathessāmā”ti. Ācariyo pañhaṃ pucchānto paṭṭhamāṃ gāthamāha—

190. “Kālo ghasati bhūtāni, sabbāneva saha'ttanā.

Yo ca kālghaso bhūto, sa bhūtapacaniṃ pacī”ti.

Tattha **kālo**ti purebhattakālopi pacchābhattakālopīti evamādi. **Bhūtāni**ti sattādhivacanametāṃ, na kālo bhūtānaṃ cammamāṃsādīni luñcivā khādāti, apica kho nesaṃ āyuvaṇṇabalāni khepento

1. Vañcetukāmā (Sī, I)

yobbaññaṃ maddanto ārogyaṃ vināśento ghasati khādatīti vuccati. Evaṃ ghasanto ca na kiñci vajjeti, **sabbāneva ghasati**. Na kevalaṇca bhūtāneva, apica kho **saha'ttanā** attānampi ghasati, purebhattakālo pacchābhattakālaṃ na pāpuṇāti. Esa nayo pacchābhattakālādīsu. **Yo ca kālaghaso bhūtoti** khīṇāsavassetam adhivacanam. So hi ariyamaggena āyatim paṭisandhikālam khepetvā khāditvā ṭhitattā “kālaghaso bhūto”ti vuccati. **Sa bhūtapacaniṃ pacīti** so yāyam taṇhā apāyesu bhūte pacati, tam nāṇagginā paci dahi bhasmamakāsi, tena “bhūtapacaniṃ pacī”ti vuccati. “Pajanin”tipi pāṭho, janikam nibbattakinti¹ attho.

Imam pañham sutvā māṇavesu ekopi jānitum samattho nāma nāhosi. Atha ne bodhisatto “mā kho tumhe ‘ayaṃ pañho tīsu vedesu atthi’ti saññaṃ akattha, tumhe ‘yamahaṃ jānāmi, tam sabbam jānāmā’ti maññaṃ mānā mam badarirukkhasadisam karoṭha, mama tumhehi aññātassa bahunō jānanabhāvaṃ na jānātha, gacchatha sattame divase kālam dammi, ettakena kālena imam pañham cintethā”ti. Te bodhisattam vanditvā attano attano vasanaṭṭhānam gantvā sattāham cintetvāpi pañhassa neva antam, na koṭim passimsu. Te sattamadivase ācariyassa santikam gantvā vanditvā nisīditvā “kim bhadramukhā jānittha pañhan”ti vutte “na jānāmā”ti vadimsu. Atha bodhisatto te garahamāno dutiyam gāthamāha—

191. “Bahūni naraśīsāni, lomaśāni brahāni ca.

Gīvāsu paṭimukkāni, kocideve'ttha kaṇṇavā”ti.

Tassattho—bahūni narānam śīsāni dissanti, sabbāni ca tāni lomaśāni, sabbāni mahantāni gīvāsuyeva ṭhapitāni, na tālaphalaṃ viya hatthena gahitāni, natthi tesam imehi dhammehi nānākaraṇam. Ettha pana kocideva kaṇṇavāti attānam sandhāyāha. **Kaṇṇavāti** paññavā, kaṇṇachiddam pana na kassaci natthi. Iti te māṇavake “kaṇṇachiddamattameva tumhākam bālānam atthi, na paññā”ti garahitvā pañham vissajjesi. Te sutvā

1. Janitam nibbattitanti (Ka)

“aho ācariyā nāma mahantā”ti khamāpetvā nihatamānā bodhisattam upaṭṭhahimsu.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā pañcasatā māṇavakā ime bhikkhū ahesum, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Bālovādajātakavaṇṇanā (246)

Hantvā chetvā vadhitvā cāti idam Satthā Vesālīm upanissāya Kūṭāgārasālāyam viharanto Sihasenāpatim ārabha kathesi. So hi Bhagavantam saraṇam gantvā nimantetvā punadivase samaṃsakabhattam adāsi. Nigaṇṭhā tam sutvā kupitā anattamanā Tathāgataṃ viheṭhetukāmā “samaṇo Gotamo jānam uddissakataṃ maṃsam bhuñjati”ti akkosimsu. Bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Nigaṇṭho Nāṭaputto ‘samaṇo Gotamo jānam uddissakataṃ maṃsam bhuñjati’ti saddhim parisāya akkosanto āhiṇḍati”ti. Tam sutvā Satthā “na bhikkhave Nigaṇṭho Nāṭaputto idāneva maṃ uddissakataṃ maṃsakhādanena garahati, pubbepi garahiyeva”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjam pabbajitvā loṇambilasevanatthāya Himavantato Bārāṇasim gantvā punadivase nagaram bhikkhāya pāvisi. Atheko kuṭumbiko “tāpasam viheṭhessāmī”ti gharam pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā macchamaṃsena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṃ nisīditvā “imam maṃsam tumheyeva uddissa pāṇe māretvā kataṃ, idam akusalam mā amhākameva, tumhākampi hotū”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

192. “Hantvā chetvā¹ vadhitvā ca, deti dānam asaṇṇato.

Edisaṃ bhattam bhuñjamāno, sa pāpene upalippati”ti².

1. Jhatvā (Sī, I), ghatvā (Syā)

2. Sa pāpamupalimpatīti (Ka)

Tattha **hantā**ti paharitvā. **Chentvā**ti kilametvā. **Vadhivā**ti māretvā. **Deti dānaṃ asaṇṇatoti** asaṇṇato dussilo evaṃ katvā dānaṃ deti. **Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippatī**ti edisaṃ uddissakatabhattaṃ bhuñjamāno so samaṇopi pāpena upalippati saṃyujjatiyevāti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

193. “Puttadāraṃpi ce hantvā, deti dānaṃ asaṇṇato.

Bhuñjamānopi sappañño, na pāpena upalippatī”ti.

Tattha **bhuñjamānopi sappaññoti** tiṭṭhatu aññaṃ maṃsaṃ, puttadāraṃ vadhivāpi dussīlena dinnāṃ sappañño khantimettādiguṇasampanno taṃ bhuñjamānopi pāpena na upalippatīti. Evamassa bodhisatto dhammaṃ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kuṭumbiko Nigaṇṭho Nāṭaputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Bālovāda-jātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Pādañjalijātakavaṇṇanā (247)

Addhā pādañjalī sabbeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto

Lāḷudāyītheraṃ ārabba katesi. Ekasmiṃhi divase dve aggasāvakā pañhaṃ vinicchinti, bhikkhū pañhaṃ suṇantā there pasamsanti. Lāḷudāyīthero pana parisantare nisinno “ete amhehi samaṃ kiṃ jānanti”ti oṭṭhaṃ bhañji. Taṃ disvā therā uṭṭhāya pakkamimsu, parisā bhijji. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Lāḷudāyī dve aggasāvake garahitvā oṭṭhaṃ bhañji”ti. Taṃ sutvā Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Lāḷudāyī ṭhapetvā oṭṭhabhañjanaṃ tato uttari aññaṃ na jānāti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rañño Pādañjalī nāma putto lālo dandhāparisakkano ahosi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Amaccā rañño matakiccāni katvā “taṃ rajje abhisiñcissāmā”ti mantayamānā rājaṇṇaṃ pādañjalīṃ āhaṃsu. Bodhisatto pana “ayaṃ kumāro lālo dandhāparisakkano, pariggahetvā naṃ abhisiñcissāmā”ti āha. Amaccā vinicchayaṃ sajjetvā kumāraṃ samīpe nisīdāpetvā aḍḍaṃ vinicchinantā na sammā vinicchiniṃsu. Te assāmikaṃ sāmikaṃ katvā kumāraṃ pucchiṃsu “kīdisaṃ kumāra suṭṭhu aḍḍaṃ vinicchiniṃhā”ti. So oṭṭhaṃ bhañji. Bodhisatto “paṇḍito vata maññe kumāro, asammāvinicchitabhāvo tena ñāto bhavissatī”ti maññamāno paṭhamāṃ gāthamāha—

194. “Addhā Pādañjalī sabbe, paññāya atirocati.

Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, uttariṃ nūna passatī”ti.

Tassattho—ekaṃsena Pādañjalikumāro sabbe amhe paññāya atirocati. Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, nūna uttariṃ aññaṃ kārāṇaṃ passatīti.

Te aparasmimpi divase vinicchayaṃ sajjetvā aññaṃ aḍḍaṃ suṭṭhu vinicchinitvā “kīdisaṃ deva suṭṭhu vinicchinitaṃ”ti pucchiṃsu. So punapi oṭṭhameva bhañji. Athassa andhabālabhāvaṃ ñatvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

195. “Nāyaṃ dhammaṃ adhammaṃ vā, atthānatthaṃca bujjhati.

Aññaṃ oṭṭhanibbhogā, nāyaṃ jānāti kiñcanaṃ”ti.

Amaccā Pādañjalikumārassa lālabhāvaṃ ñatvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Pādañjalī Lāḷudāyī ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosiṃ”ti.

Pādañjalijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā (248)

Sabbehi kiṃsuko diṭṭhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kiṃsukopamasuttantaṃ ārabha kathesi. Cattāro hi bhikkhū Tathāgataṃ upasaṅkamitvā kammaṭṭhānaṃ yācimsu, Satthā tesāṃ kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te kammaṭṭhānaṃ gahetvā attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni agamimsu. Tesu eko cha phassāyatanāni pariggaṇhitvā arahattaṃ pāpuṇi, eko pañcakkhandhe, eko cattāro mahābhūte, eko aṭṭhārasa dhātuyo. Te attano attano adhigatavisesaṃ Satthu ārocesuṃ. Athekassa bhikkhuno parivitakko udapādi “imesaṃ kammaṭṭhānāni nānā, nibbānaṃ ekaṃ, kathaṃ sabbehi arahattaṃ pattaṃ”ti. So Satthāraṃ pucchi. Satthā “kiṃ te bhikkhu kiṃsukadiṭṭhabhātikehi nānattaṃ”ti vatvā “idaṃ no bhante kāraṇaṃ kathethā”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente tassa cattāro puttā ahesuṃ. Te ekadivasaṃ sārathin pakkosetvā “mayaṃ samma kiṃsukaṃ daṭṭhukāmā, kiṃsukarukkhaṃ no dassēhī”ti āhaṃsu. Sārathi “sādhu dassessāmi”ti vatvā catunnampi ekato adassetvā jeṭṭharājaputtaṃ tāva rathe nisīdāpetvā araṇṇaṃ netvā “ayaṃ kiṃsuko”ti khāṇukakāle¹ kiṃsukaṃ dassesi. Aparassa bahalapalāsakāle, aparassa pupphitakāle, aparassa phalitakāle. Aparabhāge cattāropi bhātaro ekato nisinnā “kiṃsuko nāma kīdiso”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Tato eko “seyyathāpi jhāmathūṇo”ti āha. Duttiyo “seyyathāpi nigrodharukkho”ti, tatiyo “seyyathāpi maṃsapesī”ti, catuttho “seyyathāpi sirīso”ti. Te aññamaññassa kathāya aparituṭṭhā pitu santikaṃ gantvā “deva kiṃsuko nāma kīdiso”ti pucchitvā “tumhehi kiṃ kathitaṃ”ti vutte attanā kathitaṇhāraṃ rañño kathesuṃ. Rājā “catūhipi tumhehi kiṃsuko diṭṭho, kevalaṃ vo kiṃsukassa dassento sārathi ‘imasmiṃ kāle kiṃsuko kīdiso, imasmiṃ kīdiso’ti vibhajitvā na pucchito, tena vo kaṅkhā uppannā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Khāṇukorakāle (Sī, I)

196. “Sabbehi kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nvettha vicikicchatha.

Na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito”ti.

Tattha **na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchitoti** sabbehi vo kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nu tumhe ettha vicikicchatha, sabbesu ṭhānesu kiṃsukoveso, tumhehi pana na hi sabbesu ṭhānesu sārathī paripucchito, tena vo kaṅkhā uppannāti.

Satthā imaṃ kārāṇaṃ dassetvā “yathā bhikkhu te cattāro bhātikā vibhāgaṃ katvā apucchitattā kiṃsuke kaṅkhaṃ uppādesuṃ, evaṃ tvampi imasmiṃ dhamme kaṅkhaṃ uppādesi”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

197. “Evaṃ sabbehi ñāṇehi, yesaṃ dhammā ajānitā.

Te ve dhammesu kaṅkhanti, kiṃsukasmiṃva bhātaro”ti.

Tassattho—yathā te bhātaro sabbesu ṭhānesu kiṃsukassa adiṭṭhattā kaṅkhiṃsu, evaṃ sabbehi vipassanāñāṇehi yesaṃ sabbe chaphassāyatanakhandhabhūtaḍḍhātubhedā dhammā ajānitā, sotāpattimagassa anadhigatattā appaṭividdhā, te ve tesu phassāyatanādidhammesu kaṅkhanti yathā ekasmiṃyeva kiṃsukasmiṃ cattāro bhātaroti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā ahameva ahosiṃ”ti.

Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Sālakaajātakavaṇṇanā (249)

Ekaputtako bhavissasīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ mahātheraṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ kumārakaṃ pabbājetvā pīlento tattha viharati. Sāmaṇero pīlaṃ sahituṃ asakkonto uppabbaji. Thero gantvā taṃ upalāpeti “kumāra tava cīvaram taveva bhavissati pattopi, mama santakaṃ pattacīvarampi taveva bhavissati, ehi pabbajāhi”ti. So “nāhaṃ pabbajissāmī”ti vatvāpi punappunaṃ vuccamāno

pabbaji. Atha naṃ pabbajitadivasato paṭṭhāya puna thero viheṭhesi. So piḷaṃ asahanto puna uppabbajitvā anekavāraṃ yācantepi tasmiṃ “tvaṃ neva maṃ sahasi, na vinā vattitum sakkosi, gaccha na pabbajissāmi”ti na pabbaji. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso suhadayo vata so dārako mahātherassa āsayāṃ ñatvā na pabbaji”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa suhadayo, pubbepi suhadayova, ekavāraṃ etassa dosaṃ disvā na puna upagacchi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā vayappatto dhañṇavikkayaena jīvikaṃ kappesi. Aññataropi ahituṇḍiko¹ ekaṃ makkaṭaṃ sikkhāpetvā osadhaṃ gāhāpetvā tena sappāṃ kīlāpento jīvikaṃ kappesi. So Bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe ussavaṃ kīlitukāmo “imaṃ mā pamajji”ti taṃ makkaṭaṃ tassa dhañṇavāṇijassa hatthe ṭhapetvā ussavaṃ kīlitvā sattame divase tassa santikaṃ gantvā “kahaṃ makkaṭo”ti pucchi. Makkaṭo sāmikassa saddaṃ sutvāva dhañṇāpaṇato vegena nikkhami. Atha naṃ so veḷupesikāya piṭṭhiyaṃ pothetvā ādāya uyyānaṃ gantvā ekamante bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā attano bandhanaṃ mocetvā palāyitvā ambarukkhaṃ āruya ambapakkaṃ khāditvā aṭṭhiṃ ahituṇḍikassa sarīre pātesi. So pabujjhivā ullokento taṃ disvā “madhuravacanena naṃ vañcetvā rukkhā otāretvā gaṇhissāmi”ti taṃ upalāpento paṭhamāṃ gāthamāha—

198. “Ekaputtako bhavissasi,
Tvaṇca no hessasi issaro kule.
Oroha dumasmaṃ sālaka,
Ehi dāni gharakaṃ vajemase”ti.

Tassattho—tvaṃ mayhaṃ ekaputtako bhavissasi, kule ca me bhogānaṃ issaro, etamhā rukkhā otara, ehi amhākaṃ gharaṃ gamissāma. **Sālakāti** nāmena ālapanto āha.

1. Ahiguṇṭhiko (Sī, Syā, I)

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha—

199. “Nanu maṃ suhadayoti maññasi¹,
 Yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyā.
 Pakkambavane ramāmase,
 Gaccha tvaṃ gharakaṃ yathāsukhan”ti.

Tattha **nanu maṃ suhadayoti maññasi**ti nanu tvaṃmaṃ “suhadayo”ti maññasi², “suhadayo ayan”ti maññasi attho. **Yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyā**ti yaṃ maṃ evaṃ atimaññasi, yañca veḷupesikāya hanasi, tenāhaṃ nāgacchāmīti dīpeti. Atha naṃ “mayāṃ imasmiṃ **pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṃ gharakaṃ yathāsukhan**”tivatvā uppatitvā vanaṃ pāvīsi. Ahi tuṇḍikopi anattamano attano gehaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā makkaṭo sāmaṇero ahosi, ahituṇḍiko mahāthero, dhaññavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Sālakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kapijātakavaṇṇanā (250)

Ayaṃ isī upasamasānyame ratoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tassa hi kuhakabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko bhikkhu niyyānike Buddhasāsane pabbajitvā kuhakavattaṃ pūreti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esa bhikkhu idāneva, pubbepi kuhakoyeva, aggimattassa kāraṇā makkaṭo hutvā kohaññamakāsi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle brāhmaṇiyā matāya puttaṃ ankenādāya

1. Hadayetimaññasi (Sī, I)

2. Hadaye atimaññasi (Sī, I)

Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā tampi puttam
 Tāpasakumārakam katvā paṇṇasālāya vāsam kappesi. Vassārattasamaye
 acchinnadhāre deve vassante eko makkaṭo sītapīlito dante khādanto
 kampanto vicarati. Bodhisatto mahante dārukkhandhe āharitvā aggin katvā
 mañcake nipajji, puttakopissa pāde parimajjamāno nisīdi. So makkaṭo
 ekassa matatāpasassa santakāni vakkalāni nivāsetvā ca pārupitvā ca
 ajinacammam amse katvā kājakamaṇḍalum ādāya isivesenāgantvā
 paṇṇasāladvāre aggissa kāraṇā kuhakakammam katvā aṭṭhāsi.
 Tāpasakumārako tam disvā “tāta tāpaso eko sītapīlito kampamāno tiṭṭhati,
 idha nam pakkosatha, visibbessatī”ti pitaram āyācanto paṭhamam
 gāthamāha—

200. “Ayaṃ isī upasamasāmyame rato,
 Sa tiṭṭhati sisirabhayena aṭṭito.
 Handa ayaṃ pavisatu’maṃ agārakam,
 Vinetu sītam darathanca kevalan”ti.

Tattha **upasamasāmyame ratoti** rāgādikilesa-upasame ca sīlasāmyame
 ca rato. **Sa tiṭṭhatīti** so tiṭṭhati. **Sisirabhayenāti** vātavuṭṭhijānitassa sisirassa
 bhayena. **Aṭṭitoti** pīlito. **Pavisatu’maṃti** pavisatu imam. **Kevalanti** sakalam
 anavasesam.

Bodhisatto puttassa vacanam sutvā uṭṭhāya olovento makkaṭabhāvaṃ
 ñatvā dutiyam gāthamāha—

201. “Nāyaṃ isī upasamasāmyame rato,
 Kapī ayaṃ dumavarasākhagocarō.
 So dūsako rosako cāpi jammo,
 Sace vaje’mampi dūseyyagāran”ti.

Tattha **dumavarasākhagocaroti** dumavarānam sākhagocarō. **So dūsako**
rosako cāpi jammoti so evam gatagataṭṭhānassa dūsanato dūsako,
 ghaṭṭanatāya rosako, lāmakabhāvena jammo. **Sace vajeti** yadi imam
 paṇṇasālam vaje paviseyya, sabbam uccārapassāvakaraṇena ca aggidānena
 ca dūseyyāti.

Evañca pana vatvā bodhisatto ummukaṃ gahetvā taṃ santāsetvā palāpesi. So uppatitvā vanaṃ pakkhanto tathā pakkhantova ahosi, na puna taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Bodhisatto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Tāpasakumārassa kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi, sopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādesi. Te ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “na bhikkhave idāneva, porāṇato paṭṭhāyapesa kuhakoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. Tadā makkaṭṭo kuhakabhikkhu ahosi, putto Rāhulo, pitā pana ahameva ahoṣin”ti.

Kapijātakavaṇṇanā dasamā.

Siṅgālavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ

Sabbadāṭhī ca Sunakho, Guttilo Vigaticchā ca.

Mūlapariyāyaṃ Bālovādaṃ, Pādañjali Kimsukopamaṃ.

Sālakaṃ kapi te dasa.

Atha vagguddānaṃ—

Daḷhavaggo ca Santhavo, Kalyāṇadhammā’sadiso.

Rūhako Daḷhavaggo ca, Bīraṇathambhakāsāvo.

Upāhano Siṅgālo ca, dasavaggā duke siyuma.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāta

1. Saṅkappavagga

1. Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā (251)

Saṅkapparāgadhoteṇāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kathesi. Sāvattinagaravāsī kireko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā ekadivasam Sāvattiyam piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā uppanakāmarāgo anabhirato vicari. Tamenam ācariyupajjhāyādayo disvā anabhiratikāraṇaṃ pucchitvā vibbhamitukāmbhāvamassa ñatvā “āvuso Satthā nāma kāmarāgādikilesapīlitaṇaṃ kilese hāretvā saccāni pakāsetvā sotāpattiphalādīni deti, ehi taṃ Satthu santikaṃ nessāmā”ti ādāya agamaṃsu. Satthārā ca “kiṃ nu kho bhikkhave aniccamānakaññeva bhikkhum gahetvā āgatattā”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kiṃkāraṇā”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā bhikkhu pubbe jhānabalena vikkhambhitakilesānaṃ visuddhasattānampi saṃkilesaṃ uppādesuṃ, tādisaṃ tucchapuggalaṃ kiṃkāraṇā na saṃkilesissanti, visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā. Sinerukampanakavāto purāṇapaṇṇakasaṭaṃ kiṃ na kampessati, bodhitale nisīditvā abhisambujjhanakasattaṃ ayaṃ kilesa āloṇesi, tādisaṃ kiṃ na āloṇessatī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto asītikotiṇivibhave brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṃ paccāgantvā katadārapariggaho mātāpitūnaṃ accayena tesam matakiccāni katvā hiraṇṇolokanakammaṃ karonto “idaṃ dhanam paññāyati, yehi panetaṃ sambhataṃ,

te na paññāyanti”ti āvajjento samvegappatto ahosi, sarīrā sedā muccim̐su. So gharāvāse ciram̐ vasanto mahādānam̐ datvā kāme pahāya assumukham̐ ñātisaṃgham̐ pariccajivā Himavantam̐ pavisitvā isipabbajjam̐ pabbajitvā ramaṇīye padese paṇṇasālam̐ māpetvā uñchācariyāya vanamūlaphalādīhi yāpento na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlam̐ kīlanto ciram̐ vasitvā cintesi “manussapatham̐ gantvā loṇambilaṃ upasevissāmi, evaṃ me sarīrañceva thiram̐ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissati, ye ca mādisassa sīlasampannassa bhikkham̐ vā dassanti, abhivādanādīni vā karissanti, te saggapuram̐ pūressanti”ti.

So Himavantā otaritvā anupubbena cārikam̐ caramāno Bārāṇasim̐ patvā sūriyatthaṅgamanavelāya vasanaṭṭhānam̐ olokento rājuyyānam̐ disvā “idaṃ paṭisallānasāruppaṃ, ettha vasissāmi”ti uyyānam̐ pavisitvā aññatarasmim̐ rukkhāmūle nisinno jhānasukhena rattim̐ khepetvā punadivase katasarīrapaṭijaggano pubbaṇhasamaye jaṭṭajinavakkalāni saṇṭhapetvā bhikkhābhājanam̐ ādāya santindriyo santamānaso iriyāpathasampanno yugamattadassano hutvā sabbākārasampannāya attano rūpasiriyā lokassa locanāni ākaḍḍhento nagaram̐ pavisitvā bhikkhāya caranto rañño nivesanadvāram̐ pāpuṇi. Rājā mahātale caṅkamanto vātapānantarena bodhisattam̐ disvā iriyāpathasmiññeva pasīditvā “sace santadhammo nāma atthi, imassa tena abbhantare bhavitabban”ti cintetvā “gaccha taṃ tāpasam̐ ānehi”ti ekaṃ amaccam̐ āṇāpesi. So gantvā vanditvā bhikkhābhājanam̐ gahetvā “rājā bhante taṃ pakkosati”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña amhe rājā na jānāti”ti āha. Tena hi bhante yāvāham̐ āgacchāmi, tāva idheva hothāti gantvā rañño ārocesi. Rājā “amhākaṃ kulūpakatāpaso natthi, gaccha nam̐ ānehi”ti sayampi vātapānena hattham̐ pasāretvā vandanto “ito etha bhante”ti āha. Bodhisatto amaccassa hatthe bhikkhābhājanam̐ datvā mahātalam̐ abhiruhi.

Atha nam̐ rājā vanditvā rājapallanke nisīdāpetvā attano sampāditehi yāgukhajjakabhattehi parivisitvā katabhattakiccam̐ pañham̐ pucchi. Pañhabyākaraṇena bhiyyoso mattāya pasīditvā vanditvā “bhante tumhe

katthavāsikā, kuto āgatattā”ti pucchitvā “Himavantavāsikā mayam mahārāja, Himavantato āgatā”ti vutte puna “kimkāraṇā”ti pucchitvā “vassārattakāle mahārāja nibaddhavāso nāma laddhum vaṭṭatī”ti vutte “tena hi bhante rājuyyāne vasatha, tumhe ca catūhi paccayehi na kilamissatha, ahañca saggasaṃvattanikaṃ puññaṃ pāpuṇissāmi”ti paṭiññaṃ gahetvā bhuttapātarāso bodhisattena saddhiṃ uyyānaṃ gantvā paṇṇasālaṃ kāretvā caṅkamaṃ māpetvā sesānipi rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni sampādetvā pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā “sukhena vasatha bhante”ti uyyānapālaṃ sampaṭicchāpesi. Bodhisatto tato paṭṭhāya dvādasa saṃvaccharāni tattheva vasi.

Athekadivasam rañño paccanto kupito. So tassa vūpasamanatthāya gantukāmo devim āmantetvā “bhadde tayā nagare ohīyitum vaṭṭatī”ti āha. Kim nissāya kathetha devāti. Silavantam tāpasam bhaddeti. Deva nāham tasmim pamajjissāmi, amhākaṃ ayyassa paṭijagganaṃ mama bhāro, tumhe nirāsaṅkā gacchathāti. Rājā nikkhamitvā gato. Devīpi bodhisattam tatheva sakkaccaṃ upaṭṭhāti. Bodhisatto pana rañño gatakāle nibaddhavelāyaṃ āgantvā attano rucitāya velāya rājanivesanaṃ gantvā bhattakiccaṃ karoti.

Athekadivasam bodhisatte aticirāyante devī sabbam khādanīyabhojanīyaṃ paṭiyādetvā nhatvā alaṅkaritvā nīcamañcakaṃ paññāpetvā bodhisattassa āgamaṇam olokayamānā maṭṭhasāṭakaṃ sithilaṃ katvā nivāsetvā nipajji. Bodhisattopi velaṃ sallakkhetvā bhikkhābhājanam ādāya ākāsenāgantvā mahāvātapānadvāraṃ pāpuṇi. Tassa vakkalasaddam sutvā sahasā uṭṭhahamānāya deviyā sarīrā maṭṭhasāṭako bhassittha, bodhisatto visabhāgārammaṇam disvā indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi. Athassa jhānabalena sannisinnopi kilesa karaṇḍake pakkhitta-āsīviso viya phaṇam katvā uṭṭhahi, khīrarukkhassa vāsiyā ākoṭitakālo viya ahosi. Kilesuppādanena saheva jhānaṅgāni parihāyimsu, indriyāni aparipuṇṇāni¹ ahesum, sayam pakkhacchinnakāko viya ahosi. So pubbe viya nisīditvā bhattakiccaṃ kātum

1. Aparisuddhāni (I)

nāsakkhi, nisīdāpiyamānopi na nisīdi. Athassa devī sabbaṃ khādanīyabhojanīyaṃ bhikkhābhājaneyeva pakkhipi. Yathā ca pubbe bhattakiccaṃ katvā sīhapañjarena nikkhamitvā ākāse neva gacchati, evaṃ taṃ divasaṃ gantum nāsakkhi. Bhattaṃ pana gahetvā mahānisseṇiyā otaritvā uyyānaṃ agamāsi. Devīpi assa attani paṭibaddhacittataṃ aññāsi. So uyyānaṃ gantvā bhattaṃ abhuñjitvāva heṭṭhāmañcake nikkhipitvā “deviyā evarūpā hatthasobhā pādasobhā, evarūpaṃ kaṭipariyosānaṃ, evarūpaṃ ūrulakkhaṇaṃ”ti-ādīni vippalapanto sattāhaṃ nipajji, bhattaṃ pūtikaṃ ahosi nīlamakkhikāparipuṇṇaṃ.

Atha rājā paccantaṃ vūpasametvā paccāgato alaṅkatapaṭiyattaṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā rājanivesanaṃ agantvāva “bodhisattaṃ passissāmī”ti uyyānaṃ gantvā uklāpaṃ assamapadaṃ disvā “pakkanto bhavissatī”ti paṇṇasālāya dvāraṃ vivaritvā antopaviṭṭho taṃ nipannaṃ disvā “kenaci aphāsukena bhavitaḍḍhaṃ”ti pūtibhattaṃ chaḍḍāpetvā paṇṇasālaṃ paṭijaggāpetvā “bhante kiṃ te aphāsukaṃ”ti pucchi. Viddhosmi mahārājāti. Rājā “mama paccāmittehi mayi okāsaṃ alabhantehi ‘mamāyanaṭṭhānamassa¹ dubbalaṃ karissāmā’ti āgantvā esa viddho bhavissati maññe”ti sarīraṃ parivattetvā viddhaṭṭhānaṃ olokento viddhaṭṭhānaṃ adisvā “kattha viddhosi bhante”ti pucchi. Bodhisatto “nāhaṃ mahārāja aññena viddho, ahaṃ pana attanāva attānaṃ hadaye vijjhin”ti vatvā uṭṭhāya nisīditvā imā gāthā avoca—

1. “Saṅkappaṛāgadhoteṇa, vitakkaṇisiteṇa ca.
Nālaṅkatena bhadrena, usukārākatena ca.
2. Na kaṇṇāyatamutteṇa, nāpi morūpasevinā.
Tenamhi hadaye viddho, sabbaṅgaparidāhinā.
3. Āvedhañca na passāmi, yato ruhira’massave.
Yāva ayoniso cittaṃ, sayam me dukkha’mābhataṇ”ti.

1. Piyaṭṭhānamassa (Sī, I)

Tattha **saṅkapparāgadhotenā**ti kāmavitakkasampayuttarāgadhotena. **Vitakkanisitena** cāti teneva rāgodakena vitakkapāsāṇe nisitena. **Nālaṅkatena bhadrenā**ti neva alaṅkatena bhadrena, analaṅkatena bībhacchenāti¹ attho. **Usukārākatena** cāti usukārehipi akatena. **Na kaṇṇāyatamuttenā**ti yāva dakkhiṇakaṇṇacūḷakaṃ ākaḍḍhitvā amuttakena. **Nāpi morūpasevinā**ti morapattaggiḥhapattādīhi akatūpasevanena. **Tenamhi hadaye viddhoti** tena kilesakaṇḍenāhaṃ hadaye viddho amhi. **Sabbaṅgaparidāhinā**ti sabbāni aṅgāni paridahanasamatthena. Mahārāja tena hi kilesakaṇḍena hadaye viddhakālato paṭṭhāya mama aggi padittāniva sabbāni aṅgāni ḍayhantīti dasseti.

Āvedhañca na passāmīti viddhaṭṭhāne vaṇaṇca na passāmi. **Yato ruhira'massaveti** yato me āvedhato lohitaṃ pagghareyya, taṃ na passāmīti attho. **Yāva ayoniso cittanti** ettha **yāvā**ti daḥhatthe nipāto, ativiya daḥhaṃ katvā ayoniso cittaṃ vaḍḍhitanti attho. **Sayaṃ me dukkha'mābhatanti** attanāva mayā attano dukkhaṃ ānīanti.

Evam bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ paṇṇasālato bahi katvā kasiṇaparikkammaṃ katvā naṭṭhaṃ jhānaṃ uppādetvā paṇṇasālāya nikkhamitvā ākāse nisinno rājānaṃ ovaditvā “mahārāja ahaṃ Himavantameva gamissāmī”ti vatvā “na sakkā bhante gantun”ti vuccamānopi “mahārāja mayā idha vasantena evarūpo vippakāro patto, idāni na sakkā idha vasitun”ti rañño yācantasseva ākāse uppatitvā Himavantaṃ gantvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāṇe ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. Keci sotāpaṇṇā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. Tada rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Alaṅkatena vigatenāti (Ka)

2. Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā (252)

Ajjāpi me taṃ manasīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ kodhanāṃ bhikkhūṃ ārabba kathesi. Aññataro kira bhikkhu kodhano ahosi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno kuppi abhisajji, kopaṇca dosaṇca appaccayaṇca pātvākāsi. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu kodhano upāyāsabahulo uddhane pakkhittaloṇaṃ viya taṭataṭāyanto vicarati, evarūpe nikkodhane Buddhasāsane pabbajito samāno kodhamattampi niggaṇhituṃ na sakkotī”ti. Satthā tesāṃ kathāṃ sutvā ekaṃ bhikkhūṃ pesetvā taṃ bhikkhūṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu kodhano”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi ayaṃ kodhano ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente tassa putto Brahmadaṭṭakumāro nāma ahosi. Porāṇakarājāno ca attano putte “evaṃ ete niḥatamānadappa sītuṇhakkhamā lokacārittaññū ca bhavissantī”ti attano nagare disāpāmokkha-ācariye vijjamānepi sippuggaṇatthāya dūre tiroraṭṭhaṃ pesenti, tasmā sopi rājā soḷasavassuddesikaṃ puttaṃ pakkosāpetvā ekapaṭalika-upāhanā ca paṇṇacchattaṇca kahāpaṇasahassaṇca datvā “tāta Takkaṣilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhā”ti pesesi. So “sādhū”ti mātāpitaro vanditvā nikkhamitvā anupubbena Takkaṣilaṃ patvā ācariyassa gehaṃ pucchitvā ācariye māṇavakānaṃ sippaṃ vācetvā uṭṭhāya gharadvāre caṅkamante gehaṃ gantvā yasmiṃ ṭhāne ṭhito ācariyaṃ addasa, tattheva upāhanā omuñcitvā chattaṇca apanetvā ācariyaṃ vanditvā aṭṭhāsi. So tassa kilantabhāvaṃ ñatvā āgantukasaṅgahaṃ kāresi. Kumāro bhuttaḥhojano thokaṃ vissamitvā ācariyaṃ upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi, “kuto āgatosi tātā”ti ca vutte “Bārāṇasito”ti āha. Kassa puttosi. Bārāṇasiraññoti. Kenatthenāgatosi. Sippaṃ uggaṇhatthāyāti. Kiṃ te ācariyabhāgo ābhato, udāhu dhammantevāsiko¹ hotukāmosi. So “ācariyabhāgo

1. Kammantevāsiko (Ka)

me ābhato”ti vatvā ācariyassa pādamūle saḥassatthavikaṃ ṭhapetvā vandi.

Dhammantevāsikā divā ācariyassa kammaṃ katvā rattim̐ sippaṃ uggaṇḥanti ācariyabhāgadāyakā gehe jetṭhaputtā viya hutvā sippameva uggaṇḥanti. Tasmā sopi ācariyo sallahukena subhanakkhattena kumārassa sippaṃ paṭṭhapesi. Kumāropi sippaṃ uggaṇḥanto ekadivasam̐ ācariyena saddhim̐ nhāyitum̐ agamāsi. Athekā mahallikā itthi tilāni sete katvā¹ pattharivā rakkhamānā nisīdi. Kumāro setatile disvā khādītukāmo hutvā ekaṃ tilamuṭṭhim̐ gahetvā khādi, mahallikā “taṇhāluko eso”ti kiñci avatvā tuṇhī ahoṣi. So punadivasepi tāya velāya tatheva akāsi, sāpi naṃ na kiñci āha. Itaro tatiyadivasepi tathevākāsi, tadā mahallikā “disāpāmokkho ācariyo attano antevāsikehi maṃ vilumpāpeti”ti bāhā paggayha kandi. Ācariyo nivattitvā “kiṃ etaṃ amma”ti pucchi. Sāmi antevāsiko te mayā katānaṃ setatilānaṃ ajjekaṃ muṭṭhim̐ khādi, hiyyo ekaṃ, pare ekaṃ, nanu evaṃ khādanto mama santakaṃ sabbaṃ nāsessatīti. Amma mā rodī, mūlaṃ te dāpessāmīti. Na me sāmi mūlenattho, yathā panesa kumāro puna evaṃ na karoti, tathā taṃ sikkhāpehīti. Ācariyo “tena hi passa amma”ti dvīhi māṇavehi taṃ kumāraṃ dvīsu hatthesu gāhāpetvā veḷupesikaṃ gahetvā “puna evarūpaṃ mā akāsi”ti tikkhattum̐ piṭṭhiyaṃ pahari. Kumāro ācariyassa kujjhitvā rattāni akkhīni katvā pādapiṭṭhito yāva kesamatthakā olokesi. Sopissa kujjhitvā olokitabhāvaṃ aññāsi. Kumāro sippaṃ niṭṭhāpetvā “anuyogaṃ datvā mārāpetabbo esa mayā”ti tena katadosaṃ hadaye ṭhapetvā gamanakāle ācariyaṃ vanditvā “yadāhaṃ ācariya Bārāṇasirajjaṃ patvā tumhākaṃ santikaṃ pesessāmi, tadā tumhe āgaccheyyāthā”ti sasineho viya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi.

So Bārāṇasiṃ patvā mātāpitaro vanditvā sippaṃ dassesi. Rājā “jīvamānena me putto diṭṭho, jīvamānovassa rajjasiriṃ passāmī”ti puttaṃ rajje paṭiṭṭhapesi. So rajjasiriṃ anubhavamāno ācariyena

1. Nitthuse katvā (Syā)

katadosaṃ saritvā uppannakodho “mārāpessāmi nan”ti pakkosanatthāya ācariyassa dūtaṃ pāhesi. Ācariyo “taruṇakāle naṃ saññāpetuṃ na sakkhissāmi”ti agantvā tassa rañño majjhimavayakāle “idāni naṃ saññāpetuṃ sakkhissāmi”ti gantvā rājadvāre ṭhatvā “Takkasilācariyo āgato”ti ārocāpesi. Rājā tuṭṭho brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā taṃ attano santikaṃ āgataṃ disvāva kodhaṃ uppādetvā rattāni akkhīni katvā amacce āmantetvā “bho ajjāpi me ācariyena paḥaṭṭhānaṃ rujjati, ācariyo naḷaṭṭena maccuṃ ādāya ‘marissāmi’ti āgato, ajjassa jīvitaṃ natthi”ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

4. “Ajjāpi me taṃ manasi¹, yaṃ maṃ tvaṃ tilamuṭṭhiyā.
Bāhāya maṃ gahetvāna, laṭṭhiyā anutālayi.

5. Nanu jīvite na ramasi, yenāsi brāhmaṇā’ gato.
Yaṃ maṃ bāhā gahetvāna, tikkhattuṃ anutālayi”ti.

Tattha yaṃ maṃ **bāhāya manti** dvīsu padesu upayogavacanaṃ anutālanagahaṇāpekkhaṃ. Yaṃ maṃ tvaṃ tilamuṭṭhiyā kāraṇā anutālayi, anutāḷento ca maṃ bāhāya gahetvā anutālayi, taṃ anutāḷanaṃ ajjāpi me manasīti ayañhettha attho. **Nanu jīvite na ramasīti** maññe tvaṃ attano jīvitaṃhi nābhiraṃsasi. **Yenāsi brāhmaṇā’ gatoti** yasmā brāhmaṇa idha mama santikaṃ āgatosi. **Yaṃ maṃ bāhā gahetvānāti** yaṃ mama bāhā gahetvā, yaṃ maṃ bāhāya gahetvātipi attho. **Tikkhattuṃ anutālayi**ti tayo vāre veḷulaṭṭhiyā tālesi, ajja dāni tassa phalaṃ vindāhīti naṃ maraṇena santajjento evamāha.

Taṃ sutvā ācariyo tatiyaṃ gāthamāha—

6. “Ariyo anariyaṃ kubbantaṃ², yo daṇḍena nisedhati.
Sāsanaṃ taṃ na taṃ veraṃ, iti naṃ paṇḍitā vidū”ti.

1. Sarasi (Ka)

2. Kubbānaṃ (Si, I)

Tattha **ariyoti** sundarādhivacanametam. So pana ariyo catubbidho hoti ācāra-ariyo dassana-ariyo līṅga-ariyo paṭivedha-ariyoti. Tattha manusso vā hotu tiracchāno vā, ariyācāre ʃhito **ācāra-ariyo** nāma. Vuttampi cetam—

“Ariyavatta’si vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyati.
Cajāmi te taṁ bhattāraṁ, gacchathūbho yathāsukhan”¹.

Rūpena pana iriyāpathena ca pāsādikena dassanīyena samannāgato dassana-ariyo nāma. Vuttampi cetam—

“Ariyāvakāso si pasannanetto,
Maññe bhavaṁ pabbajito kulamhā.
Kathaṁ nu cittāni pahāya bhoge,
Pabbaji nikkhamma gharā sapaññā”².

Nivāsanapārupalīṅgaggahaṇena pana samaṇasadiso hutvā vicaranto dussīlopi līṅga-ariyo nāma. Yaṁ sandhāya vuttaṁ—

“Chadanam katvāna subbatānam,
Pakkhandī kuladūsako pagabbho.
Māyāvī asaṇṇato palāpo,
Patirūpena caraṁ sa maggadūsi”³.

Buddhādayo pana paṭivedha-ariyā nāma. Tena vuttaṁ “ariyā vuccanti Buddhā ca Paccekabuddhā ca Buddhasāvaka cā”^{ti}. Tesu idha ācāra-ariyova adhippeto.

Anariyanti dussīlaṁ pāpadhammaṁ. **Kubbantanti** pāṇātipātādikaṁ pañcavidhadussīlyakammaṁ karontaṁ, ekameva vā etaṁ atthapadaṁ, anariyaṁ hīnaṁ lāmaṁ pañcaverabhayaṁ karontaṁ puggalaṁ. **Yoti** khattiyādīsu yo koci. **Daṇḍenāti** yena kenaci paharaṇakena. **Nisedhatīti** “mā puna evarūpaṁ karī”^{ti} paharanto nivāreti. **Sāsanam taṁ na taṁ veranti** taṁ mahārāja akattabbaṁ karonte puttadhītaro vā antevāsike vā evaṁ paharitvā nisedhanaṁ nāma imasmim loke sāsanam anusīṭṭhi-ovādo, na veraṁ. **Iti nam**

1. Khu 6. 92 piṭṭhe.

2. Khu 6. 16 piṭṭhe.

3. Khu 1. 294 piṭṭhe suttanipāte.

paṇḍitā vidūti evametaṃ paṇḍitā jānanti. Tasmā mahārāja tvampi evaṃ jāna, na evarūpe ṭhāne veraṃ kātuṃ arahasi. Sace hi tvaṃ mahārāja mayā evaṃ sikkhāpito nābhavissa, atha gacchante kāle pūvasakkhali-ādīni ceva phalāphalādīni ca haranto corakammesu paluddho anupubbena sandhicchedanapanthadūhanagāmaghātakādīni katvā “rājāparādhiko coro”ti sahoḍḍhaṃ gahetvā rañño dassito “gacchathassa dosānurūpaṃ daṇḍaṃ upanethā”ti daṇḍabhayaṃ pāpuṇissa, kuto te evarūpā sampatti abhavissa, nanu maṃ nissāya idaṃ issariyaṃ tayā laddhanti evaṃ ācariyo rājānaṃ saññāpesi. Parivāretvā ṭhitā amaccāpissa kathaṃ sutvā “saccaṃ deva idaṃ issariyaṃ tumhākaṃ ācariyasseva santakan”ti āhaṃsu.

Tasmim̐ khaṇe rājā ācariyassa guṇaṃ sallakkhetvā “sabbissariyaṃ te ācariya dammi, rajjaṃ paṭicchā”ti āha. Ācariyo “na me mahārāja rajjenattho”ti paṭikkhipi. Rājā Takkasilaṃ pesetvā ācariyassa puttadāraṃ āharāpetvā mahantaṃ issariyaṃ datvā tameva purohitaṃ katvā pituṭṭhāne ṭhapetvā tassovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi, bahū janā sotāpannasakadāgāmi-anāgāmīno ahesuṃ. Tadā rājā kodhano bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosinti.

Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā (253)

Mamannapānanti idaṃ Satthā Āḷaviṃ nissāya Aggāḷave cetiye viharanto **Kuṭikārasikkhāpadaṃ**¹ ārabha kathesi. Āḷavakā hi bhikkhū saññācikāya kuṭiyo kārayamānā yācanabahulā viññattibahulā viharimsu “purisaṃ detha, parisatthakaraṃ dethā”ti-ādīni vadantā.

1. Vi 1. 218 piṭṭhe.

manussā upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyā bhikkhū disvā ubbijjimsupi uttasimsupi palāyimsupi. Athāyasmā Mahākassapo Āḷaviṃ upasaṅkamtivā piṇḍāya pāvisi, manussā therampi disvā tatheva paṭipajjimsu. So pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkanto bhikkhū āmantetvā “pubbāyaṃ āvuso Āḷavī sulabhapiṇḍā, idāni kasmā dullabhapiṇḍā jātā”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā Bhagavati Āḷaviṃ āgantvā Aggāḷavacetiye viharante Bhagavantaṃ upasaṅkamtivā etamatthaṃ ārocesi. Satthā etasmaṃ kāraṇe bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā Āḷavake bhikkhūpaṭipucchi “saccaṃ kira tumhe bhikkhave saññācīkāya kuṭiyo kārethā”ti. “Saccaṃ bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave yācanā nāmesā sattaratanaparipuṇṇe Nāgabhavane vasantānaṃ nāgānampi amanāpā, pageva manussānaṃ, yesaṃ ekaṃ kahāpaṇakaṃ uppādentānaṃ pāsāṇato maṃsaṃ uppāṭanakālo¹ viya hoti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbatti. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle aññopi puññavā satto tassa mātu kucchismiṃ nibbatti. Te ubhopi bhātaro vayappattā mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggahadaya isipabbajjaṃ pabbajitvā Gaṅgātīre paṇṇasālāṃ māpetvā vasimsu. Tesu jeṭṭhassa uparigaṅgāya paṇṇasālā ahosi, kaniṭṭhassa adhogaṅgāya. Athekadivasam Maṇikaṇṭho nāma nāgarājā Nāgabhavanā nikkhamitvā Gaṅgātīre māṇavakavesena vicaranto kaniṭṭhassa assamaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi, te aññamaññaṃ sammodanīyakathaṃ kathetvā vissāsikā ahesuṃ, vinā vattituṃ nāsakkhimsu. Maṇikaṇṭho abhiṇhaṃ kaniṭṭhatāpasassa santikaṃ āgantvā kathāsallāpena nisīditvā gamanakāle tāpase sinehena attabhāvaṃ vijahitvā bhogehi tāpasam parikkhipanto parissajitvā uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ dhāretvā thokaṃ vasitvā taṃ sinehaṃ vinodetvā sarīraṃ vinivethetvā tāpasam vanditvā sakaṭṭhānameva gacchati. Tāpaso tassa bhayena kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto.

1. Papaṃ uppādanakālo (Ka)

So ekadivasam bhātu santikam agamāsi. Atha nam so pucchi “kissa tvam bho kiso lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto”ti. So tassa tam pavattim ārocetvā “kim pana tvam bho tassa nāgarājassa āgamanam icchasi, na icchasi”ti puṭṭho “na icchāmi”ti vatvā “so pana nāgarājā tava santikam āgacchanto kim piḷandhanam piḷandhitvā āgacchatī”ti vutte “maṇiratanan”ti āha. Tena hi tvam tasmim nāgarāje tava santikam āgantvā anisinneyeva “maṇim me dehi”ti yāca, evam so nāgo tam bhogehi aparikkhipitvāva gamissati. Punadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva nam yāceyyāsi, tatiyadivase Gaṅgāṭire ṭhatvā udakā ummujjantameva nam yāceyyāsi, evam so tava santikam puna na āgamissatīti.

Tāpaso “sādhū”ti paṭissuṇitvā attano paṇṇasālam gantvā punadivase nāgarājānam āgantvā ṭhitamattameva “etaṃ attano piḷandhanamaṇim me dahī”ti yāci, so anisīditvāva palāyi. Atha nam dutyadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva “hiyyo me maṇiratanam nādāsi, ajja dānam laddhum vaṭṭati”ti āha. Nāgo assamapadam apavisitvāva palāyi. Tatiyadivase udakato ummujjantameva nam “ajja me tatiyo divaso yācantassa, dehi dāni me etaṃ maṇiratanan”ti āha. Nāgarājā udake ṭhatvāva tāpasam paṭikkhipanto dve gāthā āha—

7. “Mamannapānam vipulam ulāram,
Uppajjati’massa maṇissa hetu.
Tam te na dassam atiyācakosi,
Na cāpi te assama’māgamissam.

8. Susū yathā sakkharadhotapānī,
Tāsesimam selam yācamāno.
Tam te na dassam atiyācakosi,
Na cāpi te assama’māgamissan”ti.

Tattha **mamannapānanti** mama yāgubhattādidibbabhojanam aṭṭhapānakabhedaṇca dibbapānam. **Vipulanti** bahu. **Ulāranti** setṭham paṇītam. **Tam teti** tam maṇim tuyham.

Atiyācakosīti kālāñca pamāṇañca atikkamitvā ajja tīṇi divasāni mayhaṃ piyaṃ manāpaṃ maṇiratanam yācamāno atikkamma yācakosi. **Na cāpi teti** na kevalaṃ na dassaṃ, assamampi te nāgamissaṃ. **Susū yathāti** yathā nāma yuvā taruṇamanusso. **Sakkharadhotapāṇī**ti sakkharāya dhotapāṇi, telena pāsāṇe dhota-asihattho. **Tāsesimaṃ selam yācamānoti** imaṃ maṇim yācanto tvaṃ kañcanatharukhaggaṃ abbāhitvā “sīsaṃ te chindāmī”ti vadanto taruṇapuriso viya maṃ tāsesi.

Evam vatvā so nāgarājā udae nimujjītvā attano Nāgabhanameva gantvā na paccāgañchi. Atha so tāpaso tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanena bhiyyoso mattāya kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto. Atha jeṭṭhatāpaso “kaniṭṭhassa pavattim jānissāmī”ti tassa santikaṃ āgantvā taṃ bhiyyoso mattāya paṇḍuroginaṃ disvā “kiṃ nu kho bho tvaṃ bhiyyoso mattāya paṇḍurogī jāto”ti vatvā “tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanenā”ti sutvā “ayaṃ tāpaso nāgarājānaṃ vinā vattitum na sakkotī”ti sallakketvā tatiyaṃ gāthamāha—

9. “Na taṃ yāce ya’ssa piyaṃ jigīse,
Desso hoti atiyācanāya.
Nāgo maṇim yācito brāhmaṇena,
Adassanaṃyeva tada’jjhagamā”ti.

Tattha **na taṃ yāceti** taṃ bhaṇḍaṃ na yāceyya. **Ya’ssa piyaṃ jigīseti** yaṃ bhaṇḍaṃ assa puggalassa piyanti jāneyya. **Desso hotīti** appiyo hoti. **Atiyācanāyāti** pamāṇaṃ atikkamitvā varabhaṇḍaṃ yācanto tāya atiyācanāya. **Adassanaṃyeva tada’jjhagamāti** tato paṭṭhāya adassanameva gatoti.

Evam pana taṃ vatvā “ito dāni paṭṭhāya mā soci”ti samassāsetvā jeṭṭhabhātā attano assanameva gato. Athāparabhāge te dvepi bhātaro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokapārāyaṇā ahesum.

Satthā “evaṃ bhikkhave sattaratanaparipuṇṇe Nāgabhavane vasantānaṃ nāgānampiyācanā nāma amanāpā, kimaṅgaṃ pana manussānaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kaniṭṭho Ānando ahosi, jeṭṭho pana ahameva ahosin”ti.

Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā (254)

Bhutvā tiṇaparighāsanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiṃhi samaye Sammāsambuddhe Sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā cārikaṃ caritvā puna paccāgate manussā “āgantukasakkāraṃ karissāmā”ti Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ dadanti. Vihāre ekaṃ dhammaghosakabhikkhuṃ ṭhapesuṃ, so ye ye āgantvā yattake bhikkhū icchanti, tesāṃ tesāṃ bhikkhū vicāretvā deti.

Athekā duggatamahallikā itthi ekameva paṭivīsaṃ sajjetvā tesāṃ tesāṃ manussānaṃ bhikkhūsu vicāretvā dinnesu ussūre dhammaghosakassa santikaṃ āgantvā “mayhaṃ ekaṃ bhikkhuṃ dethā”ti āha. So “mayā sabbe bhikkhū vicāretvā dinnā, Sāriputtatthero pana vihāreyeva, tvaṃ tassa bhikkhaṃ dehi”ti āha. Sā “sādhū”ti tuṭṭhacittā Jetavanadvārakoṭṭhake ṭhatvā therassa āgatakāle vanditvā hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpesi. “Ekāya kira mahallikāya Dhammasenāpati attano ghare nisīdāpito”ti bahūni saddhāni kulāni assosum. Tesu rājā Passenadī Kosalo taṃ pavattiṃ sutvā tassā sāṭakena ceva sahasatthavikāya ca saddhiṃ bhattabhājanāni paṇiṇi “mayhaṃ ayyaṃ parivisaṃmānā imaṃ sāṭakaṃ nivāsetvā ime kahāpaṇe vaḷaṇjetvā therāṃ parivisatū”ti. Yathā ca rājā, evaṃ Anāthapiṇḍiko Cūḷa-anāthapiṇḍiko Visākhā ca mahā-upāsikā paṇiṇi. Aññānīpi pana kulāni ekasatadvisatādivasena attano attano balānurūpena kahāpaṇe paṇiṇimsu. Evaṃ ekāheneva sā mahallikā satahasamattaṃ labhi. Thero pana tāya dinnayāgumeva

pivitvā tāya katakhajjakameva pakkabhāttameva ca paribhuñjitvā anumodanaṃ katvā taṃ mahallikaṃ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā vihārameva agamāsi.

Dhammasabhāyaṃ bhikkhū therassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Dhammasenāpati mahallikagahapatāniṃ duggatabhāvato mocesi, patiṭṭhā ahoṣi. Tāya dinnamāhāraṃ ajigucchanto paribhuñjī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Sāriputto idāneva etissā mahallikāya avassayo jāto, na ca idāneva tāya dinnam āhāraṃ ajigucchanto paribhuñjati, pubbepe paribhuñjīyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Uttarāpathe assavāṇijakule nibbatti. Uttarāpathajanapadato pañcasatā assavāṇijā asse Bārāṇasiṃ ānetvā vikkiṇanti. Aññataropi assavāṇijo pañca-assasatāni ādāya Bārāṇasimaggaṃ paṭipajji. Antarāmagge ca Bārāṇasito avidūre eko nigamagāmo atthi, tattha pubbe mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tassa mahantaṃ nivesanaṃ, taṃ pana kulaṃ anukkamena parikkhayaṃ gataṃ, ekāva mahallikā avasiṭṭhā, sā tasmīṃ nivesane vasati. Atha so assavāṇijo taṃ nigamagāmaṃ patvā “vetanaṃ dassāmī”ti tassā nivesane nivāsaṃ gaṇhitvā asse ekamante ṭhapesi. Taṃdivasamevassa ekissā ājānīyāvaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. So dve tayo divase vasitvā asse balāṃ gāhāpetvā “rājānaṃ passissāmī”ti asse ādāya pāyāsi. Atha naṃ mahallikā “gehavetanaṃ dehī”ti vatvā “sādhu amma demī”ti vutte “tāta vetanaṃ me dadamāno imampi assapotakaṃ vetanato khaṇḍetvā dehī”ti āha. Vāṇijo tathā katvā pakkāmi. Sā tasmīṃ assapotake puttasiṇhaṃ paccupaṭṭhapetvā avassāvanajhāmakabhāttavighāsatiṇāni datvā taṃ paṭijaggi.

Athāparabhāge bodhisatto pañca assasatāni ādāya āgacchanto tasmīṃ gehe nivāsaṃ gaṇhi. Kuṇḍakakhādakassa sindhavapotakassa ṭhitaṭṭhānato gandhaṃ ghāyitvā eka-assopi gehaṃ pavisitum nāsakkhi. Bodhisatto mahallikaṃ pucchi “amma kacci imasmīṃ gehe asso

atthī”ti. Tāta añño asso nāma natthi, ahaṃ pana puttāṃ katvā ekaṃ assapotakāṃ paṭijaggāmi, so ettha atthīti. Kahaṃ so ammaṃti. Caritum gato tātāti. Kāya velāya āgamissati ammaṃti. Sāyanhe tātāti. Bodhisatto tassa āgamanāṃ paṭimānento asse bahi ṭhapetvāva nisīdi. Sindhavapotakopi vicarivā kāleyeva āgami. Bodhisatto kuṇḍakakucchisindhavapotakāṃ disvā lakkhaṇāni samānetvā “ayaṃ sindhavo anaggho, mahallikāya mūlaṃ datvā gahetum vaṭṭatī”ti cintesi. Sindhavapotakopi gehaṃ pavisitvā attano vasanaṭṭhāneyeva ṭhito. Tasmim khaṇe te assā gehaṃ pavisitum sakkhimsu.

Bodhisatto dvīhatīhaṃ vasitvā asse santappetvā gacchanto “amma imaṃ assapotakāṃ mūlaṃ gahetvā mayhaṃ dehi”ti āha. Kim vadesi tāta, puttāṃ vikkiṇantā nāma atthīti. Amma tvaṃ etaṃ kim khādāpetvā paṭijaggasīti. Odanakañjikaṇca jhāmakabhattaṇca vighāsatiṇaṇca khādāpetvā kuṇḍakayāguṇca pāyetvā paṭijaggāmi tātāti. Amma ahaṃ etaṃ labhitvā piṇḍarasabhojanaṃ bhojessāmi, ṭhitaṭṭhāne celavitānaṃ pasāretvā attharaṇapiṭṭhe ṭhapessāmīti. Tāta evaṃ sante mama putto ca sukhaṃ anubhavatu, taṃ gahetvā gacchāti. Atha bodhisatto tassa catunnaṃ pādānaṃ naṅguṭṭhassa mukhassa ca mūlaṃ ekekaṃ katvā cha sahasatthavikāyo ṭhapetvā mahallikaṃ navavatthaṃ nivāsāpetvā sindhavapotakassa purato ṭhapesi. So akkhīni ummīletvā mātaraṃ oloketvā assūni pavattesi. Sāpi tassa piṭṭhimparimajjitvā āha “mayā puttaposāvanikaṃ laddhaṃ, tvaṃ tāta gacchāhi”ti, tadā so agamāsi.

Bodhisatto punadivase assapotakassa piṇḍarasabhojanaṃ sajjetvā “vīmaṃsissāmi tāva naṃ, jānāti nu kho attano balaṃ, udāhu na jānātī”ti doṇiyaṃ kuṇḍakayāguṃ ākirāpetvā dāpesi. So “nāhaṃ imaṃ bhojanaṃ bhuñjissāmi”ti taṃ yāguṃ pāyitum na icchi. Bodhisatto tassa vīmaṃsanavasena paṭhamaṃ gāthamāha—

10. “Bhutvā tiṇaparighāsaṃ, bhutvā ācāmakuṇḍakaṃ.

Etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasī”ti.

Tattha **bhutvā** **tiṇaparighāsanti** tvaṃ pubbe mahallikāya dinnāṃ tesāṃ tesāṃ khāditāvasesaṃ vighāsatiṇasaṅkhātāṃ parighāsaṃ¹ bhuñjitvā vaḍḍhito. **Bhutvā ācāmakuṇḍakanti** ettha ācāmo vuccati odanāvasesaṃ². **Kuṇḍakanti** kuṇḍakameva. Etaṅca bhuñjitvā vaḍḍhitosīti dīpeti. **Etāṃ teti** etāṃ tava pubbe bhojanaṃ āsi. **Kasmā dāni na bhuñjasīti** mayāpi te tameva dinnāṃ, tvaṃ taṃ kasmā idāni na bhuñjasīti.

Taṃ sutvā sindhavapotako itarā dve gāthā avoca—

11. “Yattha posāṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā.

Bahu tattha mahābrahme, api ācāmakuṇḍakaṃ.

12. Tvaṅca kho maṃ pajānāsi, yādisā’yam hayuttamo.

Jānanto jāna’māgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍakaṃ”ti.

Tattha **yatthāti** yasmim̐ thāne. **Posanti** sattaṃ. **Jātiyā vinayena vāti** “jātisampanno vā eso, na vā, ācārayutto vā, na vā”ti evaṃ na jānanti. **Mahābrahmeti** garukālapanena ālapanto āha. **Yādisā’yanti** yādiso ayaṃ, attānaṃ sandhāya vadati. **Jānanto jāna’māgammāti** ahaṃ attano balaṃ jānanto jānantameva taṃ āgamma paṭicca tava santike kuṇḍakaṃ kiṃ bhuñjissāmi. Na hi tvaṃ kuṇḍakaṃ bhojāpetukāmatāya cha sahaṃsāni datvā maṃ gaṇhīti.

Taṃ sutvā bodhisatto “taṃ vīmaṃsanatthāya taṃ mayā kataṃ, mā kujjhi”ti taṃ samassāsetvā subhojanaṃ bhojetvā ādāya rājaṅgaṇaṃ gantvā ekasmiṃ passe pañca assasatāni ṭhapetvā ekasmiṃ passe vicittasāṇiṃ parikkhipitvā heṭṭhā attharaṇaṃ pattharitvā upari celavitānaṃ bandhitvā sindhavapotakaṃ ṭhapesi.

Rājā āgantvā asse olovento “ayaṃ asso kasmā visuṃ ṭhapito”ti pucchitvā “mahārāja ayaṃ sindhavo ime asse visuṃ akato mocessatī”ti sutvā “sobhano bho sindhavo”ti pucchi. Bodhisatto “āma mahārājā”ti vatvā “tena hissa javaṃ

1. Bhiṇaparighāsasaṅkhātāṃ vighāsatiṇaṃ (Sī, I)

2. Odanāvassāvanaṃ (Sī), odanāvasānaṃ (Ka)

passissāmī”ti vutte taṃ assaṃ kappetvā abhiruhitvā “passa mahārāja”ti manusse ussāretvā rājaṅgaṇe assaṃ pāhesi. Sabbaṃ rājaṅgaṇaṃ nirantaraṃ assapantīti parikkhittamivāhosi. Puna bodhisatto “passa mahārāja sindhavapotakassa vegan”ti vissajjesi, ekapurisopi naṃ na addasa. Puna rattapaṭaṃ udare parikkhipitvā vissajjesi, rattapaṭameva passimsu. Atha naṃ antonagare ekissā uyyānapokkharāṇiyā udakapiṭṭhe vissajjesi, tatthassa udakapiṭṭhe dhāvato khuraggānipi na temimsu. Punavāraṃ paduminipattānaṃ upari dhāvanto ekapaṇṇampi na udake osīdāpesi. Evamassa javasampannaṃ dassetvā oruyha pāṇiṃ paharitvā hatthatalaṃ upanāmesi, asso upagantvā cattāro pāde ekato katvā hatthatale aṭṭhāsi. Atha mahāsatto rājānaṃ āha “mahārāja imassa assapotakassa sabbākārena vege dassiyamāne samuddapariyanto nappahotī”ti. Rājā tussitvā mahāsattassa upaḍḍharajjaṃ adāsi. Sindhavapotakampi abhisiñcitvā maṅgala-assaṃ akāsi.

So rañño piyo ahosi manāpo, sakkāropissa mahā ahosi. Tassa hi vasanaṭṭhānaṃ rañño alaṅkatapaṭiyatto vāsagharagabbho viya ahosi, catujātigandhehi bhūmilepanaṃ akaṃsu, gandhadāmamālādāmāni osārayimsu, upari suvaṇṇatāraḥkacitaṃ celavitānaṃ ahosi, samantato citrasāṇi parikkhittā ahosi, niccaṃ gandhatelapadīpā jhāyimsu, uccārapassāvatṭhānepissa suvaṇṇakaṭāhaṃ ṭhapayimsu, niccaṃ rājārahabhajanameva bhuñji. Tassa pana āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahosi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puñṇāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannā sakadāgāmino anāgāmino arahanto ca ahesuṃ. Tadā mahallikā ayameva mahallikā ahosi, sindhavo Sāriputto, rājā Ānando, assavāṇijjo pana ahameva ahosinti.

Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sukajātakavaṇṇanā (255)

Yāva so mattamaññāsīti idam Sathā Jetavane viharanto ekaṃ atibahum bhuñjitvā ajīraṇena kālakataṃ bhikkhum ārabba kathesi. Tasmim kira evaṃ kālakate dhammasabhāyaṃ bhikkhū tassa aguṇakatham samuṭṭhāpesum “āvuso asuko nāma bhikkhu attano kucchippamāṇaṃ ajānitvā atibahum bhuñjitvā jīrāpetum asakkonto kālakato”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa atibhojanapaccayeneva mato”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese sukayoniyaṃ nibbattitvā anekānaṃ sukaṣaṇṇaṃ samuddānugate Himavantapadese vasantānaṃ rājā ahosi. Tasseko putto ahosi, tasmim balappatte bodhisatto dubbalacakkhuko ahosi. Sukānaṃ kira sīgho vego hoti, tena tesaṃ mahallakakāle paṭhamam cakkhumeva dubbalaṃ hoti. Bodhisattassa putto mātāpitāro kulāvake ṭhapetvā gocaraṃ āharitvā posesi. So ekadivasaṃ gocarabhūmim gantvā pabbatamatthake ṭhito samuddam olovento ekaṃ dīpakaṃ passi, tasmim pana suvaṇṇavaṇṇam madhuraphalaṃ ambavanaṃ atthi, so punadivase gocaravelāya uppatitvā tasmim ambavane otaritvā ambarasaṃ pivitvā ambapakkaṃ ādāya āgantvā mātāpitūnaṃ adāsi. Bodhisatto taṃ khādanto rasaṃ sañjānitvā “tāta nanu imaṃ asukadīpake ambapakkaṃ”ti vatvā “āma tātā”ti vutte “tāta etaṃ dīpakaṃ gacchantā nāma sukā dīghamāyuraṃ pālentā nāma natthi, mā kho tvaṃ puna taṃ dīpakaṃ agamāsī”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā agamāsīyeva.

Athekadivasaṃ bahuṃ ambarasaṃ pivitvā mātāpitūnaṃ atthāya ambapakkaṃ ādāya samuddamatthakenāgacchanto atidhātātāya¹ kilantakāyo niddāyābhībhūto, so niddāyantopi āgacchateva, tuḍḍena panassa gahitaṃ ambapakkaṃ pati. So anukkamena āgamanavīthim jahitvā osīdanto udakapiṭṭheneva āgacchanto udaye pati. Atha naṃ eko maccho

1. Atibhāratāya (Ka), atidāvatāya (Syā)

gahetvā khādi. Bodhisatto tasmim āgamanavelāya anāgacchanteyeva
“samudde patitvā mato bhavissatī”ti aññāsī. Athassa mātāpitaropi āhāraṃ
alabhamānā sussitvā marim̐su.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

13. “Yāva so mattamaññāsī, bhojanasmim vihaṅgamo.

Tāva addhāna’ māpādi, mātarañca aposayī.

14. Yato ca kho bahutaraṃ, bhojanaṃ ajjhavāhari¹.

Tato tattheva saṃsīdi, amattaññū hi so ahu.

15. Tasmā mattaññutā sādhu, bhojanasmim agiddhatā.

Amattaññū hi sīdanti, mattaññū ca na sīdare”ti.

Tattha **yāva** soti yāva so vihaṅgamo bhojane mattamaññāsī. **Tāva**
addhāna’ māpāditi tattakaṃ kālaṃ jīvita-addhānaṃ āpādi, āyuraṃ vindi.
Mātarañcāti desanāsīsametaṃ, mātāpitaro ca aposayīti attho. **Yato ca khoti**
yasmim ca kho kāle. **Bhojanaṃ ajjhavāharī**ti ambarasaṃ ajjhohari. **Tatoti**
tasmim kāle. **Tattheva saṃsīdi**ti tasmim samuddeyeva osīdi nimujji,
macchabhojanataṃ āpajji.

Tasmā mattaññutā sādhuti yasmā bhojane amattaññū suko samudde
osīditvā mato, tasmā bhojanasmim agiddhitāsaṅkhāto mattaññubhāvo sādhu,
pamañajānaṃ sundaranti attho. Atha vā “paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ
āhāreti, neva davāya na madāya -pa- phāsuvihāro cā”ti,

“Allaṃ sukkhañca bhuñjanto, na bālhaṃ suhito siyā.

Ūnudaro mitāhāro, sato bhikkhu paribbaje.

Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive.

Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno².

1. Ajjhupāhari (Sī, I)

2. Khu 2. 343 piṭṭhe Theragāthāyaṃ.

Manujassa sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane.

Tanū tassa bhavanti vedanā, saṇikaṃ jīrati āyuraṃ pālayan”ti¹—

evaṃ vaṇṇitā mattaññutāpi sādhu.

“Kantāre puttamaṃsaṃva, akkhassabbhañjanaṃ yathā.

Evaṃ āhari āhāraṃ, yāpanatthamamucchito”ti²—

evaṃ vaṇṇitā agiddhitāpi sādhu. Pāḷiyaṃ pana “agiddhimā”ti likhitaṃ, tato ayaṃ Aṭṭhakathāpāṭhova sundarataro. **Amattaññū hi sīdantīti** bhojane pamāṇaṃ ajānantā hi rasataṇhāvasena pāpakammaṃ katvā catūsu apāyesu sīdanti. **Mattaññū ca na sīdareti** ye pana bhojane pamāṇaṃ jānanti, te diṭṭhadhammepi samparāyepi na sīdantīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannāpi sakadāgāminopi anāgāminopi arahantopi ahesuṃ. Tadā Sukarājaputto bhojane amattaññū bhikkhu ahoṣi, Sukarājā pana ahameva ahoṣinti.

Sukajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Jarūdapānajātakavaṇṇanā (256)

Jarūdapānaṃ khaṇamānāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāvattvivāsino vāṇije ārabba kathesi. Te kira Sāvattthiyaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā sakaṭāni pūretvā vohāratthāya gamanakāle Tathāgataṃ nimantetvā saraṇāni gahetvā sīlesu paṭiṭṭhāya Satthāraṃ vanditvā “mayaṃ bhante vohāratthāya dīghamaggaṃ gamissāma, bhaṇḍaṃ vissajjetvā siddhippattā³ sotthinā paccāgantvā puna tumhe vandissāmā”ti vatvā maggaṃ paṭipajjimsu. Te kantāramagge purāṇa-udapānaṃ disvā “imasmiṃ udapāne pāṇiyaṃ natthi, mayaṃca pipāsītā, khaṇissāma naṃ”ti khaṇantā paṭipāṭiyā bahuṃ ayaṃ -pa- veḷuriyaṃ labhimsu. Te teneva santuṭṭhā hutvā tesam ratanānaṃ

1. Saṃ 1. 82 piṭṭhe.

2. Visuddhi 1. 43 piṭṭhe.

3. Siddhiyātrā (Syā)

sakaṭāni pūretvā sotthinā Sāvattim paccāgamiṃsu. Te ābhataṃ dhanam paṭisāmetvā mayam “siddhippattā bhattam dassāmā”ti Tathāgataṃ nimantetvā dānam datvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā attano dhanassa laddhākāraṃ Satthu ārocesum. Satthā “tumhe kho upāsakā tena dhanena santuṭṭhā hutvā pamāṇaññutāya dhanañca jīvitañca alabhittha, porāṇakā pana asantuṭṭhā amattaññuno paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā jīvitakkhayaṃ pattā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto satthavāhajeṭṭhako ahosi. So Bārāṇasiyaṃ bhaṇḍam gahetvā sakaṭāni pūretvā bahū vāṇije ādāya tameva kantāraṃ paṭipanno tameva udapānaṃ addasa. Tattha te vāṇijā “pāṇīyaṃ pivissāmā”ti taṃ udapānaṃ khaṇantaṃ paṭipāṭiyā bahūni ayādini labhiṃsu. Te bahumpi ratanaṃ labhitvā tena asantuṭṭhā “aññampi ettha ito sundarataraṃ bhavissati”ti bhiyyoso mattāya taṃ khaṇimsuyeve. Atha bodhisatto te āha “bho vāṇijā lobho nāmesa vināsamūlaṃ, amhehi bahu dhanam laddham, ettakeneva santuṭṭhā hotha, mā atikhaṇathā”ti. Te tena nivāriyamānāpi khaṇimsuyeve. So ca udapāno nāgapariggahito, athassa heṭṭhā Vasanakanāgarājā attano vimāne bhijjante leḍḍūsu ca paṃsūsu ca patamānesu kuddho ṭhapetvā bodhisattaṃ avasese sabbepi nāsikavātena paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā Nāgabhavanā nikkhamma sakaṭāni yojetvā sabbaratanānaṃ pūretvā bodhisattaṃ sukhayānake nisīdāpetvā nāgamāṇavakehi saddhim sakaṭāni yojāpento bodhisattaṃ Bārāṇasim netvā gharaṃ pavesetvā taṃ paṭisāmetvā attano Nāgabhavanameva gato. Bodhisatto taṃ dhanam vissajjetvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānam datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

16. “Jarūdapānaṃ khaṇamānā, vāṇijā udakatthikā.
Ajjhagamum ayasaṃ lohaṃ, tipusīsaṃ ca vāṇijā.
Rajataṃ jātārūpaṇca, muttā veḷuriyā bahū.

17. Te ca tena asantuṭṭhā, bhiyyo bhiyyo akhāṇisum.
Te tatthā’sīviso ghorō, tejassī tejasā hani.

18. Tasmā khaṇe nātikhaṇe, atikhātaṃ hi pāpakaṃ.
Khātena ca dhanam laddham, atikhātena nāsitan”ti.

Tattha **ayasanti** kāḷalohaṃ. **Lohanti** tambalohaṃ. **Muttāti** muttāyo. **Te ca tena asantuṭṭhāti** te ca vāṇijā tena dhanena asantuṭṭhā. **Te tatthāti** te vāṇijā tasmim udapāne. **Tejassīti** visatejena samannāgato. **Tejasā hanīti** visatejena ghātesi. **Atikhātena nāsitanti** atikhaṇena taṇca dhanam jīvitaṇca nāsitaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā nāgarājā Sāriputto ahosi, satthavāhajeṭṭhako pana ahameva ahosin”ti.

Jarūdapānajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā (257)

Nāyaṃ gharānaṃ kusaloti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāpasamsanaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyaṇhi bhikkhū Dasabalassa paññaṃ pasamsantā nisīdimsu “āvuso Tathāgato mahāpaṇño puthupaṇño hāsapaṇño javanapaṇño tikkhapaṇño nibbedhikapaṇño sadevakaṃ lokaṃ paññāya atikkamatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññāvāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Janasandho nāma rājā rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Tassa mukhaṃ

suparimajjitakāñcanādāsatalaṃ viya parisuddhaṃ ahosi atisobhaggappattaṃ, tenassa nāmaggaḥaṇadivase “ Ādāsamukhakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Taṃ sattavassabbhantareyeva pana pitā tayo vede ca sabbañca loke kattabbākattabbaṃ sikkhāpetvā tassa sattavassikakāle kālamakāsi. Amaccā mahantena sakkārena rañño sarīrakiccaṃ katvā matakadānaṃ datvā sattame divase rājaṅgaṇe sannipatitvā “kumāro atidaharo, na sakkā rajje abhisiñcituṃ, vīmaṃsitvā naṃ abhisiñcissāmā”ti ekadivasaṃ nagaraṃ alaṅkārapetvā vinicchayaṭṭhānaṃ sajjetvā pallaṅkaṃ paññāpetvā kumārassa santikaṃ gantvā “vinicchayaṭṭhānaṃ deva gantuṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro “sādhū”ti mahantena parivārena gantvā pallaṅke nisīdi.

Tassa nisinnakāle amaccā ekaṃ dvīhi pādehi vicaraṇamakkaṭaṃ vatthuvijjācariyavesaṃ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānaṃ netvā “deva ayaṃ puriso pitu mahārājassa kāle vatthuvijjācariyo paṇḍaviṃ antobhūmiyaṃ sattaratanaṭṭhāne guṇadosaṃ passati, eteneva gahitaṃ rājakulānaṃ ghaṭṭhānaṃ hoti, imaṃ devo saṅgaṇhitvā ṭhānantare ṭhapetū”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ heṭṭhā ca uparica oloketvā “nāyaṃ manusso, makkaṭo eso”ti ñatvā “makkaṭā nāma kataṃ kataṃ viddhamsetuṃ jānanti, akataṃ pana kātuṃ vā vicāretuṃ vā na jānanti”ti cintetvā amaccānaṃ paṭhamāṃ gāthamāha—

19. “Nāyaṃ gharānaṃ kusalo, lolo ayaṃ valīmukho.

Kataṃ kataṃ kho dūseyya, evaṃdhamma’midam kulan”ti.

Tattha **nāyaṃ gharānaṃ kusalo**ti ayaṃ satto na gharānaṃ kusalo, gharāni vicāretuṃ vā kātuṃ vā cheko na hoti. **Loloti** lolajātiko. **Valīmukho**ti valiyo mukhe assāti valīmukho. **Evaṃdhamma’midamkulanti** idaṃ makkaṭakulaṃ nāma kataṃ kataṃ dūsetabbaṃ vināsetabbanti evaṃsabhāvanti.

Athāmacca “evaṃ bhavissati devā”ti taṃ apanetvā ekāhadvīhaccayena puna tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṃ ānetvā “ayaṃ deva pitu mahārājassa kāle vinicchayaṃmacco, vinicchayasuttamassa supavattitaṃ¹,

1. Suppavatti (Sī), suppavattati (Syā)

imaṃ saṅgaṇhitvā vinicchayakammaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ oloketvā “cittavato manussassa¹ lomaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, ayaṃ nicittako vānaro vinicchayakammaṃ kātuṃ na sakkhissatī”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha—

20. “Nayidaṃ cittavato lomaṃ, nāyaṃ assāsiko migo.
Siṭṭhaṃ² me janasandhena, nāyaṃ kiñci vijānatī”ti.

Tattha **nayidaṃ cittavato lomanti** yaṃ idaṃ etassa sarīre pharusalomaṃ, idaṃ vicāraṇapaññāya sampayuttacittavato na hoti. Pākatikacittena pana acittako nāma tiracchānagato natthi. **Nāyaṃ assāsikoti** ayaṃ avassayo vā hutvā anusāsanīṃ vā datvā aññaṃ assāsetuṃ asamatthatāya na assāsiko. **Migoti** makkaṭaṃ āha. **Siṭṭhaṃ me janasandhenāti** mayhaṃ pitarā janasandhena etaṃ siṭṭhaṃ kathitaṃ, “makkaṭo nāma kāraṇākāraṇaṃ na jānātī”ti evaṃ anusāsaṇī dinnāti dīpeti. **Nāyaṃ kiñci vijānatī**ti tasmā ayaṃ vānaro na kiñci jānātīti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Pāḷiyaṃ pana “nāyaṃ kiñci na dūsaye”ti likhitaṃ, taṃ Aṭṭhakathāyaṃ natthi.

Amaccā imampi gāthaṃ sutvā “evaṃ bhavissati devā”ti taṃ apanetvā punapi ekadivasaṃ tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṃ ānetvā “ayaṃ deva puriso pitu mahārājassa kāle mātāpitu-upaṭṭhānakārako, kulejēṭṭhāpacāyikakammakārako, imaṃ saṅgaṇhituṃ vaṭṭatī”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ oloketvā “makkaṭā nāma calacittā, evarūpaṃ kammaṃ kātuṃ na samatthā”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha—

21. “Na mātaraṃ pitaraṃ vā, bhātaraṃ bhaginiṃ sakaṃ.
Bhareyya tādiso poso, siṭṭhaṃ dasarathena me”ti.

Tattha **bhātaraṃ bhaginiṃ sakanti** attano bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā. Pāḷiyaṃ pana “sakhaṇ”ti likhitaṃ, taṃ pana Aṭṭhakathāyaṃ “sakanti vutte sakabhātikabhaginiyo labbhanti, sakhanti vutte sahāyako labbhati”ti vicāritameva. **Bhareyyāti** poseyya. **Tādiso posoti** yādiso esa dissati, tādiso makkaṭajātiko satto na bhareyya. **Siṭṭhaṃ dasarathena**

1. Sampannamānasassa (Si, I)

2. Satthaṃ (Si, Syā, I)

meti evaṃ me pitarā anusitṭhaṃ. Pitā hissa jaṇaṃ catūhi saṅghavattṭhūhi sandahanato “jaṇasandho”ti vuccati, dasahi rathehi kattabbākattabbaṃ attano ekeneva rathena karaṇato “dasaratho”ti. Tassa santikā evarūpassa ovādassa sutattā evamāha.

Amaccā “evaṃ bhavissati devā”ti makkaṭaṃ apanetvā “paṇḍito kumāro, sakkhissati rajjaṃ kāretun”ti bodhisattaṃ rajje abhisiñcitvā “Ādāsamukharaṇṇo āṇā”ti nagare bheriṃ carāpesuṃ. Tato paṭṭhāya bodhisatto dhammena rajjaṃ kāresi, paṇḍitabhāvopissa sakalajambudīpaṃ pattharivā gato.

Paṇḍitabhāvadīpanatthaṃ paṇassa imāni cuddasa vatthūni ābhatāni—

“Goṇo putto hayo ceva, naḷakāro gāmaḥhojako.

Gaṇikā taruṇī sappo, migo tittiradevatā.

Nāgo tapassino ceva, atho brāhmaṇamāṇavo”ti.

Tatrāyaṃ anupubbīkathā—Bodhisattasmiṃ hi rajje abhisiñcite eko Janasandharaṇṇo pādamūliko nāmena Gāmaṇicando nāma evaṃ cintesi “idaṃ rajjaṃ nāma samānavayehi saddhiṃ sobhati, ahaṅca mahallako, daharaṃ kumāraṃ upaṭṭhātuṃ na sakkhissāmi, janapade kasikammaṃ katvā jīvissāmī”ti, so nagarato tiyojanamattaṃ gantvā ekasmiṃ gāmake vāsaṃ kappesi. Kasikammatthāya paṇassa goṇāpi natthi, so deve vuṭṭhe ekaṃ sahāyakaṃ dve goṇe yācitvā sabbadivasaṃ kasitvā tiṇaṃ khādāpetvā goṇe sāmikassa niyyādetuṃ gehaṃ agamāsi. So tasmīṃ khaṇe bhariyāya saddhiṃ gehamajjhe nisīditvā bhattaṃ bhuñjati. Goṇāpi paricayena gehaṃ pavisiṃsu, tesu pavisantesu sāmiko thālakaṃ ukkhipi, bhariyā thālakaṃ apanesi. Gāmaṇicando “bhattena maṃ nimanteyyun”ti olovento goṇe aniyyādetvā gato. Corā rattiṃ vajaṃ bhinditvā teyeva goṇe hariṃsu. Goṇasāmiko pātova vajaṃ pavitṭho te goṇe adisvā corehi haṭabhāvaṃ jānantopi “Gāmaṇicandassa gīvaṃ karissāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā “bho goṇe me dehī”ti āha. Nanu goṇā gehaṃ pavitṭhāti. Kiṃ pana te mayhaṃ niyyāditāti. Na niyyāditāti. “Tena hi ayaṃ te rājadūto,

ehī”ti āha. Tesu hi janapadesu yaṁkiñci sakkharaṁ vā kapālakhaṇḍaṁ vā ukkhipitvā “ayaṁ te rājadūto, ehī”ti vutte yo na gacchati, tassa rājāṇaṁ karoti, tasmā so “rājadūto”ti sutvāva nikkhami.

So tena saddhim rājakulaṁ gacchanto ekaṁ sahāyakassa vasanagāmaṁ patvā “bho atichātomhi, yāva gāmaṁ pavisitvā āhāraḥkiccaṁ katvā āgacchāmi, tāva idheva hohī”ti vatvā sahāyagehaṁ pāvisi. Sahāyo panassa gehe natthi, sahāyikā disvā “sāmi pakkāhāro natthi, muhuttaṁ adhivāsehi, idāneva pacitvā dassāmi”ti nissenñiyā vegena taṇḍulakoṭṭhakaṁ abhiruhantī bhūmiyaṁ pati, taṅkhaṇaṇṇeva tassā sattamāsiko gabbho patito. Tasmim khaṇe tassā sāmiko āgantvā taṁ disvā “tvaṁ me bhariyaṁ paharitvā gabbhaṁ pātesi, ayaṁ te rājadūto, ehī”ti taṁ gahetvā nikkhami. Tato paṭṭhāya dve janā gāmaṇim majjhe katvā gacchanti.

Athekasmim gāmadvāre eko assagopako assaṁ nivattetuṁ na sakkoti, assopi tesaṁ santikena gacchati. Assagopako Gāmaṇicandaṁ disvā “mātula Gāmaṇicanda etaṁ tāva assaṁ kenacideva paharitvā nivattehī”ti āha. So ekaṁ pāsāṇaṁ gahetvā khiṇi, pāsāṇo assassa pāde paharitvā eraṇḍadaṇḍakaṁ viya bhindi. Atha naṁ assagopako “tayā me assassa pādo bhinno, ayaṁ te rājadūto”ti vatvā gaṇhi.

So tīhi janehi nīyamāno cintesi “ime maṁ rañño dassessanti, ahaṁ goṇamūlampi dātuṁ na sakkomi, pageva gabbhapātanadaṇḍaṁ, assamūlaṁ pana kuto labhissāmi, mataṁ me seyyo”ti. So gacchanto antarāmagge aṭaviyaṁ maggasaṁīpeyeve ekaṁ ekato papātaṁ pabbataṁ addasa, tassa chāyāya dve pitāputtā naḷakārā ekato kilaṇṇaṁ cinanti¹. Gāmaṇicando “bho sarīraḥkiccaṁ kātukāmomhi, thokaṁ idheva hotha, yāva āgacchāmi”ti vatvā pabbataṁ abhiruhitvā papātapasse patamāno pitunaḷakārassa piṭṭhiyaṁ pati, naḷakāro ekappahāreneva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Gāmaṇi uṭṭhāya aṭṭhāsi. Naḷakāraputto “tvaṁ me pitughātakacoro, ayaṁ te rājadūto”ti vatvā taṁ hatthe gahetvā gumbato

1. Vinanti (Syā)

nikkhami, “kiṃ etan”ti ca vutte “pitughātakacoro me”ti āha. Tato paṭṭhāya gāmaṇiṃ majjhe katvā cattāro janā parivāretvā nayiṃsu.

Athāparasmim gāmadvāre eko gāmabhojako Gāmaṇicandaṃ disvā “mātula Gāmaṇicanda kahaṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “addhā tvaṃ rājānaṃ passissasi, ahaṃ rañño sāsanaṃ dātukāmo, harissasi”ti āha. Āma harissāmīti. Ahaṃ pakatiyā abhirūpo dhanavā yasasampanno arogo, idāni panamhi duggato ceva paṇḍurogī ca, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccha, rājā kira paṇḍito, so te kathessati, tassa sāsanaṃ puna mayhaṃ katheyyāsīti. So “sādhū”ti sampañcchi.

Atha naṃ purato aññatarasmim gāmadvāre ekā gaṇikā disvā “mātula Gāmaṇicanda kataṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, mama sāsanaṃ harā”ti vatvā evamāha “pubbe ahaṃ bahuṃ bhatim labhāmi, idāni pana tambulamattampi na labhāmi, koci me santikaṃ āgato nāma natthi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyyāsī”ti.

Atha naṃ purato aññatarasmim gāmadvāre ekā taruṇitthī disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ neva sāmikassa gehe vasitum sakkomi, na kulagehe, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge mahāmaggasamīpe ekasmim vammike vasanto sappo disvā “Gāmaṇicanda kahaṃ yāsī”ti pucchitvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, sāsanaṃ me harā”ti vatvā “ahaṃ gocarattḥāya gamanakāle chātajjhatto milātasarīro vammikato nikkhamanto sarīrena bilaṃ pūretvā sarīraṃ kaḍḍhento kicchena nikkhamāmi, gocaraṃ caritvā āgato pana suhito thūlasarīro hutvā pavisanto bilapassāni aphasanto sahasāva pavisāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā mayhaṃ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato eko migo disvā tatheva pucchitvā “aham aññattha tiṇaṃ khādituṃ na sakkhomi, ekasmiṃyeva rukkhamaṇḍale sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge eko tittiro disvā tatheva pucchitvā “aham ekasmiṃyeva vammikapāde nisīditvā vassanto manāpaṃ karitvā vassituṃ sakkomi, sesaṭṭhānesu nisinno na sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato ekā rukkhadevatā disvā “Canda kahaṃ yāsī”ti pucchitvā “rañño santikan”ti vutte “rājā kira paṇḍito, aham pubbe sakkārappatto ahoṣiṃ, idāni pana pallavamuṭṭhimattampi na labhāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Tato aparabhāge eko nāgarājā taṃ disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṃ sare udakaṃ pasannaṃ maṇivaṇṇaṃ, idāni āvilaṃ paṇṇakasevālapariyonaddhaṃ, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato nagarassa āsannaṭṭhāne ekasmiṃ ārāme vasantā tāpasā disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṃ ārāme phalāphalāni madhurāni ahesuṃ, idāni nirojāni kasaṭāni jātāni, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āhaṃsu.

Tato naṃ purato gantvā nagaradvārasamīpe ekissaṃ sālāyaṃ brāhmaṇamaṇavakā disvā “kahaṃ bho Canda gacchasi”ti vatvā “rañño santikan”ti vutte “tena hi no sāsanaṃ gahetvā gaccha, amhākañhi pubbe gahitagahitaṭṭhānaṃ pākaṭaṃ ahosi, idāni pana chiddaghaṭe udakaṃ viya na saṇṭhāti na paññāyati, andhakāro viya hoti, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āhaṃsu.

Gāmaṇicando imāni dasa¹ sāsanaṃ gahetvā rañño santikaṃ agamāsi. Rājā vinicchayaṭṭhāne nisinno ahosi. Goṇasāmiko Gāmaṇicandaṃ gahetvā rājānaṃ upasaṅkami. Rājā Gāmaṇicandaṃ disvā

1. Cuddasa (Sī, I, Ka)

sañjānitvā “ayaṃ amhākaṃ pitu upaṭṭhāko, amhe ukkhipitvā parihari, kahaṃ nu kho ettakaṃ kālaṃ vasi”ti cintetvā “ambho Gāmaṇicanda kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vasasi, cirakālato paṭṭhāya na paññāyasi, kenatthena āgatosi”ti āha. Āma deva, amhākaṃ devassa saggagatakālato paṭṭhāya janapadaṃ gantvā kasikammaṃ katvā jīvāmi, tato maṃ ayaṃ puriso goṇa-aḍḍakāraṇā rājadūtaṃ dassetvā tumhākaṃ santikaṃ ākaḍḍhīti.

Anākaḍḍhiyamāno nāgaccheyyāsi, ākaḍḍhitabhāvoyeva sobhano, idāni taṃ daṭṭhum labhāmi, kahaṃ so purisoti. Ayaṃ devāti. Saccaṃ kira bho amhākaṃ Candassa dūtaṃ dassesīti. Saccaṃ devāti. Kiṃ kāraṇāti. Ayaṃ me deva dve goṇe na detīti. Saccaṃ kira Candāti. Tena hi deva mayhampi vacanaṃ suṇāthāti sabbaṃ pavattiṃ kathesi. Taṃ sutvā rājā goṇasāmikaṃ pucchi “kiṃ bho tava gehaṃ pavisante goṇe addasā”ti. Nāddasaṃ devāti. Kiṃ bho maṃ “Ādāsamukharājā nāmā”ti kathentānaṃ na sutapubbaṃ tayā, vissattho¹ kathehīti. Addasaṃ devāti. “Bho Canda goṇānaṃ aniyyāditattā goṇā tava gīvā, ayaṃ pana puriso disvāva ‘na passāmī’ti sampajānamusāvādaṃ bhaṇi, tasmā tvaññeva kammiko hutvā imassa ca purisassa pajāpatiyāya cassa akkhīni uppāṭetvā sayāṃ goṇamūlaṃ catuvīsati kahāpaṇe dehi”ti. Evaṃ vutte goṇasāmikaṃ bahi karīṃsu. So “akkhīsu uppāṭitesu catuvīsaticahāpaṇehi kiṃ karissāmī”ti Gāmaṇicandassa pādesu patitvā “sāmi Canda goṇamūlakahāpaṇā tuyheva hontu, ime ca gaṇhāhī”ti aññepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato dutiyo āha “ayaṃ deva mama pajāpatiṃ paharitvā gabbhaṃ pātesī”ti. Saccaṃ Candāti. Suṇohi mahārājāti Cando sabbaṃ vitthāretvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ pana tvaṃ etassa pajāpatiṃ paharitvā gabbhaṃ pātesī”ti pucchi. Na pātemi devāti. Ambho sakkhissasi tvaṃ iminā gabbhassa pātitaḥhāvaṃ sādhetuntī. Na sakkomi devāti. Idāni kiṃ karosīti. Deva puttaṃ me laddhum vaṭṭatīti. Tena hi ambho Canda tvaṃ etassa pajāpatiṃ tava gehe karitvā yadā

1. Nirāsaṅko (Syā)

puttavijātā hoti, tadā naṃ netvā etasseva dehīti. Sopi Gāmaṇicandassa pādesu patitvā “mā me sāmi gehaṃ bhindī”ti kahāpaṇe datvā palāyi.

Atha tatiyo āgantvā “iminā me deva paharitvā assassa pādo bhinno”ti āha. Saccaṃ Candāti. Suṇohi mahārājāti Cando taṃ pavattiṃ vitthārena kathesi. Taṃ sutvā rājā assagopakaṃ āha “saccaṃ kira tvaṃ ‘assaṃ paharitvā nivattehī’ti kathesi”ti. Na kathemi devāti. So punavāre pucchito “āma kathemi”ti āha. Rājā candaṃ āmantetvā “ambho Canda ayaṃ kathetvāva ‘na kathemi’ti musāvādaṃ vadati, tvaṃ etassa jivhaṃ chinditvā assamūlaṃ amhākaṃ santikā gahetvā sahassaṃ dehi”ti āha. Assagopako aparepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato Naḷakāraputto “ayaṃ me deva pitughātakacoro”ti āha. Saccaṃ kira Candāti. Suṇohi devāti Cando tampi kāraṇaṃ vitthāretvā kathesi. Atha rājā Naḷakāraṃ āmantetvā “idāni kiṃ karosī”ti pucchi. Deva me pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Ambho Canda imassa kira pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭati, matakaṃ pana na sakkā puna ānetuṃ, tvaṃ imassa mātaraṃ ānetvā tava gehe katvā etassa pitā hohīti. Naḷakāraputto “mā me sāmi matassa pitu gehaṃ bhindī”ti Gāmaṇicandassa kahāpaṇe datvā palāyi.

Gāmaṇicando aḍḍe jayaṃ patvā tuṭṭhacitto rājānaṃ āha “atthi deva tumhākaṃ kehici sāsanaṃ pahitaṃ, taṃ vo kathemi”ti. Kathehi candāti. Cando brāhmaṇamāṇavakānaṃ sāsanaṃ ādiṃ katvā paṭilomakkamena ekekaṃ kathaṃ kathesi. Rājā paṭipāṭiyā vissajjesi.

Kathaṃ? Paṭhamāṃ tāva sāsanaṃ sutvā “pubbe tesāṃ vasanaṭṭhāne velaṃ jānitvā vassanakukkuṭo ahosi, tesāṃ tena saddena uṭṭhāya mante gahetvā sajjhāyaṃ karontānaññeva aruṇo uggacchati, tena tesāṃ gahitagahitaṃ na nassati. Idāni pana nesāṃ vasanaṭṭhāne avelāya vassanakakukkuṭo atthi, so atirattiṃ vā vassati atipabhāte vā, atirattiṃ vassantassa tassa saddena uṭṭhāya mante gahetvā

niddābhibhūtā sajjhāyaṃ akatvāva¹ puna sayanti, atipabhāte vassantassa saddena uṭṭhāya sajjhāyitum na labhanti, tena tesam gahitagahitaṃ na paññāyati”ti āha.

Dutiyam sutvā “te pubbe samaṇadhammaṃ karontā kasiṇaparikamme yuttapayuttā ahesum, idāni pana samaṇadhammaṃ vissajjetvā akattabbesu yuttapayuttā ārāme uppannāni phalāphalāni upaṭṭhākānaṃ datvā piṇḍapaṭipiṇḍakena micchājīvena jīvikaṃ kappenti, tena nesaṃ phalāphalāni na madhurāni jātāni. Sace pana te pubbe viya puna samaṇadhamme yuttapayuttā bhavissanti, puna tesam phalāphalāni madhurāni bhavissanti. Te tāpasā rājakulānaṃ paṇḍitabhāvaṃ na jānanti, samaṇadhammaṃ tesam kātum vadehī”ti āha.

Tatiyam sutvā “te nāgarājāno aññamaññaṃ kalahaṃ karonti, tena taṃ udakaṃ āvilaraṃ jātaraṃ. Sace te pubbe viya samaggā bhavissanti, puna pasannaṃ bhavissati”ti āha.

Catuttham sutvā “sā rukkhadevatā pubbe aṭaviyaṃ paṭipanne manusse rakkhati, tasmā nānappakāraṃ balikammaṃ labhati. Idāni pana ārakkhaṃ na karoti, tasmā balikammaṃ na labhati. Sace pubbe viya ārakkhaṃ karissati, puna lābhaggappattā bhavissati. Sā rājūnaṃ atthibhāvaṃ na jānāti, tasmā aṭavi-āruḷhamanussānaṃ ārakkhaṃ kātum vadehī”ti āha.

Pañcamam sutvā “yasmim vammikapāde nisīditvā so tittiro manāpaṃ vassati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, taṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī”ti āha.

Chaṭṭham sutvā “yassa rukkhassa mūle so migo tiṇāni khāditum sakkoti, tassa rukkhassa upari mahantaṃ bhamaramadhu atthi, so madhumakkhitesu tiṇesu paluddho aññāni khāditum na sakkoti, tvaṃ taṃ madhupaṭalaṃ haritvā aggamadhum amhākaṃ paḥiṇa, sesaṃ attanā paribhuñjā”ti āha.

Sattamam sutvā “yasmim vammike so sappo vasati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, so taṃ rakkhamāno vasanto nikkhamanakāle dhanalobhena sarīraṃ sithilaṃ katvā lagganto nikkhamati, gocaraṃ

1. Karonto (Syā)

gahetvā dhanasinehena alagganto vegena sahasā pavisati. Taṃ nidhikumbhiṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī”ti āha.

Atṭhamam sutvā “tassā taruṇitthiyā sāmikassa ca mātāpitūnañca vasanagāmānaṃ antare ekasmiṃ gāmake jāro atthi, sā taṃ saritvā tasmiṃ sinehena sāmikassa gehe vasitum asakkontī ‘mātāpitāro passissāmī’ti jārassa gehe katipāhaṃ vasitvā mātāpitūnaṃ gehaṃ gacchati, tattha katipāhaṃ vasitvā puna jāraṃ saritvā ‘sāmikassa gehaṃ gamissāmī’ti puna jārasseva gehaṃ gacchati. Tassā itthiyā rājūnaṃ atthibhāvaṃ ācikkhitvā ‘sāmikasseva kira gehe vasatu. Sace taṃ rājā gaṇhāpeti, jīvitaṃ te natthi, appamādaṃ kātum vaṭṭatī’ti tassā kathehī”ti āha.

Navamam sutvā “sā gaṇikā pubbe ekassa hatthato bhatim gahetvā taṃ ajirāpetvā aññassa hatthato na gaṇhāti, tenassā pubbe bahuṃ uppajji. Idāni pana attano dhammataṃ vissajjetvā ekassa hatthato gahitaṃ ajirāpetvāva aññassa hatthato haṇhāti, purimassa okāsaṃ akatvā pacchimassa karoti, tenassā bhati na uppajjati, na keci naṃ upasaṅkamanti. Sace attano dhamme ṭhassati, pubbasadisāva bhavissati. Attano dhamme ṭhātumassā kathehī”ti āha.

Dasamam sutvā “so gāmaabhojako pubbe dhammena samena aḍḍaṃ vinicchini, tena manussānaṃ piyo ahosi manāpo, sampiyāyamānā cassa manussā bahupaṇṇākāraṃ āharimsu, tena abhirūpo dhanavā yasaṃpanno ahosi. Idāni pana lañjavittako hutvā adhammena aḍḍaṃ vinicchinati, tena duggato kapaṇo hutvā paṇḍurogena abhibhūto. Sace pubbe viya dhammena aḍḍaṃ vinicchinissati, puna pubbasadiso bhavissati. So rañño atthibhāvaṃ na jānāti, dhammena aḍḍaṃ vinicchinitumassa kathehī”ti āha.

Iti so Gāmaṇicando imāni ettakāni sāsanāni rañño ārocesi, rājā attano paññāya sabbānipi tāni Sabbaññubuddho viya byākaritvā Gāmaṇicandassa bahuṃ dhanam datvā tassa vasanagāmaṃ brahmadeyyaṃ katvā tasseva datvā uyyojesi. So nagarā nikkhamitvā bodhisattena

dinnasāsanam brāhmaṇamāṇavakānañca tāpasānañca nāgarājassa ca rukkhadevatāya ca ārocetvā tittirassa vasanaṭṭhānato nidhiṃ gahetvā migassa tiṇakhādanaṭṭhāne rukkhato bhamaramadhum gahetvā rañño madhum pesetvā sappassa vasanaṭṭhāne vammikaṃ khaṇitvā nidhiṃ gahetvā taruṇitthiyā ca gaṇikāya ca gāmaḥhojakassa ca rañño kathitanīyāmeneva sāsanaṃ ārocetvā mahantena yasena attano gāmaṃ gantvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Ādāsamukharājāpi dānādīni puñṇāni katvā jīvitapariyosāne saggapuram pūrento gato.

Satthā “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahāpaṇṇo, pubbepe mahāpaṇṇoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannasakadāgāmi-anāgāmi-arahanto ahesuṃ. Tadā Gāmaṇicando Ānando ahosi, Ādāsamukharājā pana ahameva ahosinti.

Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Mandhātujaṭakavaṇṇanā (258)

Yāvatā candimasūriyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabha kathesi. So kira Sāvatthiṃ piṇḍāya caramāno ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ bhikkhū dhammasabhaṃ ānetvā “ayaṃ bhante bhikkhu ukkaṇṭhito”ti Satthu dassesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kadā tvaṃ bhikkhu agāraṃ ajjhāvasamāno taṇhaṃ pūretuṃ sakkhissasi, kāmataṇhā hi nāmesā samuddo viya duppūrā, porāṇakarājāno dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṃ kāretvā manussaparihāreneva Cātumahārājikadevaloke rajjaṃ kāretvā Tāvatisadevaloke chattimsāya Sakkānañca vasanaṭṭhāne devarajjaṃ kāretvāpi attano kāmataṇhaṃ pūretuṃ asakkontāva kālamakaṃsu, tvaṃ panetaṃ taṇhaṃ kadā pūretuṃ sakkhissasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Paṭhamakappikesu Mahāsammato nāma rājā ahosi. Tassa putto Rojo nāma, tassa putto Vararojo nāma, tassa

putto Kalyāṇo nāma, tassa putto Varakalyāṇo nāma, tassa putto Uposatho nāma, tassa putto Mandhātu nāma ahosi. So sattahi ratanehi catūhi ca iddhīhi samannāgato cakkavattirajjam kāresi. Tassa vāmahattham samañjitvā dakkhiṇahatthena apphoṭitakāle ākāsā dibbamegho viya jāṇupparamāṇam sattaratanavassam vassati, evarūpo acchariyamanusso ahosi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlam kīli. Caturāsīti vassasahassāni oparajjam kāresi, caturāsīti vassasahassāni cakkavattirajjam kāresi, āyupparamāṇam asaṅkhyeyyam ahosi.

So ekadivasam kāmataṇham pūretum asakkonto ukkaṇṭhitākāram dassesi. Athāmaccā “kiṃ nu kho deva ukkaṇṭhito”ti pucchimsu. Mayham puñṇabale olokiyamāne idaṃ rajjam kiṃ karissati, kataram nu kho ṭhānam ramaṇīyanti. Devaloko mahārājāti. So cakkaratanaṃ abbhukkiritvā saddhim parisāya Cātumahārājikadevalokaṃ agamāsi. Athassa cattāro mahārājāno dibbamālāgandhahatthā devagaṇaparivutā paccuggamaṇam katvā taṃ ādāya Cātumahārājikadevalokaṃ gantvā devarajjam adamsu. Tassa sakaparisāya parivāritasseva tasmim rajjam kārentassa dīgho addhā vītivatto.

So tatthāpi taṇham pūretum asakkonto ukkaṇṭhitākāram dassesi, cattāro mahārājāno “kiṃ nu kho deva ukkaṇṭhito”ti pucchimsu. Imamhā devalokā kataram ṭhānam ramaṇīyanti. Mayam deva paresam upaṭṭhākaparisā, Tāvatisadevaloko ramaṇīyoti. Mandhātā cakkaratanaṃ abbhukkiritvā attano parisāya parivuto Tāvatisābhimukho pāyāsi. Athassa Sakko devarājā dibbamālāgandhahattho devagaṇaparivuto paccuggamaṇam katvā taṃ hatthe gahetvā “ito ehi mahārājā”ti āha. Rañño devagaṇaparivutassa gamanakāle pariṇāyakarataṇam cakkaratanaṃ ādāya saddhim parisāya manussapatham otaritvā attano nagarameva pāvisi. Sakko Mandhātum Tāvatisabhavanaṃ netvā devatā dve koṭṭhāse katvā attano devarajjam majjhe bhinditvā adāsi. Tato paṭṭhāya dve rājāno rajjam kāresum. Evaṃ kāle gacchante Sakko satṭhi ca vassasatasahassāni tisso ca vassakoṭṭho ayum khepetvā cavi, añño Sakko nibbatti. Sopi

devarajjam kāretvā āyukkhayena cavi. Etenūpāyena chattimsa Sakkā cavimsu, Mandhātā pana manussaparihārena devarajjam kāresiyeva.

Tassa evaṃ kāle gacchante bhiyyoso mattāya kāmataṇhā uppajji, so “kiṃ me upaḍḍharajjena, Sakkaṃ māretvā ekarajjameva karissāmi”ti cintesi. Sakkaṃ māretum nāma na sakkā, taṇhā nāmesā vipattimulā, tenassa āyusaṅkhāro parihāyi, jarā sarīraṃ pahari. Manussasarīraṇca nāma devaloke na bhijjati, atha so devalokā bhassitvā uyyāne otari. Uyyānapālo tassa āgatabhāvaṃ rājakule nivedesi. Rājakulaṃ āgantvā uyyāneyeva sayanaṃ paññāpesi. Rājā anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Amaccā “deva tumhākaṃ parato kinti kathema”ti pucchimsu. Mama parato tumhe imaṃ sāsanaṃ mahājanassa katheyyātha “Mandhātumahārājā dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjam kāretvā dīgharattaṃ Cātumahārājikesu rajjam kāretvā chattimsāya Sakkānaṃ āyuppaṃāyena devaloke rajjam kāretvā taṇhaṃ apūretvā kālamakāsi”ti. So evaṃ vatvā kālaṃ katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

22. “Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocana¹.

Sabbeva dāsā Mandhātu, ye paṇā pathavissitā².

23. Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati.

Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

24. Api dibbesu kāmesu, ratim so nādhigacchati.

Taṇhakkhayarato hoti, Sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha yāvatāti paricchedavacanāṃ. **Pariharantīti** yattakena paricchedena sineruṃ pariharanti. **Disā bhantīti** dasasu disāsu bhāsanti pabhāsanti. **Virocana**ti āloka karaṇatāya virocana sabhāvā. **Sabbeva dāsā Mandhātu, ye paṇā pathavissitāti** etthake padese ye

1. Pavirocamānā (Ka)

2. Paṭhavinissitā (Sī, I)

pathavinissitā pāṇā janapadavāsino manussā, sabbeva te “dāsā mayam rañño Mandhātussa, ayyako no rājā Mandhātā”ti evam upagatattā bhujissāpi samānā dāsāyeva.

Na **kahāpaṇavassenā**ti tesam dāsabhūtānam manussānam anuggahāya yam Mandhātā apphoṭetvā sattaratanavassam vassāpeti, tam idha “kahāpaṇavassan”ti vuttam. **Titti kāmesūti** tenāpi kahāpaṇavassena vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi, evam duppurā esā taṇhā. **Appassādā dukhā kāmā**ti supinakūpamattā kāmā nāma appassādā parittasukhā, dukkhameva panettha bahutaram. Tam **Dukkhakkhandhasuttapariyāyena** dīpetabban. **Iti viññāyāti** evam jānitvā.

Dibbesūti devatānam paribhogesu rūpādīsu. **Ratim** sotī so vipassako bhikkhu dibbehi kāmehi nimantiyamānōpi tesu ratim nādhigacchati āyasmā samiddhi viya. **Taṇhakkhaya**rato nibbānato. Nibbānāhi āgamma taṇhā khīyati, tasmā tam “taṇhakkhaya”ti vuccati. Tattha rato hoti abhirato. **Sammāsambuddhasāvakoti** Buddhassa savanante jāto bahussuto yogāvacarapuggalo¹.

Evam Sattā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe pana bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tadā Mandhāturājā ahameva ahosinti.

Mandhātu-jātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Tirītavacchajātakavaṇṇanā (259)

Nayimassa vijjāti idam Sattā Jetavane viharanto āyasmato Ānandassa Kosalarañño mātugāmānam hatthato pañcasatāni, rañño hatthato pañcasatānīti dussasahassapaṭilābhavatthum ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā Dukanipāte **Guṇajātake**² vitthāritameva.

1. Sammā sāmāñca saccānam buddhattā Sammāsambuddho, savanante jātattā sāvako bahussuto yogāvacaro puggaloti (Ka)

2. Jātaka-Tṭha 2. 21 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
 brāhmaṇakule nibbattitvā nāmaggaṇadivase **Tirīṭavacchakumāro**ti
 katanāmo anupubbena vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā
 agāraṃ ajjhāvasanto mātāpitūnaṃ kālakiriyaṃ saṃviggahadayo hutvā
 nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā araṇṇāyatane vanamūlaphalāhāro
 hutvā vāsaṃ kappesi. Tasmim tattha vasante Bārāṇasiraṇṇo paccanto kupi,
 so tattha gantvā yuddhe parājito maraṇabhayaabhīto hatthikkhandhagato
 ekena passena palāyitvā araṇṇe vicaranto pubbaṇhasamaye Tirīṭavacchassa
 phalāphalattāya gatakāle tassa assamapadaṃ pāvisi. So “tāpasānaṃ
 vasaṇatṭhānaṃ”ti hatthito otaritvā vātātapena kilanto pipāsito pāṇiyaghaṭaṃ
 olokento katthaci adisvā caṅkamanakoṭiyaṃ udapānaṃ addasa. Udaka-
 ussiṇcaṇatṭhāya pana rajjughaṭaṃ adisvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto
 hatthissa kucchiyaṃ baddhayottaṃ gahetvā hatthim udapānataṭe ṭhapetvā
 tassa pāde yottaṃ bandhitvā yottena udapānaṃ otaritvā yotte apāpuṇante
 uttaritvā uttarasāṭakaṃ yottakoṭiyaṃ saṅghāṭetvā puna otari, tathāpi
 nappahosiyeva. So aggapādehi udakaṃ phusitvā atipipāsito “pipāsaṃ
 vinodetvā maraṇampi sumaraṇaṃ”ti cintetvā udapāne patitvā yāvadatthaṃ
 pivitvā paccuttarituṃ asakkonto tattheva aṭṭhāsi. Hatthīpi susikkhitattā
 aññattha agantvā rājānaṃ olokento tattheva aṭṭhāsi. Bodhisatto
 sāyanhasamaye phalāphalaṃ āharitvā hatthim disvā “rājā āgato bhavissati,
 vammītaṭṭhīyeva pana paññāyati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti so hatthisamīpaṃ
 upasaṅkami. Hatthīpi tassa upasaṅkamanabhāvaṃ ñatvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.
 Bodhisatto udapānataṭaṃ gantvā rājānaṃ disvā “mā bhāyi mahārāja”ti
 samassāsetvā nisseṇim bandhitvā rājānaṃ uttāretvā kāyamassa sambāhitvā
 telena makkhetvā nhāpetvā phalāphalāni khādāpetvā hatthissa sannāhaṃ
 mocesi. Rājā dvīhatthaṃ vissamitvā bodhisattassa attano santikaṃ
 āgamanatṭhāya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi. Rājabalakāyo nagarassa avidūre
 khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito. Rājānaṃ āgacchantāṃ disvā parivāresi, rājā
 nagaraṃ pāvisi.

Bodhisattopi aḍḍhamāsaccayena Bārāṇasim patvā uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno rājadvāraṃ gato. Rājā mahāvātapānaṃ ugghāṭetvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno bodhisattaṃ disvā sañjānitvā pāsādā oruyha vanditvā mahātalaṃ āropetvā samussitasetacchatte rājapallanke nisīdāpetvā attano paṭiyāditaṃ āhāraṃ bhojetvā sayampi bhuñjitvā uyyānaṃ netvā tatthassa caṅkamanādirivāraṃ vasanaṭṭhānaṃ kāretvā sabbe pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālaṃ paṭicchāpetvā vanditvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājanivesaneyeva paribhuñji, mahāsakkārasammāno ahosi.

Taṃ asahamānā amaccā “evarūpaṃ sakkāraṃ ekopi yodho labhamāno kiṃ nāma na kareyyā”ti vatvā uparājānaṃ upagantvā “deva amhākaṃ rājā ekaṃ tāpasāṃ ativiya mamāyati, kiṃ nāma tena tasmim diṭṭhaṃ, tumhepi tāva raññā saddhiṃ mantethā”ti āhaṃsu. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā amaccehi saddhiṃ rājānaṃ upasaṅkamitvā paṭhamaṃ gāthamāha—

15. “Nayimassa vijjāmaya’matthi kiñci,
Na bandhavo no pana te sahāyo.
Atha kena vaṇṇena Tirīṭavaccho,
Tedaṇḍiko bhuñjati aggapiṇḍan”ti.

Tattha **nayimassa vijjāmaya’matthi kiñcī**ti imassa tāpasassa vijjāmayaṃ kiñci kammaṃ natthi. **Na bandhavoti** puttabandhavasippabandhavagottabandhavañātibandhavesu aññataropi na hoti. **No pana te sahāyoti** sahaṃsukīḷiko sahāyakopi te na hoti. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena. **Tirīṭavaccho**ti tassa nāmaṃ. **Tedaṇḍikoti** kuṇḍikaṭṭhapanatthāya tidaṇḍakaṃ gahetvā caranto. **Aggapiṇḍanti** rasasampannaṃ rājārahaṃ aggabhojanaṃ.

Taṃ sutvā rājā puttaṃ āmantetvā “tāta mama paccantaṃ gantvā yuddhaparājītassa dvīhatīhaṃ anāgatabhāvaṃ saraśi”ti vatvā “sarāmī”ti vutte “tadā mayā imaṃ nissāya jīvitam laddhan”ti sabbaṃ taṃ pavattim ācikkhitvā

“tāta mayham jīvitadāyake mama santikaṃ āgate rajjam dadantopi aham
neva etena kataguṇānurūpaṃ kātuṃ sakkomi”ti vatvā itarā dve gāthā
avoca—

26. “Āpāsu¹ me yuddhaparājītassa,
Ekassa katvā vivanasmi ghore.
Pasārayī kicchagatassa pāṇim,
Tenūdatārim dukhasampareto.

27. Etassa kiccena idhānupatto,
Vesāyino visayā jīvaloke.
Lābhāraho tāta Tirītavaccho,
Detha’ssa bhogaṃ yajathañca yaññan”ti.

Tattha **āpāsūti** āpadāsu. **Ekassāti** adutiyassa. **Katvāti** anukampaṃ
karitvā pemaṃ uppādetvā. **Vivanasminti** pāṇiyarahite araññe. **Ghoreti**
dāruṇe. **Pasārayī kicchagatassa pāṇinti** nisseṇim bandhitvā kūpaṃ otāretvā
dukkhagatassa mayham uttāraṇatthāya vīriyapaṭisaṃyuttaṃ hattham
pasāresi. **Tenūdatārim dukhasamparetoti** tena kāraṇenamhi
dukkhaparivāritopi tamhā kūpā uttiṇṇo.

Etassa kiccena idhānupattoti aham etassa tāpasassa kiccena, etena
katassa kiccassānubhāvena idhānupatto. **Vesāyino visayāti** vesāyī vuccati
yamo, tassa visayā. **Jīvaloketi** manussaloke. Ahañhi imasmim jīvaloke ṭhito
yamavisayaṃ maccuvisayaṃ paralokaṃ gato nāma ahoṣim, somhi etassa
kāraṇā tato puna idhāgatoti vuttam hoti. **Lābhārahoti** lābham² araho
catupaccayalābhassa anucchaviko. **Detha’ssa bhoganti** etena
paribhuñjitabbaṃ catupaccayasamaṇaparikkhārasaṅkhātāṃ bhogaṃ etassa
detha. **Yajathañca yaññanti** tvañca amaccā ca nāgarā cāti sabbepi tumhe
etassa bhogañca detha, yaññañca yajatha. Tassa hi dīyamāno deyyadhammo
tena bhuñjitabbattā bhogo hoti, itaresaṃ dānayaññattā yañño. Tenāha
“detha’ssa bhogaṃ yajathañca yaññan”ti.

1. Avāsu (Ka)

2. Lābhassa (Sī, Syā)

Evam raññā gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpentena viya bodhisattassa guṇe pakāsite tassa guṇo sabbatthameva pākaṭo jāto, atirekataro tassa lābhasakkāro udapādi. Tato paṭṭhāya uparājā vā amaccā vā añño vā koci kiñci rājānaṃ vattum na visahi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi. Bodhisattopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi upakāravasena karimsū”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Tirīṭavacchajātakavaṇṇanā navamā.

10. Dūtajātakavaṇṇanā (260)

Yassatthā dūramāyantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu Navakanipāte **Cakkavākajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhum āmantetvā “na kho bhikkhu idāneva, pubbepe tvaṃ lolo, lolyakāraṇeṇeva pana asinā sīsacchedanaṃ labhi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya bhojanasuddhiko ahoṣi, tenassa **Bhojanasuddhikarājā**teva nāmaṃ jātāṃ. So kira tathārūpeṇa vidhāneṇa bhattaṃ bhuñjati, yathāssa ekissā bhattapātiyā satasahassaṃ vayaṃ gacchati². Bhuñjanto pana antogehe na bhuñjati, attano bhojanavidhānaṃ olokentaṃ mahājanaṃ puññaṃ kāretukāmatāya rājadvāre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā bhojanavelāya taṃ alaṅkarāpetvā kañcanamaye samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīditvā khattiyakaññāhi

1. Khu 5. 194 piṭṭhe. Kākajātake (Sī, Syā, I)

2. Satasahassagghavayo hoti (Syā), sahasahassagghanikoyeva hoti (Ka)

parivuto satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā sabbarasabhojanam bhuñjati. Atheko lolapuriso tassa bhojanavidhānam oloketvā taṁ bhojanam bhuñjitukāmo hutvā pipāsam sandhāretum asakkonto “attheko upāyo”ti gālham nivāsetvā hatthe ukkhipitvā “bho aham dūto dūto”ti uccāsaddam karonto rājānam upasaṅkami. Tena ca samayena tasmim janapade “dūtomhī”ti vadantaṁ na vārenti, tasmā mahājano dvidhā bhijjivā okāsam adāsi. So vegena gantvā rañño pātiyā ekaṁ bhattapiṇḍam gahetvā mukhe pakkhipi, athassa “sīsam chindissāmī”ti asigāho asim abbāhesi, rājā “mā pahari”ti nivāresi, “mā bhāyi, bhuñjassū”ti hattham dhovitvā nisīdi. Bhojanapariyosāne cassa attano pivanapānīyañceva tambūlaṅca dāpetvā “bho purisa tvaṁ ‘dūtomhī’ti vadasi, kassa dūtosī”ti pucchi. “Mahārāja aham taṇhādūto udaradūto, taṇhā maṁ āṇāpetvā ‘tvaṁ gacchāhī’ti dūtaṁ katvā pesesī”ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

28. “Yassatthā dūramāyanti, amittamapi yāciturū.

Tassūdarassaham dūto, mā me kujjha rathesabha.

29. Yassa divā ca ratto ca, vasamāyanti māṇavā.

Tassūdarassaham dūto, mā me kujjha rathesabhā”ti.

Tattha **yassatthā dūramāyantī**ti yassa atthāya ime sattā taṇhāvasikā hutvā dūrampi gacchanti. **Rathesabhā**ti rathayodhajeṭṭhaka.

Rājā tassa vacanam sutvā “saccametaṁ, ime sattā udaradūtā taṇhāvasena vicaranti, taṇhāva ime satte vicāreti, yāva manāpaṁ vata iminā kathitan”ti tassa purisassa tussitvā tatiyaṁ gāthamāha—

30. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnam,

Gavaṁ sahasam saha puṅgavena.

Dūto hi dūtassa katham na dajjam,

Mayampi tasseva bhavāma dūtā”ti.

Tattha **brāhmaṇā**ti ālapanamattametaṃ. **Rohiṇī**ṇanti rattavaṇṇānaṃ. **Saha puṅgavenā**ti yūthapariṇāyakena upaddavarakkhakena usabhena saddhim. **Mayampī**ti ahañca avasesā ca sabbe sattā tasseva udarassa dūtā bhavāma, tasmā ahaṃ udaradūto samāno udaradūtassa tuyhaṃ kasmā na dajjanti. Evañca pana vatvā “iminā vata purisena assutapubbaṃ kāraṇaṃ kathitaṃ”¹ti tuṭṭhacitto tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so lolabhikkhu sakadāgāmiphale² patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Tadā lolapuriso etarahi lolabhikkhu ahosi, Bhojanasuddhikarājā pana ahameva ahosinti.

Dūtajātakavaṇṇanā dasamā.

Saṅkappavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ

Saṅkappa Tilamuṭṭhi ca, Maṇi ca Sindhavā sukaṃ.

Jarūdapānaṃ Gāmaṇi, Mandhātā Tirīṭadūtanti.

2. Padumavagga

1. Padumajātakavaṇṇanā (261)

Yathā kesā ca massū cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Ānandabodhimhi mālāpūjakārake bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **Kālīṅgabodhi**jātake³ āvi bhavissati. So pana Ānandattherena ropitattā “Ānandabodhi”¹ti jāto. Therena hi Jetavanadvārakoṭṭhake bodhissa ropitabhāvo sakalajambudīpe patthari. Athe kacce janapadavāsino bhikkhū “Ānandabodhimhi mālāpūjaṃ karissāmā”²ti

1. Iminā vatamhi purisena sutavittakatāya apubbaṃ kāraṇaṃ sāvitoti (Sī)

2. Anāgāmiphale (Sī, Syā)

3. Khu 5. 264 piṭṭhe.

Jetavanam āgantvā Satthāram vanditvā punadivase Sāvattim pavisitvā uppalavīthim gantvā mālam alabhitvā āgantvā Ānandattherassa ārocesum “āvuso mayam ‘bodhimhi mālāpūjam karissāmā’ti uppalavīthim gantvā ekamālampi na labhimhā”ti. Thero “aham vo āvuso āharissāmī”ti uppalavīthim gantvā bahū nīluppalakalāpe ukkhipāpetvā āgamma tesam dāpesi, te tāni gahetvā bodhissa pūjam karimsu. Tam pavattim sutvā dhammasabhāyam bhikkhū therassa guṇakatham samuṭṭhāpesum “āvuso jānapadā bhikkhū appapuññā uppalavīthim gantvā mālam na labhimsu, thero pana gantvāva āharāpesīti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva vattuchekā kathākusalā mālam labhanti, pubbepe labhimsuyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Antonagare ca ekasmiṃ sare padumāni pupphanti. Eko chinnanāso puriso tam saram rakkhati. Athekadivasam Bārāṇasiyam ussave ghuṭṭhe mālāni piḷandhitvā ussavaṃ kīḷitukāmā tayo seṭṭhiputtā “nāsacchinnassa abhūtena vaṇṇam vatvā mālāni yācissāmā”ti tassa padumāni bhañjanakāle sarassa santikam gantvā ekamantaṃ aṭṭhamasu.

Tesu eko tam āmantetvā paṭhamam gāthamāha—

31. “Yathā kesā ca massū ca, chinnaṃ chinnaṃ virūhati.

Evam ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

So tassa kujjhitvā padumaṃ na adāsi.

Athassa dutiyo dutiyam gāthamāha—

32. “Yathā sārādikam bījam, khette vuttaṃ virūhati.

Evam ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

Tattha **sārādikanti** saradasamaye gahetvā nikkhittaṃ sārasampannam bījam. So tassapi kujjhitvā padumaṃ na adāsi.

Athassa tatiyo tatiyam gāthamāha—

33. “Ubhopi palapante’te¹, api padmāni dassati.

Vajjum vā te na vā vajjum, natthi nāsāya rūhanā.

Dehi samma padumāni, ahaṃ yācāmi yācito”ti.

Tattha **ubhopi palapante’**teti ete dvepi musā vadanti. **Api padmānī**ti “api nāma no padumāni dassatī”ti cintetvā evaṃ vadanti. **Vajjum vā te na vā vajjuntī** “tavanāsā ruhatū”ti evaṃ vadeyyum vā na vā vadeyyum, etesaṃ vacanaṃ appamāṇaṃ, sabbatthāpi natthi nāsāya ruhanā, ahaṃ pana te nāsaṃ paṭicca na kiñci vadāmi, kevalaṃ yācāmi, tassa me dehi samma padumāni yācitoti.

Taṃ sutvā padumasaragopako “imehi dvīhi musāvādo kathito, tumhehi sabhāvo kathito, tumhākaṃ anucchavikāni padumānī”ti mahantaṃ padumakalāpaṃ ādāya tassa datvā attano padumasameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā padumalābhī seṭṭhiputto ahameva ahosi”ti.

Padumajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mudupāṇijātakavaṇṇanā (262)

Pāṇi ce muduko cassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā dhammasabhaṃ ānītaṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāmetā kilesavasena gamanato arakkhiyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dhītaṃ rakkhitum nāsakkhimsu, pitarā hatthe gahetvā ṭhitāva pitarā ajānāpetvā kilesavasena purisena saddhiṃ palāyī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi.

1. Vilapantete (Syā, Ka)

so dhītarañca bhāgineyyañca dvepi antonivesane posento ekadivasam amaccehi saddhimnisinno “mamaccayena mayham bhāgineyyo rājā bhavissati, dhītāpi me tassa aggamaheśi bhavissati”ti vatvā aparabhāge bhāgineyyassa vayappattakāle puna amaccehi saddhim nisinno “mayham bhāgineyyassa aññassa rañño dhītaram ānessāma, mayham dhītarampi aññasmiñ rājakule dassāma, evam no ñatakā bahutarā bhavissantī”ti āha. Amaccā sampatiṇṇimsu.

Atha rājā bhāgineyyassa bahigeham dāpesi, anto pavesanam nivāresi. Te pana aññamaññam paṭibaddhacittā ahesum. Kumāro “kena nu kho upāyena rājadhītaram bahi nīharāpeyyan”ti cintento “atthi upāyo”ti dhātiyā lañjam datvā “kim ayyaputta kiccan”ti vutte “amma katham nu kho rājadhītaram bahi katum okāsam labheyyāmā”ti āha. Rājadhītāya saddhim kathetvā jānissāmīti. Sādhu ammati. Sā gantvā “ehi amma, sise te ukā gaṇhissāmī”ti tam nīcapīṭhake nisīdāpetvā sayam ucce nisīditvā tassā sīsam attano ūrūsu ṭhapetvā ukā gaṇhayamānā rājadhītāya sīsam nakhehi vijjhi. Rājadhītā “nāyam attano nakhehi vijjhati, pitucchāputtassa me kumārassa nakhehi vijjhati”ti ñatvā “amma tvam kumārassa santikam agamāsī”ti pucchi. Āma ammati. Kim tena sāsanam kathitanti. Tava bahikaraṇupāyam pucchati ammati. Rājadhītā “paṇḍito honto jānissati”ti paṭhamam gātham bandhitvā “amma imam uggahetvā kumārassa kathehi”ti āha.

34. “Pāṇi ce muduko cassa, nāgo cassa sukārīto.

Andhakāro ca vasseyya, atha nūna tadā siyā”ti.

Sā tam uggaṇhitvā kumārassa santikam gantvā “amma rājadhītā kimāhā”ti vutte “ayyaputta aññam kiñci avatvā imam gātham paṇiṇ”ti tam gātham udāhāsi. Kumāro ca tassattham ñatvā “gaccha amma”ti tam uyyojesi.

Gāthayatto—sace te ekissā cūḷupaṭṭhākāya mama hattho viya hattho mudu assa, yadi ca te āneñjakāraṇam sukārīto eko hatthi assa, yadi ca tam divasam caturaṅgasamannāgato ativiya bahalo andhakāro assa, devo ca vasseyya. **Atha nūna tadā**

siyāti tādise kāle ime cattāro paccaye āgamma ekaṃsena te manorathassa matthakagamanam siyāti.

Kumāro etamattham tathato ñatvā ekaṃ abhirūpaṃ muduhattham cūḷupaṭṭhākam sajjam katvā maṅgalaṭṭhigopakassa lañjam datvā hatthim āneñjakāraṇam kāretvā kālam āgamento acchi.

Athekasmim kālapakkhuposathadivase majjhimayāmasamanantare ghanakāḷamegho vassi. So “ayaṃ dāni rājadhītāya vuttadivaso”ti vāraṇam abhiruhitvā muduhatthakam cūḷupaṭṭhākam hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā gantvā rājanivesanassa ākāsaṇaṇābhimukhe ṭhāne hatthim mahābhittiyaṃ alliyāpetvā vātapānasamīpe temento aṭṭhāsi. Rājāpi dhītaram rakkhanto aññattha sayitum na deti, attano santike cūḷasayane sayāpeti. Sāpi “ajja kumāro āgamiṣṣatī”ti ñatvā niddam anokkamitvāva nipannā “tāta nhāyitukāmāmhī”ti āha. Rājā “ehi ammā”ti tam hatthe gahetvā vātapānasamīpaṃ netvā “nhāyāhi ammā”ti ukkhipitvā vātapānassa bahipasse pamukhe¹ ṭhapetvā ekasmim hatthe gahetvā aṭṭhāsi. Sā nhāyamānāva kumārassa hattham pasāresi, so tassā hatthato ābharaṇāni omuñcitvā upaṭṭhākāya hatthe piḷandhitvā tam ukkhipitvā rājadhītaramnissāya pamukhe² ṭhapesi. Sā tassā hattham gahetvā pitu hatthe ṭhapesi, so tassā hattham gahetvā dhītu hattham muñci, sā itarasmāpi hatthā ābharaṇāni omuñcitvā tassā dutiyahatthe piḷandhitvā pitu hatthe ṭhapetvā kumārena saddhim āgamāsi. Rājā “dhītāyeva me”ti saññāya tam dārikam nhānapariyosāne sirigabbhe sayāpetvā dvāram pidhāya lañchetvā ārakkham datvā attano sayanam gantvā nipajji.

So pabhātāya rattiyā dvāram vivaritvā tam dārikam disvā “kimetan”ti pucchi, sā tassā kumārena saddhim gatabhāvaṃ kathesi. Rājā vipphaṇṇasārī hutvā “hatthe gahetvā carantenapi mātugāmaṃ rakkhitum na sakkā, evaṃ arakkhiyā nāmitthiyo”ti cintetvā itarā dve gāthā avoca—

35. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā.

Sīdanti nam veditvāna, ārakā parivajjaye.

1. Bāhirapadumake (Sī), bāhirapasse padumake (Syā)

2. Padumake (Sī, Syā)

36. Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.

Jātavedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti naṃ”ti.

Tattha **analā mudusambhāsā**ti muduvacanenapi asakkuṇṇeyyā, neva sakkā saṇhavācāya saṅgaṇhitunti attho. Purisehi vā etāsaṃ na alanti analā. **Mudusambhāsā**ti hadaye thaddhepi sambhāsāva mudu etāsanti mudusambhāsā. **Duppūrā tā nadīsamā**ti yathā nadī āgatāgatassa udakassa sandanato udakena duppūrā, evaṃ anubhūtānubhūtehi methunādīhi aparitussanato duppūrā. Tena vuttaṃ—

“Tiṇṇaṃ bhikkhave dhammānaṃ atitto appaṭivāno mātugāmo ālaṃ karoti. Katamesaṃ tiṇṇaṃ. Methunasamāpattiyā ca vijāyanassa ca alaṅkāraṃ ca. Imesaṃ kho bhikkhave tiṇṇaṃ dhammānaṃ atitto appaṭivāno mātugāmo kālaṃ karoti”ti¹.

Sīdantiti aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu Ussadanirayesu² nimujjanti. **Nanti** nipātamattaṃ. **Viditvānā**ti evaṃ jānitvā. **Ārakā parivajjayeti** “etā itthiyo nāma methunadhammādīhi atittā kālaṃ katvā etesu nirayesu sīdanti, etā evaṃ attanā sīdamānā kassaññaṃ sukhāya bhavissanti”ti evaṃ ñatvā paṇḍito puriso dūratova tā parivajjayeti dīpeti. **Chandasā vā dhanena vā**ti attano vā chandena ruciyā pemena, bhativasena laddhadhanena vā yaṃ purisaṃ etā itthiyo upasevanti bhajanti. **Jātavedoti** aggi. So hi jātamattova vediyati, vidito pākaṭo hotīti jātavedo. So yathā attano ṭhānaṃ kāraṇaṃ okāsaṃ anudahati, evametāpi yaṃ upasevanti, taṃ purisaṃ dhanayasasīlapaññāsamannāgatampi tesaṃ sabbesaṃ dhanādīnaṃ vināsanato puna tāya sampattiyā abhabbuppattikaṃ kurumānā khippaṃ anudahanti jhāpentī. Vuttampi cetāṃ—

“Balavanto dubbalā honti, thānavantopi³ hāyare.

Cakkhumā andhakā⁴ honti, mātugāmavasāṃ gatā.

1. Aṅguttarapāliyaṃ tikanipāte na dissati, Aṃ 1. 77 piṭṭhe pana dve dhammā āgatā.

2. Ussūdanirayesu (Syā)

3. Paññavantopi (Ka)

4. Andhitā (Sī)

Guṇavanto nigguṇā honti, paññavantopi hāyare.

Pamattā¹ bandhane senti, mātugāmapasam gatā.

Ajjhenañca tapam sīlam, saccam cāgam satim matim².

Acchindanti pamattassa, panthadūbhīva takkarā.

Yasam kittim dhitim sūram, bāhusaccam pajānanam.

Khepayanti pamattassa, kaṭṭhapuñjamva pāvako”ti.

Evam vatvā mahāsatto “bhāgineyyopi mayāva posetabbo” ti mahantena sakkārena dhītaram tasseva datvā tam oparajje patiṭṭhapesi. Sopi mātulassa accayena rajje patiṭṭhahi.

Satthā imam dhammadesenam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā ahameva ahosinti.

Mudupāṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā (263)

Abhijjamāne vārisinti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhumeva ārabha kathesi. Tañhi Satthā dhammasabham ānītam “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāmetā porāṇake suddhasattepi samkilesesun”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatto rājā aputtako hutvā attano itthiyo “puttapatthanam karoṭhā”ti āha. Tā putte patthenti. Evam addhāne gate bodhisatto brahmalokā cavitvā aggamahesiyā kucchismim nibbatti. Tam jātamattam nhāpetvā thaññapāyanatthāya dhātiyā adamsu. So pāyamāno rodāti, atha nam aññissā adamsu. Mātugāmahatthagato neva tuṇhī hoti. Atha nam ekassa pādamūlikassa adamsu, tena gahitamattoyeva tuṇhī ahosi. Tato paṭṭhāya

1. Pamuttā (Ka)

2. Patibbatam (Ka)

purisāva taṃ gahetvā caranti. Thaṇṇaṃ pāyentā duhitvā vā pāyenti, sāṇi-
antarena vā thanaṃ mukhe ṭhapenti. Tenassa **Anitthigandhakumāro**
nāmaṃ karimsu. Tassa aparāparaṃ vaddhamānassapi mātugāmaṃ nāma
dassetuṃ na sakkā. Tenassa rājā visumyeva nisajjādiṭṭhānāni jhānāgāraṇca
kāresi.

So tassa soḷasavassikakāle cintesi “mayhaṃ añño putto natthi, ayaṃ
pana kumāro kāme na paribhuñjati, rajjampi na icchissati, dulladdho vata
me putto”ti. Atha naṃ ekā naccagītavāditakusalā purise paricaritvā attano
vase kātuṃ paṭibalā taruṇanāṭakitthī upasaṅkamitvā “deva kinnu cintesi”ti
āha, rājā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Hotu deva, ahaṃ taṃ palobhetvā kāmarasaṃ
jānāpessāmīti. Sace me puttaṃ Anitthigandhakumāraṃ palobhetuṃ
sakkhissasi, so rājā bhavissati, tvaṃ aggamaheṣīti. Sā “mameso bhāro,
tumhe mā cintayitthā”ti vatvā ārakkhamanusse upasaṅkamitvā āha “ahaṃ
paccūsasamaye āgantvā ayyaputtassa sayanaṭṭhāne bahijhānāgāre ṭhatvā
gāyissāmi. Sace so kujjhati, mayhaṃ katheyyātha, ahaṃ apagacchissāmi.
Sace suṇāti, vaṇṇaṃ me katheyyātha”ti. Te “sādhū”ti sampañcchimsu.

Sāpi paccūsakāle tasmim padese ṭhatvā tantissarena gītassaraṃ,
gītassarena tantissaraṃ anatikkamitvā madhurena saddena gāyi, kumāro
suṇantova nipajji, punadivase ca āsannaṭṭhāne ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi,
punadivase jhānāgāre ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi, punadivase attano samīpe
ṭhatvāti evaṃ anukkameneva taṇhaṃ uppādetvā lokadhammaṃ sevitvā
kāmarasaṃ ṇatvā “mātugāmaṃ nāma aññesaṃ na dassāmi”ti asim gahetvā
antaravithim otaritvā purise anubandhanto vicari. Atha naṃ rājā gāhāpetvā
tāya kumārikāya saddhim nagarā nīharāpesi. Ubhopi araṇṇaṃ pavisitvā
adhogaṅgaṃ gantvā ekasmim passe gaṅgaṃ, ekasmim samuddaṃ katvā
ubhinnamantare assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappayimsu. Kumārikā
pañṇasālāyaṃ nisīditvā kandaṃulādīni pacati, bodhisatto araṇṇato
phalāphalaṃ āharati.

Athekadivasam tasmim phalāphalatthāya gate samuddadīpakā eko tāpaso bhikkhācāratthāya ākāseṇa gacchanto dhūmaṃ disvā assamapade otari. Atha nam sā “nisīda, yāva paccatī”ti nisīdāpetvā itthikuttēna palobhetvā jhānā cāvetvā brahmacariyamassa antaradhāpesi. So pakkhachinnakāko viya hutvā tam jahitum asakkonto sabbadivasam tatthe va ṭhatvā bodhisattam āgacchantam disvā vegena samuddābhimukho palāyi. Atha nam so “paccāmitto me ayam bhavissatī”ti asim gahetvā anubandhi. Tāpaso ākāse uppatanākāram dassetvā samudde pati. Bodhisatto “esa tāpaso ākāsenāgato bhavissati, jhānassa parihīnattā samudde patito, mayā dānissa avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti cintetvā velante ṭhatvā imā gāthā avoca—

37. “Abhijjamāne vārisimim, sayam¹ āgamma iddhiyā.

Missībhāvi’tthiyā gantvā, saṃsīdasi² mahaṇṇave.

38. Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopānā.

Sīdanti nam viditvāna, ārakā parivajjaye.

39. Yam etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.

Jātavedova sam ṭhānam, khippam anudahanti nan”ti.

Tattha **abhijjamāne vārisiminti** imasmim udake acalamāne akampamāne udakam anāmasitvā sayam ākāseṇeva iddhiyā āgantvā. **Missībhāvi’tthiyā**ti lokadhammavasena itthiyā saddhim missībhāvam. **Āvaṭṭanī mahāmāyā**ti itthiyo nāmetā kāmāvaṭṭena āvaṭṭanato āvaṭṭanī, anantāhi itthimāyāhi samannāgatattā mahāmāyā nāma. Vuttañhetam—

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo.

Kharā ca bandhanā cetā, maccupāso guhāsayo.

Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti³.

1. Ayam (Ka)

2. Saṃsīdati (Ka)

3. Khu 6. 93 piṭṭhe.

Brahmacariyavikopanāti seṭṭhacariyassa methunaviratibrahmacariyassa vikopanā. **Sīdantī**ti itthiyo nāmetā isīnaṃ brahmacariyavikopanena apāyesu sīdanti. Sesam purimanayeneva yojetabbaṃ.

Etaṃ pana bodhisattassa vacanaṃ sutvā tāpaso samuddamajjhe ṭhitoyeva naṭṭhajjhānaṃ puna uppādetvā ākāseṇa attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto cintesi “ayaṃ tāpaso evaṃ bhāriko samāno simbalitūlaṃ viya ākāseṇa gato, mayāpi iminā viya jhānaṃ uppādetvā ākāseṇa caritum vaṭṭatī”ti. So assamaṃ gantvā taṃ itthiṃ manussapathaṃ netvā “gaccha tvan”ti uyyojetvā araññaṃ pavisitvā manuññe bhūmibhāge assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā Anitthigandhakumāro ahameva ahosinti.

Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mahāpanādaajātakavaṇṇanā (264)

Panādo nāma so rājāti idaṃ Satthā Gaṅgātīre nisinno Bhaddajittherassānubhāvaṃ ārabba katesi. Ekasmiñhi samaye Satthā Sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā “Bhaddajikumārassa saṅgahaṃ karissāmī”ti bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caramāno Bhaddiyanagaraṃ patvā jātiyāvane tayo māse vasi kumārassa ñāṇaparipākaṃ āgamayamāno. Bhaddajikumāro mahāyaso asītikoṭivibhavassa Bhaddiyaseṭṭhino ekaputtako. Tassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavikā tayo pāsādā ahesuṃ. Ekekasmiṃ cattāro cattāro māse vasati. Ekasmiṃ vasitvā nāṭakaparivuto mahantena yasena aññaṃ pāsādaṃ gacchati. Tasmiṃ khaṇe “kumārassa yasaṃ passissāmā”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi, pāsādantare cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti.

Satthā tayo māse vasitvā “mayam gacchāmā”ti nagaravāsīnam ārocesi. Nāgarā “bhante sve gamissathā”ti Satthāram nimantetvā dutiyadvase Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānam sajjetvā nagaramajjhe maṇḍapam katvā alaṅkaritvā āsanāni paññāpetvā kālam ārocesum. Satthā bhikkhusamghaparivuto tattha gantvā nisīdi, manussā mahādānam adamsu. Satthā niṭṭhitabhattakicco madhurassarena anumodanam ārabhi. Tasmim khaṇe Bhaddajikumāropi pāsādato pāsādam gacchati, tassa sampattidassanattāya tam divasam na koci agamāsi, attano manussāva parivāresum. So manusse pucchi “aññasmiṃ kāle mayi pāsādato pāsādam gacchante sakalanagaram saṅkhubhati, cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti, ajja pana ṭhapetvā mayham manusse añño koci natthi, kim nu kho kāraṇam”ti. Sāmi Sammāsambuddho imam Bhaddiyanagaram upanissāya tayo māse vasitvā ajjeva gamissati, so bhattakiccam niṭṭhāpetvā mahājanassa dhammam deseti, sakalanagaravāsīnopi tassa dhammakatham suṇantīti. So “tena hi etha, mayampi suṇissāmā”ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mahantena parivārena upasaṅkamitvā parisapariyante ṭhito dhammam suṇanto ṭhitova sabbakilese khepetvā aggaphalam arahattam pāpuṇi.

Satthā Bhaddiyaseṭṭhim āmantetvā “mahāseṭṭhi putto te alaṅkatapaṭiyattova dhammakatham suṇanto arahatte patiṭṭhito, tenassa ajjeva pabbajitum vā vaṭṭati parinibbāyitum vā”ti āha. Bhante mayham puttassa parinibbānena kiccam natthi, pabbājettha nam, pabbājetvā ca pana nam gahetvā sve amhākam geham upasaṅkamathāti. Bhagavā nimantanam adhiyāsetvā kulaputtam ādāya vihāram gantvā pabbājetvā upasampadam dāpesi. Tassa mātāpitāro sattāham mahāsakkāram karimsu. Satthā sattāham vasitvā kulaputtamādāya cārikam caranto Koṭigāmam pāpuṇi. Koṭigāmavāsīno manussā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānam adamsu. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanam ārabhi. Kulaputto anumodanakaraṇakāle bahigāmam gantvā “Satthu āgatakāleyeva uṭṭhahissāmī”ti Gaṅgātittasamīpe ekasmim rukkhamūle jhānam samāpajjitvā nisīdi. Mahallakattheresu āgacchantesupi anuṭṭhahitvā Satthu āgatakāleyeva uṭṭhahi. Puthujjanā bhikkhū “ayam pure viya pabbajitvā mahāthere āgacchantepi disvā na uṭṭhahatī”ti kujjhimsu.

Koṭigāmaṇḍasino manussā nāvāsaṅghāte bandhiṃsu. Satthā nāvāsaṅghāte ṭhatvā “kahaṃ Bhaddajī”ti pucchi. Esa bhante idhevāti. Ehi Bhaddaji amhehi saddhiṃ ekanāvaṃ abhiruhāti. Theropi uppatitvā ekanāvāya aṭṭhāsī. Atha naṃ Gaṅgāya majjhaṃ majjhe gatakāle Satthā āha “Bhaddaji tayā Mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kahaṃ”ti. Imasmiṃ ṭhāne nimuggo bhanteti. Puthujjanā bhikkhū “Bhaddajitthero aññaṃ byākaroti”ti āhaṃsu. Satthā “tena hi Bhaddaji sabrahmacārīnaṃ kaṅkhaṃ chindā”ti āha. Tasmīṃ khaṇe therō Satthāraṃ vanditvā iddhibalena gantvā pāsādathūpikaṃ pādaṅguliyaṃ gahetvā pañcavīsatiyojanaṃ pāsādaṃ gahetvā ākāse uppati. Uppatito ca pana heṭṭhāpāsāde ṭhitānaṃ pāsādaṃ bhinditvā paññāyi. So ekayojanaṃ dviyojanaṃ tiyojananti yāva vīsatiyojanaṃ udakato pāsādaṃ ukkhipi. Athassa purimabhava nātakā pāsādalobhena macchakacchapanāgamaṇḍūkā hutvā tasmīṃyeva pāsāde nibbattā pāsāde uṭṭhahante parivattitvā parivattitvā udayeva patimsu. Satthā te patante disvā “nātakā te Bhaddaji kilamanti”ti āha. Thero Satthu vacanaṃ sutvā pāsādaṃ vissajjesi, pāsādo yathāṭṭhāneyeva patiṭṭhahi, Satthā pāragāṅgaṃ gato. Athassa Gaṅgātīreyeva āsanaṃ paññāpayimsu, so paññatte varabuddhāsane taruṇasūriyo viya rasmiyo muñcanto nisīdi. Atha naṃ bhikkhū “kasmīṃ kāle bhante ayaṃ pāsādo Bhaddajittherena ajjhāvuttho”ti pucchimsu. Satthā “Mahāpanādarājakāle”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṃ Suruci nāma rājā ahosi, puttapi tassa Suruciyeva, tassa pana putto Mahāpanādo nāma ahosi, te imaṃ pāsādaṃ paṭilabhiṃsu. Paṭilābhatthāya panassa idaṃ pubbakammaṃ—dve pitāputtā naḷehi ca udumbaradārūhi ca Paccekabuddhassa vasanapaṇṇasālaṃ karimsu. Imasmiṃ jātake sabbaṃ atītavatthu Pakiṇṇakanipāte **Surucijātake**¹ āvi bhavissati.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā Sammāsambuddho hutvā imā gāthā avoca—

1. Khu 5. 288 piṭṭhe.

40. “Panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo.
Tiriyam soḷasubbedho, uddhamāhu sahassadhā.

41. Sahassakaṇḍo satageṇḍu, dhajālu haritāmayo.
Anaccum tattha gandhabbā, cha sahassāni sattadhā.

42. Evametam¹ tadā āsi, yathā bhāsasi Bhaddaji.
Sakko aham tadā āsim, veyyāvaccakaro tavā²ti.

Tattha **yūpoti** pāsādo. **Tiriyam soḷasubbedhoti** vitthārato soḷasakaṇḍapātavitthāro ahosi. **Uddhamāhu sahassadhāti** ubbedhena sahassakaṇḍagamanamattam ucco ahu, sahassakaṇḍagamanagaṇanāya pañcavīsatiyojanappamāṇam hoti. Vitthāro panassa aṭṭhajojanamatto².

Sahassakaṇḍo satageṇḍūti so panesa sahassakaṇḍubbedho pāsādo satabhūmiko ahosi. **Dhajālūti** dhajasampanno. **Haritāmayoti** haritamaṇiparikkhitto. Aṭṭhakathāyam pana “samāluharitāmayo”ti³ pāṭho, haritamaṇimayehi dvārakavāṭavātapānehi samannāgatoti attho. **Samālūti** kira dvārakavāṭavātapānānam nāman. **Gandhabbāti** naṭā, **cha sahassāni sattadhāti** cha gandhabbasahassāni sattadhā hutvā tassa pāsādassa sattasu ṭhānesu rañño ratijananatthāya naccimsūti attho. Te evam naccantāpi rājānam hāsetum nāsakkhimsu, atha Sakko devarājā devanaṭam pesetvā samajjam kāresi, tadā Mahāpanādo hasi.

Yathā bhāsasi Bhaddajīti Bhaddajittherena hi “Bhaddaji tayā Mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kahan”ti vutte “imasmiṃ ṭhāne nimuggo bhante”ti vadantena tasmim kāle attano atthāya tassa pāsādassa nibbattabhāvo ca Mahāpanādarājabhāvo ca bhāsito hoti. Tam gahetvā Satthā “yathā tvaṃ Bhaddaji bhāsasi, tadā etaṃ tattheva ahosi, aham tadā tava kāyaveyyāvaccakaro Sakko Devānamindo ahosin”ti āha. Tasmim khaṇe puthujjanabhikkhū nikkaṅkhā ahesum.

1. Evameva (Ka)

2. Aḍḍhajojanamatto (Sī, Syā)

3. Jhasāluharitāmayoti (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Mahāpanādo rājā Bhaddaji ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpanāda jātakavaṇṇanā catutthā.

5. Khurappajātakavaṇṇanā (265)

Disvā khurappeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyo”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evaṃ tvaṃ niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, porāṇakapaṇḍitā aniyyānikaṭṭhānepi vīriyaṃ karimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ aṭavi-ārakkhakakule nibbattitvā vayappatto pañcapurisasataparivāro aṭavi-ārakkhakesu sabbajetṭhako hutvā aṭavimukhe ekasmiṃ gāme vasaṃ kappesi. So bhaṭṭiṃ gahetvā manusse aṭaviṃ atikkāmeti. Athekasmiṃ divase Bārāṇaseyyako satthavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi taṃ gāmaṃ patvā taṃ pakkosāpetvā “samma sahaṃsaṃ gahetvā maṃ aṭaviṃ atikkāmehi”ti āha. So “sādhū”ti tassa hatthato sahaṃsaṃ gaṇhi, bhaṭṭiṃ gaṇhantoyeva tassa jīvitam pariccaji. So taṃ ādāya aṭaviṃ pāvisi, aṭavimajjhe pañcasatā corā uṭṭhahimsu, core disvāva sesapurisā urena nipajjimsu, ārakkhakajetṭhako ekova nadanto vagganto paharitvā pañcasatepi core palāpetvā satthavāhaputtaṃ sotthinā kantāraṃ tāresi.

Satthavāhaputto parakantāre Sattham nivesetvā ārakkhatajetṭhakam nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā sayampi bhuttaṭṭarāso sukhanisinno tena saddhiṃ sallapanto “samma tathādāruṇānaṃ corānaṃ āvudhāni gahetvā avattharaṇakāle kena nu kho te kāraṇena cittutrāsamattampi na uppannan”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

43. “Disvā khurappe dhanuveganunne,
 Khagge gahīte tikhīṇe teladhote.
 Tasmiṃ bhayasmim maraṇe viyūḷhe¹,
 Kasmā nu te nāhu chambhi tattan”ti.

Tattha **dhanuveganunneti** dhanuvena vissaṭṭhe. **Khagge gahīte** tharudaṇḍehi sugahite khagge. **Maraṇe viyūḷheti** maraṇe paccupaṭṭhite. **Kasmā nu te nāhūti** kena nu kho kāraṇena nāhosi. **Chambhitattanti** sarīracalanam.

Tam sutvā āraḁhakajetṭhako itarā dve gāthā abhāsi—

44. “Disvā khurappe dhanuveganunne,
 Khagge gahīte tikhīṇe teladhote.
 Tasmiṃ bhayasmim maraṇe viyūḷhe,
 Vedaṃ alatthaṃ vipulaṃ uḷāraṃ.

45. So vedajāto ajjhabbaviṃ amitte,
 Pubbeva me jīvita’ māsi cattam.
 Na hi jīvite ālayaṃ kubbamāno,
 Sūro kayirā sūrakiccaṃ kadāci”ti.

Tattha **vedaṃ alatthanti** tuṭṭhiṇceva somanassaṇca paṭilabhiṃ. **Vipulanti** bahum. **Uḷāraṇti** uttamam. **Ajjhabbavinti** jīvitaṃ paricajitvā abhibbaviṃ. **Pubbeva me jīvita’ māsi cattanti** mayā pubbeva tava hatthato bhatim gaṇhanteneva jīvitaṃ cattamāsi. **Na hi jīvite ālayaṃ kubbamānoti** jīvitasmiṃhi nikantiṃ kurumāno purisakiccaṃ kadācipi na karoti.

Evam so saravasse vassante jīvitaniṇṇiyā vissaṭṭhattā attanā sūrakiccassa katabhāvaṃ ṇāpetvā satthavāhaputtaṃ uyyojetvā sakagāmaṃ paccāgantvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. Tadā āraḁhakajetṭhako ahameva ahosinti.

Khurappajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā (266)

Yenāsi kisiyā paṇḍūti idam̐ Satthā Jetavane viharanto Sāvattthiyam̐ aññataram̐ kuṭumbikam̐ ārabba kathesi. Sāvattthiyam̐ kirekā abhirūpā itthī ekam̐ abhirūpam̐ kuṭumbikam̐ disvā paṭibaddhacittā ahoṣi, sakalasarīram̐ jhāyamāno viyassā abbhantare kilesaggi uppajji. Sā neva kāyassādam̐ labhi, na cittassādam̐, bhattampissā na rucci, kevalam̐ mañcaka-aṭaṇim̐ gahetvā nipajji. Atha nam̐ upaṭṭhāyikā ca sahāyikā ca pucchimsu “kiṃ nu kho tvaṃ kampamānacittā aṭaṇim̐ gahetvā nipannā, kiṃ te aphāsukan”ti. Sā ekam̐ dve vāre akathetvā punappunam̐ vuccamānā tamattham̐ ārocesi. Atha nam̐ tā samassāsetvā “tvaṃ mā cintayi, mayam̐ taṃ ānessāmā”ti vatvā gantvā kuṭumbikena saddhim̐ mantesum̐, so paṭikkhipitvā punappunam̐ vuccamāno addivāsesi. Tā “asukadivase asukavelāyam̐ āgacchā”ti paṭiññam̐ gahetvā gantvā tassā ārocesum̐. Sā attano sayanagabbham̐ sajjetvā attānam̐ alaṅkaritvā sayanapiṭṭhe nisinnā tasmim̐ āgantvā sayanekadese nisinne cintesi “sacāham̐ imassa garukam̐ akatvā idāneva okāsam̐ karissāmi, issariyam̐ me parihāyissati, āgatadivaseyeva okāsakaraṇam̐ nāma akāraṇam̐, ajja nam̐ maṅkuṃ katvā aññasmim̐ divase okāsam̐ karissāmī”ti. Atha nam̐ hatthagahaṇādivasena keḷim̐ kātuṃ āradham̐ hatthe gahetvā “apehi apehi, na me tayā attho”ti nibbhacchesi. So osakkitvā lajjito uṭṭhāya attano gehameva gato.

Itarā itthiyo tāya tathā katabhāvam̐ ñatvā kuṭumbike nikkhante taṃ upasaṅkamitvā evamāham̐su “tvaṃ etasmim̐ paṭibaddhacittā āhāram̐ paṭikkhipitvā nipajji, atha nam̐ mayam̐ punappunam̐ yācitvā ānayimha, tassa kasmā okāsam̐ na akāsi”ti. Sā tamattham̐ ārocesi. Itarā “tena hi paññāyissasi”ti vatvā pakkamimsu. Kuṭumbiko puna nivattitvāpi na olokesi. Sā taṃ alabhamānā nirāhārā tattheva jīvitakkhayam̐ pāpuṇi. Kuṭumbiko tassā matabhāvam̐ ñatvā bahuṃ mālāgandhavilepanam̐ ādāya Jetavanam̐ gantvā Satthāram̐ pūjetvā ekamantanam̐ nisīditvā Satthārā ca “kiṃ nu kho upāsaka na paññāyasi”ti pucchite tamattham̐ ārocetvā “svāham̐ bhante ettakam̐ kālam̐ lajjāya Buddhupaṭṭhānam̐ nāgato”ti āha. Satthā

‘na upāsaka idānevesā kilesavasena taṃ pakkosāpetvā āgatakāle taṃ okāsaṃ akatvā lajjāpesi, pubbepi pana paṇḍitesu paṭibaddhacittā hutvā pakkosāpetvā āgatakāle okāsaṃ akatvā kilametvāva uyyojesī”ti¹ vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sindhavakule nibbattitvā Vātaggasindhavo nāma hutvā tassa maṅgala-asso ahosi. Assagopakā taṃ netvā Gaṅgāyaṃ nhāpenti. Atha naṃ Bhaddalī² nāma gadrabhī disvā paṭibaddhacittā hutvā kilesavasena kampamānā neva tiṇaṃ khādi, na udakaṃ pivi, parisussitvā kisā aṭṭhicammamattā ahosi. Atha naṃ putto gadrabhapotako mātaraṃ parisussamānaṃ disvā “kiṃ nu kho tvaṃ amma neva tiṇaṃ khādasi, na udakaṃ pivasi, parisussitvā tattha tattha kampamānā nipajjasi, kiṃ te aphāsukan”ti pucchi. Sā akathetvā punappunaṃ vuccamānā tamatthaṃ kathesi. Atha naṃ putto samassāsetvā “amma mā cintayi, ahaṃ taṃ ānessāmi”ti vatvā Vātaggasindhavassa nhāyitum āgatakāle taṃ upasaṅkamitvā “tāta mayhaṃ mātā tumhesu paṭibaddhacittā nirāhārā sussitvā marissati, jīvitadānamassā dethā”ti āha. “Sādhu tāta dassāmi, assagopakā maṃ nhāpetvā thokaṃ Gaṅgātīre vicaraṇatthāya vissajjenti, tvaṃ mātaraṃ gahetvā taṃ padesaṃ ehi”ti. So gantvā mātaraṃ ānetvā tasmim padese vissajjetvā ekamantaṃ paṭicchanno aṭṭhāsi.

Assagopakāpi Vātaggasindhavaṃ tasmim thāne vissajjesum. So taṃ gadrabhiṃ oloketvā upasaṅkami. Atha sā gadrabhī tasmim upasaṅkamitvā attano sarīraṃ upasiṅghamāne “sacāhaṃ garuṃ akatvā āgatakkhaṇeyevassa okāsaṃ karissāmi, evaṃ me yaso ca issariyaṇca parihāyissati, anicchamānā viya bhavitum vaṭṭati”ti cintetvā sindhavassa heṭṭhāhanuke pādena paharitvā palāyi, dantamūlamassa bhijjitvā gatakālo viya ahosi. Vātaggasindhavo “ko me etāya attho”ti lajjito tatova palāyi. Sā vipaṭṭisārīnī hutvā tattheva patitvā socamānā nipajji.

1. Vippayojesīti (Sī)

2. Kundalī (Sī, I)

Atha naṃ putto upasaṅkamitvā pucchanto paṭhamarṃ gāthamāha—

46. “Yenāsi kisiyā paṇḍu, yena bhattarṃ na ruccati.

Ayaṃ so āgato bhattā¹, kasmā dāni palāyasi”ti.

Tattha **yenā**ti tasmim paṭibaddhacittatāya yena kāraṇabhūtena.

Puttassa vacanaṃ sutvā gadrabhī dutiyaṃ gāthamāha—

47. “Sace² panā’dikeneva, santhavo nāma jāyati.

Yaso hāyati itthīnaṃ, tasmā tāta palāya’han”ti³.

Tattha **ādikenevā**ti āditova paṭhamameva. **Santhavoti** methunadhammasaṃyogavasena mittasanthavo. **Yaso hāyati itthīnanti** tāta itthīnañhi garukaṃ akatvā āditova santhavarṃ kurumānānaṃ yaso hāyati, issariyagabbatabhāvo parihāyatīti. Evaṃ sā itthīnaṃ sabhāvaṃ puttassa kathesi.

Tatiyagātham pana Satthā abhisambuddho hutvā āha—

48. “Yasassinam kule jātaṃ, āgataṃ yā na icchati.

Socati cirarattāya, vātagga’miva Bhaddalī”ti.

Tattha **yasassinanti** yasasampannaṃ. **Yā na icchatīti** yā itthī tathārūpaṃ purisaṃ na icchati. **Cirarattāyā**ti cirarattaṃ, dīghamaddhānanti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā gadrabhī sā itthī ahosi, Vātaggasindhavo pana ahemeva ahosinti.

Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Tāto (Sī, Syā, I)

2. Na kho (Syā, Ka)

3. Palāyihanti (Syā, Ka)

7. Kakkāṭakajātakavaṇṇanā (267)

Singī migoti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram itthim ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kuṭumbiko attano bhariyaṃ gahetvā uddhārasodhanatthāya¹ janapadam gantvā uddhāram sodhetvā² āgacchanto antarāmagge corehi gahito. Bhariyā panassa abhirūpā pāsādikā dassanīyā, corajeṭṭhako tassā sinehena kuṭumbikaṃ māretum ārabhi. Sā pana itthi sīlavatī ācārasampannā patidevatā, sā corajeṭṭhakassa pādesu nipatitvā “sāmi sace mayi sineho atthi, mā mayham sāmikaṃ mārehi. Sace māresi, ahampi visam vā khāditvā nāsavātam vā sannirumbhitvā marissāmi, tayā pana saddhim na gamissāmi, mā me akāraṇena³ sāmikaṃ mārehi”ti yācitvā tam vissajjāpesi. Te ubhopi sotthinā Sāvattihiṃ patvā Jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “vihāram pavisitvā Satthāram vandissāmā”ti Gandhakuṭipariveṇaṃ gantvā Satthāram vanditvā ekamantaṃ nisidimsu. Te Satthārā “kham gatattha upāsakā”ti puṭṭhā “uddhārasodhanatthāyā”ti āhamsu. “Antarāmagge pana ārogyena āgatatthā”ti vutte kuṭumbiko āha “antarāmagge no bhante corā gaṇhimsu, tatresā maṃ māriyamānaṃ corajeṭṭhakaṃ yācitvā mocesi, imaṃ nissāya mayā jīvitam laddhan”ti. Satthā “na upāsaka idānevetāya evaṃ tuyham jīvitam dinnam, pubbepi paṇḍitānampi jīvitam adāsiyevā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Himavante mahā-udakarahado, tattha mahāsuvaṇṇakakkāṭako ahosi. So tassa nivāsabhāvena “Kuṭīradayo”ti paññāyittha. Kakkāṭako mahā ahosi khalamaṇḍalappamāṇo, hatthi gahetvā vadhivā khādati. Hatthi tassa bhayena tattha otaritvā gocaraṃ gaṇhitum na sakkonti. Tadā bodhisatto Kuṭīradahaṃ upanissāya vasamānaṃ hatthiyūthajeṭṭhakaṃ paṭicca kareṇuyā⁴ kucchismiṃ paṭisandhim gaṇhi. Athassa mātā “gabbhaṃ rakkhissāmi”ti aññaṃ pabbatappadesaṃ gantvā gabbhaṃ rakkhivā puttaṃ vijāyi. So anukkamena viññutaṃ

1. Uddhārasādhanaṭṭhāya (Sī, I)

3. Akāraṇā (Sī, I)

2. Sādhetaṃ (Sī, I)

4. Kaṇeruyā (Sī, I)

patto mahāsarīro thāmasampanno sobhaggappatto añjanapabbato viya ahosi. So ekāya kareṇuyā saddhiṃ saṁvāsaṃ kappetvā “kakkāṭakaṃ gaṇhissāmī”ti attano bhariyaṇca mātaraṇca ādāya taṃ hatthiyūthaṃ upasaṅkamitvā pitaraṃ passitvā “tāta ahaṃ kakkāṭakaṃ gaṇhissāmī”ti āha. Atha naṃ pitā “na sakkhissasi tātā”ti vāretvā punappunaṃ vadantaṃ “tvaṇṇeva jānissasi”ti āha.

So Kuḷīradahaṃ upanissāya vasante sabbavāraṇe sannipātetvā sabbehi saddhiṃ dahasaṃpāsaṃ gantvā “kiṃ so kakkāṭako otaraṇakāle gaṇhāti, udāhu gocaraṃ gaṇhanakāle, udāhu uttaraṇakāle”ti pucchitvā “uttaraṇakāle”ti sutvā “tena hi tumhe Kuḷīradahaṃ otaritvā yāvadatthaṃ gocaraṃ gahetvā paṭhamāṃ uttaratha, ahaṃ pacchato bhavissāmī”ti āha. Vāraṇā tathā karimsu. Kuḷīro pacchato uttarantaṃ bodhisattaṃ mahāsaṇḍāsena kammāro lohasalākaṃ viya aḷadvayena pāde daḷhaṃ gaṇhi, kareṇukā bodhisattaṃ avijahitvā saṃīpeyeva aṭṭhāsi. Bodhisatto ākaḍḍhanto kuḷīraṃ cāletuṃ nāsakkhi, kuḷīro pana taṃ ākaḍḍhanto attano abhimukhaṃ karoti. So maraṇabhayaatajjito baddharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā maraṇabhayaatajjitā koṇcanādaṃ katvā muttakarisaṃ cājamānā palāyimsu, kareṇukāpissa saṇṭhātumaṃ asakkonti palāyitumaṃ ārabhi.

Atha naṃ so attano baddhabhāvaṃ saññāpetvā tassā apalāyanatthaṃ paṭhamāṃ gāthamāha—

49. “Siṅgī migo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenā’bhibhūto kapaṇaṃ rudāmi,
Mā heva maṃ pāṇasamaṃ jaheyyā”ti.

Tattha **siṅgī migoti** siṅgī suvaṇṇavaṇṇo migo. Dvīhi aḷehi siṅgakiccaṃ sādheṇtehi yuttatāya siṅgīti attho. Migoti pana sabbapāṇasaṅgāhakavasena idha kuḷīro vutto. **Āyatacakkhunettoti** ettha dassanaṭṭhena cakkhu, nāyanaṭṭhena nettaṃ, āyatāni cakkhusaṅkhātāni

nettāni assāti āyatacakkhunetto, dīgha-akkhīti attho. Aṭṭhimevassa tacakiccaṃ sādhetīti **aṭṭhittaco**. **Tenā’bhibhūtoti** tena migena abhibhūto ajjhotthato niccalaṃ gahito hutvā. **Kapaṇaṃ rudāmi**ti kārūññappatto hutvā rudāmi viravāmi. **Mā heva manti** maṃ evarūpaṃ byasanappattaṃ attano paṇasamaṃ piyasāmikaṃ tvaṃ mā heva jahīti.

Atha sā Kareṇukā nivattitvā taṃ assāsayamānā dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Ayya na taṃ jahissāmi, kuñjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ.

Pathabyā cāturantāya, suppiyo hosi me tuvaṇ”ti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** jātiyā saṭṭhivassakālasmiñhi kuñjarā thāmena parihāyanti, sā ahaṃ evaṃ thāmahīnaṃ imaṃ byasanaṃ pattaṃ taṃ na jahissāmi, mā bhāyi, imissā hi catūsu disāsu samuddaṃ patvā ṭhitāya cāturantāya pathaviyā tvaṃ mayhaṃ suṭṭhu piyoti.

Atha naṃ santhambhetvā “ayya idāni taṃ Kuḷīrena saddhiṃ thokaṃ kathāsallāpaṃ labhamānā vissajjāpessāmi”ti vatvā Kuḷīraṃ yācamānā tatiyaṃ gāthamāha—

51. “Ye Kuḷīrā Samuddasmiṃ, Gaṅgāya Yamunāya¹ ca.

Tesaṃ tvaṃ vārijo seṭṭho, muñca rodantiyā patin”ti.

Tassattho—ye Samudde vā Gaṅgāya vā Yamunāya vā Kuḷīrā, sabbesaṃ vaṇṇasampattiyaṃ ca mahantattena ca tvameva seṭṭho uttamo. Tena taṃ yācāmi, mayhaṃ rodamānāya sāmikaṃ muñcāti.

Kuḷīro tassā kathayamānāya itthisadde nimittaṃ gahetvā ākaḍḍhiyamānaso² hutvā vāraṇassa pādato aḷe viniveṭhento “ayaṃ vissatṭho idaṃ nāma karissatī”ti na kiñci aññāsi. Atha naṃ vāraṇo pādaṃ ukkhipitvā piṭṭhiyaṃ akkami, tāvadeva aṭṭhīni bhijjimsu. Vāraṇo tuṭṭharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā sannipatitvā kuḷīraṃ nīharitvā mahītale ṭhapetvā maddantā cuṇṇavicuṇṇamakamsu. Tassa dve aḷā sarīrato bhijjitvā ekamante patimsu. So ca Kuḷīradaho Gaṅgāya

1. Nammadāya (Sī, I)

2. Kampitamānaso (Sī)

ekābaddho, Gaṅgāya pūraṇakāle gaṅgodakena pūراتي, udae mandibhūte dahato udakaṃ gaṅgaṃ otarati. Atha dvepi te aḷā uplavitvā Gaṅgāya vuyhiṃsu. Tesu eko Samuddaṃ pāvīsi, ekaṃ Dasabhātikarājāno udae kīḷamānā labhitvā āḷiṅgaṃ¹ nāma mudīṅgaṃ akaṃsu. Samuddaṃ pana pavitṭhaṃ asurā gahetvā ālambaraṃ nāma bheriṃ kāresuṃ. Te aparabhāge sakkena saṅgāme parājītā taṃ chaḍḍetvā palāyīṃsu, atha naṃ Sakko attano atthāya gaṇhāpesi. “Ālambaramegho viya thanatī”ti taṃ sandhāya vadanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patitṭhahīṃsu. Tadā Kareṇukā ayaṃ upāsikā ahosi, Vāraṇo pana ahameva ahosinti.

Kakkaṭakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (268)

Yo ve sabbasametānanti idaṃ Satthā Dakkhiṇāgiri janapade aññatarāṃ uyyānapālaputtaṃ ārabba kathesi. Satthā kira vutthavasso Jetavanā nikkhamitvā Dakkhiṇāgiri janapade cārikaṃ cari. Atheko upāsako Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā yāgukhajjakehi santappetvā “ayyā uyyānacārikaṃ caritukāmā iminā uyyānapālena saddhiṃ carantū”ti vatvā “ayyānaṃ phalāphalāni dadeyyāsī”ti uyyānapālaṃ āṇāpesi. Bhikkhū caramānā ekaṃ chiddatṭhānaṃ disvā “idaṃ ṭhānaṃ chiddaṃ virāḷarukkhaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchīṃsu. Atha nesaṃ uyyānapālo ācikkhi “eko kira uyyānapālaputto uparopakesu udakaṃ āsiṅcanto ‘mūlappamaṇena āsiṅcissāmī’ti uppāṭetvā mūlappamaṇena udakaṃ āsiṅci, tena taṃ ṭhānaṃ chiddaṃ jātaṃ”ti. Bhikkhū Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi so kumārako Ārāmadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Āṇakaṃ (Sī, I)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Vissasene nāma raññe rajjaṃ kārente ussave ghuṭṭhe uyyānapālo “ussavaṃ kīḷissāmi”ti uyyānavāsino makkaṭe āha “idaṃ uyyānaṃ tumhākaṃ bahūpakāraṃ, ahaṃ sattāhaṃ ussavaṃ kīḷissāmi, tumhe satta divase uparopakesu udakaṃ āsiñcathā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu. So tesāṃ cammaghaṭake datvā pakkāmi. Makkaṭā udakaṃ āsiñcantā uparopakesu āsiñcimsu. Atha ne makkaṭajetṭhako āha “āgametha tāva, udakaṃ nāma sabbakālaṃ dullabhaṃ, taṃ rakkhitaḥṭhaṃ, uparopake uppāṭetvā mūlappamāṇaṃ ñatvā dīghamūlakesu bahuṃ, rassamūlakesu appaṃ udakaṃ siñcituṃ vaṭṭati”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekacce uparopake uppāṭetvā gacchanti, ekacce te ropetvā udakaṃ siñcanti.

Tasmaṃ kāle bodhisatto Bārāṇasiyaṃ ekassa kulassa putto ahosi, so kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ gantvā te makkaṭe tathā karonte disvā “ko tumhe evaṃ kāreti”ti pucchitvā “vānarajetṭhako”ti vutte “jetṭhakassa tāva vo ayaṃ paññā, tumhākaṃ pana kīdisī bhavissati”ti tamatthaṃ pakāsento imaṃ paṭhamāṃ gāthamāha—

52. “Yo ve sabbasametānaṃ, ahuvā seṭṭhasammato.

Tassāyaṃ edisī paññā, kimeva itarā pajā”ti.

Tattha **sabbasametānanti** imesaṃ sabbesaṃ samānajātīnaṃ¹. **Ahuvāti** ahosi. **Kimeva itarā pajāti** yā itarā etesu lāmikā pajā, kīdisā nu kho tassā paññāti.

Tassa kathaṃ sutvā vānarā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu—

53. “Evameva tuvaṃ brahme, anaññāya vinindasi.

Kathaṃ mūlaṃ adisvāna, rukkhaṃ jaññā patiṭṭhitan”ti.

Tattha **brahmeti** ālapanamattaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho—tvaṃ bho purisa kārāṇākārāṇaṃ ajānitvā evameva amhe vinindasi, rukkhaṃ nāma “gambhīre patiṭṭhito vā esa, na vā”ti mūlaṃ anuppāṭetvā kathaṃ ñātuṃ sakkā, tena mayaṃ uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṃ āsiñcāmāti.

1. Samāgatānaṃ (Sī, I)

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

54. “Nāhaṃ tumhe vinindāmi, ye caññe vānarā vane.

Vissasenova gārayho, yassatthā rukkkharopakā”ti.

Tattha **vissasenova gārayhoti** Bārāṇasirājā Vissasenoyeva ettha garahitabbo. **Yassatthā rukkkharopakā**ti yassatthāya tumhādisā rukkkharopakā jātāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā vānarajeṭṭhako Ārāmadūsakakumāro ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Sujātajātakavaṇṇanā (269)

Na hi vaṇṇena sampannāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa suṇisaṃ Dhanañcayaseṭṭhidhītaraṃ Visākhāya kaniṭṭhabhaginim Sujātaṃ ārabba kathesi. Sā kira mahantena yasena Anāthapiṇḍikassa gharaṃ pūrayamānā pāvisi, “mahākulassa dhītā ahan”ti mānathaddhā ahosi kodhanā caṇḍī pharusā, sassusasurasāmikavattāni na karoti, gehajanaṃ tajjentī paharantī carati. Athekadivasam Satthā pañcahi bhikkhusatehi parivuto Anāthapiṇḍikassa geham gantvā nisīdi. Mahāseṭṭhi dhammaṃ suṇantova Bhagavantaṃ upanisīdi, tasmim khaṇe Sujātā dāsakammakarehi saddhim kalahaṃ karoti. Satthā dhammakathaṃ ṭhapetvā “kim saddo eso”ti āha. Esā bhante kulasuṇhā agāravā, nevassā sassusasurasāmikavattaṃ atthi, assaddhā appasannā ahorattaṃ kalahaṃ kurumānā vicaratīti. Tena hi naṃ pakkosathāti. Sā āgantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Atha naṃ Satthā “sattimā Sujāte purisassa bhariyā, tāsam tvaṃ katarā”ti pucchi. Bhante nāhaṃ saṃkhittena kathitassa atthaṃ ājānāmi, vitthārena me kathethāti. Satthā “tena hi ohitasotā suṇohi”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Paduṭṭhacittā ahitānukampinī,
 Aññesu rattā atimaññate patim,
 Dhanena kītassa vadhāya ussukā.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Vadhakā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (1)

Yam itthiyā vindati sāmiko dhanam,
 Sippan vaṇijjaṇca kasim adhiṭṭhaham,
 Appampi tassa apahātumicchati.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Corī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (2)

Akammakāmā alasā mahagghasā,
 Pharusā ca caṇḍī ca duruttavādinī,
 Uṭṭhāyakānam abhibhuyya vattati.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Ayyā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (3)

Yā sabbadā hoti hitānukampinī,
 Mātāva puttam anurakkhate patim,
 Tato dhanam sambhatamassa rakkhati.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Mātā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (4)

Yathāpi jeṭṭhā bhaginī kaniṭṭhakā,
 Sagāravā hoti sakamhi sāmike,
 Hirīmanā bhattu vasānuvattinī.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Bhaginī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (5)

Yācīdha disvāna patim pamodati,
 Sakhī sakhāramva cirassamāgatam,
 Koleyakā sīlavatī patibbatā.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Sakhī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (6)

Akkuddhasantā vadhadaṇḍatajjitā,
 Aduṭṭhacittā patino titikkhati,
 Akkodhanā bhattu vasānuvattinī.
 Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Dāsī ca bhariyāti ca sā pavuccati¹. (7)

Imā kho Sujāte purisassa satta bhariyā. Tāsu vadhakasamā corīsamā ayyasamāti imā tisso niraye nibbattanti, itarā catasso Nimmānaratidevaloke.

Yācīdha bhariyā vadhakāti vuccati,
 Corīti ayyāti ca yā pavuccati,
 Dussīlarūpā pharusā anādarā,
 Kāyassa bhedaṇḍa nirayaṃ vajanti tā.
 Yācīdha mātā bhaginī sakhīti ca,
 Dāsīti bhariyāti ca yā pavuccati,
 Sīle ṭhitattā cirarattasamvutā,
 Kāyassa bhedaṇḍa sugatim vajanti tā”ti².

Evam Satthari imā satta bhariyā dassenteyeva Sujātā sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Sujāte³ tvaṃ imāsaṃ sattannaṃ bhariyānaṃ katarā”ti vutte “dāsisamā ahaṃ bhante”ti vatvā Tathāgataṃ vanditvā khamāpesi. Iti Satthā Sujātaṃ gharasuṇhaṃ ekovādeneva dametvā katabhattakicco Jetavanaṃ gantvā bhikkhusaṃghena vatte dassite Gandhakuṭim pāvisi. Dhammasabhāyampi kho bhikkhū Satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso ekovādeneva Satthā Sujātaṃ gharasuṇhaṃ dametvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi mayā Sujātā ekovādeneva damitā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ

1. Am 2. 467 piṭṭhe.

2. Am 2. 468 piṭṭhe.

3. Tato (Sī)

sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjam kāresi. Tassa mātā kodhanā ahosi caṇḍā pharusā akkosikā paribhāsikā. So mātu ovādam dātukāropi “avatthukam kathetum na yuttan”ti tassā anusāsanattham ekam upamam olokento carati.

Athekadivasam uyyānam agamāsi, mātāpi puttena saddhimyeva agamāsi. Atha antarāmagge kikī sakuṇo viravi, bodhisattaparisa tam saddam sutvā kaṇṇe pidahitvā “ambho caṇḍavāce pharusavāce mā saddamakāsi”ti āha. Bodhisatte pana nāṭakaparivārite mātārā saddhim uyyāne vicarante ekasmiṃ supupphitasālarukkhe nilīnā ekā kokilā madhurena sarena vassi. Mahājano tassā saddena¹ sammatto hutvā añjalim paggahetvā “saṇhavāce sakhilavāce muduvāce vassa vassā”ti gīvam ukkhipitvā ohitasoto olokento aṭṭhāsi.

Atha mahāsatto tāni dve kāraṇāni disvā “idāni mātaram saññāpetum sakkhissāmi”ti cintetvā “amma antarāmagge kikīsaddam sutvā mahājano ‘mā saddamakāsi, mā saddamakāsi’ti kaṇṇe pidahi, pharusavācā nāma na kassaci piyā”ti vatvā imā gāthā avoca—

55. “Na hi vaṇṇena sampannā, mañjukā piyadassanā.

Kharavācā piyā honti, asmim loke paramhi ca.

56. Nanu passasimam kālīm, dubbaṇṇam tilakāhatam.

Kokilam saṇhabhāṇena², bahūnam pāṇinam piyam.

57. Tasmā sakhilavācassa, mantabhāṇī anuddhato.

Attham dhammaṇca dīpeti, madhuram tassa bhāsitan”ti.

Tāsam ayamattho—amma ime sattā piyaṅgusāmādinā sarīravaṇṇena samannāgatā kathānigghosassa madhuratāya **mañjukā**, abhirūpatāya **viyadassanā** samānāpi antamaso mātāpitaropi akkosaparibhāsādivasena pavattāya kharavācāya samannāgatattā **kharavācā** imasmim ca parasmim ca loke piyā nāma na honti antarāmagge kharavācā kikī viya,

1. Sare (Sī), sarena (Syā)

2. Saṇhavācena (Ka)

saṇhabhāṇino pana maṭṭhāya madhurāya vācāya samannāgatā virūpāpi piyā honti. Tena taṃ vadāmi—nanu passasi tvaṃ imaṃ koḷiṃ dubbaṇṇaṃ sarīravaṇṇatopi kāḷatarehi tilakehi āhataṃ kokilaṃ, yā evaṃ dubbaṇṇā samānāpi saṇhabhāsanena¹ bahūnaṃ piyā jātā. Iti yasmā kharavāco satto loke mātāpitūnampi appiyo, tasmā bahujaṇassa piyabhāvaṃ icchanto poso sakhilavāco saṇhamatṭhamuduvāco assa. Paññāsaṅkhātāya mantāya paricchinditvā vacanato **mantabhāṇī**, vinā uddhaccena pamāṇayuttasseva kathanato **anuddhato**. Yo hi evarūpo puggalo Pāḷiṇca atthaṇca dīpeti, tassa bhāsitaṃ kāraṇasannissitaṃ katvā paraṃ anakkosetvā kathitatāya madhuranti.

Evaṃ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi mātu dhammaṃ desetvā mātaraṃ saññāpesi, sā tato paṭṭhāya ācārasampannā ahosi. Bodhisattopi mātaraṃ ekovādena nibbisevanam katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Bārāṇasirañño mātā Sujātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Sujātajātakavaṇṇanā navamā.

10. Ulūkajātakavaṇṇanā (270)

Sabbehi kira ñātīhiti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kākolūkakalahaṃ ārabha kathesi. Tasmiṃhi kāle kākā divā ulūke khādanti, ulūkā sūriyatthaṅgamanato paṭṭhāya tattha tattha sayitānaṃ kākānaṃ sīsāni chinditvā te jīvitakkhayaṃ pāpenti. Athekassa bhikkhuno Jetavanapaccante ekasmiṃ pariveṇe vasantassa sammajjanakāle rukkhato patitāni sattaṭṭhanālīmattānipi bahutarānipi kākasilāni chaḍḍetabbāni honti. So tamatthaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso amukassa kira bhikkhuno

1. Saṇhavācabhāvena (Ka)

vasanaṭṭhāne divase divase ettakāni nāma kākasīsāni chaḍḍetabbāni hontī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, bhikkhū “imāya nāmā”ti vatvā “kadā paṭṭhāya pana bhante kākānañca ulūkānañca aññamaññaṃ veram uppannaṃ”ti pucchimsu, Satthā “Paṭhamakappikakālato paṭṭhāyā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Paṭhamakappikā manussā sannipatitvā ekaṃ abhirūpaṃ sobhaggappattaṃ ācārasampannaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ purisaṃ gahetvā rājānaṃ karimsu, catuppadāpi sannipatitvā ekaṃ sihaṃ rājānaṃ akaṃsu, Mahāsamudde macchā Ānandaṃ nāma macchaṃ rājānaṃ akaṃsu. Tato sakuṇagaṇā Himavantapadese ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe sannipatitvā “manussesu rājā paññāyati, tathā catuppadesu ceva macchesu ca. Amhākaṃ panantare rājā nāma natthi, appatissavāso nāma na vaṭṭati, amhākampi rājānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, ekaṃ rājāṭṭhāne ṭhapetabbayuttakaṃ jānāthā”ti. Te tādisaṃ sakuṇaṃ olokayamānā ekaṃ ulūkaṃ rocetvā “ayaṃ no ruccatī”ti āhaṃsu. Atheko sakuṇo sabbesaṃ ajjhāsahaggahaṇatthaṃ tikkhattuṃ sāvesi. Tassa sāventassa dve sāvanā adhvāsetvā tatiyasāvanāya eko kāko uṭṭhāya “tiṭṭha tāvetassa¹ imasmiṃ rājābhisekakāle evarūpaṃ mukhaṃ bhavati, kuddhassa kīdisaṃ bhavissati, iminā hi kuddhena olokitaṃ mayaṃ tattakapāle pakkhittaloṇaṃ² viya tattha tattheva bhijjissāma, imaṃ rājānaṃ kātuṃ mayhaṃ na ruccatī”ti imamatthaṃ pakāsetuṃ paṭhamāṃ gāthamāha—

58. “Sabbehi kira ñātīhi, kosiyo issaro kato.

Sace ñātīhanuññāto, bhaṇeyyāhaṃ ekavācikaṃ”ti.

Tassattho—yā esā sāvanā vattati, taṃ sutvā vadāmi. Sabbehi kira imehi samāgatehi ñātīti ayaṃ Kosiyo rājā kato. Sace panāhaṃ ñātīti anuññāto bhaveyyaṃ, ettha vattabbaṃ ekavācikaṃ kiñci bhaṇeyyanti.

1. Akkuddhassa tāva tassa (Ka)

2. Pakkhittatilā (Sī, I)

Atha naṃ anujānantā sakuṇā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu—

59. “Bhaṇa samma anuññāto, atthaṃ dhammañca kevalaṃ.
Santi hi daharā pakkhī, paññavanto jutindharā”ti.

Tattha **bhaṇa samma anuññāto**ti samma vāyasa tvaṃ amhehi sabbehi anuññāto, yaṃ te bhaṇitabbaṃ, taṃ bhaṇa. **Atthaṃ dhammañca kevala**nti bhaṇanto ca kāraṇaṃceva paveṇi-āgatañca vacanaṃ amuñcivā bhaṇa. **Paññavanto jutindharā**ti paññasampannā ceva ñāṇobhāsadhara ca daharāpi pakkhino atthiyeva.

So evaṃ anuññāto tatiyaṃ gāthamāha—

60. “Na me ruccati bhaddaṃ vo, ulūkassā’bhisecanaṃ.
Akkuddhassa mukhaṃ passa, kathaṃ kuddho karissatī”ti.

Tassattho—bhaddaṃ tumhākaṃ hotu, yaṃ panetaṃ tikkhattuṃ sāvanavācāya ulūkassa abhisecanaṃ karīyati, etaṃ mayhaṃ na ruccati. Etassa hi idāni tuṭṭhacittassa akkuddhassa mukhaṃ passatha, kuddho panāyaṃ kathaṃ karissatīti na jānāmi, sabbathāpi etaṃ mayhaṃ na ruccatīti.

So evaṃ vatvā “mayhaṃ na ruccati, mayhaṃ na ruccatī”ti viravanto ākāse uppati, ulūkopi naṃ uṭṭhāya anubandhi. Tato paṭṭhāya te aññamaññaṃ veraṃ bandhimsu. Sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ rājānaṃ katvā pakkamimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Tadā rajje abhisittahaṃsapoto ahameva ahosinti.

Ulūkajātakavaṇṇanā dasamā.

Padumavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ

Padumaṃ mudupāṇī ca, Palobhanaṃ Panādakaṃ.
Khurappaṃ Sindhavañceva, Kakkaṭā, Rāmadūsakaṃ.
Sujātaṃ Ulūkaṃ dasa.

3. Udapānavagga

1. Udapānadūsakajātakavaṇṇanā (271)

Ārañṇikassa isinoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ udapānadūsakasiṅgālaṃ ārabba kathesi. Eko kira siṅgālo bhikkhusaṃghassa pāṇīya-udapānaṃ uccārapassāvakaraṇena dūsetvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasāṃ udapānasamīpaṃ āgataṃ sāmaṇerā leḍḍūhi paharitvā kilamesuṃ, so tato paṭṭhāya taṃ ṭhānaṃ puna nivattitvāpi na olokesi. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ṇātvā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso udapānadūsakasiṅgālo kira sāmaṇerehi kilamitakā lato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa siṅgālo udapānadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ idameva Isipatanaṃ ayameva udapāno ahosi. Tadā bodhisatto Bārāṇasiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā isigaṇaparivuto Isipatane vāsaṃ kappesi. Tadā eko siṅgālo idameva udapānaṃ dūsetvā pakkamati. Atha naṃ ekadivasāṃ tāpasā parivāretvā ṭhitā ekenupāyena gahetvā bodhisattassa santikaṃ ānayimsu. Bodhisatto siṅgālena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

61. “Ārañṇikassa isino, cirarattatapassino.

Kicchākataṃ udapānaṃ, kathaṃ samma avāhayī”ti.

Tassattho—arañṇe vasanatāya **ārañṇikassa**, esitaguṇattā **isino**, cirarattaṃ tapaṃ nissāya vutthattā **cirarattatapassino** **kicchākataṃ** kicchena dukkhena nipphāditāṃ udapānaṃ **kathaṃ** kimatthāya **samma** siṅgāla tvaṃ **avāhayi** muttakarīseṇa ajjhotthari dūsesi, taṃ vā muttakarīsaṃ ettha avāhayi pātesīti.

Taṃ sutvā siṅgālo dutiyaṃ gāthamāha—

62. “Esa dhammo siṅgālānaṃ, yaṃ pitvā ohadāmase.

Pitupitāmahaṃ dhammo, na taṃ ujjhātu’marahasi”ti.

Tattha **esa dhammoti** esa sabhāvo. **Yaṃ pitvā ohadāmaseti** samma yaṃ mayāṃ yattha pāṇiyaṃ pivāma, tameva ūhadāmapī omutteṃmapi, esa amhākaṃ siṅgālānaṃ dhammoti dasseti. **Pitupitāmahanti** pitūnañca pitāmahanāñca no esa dhammo. **Na taṃ ujjhātu'marahasīti** taṃ amhākaṃ paveṇi-āgataṃ dhammaṃ sabhāvaṃ tvaṃ ujjhātuṃ na arahasi, na yuttaṃ te ettha kujjhitunti.

Athassa bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

63. “Yesāṃ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso.

Mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācanan”ti.

Tattha **mā voti** tumhākaṃ dhammaṃ vā adhammaṃ vā na mayaṃ kadāci addasāmāti.

Evāṃ bodhisatto tassa ovādaṃ datvā “mā puna āgacchā”ti āha. So tato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā udapānadūsako ayameva siṅgālo ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Udapānadūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Byagghajātakavaṇṇanā (272)

Yena mittena saṃsaggāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha kathesi. Kokālikavatthu Terasakanipāte **Takkāriyajātake**¹ āvi bhavissati. Kokāliko pana “Sāriputtamoggallāne gahetvā āgamissāmī”ti Kokālikaraṭṭhato Jetavanaṃ āgantvā Satthāraṃ vanditvā there upasaṅkamitvā “āvuso Kokālikaraṭṭhavāsino manussā tumhe pakkosanti, etha gacchāmā”ti āha. Gaccha tvaṃ āvuso, na mayaṃ āgacchāmāti. So therehi paṭikkhitto sayameva agamāsi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Kokāliko Sāriputtamoggallānehi

1. Khu 5. 268 piṭṭhe.

Sahāpi vināpi vattitum na sakkoti, saṃyogampi na sahati, viyogampi na sahati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Kokāliko Sāriputtamoggallānehi neva saha, na vinā vattitum sakkoti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ araṇṇāyatane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tassa vimānato avidūre aññatarasmiṃ vanappatijeṭṭhake aññā rukkhadevatā vasati. Tasmiṃ vanasaṇḍe sīho ca byaggho ca vasanti. Tesāṃ bhayena koci tattha na khettaṃ karoti, na rukkhaṃ chindati, nivattitvā oloketum samattho nāma natthi. Te pana sīhabyagghā nānappakāre mige vadhitvā khādanti, khāditāvasesaṃ tattheva pahāya pacchanti. Tena so vanasaṇḍo asucikuṇapagandho hoti. Atha itarā rukkhadevatā andhabālā kāraṇākāraṇaṃ ajānamānā ekadivasaṃ bodhisattaṃ āha “samma ete no sīhabyaggha nissāya vanasaṇḍo asucikuṇapagandho jāto, ahaṃ ete palāpemi”ti. Bodhisatto “samma ime dve nissāya amhākaṃ vimānāni rakkhiyanti, etesu palāyantesu vimānāni no vinassissanti, sīhabyagghānaṃ padaṃ apassantā manussā sabbaṃ vanaṃ chinditvā ekaṅgaṇaṃ katvā khettaṃ karissanti, mā te evaṃ rucci”ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

64. “Yena mittena saṃsaggā, yogakkhemo vihiyyati¹.

Pubbeva’jjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍito.

65. Yena mittena saṃsaggā, yogakkhamo pavaḍḍhati.

Kāreyya’ttasamaṃ vuttiṃ, sabbakiccesu paṇḍito”ti.

Tattha **yena mittena saṃsaggā**ti yena pāpamittena saddhiṃ saṃsaggahetu saṃsaggakāraṇā, yena saddhiṃ dassana saṃsaggo savana saṃsaggo kāya saṃsaggo samullapanasāṃsaggo paribhogasāṃsaggoti imassa pañcavidhassa saṃsaggassa katattāti attho. **Yogakkhemoti** kāyacittasukhaṃ.

1. Vihimsati (Sī, I)

Taṇhi dukkhayogato khemattā idha yogakkhemoti adhippetam. **Vihīyyatī** parihāyati. **Pubbeva'jjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍitoti** tassa pāpamittassa ajjhābhavaṃ tena abhibhavittabbaṃ attano lābhayasajīvitam, yathā naṃ so na ajjhābhavati, tathā paṭhamatarameva attano akkhī viya paṇḍito puriso rakkheyya.

Dutiyagāthāya **yenāti** yena kalyāṇamittena saha saṃsaggakāraṇā. **Yogakkhemo pavaḍḍhatī** kāyacittasukhaṃ vaḍḍhati. **Kareyya'ttasamaṃ vuttinti** tassa kalyāṇamittassa sabbakiccesu paṇḍito puriso yathā attano jīvitavuttiṇca upabhogaparibhogavuttiṇca karoti, evameva sabbam kareyya, adhikampi kareyya, hīnam pana na kareyyāti.

Evam bodhisattena kāraṇe kathitepi sā bāladevatā anupadhāretvā ekadivasam bheravarūpārammaṇam dassetvā te sīhabyagghe palāpesi. Manussā tesam padavalaṇjam adisvā “sīhabyaggā aññaṃ vanasaṇḍam gata”ti ñatvā vanasaṇḍassa ekapassam chindimsu. Devatā bodhisattam upasaṅkamitvā “aham samma tava vacanam akatvā te palāpesim, idāni tesam gatabhāvaṃ ñatvā manussā vanasaṇḍam chindanti, kim nu kho kātabban”ti vatvā “idāni te asukavanasaṇḍe nāma vasanti, gantvā te ānehi”ti vuttā tattha gantvā tesam purato ṭhatvā añjalim paggayha tatiyam gāthamāha—

66. “Etha byaggā nivattavho, paccupetha¹ mahāvanam.

Mā vanam chindi nibyaggham, byaggā māhesu nibbanā”ti.

Tattha **byaggā**ti ubhopi te byagghanāmenevālapantī āha. **Nivattavhoti** nivattatha. **Paccupethamahāvananti** tam mahāvanam paccupetha puna upagacchatha, ayameva vā pāṭho. **Mā vanam chindi nibyagghanti** amhākam vasanakavanasaṇḍam idāni tumhākam abhāvena nibyaggham manussā mā chindimsu. **Byaggā māhesu nibbanā**ti tumhādisā ca byaggharājāno attano vasanaṭṭhānā palāyittatā nibbanā vasanaṭṭhānabhūtena vanena virahitā mā ahesum. Te evam tāya devatāya yāciyamānāpi “gaccha tvaṃ, na mayam āgamissāmā”ti paṭikkhipimsueva. Devatā ekikāva vanasaṇḍam paccāgañchi. Manussāpi katipāheneva sabbam vanam chinditvā khattāni karitvā kasikammaṃ karimsu.

1. Paccametha (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā apaṇḍitā devatā Kokāliko ahosi, sīho Sāriputto, byaggho Moggallāno, paṇḍitadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Byagghajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kacchapajātakavaṇṇanā (273)

Ko nu uddhitabhaddovāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājassa dvinnam mahāmatṭānaṃ kalahavūpasamanaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu Dukanipāte kathitameva.

Atīte pana Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantapadese Gaṅgātīre assamapadaṃ māpetvā tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vāsaṃ kappesi. Imasmiṃ kira jātake bodhisatto paramamajjhatto ahosi, upekkhāpāramiṃ pūresi. Tassa paṇṇasāladvāre nisinnassa eko pagabbho dussīlo makkaṭo āgantvā kaṇṇasotesu aṅgajātena salākapavesanakammaṃ karoti, bodhisatto avāretvā majjhatto hutvā nisīdatiyeva. Athekadivaṣaṃ eko kacchapo udakā uttaritvā Gaṅgātīre mukhaṃ vivaritvā ātapaṃ tappanto niddāyati. Taṃ disvā so lolavānaro tassa mukhe salākapavesanakammaṃ akāsi. Athassa kacchapo pabujjhivā aṅgajātaṃ samugge pakkipanto viya ḍaṃsi, balavavedanā uppajji. Vedanaṃ adhivāsetuṃ asakkonto “ko nu kho maṃ imamhā dukkhā moceyya, kassa santikaṃ gacchāmi”ti cintetvā “añño maṃ imamhā dukkhā mocetuṃ samattho natthi aññatra tāpasena, tasseva santikaṃ mayā gantuṃ vaṭṭati”ti kacchapaṃ dvīhi hatthehi ukkipitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto tena dussīlamakkaṭena saddhiṃ davaṃ karonto paṭhamam gāthamāha—

67. “Ko nu uddhitabhattova, pūrahatthova brāhmaṇo.

Kahaṃ nu bhikkhaṃ acari, kaṃ saddhaṃ upasaṅkamī”ti.

Tattha **ko nu uddhitabhattovā**ti ko nu esa vaḍḍhitabhatto viya, ekaṃ vaḍḍhitabhattaṃ¹ bhattapūrapātiṃ hatthehi gahetvā viya ko nu eso āgacchatīti attho. **Pūrahatthova brāhmaṇoti** kattikamāse vācanakaṃ labhitvā pūrahattho brāhmaṇo viya ca ko nu kho esoti vānaraṃ sandhāya vadati.

Kahaṃ nu bhikkhaṃ acarīti bho vānara kasmiṃ padese ajja tvaṃ bhikkhaṃ acari. **Kaṃ saddhaṃ upasaṅkamī**ti kataraṃ nāma pubbapete uddissa kataṃ saddhabhattaṃ, kataraṃ vā saddhaṃ puggalaṃ tvaṃ upasaṅkami, kuto te ayaṃ deyyadhammo laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā dussīlavānaro dutiyaṃ gāthamāha—

68. “Ahaṃ kapi’smi dummedho, anāmāsāni āmasiṃ.

Tvaṃ maṃ mocaya bhaddaṃ te, mutto gaccheyya pabbataṃ”ti.

Tattha **ahaṃ kapi’smi dummedhoti** bhaddaṃ te ahaṃ asmi dummedho capalacitto makkaṭo. **Anāmāsāni āmasinti** anāmasitabbaṭṭhānāni āmasiṃ.

Tvaṃ maṃ mocaya bhaddaṃ teti tvaṃ dayālu anukampako maṃ imamahā dukkhā mocehi, bhaddaṃ te hotu. **Mutto gaccheyya pabbatanti** sohaṃ tavānubhāvena imamahā byasanā mutto pabbatameva gaccheyyaṃ, na te puna cakkhupathe attānaṃ dasseyyanti.

Bodhisatto tasmiṃ kāruṇṇena kacchapena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

69. “Kacchapā Kassapā honti, Koṇḍañña honti makkaṭā.

Muñca Kassapa Koṇḍaññaṃ, kataṃ methunakaṃ tayā”ti.

Tassattho—kacchapā nāma Kassapagottā honti, makkaṭā Koṇḍañṇagottā, Kassapakoṇḍañṇānaṃ ca añṇamaññaṃ āvāhavivāhasambandho atthi. Addhā tayidaṃ lolena dussīlamakkaṭena tayā saddhiṃ, tayā ca dussīlena iminā makkaṭena saddhiṃ gottasadisatāsāṅkhātassa

1. Bhattavaḍḍhitikam (Sī, I)

methunadhammassa anucchavikaṃ dussīlyakammasaṅkhātampi
methunakaṃ kataṃ, tasmā **muñca kassapa koṇḍaññanti**.

Kacchapo bodhisattassa vacanaṃ sutvā kāraṇena pasanno vānarassa
aṅgajātaṃ muñci. Makkaṭo muttamattova bodhisattaṃ vanditvā palāto, puna
taṃ ṭhānaṃ nivattitvāpi na olokesi. Kacchapopi bodhisattaṃ vanditvā
sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo
ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ
samodhānesi “tadā kacchapavānarā dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana
ahameva ahosin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Lolajātakavaṇṇanā (274)

Kā'yaṃ balākā sikhinīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi dhammasabhaṃ ānītaṃ Satthā “na
tvam bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, lolatāyeva ca jīvitakkhayaṃ
patto, taṃ nissāya porāṇakapaṇḍitāpi attano vasanaṭṭhānā paribāhirā
ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Bārāṇasisetṭhino
mahānase bhattakārako puññatthāya niḷapacchiṃ ṭhapesi. Tadā bodhisatto
pārāvatayoniyaṃ nibbattitvā tattha vāsaṃ kappesi. Atheko lolakāko
mahānasamatthakena gacchanto nānappakāraṃ macchamaṃsavikaṭṭhiṃ disvā
pipāsābhībhūto “kaṃ nu kho nissāya sakkā bhavēyyaṃ okāsaṃ laddhun”ti
cintetvā bodhisattaṃ disvā “imaṃ nissāya sakkā”ti sanniṭṭhānaṃ katvā tassa
gocarāya araṇṇagamanakāle piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Atha naṃ
bodhisatto “mayā kho kāka añṇagocarā, tvampi añṇagocarō, kiṃ nu kho
maṃ anubandhasi”ti āha. Tumhākaṃ sāmi kiriyā mayhaṃ ruccati, ahampi
tumhehi samānagocarō hutvā tumhe

upaṭṭhātuṃ icchāmīti. Bodhisatto sampāṭicchi. So tena saddhiṃ gocarabhūmiyaṃ ekagocaraṃ caranto viya osakkitvā gomayarāsiṃ viddhaṃsetvā pāṇake khāditvā kucchipūraṃ katvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tumhe ettakaṃ kālāṃ caratheva, nanu bhojane nāma pamāṇaṃ ñātuṃ vaṭṭati, etha nātisāyameva gacchāmā”ti āha. Bodhisatto taṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhattakārako “amhākaṃ pārāvato sahāyaṃ gahetvā āgato”ti kākassāpi ekaṃ thusapacchiṃ ṭhapesi. Kākopi catūhapañcāhaṃ teneva nīhārena vasi.

Athekadivasāṃ seṭṭhino bahumacchamaṃsaṃ āhariyittha, kāko taṃ disvā lobhābhībhūto paccūsakālato paṭṭhāya nitthunanto nipajji. Atha naṃ punadivase bodhisatto “ehi samma, gocarāya pakkamissāmā”ti āha. Tumhe gacchatha, mayhaṃ ajiṇṇāsaṅkā¹ atthīti. Samma kākānaṃ ajīrako nāma natthi, dīpavaṭṭimattameva hi tumhākaṃ kucchiyaṃ thokaṃ tiṭṭhati, sesaṃ ajjhohaṭamattameva jīrati, mama vacanaṃ karoḥi, mā etaṃ macchamaṃsaṃ disvā evamakāsīti. Sāmi kiṃ nāmetaṃ kathetha, ajiṇṇāsaṅkāva mayhanti. “Tena hi appamatto hohī”ti taṃ ovaditvā bodhisatto pakkāmi.

Bhattakārakopi nānāmacchamaṃsavikatiyo sampādetvā sarīrato sedaṃ apanento mahānasadvāre aṭṭhāsi. Kāko “ayaṃ idāni kālo maṃsaṃ khādituṃ”ti gantvā rasakaroṭimattake nisīdi. Bhattakārako “kirī”ti saddaṃ sutvā nivattitvā olovento kākāṃ disvā pavisitvā taṃ gahetvā sakalasarīralomaṃ luñcitvā matthake cūlaṃ ṭhapetvā siṅgīveramaricādīni² pisitvā takkena āloḷetvā “tvaṃ amhākaṃ seṭṭhino macchamaṃsaṃ ucchiṭṭhakaṃ karosī”ti sakalasarīramassa makkhetvā khipitvā nīlapacchiyaṃ pātesī, balavavedanā uppajji. Bodhisatto gocarabhūmito āgantvā taṃ nitthunantaṃ disvā davaṃ karonto paṭhamāṃ gāthamāha—

70. “Kā’yaṃ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā.

Oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

1. Ajīrako rogo (Ka)

2. Siṅgīverajīrakādīni (Sī, I)

Tattha **kā'yam balākā sikhinī**ti tam kākam tassa bahalatakkena makkhitasarīrasetaṇṇattā matthake ca sikhāya ṭhapitattā “kā esā balākā sikhinī”ti pucchanto ālapati. **Corī**ti kulassa¹ ananuññāya kulagharam, kākassa vā aruciya pacchim pavitṭhattā “corī”ti vadati. **Laṅghipitāmahā**ti laṅghī vuccati ākāse laṅghanato megho, balākā ca nāma meghasaddena gabbham gaṇhantīti meghasaddo balākānam pitā, megho pitāmaho hoti. Tenāha “laṅghipitāmahā”ti. **Oraṃ balāke āgacchā**ti ambho balāke ito ehi. **Caṇḍo me vāyaso sakhā**ti mayham sakhā pacchisāmiko vāyaso caṇḍo pharuso, so āgato tam disvā kaṇayasadisena² tuṇḍena koṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpeyya, tasmā yāva vāyaso nāgacchati, tāva pacchito otaritvā ito ehi, sīgham palāyassūti vadati.

Tam sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha—

71. “Nāham balākā sikhinī, aham lolosmi vāyaso.

Akatvā vacanam tuyham, passa lūnosmi āgato”ti.

Tattha **āgatoti** tvaṃ idāni gocarabhūmito āgato, maṃ lūnaṃ passāti attho.

Tam sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

72. “Punapā’pajjasī samma, sīlaṃ hi tava tādisaṃ.

Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti.

Tattha **punapā’pajjasī sammā**ti samma vāyasa punapi tvaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhissaseva, natthi te ettakena makkho³. Kimkāraṇā? **Sīlaṃ hi tava tādisaṃ** pāpakaṃ, yasmā tava ācārasīlaṃ tādisaṃ dukkhādhigamasseva anurūpaṃ. **Na hi mānusakā**ti manussā nāma mahāpuññā, tiracchānagatānaṃ tathārūpaṃ puññaṃ natthi, tasmā mānusakā bhogā tiracchānagatena pakkhinā na bhuñjīyanti⁴.

1. Kākassa (Ka)

2. Kattarisadisena (Ka)

3. Sukham (Ka)

4. Na subhuñjāti (Sī, I), na bhuñjitabbāti (Syā)

Evañca pana vatvā bodhisatto “ito dāni paṭṭhāya mayā ettha vasitum na sakkā”ti uppatitvā aññattha agamāsi. Kākopi nitthunanto tattheva kālamakāsi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tādā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Lolajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Rucirajātakavaṇṇanā (275)

Kā’yaṃ balākā rucirāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam lolabhikkhum ārabha katesi. Dvepi vatthūni purimasadisāneva gāthāpi.

73. “Kā’yaṃ balākā rucirā, kākaṇīlasmī’macchati.

Caṇḍo kāko sakhā mayham, yassa cetam kulāvakam.

74. Nanu mam samma jānāsi, dija sāmākabhojana.

Akatvā vacanam tuyham, passa lūnosmi āgato.

75. Punapā’pajjasi samma, sīlam hi tava tādisaṃ.

Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti—

gāthā hi ekantarikāyeva.

Tattha “**rucirā**”ti takkamakkhitasarīratāya setavaṇṇatam sandhāya vadati. Rucirā piyadassanā, paṇḍarāti attho. **Kākaṇīlasminti** kākakulāvake.

“Kākaṇīḍḍhasmin”tipi¹ pāṭho. **Dijāti** kāko pārevatam ālapati.

Sāmākabhojanāti tiṇabījabhojana. Sāmākaggahaṇena hettha sabbampi tiṇabījam gahitam. Idhāpi bodhisatto “na idāni sakkā ito paṭṭhāya mayā ettha vasitum”ti uppatitvā aññattha gato.

1. Kākaṇīlamhītipi (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Rucirajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kurudhammajātakavaṇṇanā¹ (276)

Tava saddhañca sīlañcāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ haṃsaghātakabhikkhum ārabha kathesi. Sāvattvivāsino dve sahāyakā bhikkhūpabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasaṃ Aciravatiṃ gantvā nhatvā vālukapuline ātapaṃ tappamānā sāraṇīyakatham kathentā aṭṭhaṃsu, tasmīṃ khaṇe dve haṃsā ākāseṇa gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharaṃ gahetvā “ekassa haṃsapotakassa akkhiṃ paharissāmī”ti āha, itaro “na sakkhissasī”ti āha. Tiṭṭhatu imasmīṃ passe akkhi, parapasse akkhiṃ paharissāmīti. Idampi na sakkhissasiyevāti. “Tena hi upadhārehi”ti tiyaṃsaṃ² sakkharaṃ gahetvā haṃsassa pacchābhāge khipi. Haṃso sakkharasaddaṃ sutvā nivattitvā olokesi, atha naṃ itaro vaṭṭasakkharaṃ gahetvā parapasse akkhiṃhi paharitvā orimakkhinā nikkhamāpesi. Haṃso viravanto parivattitvā tesam pādāmūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā āgantvā “āvuso evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ananucchavikaṃ vo kataṃ paṇātipātāṃ karontehi”ti vatvā te ādāya Tathāgatassa dassetuṃ. Satthā “saccaṃ kira tayā bhikkhu paṇātipāto kato”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe agāramajjhe saṃkiliṭṭhavāsaṃ³ vasamānā appamattakesupi ṭhānesu kukkucçaṃ karīṃsu, tvaṃ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kukkucçaṃmattampi na akāsi, nanu nāma bhikkhunā kāyavācācittēhi saññatena bhavitabban”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Garudhammajātakavaṇṇanā (Ka)

2. Tikhiṇasakkharaṃ (Syā)

3. Sakalattavāsaṃ (Sī, I)

Atīte Kururaṭṭhe Indapaṭṭhanagare¹ Dhanañcaye Korabye rajjam
 kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhim gahetvā
 anupubbena viññutaṃ patto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitarā
 oparajje paṭiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjam patvā dasa
 rājadhamme akopento kurudhamme² vattittha. Kurudhammo nāma pañca
 sīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto,
 evamassa mātā aggamaheṣī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo
 Rajjugāhako amacco Sārathi seṭṭhi Doṇamāpako mahāmatto Dovāriko
 nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evamete.

Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito.

Rajjuko Sārathi seṭṭhi, Doṇo Dovāriko tathā.

Gaṇikekādasa janā, kurudhamme paṭiṭṭhitāti.

Iti ime sabbepi parisuddhāni katvā pañca sīlāni rakkhimsu. Rājā catūsu
 nagaradvāresu ca nagaramajjhe ca nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo
 kāretvā devasikaṃ chasatasahassaṃ dhanam viṣṭajjento sakalajambudīpaṃ
 unnaṅgalaṃ katvā dānam adāsi, tassa pana dānajiḥāsayaṭā dānābhiraṭṭā
 sakalajambudīpaṃ ajjhotthari. Tasmim kāle Kālīṅgaratṭhe Dantapurānagare
 Kālīṅgarājā rajjam kāresi. Tassa raṭṭhe devo na vassi, tasmim avassante
 sakalaraṭṭhe chātakam jātam, āhāravipattiyā ca manussānaṃ rogo uḍapādi,
 dubbuṭṭhibhayaṃ chātakabhayaṃ rogabhayanti tīṇi bhayāni uppajjimsu.
 Manussā niggahaṇā dārake hatthesu gahetvā tattha tattha vicaranti.

Sakalaraṭṭhavāsino ekato hutvā Dantapuram gantvā rājadvāre
 ukkuṭṭhimakamsu. Rājā vātapānam nissāya ṭhito tam saddam sutvā
 “kimkāraṇā ete viravanti”ti pucchi. Mahārāja sakalaraṭṭhe tīṇi bhayāni
 uppannāni, devo na vassati, sassāni na vipannāni, chātakam jātam. Manussā
 dubbhojanā rogābhībūtā niggahaṇā putte hatthesu gahetvā vicaranti, devam
 vassāpehi mahārājāti. Porāṇakarājāno deve avassante kim karontīti.
 Porāṇakarājāno mahārāja deve avassante dānam

1. Indapaṭṭhanagare (Sī, I, Ka), Indapaṭṭhanagare (Syā)

2. Garudhamme (Ka)

datvā uposathaṃ adhiṭṭhāya samādinnaṣīlā sirigabbhaṃ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṃ nipajjanti, tadā devo vassatīti. Rājā “sādhū”ti sampapicchitvā tathā akāsi. Evaṃ santepe devo na vassi.

Rājā amacce pucchi “ahaṃ kattabbakiccaṃ akāsim, devo na vassati, kinti karomā”ti. Mahārāja Indapatthanagare Dhanañcayassa Korabyarañño Añjanavaṇṇo¹ nāma maṅgalaḥatthī atthi, taṃ ānessāma, evaṃ sante devo vassatīti. So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthim ānessāmāti. Mahārāja tena saddhim yuddhakiccaṃ natthi, dānājñāsaya rājā dānābhirato yācito samāno alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnipi uppāṭetvā sakalarajjampi niyyādetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṃ yācito dassatīti. Ke pana taṃ yācituṃ samatthāti. Brāhmaṇa mahārājāti. Rājā brāhmaṇagāmato² aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā hatthim yācanatthāya pesesi. Te paribbayaṃ ādāya addhikavesaṃ gahetvā sabbattha ekarattivāsena turitagamaṇaṃ gantvā katipāhaṃ nagaradvāre dānasālāsu bhuñjitvā sarīraṃ santappetvā “kadā rājā dānaggaṃ āgacchissatī”ti pucchimsu. Manussā “pakkhassa tayo divase cātuddase pannarase aṭṭhamiyañca āgacchati, sve pana puṇṇamī, tasmā sve āgacchissatī”ti vadiṃsu.

Brāhmaṇa punadivase pātova gantvā pācīnadvāre aṭṭhaṃsu. Bodhisatto pātova nhatvā gattānulitto³ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena parivārena pācīnadvārena dānasālaṃ gantvā otaritvā sattaṭṭhajanānaṃ sahatthā bhattaṃ datvā “imināva nīhārena dethā”ti vatvā hatthim abhiruhitvā dakkhiṇadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇa pācīnadvāre ārakkhassa balavatāya okāsaṃ alabhitvā dakkhiṇadvārameva gantvā rājānaṃ āgacchantāṃ olokayamānā dvārato nātīdūre unnataṭṭhāne ṭhitā sampattaṃ rājānaṃ hatthe ukkhipitvā “jayatu bhavaṃ mahārājā”ti jayāpesuṃ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṃ nivattetvā tesāṃ

1. Añjanavasabho (Sī, I), añjanasannibho (Syā)

2. Brāhmaṇavāsato (Syā), brāhmaṇavāṭato (Ka)

3. Nhātānulitto (Sī, Syā, I)

santikam gantvā “bho brāhmaṇā kiṃ icchathā”ti pucchi. Brāhmaṇā bodhisattassa guṇam vaṇṇentā paṭhamam gāthamāhaṃsu—

76. “Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa.

Vaṇṇam Añjanavaṇṇena, Kālīngasmimnimimhase”ti¹.

Tattha **saddhanti** kammaphalānam saddahanavasena okappaniyasaddham. **Sīlanti** samvarasīlam avītikkamasīlam. **Vaṇṇanti** tadā tasmim dese suvaṇṇam vuccati, desanāsīsameva cetam. Iminā pana padena sabbampi hiraññasuvaṇṇadidhanadhaññam saṅgahitam. **Añjanavaṇṇenāti** añjanapuñjasamānavaṇṇena iminā tava nāgena, **Kālīngasminti** Kālīngarañño santike. **Nimimhaseti** vinimayavasena² gaṇhimha, paribhogavasena vā udare pakkhipimhāti attho. **Seti** nipātamattam. Idam vuttam hoti—mayañhi janādhipa tava saddhañca sīlañca viditvāna “addhā no evam saddhāsīlasampanno rājā yācito Añjanavaṇṇam nāgam dassatī”ti iminā attano santakena viya Añjanavaṇṇena Kālīngarañño santike nāgam vo āharissāmāti vatvā bahudhanadhaññam nimimhase parivattayimha ceva udare ca pakkhipimha. Evam tam³ mayam dhārayamānā idhāgatā. Tattha kattabham devo jānātūti.

Aparo nayo—tava saddhañca sīlaguṇasaṅkhātam vaṇṇaṇca sutvā “ulāraguṇo rājā jīvitampi yācito dadeyya, pageva tiracchānagatam nāgam”ti evam Kālīngassa santike iminā Añjanavaṇṇena tava vaṇṇam⁴ nimimhase nimimha tulayimha, tenamhā idhāgatāti.

Tam sutvā bodhisatto “sace vo brāhmaṇā imam nāgam parivattetvā dhanam khāditaṃ sukhāditaṃ mā cintayittha, yathālāṅkatameva vo nāgam dassāmī”ti samassāsetvā itarā dve gāthā avoca—

77. “Annabhaccā ca’bhaccā ca, yodha uddissa gacchati.

Sabbe te appaṭikkhippā, pubbācariyavaco idam.

1. Vinimhaseti (Syā), vanimhaseti (Ka)

2. Tassa (Sī, I)

2. Vinivaṭṭanavasena (Ka)

4. Añjanavaṇṇam nāgam (Sī, I)

78. Dadāmi vo brāhmaṇā nāga'metaṃ,
 Rājārahaṃ rājabhoggaṃ yasassināṃ.
 Alaṅkataṃ hemajālābhichannaṃ,
 Sasārathim gacchatha yena kāmaṃ"ti.

Tattha **annabhaccā ca'bhaccā cāti** purisaṃ upanissāya jīvamānā yāgubhattādīnā annena bharitabbāti annabhaccā, itare tathā abharitabbattā abhaccā. Sandhivasena panettha akāralopo veditabbo. Ettāvatā attānaṃ upanissāya ca anupanissāya ca jīvamānavasena sabbe pi sattā dve koṭṭhāse katvā dassitā honti. **Yodha uddissa gacchatīti** tesu sattesu idha jīvaloke yo satto yaṃ purisaṃ kāyacideva paccāsīsanāya uddissa gacchati. **Sabbe te appaṭikkhippāti** tathā uddissa gacchantā sacepi bahū honti, tathāpi tena purisena sabbe te appaṭikkhippā, “apetha, na vo dassāmi”ti evaṃ na paṭikkhipitabbāti attho. **Pubbācariyavaco idanti** pubbācariyā vuccanti mātāpitāro, idaṃ tesaṃ vacanaṃ. Evamahāṃ mātāpitūhi sikkhāpitoti dīpeti.

Dadāmi vo brāhmaṇā nāga'metanti yasmā idaṃ amhākaṃ pubbācariyavaco, tasmāhaṃ brāhmaṇā tumhākaṃ imaṃ nāgaṃ dadāmi. **Rājārahanti** rañño anucchavikaṃ. **Rājabhogganti** rājaparibhoggaṃ. **Yasassinanti** parivārasampannaṃ, taṃ kira hatthim nissāya hatthigopakahatthivejjādīni pañca kulasatāni jīvanti, tehi saddhiññeva vo dadāmi attho. **Alaṅkatanti** nānāvidhehi hatthi-alāṅkārehi alaṅkataṃ. **Hemajālābhichannanti** suvaṇṇajālena abhicchannaṃ. **Sasārathinti** yo panassa sārathi hatthigopako ācariyo, tena saddhimyeva dadāmi, tasmā sasārathi hutvā tumhe saparivāraṃ imaṃ nāgaṃ gahetvā yena kāmaṃ gacchathāti.

Evaṃ hatthikkhandhavaragatova mahāsatto vācāya datvā puna hatthikkhandhā oruyha “sace alaṅkataṭṭhānaṃ atthi, alaṅkaritvā dassāmi”ti vatvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ karonto upadhāretvā alaṅkataṭṭhānaṃ adisvā tassa soṇḍaṃ brāhmaṇānaṃ hatthesu ṭhapetvā suvaṇṇabhikkhāreṇa pupphagandhavāsitaṃ udakaṃ pātetvā adāsi. Brāhmaṇā saparivāraṃ nāgaṃ

sampañcchitvā hatthipiṭṭhe nisinnā dantapuram gantvā hatthim rañño adamsu, hatthimhi āgatepi devo na vassateva. Rājā “kim nu kho kāraṇaṇ”ti uttarim pucchanto “Dhanañcayakorabyarājā kurudhammam rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaḍḍhamāsaṃ anudasāhaṃ devo vassati, rañño guṇānubhāvo cesa, imassa pana tīracchānagatassa guṇā hontāpi kittakā bhavēyyun”ti sutvā “tena hi yathālaṅkatameva saparivāram hatthim patinetvā rañño datvā yaṃ so kurudhammam rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Te gantvā rañño hatthim niyyādetvā “deva imasmim hatthimhi gatepi amhākaṃ raṭṭhe devo na vassati, tumhe kira kurudhammam nāma rakkhatha, amhākampi rājā taṃ rakkhitukāmo imasmim suvaṇṇapaṭṭhe likhitvā ānethā”ti pesesi. Detha no kurudhammanti. Tātā saccāhaṃ¹ etaṃ kurudhammam rakkhāmi², idāni pana me tattha kukkucam atthi, na me so kurudhammo cittaṃ ārādheti, tasmā tumhākaṃ dātuṃ na sakkāti.

Kasmā pana taṃ sīlam rājānaṃ na ārādheti? Tadā kira rājūnaṃ tatiye tatiye samvachhare kattikamāse pavatto chaṇo nāma hoti, taṃ chaṇam kīlantaṃ rājāno sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā devavesam gahetvā Cittarājassa nāma yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā pupphapaṭimaṇḍite cittasare khipanti. Ayampi rājā taṃ khaṇam kīlanto ekissā taḷākapaḷiyā cittarājassa yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā cittasare khipitvā³ tesu sesadisāgate tayo sare disvā udakapiṭṭhe khittasaram na addasa⁴. Rañño “kacci nu kho mayā khitto saro maccharāre patito”ti kukkucam ahosi paṇātipātakammēna sīlabhedam ārabba, tasmā sīlam na ārādheti. So evamāha “tātā mayham kurudhamme kukkucam atthi, mātā pana me surakkhitaṃ rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti. Mahārāja tumhākaṃ “pāṇam vadhissāmi”ti cetanā natthi, taṃ⁵ vinā paṇātipāto nāma na hoti, detha no attanā rakkhitaṃ kurudhammanti. “Tena hi likhathā”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpesi “pāṇo na hantabbo, adinnaṃ nādātabbam, kāmesu micchā na caritabbam⁶, musā na

1. Sacāhaṃ (Ka) 2. Rakkhim (Sī, I) 3. Khipi (Sī, I) 4. Addasamsu (Sī, I)
 5. Cittaṃ (Sī, I) 6. Kāmesumicchācāro na caritabbo (Syā, Ka)

bhaṇitabbaṃ, majjaṃ na pātabban”ti likhāpetvā ca pana “evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, mātu me santike gaṇhathā”ti āha.

Dūtā rājānaṃ vanditvā tassā santikaṃ gantvā “devi tumhe kira kurudhammaṃ rakkhatha, taṃ no dethā”ti vadiṃsu. Tātā saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me tattha kukkucçaṃ uppannaṃ, na me so kurudhammo ārādheti tena vo dātuṃ na sakkāti. Tassā kira dve puttā jeṭṭho rājā, kaniṭṭho uparājā. Atheke rājā bodhisattassa sataṣaṇṇasaggaṃ nakaṃ candanasāraṃ saṇṇasaggaṇakaṃ kaṇṇaṇṇaṃ pesesi. So “mātaraṃ pūjessāmi”ti taṃ sabbaṃ mātu pesesi. Sā cintesi “ahaṃ neva candanaṃ vilimpāmi, na mālaṃ dhāremi, suṇṇasānaṃ dassāmi”ti. Athassā etadahosi “jeṭṭhasuṇṇasā me issarā, aggamaṇṇasitṭhāne ṭhitā, tassā suvaṇṇaṇṇaṃ dassāmi. Kaniṭṭhasuṇṇasā pana duggatā, tassā candanasāraṃ dassāmi”ti. Sā raṇṇo deviyā suvaṇṇaṇṇaṃ datvā uparājabhariyāya candanasāraṃ adāsi, datvā ca panassā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, etāsaṃ duggatāduggatabhāvo mayhaṃ appamaṇaṃ, jeṭṭhāpacāyikakammameva pana kātuṃ mayhaṃ anurūpaṃ, kacci nu kho me tassa akatattā sīlaṃ bhinnan”ti kukkucçaṃ ahosi, tasmā evamaṃha. Atha naṃ dūtā “attano santakaṃ nāma yathāruciyaṃ dīyati, tumhe ettakenapi kukkucçaṃ kurumānā kiṃ aṇṇaṃ pāpaṃ karissatha, sīlaṃ nāma evarūpena na bhijjati, detha no kurudhammaṃ”ti vatvā tassāpi santike gaṇhethā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Tātā evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, suṇṇasā pana me suṭṭhu rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana aggamaṇṇasīṃ upasaṅkamitvā purimaṇayeneva kurudhammaṃ yāciṃsu. Sāpi purimaṇayeneva vatvā “idāni maṃ sīlaṃ nārādheti, tena vo dātuṃ na sakkā”ti āha. Sā kira ekadivasaṃ sīhapaṇjare ṭhitā raṇṇo nagaraṃ padaṇṇaṇṇaṃ karontassa pacchato hatthipiṭṭhe nisinnaṃ uparājaṃ disvā lobhaṃ uppādetvā “saccāhaṃ iminā saddhiṃ santhavaṃ kareyyaṃ, bhātu accayena rajje patiṭṭhito maṃ esa saṇṇaṇṇe”ti cintesi. Athassā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhamānā sasāmiṇā hutvā kilesavasena aṇṇaṃ purisaṃ olokesiṃ, sīlena me bhinnena bhavitabban”ti kukkucçaṃ ahosi, tasmā evamaṃha. Atha naṃ dūtā “aticāro nāma ayye cittuppādamattena

na hoti, tumhe ettakenapi kukkucçaṃ kurumānā vītikkamaṃ kiṃkarissatha, na ettakena sīlaṃ bhijjati, detha no kurudhammaṃ”ti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Tātā evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, uparājā pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana uparājānaṃ upasaṅkamitvā purimanayeneva kurudhammaṃ yācimsu. So pana sāyaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ratheneva rajaṅgaṇaṃ patvā sace rañño santike bhuñjitvā tattheva sayitukāmo hoti, rasmiyo ca patodaṇca antodhure¹ chaḍḍeti. Tāya saññāya jano pakkamitvā punadivase pātova gantvā tassa nikkhamanaṃ olokontova tiṭṭhati. Sārathipi rathaṃ gopayitvā² punadivase pātova taṃ ādāya rājadvāre tiṭṭhati. Sace taṅkhaṇaṇṇeva nikkhantukāmo hoti, rasmiyo ca patodaṇca antorathēyeva ṭhapetvā rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Mahājano tāya saññāya “idāneva nikkhamissatī”ti rājadvāreyeva tiṭṭhati. So ekadivasaṃ evaṃ katvā rājanivesanaṃ pāvīsi, pavīṭṭhamattassayevassa devo pāvassi. Rājā “devo vassatī”ti tassa nikkhantaṃ nādāsi, so tattheva bhuñjitvā sayi. Mahājano “idāni nikkhamissatī”ti sabbarattim tementa aṭṭhāsi. Uparājā dutiyadivase nikkhamitvā temetvā ṭhitaṃ mahājanaṃ disvā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhanto ettakaṃ janaṃ kilamesim, sīlena me bhinnena bhavitabban”ti kukkucçaṃ ahosi, tena tesaṃ dūtānaṃ “saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti vatvā tamattham ārocesi. Atha naṃ dūtā “tumhākaṃ deva ‘ete kilamantū’ti cittaṃ natthi, acetanaṃ kammaṃ na hoti, ettakenapi kukkucçaṃ karontānaṃ kathaṃ tumhākaṃ vītikkamo bhavissatī”ti vatvā tassāpi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, purohito pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana purohitaṃ upasaṅkamitvā yācimsu. Sopi ekadivasaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ekena raññā tassa rañño pesitaṃ taruṇaravivaṇṇaṃ³ rathaṃ antarāmagge disvā “kassāyaṃ ratho”ti pucchitvā “rañño ābhato”ti sutvā

1. Rathadhure (Ka)

2. Vāhayitvā (Syā), gāhayitvā (Ka)

3. Taruṇaruciravaṇṇaṃ (Syā)

“aham mahallako, sace me rājā imam ratham dadeyya, sukham imam āruyha vicareyyan”ti cintetvā rājupaṭṭhānam gato. Tassa jayāpetvā ṭhitakāle rañño ratham dassetum. Rājā disvā “ati viya sundaro ayam ratho, ācariyassa nam dethā”ti āha. Purohito na icchi, punappunam vuccamānopi na icchiyeva. Kimkāraṇā? Evaṃ kirassa ahosi “aham kurudhammam rakkhantova parasantake lobham akāsim, bhinnena me sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “tātā kurudhamme me kukkucam atthi, na mam so dhammo ārādheti, tasmā na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “ayya lobhuppādamattena na sīlam bhijjati, tumhe ettakenapi kukkucam karontā kim vītikkamam karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva mam ārādheti, Rajjugāhako amacco pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yācimsu. Sopi ekadivasaṃ janapade khettaṃ minanto rajjuraṃ daṇḍake bandhitvā ekaṃ koṭiṃ khettsāmikena gaṇhāpetvā ekaṃ attanā aggahesi, tena gahitarajjukoṭiyā baddhadaṇḍako ekassa kakkaṭakassa bilamajjham pāpuṇi. So cintesi “sace daṇḍakam bile otāressāmi, antobile kakkaṭako nassissati. Sace pana parato¹ karissāmi, rañño santakam nassissati. Sace orato karissāmi, kuṭumbikassa santakam nassissati, kim nu kho kātabban”ti. Athassa etadahosi “bile kakkaṭakena bhavitabbam, sace bhaveyya, paññāyeyya, ettheva nam otāressāmi”ti bile daṇḍakam otāresi, kakkaṭako “kirī”ti saddamakāsi. Athassa etadahosi “daṇḍako kakkaṭakapiṭṭhe otiṇṇo bhavissati, kakkaṭako mato bhavissati, ahañca kurudhammam rakkhāmi, tena me sīlena bhinnena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam ‘kakkaṭako maratū’ti cittaṃ natthi, acetanakam kamam nāma na hoti. Tumhe ettakenapi kukkucam karontā kim vītikkamam karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

1. Purato (Sī, Syā)

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, sārathi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yācimsu. So ekadivasam rājānam rathena uyyānam nesi. Rājā tattha divā¹ kīḷitvā sāyam nikkhamitvā ratham abhiruhi, tassa nagaram asampattasseva sūriyatthaṅgamanavelāya megho uṭṭhahi. Sārathi rañño temanabhayena sindhavānam patodasaññamadāsi, sindhavā javena pakkhandimsu, tato paṭṭhāya ca pana te uyyānam gacchantāpi tato āgacchantāpi tam ṭhānam patvā javena gacchanti āgacchanti. Kimkāraṇā? Tesam kira etadahosi “imasmiṃ ṭhāne parissayena bhavitabban, tena no sārathi tadā patodasaññam adāsi”ti. Sārathissapi etadahosi “rañño temane vā atemane vā mayham doso natthi, aham pana aṭṭhāne susikkhitasindhavānam patodasaññam adāsim, tena ime idāni aparāparam javantā kilamanti, ahañca kurudhammam rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam ‘sindhavā kilamantū’ti cittam natthi, acetanakam kammam nāma na hoti, ettakenapi ca tumhe kukkucam karontā kim vītikkamam karissathā”ti vatvā tassa santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, seṭṭhi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yācimsu. Sopi ekadivasam gabbhato nikkhantasālisīsam attano sālikhettam gantvā paccavekkhitvā nivattamāno “vīhimālam bandhāpessāmī”ti ekaṃ sālisīsamuṭṭhim gāhāpetvā thūṇāya² bandhāpesi. Athassa etadahosi “imamhā kedārā mayā rañño bhāgo dātabbo, adinnabhāgatoyeva me kedārato sālisīsamuṭṭhi gāhāpito, ahañca kurudhammam rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam theyyacittam natthi, tena vinā adinnādānam nāma paññāpetum³ na sakkā, ettakenapi kukkucam karontā tumhe parasantakam

1. Divasampi (Ka)

2. Cūḷāya (Syā, Ka)

3. Saññāpetum (Ka)

nāma kiṃ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, Doṇamāpako pana mahāmatto suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. So kira ekadivasam koṭṭhāgaradvāre nisīditvā rājabhāge vīhiṃ mināpento amitavīhirāsito vīhiṃ gahetvā lakkhaṃ ṭhapesi, tasmīṃ khaṇe devo pāvassi. Mahāmatto lakkhāni gaṇetvā¹ “mitavīhī ettakā nāma hontī”ti vatvā lakkhavīhiṃ saṅkaḍḍhitvā mitarāsīmhi pakkhipitvā vegena gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā cintesi “kiṃ nu kho mayā lakkhavīhī mitavīhirāsīmhi pakkhittā, udāhu amitarāsīmhi”ti. Athassa etadahosi “sace me mitavīhirāsīmhi pakkhittā akāraṇeneva rañño santakaṃ vaḍḍhitaṃ, gahapatikānaṃ santakaṃ nāsitaṃ, ahaṅca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitaḍḍhan”ti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucāṃ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṃ dūtā “tumhākaṃ theyyacittaṃ natthi, tena vinā adinnādānaṃ nāma paññāpetuṃ na sakkā, ettakenapi kukkucāṃ karontā kiṃ tumhe parassa santakaṃ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, Dovāriko pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasam nagaradvāraṃ pidhānavelāya tikkhattuṃ saddamanussāvesi. Atheko daliddamanusso attano kaniṭṭhabhaginiyā saddhiṃ dārupaṇṇathāya araṇṇaṃ gantvā nivattanto tassa saddaṃ sutvā bhaginiṃ ādāya vegena dvāraṃ sampāpuṇi. Atha naṃ dovāriko “tvaṃ nagare rañño atthibhāvaṃ kiṃ na jānāsi, ‘sakālasseva imassa nagarassa dvāraṃ pidhīyati’ti na jānāsi, attano mātuḡamaṃ gahetvā araṇṇe kāmaratikīlaṃ kīlanto divasaṃ vicarasi”ti āha. Athassa itarena “na me sāmi bhariyā, bhaginī me esā”ti vutte etadahosi “akāraṇaṃ vata me kataṃ bhaginiṃ bhariyāti kathentena, ahaṅca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitaḍḍhan”ti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme

1. Vaḍḍhitvā (Syā, Ka)

kukkuccam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “etaṃ tumhehi tathāsaññāya kathitaṃ, ettha vo sīlabhedo natthi, ettakenapi ca tumhe kukkuccāyantaṃ kurudhamme sampajānamusāvādaṃ nāma kiṃ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, Vaṇṇadāsī pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yācimsu. Sā purimanayeneva paṭikkhipi. Kimkāraṇā? Sakko kira Devānamindo “tassā sīlaṃ vīmaṃsissāmī”ti māṇavakavaṇṇena āgantvā “ahaṃ āgamiṃsāmī”ti vatvā sahaṃsaṃ datvā devalokameva gantvā tīṇi saṃvaccharāṇi nāgacchi. Sā attano sīlabhedabhayaena tīṇi saṃvaccharāṇi aññassa purisassa hatthato tambūlamattampi na gaṇhi, sā anukkamena duggatā hutvā cintesi “mayhaṃ sahaṃsaṃ datvā gatapurisassa tīṇi saṃvaccharāṇi anāgacchantassa duggatā jātā, jīvitavuttiṃ ghaṭetum na sakkomi, ito dāni paṭṭhāya mayā vinicchayamahāmatṭānaṃ ārocetvā paribbayaṃ gahetum vaṭṭatī”ti. Sā vinicchayaṃ gantvā “sāmi paribbayaṃ datvā gatapurisassa me tīṇi saṃvaccharāṇi, matabhāvampissa na jānāmi, jīvitaṃ ghaṭetum na sakkomi, kiṃ karomi sāmi”ti āha. Tīṇi saṃvaccharāṇi anāgacchante kiṃ karissati, ito paṭṭhāya paribbayaṃ gaṇhāti. Tassā laddhavinicchayāya vinicchayato nikkhamamānāya eva eko puriso sahaṃsabhaṇḍikaṃ upanāmesi.

Tassa gahaṇatthāya hatthaṃ pasāraṇakāle Sakko attānaṃ dassesi. Sā disvāva “mayhaṃ saṃvaccharattayamatthake sahaṃsadāyako puriso āgato, tāta natthi me tava kahāpaṇehi attho”ti hatthaṃ samiñjesi. Sakko attano sarīraññeva abhinimminivā taruṇasūriyo viya jalanto ākāse aṭṭhāsi, sakalanagaraṃ sannipati. Sakko mahājanamajjhe “ahaṃ etissā vīmaṃsanavasena saṃvaccharattayamatthake sahaṃsaṃ adāsim, sīlaṃ rakkhantā nāma evarūpā hutvā rakkhathā”ti ovādaṃ datvā tassā nivesanaṃ sattaratānhi pūretvā “ito paṭṭhāya appamattā hohī”ti taṃ anusāsivā devalokameva agamāsi. Iminā kāraṇena sā “ahaṃ gahitabhatim ajirāpetvāva aññena dīyamānāya bhatiyā hatthaṃ pasāresim, iminā

kāraṇena maṃ sīlaṃ nārādheti, tena vo dātuṃ na sakkā”ti paṭikkhipi. Atha naṃ dūtā “hatthappasāraṇamattena sīlabhedo natthi, sīlaṃ nāma etaṃ paramavisuddhi hotī”ti vatvā tassāpi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

Iti imesaṃ ekādasannaṃ janānaṃ rakkhaṇasīlaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā dantapuraṃ gantvā Kāliṅgarañño suvaṇṇapaṭṭaṃ datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Rājā tasmīṃ kurudhamme vattamāno pañca sīlāni pūresi. Tasmīṃ khaṇe sakalakāliṅgaraṭṭhe devo vassi, tiṇi bhayāni vūpasantāni, raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahosi. Bodhisatto yāvajīvaṃ dānādīni puñṇāni katvā saparivāro saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi. Saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahantoti. Jātakasamodhāne pana—

Gaṇikā Uppalavaṇṇā, Puṇṇo Dovāriko tadā.
Rajjugāho Kaccāyano, Moggallāno Doṇamāpako.
Sāriputto tadā seṭṭhi, Anuruddho ca sārathi.
Brāhmaṇo Kassapo thero, uparājā Nandapaṇḍito.
Mahesī Rāhulamātā, Māyādevī janettiyā.
Kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātakanti.

Kurudhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Romakajātakavaṇṇanā (277)

Vassāni paññāsa samādhikānīti idaṃ Satthā Veļuvane viharanto Bhagavato vadhāya parisakkanāṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu uttānameva.

Atīte pana Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvato hutvā bahupārāvataparivuto araṇṇe pabbataguhāyaṃ vasaṃ kappesi. Aññataropi kho tāpaso silasampanno tesāṃ pārāvataṇaṃ

vasanaṭṭhānato avidūre ekaṃ paccantagāmaṃ upanissāya assamapadaṃ māpetvā pabbataguhāyaṃ vāsaṃ kappesi. Bodhisatto antarantarā tassa santikaṃ āgantvā sotabbayuttakaṃ suṇāti. Tāpaso tattha ciraṃ vasitvā pakkāmi, athañño kūṭajaṭilo āgantvā tattha vāsaṃ kappesi. Bodhisatto pārāvataparivuto taṃ upasaṅkamtivā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā assamapade vicaritvā girikandarasaṃīpe gocaraṃ gahetvā sāyaṃ attano vasanaṭṭhānaṃ gacchati. Kūṭatāpaso tattha atirekapaṇṇāsavassāni vasi.

Athassa ekadivasāṃ paccantagāmaṃvāsino manussā pārāvataṃmaṃsaṃ abhisāṅkharitvā adaṃsu. So tattha rasataṇhāya bajjhivā “kiṃ maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “pārāvataṃmaṃsan”ti sutvā cintesi “mayhaṃ assamapadaṃ bahū pārāvataṃ āgacchanti, te māretvā maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti. So taṇḍulasappidadhikhīramaricādīni¹ āharitvā ekamante ṭhapetvā muggaraṃ cīvarakaṇṇena paṭicchādetvā pārāvataṃnaṃ āgamaṃ olokento paṇṇasāladvāre nisīdi. Bodhisatto pārāvataparivuto āgantvā tassa kūṭajaṭilassa duṭṭhakiriyaṃ oloketvā “ayaṃ duṭṭhatāpaso aññenākārena nisinno, kacci nu kho amhākaṃ samānajātīnaṃ maṃsaṃ khādi, parigaṇhissāmi nan”ti anuvāte ṭhatvā tassa sarīragandhaṃ ghāyitvā “ayaṃ amhe māretvā maṃsaṃ khāditukāmo, na tassa santikaṃ gantuṃ vaṭṭatī”ti pārāvate ādāya paṭikkamtivā cari. Tāpaso taṃ anāgacchantāṃ disvā “madhurakathaṃ tehi saddhiṃ kathetvā vissāseṇa upagate māretvā maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā purimā dve gāthā avoca—

79. “Vassāni paññāya samādhikāni,
Vasimha selassa guhāya romaka.
Asaṅkamānā abhinibbutattā,
Hatthattamāyanti mama’ṇḍajā pure.

80. Tedāni vakkaṅga kimattha’ mussukā,
Bhajanti aññaṃ girikandaraṃ dijā.
Na nūna maññaṇti mamaṃ yathā pure,
Cirappavutthā atha vā na te ime”ti.

1. Taṇḍulasappidadhījīrakamaricādīni (Sī, I)

Tattha **samādhikā**nti sama adhikāni. **Roma**kāti rumāya uppanna¹, sudhotapavāḷena samānavaṇṇanettapādatāya² bodhisattaṃ pārāvataṃ ālapati. **Asaṅka**mānāti evaṃ atirekapaññāsavassāni imissā pabbataguhāya vasantesu amhesu ete aṇḍajā ekadivasampi mayi āsaṅkaṃ akatvā abhinibbutacittāva hutvā pubbe mama hatthatthaṃ³ hatthappasāraṇokāsaṃ āgacchantīti attho.

Tedānti te idāni. **Vakkaṅ**gāti bodhisattaṃ ālapati, sabbepi pana pakkhino uppatanakāle gīvaṃ vakkam katvā uppatanato “vakkaṅgā”ti vuccanti. **Kimattha**nti kimkāraṇaṃ sampassamānā. **Ussu**kāti ukkaṇṭhitarūpā hutvā. **Girika**ndaranti girito aññaṃ pabbatakandaraṃ. **Yathā pure**ti yathā pubbe ete pakkhino maṃ garuṃ katvā piyaṃ katvā maññaṃti, tathā idāni na nūna maññaṃti, pubbe idha nivutthatāpaso añño, ayaṃ añño, evaṃ maññe ete maṃ maññaṃti⁴ dīpeti. **Cirappavutthā atha vā na te imeti** kiṃ nu kho ime ciraṃ vippavasitvā dīghassa addhuno accayena āgatattāmaṃ “soyeva ayan”ti na sañjānanti, udāhu ye amhesu abhinibbutacittā⁵, na te ime, aññeva āgantukapakkhino, ime kena⁶ maṃ na upasaṅkamantīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto pakkamitvā ṭhitova tatiyaṃ gāthamāha—

81. “Jānāma taṃ na mayaṃ sampamūḷhā,
Soyeva tvaṃ te maya’masma nā’ññe.
Cittaṇca te asmiṃ jane paduṭṭhaṃ,
Ājīvikā tena tamuttasāmā”ti.

Tattha na **mayam sampamūḷhā**ti mayaṃ mūḷhā⁷ pamattā na homa. **Cittaṇca te asmiṃ jane paduṭṭhanti** tvaṃ, soyeva mayampi teyeva, na taṃ sañjānāma, apica kho pana tava cittaṃ asmiṃ jane paduṭṭhaṃ amhe māretuṃ uppannaṃ. **Ājīvikā**ti⁸ ājīvahetu pabbajita paduṭṭhatāpasa. **Tena tamuttasāmā**ti tena kāraṇena taṃ uttasāma bhāyāma na upasaṅkamāma.

1. Dumāyaṃ uppannaṃ (Ka)

2. Sudhotapavāḷasamānavaṇṇarattapādatāya (Syā)

3. Hatthatthaṃ (Syā)

4. Ayaṃ añño evaṃ añño ete maṃ maññaṃti (I),

assamopi aññoti evaṃ aññe eteti maṃ maññaṃti (Ka)

5. Abhinibbutattā (Sī, I)

6. Tena (Syā, Ka)

7. Na mayaṃ asma mūḷhāti (Sī, I)

8. Ājīvakāti (Sī, Syā)

Kūṭatāpaso “ñāto ahaṃ imehī”ti muggaraṃ khipitvā virajjhivā “gaccha tāva tvaṃ viraddhomhī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na virajjhasi. Sace idha vasissasi, gāmaṃ vāsīnaṃ ‘coro ayan’ti ācikkhitvā taṃ gāhāpessāmi sīghaṃ palāyassū”ti taṃ tajjetvā pakkāmi. Kūṭajaṭilo tattha vasitum nāsakkhi, aññattha agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kūṭatāpaso Devadatto ahosi, purimo sīlavantatāpaso Sāriputto, pārāvatajettako pana ahameva ahosi”ti.

Romakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Mahimsajātakavaṇṇanā (278)

Kimatthamabhisandhāyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolamakkaṭaṃ ārabba kathesi. Sāvatthiyaṃ kira ekasmiṃ kule eko posāvanīyalolamakkaṭo hatthisālāṃ gantvā ekassa sīlavantassa hatthisa piṭṭhiyaṃ nisīditvā uccārapassāvaṃ karoti, piṭṭhiyaṃ caṅkamati. Hatthi attano sīlavantatāya khantisampadāya na kiñci karoti. Athekadivasam tassa hatthisa ṭhāne añño duṭṭhahatthipoto aṭṭhāsi. Makkaṭo “soyeva ayan”ti saññāya duṭṭhahatthisa piṭṭhiṃ abhiruhi. Atha naṃ so soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā pādena akkamitvā saṅcuṇṇesi. Sā pavatti bhikkhusaṃghe pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso lolamakkaṭo kira sīlavantahatthisaññāya duṭṭhahatthipiṭṭhiṃ abhiruhi, atha naṃ so jīvitakkhayaṃ pāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa, lolamakkaṭo evaṃsīlo, porāṇato paṭṭhāya evaṃsīloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese mahimsayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno

mahāsarīro pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭesu vicaranto ekaṃ phāsukaṃ rukkhamaṇḍalaṃ disvā gocaraṃ gahetvā divā tasmim rukkhamaṇḍale aṭṭhāsi. Atheko lolamakkaṭo rukkhā otaritvā tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā uccārapassāvaṃ katvā siṅge gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyantova kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṃ tassa anācāraṃ na manasākāsi, makkaṭo punappunaṃ tatheva kari. Athekadivasam tasmim rukkhe adhivatthā devatā rukkhakkhandhe ṭhatvā naṃ “mahimsarāja kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamaṇaṃ sahasi, nisedhehi naṃ”ti vatvā etamatthaṃ pakāsentī purimā dve gāthā avoca—

82. “Kimatthamabhisandhāya, lahucittassa dubbhino.
Sabbakāmadadasseva, imaṃ dukkhaṃ titikkhasi.

83. Siṅgena nihanāhe’taṃ, padasā ca adhiṭṭhaha.
Bhiyyo bālā pakujjheyyuṃ, no cassa paṭisedhako’ti.

Tattha **kimatthamabhisandhāyā**¹ kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca kiṃ sampassamāno. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Sabbakāmadadassevā**ti sabbakāmadadassa sāmikassa iva. **Titikkhasī**ti adhivāsesi. **Padasā ca adhiṭṭhahā**ti pādena ca naṃ tiṇhakhuraggena yathā ettheva marati, evaṃ akkama. **Bhiyyo bālā**ti sace hi paṭisedhako na bhavēyya, bālā aññāṇasattā punappunaṃ kujjheyyuṃ ghaṭṭeyyuṃ² viheṭṭheyyuṃ evāti dīpeti.

Taṃ sutvā bodhisatto “rukkhadevate sacāhaṃ iminā jātigottabalādīhi adhiko samāno imassa dosaṃ na sahiṃsāmi, kathaṃ me manoratho nipphattiṃ gamissati. Ayaṃ pana maṃ viya aññampi maññaṃāno evaṃ anācāraṃ karissati, tato yesaṃ caṇḍamahimsānaṃ esa evaṃ karissati, eteveya etaṃ vadhissanti. Sā tassa aññehi māraṇā mayhaṃ dukkhato ca pāṇātipātato ca vimutti bhavissatī”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

84. “Mamevāyaṃ maññaṃāno, aññepevaṃ karissati.
Te naṃ tattha vadhissanti, sā me mutti bhavissatī”ti.

1. Kamatthamabhisandhāyā (Sī, I)

2. Ghāṭeyyuṃ (Ka)

Katipāhaccayena pana bodhisatto aññattha gato. Añño caṇḍamahimso tattha āgantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo “soyeva ayan”ti saññāya tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā tatheva anācāraṃ cari. Atha naṃ so vidhunanto bhūmiyaṃ pātetvā siṅgena hadaye vijjhivā pādehi madditvā sañcuñnesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā duṭṭhamahimso ayaṃ duṭṭhahatthī ahosi, duṭṭhamakkaṭo etarahi ayaṃ makkaṭo, sīlavā mahimsarājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahimsarājajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Satapattajātakavaṇṇanā (279)

Yathā māṇavako pantheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Paṇḍukalohitake ārabha kathesi. Chabbaggiyānañhi dve janā Mettiyabhūmajakā Rājagahaṃ upanissāya viharimso, dve Assajipunabbasukā Kīṭāgiriṃ upanissāya viharimso, Paṇḍukalohitakā ime pana dve Sāvattiṃ upanissāya Jetavane viharimso. Te dhammena nīhaṇaṃ adhikaraṇaṃ ukkoṭenti. Yepi tesam sandiṭṭhasambhattā honti, tesam upatthambhā hutvā “na āvuso tumhe etehi jātiyā vā gottena vā sīlena vā nihīnatarā¹. Sace tumhe attano gāhaṃ vissajjetha, suṭṭhutam vo ete adhibhavissanti”ti-ādīni vatvā gāhaṃ vissajjetum na denti. Tena bhaṇḍanāni ceva kalahaviggahavivādā ca pavattanti. Bhikkhū etamatthaṃ Bhagavato ārocesum. Atha Bhagavā etasmim nidāne etasmim pakaraṇe bhikkhū sannipātāpetvā Paṇḍukalohitake pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe bhikkhave attanāpi adhikaraṇaṃ ukkoṭetha, aññesampi gāhaṃ vissajjetum na dethā”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “evaṃ sante bhikkhave tumhākaṃ kiriyā satapattamāṇavassa² kiriyā viya hotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Vatādīhi vā na samā nihīnatarā (Ka)

2. Satapattasakuṇassa (Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ Kāsīgāmake ekasmiṃ kule nibbattitvā vayappatto kasivaṇijjādīhi jīvikaṃ akappetvā pañcasatamatte core gahetvā tesam jetṭhako hutvā panthadūhanasandhicchedādīni karonto jīvikaṃ kappesi. Tadā Bārāṇasiyaṃ eko kuṭumbiko ekassa jānapadassa kahāpaṇasahassaṃ datvā puna aggahetvāva kālamakāsi. Athassa bhariyā aparabhāge gilānā maraṇamañce nipannā puttā āmantetvā “tāta pitā te ekassa sahassaṃ datvā anāharāpetvāva mato, sace ahampi marissāmi, na so tuyhaṃ dassati, gaccha naṃ mayi jīvantiyā āharāpetvā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti sampañcchitvā tattha gantvā kahāpaṇe labhi. Athassa mātā kālakiriyaṃ katvā puttāsinehena tassa āgamanamagge opapātikasiṅgālī hutvā nibbatti.

Tadā so corajetṭhako maggapaṭipanne vilumpamāno sapaṇiso tasmim magge aṭṭhāsi. Atha sā siṅgālī putte aṭavīmukhaṃ sampatte “tāta mā aṭaviṃ abhiruhi, corā ettha ṭhitā, te taṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhissantī”ti punappunaṃ maggaṃ occhindamānā nivāreti. So taṃ kāraṇaṃ ajānanto “ayaṃ kālakaṇṇī siṅgālī mayhaṃ maggaṃ occhindatī”ti leḍḍudaṇḍaṃ gahetvā mātaraṃ palāpetvā aṭaviṃ paṭipajji. Atheko satapattasakuṇo “imassa purisassa hatthe kahāpaṇasahassaṃ atthi, imaṃ māretvā taṃ kahāpaṇaṃ gaṇhathā”ti viravanto corābhīmukho pakkhandi. Māṇavo tena katakāraṇaṃ ajānanto “ayaṃ maṅgalasakuṇo, idāni me sotthi bhavissatī”ti cintetvā “vassa sāmī vassa sāmī”ti vatvā añjalim paggaṇhi.

Bodhisatto sabbarutaññū tesam dvinnam kiriyaṃ disvā cintesi—imāya siṅgāliya etassa mātaraṃ bhavitabbaṃ, tena sā “imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhanti”ti bhayena vāreti. Iminā pana satapattena paccāmittena bhavitabbaṃ, tena so “imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā”ti amhākaṃ ārocesi. Ayaṃ pana etamatthaṃ ajānanto atthakāmaṃ mātaraṃ tajjetvā palāpesi, anattakāmassa satapattassa “atthakāmo me”ti saññāya añjalim paggaṇhāti, aho vatāyaṃ

bāloti. Bodhisattānañhi evaṃ mahāpurisānampi sataṃ parasantakaggahaṇaṃ visamapaṭisandhiggahaṇavasena hoti, “nakkhattadosenā”tipi vadanti.

Māṇavo āgantvā corānaṃ sīmantaraṃ pāpuṇi. Bodhisatto taṃ gāhāpetvā “kattha vāsikosī”ti pucchi. Bārāṇasivāsikomhīti. Kahaṃ agamāsīti. Ekasmim gāmake sahasaṃ laddhabbaṃ atthi, tattha agamāsinti. Laddhaṃ pana teti. Āma laddhanti. Kena tvaṃ pesitosīti. Sāmi pitā me mato, mātāpi me gilānā, sā “mayi matāya esa na labhissatī”ti maññaṃ mānaṃ pesesīti. Idāni tava mātu pavattim jānāsīti. Na jānāmi sāmīti. “Mātā te tayi nikkhante kālaṃ katvā puttasiṇhena siṅgālī hutvā tava maraṇa bhayaabhītā maggaṃ te occhinditvā taṃ vāresi, taṃ tvaṃ tajjetvā palāpesi, satapattasakuṇo pana te paccāmitto. So ‘imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā’ti amhākaṃ ācikkhi, tvaṃ attano bālatāya atthakāmaṃ mātaraṃ ‘anattakāmā me’ti maññasi, anattakāmaṃ satapattaṃ ‘atthakāmo me’ti. Tassa tumhākaṃ kataguṇo nāma natthi, mātā pana te mahāguṇā, kahāpaṇe gahetvā gacchā”ti vissajjesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

85. “Yathā māṇavako panthe, siṅgālīm vanagocarim.
Atthakāmaṃ pavedentim, anattakāmāti maññati.
Anattakāmaṃ satapattaṃ, atthakāmoti maññati.

86. Evameva idhekacco, puggalo hoti tādiso.
Hitehi vacanaṃ vutto, paṭiggaṇhāti vāmato.

87. Ye ca kho naṃ pasaṃsanti, bhayā ukkaṃsayanti vā.
Taṃhi so maññate mittam, satapattaṃva māṇavo”ti.

Tattha **hitehī**ti hitaṃ vuḍḍhiṃ icchamānehi. **Vacanaṃ vuttoti** hitasukhāvahaṃ ovādānusāsaṇaṃ vutto. **Paṭiggaṇhāti vāmatoti** ovādaṃ agaṇhanto “ayaṃ me na atthāvaho hoti, anattāvaho me ayaṃ”ti gaṇhanto vāmato paṭiggaṇhāti nāma.

Ye ca kho nanti ye ca kho taṃ attano gāhaṃ gahetvā ʘhitapuggalaṃ “adhikaraṇaṃ gahetvā ʘhitehi nāma tumhādisēhi bhavitabban”ti vaṇṇenti. **Bhayā ukkaṃsayanti vāti** imassa gāhassa vissaṭṭhapaccayā tumhākaṃ idaṇcidaṇca bhayaṃ uppajjissati, mā vissajjayittha, na ete bāhusaccakulaparivārādīhi tumhe sampāpuṇantīti evaṃ vissajjanapaccayā bhayaṃ dassetvā ukkhipanti. **Taṇhi so maṇṇate mittanti** ye evarūpā honti, tesu yaṃkiṇci so ekacco bālapuggalo attano bālatāya mittam maṇṇati, “ayaṃ me atthakāmo mitto”ti maṇṇati. **Satapattaṃva māṇavoti** yathā anattakāmaṇṇeva satapattaṃ so māṇavo attano bālatāya “atthakāmo me”ti maṇṇati, paṇḍito pana evarūpaṃ “anuppiyabhāṇi mitto”ti agahetvā dūratova naṃ vivajjeti. Tena vuttam—

“Aṇṇadatthuharo mitto, yo ca mitto vacīparo.
Anuppiyaṇca yo āha, apāyesu ca yo sakhā.

Ete amitte cattāro, iti viṇṇāya paṇḍito.
Ārakā parivajjeyya, maggaṃ paṭibhayaṃ yathā”ti¹.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā corajeṭṭhako ahameva ahosin”ti.

Satapattajātakavaṇṇanā navamā.

10. Puṭadūsakajātakavaṇṇanā (280)

Addhā hi nūna migarājāti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ puṭadūsakaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kireko amacco Buddhappamukkaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā dānaṃ dadamāno “antarābhatte uyyāne caritukāmā carantū”ti āha. Bhikkhū uyyānacārikaṃ carimsu. Tasmim khāṇe uyyānapālo pattasampannaṃ rukkaṃ abhiruhitvā mahantamahantāni paṇṇani gahetvā “ayaṃ pupphānaṃ bhavissati, ayaṃ phalānaṃ”ti puṭe katvā rukkhamūle pāteti. Tassa putto dārako pātitaṇṇitaṃ puṭaṃ viddhamseti. Bhikkhū tamatthaṃ Bhagavato ārocesuṃ.

1. Dī 3. 152 piṭṭhe.

Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa puṭadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto agāraṃ ajjhāvasamāno ekadivasaṃ kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ agamāsi. Tattha bahū vānarā vasanti. Uyyānapālo imināva niyāmena pattapuṭe pāteti, jeṭṭhavānaro pātitaṇṇaṃ viddhaṃseti. Bodhisatto taṃ āmantetvā “uyyānapālena pātitaṇṇaṃ puṭaṃ viddhaṃsetvā manāpataraṃ kātukāmo maññeti”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

88. “Addhā hi nūna migarājā, puṭakammasa kovido.

Tathā hi puṭaṃ dūseti, aññaṃ nūna karissatī”ti.

Tattha **migarājā**ti makkaṭaṃ vaṇṇento vadati. **Puṭakammasā**ti mālāpuṭakaraṇassa. **Kovidoti** cheko. Ayaṃ panettha saṅkhepattho—ayaṃ mirāgaṇṇaṃ ekasena puṭakammasa kovido maññe, tathā hi pātitaṇṇaṃ puṭaṃ dūseti, aññaṃ nūna tato manāpataraṃ karissatīti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha—

89. “Na me mātā vā pitā vā, puṭakammasa kovido.

Kataṃ kataṃ kho dūsema, evaṃ dhammamidaṃ kulan”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

90. “Yesaṃ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso.

Mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācānaṃ”ti.

Evaṃ vatvā ca pana vānaragaṇaṃ garahitvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi “tadā vānaro puṭadūsakadārako ahoṣi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahoṣin”ti.

Puṭadūsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Udapānavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ

Udapānavaraṃ vanabyaggha kapi,
Sikhinī ca balāka ruciravaro.
Sujaṇādhīpa romaḁa dūsa puna,
Satapattavaro puṭakamma dasāti.

4. Abbhantaravagga

1. Abbhantarajātakavaṇṇanā (281)

Abbhantaro nāma dumoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa Bimbādevītheriyā ambarasadānaṃ ārabba kathesi. Sammāsambuddhe hi pavattitavaradhammacakke Vesāliyaṃ Kūṭāgārasālāyaṃ viharante Mahāpajāpatī Gotamī pañca sākiyasatāni ādāya gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajjañceva upasampadañca labhi. Aparabhāge tā pañcasatā bhikkhuniyo **Nandakovādāṃ**¹ sutvā arahattaṃ pāpuṇṇṃsu. Satthari pana Sāvattiṃ upanissāya viharante Rāhulamātā Bimbādevī “sāmiko me pabbajitvā sabbaññutaṃ patto, puttapi me pabbajitvā tasseva santike vasati, ahaṃ agāramajjhe kiṃkarissāmi, ahampi pabbajitvā Sāvattiṃ gantvā Sammāsambuddhañca puttañca nibaddhaṃ passamānā viharissāmi”ti cintetvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā ācariyupajjhāyāhi saddhiṃ Sāvattiṃ gantvā Satthārañca piyaputtañca passamānā ekasmiṃ bhikkhunupassaye vāsaṃ kappesi. Rāhulasāmaṇero āgantvā mātaraṃ passati.

Athekadivasāṃ theriyā udaravāto kuppi. Sā putte daṭṭhuṃ āgate tassa dassanattāya nikkhamitum nāsakkhi, aññāva āgantvā aphāsukabhāvaṃ kathayimṃsu. So mātu santikaṃ gantvā “kiṃ te laddhuṃ vaṭṭatī”ti pucchi. Tāta agāramajjhe me sakkharayojite ambarase pīte udaravāto vūpasammati, idāni piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappema, kuto taṃ labhissāmāti. Sāmaṇero “labhanto āharissāmi”ti vatvā nikkhami.

1. Ma 3. 314 piṭṭhe.

Tassa panāyasmato upajjhāyo Dhammasenāpati, ācariyo Mahāmoggallāno, cūḷapitā Ānandatthero, pitā Sammāsambuddhoti mahāsampatti. Evaṃ santepe aññassa santikaṃ agantvā upajjhāyassa santikaṃ gantvā vanditvā dummukhākāro hutvā atṭhāsi. Atha naṃ thero “kiṃ nu kho Rāhula dummukho viyāsī”¹ti āha. Mātu me bhante theriyā udaravāto kupitoti. Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Sakkarayojitena kira ambarasena phāsu hotīti. Hotu labhissāmi, mā cintayīti.

So punadivase taṃ ādāya Sāvatthiṃ pavisitvā sāmaṇeraṃ āsanasālāyaṃ nisīdāpetvā rājadvāraṃ agamāsi. Kosalarājā therāṃ disvā nisīdāpesi, taṅkhaṇaññeva uyyānapālo piṇḍipakkānaṃ madhura-ambānaṃ ekaṃ puṭaṃ āhari. Rājā ambānaṃ tacāṃ apanetvā sakkharaṃ pakkhipitvā sayameva madditvā therassa pattaṃ pūretvā adāsi. Thero rājanivesanā nikkhamitvā āsanasālāṃ gantvā sāmaṇerassa adāsi “haritvā mātu te dehī”ti. So haritvā adāsi, theriyā paribhuttamatteva udaravāto vūpasami. Rājāpi manussaṃ pesesi “thero idha nisīditvā ambarasaṃ na paribhuñji, gaccha kassaci dinnabhāvaṃ jānāhi”ti. So therena saddhimīyeva gantvā taṃ pavattim ṇatvā āgantvā rañño kathesi. Rājā cintesi “sace Satthā agāraṃ ajjhāvasissa, cakkavattirājā abhavissa, Rāhulasāmaṇero pariṇāyakaratanāṃ, therī itthiratanāṃ, sakalacakkavāḷarajjaṃ etesaññeva abhavissa. Amhehi ete upaṭṭhahantehi caritabbaṃ assa, idāni pabbajitvā amhe upanissāya vasantesu etesu na yuttaṃ amhākaṃ pamajjitun”ti. So tato paṭṭhāya theriyā nibaddhaṃ ambarasaṃ dāpesi. Therena Bimbādevītheriyā ambarasassa dinnabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Sāriputtatthero kira Bimbādevītheriṃ ambarasena santappesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Rāhulamātā Sāriputtena ambarasena santappitā, pubbepeṣa etaṃ santappesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Vihāsīti (Syā), ṭhassasīti (Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsigāmake
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā
saṇṭhapitaḥṭhāravāso mātāpitūnaṃ accayena isipabbajjaṃ pabbajitvā
Himavantapadese abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā isigaṇaparivuto
gaṇasatthā hutvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya
pabbatapādā otarivā cārikaṃ caramāno Bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasaṃ
kappesi. Athassa isigaṇassa sīlatejena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko
āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā “imesaṃ tāpasānaṃ avāsāya parisakkissāmi,
atha te bhinnāvāsā upaddutā caramānā cittekaggataṃ na labhissanti, evaṃ
me phāsukaṃ bhavissatī”ti cintetvā “ko nu kho upāyo”ti vīmaṃsanto imaṃ
upāyaṃ addasa—majjhimayāmasamanantare rañño aggamaheṣiyā
sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhatvā “bhadde sace tvaṃ abbhantara-
ambapakkāṃ khādeyyāsi, puttaṃ labhissasi, so cakkavattirājā bhavissatī”ti
ācikkhissāmi, rājā deviyā kathaṃ sutvā ambapakkatthāya uyyānaṃ
pesessati, athāhaṃ ambāni antaradhāpessāmi, rañño uyyāne ambānaṃ
abhāvaṃ ārocessanti, “ke te khādantī”ti vutte “tāpasā khādantī”ti vakkhanti,
taṃ sutvā rājā tāpase pothetvā nīharāpessati, evaṃ te upaddutā bhavissantīti.

So majjhimayāmasamanantare sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhito attano
devarājabhāvaṃ jānāpetvā tāya saddhiṃ sallapanto purimā dve gāthā
avoca—

91. “Abbhantaro nāma dumo, yassa dibyamidaṃ phalaṃ.

Bhutvā dohaḷinī nārī, cakkavattiṃ vijāyati.

92. Tvampi bhadde mahesīsi, sā cāpi patino piyā.

Āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phalaṃ”ti.

Tattha **abbhantaro nāma dumoti** iminā tāva
gāmanigamajanapadapabbatādīnaṃ asukassa abbhantaroti¹ avatvā kevalaṃ
ekaṃ abbhantaraṃ

1. Abbhantareti (Sī, I)

ambarukkhaṃ kathesi. **Yassa dibyamidaṃ phalanti** yassa ambarukkhaṃ devatānaṃ paribhogārahaṃ dibyaṃ phalaṃ. **Idanti** pana nipātamattameva. **Dohaḷinīti** sañjātadohaḷā. **Tvampi bhadde mahesīsīti** tvaṃ sobhane mahesī asi. Aṭṭhakathāyaṃ pana “mahesī cā”¹tipi¹ pāṭho. **Sā cāpi**² **patino piyāti** soḷasannaṃ devīsahassānaṃ abbhantare aggamaheṣī cāpi³ patino cāpi piyāti attho. **Āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phalanti** tassā te piyāya aggamaheṣiyā idaṃ mayā vuttappakāraṃ phalaṃ rājā āharāpessati, sā tvaṃ taṃ paribhuñjitvā cakkavattigabbhaṃ labhissasīti.

Evam Sakko deviyā imā dve gāthā vatvā “tvaṃ appamattā hohi, mā papañcaṃ akāsi, sve rañño āroceyyāsī”⁴ti taṃ anusāsivā attano vasanaṭṭhānameva gato. Sā punadivase gilānālayaṃ dassetvā paricārikānaṃ saññaṃ datvā nipajji. Rājā samussitasetacchatte sīhāsane nisinno nāṭakāni passanto devim adisvā “kahaṃ devī”⁴ti paricārike pucchi. Gilānā devāti. So tassā santikaṃ gantvā sayanapasse nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanto “kim te bhadde aphāsukan”⁴ti pucchi. Mahārāja aññaṃ aphāsukaṃ nāma natthi, dohaḷo me uppannoti. Kim icchasi bhaddeti. Abbhantara-ambaphalaṃ devāti. Abbhantara-ambo⁴ nāma kahaṃ atthīti. Nāhaṃ deva abbhantara-ambaṃ jānāmi, tassa pana me phalaṃ labhamānāya jīvitaṃ atthi, alabhamānāya natthīti. “Tena hi āharāpessāmi, mā cintayī”⁴ti rājā devim assāsetvā uṭṭhāya gantvā rājapallaṅke nisinno amacce pakkosāpetvā “deviyā abbhantara-ambe nāma dohaḷo uppanno, kim kātabban”⁴ti pucchi. Deva dvinnaṃ ambānaṃ antare ṭhito ambo abbhantara-ambo nāma, uyyānaṃ pesetvā abbhantare ṭhita-ambato phalaṃ āharāpetvā deviyā dāpethāti.

Rājā “sādhu evarūpaṃ ambaṃ āharathā”⁴ti uyyānaṃ pesesi. Sakko attano ānubhāvena uyyāne ambāni khāditasadisāni katvā antaradhāpesi. Ambatthāya gatā manussā sakala-uyyānaṃ vicarantā ekaṃ ambampi alabhitvā gantvā uyyāne ambānaṃ abhāvaṃ rañño kathayimisu.

1. Mahesī vātipi (Sī, Syā)

2. Sā asi (Sī, I)

3. Cāsi (Sī, I)

4. Abbhantara-ambā (Sī)

Ke ambāni khādanatīti. Tāpasā devāti. Tāpase uyyānato pothetvā nīharathāti. Manussā “sādhū”ti paṭissuṇitvā nīharimsu. Sakkassa manoratho matthakam pāpuṇi. Devī ambaphalatthāya nibaddham katvā nipajjiyeva. Rājā kattabbakiccam apassanto amacce ca brāhmaṇe ca sannipātāpetvā “abbhantara-ambassa atthibhāvaṃ jānāthā”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu “deva abbhantara-ambo nāma devatānaṃ paribhogo, ‘Himavante Kañcanaguhāya anto atthī’ti ayaṃ no paramparāgato anussavo”ti. Ko pana tato ambaṃ āharitum sakkhissatīti. Na sakkā tattha manussabhūtena gantum, ekaṃ suvapotakam pesetum vaṭṭatīti.

Tena ca samayena rājakule eko suvapotako mahāsarīro kumārakānaṃ yānakacakkanābhimatto thāmasampanno pañṇavā upāyakusalo. Rājā taṃ āharāpetvā “tāta suvapotaka ahaṃ tava bahūpakāro, kañcanapañjare vasasi¹, suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādasi, sakkharapānakam pivasi, tayāpi amhākam ekaṃ kiccam nittharitum vaṭṭatī”ti āha. Kim devāti. Tāta deviyā abbhantara-ambe dohaḷo uppanno, so ca ambo Himavante Kañcanapabbatantare atthi devatānaṃ paribhogo, na sakkā manussabhūtena tattha gantum, tayā tato ambaphalam āharitum vaṭṭatīti. Sādhū deva, āharissāmīti. Atha naṃ rājā suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharapānakam pāyetvā satapākatelena tassa pakkhantarāni makkhetvā ubhohi hatthehi gahetvā sihapañjare ṭhatvā ākāse vissajjesi. Sopi rañño nipaccakāraṃ dassetvā ākāse pakkhandanto manussapatham atikkamma Himavante paṭhame pabbatantare vasantānaṃ sukānaṃ santikam gantvā “abbhantara-ambo nāma kattha atthi, kathetha me taṃ ṭhānaṃ”ti pucchi. Mayaṃ na jānāma, dutiye pabbatantare sukā jānissantīti.

So tesam vacanaṃ sutvā tato uppatitvā dutiyaṃ pabbatantaram agamāsi, tathā tatiyaṃ, catuttham, pañcamam, chaṭṭham agamāsi. Tatthapi naṃ sukā “na mayaṃ jānāma, sattamapabbatantare sukā jānissantī”ti āhaṃsu, so tatthapi gantvā “abbhantara-ambo nāma kattha atthī”ti pucchi. “Asukaṭṭhāne nāma Kañcanapabbatantare”ti āhaṃsu. Ahaṃ tassa phalatthāya āgato, maṃ tattha netvā tato me phalam dāpethāti.

1. Vasāpesim (Ka)

Sukagaṇā āhaṃsu “samma so Vessavaṇamahārājassa paribhogo, na sakkā upasaṅkamituṃ, sakalarukkho mūlato paṭṭhāya sattahi lohajālehi parikkhitto, saḥassakumbhaṇḍarakkhasā¹ rakkhanti, tehi diṭṭhassa jīvitam nāma natthi, kappuṭṭhānaggi-avīcimahānirayasadisatṭhānam, mā tattha patthanam karī”ti. Sace tumhe na gacchatha, mayham ṭhānam ācikkhathāti. Tena hi asukena ca asukena ca ṭhānena yāhīti. So tehi ācikkhitavaseneva suṭṭhu maggam upadhāretvā taṃ ṭhānam gantvā divā attānam adassetvā majjhimayāmasamanantare rakkhasānam niddokkamanasamaye abbhantara-ambassa santikam gantvā ekena mūlantarena saṇikam abhiruhituṃ ārabhi. Lohajālam “kirī”ti saddamakāsi.

Rakkhasā pabujjhitvā sukapotakam disvā “ambacoroyan”ti gahetvā kammakaraṇam saṃvidahiṃsu. Eko “mukhe pakkipitvā gilissāmi nan”ti āha, aparo “hatthehi madditvā puñjitvā² vippakirissāmi nan”ti, aparo “dvedhā phāletvā aṅgāresu pacitvā khādissāmi”ti. So tesam kammakaraṇasaṃvidhānam sutvāpi asantasitvāva te rakkhase āmantetvā “ambho rakkhasā tumhe kassa manussā”ti āha. Vessavaṇamahārājassāti. “Ambho tumhepi ekassa rañño manussā, ahampi rañño manusso, Bārāṇasirājā maṃ abbhantara-ambaphalatthāya pesesi, svāham tattheva attano rañño jīvitam datvā āgato. Yo hi attano mātāpitūnañceva sāmikassa ca atthāya jīvitam pariccajati, so devalokeyeva nibbattati, tasmā ahampi imamhā tiracchānayaniyā cavitvā devaloke nibbattissāmi”ti vatvā tatiyam gāthamāha—

93. “Bhatturatthe parakkanto, yaṃ ṭhānamadhigacchati.

Sūro attapariccāgī, labhamāno bhavāmahan”ti.

Tattha **bhatturattheti** bhattā vuccanti bhattādīhi bharaṇaposakā³ pitā mātā sāmiko ca, iti tividhassapetassa bhattu atthāya. **Parakkantoti** parakkamam karonto vāyamanto. **Yaṃ ṭhānamadhigacchatīti** yaṃ sukhakāraṇam yasam vā lābham vā saggam vā adhigacchati. **Sūroti** abhīru vikkamasampanno.

1. Koṭisahassam kumbhaṇḍarakkhasā (Sī, I)

2. Puñchitvā (Sī), suphusitvā (Ka)

3. Bharaṇaposako (Syā)

Attapariccāgīti kāye ca jīvite ca nirapekkho hutvā tassa tividhassapi bhattu atthāya¹ attānaṃ pariccajanto. **Labhamāno bhavāmahanti** yaṃ so evarūpo sūro devasampattiṃ vā manussasampattiṃ vā labhati, ahampi taṃ labhamāno bhavāmi, tasmā hāsova me ettha, na tāso, kiṃ maṃ tumhe tāsethāti.

Evam so imāya gāthāya tesam dhammam desesi. Te tassa dhammakatham sutvā pasannacittā “dhammiko esa, na sakkā māretum, vissajjema nan”ti vatvā sukapotakaṃ vissajjetvā “ambho sukapotaka muttosi, amhākaṃ hatthato sotthinā gacchā”ti āhaṃsu. Mayhaṃ āgamanam mā tuccham karotha, detha me ekaṃ ambaphalanti. Sukapotaka tuyhaṃ ekaṃ ambaphalam dātum nāma na bhāro, imasmim pana rukkhe ambāni aṅketvā gahitāni², ekasmim phale asamente amhākaṃ jīvitam natthi. Vessavaṇena hi kujjhitvā sakim olokite tattakapāle pakkhittatilā viya kumbhaṇḍasahassaṃ bhijjivā vippakiriyati, tena te dātum na sakkoma, labhanaṭṭhānam pana ācikkhissāmāti. Yo koci detu, phaleneva me attho, labhanaṭṭhānam ācikkhathāti. Etassa Kañcanapabbatassa antare jotiraso nāma tāpaso aggim Juhamāno Kañcanapattiyā nāma³ paṇṇasālāyam vasati Vessavaṇassa kulūpako, Vessavaṇo tassa nibaddham cattāri ambaphalāni peseti, tassa santikaṃ gacchati.

So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tāpasassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ tāpaso “kuto āgatosī”ti pucchi. Bārāṇasiraṇṇo santikāti. Kimatthāya āgatosīti. Sāmi amhākaṃ raṇṇo deviyā abbhantara-ambapakke dohaḷo uppanno, tadattham āgatomhi, rakkhasā pana me saym ambapakkaṃ adatvā tumhākaṃ santikaṃ pesesunti. Tena hi nisīda, labhissasīti. Athassa Vessavaṇo cattāri phalāni pesesi. Tāpaso tato dve paribhuñji, ekaṃ suvapotakassa khādanatthāya adāsi. Tena tasmim khādite ekaṃ phalam sikkāya pakkhipitvā suvapotakassa gīvāya paṭimuñcitvā “idāni gacchā”ti sukapotakaṃ

1. Atthe (Sī, Syā, I)

2. Gaṇitāni gaṇitāni (Syā)

3. Kañcanapattiyā nāma (Syā), Kañcanapabbataguhāya (Ka)

vissajjesi. So taṃ āharitvā deviyā adāsi. Sā taṃ khāditvā dohaḷaṃ paṭippassambhesi, tatonidānaṃ panassā putto nāhosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā devī Rāhulamātā ahosi, suko Ānando, ambapakkadāyako tāpaso Sāriputto, uyyāne nivutthatāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Abbhantarajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Seyyajātakavaṇṇanā (282)

Seyyaṃso seyyaso hotīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Kosalarañño amaccam ārabba kathesi. So kira rañño bahūpakāro sabbakiccanipphādako ahosi. Rājā “bahūpakāro me ayan”ti tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. Taṃ asahamānā aññe rañño pesuññaṃ upasaṃharitvā taṃ paribhindiṃsu. Rājā tesaṃ vacanaṃ saddahitvā dosaṃ anupaparikkhitvā taṃ sīlavantaṃ niddosaṃ saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. So tattha ekako vasanto sīlasampattiṃ nissāya cittekkaggaṃ labhitvā ekaggacitto saṅkhāre sammāsivā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassa rājā aparabhāge niddosabhāvaṃ ñatvā saṅkhalikabandhanaṃ bhindāpetvā purimayasato mahantataraṃ yasaṃ adāsi. So “Satthāraṃ vandissāmi”ti bahūni mālāgandhādīni ādāya vihāraṃ gantvā Tathāgataṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “anatto kira te uppannoti assumhā”ti āha. Āma bhante uppanno, ahaṃ pana tena anattena atthaṃ akāsiṃ, bandhanāgāre nisīditvā sotāpattiphalaṃ nibbattesinti. Satthā “na kho upāsaka tvaññeva anattena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anattena atthaṃ āharimsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ

sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya dasa rājadhamme akopetvā dānaṃ deti, pañca sīlāni rakkhati, uposathakammaṃ karoti. Athasseko amacco antepure padussi. Pādamūlikādayo ñatvā “asuka-amacco antepure paduṭṭho”ti rañño ārocesuṃ. Rājā pariggaṇhanto yathāsabhāvato ñatvā pakkosāpetvā “mā maṃ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhi”ti nibbisayaṃ¹ akāsi. So gantvā aññatarānaṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahīti sabbaṃ vatthu heṭṭhā **Mahāsīlavajātake**² kathitasadisameva. Idhāpi so rājā tikkhattuṃ vīmaṃsitvā tassa amaccassa vacanaṃ saddahitvā “Bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti mahantena parivārena rajjasīmaṃ pāpuṇi. Bārāṇasirañño sattasatamattā³ mahāyodhā taṃ pavattiṃ sutvā “deva asuko nāma kira rājā Bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti janapadaṃ bhindanto āgacchati, ettheva naṃ gantvā gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. Mayhaṃ paravihiṃsāya laddhena rajjena kiccaṃ natthi, mā kiñci karitthāti.

Corarājā āgantvā nagaraṃ parikkhipi, puna amaccā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva mā evaṃ karittha, gaṇhissāma naṃ”ti āhaṃsu. Rājā “na labbhā kiñci kātuṃ, nagaradvārāni vivarathā”ti vatvā sayāṃ amaccagaṇaparivuto mahātale rājapallaṅke nisīdi. Corarājā catūsu dvāresu manusse pothento nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ abhiruyha amaccaparivutaṃ rājānaṃ gāhāpetvā saṅkhalikāti bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā bandhanāgāre nisinnova corarājānaṃ mettāyanto mettajjhānaṃ uppādesi. Tassa mettanubhāvena corarañño kāye dāho uppajji, sakalasārīraṃ yamaka-ukkāhi jhāpiyamānaṃ viya jātaṃ. So mahādukkhābhitunno “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Tumhe sīlavantaṃ rājānaṃ bandhanāgāre pakkhipetha, tena vo idaṃ dukkhaṃ uppannaṃ bhavissatīti. So gantvā bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotū”ti rajjaṃ tasseva niyyādetvā “ito paṭṭhāya tumhākaṃ paccatthiko me bhāro hotū”ti vatvā paduṭṭhāmacassa rājānaṃ kāretvā attano nagarameva gato.

Bodhisatto alaṅkatamahātale samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinna amaccehi saddhiṃ sallapanto purimā dve gāthā avoca—

1. Nissariyam (Syā)

2. Khu 5. 13 piṭṭhe.

3. Pañcasatamattā (Sī, I)

94. “Seyyaṃso seyyaso hoti, yo seyyamupasevati.

Ekena sandhiṃ katvāna, sataṃ vajjhe amocayim.

95. Tasmā sabbena lokena, sandhiṃ katvāna ekato¹.

Pecca saggaṃ nigaccheyya, idaṃ suṇātha kāsīyā”ti.

Tattha **seyyaṃso seyyaso hoti, yo seyyamupasevatī**ti anavajja-uttamadhammasaṅkhāto seyyo aṃso koṭṭhāso assāti seyyaṃso, kusaladhammanissitapuggalo. Yo punappunaṃ taṃ seyyaṃ kusaladhammabhāvanā² kusalābhirataṃ vā uttamapuggalamupasevati, so seyyaso hoti pāsaṃsataro ceva uttaritaro ca hoti. **Ekena sandhiṃ katvāna, sataṃ vajjhe amocayinti** tadamināpi cetāṃ veditabbaṃ—ahaṃ hi seyyaṃ mettābhāvanāṃ upasevanto tāya mettābhāvanāya ekena coraraññā sandhiṃ santhavaṃ katvā mettābhāvanāṃ bhāvetvā³ tumhe satajane vajjhe amocayim.

Dutiyagāthāya attho—yasmā ahaṃ ekena saddhiṃ ekato¹ mettābhāvanāya sandhiṃ katvā tumhe vajjhappatte satajane mocayim, tasmā veditabbamevetāṃ tasmā sabbena lokena saddhiṃ mettābhāvanāya sandhiṃ katvā ekato puggalo pecca paraloke saggaṃ nigaccheyya. Mettāya hi upacāraṃ kāmāvacare paṭisandhiṃ deti, appanā brahmaloke. Idaṃ mama vacanaṃ sabbepi tumhe Kāsiraṭṭhavāsino suṇāthāti.

Evāṃ mahāsatto mahājanassa mettābhāvanāya guṇaṃ vaṇṇetvā dvādasayojanike Bārāṇasīnagare setacchattaṃ pahāya Himavantāṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbaji. Satthā Sammāsambuddho hutvā tatiyaṃ gāthamāha—

96. “Idaṃ vatvā mahārājā, Kaṃso Bārāṇasiggaho.

Dhanuṃ kaṇḍaṇca nikkhippa, saṃyamaṃ ajjhupāgami”ti.

Tattha mahanto rājāti **mahārājā. Kaṃsoti** tassa nāmaṃ. Bārāṇasīṃ gahetvā ajjhāvasanato **Bārāṇasiggaho**. So rājā idaṃ vacanaṃ vatvā **dhanuṃca** sarasaṅkhātāṃ **kaṇḍaṇca**⁴ **nikkhippa** ohāya chaḍḍetvā

1. Ekako (Sī, I)

3. Ghaṭetvā (Syā, Ka)

2. Kusaladhammabhāvaṃ vā (Ka)

4. Dhanuṃca tūṇiṃca (Sī, I)

sīlasaṃyamaṃ upagato pabbajito, pabbajitvā ca pana jhānaṃ uppādetvā aparihīnaññhāno brahmaloke uppannoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā corarājā Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”ti.

Seyyajātakavaṇṇanā dutiyo.

3. Vaḍḍhakāsūkarajātakavaṇṇanā (283)

Varaṃ varaṃ tvanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhanuggahatissattheraṃ ārabba kathesi. Pasenadirañño pitā Mahākosalo Bimbisārarañño dhītaraṃ Vedehiṃ nāma Kosaladeviṃ dadamāno tassā nhānacūṇamūlaṃ sataṣaḥsutthānaṃ Kāsīgāmaṃ adāsi. Ajātasattunā pana pitari mārite Kosaladevīpi sokābhībūtā kālamakāsi. Tato Pasenadi Kosalarājā cintesi “Ajātasattunā pitā mārīto, bhaginīpi me sāmike kālakate tena sokena¹ kālakatā, pitughātakassa corassa Kāsīgāmaṃ na dassāmi”ti. So taṃ Ajātasattussa na adāsi. Taṃ gāmaṃ nissāya tesaṃ dvinnampi kālena kālaṃ yuddhaṃ hoti, Ajātasattu taruṇo samatto, Pasenadi mahallakoyeva. So abhikkhaṇaṃ parajjati, Mahākosalassāpi manussā yebhuyyena parājitā. Atha rājā “mayaṃ abhiṇhaṃ parajjāma, kiṃ nu kho kātābbaṃ”ti amacce pucchi. Deva ayyā nāma mantaccekā honti, Jetavanavihāre bhikkhūnaṃ kathaṃ sotuṃ vaṭṭatīti. Rājā “tena hi tāyaṃ velāyaṃ bhikkhūnaṃ kathāsallāpaṃ suṇāthā”ti carapurise āṇāpesi. Te tato paṭṭhāya tathā akaṃsu.

Tasmaṃ pana kāle dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṃ vasanti Dattatthero² ca Dhanuggahatissatthero ca. Tesu Dhanuggahatissatthero paṭhamayāmepe majjhimayāmepe niddāyitvā pacchimayāme pabujjhivā ummukkāni

1. Sāmikagatena sokena (Sī, I)

2. Uttaratthero (Sī), Uttatthero (I)

sodhetvā¹ aggim jāletvā nisinnako āha “bhante Dattattherā”ti. Kim bhante Tissattherāti. Kim niddāyasi no tvanti. Aniddāyantākim karissāmāti. Uṭṭhāya tāva nisīdathāti. So uṭṭhāya nisinno taṃ Dattattheraṃ āha “bhante Dattatthera ayaṃ te lolo² mahodarakosalo cāṭimattaṃ bhattameva pūtim³ karoti, yuddhavicāraṇaṃ pana kiñci na jānāti, parājito parājitotveva vadāpeti”ti⁴. Kim pana kātuṃ vaṭṭatīti. Tasmim khaṇe te carapurisā tesam kathaṃ suṇantā atṭhaṃsu.

Dhanuggahatissatthero yuddhaṃ vicāresi “bhante yuddho⁵ nāma tividho padumabyūho, cakkabyūho, sakaṭabyūhoti, Ajātasattum gaṇhitukāmena asuke nāma pabbatakucchismiṃ dvīsu pabbatabhittīsu manusse ṭhapetvā purato dubbalabalaṃ dassetvā pabbatantaraṃ pavitṭhabhāvaṃ jānitvā⁶ pavitṭhamaggaṃ occhinditvā purato ca pacchato ca ubhosu pabbatabhittīsu vaggitvā unnaditvā khipe patitamacchaṃ⁷ viya antomuṭṭhiyaṃ vaṭṭapotakaṃ⁸ viya ca katvā sakkā assa taṃ gahetun”ti. Carapurisā taṃ sāsanaṃ rañño ārocesuṃ. Taṃ sutvā rājā saṅgāmaḥheriṃ carāpetvā gantvā sakaṭabyūhaṃ katvā Ajātasattum jīvaggāhaṃ gāhāpetvā attano dhītaraṃ Vajirakumāriṃ bhāgineyyassa datvā Kāsīgāmaṃ tassā nhānamūlaṃ katvā datvā uyyojesi. Sā pavatti bhikkhusaṃghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Kosalarājā kira Dhanuggahatissattherassa vicāraṇāya Ajātasattum jini”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatisso yuddhavicāraṇāya chekoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā Bārāṇasiṃ nissāya nivutthavaḍḍhakigāmakā eko vaḍḍhakī thambhatthāya araṇṇaṃ gantvā āvāṭe patitaṃ sūkarapotakaṃ disvā taṃ gharaṃ netvā paṭijaggi. So vuḍḍhippatto mahāsarīro

1. Pothevā (Sī, Syā, I)

3. Pātibhuttabhataṃ pūtimeva (Syā, Ka)

5. Yuddhe (Sī, Syā)

7. Jāle pakkhittamacchaṃ (Ka)

2. Ayaṃ bālo (Syā)

4. Dāpetīti (I)

6. Ajānāpetvā (Syā, Ka)

8. Maṇḍūkapotakaṃ (Sī, I)

vaṅkadāṭho ācārasampanno ahosi, vaḍḍhakinā positattā pana “vaḍḍhakīsūkaro” tveva paññāyi. Vaḍḍhakissa rukkhatacchanakāle tuṇḍena rukkhaṃ parivatteti, mukhena ḍaṃsitvā vāsipharasunikhādanamuggare āharati, kālasuttakoṭiyam gaṇhāti. Atha so vaḍḍhakī “kocideva naṃ khādeyyā” ti bhayena netvā araṇṇe vissajjesi. Sopi araṇṇam pavisitvā khemaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokento ekaṃ pabbatantare mahantaṃ girikandaraṃ addasa sampannakandamūlaphalaṃ phāsukaṃ vasanaṭṭhānaṃ anekasatasūkarasamākiṇṇam. Te sūkarā taṃ disvā tassa santikaṃ āgamaṃsu. Sopi te āha “ahaṃ tumheva olokento vicarāmi, apica vo mayā diṭṭhā, idaṅca ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ, ahampi idāni idheva vasissāmi” ti. Saccaṃ idaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ, parissayo panettha atthāti. Ahampi tumhe disvā etaṃ aññasiṃ, evaṃ gocarasampanne ṭhāne vasantānaṃ vo sarīresu maṃsalohitaṃ natthi, kiṃ pana vo ettha bhayanti. Eko byaggho pātova āgantvā diṭṭhadiṭṭhaṃyeva gahetvā gacchatīti. Kiṃ pana so nibaddhaṃ gaṇhāti, udātu antarantarāti. Nibaddhaṃ gaṇhātīti. Kati pana te byagghāti. Ekoyevāti. Ettakā tumhe ekassa yujjhitaṃ na sakkothāti. Āma na sakkomāti. Ahaṃ taṃ gaṇhissāmi, kevalaṃ tumhe mama vacanaṃ karoṭha, so byaggho kahaṃ vasatīti. Etasmiṃ pabbateti.

So rattiññeva sūkare carāpetvā yuddhaṃ vicārento “yuddhaṃ nāma padumabyūhacakkabyūhasakaṭṭabyūhavasena tividhaṃ hoti” ti vatvā padumabyūhavasena vicāresi. So hi bhūmisīsaraṃ jānāsi. Tasmā “imasmiṃ ṭhāne yuddhaṃ vicāretuṃ vaṭṭatī” ti sūkarapillake mātaro ca tesaṃ majjhaṭṭhāne ṭhapesi. So tā āviijhitvā majjhimasūkariyo, tā āviijhitvā potakasūkare, te āviijhitvā jarasūkare¹, te āviijhitvā dīghadāṭhasūkare, te āviijhitvā yuddhasamatthe balavatarasūkare dasa vīsa tiṃsa jane tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne balagumbaṃ katvā ṭhapesi. Attano ṭhitaṭṭhānassa purato ekaṃ parimaṇḍalaṃ āvāṭaṃ khaṇāpesi, pacchato ekaṃ suppasanaṭṭhānaṃ anupubbaninnaṃ pabbhārasadisaraṃ. Tassa saṭṭhisattatimatte yodhasūkare ādāya tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne “mā bhāyitthā” ti kammaṃ vicārato aruṇaṃ uṭṭhahi.

1. Daharasūkare (Sī, I)

Byaggho utṭhāya “kālo”ti ñatvā gantvā tesam sammukhā ṭhite pabbatatale ṭhatvā akkhini ummiletvā sūkare olokesi. Vaḍḍhakīsūkaro “paṭi-oloketha nan”ti sūkarānaṃ saññaṃ adāsi, te paṭi-olokesuṃ. Byaggho mukhaṃ ugghāṭetvā assosi¹, sūkarāpi tathā karimsu. Byaggho muttam chaḍḍesi, sūkarāpi chaḍḍayimsu. Iti yaṃ yaṃ so karoti, taṃ taṃ te paṭikarimsu. So cintesi “pubbe sūkarā mayā olokitakāle palāyantā palāyitumpi na sakkonti, ajja apalāyitvā mama paṭisattu hutvā mayā katameva paṭikaronti etasmiṃ bhūmisīte ṭhito eko tesam saṃvidhāyakopi atthi, ajja mayhaṃ gatassa jayo na paññāyatī”ti. So nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Tena pana gahitamāṃsakhādako eko kūṭajaṭilo atthi, so taṃ tucchahatthameva āgacchantam disvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

97. “Varaṃ varaṃ tvaṃ nihanam pure cari,
Asmiṃ padese abhibhuyya sūkare.
Sodāni eko byapagamma jhāyasi,
Balam nu te byaggha na ca’jja vijjatī”ti.

Tattha **varaṃ varaṃ tvaṃ nihanam pure cari, asmiṃ padese abhibhuyya sūkareti** ambho byaggha tvaṃ pubbe imasmiṃ padese sabbasūkare abhibhavitvā imesu sūkaresu varaṃ varaṃ tvaṃ uttamuttamaṃ sūkaraṃ nihananto vicari. **Sodāni eko byapagamma jhāyasīti** so tvaṃ idāni aññataram sūkaraṃ aggahetvā ekakova apagantvā jhāyasi pajjhāyasi. **Balam nu te byaggha na ca’jja vijjatīti** kiṃ nu te ambhobyaggha ajja kāyabalam natthīti.

Taṃ sutvā byaggho dutiyam gāthamāha—

98. “Ime sudam² yanti disodisaṃ pure,
Bhayatṭitā leṇagavesino puthū.
Te dāni saṅgamma vasanti ekato,
Yattha’ṭṭhitā duppasaha’jja’me mayā”ti.

1. Nibbāḥetvā assasi (Sī, I), uppāḥetvā assasi (Syā)

2. Imassutā (Syā, Ka)

Tattha **sudanti**¹ nipāto. Ayaṃ pana saṅkhepattho—ime sūkarā pubbe maṃ disvā bhayena aṭṭitā pīlitā attano leṇagavesino **puthū** visuṃ visuṃ hutvā **disodisaṃ yanti**, taṃ taṃ disaṃ abhimukhā palāyanti, te dāni sabbe pi samāgantvā ekato vasanti tiṭṭhanti², tañca bhūmisīsaṃ upagatā, yattha ṭhitā duppasahā dummaddayā ajja ime mayāti.

Athassa ussāhaṃ janento kūṭajaṭilo “mā bhāyi, gaccha tayi naditvā pakkhandante sabbe pi bhūtā bhijjitvā palāyissanti”ti āha. Byaggho tasmim ussāhaṃ janente sūro hutvā puna gantvā pabbatatale aṭṭhāsi. Vaḍḍhakīsūkaro dvinnāṃ āvāṭānaṃ antare aṭṭhāsi. Sūkarā “sāmi mahācoro punāgato”ti āhaṃsu. Mā bhāyittha, idāni taṃ gaṇhissāmīti. Byaggho naditvā vaḍḍhakīsūkarassa upari patati, sūkaro tassa attano upari patanakāle parivattitvā vegena ujukaṃ khata-āvāṭe pati. Byaggho vegarṃ sandhāretuṃ asakkonto uparibhāgena gantvā suppaṃmukhassa tiriyaṃ khata-āvāṭassa atisambādhe mukhaṭṭhāne patitvā puñjakato viya ahosi. Sūkaro āvāṭā uttaritvā asanivegena gantvā byagghaṃ antarasatthimhi dāṭhāya paharitvā yāva vakkapadesā phāletvā pañcamadhuramaṃsaṃ dāṭhāya paliveṭhetvā byagghassa matthake āvijjhītvā “gaṇhatha tumhākaṃ paccāmittan”ti ukkhipitvā bahi-āvāṭe chaḍḍesi. Paṭhamāṃ āgatā byagghamaṃsaṃ labhiṃsu, pacchā āgatā “byagghamaṃsaṃ kīdisaṃ hotī”ti tesāṃ mukhaṃ upasiṅghantā vicariṃsu.

Sūkarā na tāva tussanti. Vaḍḍhakīsūkaro tesāṃ iṅghitaṃ disvā “kiṃnu kho tumhe na tussathā”ti āha. Sāmi kiṃ etena byagghena ghātiteṇa, añño pana byaggha-āṇāpanasamattho³ kūṭajaṭilo atthiyevāti. Ko nāmesoti. Eko dussīlatāpasoti. “Byagghopi mayā ghātito, so me kiṃ pahoti, etha gaṇhissāma nan”ti sūkaraghaṭṭāya saddhim pāyāsi. Kūṭatāpasopi byaggha cirāyante “kiṃ nu kho sūkarā byagghaṃ gaṇhiṃsū”ti paṭipathaṃ gacchanto te sūkare āgacchante disvā attano parikkhāraṃ ādāya palāyanto tehi anubandhito parikkhāraṃ chaḍḍetvāvegena udumbararukkhaṃ abhiruhi. Sūkarā “idānimha sāmi naṭṭhā, tāpaso

1. Assutāti (Syā, Ka)

2. Rasanti nadanti (Sī, I)

3. Aññe dasa byaggha ānāyanaṃsammattho (Sī, Syā, I)

palāyitvā rukkhaṃ abhiruhī”ti āhaṃsu. Kiṃrukkhaṃ nāmāti.
 Udumbararukkhaṃti. So “sūkariyo udakaṃ āharantu, sūkarapotakā pathaviṃ
 khaṇantu, dīghadāṭhā sūkarā mūlāni chindantu, sesā parivāretvā
 ārakkhaṇtū”ti saṃvidahitvā tesu tathā karontesu sayam udumbarassa ujukaṃ
 thūlamūlaṃ pharasunā paharanto viya ekappahārameva katvā
 udumbararukkhaṃ pātesi. Parivāretvā ṭhitasūkarā kūṭajaṭilaṃ bhūmiyaṃ
 pātetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ katvā yāva aṭṭhito khāditvā vaḍḍhakīsūkaraṃ
 udumbarakhandheya nīsīdāpetvā kūṭajaṭilassa paribhogasaṅkheṇa udakaṃ
 āharitvā abhisiñcitvā rājānaṃ karīṃsu, ekañca taruṇasūkariṃ tassa
 aggamaheṣiṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya kira yāvajjatanā rājāno
 udumbarabhaddapīṭhe nīsīdāpetvā tīhi saṅkhehi abhisiñcanti.

Tasmiṃ vanasaṇḍe adhivatthā devatā taṃ acchariyaṃ disvā ekasmiṃ
 viṭapantare sūkarānaṃ abhimukhā hutvā tatiyaṃ gāthamāha—

99. “Namatthu saṃghāna samāgatānaṃ,
 Disvā sayam sakhya vadāmi abbhutaṃ.
 Byagghaṃ migā yattha jinīṃsu dāṭhino,
 Sāmaggiyā dāṭhabalesu muccare”ti.

Tattha **namatthu saṃghānanti** ayaṃ mama namakkāro samāgatānaṃ
 sūkarasaṃghānaṃ atthu. **Disvā sayam sakhya vadāmi abbhutaṃ** idaṃ
 pubbe abhūtapubbaṃ abbhutaṃ sakhyaṃ mittabhāvaṃ sayam disvā vadāmi.
Byagghaṃ migā yattha jinīṃsu dāṭhinoti yatra hi nāma dāṭhino sūkaramigā
 byagghaṃ jinīṃsu, ayameva vā pāṭho. **Sāmaggiyā dāṭhabalesu muccareti** yā
 sā dāṭhabalesu sūkaresu sāmaggi ekajjhāsayatā, tāya tesu sāmaggiyā te
 dāṭhabalā paccāmittaṃ gahetvā ajja maraṇabhayaṃ muttāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
 Dhanuggahatisso vaḍḍhakīsūkaro ahosi, rukkhadevatā pana ahameva
 ahosi”ti.

Vaḍḍhakīsūkaraajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Sirijātakavaṇṇanā (284)

Yaṃ ussukā saṅgharantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ siricorabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi. Imasmim jātake paccuppannavatthu heṭṭhā **Khadiraṅgārajātake**¹ vitthāritameva. Idhāpi pana sā Anāthapiṇḍikassa ghare catutthe dvārakoṭṭhake vasanakā micchādiṭṭhidevatā daṇḍakammaṃ karontī catupaññāsahiraññakoṭṭiyo āharitvā koṭṭhe pūretvā seṭṭhinā saddhim saḥāyikā ahosi. Atha naṃ so ādāya Satthu santikaṃ nesi. Satthā tassā dhammaṃ desesi, sā dhammaṃ sutvā sotāpannā ahosi. Tato paṭṭhāya seṭṭhino yaso yathāporāṇova jāto. Atheko Sāvattvivāsī sirilakkhaṇaṇṇū brāhmaṇo cintesi “Anāthapiṇḍiko duggato hutvā puna issaro jāto, yaṃnūnāhaṃ taṃ daṭṭhukāmo viya gantvā² tassa gharato sirim thenetvā āgaccheyyan”ti. So tassa gharaṃ gantvā tena katasakkārasammāno sāraṇiyakathāya vattamānāya “kimatthaṃ āgatosī”ti vutte “kattha nu kho sirī patiṭṭhitā”ti olokesi. Seṭṭhino ca sabbaseto dhotasaṅkhapaṭibhāgo kukkuṭo suvaṇṇapaṇjare pakkhipitvā ṭhapito atthi, tassa cūḷāya sirī patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo olokayamāno siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā āha “ahaṃ mahāseṭṭhi pañcasate māṇave mante vācemi, akālaraviṃ ekaṃ kukkuṭaṃ nissāya te ca mayaṇca kilamāma, ayaṇca kira kukkuṭo kālaravī, imassatthāya āgatomhi, dehi me etaṃ kukkuṭaṃ”ti. Gaṇha brāhmaṇa, demi te kukkuṭanti. Demīti ca vuttakkhaṇeyeva sirī tassa cūḷato apagantvā ussīsake ṭhapite maṇikkhandhe patiṭṭhāsi.

Brāhmaṇo siriyā maṇimhi patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā maṇimpi yāci. “Maṇimpi demi”ti vuttakkhaṇeyeva sirī maṇito apagantvā ussīsake ṭhapita-ārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā tampi yāci. “Gahetvā gacchāhi”ti vuttakkhaṇeyeva sirī yaṭṭhito apagantvā Puññalakkhaṇadeviyā nāma seṭṭhino aggamahesiyā sīse patiṭṭhāsi. Siricorabrāhmaṇo tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā “avissajjiyabhaṇḍaṃ etaṃ, yācitumpi na sakkā”ti cintetvā seṭṭhim etadavoca “mahāseṭṭhi

1. Khu 5. 10 piṭṭhe.

2. Hutvā (Ka)

aham tumhākaṃ gehe ‘sirim thenetvā gamissāmī’¹ti āgacchim, sirī pana te kukkuṭassa cūlāyaṃ patiṭṭhitā ahosi, tasmim mama dinne tato apagantvā maṇimhi patiṭṭhahi, maṇimhi dinne ārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhati, ārakkhayaṭṭhiyā dinnāya tato apagantvā puññalakkhaṇadeviyā sīse patiṭṭhahi, ‘idaṃ kho pana avissajjiyabhaṇḍaṃ’¹ti imampi me na gahitaṃ, na sakkā tava sirim thenetuṃ, tava santakaṃ taveva hotū”²ti utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Anāthapiṇḍiko “imaṃ kāraṇaṃ Satthu kathessāmī”¹ti vihāraṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno sabbaṃ Tathāgatassa ārocesi. Satthā taṃ sutvā “na kho gahapati idāneva aññesaṃ sirī aññattha gacchati, pubbepi appapuññehi uppāditasirī pana puññavantānaṃyeva pādamūlaṃ gatā”²ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sippaṃ uggaṇḥitvā agāraṃ ajjhāvasanto mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggo nikkhamitvā Himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya janapadaṃ gantvā Bārāṇasirañño uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno hatthācariyassa gharadvāraṃ agamāsi. So tassa ācāravihāre pasanno bhikkhaṃ datvā uyyāne vasāpetvā niccaṃ paṭijaggi. Tasmim kāle eko kaṭṭhahārako araññato dārūni āharanto velāya nagaradvāraṃ pāpuṇituṃ nāsakkhi. Sāyaṃ ekasmiṃ devakule dārūkalāpaṃ ussīsake katvā nipajji, devakule vissatṭhā bahū kukkuṭā tassa avidūre ekasmiṃ rukkhe sayimsu. Tesu uparisayitakukkuṭo paccūsakāle vaccaṃ pātento heṭṭhāsayingitakukkuṭassa sarīre pātesi. “Kena me sarīre vaccaṃ pātitaṃ”¹ti ca vutte “mayā”²ti āha. “Kiṃkāraṇā”¹ti ca vutte “anupadhāretvā”²ti vatvā punapi pātesi. Tato ubhopi aññamaññaṃ kuddhā² “kiṃ te balaṃ, kiṃ te balan”²ti kalahaṃ karimsu. Atha heṭṭhāsayingitakukkuṭo āha “maṃ māretvā aṅgāre pakkamaṃsaṃ khādanto pātova kahāpaṇasahassaṃ labhati”¹ti. Uparisayitakukkuṭo āha “ambho mā tvaṃ ettakena gajji, mama thūlamaṃsaṃ khādanto rājā hoti,

1. Nāmappi (Sī)

2. Vatvā (Sī, I)

bahimaṃsaṃ khādanto puriso ce, senāpatiṭṭhānaṃ, itthī ce, aggamaheṣiṭṭhānaṃ labhati. Aṭṭhimaṃsaṃ pana me khādanto gihī ce, bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṃ, pabbajito ce, rājakulūpakabhāvaṃ labhati”ti.

Kaṭṭhahārako tesaṃ vacanaṃ sutvā “raḷḷe patte saḥassena kiccaṃ natthi”ti saṇikaṃ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṃ gahetvā māretvā ucchaṅge katvā “rājā bhavissāmī”ti gantvā vivaṭadvāreneva nagaraṃ pavisitvā kukkuṭaṃ nittacaṃ katvā udaraṃ sodhetvā “idaṃ kukkuṭamaṃsaṃ sādhukaṃ sampādehi”ti pajāpatiyā adāsi. Sā kukkuṭamaṃsaṃ bhaṭṭaṇca sampādetvā “bhuñjasāmī”ti tassa upanāmesi. “Bhadde etaṃ maṃsaṃ mahānubhāvaṃ, etaṃ khāditvā ahaṃ rājā bhavissāmi, tvaṃ aggamaheṣi bhavissasi, taṃ bhaṭṭaṇca maṃsaṃ ādāya Gaṅgātīraṃ gantvā nhāyitvā bhuñjissāma”ti bhaṭṭabhājanaṃ tīre ṭhapetvā nhānatthāya otarimsu. Tasmaṃ khaṇe vātena khubhitaṃ udakaṃ āgantvā bhaṭṭabhājanaṃ ādāya agamāsi. Taṃ nadīsotena vuyhamānaṃ heṭṭhānadiyaṃ hatthiṃ nhāpento eko hatthācariyo mahāmatto disvā ukkhipāpetvā vivarāpetvā “kimetthā”ti pucchi. Bhaṭṭaṇceva kukkuṭamaṃsaṃ sāmīti. So taṃ pidahāpetvā lañchāpetvā “yāva mayaṃ āgacchāma, tāvimaṃ bhaṭṭaṃ mā vivarā”ti bhariyāya pesesi. Sopi kho kaṭṭhahārako mukhato pavitṭhena vālukodakena uddhumāta-udaro palāyi.

Atheke tassa hatthācariyassa kulūpako dibbacakkhukatāpaso “mayhaṃ upaṭṭhāko hatthiṭṭhānaṃ na vijahati, kadā nu kho sampattiṃ pāpuṇissati”ti dibbacakkhunā upadhārento taṃ purisaṃ disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā puretaraṃ gantvā hatthācariyassa nivesane nisīdi. Hatthācariyo āgantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna taṃ bhaṭṭabhājanaṃ āharāpetvā “tāpasāṃ maṃsodanena parivisathā”ti āha. Tāpaso bhaṭṭaṃ gahetvā maṃse dīyamāne aggahetvā “imaṃ maṃsaṃ ahaṃ vicāremī”ti vatvā “vicāretha bhante”ti vutte thūlamaṃsādīni ekekaṃ koṭṭhāsaṃ kāretvā thūlamaṃsaṃ hatthācariyassa dāpesi, bahimaṃsaṃ tassa bhariyāya, aṭṭhimaṃsaṃ attanā paribhuñji. So bhaṭṭakiccāvasāne gacchanto “tvaṃ ito tatiyadivase rājā bhavissasi, appamatto hoti”ti vatvā pakkāmi. Tatiyadivase eko sāmantarājā āgantvā Bārāṇasiṃ parivāresi.

Bārāṇasirājā hatthācariyaṃ rājavesaṃ gāhāpetvā “hatthim abhiruhitvā yujjhā”ti āṇāpetvā sayam aññātakavesena senāya vicārento ekena mahāvegena sarena viddho taṅkhaṇaṇṇeva mari. Tassa matabhāvaṃ ñatvā hatthācariyo bahū kahāpaṇe nīharāpetvā “dhanatthikā purato hutvā yujjantū”ti bherim carāpesi. Balakāyo muhutteneva sāmantarājānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpesi. Amaccā raṇṇo sarīrakiccaṃ katvā “kaṃ rājānaṃ karomā”ti mantayamānā “amhākaṃ rājā jīvamāno attano vesam hatthācariyassa adāsi, ayameva yuddham katvā rajjaṃ gaṇhi, etasseva rajjaṃ dassāmā”ti taṃ rajjena abhisiṅcimsu, bhariyampissa aggamahesiṃ akaṃsu. Bodhisatto rājakulūpako ahosi.

Satthā atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā dve gāthā abhāsi—

100. “Yaṃ ussukā saṅgharanti, alakkhikā bahuṃ dhanam.

Sippavanto asippā ca, lakkhivā tāni bhuñjati.

101. Sabbattha katapuñṇassa, aticca’ñṇeva pāṇino.

Uppajjanti bahū bhogā, appa’nāyatanesupī”ti.

Tattha **yaṃ ussukā**ti yaṃ¹ dhanasaṅgharaṇe ussukkamāpannā chandajātā kicchena bahuṃ dhanam saṅgharanti. “Ye ussukā”tipi pāṭho, ye purisā dhanasaṃharaṇe ussukā hatthisippādivasena sippavanto asippā ca antamaso vetanena kammaṃ katvā bahuṃ dhanam saṅgharantīti attho. **Lakkhivā tāni bhuñjati**ti tāni “bahuṃ dhanan”ti vuttāni dhanāni puñṇavā puriso attano puñṇaphalaṃ paribhuñjanto kiñci kammaṃ akatvāpi paribhuñjati.

Aticca’ñṇeva pāṇinoti aticca añṇe eva pāṇino. Eva-kāro purimapadena yojetabbo, sabbattheva katapuñṇassa añṇe akatapuñṇe satte atikkamitvāti attho. **Appa’nāyatanesupī**² api anāyatanesupī aratanākaresu ratanāni asuvaṇṇāyatanādīsu suvaṇṇādīni ahatthāyatanādīsu hatthi-ādayoti saviññāṇaka-aviññāṇakā bahū bhogā uppajjanti. Tattha muttāmaṇi-ādīnaṃ anākare uppattiyaṃ Duṭṭhagāmaṇi-abhayamahārājassa vatthu kathetabbaṃ.

1. Yattha (Sī, I)

2. Apināyatanesupīti (Syā)

Satthā pana imā gāthā vatvā “gahapati imesaṃ sattānaṃ puññasadisam aññaṃ āyatanam nāma natthi, puññavantānaṃ hi anākaresu ratanāni uppajjantiyevā”ti vatvā imaṃ dhammaṃ desesi—

“Esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhi.

Yaṃ yadevābhipatthenti, sabbametena labbhati.

Suvaṇṇatā susaratā, susaṇṭhānā surūpatā.

Ādhipaccaparivāro, sabbametena labbhati.

Padesarajjaṃ issariyaṃ, cakkavattisukhaṃ viyaṃ.

Devarajjampi dibbesu, sabbametena labbhati.

Mānussikā ca sampatti, devaloke ca yā rati.

Yā ca nibbānasampatti, sabbametena labbhati.

Mittasampadamāgama, yonisova payuñjato.

Vijjāvimuttivasībhāvo, sabbametena labbhati.

Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakapāramī.

Paccekabodhi buddhabhūmi, sabbametena labbhati.

Evaṃ mahatthikā¹ esā, yadidaṃ puññasampadā.

Tasmā dhīrā pasaṃsanti, paṇḍitā katapuññatan”ti².

Idāni yesu Anāthapiṇḍikassa sirī patiṭṭhitā, tāni ratanāni dassetuṃ “**kukkuṭo**”ti-ādimāha.

102. Kukkuṭo maṇayo daṇḍo, thiyo ca puññalakkhaṇā.

Uppajjanti apāpassa, katapuññassa jantunoti.

Tattha **daṇḍo**ti ārakkhayaṭṭhiṃ sandhāya vuttaṃ, **thiyo**ti seṭṭhibhāriyaṃ puññalakkhaṇadeviṃ. Sesamettha uttānameva. Gāthaṃ vatvā ca pana jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, kulūpakatāpaso pana ahameva Sammāsambuddho ahosi”ti.

Sirijātakavaṇṇanā catutthā.

1. Mahiddhiyā (Si, Syā, I), mahiddhikā (Ka)

2. Khu 1. 10 piṭṭhe.

5. Maṇisūkarajātakavaṇṇanā (285)

Dariyā satta vassānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sundarīmāraṇaṃ¹ ārabha kathesi. Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukatoti vatthu **Udāne**² āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo—Bhagavato kira bhikkhusaṃghassa ca pañcannaṃ mahānadīnaṃ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayimāsu “mayāṃ samaṇassa Gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na koci amhākaṃ atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhim ekato hutvā samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāma”ti. Atha nesaṃ etadahosi “Sundariyā saddhim ekato hutvā sakkuṇissāma”ti.

Te ekadivasaṃ Sundariṃ titthiyārāmaṃ pavisitvā vanditvā ṭṭhitāṃ nālapimāsu. Sā punappunaṃ sallapantīpi paṭivacanaṃ alabhivā “api nu ayyā tumhe kenaci viheṭṭhitāthā”ti pucchi. Kiṃ bhagini samaṇaṃ Gotamaṃ amhe viheṭṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na passasīti. Sā evamāha “mayā ettha kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tvaṃ khosi bhagini abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa Gotamassa ayasaṃ āropetvā mahājanaṃ tava kathaṃ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṃ karohīti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā vanditvā pakkantā. Tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṃ mahājanaṃ Satthu dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ pavisaṇakāle Jetavanābhimukhī gacchati. “Kahaṃ gacchasi”ti ca puṭṭhā “samaṇassa Gotamassa santikaṃ, ahañhi tena saddhim ekagandhakuṭiyaṃ vasāmi”ti vatvā añña tarasmim titthiyārāme vasitvā pātova Jetavanamaggaṃ otarivā nagarābhimukhī gacchati. “Kiṃ sundari kahaṃ gatāsi”ti ca puṭṭhā “samaṇena Gotamena saddhim ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī”ti vadati.

Atha naṃ katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha Sundariṃ māretvā samaṇassa Gotamassa Gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare

1. Sundarīsamāgamaṃ (Syā, Ka)

2. Khu 1. 128 piṭṭhe.

nikkhipitvā ethā”ti vadimsu, te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “Sundarim na passāmā”ti kolāhalaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsaṅkā”ti vuttā “imesu divasesu Jetavane vasati, tatrassā pavattim na jānāmā”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vicinathā”ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā Jetavanam gantvā vicinantā mālākacavarantare disvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa Gotamassa sāvaka ‘Satthārā katapāpakammaṃ paṭicchādessāmā’ti Sundarim māretvā mālākacavarantare nikkhipimsū”ti rañño ārocesum, rājā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni viravitvā puna rañño nivesanadvāraṃ agamaṃsu.

Rājā Sundariyā sarīraṃ āmakasusāne aṭṭakaṃ āropetvā rakkhāpesi. Sāvattvivāsino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā antonagare ca bahinagare ca bhikkhū akkosantā paribhāsantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattim Tathāgatassa ārocesum. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti—

“Abhūtavādī nirayaṃ upeti,
Yo vāpi¹ katvā na karomi cāha².
Ubhopi te pecca samā bhavanti,
Nihīnakammā manujā paratthā”ti³—

imaṃ gāthamāha.

Rājā “Sundariyā aññehi māritabhāvaṃ jānāthā”ti purise pesesi. Tepi kho dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ karonti. Tattheke evamāha “tvam Sundarim ekappahārenea māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassetum. Atha te rājā “tumhehi māritā”ti pucchi. Āma devāti. Kehi mārāpitāti. Aññatitthiyehi devāti.

1. Yo cāpi (Ka)

2. Na karomīti cāha (Sī, Syā, I)

3. Khu 1. 130 piṭṭhe Udāne.

Rājā titthiye pakkosāpetvā Sundarim ukkhipāpetvā “gacchatha tumhe, evaṃ vadantā nagaram āhiṇḍatha ‘ayaṃ Sundarī samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa Gotamassa, na Gotamasāvakanāṃ doso atthi, amhākaṃyeva doso’ti” āṇāpesi. Te tathā akaṃsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi purisavadhandaṇḍena palibuddhā. Tato paṭṭhāya Buddhānaṃ mahantataro lābhasakkāro ahosi.

Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso titthiyā ‘Buddhānaṃ kālakabhāvaṃ uppādessāmā’ti sayāṃ kālakā jātā, Buddhānaṃ pana mahantataro lābhasakkāro udapādī’ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave sakkā Buddhānaṃ saṃkilesaṃ uppādetuṃ, Buddhānaṃ saṃkiliṭṭhabhāvakaraṇaṃ nāma jātimaṇino kiliṭṭhabhāvakaraṇasadisāṃ, pubbe jātimaṇim ‘kiliṭṭhaṃ karissāmā’ti vāyamantāpi nāsakkhimsu kiliṭṭhaṃ kātun”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā nikkhamitvā Himavantapadesa tisso pabbatarājiyo atikkamitvā tāpaso hutvā paṇṇasālāyaṃ vasi. Tassā avidūre maṇiguhā ahosi, tattha tiṃsamattā sūkarā vasanti, guhāya avidūre eko siho carati, tassa maṇimhi chāyā paññāyati. Sūkarā sihacchāyaṃ disvā bhītā utrastā appamaṃsalohitā ahesuṃ. Te “imassa maṇino vipprasannattā ayaṃ chāyā paññāyati, imaṃ maṇim saṃkiliṭṭhaṃ vivaṇṇaṃ karomā”ti cintetvā avidūre ekaṃ saraṃ gantvā kalale pavatṭetvā āgantvā taṃ maṇim ghaṃsanti. So sūkaralomehi ghaṃsiyamāno vipprasannataro ahosi. Sūkarā upāyaṃ apassantā “imassa maṇino vivaṇṇakaraṇūpāyaṃ tāpasāṃ pucchissāmā”ti bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ʾhitā purimā dve gāthā udāharimsu—

103. “Dariyā satta vassāni, tiṃsamattā vasāmase.

Haññāma maṇino ābhaṃ, iti no mantanaṃ ahu.

104. Yāvatā maṇim̐ ghaṁsāma, bhiyyo vodāyate maṇi.
Idaṁcadāni pucchāma, kiṁ kiccaṁ idha maññasī”ti.

Tattha **dariyā**ti maṇiguhāyaṁ. **Vasā**maseti vasāma. **Haññāmā**ti¹
hanissāma, mayampi vivaṇṇaṁ karissāma. **Idaṁcadāni pucchāmā**ti idāni
mayam̐ “kena kāraṇena ayaṁ maṇi kilissamāno vodāyate”ti idaṁ taṁ
pucchāma. **Kiṁ kiccaṁ idha maññasī**ti imasmim̐ atthe tvaṁ imaṁ kiccaṁ
kinti maññasīti.

Atha nesam̐ ācikkhanto bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

105. “Ayaṁ maṇi veḷuriyo, akāco vimalo subho.
Nā’ssa sakkā sirim̐ hantum̐, apakkamatha sūkarā”ti.

Tattha **akācoti** akakkaso. **Subhoti** sobhano. **Sirinti** pabham̐.
Apakkamathāti imassa maṇissa pabhā nāsetum̐ na sakkā, tumhe pana imaṁ
maṇiguham̐ pahāya aññattha gacchathāti.

Te tassa katham̐ sutvā tathā akaṁsu. Bodhisatto jhānaṁ uppādetvā
brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakam̐ samodhānesi “tadā
tāpaso ahameva ahosin”ti.

Maṇisūkarajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sālūkajātakavaṇṇanā (286)

Mā sālūkassa pihayīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto
thullakumārikāpalobhanaṁ ārabha kathesi. Taṁ **Cūḷanāradakassapajātake**²
āvi bhavissati. Taṁ pana bhikkhum̐ Satthā pakkosāpetvā “saccaṁ kira tvaṁ
bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. Evaṁ bhanteti. Ko taṁ ukkaṇṭhāpetīti.
Thullakumārikā bhanteti. Satthā “esā te bhikkhu anattakārikā, pubbepi
tvaṁ etissā vivāhatthāya āgataparisāya uttaribhaṅgo ahosī”ti vatvā
bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

1. Hañchemāti (Sī, I) hañchāmāti (?)

2. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
 Mahālohitagoṇo nāma ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa Cūḷalohito nāma.
 Ubhopi goṇā gāmake ekasmiṃ kule kammaṃ karonti. Tassa kulassa ekā
 vayappattā kumārikā atthi, taṃ aññakulaṃ vāresi. Atha naṃ kulaṃ
 “vivāhakāle uttaribhaṅgo bhavissatī”ti Sālūkaṃ nāma sūkaraṃ yāgubhattena
 paṭijaggi, so heṭṭhāmañce sayati. Athekadivasaṃ Cūḷalohito bhātaraṃ āha
 “bhātika mayaṃ imasmiṃ kule kammaṃ karoma, amhe nissāya imaṃ
 kulaṃ jīvati, atha ca panime manussā amhākaṃ tiṇapalālamattaṃ denti,
 imaṃ sūkaraṃ yāgubhattena posenti, heṭṭhāmañce sayāpenti, kiṃ nāmesa
 etesaṃ karissatī”ti. Mahālohito “tāta mā tvaṃ etassa yāgubhattaṃ patthaya,
 etissā kumārikāya vivāhadivase etaṃ uttaribhaṅgaṃ kātukāmā ete maṃsassa
 thūlabhāvakaraṇatthaṃ posenti, katipāhaccayena taṃ passissasi
 heṭṭhāmañcato nikkhāmetvā vadhitvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā
 āgantukabhattaṃ kariyamānaṃ”ti vatvā purimā dve gāthā samuṭṭhāpesi—

106. “Mā sālūkassa pihayi, āturannāni bhuñjati.

Appossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇaṃ.

107. Idāni so idhāgantvā, atithī yuttasevako.

Atha dakkhasi sālūkaṃ, sayantaṃ musaluttaraṃ”ti.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho—tāta tvaṃ mā Sālūkasūkarabhāvaṃ patthayi,
 ayañhi **āturannāni** maraṇabhojanāni bhuñjati, yāni bhuñjitvā na cirasseva
 maraṇaṃ pāpuṇissati, tvaṃ pana **appossukko** nirālayo hutvā attanā laddhaṃ
 imaṃ palālamissakaṃ bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyubhāvassa **lakkhaṇaṃ**
 sañjānananimittaṃ. Idāni katipāhasseva so vevāhikapuriso mahatiyā
 parisāya yutto yuttasevako idha atithi hutvā āgato bhavissati, athetaṃ
 sālūkaṃ musalasadisena uttarotṭhena samannāgatattā **musaluttaraṃ** māritaṃ
 sayantaṃ dakkhasīti.

Tato katipāhasseva vevāhikesu āgatesu sālūkaṃ māretvā
 uttaribhaṅgamakaṃsu. Ubho goṇā taṃ tassa vipattiṃ disvā

“amhākaṃ bhusameva varan”ti cintayīmsu. Satthā abhisambuddho hutvā tadatthajotikaṃ tatiyaṃ gāthamāha—

108. “Vikantaṃ sūkaraṃ disvā, sayantaṃ musaluttaraṃ.
Jaraggavā vicintesuṃ, varamhākaṃ bhusāmivā”ti.

Tattha **bhusāmivā**ti bhusameva amhākaṃ varaṃ uttamaṃti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṃphale patiṭṭhahi. Tadā kumārikā etarahi thullakumārikā ahosi, Sālūko ukkaṇṭhitabhikkhu, Cūlahito Ānando, Mahālohitō pana ahameva ahosinti.

Sālūkajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Lābhagarahajātakavaṇṇanā (287)

Nānummattoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi. Therassa kira saddhivihāriko therāṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “lābhuppattiṃpaṭipadaṃ me bhante kathetha, kiṃ karonto cīvarādīnaṃ lābhī hoti”ti pucchi. Athassa thero “āvuso catūhaṅgehi samannāgatassa lābhasakkāro uppajjati, attano abbhantare hiri-ottappaṃ bhinditvā sāmāññaṃ pahāya anumatteneva ummattena viya bhavitabbaṃ, piṣuṇavācā vattabbā, naṭasadisena bhavitabbaṃ, vikiṇṇavācena kutūhalena bhavitabbaṃ”ti imaṃ lābhuppattiṃpaṭipadaṃ kathesi. So taṃ paṭipadaṃ garahitvā uṭṭhāya pakkanto. Thero Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “neso “Sāriputta bhikkhu idāneva lābhaṃ garahati, pubbepesa garahiyeva”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto soḷasavassikakāleyeva tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannaṃ sippānaṃ pariyosānaṃ patvā disāpāmokkho

ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesi. Tatreko māṇavo sīlācārasampanno ekadivasam ācariyaṃ upasaṅkamtivā “kathaṃ imesaṃ sattānaṃ lābho uppajjati”ti lābhupattipaṭipadaṃ pucchi. Ācariyo “tāta imesaṃ sattānaṃ catūhi kāraṇehi lābho uppajjati”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

109. “Nānummatto nāpisaṇḍo, nānaṭo nākutūhalo.

Mūlhesu labhate lābham, esā te anusāsani”ti.

Tattha **nānummattoti** na anummatto. Idam vuttaṃ hoti—yathā ummattako nāma itthipurisadārikadārake disvā tesaṃ vatthālāṅkāradāni vilumpati, tato tato macchamaṃsapūvādāni balakkārena gahetvā khādāti, evameva yo gihibhūto ajjhatabhiddhasamuṭṭhānaṃ hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto lobhābhībhūto pariyaḍiṇṇacitto kāmesu pamatto sandhicchedādāni sāhasikakammāni karoti, pabbajitopi hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto Satthārā paññattaṃ sikkhāpadaṃ maddanto lobhena abhibhūto pariyaḍiṇṇacitto cīvarādimattaṃ nissāya attano sāmāññaṃ vijahitvā pamatto vejjakammadūtakammādāni karoti, veḷudānādāni nissāya jīvikaṃ kappeti, ayaṃ anummattopi ummattasadisattā ummatto nāma, evarūpassa khippaṃ lābho uppajjati. Yo pana evaṃ anummatto lajjī kukkuccako, esa mūlhesu apaṇḍitesu purisesu lābham na labhati, tasmā lābhatthikena ummattakena viya bhavitabbanti.

Nāpisaṇḍoti etthāpi yo pisaṇḍo hoti, “asukena idam nāma katan”ti rājakule pesuññaṃ upasaṃharati, so aññesaṃ yasaṃ acchinditvā attano gaṇhāti. Rājānopi naṃ “ayaṃ amhesu sasneho”ti uce ṭhāne ṭhapenti, amaccādayopissa “ayaṃ no rājakule paribhindeyyā”ti bhayena dātabbamaññanti, evaṃ etarahi pisaṇḍassa lābho uppajjati. Yo pana apisaṇḍo, so mūlhesu lābham na labhatīti evamattho veditabbo.

Nānaṭoti lābham uppādentena naṭena viya bhavitabbam. Yathā naṭo hirottappaṃ pahāya naccagītavāditehi kīlāṃ katvā dhanam saṃharati, evameva

lābhatthikesu hirottappaṃ bhinditvā itthipurisadārikadārakānaṃ
soṇḍasahāyena¹ viya nānappakāraṃ keḷiṃ karontena vicaritabbaṃ. Yo
evaṃ anaṭo, so mūlhesu lābhaṃ na labhati.

Nākutūhaloti kutūhalo nāma vippakiṇṇavāco. Rājāno hi amacce
pucchanti “asukaṭṭhāne kira ‘manusso mārito, gharaṃ viluttaṃ, paresaṃ
dārā padhamsitā’ ti suyyati, kesaṃ nu kho idaṃ kamman” ti. Tattha sesesu
akathentesuyeva yo uṭṭhahitvā “asuko ca asuko ca nāmā” ti vadati, ayaṃ
kutūhalo nāma. Rājāno tassa vacanena te purise pariyesitvā nisedhetvā
“imaṃ nissāya no nagaraṃ niccoraṃ jātan” ti tassa mahantaṃ yasaṃ denti,
sesāpi janā “ayaṃ no rājapurisehi puṭṭho suyuttaduyuttaṃ katheyyā” ti
bhayena tasseva dhanāṃ denti, evaṃ kutūhalassa lābho uppajjati. Yo pana
akutūhalo, esa na mūlhesu labhati lābhaṃ. **Esā te anusāsanīti** esā amhākaṃ
santikā tuyhaṃ lābhānusiṭṭhīti.

Antevāsiko ācariyassa kathaṃ sutvā lābhaṃ garahanto—

110. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhaṃca brāhmaṇa.
Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

111. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.
Esāva jīvikā seyyo², yā cā’ dhammena esanā” ti.

gāthādvayamāha.

Tattha **yā vuttīti** yā jīvitavutti. **Vinipātenāti** attano vinipātena.
Adhammacaraṇenāti³ adhammakiriyāya visamakiriyāya
vadhābandhanagarahādīhi attānaṃ vinipātetvā adhammaṃ caritvā yā vutti,
taṃca yasadhanalābhaṃca sabbaṃ **dhiratthu** nindāmi garahāmi, na me
etenatthoti adhippāyo. **Pattamādāyāti** bhikkhābhājanāṃ gahetvā. **Anagāro**
paribbajeti ageho pabbajito hutvā careyya, na ca sappuriso
kāyaduccaritādivasena adhammacariyaṃ careyya. Kim kārāṇā? **Esāva jīvikā**
seyyo⁴,

1. Bhaṇḍaṃ pahārakena (Ka)

3. Adhammacariyāya vāti (Sī, Syā, I)

2. Seyyā (Sī, Syā, I)

4. Seyyā (Sī, Syā, I)

yā cā'dhammena esanāti yā esā adhammena jīvikapariyesanā, tato esā pattahatthassa parakulesu bhikkhācariyāva seyyo¹, sataguṇena saḥassaguṇena sundarataroti dasseti.

Evam māṇavo pabbajjāya guṇaṃ vaṇṇetvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā dhammena bhikkhaṃ pariyesanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā māṇavo lābhagarahī bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Lābhagarahajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Macchuddānājātakavaṇṇanā (288)

Agghanti macchāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijam ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā viññutaṃ patto kuṭumbaṃ saṇṭhapesi. Kaniṭṭhabhātāpissa atthi, tesam aparabhāge pitā kālakato. Te ekadivasam “pitu santakaṃ vohāraṃ sādheṣāma”ti² ekaṃ gāmaṃ gantvā kahāpaṇasaḥassaṃ labhitvā āgacchantā nadītitthe nāvaṃ paṭimānentā puṭabhattaṃ bhuñjimsu. Bodhisatto atirekabhattaṃ Gaṅgāya macchānaṃ datvā nadīdevatāya pattiṃ adāsi. Devatā pattiṃ anumoditvāyeva dibbena yasena vaḍḍhitvā attano yasavuḍḍhiṃ āvajjamānā taṃ kāraṇaṃ aññāsi. Bodhisattopi vālikāyaṃ uttarāsaṅgaṃ pattharitvā nipanno niddaṃ okkami, kaniṭṭhabhātā panassa thokaṃ corapakatiko. So te kahāpaṇe bodhisattassa adatvā sayameva gaṇhitukāmatāya kahāpaṇabhaṇḍikasadisam ekaṃ sakkharabhaṇḍikaṃ katvā dvepi bhaṇḍikā ekatova ṭhapesi. Tesam nāvaṃ abhiruhitvā Gaṅgāmajjhagatānaṃ kaniṭṭho nāvaṃ khobhetvā “sakkharabhaṇḍikaṃ uduke khipissāmi”ti saḥassabhaṇḍikaṃkhipitvā “bhātika saḥassabhaṇḍikā

1. Seyyā (Sī, Syā, I)

2. Sodheṣāmaṭi (Syā) karissāmaṭi (Ka)

udake patitā, kinti karomā”ti āha. Udale patitāya kiṃ karissāma, mā cintayīti. Nadīdevatā cintesi “aham iminā dinnapattim anumoditvā dibbayasena vaḍḍhitvā etassa santakam rakkhissāmi”ti attano ānubhāvena taṃ bhaṇḍikam ekam mahāmaccham gilāpetvā sayam ārakkham gaṇhi. Sopi coro geham gantvā “bhātā me vañcito”ti bhaṇḍikam mocento sakkharā passitvā hadayena sussantena mañcassa aṭaniṃ upagūhitvā nipajji.

Tadā kevaṭṭā macchagahaṇatthāya jālam khipimsu. So maccho devatānubhāvena jālam pāvisi. Kevaṭṭā taṃ gahetvā vikkiṇitum nagaram pavitṭhā. Manussā mahāmaccham disvā mūlam pucchanti. Kevaṭṭā “kahāpaṇasahassaṇca satta ca māsake datvā gaṇhathā”ti vadanti. Manussā “sahassagghanakamacchopi no diṭṭho”ti parihāsam karonti. Kevaṭṭā maccham gahetvā bodhisattassa gharadvāram gantvā “imam maccham gaṇhathā”ti āhamsu. Kimassa mūlanti. Satta māsake datvā gaṇhathāti. Aññesam dadamānā katham dethāti. Aññesam sahassena ca sattahi ca māsakehi dema, tumhe pana satta māsake datvā gaṇhathāti. So tesam satta māsake datvā maccham bhariyāya pesesi. Sā macchassa kucchim phalayamānā sahassabhaṇḍikam disvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṃ oloketvā attano lañcham disvā sakasantakabhāvaṃ ñatvā “idāni ime kevaṭṭā imam maccham aññesam dadamānā sahassena ceva sattahi ca māsakehi denti, amhe pana patvā¹ sahassassa amhākam santakattā satteva māsake gahetvā adamsu, idam antaram ajānantam na sakkā kañci saddahāpetun”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

112. “Agghanti macchā adhikam sahassam.

Na so atthi yo imam saddaheyya.

Mayhañca assu idha satta māsā,

Ahampi taṃ macchuddānam kiṇeyyan”ti.

Tattha **adhikanti** aññehi pucchitā kevaṭṭā “sattamāsādhikam sahassam agghanti”ti vadanti. **Na so atthi yo imam saddaheyyāti** so puriso

na atthi, yo imaṃ kāraṇaṃ paccakkhato ajānanto mama vacanena saddaheyya, ettakaṃ vā macchā agghantīti yo imaṃ saddaheyya, so natthi, tasmāyeva te aññehi na gahitātipi attho. **Mayhañca assūti** mayhaṃ pana satta māsakā ahesuṃ. **Macchuddānanti** macchavaggaṃ. Tena hi macchena saddhiṃ aññepi macchā ekato baddhā taṃ sakalampi macchuddānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Kiṇeyyanti** kiṇiṃ¹, satteva māsake datvā ettakaṃ macchavaggaṃ gaṇhanti attho.

Evañca pana vatvā idaṃ cintesi “kiṃ nu kho nissāya mayā ete kahāpaṇā laddhā”ti. Tasmim̐ khaṇe nadīdevatā ākāse dissamānarūpena² ṭhatvā “ahaṃ Gaṅgādevatā, tayā macchānaṃ atirekabhattaṃ datvā mayhaṃ patti dinnā, tenāhaṃ tava santakaṃ rakkhantī āgatā”ti dīpayamānā gāthamāha—

113. “Macchānaṃ bhojanaṃ datvā, mama dakkhiṇamādisi.

Taṃ dakkhiṇaṃ sarantiyā, kataṃ apacitiṃ tayā”ti.

Tattha **dakkhiṇanti** imasmim̐ ṭhāne pattidānaṃ dakkhiṇā nāma. **Sarantiyā kataṃ apacititayā**ti taṃ tayā mayhaṃ kataṃ apacitiṃ sarantiyā mayā idaṃ tava dhanam̐ rakkhitanti attho.

Idaṃ vatvā ca pana sā devatā tassa kaniṭṭhena katakūṭakammaṃ sabbaṃ kathetvā “Eso idāni hadayena sussantena nipanno, duṭṭhacittassa vuḍḍhi nāma natthi, ahaṃ pana ‘tava santakaṃ mā nassī’ti dhanam̐ te āharitvā adāsim̐, idaṃ kaniṭṭhacorassa adatvā sabbaṃ tvaññeva gaṇhā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

114. “Paduṭṭhacittassa na phāti hoti,

Na cāpi taṃ devatā pūjayanti.

Yo bhātaraṃ pettikaṃ sāpateyyaṃ,

Avañcayī dukkaṭakammakārī”ti.

Tattha **na phāti hotīti** evarūpassa puggalassa idhaloke vā paraloke vā vuḍḍhi nāma na hoti. **Na cāpi tanti** taṃ puggalaṃ tassa santakaṃ rakkhamānā devatā na pūjayanti.

1. Kiṇissaṃ (Sī, I)

2. Dissamānarūpā (Syā, Ka)

Iti devatā mittadubbhicatorassa kahāpaṇe adātukāmā evamāha. Bodhisatto pana “na sakkā evaṃ kātun”ti tassapi pañca kahāpaṇasatāni pesesiyeva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhati. Tadā kaniṭṭhabhātā idāni kūṭavāṇijo, jeṭṭhabhātā pana ahameva ahosinti.

Macchuddānajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Nānāchandajātakavaṇṇanā (289)

Nānāchandā mahārājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmato Ānandassa aṭṭhavaralābham ārabba kathesi. Vatthu Ekādasakanipāte **Junhajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte pana bodhisatto Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggahetvā pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa ṭhānato apanīto pitu purohito atthi, so duggato hutvā ekasmiṃ jaragehe vasati. Athekadivasaṃ bodhisatto aññātakavesena rattibhāge nagaraṃ pariggaṇhanto vicarati. Tamenam katakammacorā ekasmiṃ surāpāne suraṃ pivitvā aparampi ghaṭenādāya attano gehaṃ gacchantā antaravīthiyaṃ disvā “are kosi tvaṇ”ti vatvā paharitvā uttarisāṭakaṃ gahetvā ghaṭaṃ ukkhipāpetvā tāsentā gacchiṃsu. Sopi kho brāhmaṇo tasmim khaṇe nikkhamitvā antaravīthiyaṃ ṭhito nakkhattaṃ olokento rañño amittānaṃ hatthagatabhāvaṃ ñatvā brāhmaṇim āmantesi. Sā “kiṃ ayyā”ti vatvā vegena tassa santikaṃ āgatā. Atha naṃ so āha “bhoti amhākaṃ rājā amittānaṃ vasaṃ gato”ti. Ayya kiṃ te rañño santike pavattiyā², brāhmaṇā jānissantīti.

1. Khu 5. 227 piṭṭhe.

2. Pattayasā (Syā, Ka)

Rājā brāhmaṇassa saddaṃ sutvā thokaṃ gantvā dhutte āha “duggatomhi sāmi, uttarāsaṅgaṃ gahetvā vissajjetha man”ti. Te punappunaṃ kathentaṃ kāruṇṇena vissajjesuṃ. So tesaṃ vasanagehaṃ sallakkhetvā nivatti. Atha porāṇakapurohito brāhmaṇopi “bhoti amhākaṃ rājā amittahatthato mutto”ti āha. Rājā tampi sutvā tampi gehaṃ sallakkhetvā pāsādaṃ abhiruhi. So vibhātāya rattiyā brāhmaṇe pakkosāpetvā “kiṃ ācariyā rattim nakkhattaṃ olokayitthā”ti pucchi. Āma devāti. Kiṃ sobhananti¹. Sobhanaṃ devāti. Koci gāho natthīti. Natthi devāti. Rājā “asukagehato brāhmaṇaṃ pakkosathā”ti porāṇakapurohitaṃ pakkosāpetvā “kiṃ ācariya rattim te nakkhattaṃ diṭṭhaṃ”ti pucchi. Āma devāti. Atthi koci gāhoti. Āma mahārāja, ajja rattim tumhe amittavasaṃ gantvā muhutteneva muttāti. Rājā “nakkhattajānanakena nāma evarūpena bhavitabban”ti sesabrāhmaṇe nikkaḍḍhāpetvā “brāhmaṇa pasannosmi te, varaṃ tvaṃ gaṇhā”ti āha. Mahārāja puttadārena saddhim mantetvā gaṇhissāmīti. Gaccha mantetvā ehīti.

So gantvā brāhmaṇiṇca puttaṇca suṇisaṇca dāsiṇca pakkosivā “rājā me varaṃ dadāti, kiṃ gaṇhāmā”ti pucchi. Brāhmaṇi “mayhaṃ dhenusataṃ ānehi”ti āha, putto chattamāṇavo nāma “mayhaṃ kumudavaṇṇehi catūhi sindhavehi yuttaṃ ājaññarathan”ti, suṇisā “mayhaṃ maṇikuṇḍalaṃ ādim katvā sabbālaṅkāraṃ”ti, Puṇṇā nāma dāsī “mayhaṃ udukkhalamusalaṇceva suppaṇcā”ti. Brāhmaṇo pana gāmavaraṃ gahetukāmo rañño santikaṃ gantvā “kiṃ brāhmaṇa pucchito te puttadāro”ti puṭṭho “āma deva pucchito, anekacchando”ti vatvā paṭhamāṃ gāthādvayamāha—

115. “Nānāchandā mahārāja, ekāgāre vasāmase.

Ahaṃ gāmavaraṃ icche, brāhmaṇi ca gavaṃ sataṃ.

116. Putto ca ājaññarathaṃ, kaññā ca maṇikuṇḍalaṃ.

Yā ce’sā puṇṇikā jammī, udukkhalaṃ ’bhikaṅkhatī”ti.

1. Sobhanaṃ asobhananti (Sī, I)

Tattha **iccheti** icchāmi. **Gavaṃsatanti** dhenūnaṃ¹ gunnaṃ sataṃ. **Kaṇṇāti** suṇisā. **Yā ce'sāti** yā esā amhākaṃ ghare Puṇṇikā nāma dāsī, sā jammī lāmikā supparamusalehi saddhim udukkhalaṃ abhikaṅkhati icchatīti.

Rājā “sabbesaṃ icchiticchitaṃ dethā”ti āṇāpento—

117. “Brāhmaṇassa gāmaṇaṃ, brāhmaṇiyyā gavaṃ sataṃ.

Puttassa ājaṇṇarathaṃ, kaṇṇāya maṇikuṇḍalaṃ.

Yaṇcetam puṇṇikaṃ jammim, paṭipādethu'dukkhalaṃ”ti—

gāthamāha.

Tattha **yaṇcetanti** yaṇca etaṃ puṇṇikanti vadati, taṃ jammim udukkhalaṃ paṭipādetha sampaṭicchāpethāti.

Iti rājā brāhmaṇena patthitaṇca aññaṇca mahantaṃ yasaṃ datvā “ito paṭṭhāya amhākaṃ kattabbakiccesu ussukkaṃ āpajjā”ti vatvā brāhmaṇaṃ attano santike akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosi”ti.

Nānāchanda-jātakavaṇṇanā navamā.

10. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā (290)

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana paccuppannampi atītampi heṭṭhā Ekakanipāte **Sīlavīmaṃsakajātake**² vitthāritameva. Idha pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente tassa purohito sīlasampanno “attano sīlaṃ vīmaṃsissāmī”ti heraṇṇīkaphalakato dve divase ekekaṃ kahāpaṇaṃ gaṇhi. Atha naṃ tatiyadivase “coro”ti gahetvā raṇṇo santikaṃ nayimsu. So antarāmagge ahituṇḍike sappam kīlāpente³ addasa. Atha naṃ rājā disvā “kasmā evarūpaṃ akāsi”ti

1. Rohiṇīnaṃ (Sī, I), khiradhenūnaṃ (Syā)

2. Khu 5. 20 piṭṭhe.

3. Kīlāyante (Syā, Ka)

pucchi. Brāhmaṇo “attano sīlaṃ vīmaṃsitukāmatāyā”ti vatvā imā gāthā avoca—

118. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ.

Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati.

119. Sohaṃ sīlaṃ samādissaṃ, loke anumataṃ sivaṃ.

Ariyavuttisamācāro, yena vuccati sīlavā.

120. Ñātīnaṃca piyo hoti, mittesu ca virocati.

Kāyassa bhedaṃ sugatīṃ, upapajjati sīlavā”ti.

Tattha **sīlanti** ācāro. **Kirāti** anussavatthe nipāto. **Kalyāṇanti** sobhanaṃ, “sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ”ti evaṃ paṇḍitā vadantīti attho. **Passāti** atthānameva vadati. **Na haññatīti** parampi na viheṭheti, parehipi na viheṭṭhiyati¹.

Samādissanti samādiyissāmi. **Anumataṃ sivaṃ** “khemaṃ nibbhayaṃ”ti evaṃ paṇḍitehi sampatichchitaṃ. **Yena vuccatīti** yena sīlena sīlavā puriso ariyānaṃ Buddhādīnaṃ paṭipattīṃ samācaranto “ariyavuttisamācāro”ti vuccati, tamahaṃ samādiyissāmīti attho. **Virocatīti** pabbatamatthake aggikkhandho viya virocati.

Evaṃ bodhisatto tīhi gāthāhi sīlassa vaṇṇaṃ pakāsento rañño dhammaṃ desetvā “mahārāja mama gehe pitu santakaṃ mātu santakaṃ attanā uppāditaṃ tayā dinnaṃca bahu dhanam atthi, pariyanto nāma na paññāyati, ahaṃ pana sīlaṃ vīmaṃsanto heraññikaphalakato kahāpaṇe gaṇhiṃ. Idāni mayā imasmiṃ loke jātigottakulapadesānaṃ lāmakabhāvo, sīlasseva ca jeṭṭhakabhāvo ñāto, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjaṃ me anujānāhi”ti anujānāpetvā raññā punappunaṃ yāciyamānopi nikkhamma Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

1. Parepi na viheṭheyāti (Syā)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā sīlavīmaṃsako purohito brāhmaṇo ahameva ahosiṃ”ti.

Sīlavīmaṃsaka-jātakavaṇṇanā dasamā.

Abbhantaravaggo catuttho.

Tassuddānaṃ

Duma kaṃsavaruttamabyagghamigā,
Maṇayo maṇi sālukamavhayano.
Anusāsaniyopi ca macchavaro,
Maṇikuṇḍalakena kirena dasāti.

5. Kumbhavagga

1. Surāghaṭa-jātakavaṇṇanā (291)

Sabbakāmadadaṃ kumbhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa bhāgineyyaṃ ārabha kathesi. So kira mātāpitūnaṃ santakā cattālīsa hiraṇṇakoṭiyo pānabyasanena nāsetvā seṭṭhino santikaṃ agamāsi. Sopissa “vohāraṃ karohi”ti sahassaṃ adāsi, tampi nāsetvā puna agamāsi. Punassa pañca satāni dāpesi, tānipi nāsetvā puna āgatassa dve thūlasāṭake dāpesi. Tepi nāsetvā puna āgataṃ gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi. So anātho hutvā parakuṭṭaṃ nissāya kālamakāsi, tamenam kaḍḍhitvā bahi chaḍḍesum. Anāthapiṇḍiko vihāraṃ gantvā sabbam taṃ bhāgineyyassa pavattiṃ Tathāgatassa ārocesi. Satthā “tvaṃ etaṃ katham santappessasi, yamaṃ pubbe sabbakāmadadaṃ kumbhaṃ datvāpi santappetum nāsakkhin”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Tassa gehe

bhūmigatameva cattālīsakoṭṭidhanam ahosi, putto panassa ekoyeva.
 Bodhisatto dānādīni puññāni katvā kālakato Sakko devarājā hutvā nibbatti.
 Athassa putto vīthim āvaritvā¹ maṇḍapam kāretvā mahājanaparivuto
 nisīditvā suram pātuṃ ārabhi. So laṅghanadhāvananaccagītādīni karontānam
 sahasam sahasam dadamāno itthisoṇḍasurāsoṇḍamanisasonḍādibhāvam
 āpajjitvā “kva gītāṃ, kva naccam, kva vāditan”ti samajjatthiko pamatto
 hutvā āhiṇḍanto na cirasseva cattālīsakoṭṭidhanam
 upabhogaparibhogūpakaraṇāni ca vināsetvā duggato kapaṇo pilotikam
 nivāsetvā vicari. Sakko āvajjento tassa duggatabhāvam ṇatvā puttapemena
 āgantvā sabbakāmadadam kumbham datvā “tāta yathā ayaṃ kumbho na
 bhijjati, tathā naṃ rakkha, imasmim te sati dhanassa paricchedo nāma na
 bhavissati, appamatto hohi”ti ovaditvā devalokameva gato. Tato paṭṭhāya
 suram pivanto vicari. Athekadivasam matto taṃ kumbham ākāse khipitvā
 sampaṭicchanto ekavāram virajjhi, kumbho bhūmiyam patitvā bhijji. Tato
 paṭṭhāya puna daliddo hutvā pilotikam nivāsetvā kapālahattho bhikkham
 caranto parakuṭṭam nissāya kālamakāsi.

Satthā imam atītaṃ āharitvā—

121. “Sabbakāmadadam kumbham, kuṭam laddhāna dhuttako.

Yāva naṃ anupāleti, tāva so sukhamedhati.

122. Yadā matto ca ditto ca, pamādā kumbha’ mabbhidā.

Tadā naggo ca pottho ca, pacchā bālo vihaññati.

123. Evameva yo dhanam laddhā, pamatto paribhuñjati.

Pacchā tappati dummedho, kuṭam bhitvāva dhuttako”ti—

imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakam samodhānesi.

Tattha **sabbakāmadadanti** sabbe vatthukāme dātum samattham
 kumbham. **Kuṭanti** kumbhavevacanam. **Yāvāti** yattakam kālam. **Anupāletīti**
 yo koci evarūpam labhitvā yāva rakkhati, tāva so sukhamedhatīti attho.

1. Kiñci dānavattam avicāretvā (Syā), vīthim vicarivā (Ka)

Matto ca ditto cāti surāmadena matto dappena¹ ditto. **Pamādā kumbha'mabbhidāti** pamādena² kumbhaṃ bhindi. **Naggo ca pottho cāti** kadāci naggo, kadāci potthakapilotikāya nivatthattā pottho. **Evamevāti** evaṃ eva. **Pamattoti** pamādena. **Tappatīti** socati.

Tadā surāghaṭabhedako dhutto seṭṭhibhāgineyyo ahosi, Sakko pana ahameva ahosinti.

Surāghaṭajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Supattajātakavaṇṇanā (292)

Bārāṇasiyaṃ mahārājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto bimbādeviyā Sāriputtattherena dinnam rohitamaccharasaṃ navasappimissakaṃ sālibhattaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathita-**abbhantarajātake**³ vatthusadisameva. Tadāpi hi theriyā udaravāto kuppi, Rāhulabhaddo therassa ācikkhi. Thero taṃ āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā Kosalarañño nivesanaṃ gantvā rohitamaccharasaṃ navasappimissakaṃ sālibhattaṃ āharitvā tassa adāsi. So āharitvā mātu theriyā adāsi, tassā bhuttamattāya udaravāto paṭippassambhi. Rājā purise pesetvā pariggaṇhāpetvā tato paṭṭhāya theriyā tathārūpaṃ bhattaṃ adāsi. Atheskadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Dhammasenāpati therim evarūpena nāma bhojanena santappesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Sāriputto Rāhulamātāya patthitaṃ deti, pubbepi adāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kākayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto asītiyā kākasahassānaṃ jeṭṭhako Supatto nāma kākarājā ahosi, aggamahesī panassa Suphassā⁴ nāma kākī ahosi, senāpati Sumukho nāma. So asītiyā kākasahassehi parivuto Bārāṇasiṃ upanissāya vasi.

1. Dittarūpena (Ka)

3. Khu 5. 84 piṭṭhe.

2. Amattāti appamāṇena (Sī, I)

4. Supassā (Syā)

So ekadivasam suphassam ādāya gocaram pariyesanto Bārāṇasirañño mahānasamatthakena agamāsi. Sūdo rañño nānāmacchamaṁsavikatiparivāram bhojanam sampādetvā thokam bhājanāni vivaritvā usumam palāpento aṭṭhāsi. Suphassā macchamaṁsagandham ghāyitvā rājabhojanam bhuñjitukāmā hutvā tam divasam akathetvā dutiyadivase “ehi bhadde, gocarāya gamissāmā”ti vuttā “tumhe gacchatha, mayham eko dohaḷo atthi”ti vatvā “kīdiso dohaḷo”ti vutte “Bārāṇasirañño bhojanam bhuñjitukāmāmhi, na kho pana sakkā mayā tam laddhum, tasmā jīvitam pariccajissāmi devā”ti āha. Bodhisatto cintayamāno nisīdi. Sumukho āgantvā “kiṁ mahārāja anattamanosī”ti pucchi, rājā tamattham ārocesi. Senāpati “mā cintayi mahārāja”ti te ubhopi assāsetvā “ajja tumhe idheva hotha, mayam bhattam āharissāmā”ti vatvā pakkāmi.

So kāke sannipādetvā tam kāraṇam kathetvā “etha bhattam āharissāmā”ti kākehi saddhim Bārāṇasim pavisitvā mahānasassa avidūre kāke vagge vagge katvā tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne ārakkhatthāya ṭhapetvā sayam aṭṭhahi kākayodhehi saddhim mahānasachadane nisīdi rañño bhattaharaṇakālam olokayamāno. Te ca kāke āha “aham rañño bhatte hariyamāne bhājanāni pātesāmi, bhājanesu patitesu mayham jīvitam natthi, tumhesu cattāro janā mukhapūram bhattam, cattāro macchamaṁsam gahetvā netvā Supattam sapajāpatikam kākarājānam bhojetha, ‘kaham senāpati’ti vutte ‘pacchato ehi’ti vadeyyāthā”ti. Atha sūdo rañño bhojanavikatiṁ sampādetvā kājena gahetvā rājakulam pāyāsi. Tassa rājaṇaṇam gatakāle kākasenāpati kākānam saññam datvā sayam uppatitvā bhattahārakassa ure nisīditvā nakhapañjarena paharitvā kaṇayaggasadisena tuṇḍena nāsaggamassa abhiantvā utṭhāya dvīhi pakkhehi mukhamassa pidahi. Rājā mahātale caṅkamanto mahāvātapānena oloketvā tam kākassa kiriyaṁ disvā bhattahārakassa saddam datvā “bho bhattahārakabhājanāni chaḍḍetvā kākameva gaṇhā”ti āha. So bhājanāni chaḍḍetvā kākam daḷham gaṇhi. Rājāpi nam “ito ehi”ti āha.

Tasmiñ khaṇe kākā āgantvā attano pahonakaṃ bhuñjitvā sesaṃ vuttaniyāmeneva gahetvā agamiṃsu. Tato sesā āgantvā sesaṃ bhuñjimsu. Tepi aṭṭha janā gantvā rājānaṃ sapajāpatikaṃ bhojesuṃ, Suphassāya dohaḷo vūpasami. Bhattahārako kākāṃ rañño upanesi. Atha naṃ rājā pucchi “bho kākā tvaṃ mamañca na lajji, bhattahārakassa ca nāsaṃ khaṇḍesi, bhattachājanāni ca bhindi, attano ca jīvitaṃ na rakkhi, kasmā evarūpaṃ kammamakāsi”ti. Kāko “mahārāja amhākaṃ rājā Bārāṇasiṃ upanissāya vasati, ahamassa senāpati, tassa Suphassā nāma bhariyā dohaḷinī tumhākaṃ bhojanaṃ bhuñjitukāmā, rājā tassā dohaḷaṃ mayhaṃ ācikkhi, ahaṃ tattheva mama jīvitaṃ pariccajitvā āgato, idāni me tassā bhojanaṃ pesitaṃ, mayhaṃ manoratho matthakaṃ patto, iminā kāraṇena mayā evarūpaṃ kammaṃ katan”ti dīpento imā gāthā āha.

124. “Bārāṇasyaṃ mahārāja, kākārājā nivāsako.

Asītiyā sahassehi, Supatto parivārīto.

125. Tassa dohaḷinī bhariyā, Suphassā bhakkhitumicchati.

Rañño mahānase pakkaṃ, paccagghaṃ rājabhojanaṃ.

126. Tesāhaṃ pahito dūto, rañño camhi idhāgato.

Bhattu apacitiṃ kummi, nāsāya’makaraṃ vaṇaṃ”ti.

Tattha **Bārāṇasyanti**¹ Bārāṇasiyaṃ. **Nivāsakoti**² nibaddhavasanaṃ. **Pakkanti** nānappakārena sampāditaṃ. Keci “siddhan”ti sajjhāyanti. **Paccagghanti** abbhūṇhaṃ apārivāsikaṃ³, macchamaṃsavikatāsu vā paccekaṃ mahagghaṃ etthāti paccagghaṃ. **Tesāhaṃ pahito dūto, rañño camhi idhāgatoti** tesā ubhinnaṃpi ahaṃ dūto āṇattikaro⁴ rañño ca amhi pahito, tasmā idha āgatoti attho. **Bhattu apacitiṃ kummi**ti svāhaṃ evaṃ āgato⁵ attano bhattu apacitiṃ sakkārasammānaṃ karomi. **Nāsāya’makaraṃ vaṇanti** mahārāja iminā kāraṇena tumhe ca

1. Bārāṇassanti (Sī, Syā, I)

4. Atthakāro (Ka)

2. Nivāsikoti (Sī, Syā, I)

3. Abhiṇhaparivāsitaṃ (Ka)

5. Āṇatto (Ka)

attano ca jīvitam agaṇetvā bhattachājanam pātāpetum bhattacharakassa nāsāya mukhatuṇḍakena vaṇam akāsim, mayā attano rañño apaciti katā, idāni tumhe yaṁ icchatha, taṁ daṇḍam karoṭhāti.

Rājā tassa vacanam sutvā “mayam tāva manussabhūtānam mahantaṁ yasaṁ datvā amhākaṁ suhajje kātum na sakkoma, gāmādīni dadamānāpi amhākaṁ jīvitadāyakaṁ na labhāma, ayaṁ kāko samāno attano rañño jīvitam pariccajati, ativiya sappuriso madhurassaro dhammakathiko”¹ ti guṇesu pasīditvā taṁ setacchattena pūjesi. So attanā laddhena setacchattena rājānameva pūjetvā bodhisattassa guṇe kathesi. Rājā naṁ pakkosāpetvā dhammaṁ sutvā ubhinnaṁpi tesam attano bhojananiyāmena bhattaṁ paṭṭhapesi, sesakākānam devasikaṁ ekaṁ taṇḍulambaṇam pacāpesi, sayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā sabbasattānam abhayaṁ datvā pañca sīlāni rakkhi. Supattakākovādo pana satta vassasatāni pavatti.

Satthā imam dhammadesanaṁ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, Sumukho senāpati Sāriputto, Suphassā Rāhulamātā, Supatto pana ahameva ahosin”² ti.

Supattajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kāyanibbindajātakavaṇṇanā (293)

Phuṭṭhassa meti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram purisaṁ ārabha kathesi. Sāvattiyaṁ kireko puriso paṇḍurogena aṭṭito vejjeḥi paṭikkhitto. Puttadāropissa “ko imam paṭijaggitum sakkotī”³ ti cintesi. Tassa etadahosi “sacāham imamhā rogā vuṭṭhahissāmi, pabbajissāmi”⁴ ti. So katipāheneva kiñci sappāyaṁ labhitvā arogo hutvā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ pabbajjaṁ yāci. So Satthu santike pabbajjañca upasampadañca labhitvā na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ katham samuṭṭhāpesum “āvuso asuko nāma

1. Dhammikoti (Sī, I)

paṇḍurogī ‘imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmī’ti cintetvā pabbajito ceva arahatthañca patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni ayameva, pubbe paṇḍitāpi evaṃ vatvā rogā vuṭṭhāya pabbajitvā attano vuḍḍhimakaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā vasanto paṇḍurogī ahoṣi. Vejjāpi paṭijaggituṃ nāsakkhimsu, puttadāropissa vippaṭisārī ahoṣi. So “imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmī”ti cintetvā kiñcideva sappāyaṃ labhitvā arogo hutvā Himavantam pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena viharanto “ettakaṃ kālāṃ evarūpaṃ sukhaṃ nāma nālatthan”ti udānaṃ udānento imā gāthā āha—

127. “Phuṭṭhassa me aññatarena byādhinā,
Rogena bālhaṃ dukhitassa ruppato.
Parisussati khippamidaṃ kaḷevaram,
Pupphaṃ yathā paṃsuni ātape kataṃ.

128. Ajaññaṃ jaññaasaṅkhātāṃ, asuciṃ sucisammataṃ.
Nānakuṇapaparipūraṃ, jaññarūpaṃ apassato.

129. Dhiratthu’maṃ āturaṃ pūtikāyaṃ,
Jegucchiyaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ.
Yatthappamattā adhimucchitā pajā,
Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā”ti.

Tattha **aññatarenā**ti aṭṭhanavutiyā rogesu ekena paṇḍurogabyādhinā. **Rogenā**ti rujjanasabhāvattā evaṃladdhanāmena. **Ruppatoti** ghaṭṭiyamānassa pīḷiyamānassa. **Paṃsuni ātape katanti** yathā ātape tattavālikāya ṭhapitaṃ sukhumapupphaṃ parisusseyya, evaṃ parisussatīti attho.

Ajaññaṃ jaññaasaṅkhātanti paṭikūlaṃ amanāpameva bālānaṃ manāpanti saṅkhaṃ gataṃ. **Nānakuṇapaparipūranti** kesādīhi dvattiṃsāya kuṇapehi

paripuṇṇaṃ. **Jaññarūpaṃ apassatoti** apassantassa andhabālaputhujjanassa manāpaṃ sādhurūpaṃ paribhogasabhāvaṃ hutvā upaṭṭhāti, “akkhimhā akkhiḡūthako”ti-ādinā nayena pakāsito asubhasabhāvo¹ bālānaṃ na upaṭṭhāti.

Āturanti niccagilānaṃ. **Adhimucchitāti** kilesamucchāya ativiya mucchitā. **Pajāti** andhabālaputhujjanā. **Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyāti** imasmiṃ pūtikāye laggā laggitā hutvā apāyamaggaṃ pūrentā devamanussabhedāya sugati-upapattiyā maggaṃ parihāpenti.

Iti mahāsatto nānappakārena asucibhāvañca niccāturabhāvañca pariggaṇhanto kāye nibbinditvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahujaṇā sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsu. Tadā tāpaso ahameva ahosinti.

Kāyanibbindajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Jambukhādakajātakavaṇṇanā (294)

Ko’yaṃ bindussaro vaggūti idaṃ Satthā Veḷuvane² viharanto Devadattakokālike ārabha kathesi. Tadā hi Devadatte parihīnalābhasakkāre Kokāliko kulāni upasaṅkamitvā “Devadattatthero nāma mahāsammatapaveṇiyā Okkākarājavaṃse jāto asambhinnakhattiyavaṃse vaḍḍhito tipītakadharo jhānalābhī madhurakatho dhammakathiko, detha karoṭha therassā”ti Devadattassa vaṇṇaṃ bhāsati. Devadattopi “Kokāliko udiccabrāhmaṇakulā nikkhamitvā pabbajito bahussuto dhammakathiko, detha karoṭha Kokālikassā”ti Kokālikassa vaṇṇaṃ bhāsati. Iti te aññamaññassa vaṇṇaṃ bhāsivā kulagharesu bhuñjantā vicaranti. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ

1. Assa sabhāvo (Sī, I), asucibhāvo (Syā)

2. Jetavane (Ka)

bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadattakokālikā aññamaññaṃ abhūtaguṇakathaṃ kathetvā bhuñjantā vicaranti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva te aññamaññaṃ abhūtaguṇakathaṃ kathetvā bhuñjanti, pubbepevaṃ bhuñjimsuyeṇā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim jambuvanaśaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tatreko kāko jambusākhāya nisinno jambupakkāni khādati. Atheko siṅgālo āgantvā uddhaṃ olovento kākaṃ disvā “yannūnāhaṃ imassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni khādeyyan”ti tassa vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

130. Ko’yaṃ bindussaro vaggu, saravantānamuttamo¹.

Accuto jambusākhāya, moracchāpova kūjati”ti.

Tattha **bindussaroti** bindunā avisārena piṇḍitena sarena samannāgato. **Vaggūti** madhurasaddo². **Accutoti** na cuto sannisinno. **Moracchāpova kūjati**ti taruṇamorova manāpena saddena “ko nāmeso kūjati”ti vadati.

Atha naṃ kāko paṭivasamsanto dutiyaṃ gāthamāha—

131. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṃ pasamsituṃ.

Byagghacchāpasarīvaṇṇa, bhuñja samma dadāmi te”ti.

Tattha **byagghacchāpasarīvaṇṇāti**³ tvaṃ amhākaṃ byagghapotakasamānavāṇṇova khāyasi, tena taṃ vadāmi ambho byagghacchāpasarīvaṇṇa⁴. **Bhuñja samma dadāmi teti** vayassa⁵ yāvadatthaṃ jambupakkāni khāda, ahaṃ te dadāmīti.

Evañca pana vatvā jambusākhaṃ cāletvā phalāni pātesi. Atha tasmim jamburukkhe adhivatthā devatā te ubhopi abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni khādante disvā tatiyaṃ gāthamāha—

1. Pavadantānamuttamo (Sī, I)

2. Mudu madhurasaddo (Sī)

3. Byagghacchāpasadisavaṇṇāti (Syā)

4. Byagghacchāpasadisavañña (Syā)

5. Siṅgāla (Ka)

132. “Cirassaṃ vata passāmi, musāvādī samāgate.

Vantādaṃ kuṇapādañca, aññaṃaññaṃ paṣaṃsake”ti.

Tattha **vantādanti** paresaṃ vantabhattachādhakaraṃ kākaraṃ. **Kuṇapādañcāti** kuṇapakhādhakaraṃ siṅgālañca.

Imaṇca pana gāthaṃ vatvā sā devatā bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā te tato palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaraṃ samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahosi, kāko Kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Jambukhādhakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Antajātakavaṇṇanā (295)

Usabhasseva te khandhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto teyeva dve jane ārabba kathesi. Paccuppannavatthu purimasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmūpacāre eraṇḍarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṃ gāmake mataṃ jaraggavaṃ nikkadḍhitvā gāmadvāre eraṇḍavane chaḍḍesum. Eko siṅgālo āgantvā tassa maṃsaṃ khādi. Eko kāko āgantvā eraṇḍe nilīno taṃ disvā “yannūnāhaṃ etassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā maṃsaṃ khādeyyan”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

133. “Usabhasseva te khandho, sīhasseva vijambhitam.

Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **namo tyatthūti** namo te atthu.

Taṃ sutvā siṅgālo dutiyaṃ gāthamāha—

134. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṃ¹ paṣaṃsitum.

Mayūragīvasaṅkāsa, ito pariyāhi vāyasā”ti.

1. Kulaputte (Sī, I)

Tattha **ito pariyāhīti** eraṇḍato otaritvā ito yenāhaṃ, tenāgantvā maṃsaṃ khādāti vadati.

Taṃ tesam kiriyaṃ disvā rukkhadevatā tatiyaṃ gāthamāha—

135. “Migānaṃ siṅgālo¹ anto, pakkhīnaṃ pana vāyaso.

Eraṇḍo anto rukkhānaṃ, tayo antā samāgatā”ti.

Tattha **antoti** hīno lāmaḥ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahosi, kāko Kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Antajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Samuddajātakavaṇṇanā (296)

Ko nā’yanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Upanandattheraṃ ārabha kathesi. So hi mahagghaso mahātaṇho ahosi, sakaṭapūrehi paccayehipi santappetum na sakkā. Vassūpanāyikakāle dvīsu tīsu vihāresu vassaṃ upagantvā ekasmiṃ upāhane ṭhapeti, ekasmiṃ kattarayaṭṭhiṃ, ekasmiṃ udakatumbaṃ. Ekasmiṃ sayam vasati, janapadavihāraṃ gantvā paṇītaparikkhāre bhikkhū disvā ariyavaṃsakathaṃ kathetvā tesam paṃsukūlāni gāhāpetvā tesam cīvarāni gaṇhāti, mattikāpatte gāhāpetvā manāpamanāpe patte thālakāni ca gahetvā yānakaṃ pūretvā Jetavanaṃ āgacchati. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Upanando Sakyaputto mahagghaso mahiccho aññesaṃ paṭipattiṃ kathetvā samaṇaparikkhārena yānakaṃ pūretvā āgacchatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “ayuttaṃ bhikkhave Upanandena kataṃ paresaṃ ariyavaṃsakathaṃ kathentena, paṭhamatarañhi attanā appicchena² hutvā pacchā paresaṃ ariyavaṃsaṃ kathetum vaṭṭati”ti.

1. Kotthuko (Sī, I), koṭṭhako (Syā)

2. Appiccho (Ka)

“Attānameva paṭhamam, patirūpe nivesaye.

Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”¹—

imaṃ Dhammapade gātham desetvā Upanandam garahitvā “na bhikkhave idāneva Upanando mahiccho, pubbe mahāsamuddepi udakam rakkhitabbam maññī”²ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto samudda devatā hutvā nibbatti. Atheko kāko³ samuddassa uparibhāge vicaranto “samudde udakam pamāṇena pivatha, rakkhantā pivathā”⁴ti macchasaṃghasakuṇasaṃghe vārento vārento carati. Tam disvā samuddadevatā paṭhamam gāthamāha—

136. “Ko nā’yam⁵ loṇatoyasmim, samantā paridhāvati.

Macche makare ca vāreti⁴, ūmīsu ca vihaññati”⁵ti.

Tattha **ko nā’yanti**⁵ ko nu ayam.

Tam sutvā samuddakāko dutiyam gāthamāha—

137. “Anantapāyī sakuṇo, atittoti disāsuto.

Samuddam pātumicchāmi, sāgaram saritampatin”⁶ti.

Tassattho—aham anantasāgaram pātumicchāmi, tenamhi **anantapāyī** nāma **sakuṇo** mahatīyāpi apūraṇīyā taṇhāya samannāgatattā **atittoti**pi aham disāsu **suto** vissuto pākaṭo, svāham imam sakalasaṃuddam sundarānam ratanānam ākarattā sāgarena vā khatattā **sāgaram** saritānam patibhāvena **saritampatim** pātumicchāmi.

Tam sutvā samuddadevatā tatiyam gāthamāha—

138. “So ayam hāyati ceva, pūrate ca mahodadhi.

Nā’ssa nāyati pītanto, apeyyo kira sāgaro”⁷ti.

1. Khu 1. 37 piṭṭhe.

2. Udakakāko (Sī, Syā)

3. Konvāyam (Syā)

4. Vārento (Syā)

5. Konvāyanti (Syā)

Tattha **so ayaṃ hāyati cevā**ti udakassa osakkanavelāya hāyati, nikkhamanavelāya pūراتي. **Nā'ssa nāyatī**ti assa mahāsamuddassa sacepi naṃ sakalaloko piveyya, tathāpi “ito ettakaṃ nāma udakaṃ pītan”ti pariyanto na paññāyati. **Apeyyo kirā**ti eso kira sāgaro na sakkā kenaci udakaṃ khepetvā pātunti.

Evañca pana vatvā sā bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā samuddakākaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā samuddakāko Upanando ahosi, devatā pana ahameva ahosin”ti.

Samuddajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kānavilāpajātakavaṇṇanā (297)

Ucce sakuṇa ḍemānāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu **Puppharattajātake**¹ kathitaṃ, atītavatthu **Indriyajātake**² āvi bhavissati. Taṃ pana purisaṃ jīvantaṃ sūle³ uttāsesuṃ. So tattha nisinno ākāseṇa gacchantaṃ ekaṃ kākaṃ disvā tāvakharampi⁴ taṃ vedanaṃ agaṇetvā piyabhariyāya sāsaṇaṃ pesetuṃ kākaṃ āmantento imā gāthā āha—

139. “Ucce sakuṇa ḍemāna, pattayāna vihaṅgama.

Vajjāsi kho tvaṃ vāmūruṃ, ciraṃ kho sā karissati⁵.

140. Idaṃ kho sā na jānāti, asim sattiṇca oḍḍitaṃ.

Sā caṇḍī kāhati kodhaṃ, taṃ me tapati, no idaṃ⁶.

141. Esa uppalasannāho, nikkhañcussīsako'hitam⁷.

Kāsikañca muduṃ vatthaṃ, tappetu dhanikā piyā”ti.

1. Khu 5. 34 piṭṭhe.

2. Khu 5. 182 piṭṭhe.

3. Jīvasūle (Sī, Syā)

4. Atitibbatarampi (Ka)

5. Sarissati (Ka)

6. Idha (Sī, Syā, I)

7. Nikkhamussīsake kataṃ (Sī, I) nikkhañcussīsake kataṃ (Syā, Ka)

Tattha **ḍemānā**ti gacchamāna caramāna¹. **Pattayānā**ti tamevālapati, tathā **vihaṅgamā**ti. So hi pattehi yānaṃ katvā gamanato pattayāno, ākāse gamanato vihaṅgamo. **Vajjāsī**ti vadeyyāsi. **Vāmūrunti** kadalikkhandhasamāna-ūruṃ, mama sūle nisinnabhāvaṃ vadeyyāsi. **Ciraṃ kho sā karissatī**ti sā imaṃ pavattiṃ ajānamānā mama āgamaṇaṃ ciraṃ karissati², “ciraṃ me gatassa piyassa na ca āgacchatī”ti evaṃ cintessatīti attho.

Asiṃ sattiñcāti asisamānatāya sattisamānatāya ca sūlameva sandhāya vadati. Tañhi tassa uttāsanatthāya oḍḍitaṃ ṭhapitaṃ. **Caṇḍī**ti kodhanā. **Kāhati kodhanti** “aticirāyati”ti mayi kodhaṃ karissati. **Taṃ me tapatī**ti taṃ tassā kujjhaṇaṃ maṃ tapati. **No idanti**³ idha pana idaṃ sūlaṃ maṃ na tapatīti dīpeti.

“**Esa uppalasannāho**”ti-ādīhi ghare ussīsake ṭhapitaṃ attano bhaṇḍaṃ ācikkhati. Tattha **uppalasannāho**ti uppalo ca sannāho ca uppalasannāho, uppalasadiṣo kaṇayo ca sannāhako cāti attho. **Nikkhañcā**ti pañcahi suvaṇṇehi kataṃ aṅgulimuddikaṃ. **Kāsikañca mudu vatthanti** muduraṃ kāsikasāṭakayugaṃ sandhāyāha. Ettakaṃ kira tena ussīsake nikkhittaṃ. **Tappetu dhanikā piyāti**⁴ etaṃ sabbaṃ gahetvā sā mama piyā dhanatthikā iminā dhanena tappetu pūretu, santuṭṭhā hotūti.

Evaṃ so paridevamānova kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhītabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tada bhariyā etarahi bhariyā ahosi, yena pana devaputtana taṃ kāraṇaṃ diṭṭhaṃ, so ahameva ahosinti.

Kāmavilāpajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Ḍeyamāna gacchamāna (Syā), tattha tattha ḍayamāna (Ka)

2. Sarissati (Ka) 3. No idhāti (Sī, Syā) 4. Dhanakāmikāti (Sī), dhanakāmiyāti (Syā)

8. Udumbarajātakavaṇṇanā (298)

Udumbarā cime pakkāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ bhikkhūṃ ārabba kathesi. So kira aññatarasmim paccantagāmake vihāraṃ kāretvā vasati. Ramaṇīyo vihāro piṭṭhipāsāṇe nivṛtṭho, maṇḍaṃ sammajjanaṭṭhānaṃ¹ udakaphāsukaṃ, gocaragāmo nātidūre nāccāsanne, sampiyāyamānā manussā bhikkhaṃ denti. Atheko bhikkhu cārikaṃ caramāno taṃ vihāraṃ pāpuṇi. Nevāsiko tassa āgantukavattaṃ katvā punadivase taṃ ādāya gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Manussā paṇītaṃ bhikkhaṃ datvā svātanāya nimantayimsu. Āgantuko katipāhaṃ bhuñjitvā cintesi “ekenupāyena imaṃ bhikkhūṃ vañcetvā nikkadḍhitvā imaṃ vihāraṃ gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ therūpaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchi “kiṃ āvuso Buddhūpaṭṭhānaṃ nākāsī”ti. Bhante imaṃ vihāraṃ paṭijagganto natthi, tenamhi na gatapubboti. Yāva tvaṃ Buddhūpaṭṭhānaṃ gantvā āgacchasi, tāvāhaṃ paṭijaggissāmi. “Sādhu bhante”ti nevāsiko “yāva mamāgamaṇā there mā pamajjitthā”ti manussānaṃ vatvā pakkāmi.

Tato paṭṭhāya āgantuko “tassa nevāsikassa ayaṇca ayaṇca doso”ti te manusse paribhindi. Itaropi Satthāraṃ vanditvā punāgato, athassa so senāsaṇaṃ na adāsi. So ekasmim ṭhāne vasitvā punadivase piṇḍāya gāmaṃ pāvīsi, manussā sāmīcimattampi na karīmsu. So vipphaṇṇasārī hutvā puna Jetavanaṃ gantvā taṃ kāraṇaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu asukaṃ bhikkhūṃ viharā nikkadḍhitvā sayāṃ tattha vasi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbe pi so imaṃ vasanaṭṭhānā nikkadḍhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tattha vassāne sattaṣaṭṭhāraṃ devo vassi. Atheko rattamukhakhuddakamakkato ekissā anovassikāya pāsāṇadariyaṃ vasamāno ekadivasaṃ daridvāre atemaṇaṭṭhāne

1. Maṇḍapasammajjanaṭṭhānaṃ (Syā), maṇḍalasammajjanaṭṭhānaṃ (Ka)

sukhena nisīdi. Tattha eko kālamukhamahāmakkaṭo tinto sītena pīḷiyamāno vicaranto taṃ tathānisinnaṃ disvā “upāyena naṃ nīharitvā ettha vasissāmi”ti cintetvā kucchiṃ olambetvā suhitākāraṃ dassetvā tassa purato ṭhatvā paṭhamam gāthamāha—

142. “Udumbarā cime pakkā, nigrodhā ca kapitthanā.

Ehi nikkhama bhuñjassu, kiṃ jighacchāya miyyasī”ti.

Tattha **kapitthanā**ti pilakkhā. **Ehi nikkhamā**ti ete udumbarādayo phalabhāranamitā, ahampi khāditvā suhito āgatosmi, tvampi gaccha bhuñjassūti.

Sopi tassa vacanam sutvā saddahitvā phalāni khāditukāmo nikkhamitvā tattha tattha vicaritvā kiñci alabhanto punāgantvā taṃ antopāsāṇadariyam pavisitvā nisinnaṃ disvā “vañcessāmi naṃ”ti tassa purato ṭhatvā dutiyam gāthamāha—

143. “Evaṃ so suhito hoti, yo vuḍḍha’mapacāyati.

Yathāha’majja suhito, dumapakkāni māsito”ti.

Tattha **dumapakkāni māsito**ti udumbarādīni rukkhaphalāni khāditvā asito dhāto suhito¹.

Taṃ sutvā mahāmakkaṭo tatiyam gāthamāha—

144. “Yaṃ vanejo vanejassa, vañceyya kapino kapi.

Daharo kapi saddheyya², na hi jiṇṇo jarākapi”ti.

Tassattho—yaṃ vane jāto kapi vane jātassa kapino vañcanam kareyya, taṃ tayā sadiso daharo vānaro saddaheyya³, mādiso pana jiṇṇo jarākapi mahallakamakkaṭo na hi saddaheyya, satakkhattumpi bhaṇantassa tumhādisassa na saddahati. Imasmiñhi Himavantapadese sabbam

1. Khāditvā āsito suhito jāto (Syā), khāditvā āsito tato suhitoti attho (Ka)

2. Daharopi taṃ na saddheyya (Sī), daharopi na saddheyya (Syā)

3. Na saddaheyya (Sī, Syā)

phalāphalaṃ vassena kilinnaṃ patitaṃ, puna tava idaṃ ṭhānaṃ natthi,
gacchāti. So tatova pakkāmo.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
khuddakamakkaṭo nevāsiko ahosi, kāḷamahāmakkaṭo āgantuko,
rukkhadevatā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Udumbarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Komāraputtajātakavaṇṇanā (299)

Pure tuvanti idaṃ Satthā Pubbārāme¹ viharanto Keḷisīle bhikkhū
ārabba kathesi. Te kira bhikkhū Satthari uparipāsāde viharante
hetṭhāpāsāde diṭṭhasutādīni kathentā kalahañca paribhāsañca karontā
nisīdimṃsu. Satthā Mahāmoggallānaṃ āmantetvā “ete bhikkhū saṃvejehi”ti
āha. Thero ākāse uppatitvā pādaṅguṭṭhakena pāsādathupikaṃ paharitvā yāva
udakapariyantā pāsādaṃ kampesi. Te bhikkhū maraṇabhayaabhītā
nikkhamitvā bahi aṭṭhaṃsu. Tesāṃ so Keḷisīlabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto.
Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso
ekacce bhikkhū evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā Keḷisīlā hutvā vicaranti,
‘aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vipassanāya kammaṃ na karonti”ti. Satthā
āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepe te Keḷisīlakāyevā”ti
vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ
gāmake brāhmaṇakule nibbatti, “Komāraputto”ti² naṃ sañjāniṃsu. So
aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantapadese vasi.
Athaññe Keḷisīlā tāpasā Himavantapadese assamaṃ māpetvā vasiṃsu,
kasiṇaparikkhamamattampi nesaṃ natthi, araṇṇato phalāphalāni āharitvā
khādītva hasamānā nānappakārāya keḷiyā vītināmenti. Tesāṃ santike eko
makkaṭo atthi, sopi

1. Jetavane (Ka)

2. Komāyaputtoti (Sī), Komāriyaputtoti (Syā)

Keḷisīlakova mukhavikārādīni karonto tāpasānaṃ nānāvidhaṃ keḷim dasseti. Tāpasā tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamaṃsu. Tesāṃ gatakālato paṭṭhāya bodhisatto taṃ ṭhānaṃ gantvā vāsaṃ kappesi, makkaṭo tesāṃ viya tassapi keḷim dassesi.

Bodhisatto accharaṃ paharitvā “susikkhitapabbajitānaṃ santike vasantena nāma ācārasampannena kāyādīhi susaṇṇatena jhānesu yuttana bhavitum¹ vaṭṭati”ti tassa ovādaṃ adāsi. So tato paṭṭhāya sīlavā ācārasampanno ahosi, bodhisattopi tato aṇṇattha agamāsi. Atha te tāpasā loṇambilaṃ sevītvā taṃ ṭhānaṃ agamaṃsu. Makkaṭo pubbe viya tesāṃ keḷim na dassesi. Atha naṃ tāpasā “pubbe tvaṃ āvuso amhākaṃ purato keḷim akāsi, idāni na karosi, kimkāraṇā”ti pucchantā paṭhamāṃ gāthamāhaṃsu—

145. “Pure tuvaṃ sīlavataṃ sakāse,
Okkantikaṃ kīlasi assamamhi.
Karoḥa’re makkaṭiyāni makkaṭa,
Na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmā”ti.

Tattha **sīlavataṃ sakāseti** Keḷisīlānaṃ² amhākaṃ santike. **Okkantikanti**³ migo viya okkantitvā⁴ kīlasi. **Karoḥa’re** reti ettha **areti** ālapanāṃ. **Makkaṭiyāni**ti mukhamakkaṭikakīlāsaṅkhātāni mukhavikārāni. **Na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmā**ti yaṃ pubbe tava Keḷisīlaṃ keḷivataṃ, taṃ mayaṃ etarahi na ramāma, tvampi no na ramāpesi, kim nu kho kāraṇanti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha—

146. “Sutā hi mayhaṃ paramā visuddhi,
Komāraputtassa bahussutassa.
Mā dāni maṃ maññi tuvaṃ yathā pure,
Jhānānuyutto viharāmi āvuso”ti.

1. Kāsādīhi saṃvutena sādarena saṃvayatena bhavitum (Ka)

2. Keḷisīlavatānaṃ (Ka) 3. Okkantikanti (Sī, Syā, I) 4. Okkantitvā (Sī, Syā, I)

Tattha **mayhanti** karaṇatthe sampadānaṃ. **Visuddhī** jhānavisuddhi.
Bahussutassāti bahūnaṃ kaṣiṇaparikkammānaṃ aṭṭhannañca samāpattīnaṃ
 sutattā ceva paṭividdhattā ca bahussutassā. **Tuvanti** tesu ekaṃ tāpasam
 ālapanto idāni mā maṃ tvaṃ pure viya sañjāni, nāhaṃ purimasadiso,
 ācariyo me laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tāpasā tatiyaṃ gāthamāhaṃsu—

147. “Sacepi selasmi vapeyya bījaṃ,
 Devo ca vasse na hi taṃ virūḷhe¹.
 Sutā hi te sā paramā visuddhi,
 Ārā tuvaṃ makkaṭa jhānabhūmiyā”ti.

Tassattho—sacepi pāsāṇapiṭṭhe pañcavidhaṃ bījaṃ vapeyya, devo ca
 sammā vasseyya, akhettatāya taṃ na virūḷheyya, evameva tayā paramā
 jhānavisuddhi sutā, tvaṃ pana tiracchānayanikattā ārā jhānabhūmiyā dūre
 ṭhito, na sakkā tayā jhānaṃ nibbattetunti makkaṭaṃ garahiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
 Keḷisilā tāpasā ime bhikkhū ahesuṃ, Komāraputto pana ahameva ahosin”ti.

Komāraputtajātakavaṇṇanā navamā.

10. Vakajātakavaṇṇanā (300)

Parapāṇarodhā jīvantoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
 purāṇasanthataṃ ārabba kathesi. Vatthu **vinaye**² vitthārato āgatameva.
 Ayaṃ panettha saṅkhepo—āyasmā Upaseno duvassiko ekavassikena
 saddhivihārikena saddhiṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā Satthārā garahito
 vanditvā pakkanto vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattappatto
 appicchatādiguṇayutto terasa dhutaṅgāni samādāya parisampi
 terasadhutaṅgadharaṃ katvā Bhagavati temāsaṃ paṭisallīne sapaṇiso

1. Neva hi taṃ ruheyya (Sī, I)

2. Vi 1. 336 piṭṭhe.

Satthāraṃ upasaṅkamitvā parisāṃ nissāya paṭhamāṃ garahāṃ labhitvā adhammikāya katikāya ananuvattane dutiyāṃ sādhuḱāraṃ labhitvā “ito paṭṭhāya dhutaṅgadharā bhikkhū yathāsukhaṃ upasaṅkamitvā maṃ passantū”ti Satthārā katānuggaho nikkhamitvā bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocesi. Tato pabhuti bhikkhū dhutaṅgadharā hutvā Satthāraṃ dassanāya upasaṅkamitvā Satthari paṭisallānā vuṭṭhite tattha tattha paṃsukūlāni chaḍḍetvā attano pattacīvarāneva¹ gaṇhimsu. Satthā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ senāsanacārikaṃ caranto tattha tattha patitāni paṃsukūlāni disvā pucchitvā tamatthaṃ sutvā “bhikkhave imesaṃ nāma bhikkhūnaṃ dhutaṅgasamādānaṃ na ciraṭṭhitaṃ vakassa uposathakammasadisāṃ ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko devarājā ahoṣi. Atheko vako Gaṅgātīre pāsāṇapiṭṭhe vasati, atha Gaṅgāya mahodakaṃ āgantvā taṃ pāsāṇaṃ parikkhipi. Vako abhiruhitvā pāsāṇapiṭṭhe nipajji, nevassa gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, udakampi vaḍḍhateva. So cintesi “mayhaṃ neva gocaro atthi, na gocarāya gamanaggo, nikkammaṃ pana nipajjanato uposathakammaṃ varan”ti manasāva uposathaṃ adhiṭṭhāya sīlāni samādiyitvā nipajji. Tadā Sakko devarājā āvajjamāno tassa taṃ dubbalasamādānaṃ ñatvā “etaṃ vakaṃ viheṭṭhessāmi”ti² eḷakarūpena āgantvā tassa avidūre ṭhatvā attānaṃ dassesi. Vako taṃ disvā “aṇṇasmim divase uposathakammaṃ jānissāmi”ti uṭṭhāya taṃ gaṇhituṃ pakkhandi. Eḷakopi ito cito ca pakkhanditvā attānaṃ gahetuṃ nādāsi. Vako taṃ gahetuṃ asakkonto nivattitvā āgamma “uposathakammaṃ tāva me na bhijjati”ti tattheva puna nipajji. Sakko sakkattabhāveneva ākāse ṭhatvā “tādisassa dubbalajjhāsayassa kiṃ uposathakammena, tvaṃ mama Sakkabhāvaṃ ajānanto eḷakamaṃsaṃ khāditukāmo ahoṣi”ti taṃ viheṭṭhetvā garahitvā devalokameva gato.

148. “Parapāṇarodhā jīvanto, maṃsalohitabhojano.

Vako vataṃ samādāya, upapajji uposathaṃ.

1. Maṭṭacīvarāneva (Sī)

2. Vīmaṃsissāmīti (Syā, Ka)

149. Tassa Sakko vata'ññāya, ajarūpenu'pāgami.
Vītatapo ajjhappatto, bhañji lohitapo tapam.

150. Evameva idhekacce, samādānamhi dubbalā.
Lahum karonti attānam, vakova ajakāraṇā"ti—

tissopi abhisambuddhagāthāva.

Tattha **upapajji uposathanti** uposathavāsaṃ upagato. **Vata'ññāyāti** tassa dubbalavataṃ aññāya. **Vītatapo ajjhappattoti** vigatatapo hutvā upagato, taṃ khāditum pakkhandīti attho. **Lohitapot**i lohitapāyī. **Tapanti** taṃ attano samādānatapaṃ bhindī.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Sakko ahameva ahoṣi”ti.

Vakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kumbhavaggo pañcamo.

Tassuddānam

Varakumbha supatta sirivhayano,
Sucisammata bindusaro cusabho.
Saritaṃpati caṇḍi jarākapinā,
Atha makkaṭṭiyā vakakena dasāti.

Atha vagguddānam

Saṅkappo padumo ceva, udapānena tatiyaṃ.
Abbhantaraṃ ghaṭabhedam, tikanipātamhi'laṅkatanti.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Dutiyo bhāgo niṭṭhito)

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akaṇhanetto	221	Ajjhābhavaṁ	323
Akappayi	31	Ajjhupāgami	83
Akaram	392	Ajjhohitaṁ	7
Akara	211	Añjanavaṇṇena	333
Akāco	376	Aññatarena	394
Akāle	113, 191	Aññathā	99
Akāsi	152	Aññāya	408
Akovidā	164	Aṭṭito	246
Akkhaṇavedhī	82, 83	Aṭṭhitaṁ	226
Akkhīva	323	Aṭṭhittaco	310
Agārakam	63	Aṇḍajena	48
Agāhayi	20	Atikhātena	270
Aggaṇiṇḍaṁ	286	Aticca	371
Aggarasaṁ	88	Atittoti	399
Aṅkitakaṇṇako	170	Atimaññittho	26
Acari	325	Atiyācakosi	260
Acāri	149	Atiyācanāya	260
Accuto	396	Atirocati	139
Acchinnam	71	Atilobhamadena	211
Ajaññaṁ	394	Atilobhena	211
Ajja	199, 365	Attadatthaṁ	92
Ajjhagamā	260	Attapariccāgī	358
Ajjhappatto	54, 408	Attappasaṁsako	139
Ajjhabhaviṁ	304	Attamano	164
Ajjhabhavi	73	Attasamaṁ	323
Ajjhavāhari	267	Atthaṁ	54, 191, 346

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Atthā	289	Anikubbato	213
Atthi	126	Anikkasāvo	182
Atthiko	225	Anilena	201
Atthu	397	Anīhamānassa	213
Atthe	217	Anu	144
Attho	126, 206	Anukampati	56
Atricchaṃ	211	Anukaraṃ	137
Atho me	226	Anukāmaya kāmēna	144
Adayhi	39	Anukubbassa	188
Adassanaṃ	260	Anuññāto	319
Aduṭṭhacitto	158	Anutālayi	255
Addhānaṃ	267	Anuddhato	317
Adhammacaraṇena	380	Anupāpuṇāti	59
Adhammena	76, 181	Anupāleti	389
Adhikaṃ	382	Anupubbena	21
Adhigacchati	357	Anubandhamāno	208
Adhiṭṭhaha	346	Anumataṃ	387
Adhimucchitā	395	Anuvidhiyyati	89
Adho	56	Anuvutthopi	38
Anagāro	380	Anusāsani	380
Anaññāya	67, 214	Anussaraṃ	43
Anadī	115	Anussuko	213
Anantagocārā	236	Anekatthapadassitaṃ	217
Anantapāyī	399	Antaraṃ katvā	158
Anantapāraṃ	201	Anto	398
Anariyaṃ	256	Annabhaccā	334
Anariyo	205	Apa	115
Analā	295	Apakkamatha	376
Anāmataṃ	50	Apacāyamāno	13
Anāmāsāni	325	Apacitiṃ	383

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Aparādhō	190	Abbhantaram	355
Aparāṇi ca vīsatiṃ	15	Abbhantaro	354
Aparināyako	206	Abbhidā	149, 390
Aparimitaṃ	201	Abbhutaṃ	367
Apassataṃ	169	Abhaccā	334
Apassato	395	Abhayā	48
Apassito	63	Abhijjamāne	298
Apānayaṇi	141	Abhidhāvatha	199
Apāpāyī	115	Abhinādayi	8
Api	26, 292	Abhinādeti	61
Apidhīyati	144	Abhibhuyya	365
Apetacittena	188	Abhibhūto	310
Apeti	31	Abhisandhāya	346
Apeto	182	Abhutvā	52
Apeyyo	400	Abhūmiṃ	35
Appaṭikkhippā	334	Amattaññū	268
Appaṭisandhiko	211	Amanussapaviṭṭhassa	197
Appattakāle	124	Amittaṃ	120
Appa'nāyatanesu	371	Amitte	192
Appapaññaṃ	152	Amocayim	361
Appamatto	152	Ambho	149
Appamāṇaṃ	56, 134	Ayaṃ	139
Appamāṇena	56	Ayaṃ phalaṃ	102
Appamāṇo	134	Ayaṃ	270
Appasanne	92	Ayoniso cittaṃ	252
Appasādā	284	Arahasi	207, 321
Appasmi	124	Ariyadhammaṃ	169
Appossukko	377	Ariyā sevanti	50
Apphalī	8	Ariyo	38, 256
Abbaha	86	Are	405

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Alaṃ	146	Assakarājena	144
Alaṅkataṃ	334	Assave	252
Alatthaṃ	304	Assāsiko	272
Alikavādināṃ	4	Assu	383
Alīnacittaṃ	20	Ahāsi	168
Avakiriya	68	Ahimsā	50
Avadhī	162	Ahu	302
Avasissati	56	Ahuvā	312
Avassayim	73	Ahosi	164
Avāhayi	320		
Avhayanti	159	[Ā]	
Asaṅkamānā	344	Ākārā	120
Asaṅgamo	65	Āgaccha	328
Asaññatānaṃ	112	Āgato	174, 159
Asaññato	240	Āgamā	134
Asatā asaṃ	29	Āgamma	264
Asatiyeva	160	Ācariya	231
Asadiso	82	Ācāmakunḍakaṃ	264
Asantuṭṭhaṃ	20	Ājaññā	35
Asantuṭṭhā	270	Ājīvikā	344
Asanto	78	Ātape	394
Asamekkhitakammantaṃ	7	Āturaṃ	395
Asātasannivāsena	96	Āturannāni	377
Asādhumpi asādhunā	4	Ādāya	380
Asārakesu	149	Ādikeneva	307
Asiṃ	401	Ādiccaṃ	66
Asito	226	Ādiya	205
Asmāka	126, 139	Ādiyanti	59
Asmi	154, 325	Āpajjasī	328
Assa	400	Āpādi	8, 267

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[I - Ī]	
Āpāsu	287	Ito gati	78
Ābhaṭaṃ	252	Itthīnaṃ	307
Āmasiṃ	325	Idaṃ	355
Āyatacakkhunetto	309	Idaṃ	272
Āyanti	289	Idha	13, 59
Ārakā	295	Idhānupatto	287
Āraññikassa	320	Indasamānagottaṃ	38
Āraddhavīriyo	21	Imaṃ so parittaṃ	31
Ālayaṃ	304	Imassa	286
Āvaṭṭanī	298	Imissā	110
Āvile	92	Isino	320
Āvedhañca	252	Īsakāyatagīvo	139
Āsajja	86		
Āsajjasi	202	[U]	
Āsajjāpi	46	Ukkaṃsayanti	350
Āsi	304	Ucce	97
Āsīvisaṃ	219	Ujjhātum	321
Āharissati	355	Uṇṇanābhi	135
Āhu	159	Uttamaṅgaṃ	149
[I]		Uttasāma	344
Īṅgha	217	Udakathalacarassa	137
Icchaṃ	13	Udatāriṃ	287
Icchati	307	Udabbahe	204
Icchā	236	Udumbaro	146
Icche	386	Udeti	30
Itarā	312	Uddissa	334
Iti	284	Uddhaṃ	56, 302
Iti naṃ	256	Uddhitabhattova	325
Ito	398	Unnadantī	25
		Upakappati	219

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[E]	
Upakūthito	122	Ekappahārena	149
Upaccagā	52	Ekarājā	30
Upatapeti	163	Ekassa	287
Upatiṭṭhati	66	Eke	197
Upadhāvatha	199	Eko	99, 190
Upapajji	408	Eko tattha	170
Upalippati	240	Etam	129, 264
Upasaṅkami	325	Etampi	162
Upasamasamyame	246	Etassa	287
Upasevati	361	Etādiso	4
Upāgami	54	Edisaṃ bhattaṃ	240
Upeto	182	Evaṃ dhammaṃ	271
Uposathaṃ	408	Evaṃ dhammā	152
Uppannaṃ	48	Eva	371
Uppari	153	Evameva	35, 390
Uppalaṃ	216	Esanā	381
Uppalasannāho	401	Esā te	380
Ubhopi	292	Esā rattiṃ	169
Umhayate	120	Esikāni	86
Uyyāhi	4	[O]	
Usukārakatena	252	Okkantasukkassa	197
Ussukā	344, 371	Okkantikaṃ	405
Uhannaṃ	67	Otiṇṇo	154
Uḷāraṃ	304	Opatanto	209
[E]		Omadda	86
Ekakaṃ	191	Oraṃ	328
Ekacāriṇaṃ	202	Oruyha	97
Ekacintito	206	Ohadāmase	321
Ekapadaṃ	217	Ohāriṇaṃ	129

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kaṃ	325	Kalyāṇadhammo	59
Kaṃso	361	Kasmā	167
Kacchapaṃ	162	Kassapa	326
Kaṅci	83	Kahāpaṇavassena	284
Kaṅṇā	386	Kaḷāyamuṭṭhiṃ	68
Kaṭṭhaṅgarukkhesu	149	Kaḷāyeneva	69
Kaṭṭhasmiṃ	162	Kākanīlasmim	329
Kaṇḍaṇca	361	Kā tikicchā	197
Kaṇṇavā	238	Kāpurisena	37
Kaṇṇāyatamuttana	252	Kāmaṃ	25, 208
Kaṇḍhidaṭṭhassa	197	Kāmanītaṃ	197
Kataṃ	383	Kāmanītassa	197
Katā	135	Kāmabhoge	59
Katvā	287	Kāmā	284
Katham	71, 320	Kāme	163
Kadare	124	Kāmesu	284
Kantati	48	Kāmo	211
Kannu	126	Kāyasmi	131
Kapaṇaṃ	310	Kālaṃ	52
Kapaṇo	174	Kālaghaso	238
Kapi	325	Kālingasmim	333
Kapitthanā	403	Kāle	113
Kamaṇḍalu	67	Kālo	52, 237
Kammaṃ	56	Kāsāvaṃ	182
Kayirā	37, 188	Kāsikaṇca	401
Karissati	401	Kāhati	401
Kareyya	188, 323	Kāhanti	118
Karontānaṃ	112	Kim kiccaṃ	376
Karomase	236	Kim hetṭhā	153
Kalyāṇaṃ	387	Kiccaṃ	188

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kiccena	287	Kūṭakūṭā	168
Kicchagatassa	287	Kekake	196
Kicchākataṃ	320	Kevalaṃ	68, 246
Kiñca	153	Kevalā	134
Kiñci	286	Ko gharaṃ	213
Kiṇeyyaṃ	383	Koci	197
Kinti	190	Koñcā	160
Kimatthaṃ	344	Koṭṭhaṃ	154
Kimeva	312	Koṇḍaññaṃ	326
Kira	387	Kodhaṃ	401
Kiriṅkarosi	65	Ko nā'yaṃ	399
Kisaṃ	124	Komāri	164
Kīṭo	144	Kovido	351
Kīto	170	Kosalaṃ	20
Kuñjara	86	Kosiyaṃ	191
Kuṭaṃ	389	Kosiyo	192
Kuṇapādañca	397	Kvaci	163
Kuṇḍakaṃ	264	[Kha]	
Kubbataṃ	78	Khagge	304
Kubbantaṃ	256	Khajjathaññeva	71
Kubbamāno	304	Khadiraṃ	149
Kubbetha	102	Khamassu	115
Kumāraṃ	167	Kharachinnaṃva	211
Kumbhaṃ	390	Kharavācā	316
Kummi	392	Khādanti	219
Kuruyo	196	Khādare	204
Kusalaṃ dhammaṃ	21	Khipati	3
Kusalo	148	Khippaṃ pavisa	86
Kūjati	396	Khīṇaphalaṃ	188
Kūṭaṃ	167	Khujjena	206

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga]		[Gha]	
Gaccheyya	325	Gharānaṁ	271
Gajaggameghehi	199	Ghasati	238
Gajamiva	202	Ghore	287
Gajo	38	Ghoso	199
Gajjato	199		
Gataṁ	162	[Ca]	
Gandhabbā	302	Cakkhumā	30
Gamissanti	118	Cakkhūni	120
Garuḷo	149	Cajantaṁ	188
Gavaṁ sataṁ	386	Caje	188
Gavesati	68	Caṇḍī	401
Gavesasi	154	Caṇḍo	328
Gahapatayo	170	Catuppadoyaṁ	139
Gahitā	164	Catumaṭṭhassa	98
Gahīte	304	Cattaṁ	304
Gāmapati	124	Camū	20
Gāmadhammassa	164	Cari	365
Gārayho	313	Carissati	236
Giraṁ	122	Cavati	113
Girikandaraṁ	344	Cavito	179
Guṇā	189	Cāgassa	102
Guttā	30	Cittavato	272
Guyhaṁ	159	Ciraṁ	38, 236
Gocaraṭṭhāyinaṁ	54	Ciraṁ kho	401
[Gha]		Cirappavutthā	344
Ghammābhitattā	204	Cirarattatapassino	320
Gharaṁ	226	Cirarattāya	307
Gharaṁ	245	Codesi	124
Gharā	213	Corī	328

Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko	Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chandasā	295	Jānanto	264
Chandāgamanam	158	Jānāmi	52
Chambhitattam	304	Jāyate	216
Chavam	110	Jālino	163
Cha saḥassāni	302	Jigīse	260
Chiddam	213	Jinimsu	367
Chindi	323	Jīva	15
Chetvā	240	Jīvaggāham	20
Chetvāna	129	Jīvaloke	287
[Ja]		Jīvikā	380
Jaññarūpaṃ	395	Jīvitam	304
Jaññasaṅkhātam	394	Jīvitarūposi	174
Jaññā	38	Jīvite	124, 255
Janasandhena	272	Jutindharā	319
Janittam	73	Jeti	3
Janinda	68, 88	Jessasi	231
Jane	344	Joteti	191
Jano	227	[Jha - Ṭha - Ḍa]	
Jammam	66, 110	Jhāyati	174, 214
Jammo	100, 246	Jhāyasi	365
Jaraggavam	124	Ṭhānam	357
Jaladharassa	199	Ṭhānā	113
Jalābuja	48	Ṭhānesu	243
Jātam	159	Ḍemāna	401
Jātavedo	295	[Ta]	
Jātasāram	149	Tam	100
Jātā	115	Tam tam	30, 124
Jātiyā	264	Tam tatra	56
Jānam	264		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta]	
Taṃ yāce	260	Tiṇaparighāsaṃ	264
Taṃ saraṇaṃ	231	Titikkhasi	346
Taṇhakkhayarato	284	Titti	284
Tatuttariṃ	196	Tindukaṃ	71
Tato	267	Tiriyāṃ	56, 302
Tattha	225	Tumulo	199
Tattha sutena	205	Turitābhiniṭṭhinaṃ	7
Tattheva	267	Tulyatā	131
Tadūpikā	146	Tuvaṃ	406
Tanujo	90	Te	270
Tapāṃ	408	Te ime	344
Tapati	163, 401	Te ca maṃ	31
Tappati	390	Tejasā	270
Tappetu	401	Tejassī	270
Tameva	205	Te te	44
Tammāka	204	Tedaṇḍiko	286
Tayā	383	Tedāni	344
Tayo giriṃ	196	Tena	54, 96
Talasā	204	Tena gaccha	208
Tassa	190	Tesaṃ	126
Tasseva	204	Tesāhaṃ	392
Tādisaṃ	328	Toraṇaṃ	86
Tādiso	272	Toraṇāni	86
Tāyati	152	Tvameva	211
Tālamūlaṃ	63	[Tha]	
Tāva	267	Tharuggahāvatta-	
Tāvatā	113	dalhappahāribhi	199
Tāsesimaṃ	260	Thiyo	372
Tikiccha	197	[Da]	
Tikkhattuṃ	255	Dakkhiṇaṃ	383
		Dakkheyyaṃ	217

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Daṇḍena	256	Duddadaṃ	78
Daṇḍo	372	Duppamuñjaṃ	129
Daddaraṃ	8, 61	Duppasayho	201
Damasaccena	182	Duppasaṃ	201
Damo	50	Duppasaho	201
Dariyā	376	Duppūrā	295
Dahati	163	Dubbhino	346
Daḷhaṃ	129	Dumaṃ	188
Daḷhaṃ daḷhassa	3	Dumapakkāni	403
Dāṭhabalesu	367	Dumavarasākhagocaro	246
Dāṭhinaṃ	225	Dumasākhagocaro	68
Dāṭhini	26	Dumo	354
Dāṭhino	367	Dummedhānaṃ	169
Dāsā	283	Dummedho	325
Dijā	329	Durannayo	78
Dijo	188, 214	Durabhisambhavaṃ	213
Ditto	390	Dūto	392
Dibbesu	284	Dūraṃ	289
Dibyaṃ phalaṃ	355	Dūraṃ gataṃ	159
Dibyā	13	Dūrepātī	82
Divasaṃ	30	Dūsako	246
Divā kathā	169	Dūsayi	100
Disā	283	Dūseyya	63
Disodisaṃ	366	Deti dānaṃ	240
Dukkaraṃ	78	Demassa	63
Dukkulīno	204	Devo devena	98
Dukhasampareto	287	Deso	144
Dukhā	284	Desso	260
Duggaṃ bhajasi	35	Dohaḷinī	355
Duggandho	11	Dve māse	124

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhaṅkasenā	191	Name namantassa	188
Dhaṅkehi	201	Namo	135
Dhajam	201	Namo kare	126
Dhajālu	302	Nayena	54
Dhanikā	401	Naravīriyasetṭhā	162
Dhanum	361	Navena	144
Dhanuveganunne	304	Naḷam	202
Dhanuhatthakalāpehi	71	Nākutūhalo	380
Dhanena	170, 295	Nāgaṃ	334
Dhammaṃ	76	Nāṭivelaṃ	162
Dhammañca	319	Nāḍinnadaṇḍassa	213
Dhammo	50, 134	Nāṇaṭo	379
Dhiratthu	380	Nānākuṇapaparipūraṃ	394
Dhīrā	128	Nānā hoti	78
Dhīro	192	Nānummatto	379
Dhuraṃ	59	Nāpisuṇo	379
Dhuvam	152	Nā'bhaṇato	213
Dhorayhasīlī	88	Nāyati	400
[Na]		Nālaṅkatena	252
Nam	110, 120, 295	Nāsāya	392
Naggo	390	Nāsitaṃ	270
Na cāpi taṃ	383	Nikatino	168
Naṭo	154	Nikatyā	168
Nadati	99	Niketahato	73
Nadīsamā	295	Nikkhañca	401
Nanu	113	Nikkhama	403
Nandati	76	Nikkhamanā	191
Namatthu	31, 367	Nikkhamo	191
Namassāmi	30	Nikkhippa	361
		Nigrodhapaṇḍako	139

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nibbanā	323	Paci	238
Nibyagghaṃ	323	Paccagghaṃ	392
Nimimhase	333	Paccayā	221
Niyyamo	152	Paccupetha	323
Niraṃkatvā	76	Paccuppannahitena	216
Nivattavho	323	Paccoḍḍitaṃ	167
Nivāsako	392	Pajā	395
Nisedhakaṃ	201	Pajānato	73
Nisevare	96	Pajānamatthaṃ	38
Nisneho	179	Pañcālā	196
Nissayasampanno	20	Pañṇavanto	319
Nihanaṃ	365	Paṭikaṅkhāmi	226
Nihīnaṃ	88	Paṭikkamantu	135
Nīce	97	Paṭikkamasi	86
Nu	46, 113	Paṭikūṭassa	167
Nuna	35	Paṭiggaṇhāti	349
Nettimsavaradhāribhi	71	Paṭinandati	120
Nhāpito	102	Paṭipajjati	213
[Pa]		Paṭilomañca	120
Paṃsuni	394	Paṭisedhitāro	112
Pakatiṃ	89	Paṇāmeti	25
Pakujjheyyuṃ	346	Paṇḍitā	197
Pakkaṃ	392	Paṇḍito	323
Pakkambavane	245	Patamāno	54
Pakkhandinā	28	Patino	355
Pakkhino	137	Pattaṃ	179, 380
Pakkhī	214	Pattayāna	401
Pagabbhena	28	Pattiyā	21
Pañke	73	Pattheti	236
		Pathavippabhāso	30

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pathavissitā	283	Palapante	292
Padasā	346	Paliguṇṭhito	137
Padā	202	Pavaḍḍhati	323
Paduṭṭhaṁ	344	Pavane	164
Padese	365	Pavasanti	112
Padmāni	292	Pavisatu	246
Papīlitā	204	Pasadā	131
Pabbataṁ	325	Pasārayī	287
Pabbatūpatthare	115	Passa	102, 387
Pamatto	390	Passasi	162
Pamāṇakataṁ	56	Passupatū	227
Pamādā	390	Passesi	137
Pamuñce	162	Pahaṭṭhā	20
Pamuñceyya	226	Pahito	392
Parakkamanto	357	Pahetave	160
Paratthaṁ	92	Pāṇā	134, 283
Paramabhaddakā	189	Pāṇinī	287
Parābhavo	46	Pāṇino	371
Parikiṇṇa'mha	71	Pātubhavantu	13
Parittā	135	Pānadūpamo	205
Paridahissati	182	Pāpaṁ	134
Paripucchito	243	Pāpaṁ pāpena	28
Paripuṇṇaṁ	56	Pāpajanena	65
Paribbaje	380	Pāpiyā	160
Pariyāhi	398	Pāpuṇce	21
Parivajjaye	295	Pāpena	240
Parivāritā	199	Pāraṁ	118
Parivārena	225	Pālayantu	31
Pariharanti	283	Pāleti	214
Parodasi	164	Piṅgalena	221

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pitupitāmahaṃ	321	Posaṃ	264
Pitvā	321	Poso	46, 272
Pitvāna	65	[Pha]	
Piyaṃ	260	Phandati	214
Piyataro	144	Phāti	383
Piyadassanā	316	Phālaṃ khādeyyuṃ	167
Piyā	115, 355	Phālanaṭṭhassa	168
Piyena	144	[Ba]	
Pivitvā	213	Bandhavo	286
Puṅgavena	290	Balaṃ	365
Pucimandaparivāro	96	Balavataṃ	25
Pucchāma	376	Balavā	86
Puṭakammaṣṣa	351	Balasā	54
Puṇṇaṃ nadim	159	Balākā	328
Puttanaṭṭha	168	Balāke	328
Puthū	366	Bahujjano	191
Pubbācariyavaco	334	Bahunā	170
Pubbeva	216, 304, 323	Bahubhāṇena	162
Puriso	139	Bahussutassa	406
Pure	344	Bārāṇasiggaho	361
Pūtilomo	11	Bārāṇasyaṃ	392
Pūrahattho	325	Bāliyaṃ	201
Pettipitāmahanāṃ	43	Bālo	206
Pemaṃ	216	Bāhā gahetvāna	255
Peyyaṃ	159	Bāhāya	255
Pokkharāṇī	115	Bindussaro	396
Poṭṭhapādova	122	Bīraṇathambhakasmim	152
Pottho	390	Bubhukkhito	13
Pothayissati	202	Bodhiyā	31
Porāṇaṃ	89, 144		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Bha]	
Bondi	146	Bhadde	355
Byagamā	211	Bhadrāṇi	134
Byagghaṃ	367	Bhadrena	252
Byaggha	365	Bhanti	283
Byagghacchāpasarīvaṇṇa	396	Bhayā	350
Byagghā	323	Bharurājā	158
Byapagamma	365	Bhareyya	272
Byasanaṃ	118, 162	Bhavittaṃ	73
Byākāsi	152	Bhātaraṃ	272
Byāharaṃ	162	Bhāvayaṃ	21
Brahmaṃ	13	Bhāsasi	302
Brahmagutto	13	Bhikkhaṃ	325
Brahmacariyavikopā	299	Bhikkhako	154
Brahme	312	Bhikkhasi	52
Brāhmaṇa	159	Bhikkhassu	52
Brāhmaṇā	30	Bhikkhāmi	52
Brūmi	124	Bhinditvā	179
Brūsi	43, 217	Bhiyyo bālā	346
[Bha]		Bhīto	8
Bhakkhā	13	Bhuñja	159
Bhagavato	135	Bhuñjati	371
Bhaginiṃ	272	Bhuñjamāno	240
Bhagga	15	Bhuñjasi	264
Bhaggava	73	Bhutvā	213
Bhaje bhajantaṃ	188	Bhutvāna	52
Bhaṇa samma	319	Bhusāmiva	378
Bhattu	392	Bhūtapacaniṃ	238
Bhatturatthe	357	Bhūtā	134
Bhaddaṃ te	325	Bhūtāni	135, 237
		Bhūto	238

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Ma]	
Bhūmiṃ	225	Mammamhi	208
Bhogaṃ	287	Mayampi	290
Bhojanaṃ	267	Mayūragīvasaṅkāsaṃ	137
Bhoti	206	Mayūrā	160
Bhottum	13	Mayhaṃ	406
		Mahatiṃ	225
[Ma]		Mahatī	20
Maṃ	310	Mahabbalo	82
Maṃsaṃ	124	Mahākāyappadālano	83
Makkaṭṭiyāni	405	Mahābrahme	264
Maggāṃ	395	Mahāmāyā	298
Maggā	4	Mahārājā	361
Macchakā	219	Mahāvanaṃ	323
Macchagumbaṃ	92	Mahesī	355
Macchuddānaṃ	383	Māṇavako	63
Macche	208	Māṇavo	350
Mañjuka	316	Mātarañca	267
Mañjubhāṇakaṃ	137	Mānatthaddho	225
Maññate	163	Mānusakā	328
Maññasi	245	Mā maṃ	134
Maññāmi	236	Māsito	403
Maṇikuṇḍalesu	128	Māhesu	323
Mattaññutā	267	Migarājā	351
Mattaññū	268	Migarājāpi	97
Matto	390	Migā	131, 367
Madditvā	86	Migādhibhū	61
Mantabhāṇī	317	Migī	25
Mantayavho	97	Migo	272, 309
Mandamandova	214	Mittaṃ	350
Mandhātu	283	Mittena	322

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ya]	
Mitto	26	Yajathaṇca	287
Mithilaggahaṃ	35	Yaṇca na passati	236
Missibhāvaṃ	298	Yaṇcetaraṃ	386
Mukhe	7	Yaṇṇaṃ	287
Muccare	367	Yato	160
Muñca	326	Yattha	213
Muñcathā'yirā	163	Yathāsukhaṃ	146, 245
Muttā	270	Yathodake	216
Mutto	325	Yadāyasaṃ	128
Muduraṃ	3, 401	Yanti	78, 366
Mudunā	3	Yamhi	50
Mudusambhāsā	295	Yavaṃ	159
Mummure	122	Yasassinaṃ	307, 334
Musaluttaraṃ	377	Yaso	307
Musalena	110	Ya'ssa	260
Musā	213	Yassatthā	313
Mūlāni	48	Yahiṃ icchasi	208
Mūsikā	167	Yā	307
Me	133	Yācanā	152
Mettaṃ	133	Yācamāno	260
Mettena	56	Yā ce'sā	386
Mocaya	325	Yādisā'yaṃ	264
Moracchāpova	396	Yāva	252, 389
Morūpasevinā	252	Yāvatā	283
Moro	31	Yāva so	267
[Ya]		Yūpo	302
Yaṃ	236	Ye	283
Yaṃ nu	46	Yena	307, 323
Yaṃ passati	236	Yena vuccati	387
		Yehi	120

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ra]	
Yo	256	Ruhiraṃ	252
Yogakkhemassa	21	Renukaṃ	211
Yogakkhemo	322	Rogena	394
Yoggaṃ	152	Romaka	344
Yodha	334	Rosako	246
[Ra]		Rohiṇīnaṃ	290
Rakkhasīhiva	118	[La]	
Rakkhā	135	Lakkhaṇaṃ	377
Rakkhitaṃ	115	Lakkhivā	371
Rakkhe	323	Laṅghipitāmahā	328
Raṭṭhā	174	Lacchati	236
Raṇaṃ katvā	83	Laddhaṃ	236
Ratiṃ so	284	Labhamāno	358
Rathūmijātehi	199	Lābhāraho	287
Rathesabha	289	Luddaṃ	110
Ramasi	255	Lehati	40
Ramāma	405	Lokapālā	112
Ramāmase	245	Lokāmisam	209
Ramme	115	Loko	164
Ravamānova	100	Lomaṃ	272
Rājabhoggaṃ	334	Lolo	208, 271
Rājārahaṃ	334	Lohaṃ	270
Rukkhamūle	174	Lohitapo	408
Rukkharopakā	313	[Va]	
Rucirā	329	Vaggu	396
Ruccati	124	Vacanaṃ vutto	349
Ruccate	219	Vaje	226
Rudāmi	310	Vajjāsi	401
Ruppato	394		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vajjum	292	Vācam	162
Vajjhi'tthiyo	110	Vācāya	162
Vajjhe	361	Vāṇijā	118
Viṭabhiṃ	97	Vāmato	349
Vaḍḍhabyaṃ	126	Vāmūruṃ	401
Vaṇaṃ	392	Vāmena	206
Vaṇṇaṃ	13, 333	Vāyasampi	160
Vaṇṇena	13, 102	Vāyaso	328
Vaṇṇo	153	Vārisim	298
Vataṃ	408	Vālapāsānaṃ	148
Vatāyaṃ	149	Vālodakaṃ	88
Vattati	120	Vāsaṃ	31
Vattatu	199	Vāsi	11
Vatthaṃ	182, 401	Vikaṇṇakena	208
Vadantibhi	199	Vigaticchāna	236
Vadāmi	367	Vigayha	152
Vadhitvā	240	Vicarito	144
Vanaṃ	323	Vijānati	272
Vanathaṃ	188	Vijānāhi	25
Vanāni	149	Vijjaṃ	204
Vanimhase	126	Vijjāmayam	286
Vantakasāvo	182	Vijjulatā	199
Vantādaṃ	397	Viññāya	284
Varam varam	365	Viḍayhase	201
Valāheneva	118	Vitakkanissitena	252
Valīmukho	271	Vitudaṃ	149
Vasaṃ	8	Vitudate	170
Vasāmase	376	Viditvāna	295
Vasikatvā	192	Vidhānaṃ	192
Vā	216	Vidhi	192

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vinayena	264	Vutti	380
Vināditā	199	Veṇikato	170
Vinipātena	380	Vedaṃ	304
Vipulaṃ	304	Vedagū	30
Vibhajjitaṃ	149	Vedayanti	221
Vimuttānaṃ	31	Vedehaṃ	35
Viyūḷhe	304	Veraṃ	256
Virūpakkhehi	133	Vesāyino	287
Virocati	387	Veḷuyatṭhiyā	245
Virocana	283	Vo	321
Vilapi	201		
Vilutto vilumpati	219	[Sa]	
Vilumpateva	219	Sam	61
Vivanaṃ	174	Samghānaṃ	367
Vivanasmiṃ	287	Samyamam	83
Vivarānugū	192	Samyamo	50
Vivariya	48	Samsaggā	322
Visamasīlena	28	Samsīdi	267
Visayā	287	Sa	238, 240
Visuddhi	406	Sakaṃ	272
Vissasenova	313	Sakāse	405
Vissuto	86	Sakiyā	162
Vihaṅgama	401	Sakuṇo	399
Viharemu	30	Sakkharadhotapāṇī	260
Vihīyyati	323	Sakhā	26, 328
Viheṭhayi	83	Sakhya	367
Vītatapo	408	Sagocarō	28
Vīraka	137	Saggaparāyaṇā	78
Vuddhabyassa	126	Saggā	113
Vuttiṃ	323	Saṅkapparāgadhotena	252

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Saṅgantum	207	Santhavena	40
Saṅgaram	124	Santhavo	307
Saṅgāmāvacaro	86	Sandānakhādina	28
Saṅgāhikaṁ	217	Sandhim katvā	48
Saccañca	50	Sannivāsena	216
Saccupasamhitam	158	Sappaṇṇo	240
Saccena	4	Sabbakāmadadam	389
Sañjāyati	88	Sabbakāmadadassa	346
Saññuttam	217	Sabbaṅgaparidāhinā	252
Saṭhassa	167	Sabbadāṭṭhinam	225
Saṭṭhihāyanam	310	Sabbalokaṁ	56
Sataṁ	361	Sabbasaṁyojanakkhayam	21
Sataṁ dhammam	174	Sabbasametānam	312
Sataṁ dhammo	78	Sabbaso	56
Satageṇḍu	302	Sabbāmitte	83
Satapattamva	350	Sabbe	192
Sattadhā	302	Sabbeva	283
Sattannam		Sabbhireva	102
Sammāsambuddhānam	135	Sabhojanā	213
Sattā	134	Samaññaṁ	59
Sattiñca	401	Samaccare	61
Saddaheyya	382	Samādissam	387
Saddham	102, 325	Samādhikāni	344
Saddhāya	102	Samālu	302
Santaṁ	219	Samāsetha	102
Santāsam	8	Samekkham	59
Santi	66	Samekkheyya	188
Santi devā	112	Sampamūḷhā	344
Santo	59	Sambhajeyya	188
Santhavam	37, 102	Samma	320
Santhavasmā	39		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sammāsambuddhasāvako	284	Sārattarattā	128
Sayaṃ	367	Sārathī	243
Sayetha	122	Sāradikaṃ	291
Sayeyyātha	213	Sālaka	244
Saraṇato	25	Sāsanam	256
Saradosataṃ	15	Sikharākārakappito	90
Sarantiyā	383	Sikhinī	328
Sarabū	135	Siṅgālo	225
Sarābhivassebhi	199	Siṅgī	309
Saritaṃpatim	399	Siṭṭham me	272
Sarīradabya	126	Sithilaṃ	129
Sarīravā	132	Sippikasambukaṃ	92
Sarīrasmiṃ	126	Sinnapatto	149
Sarīsapāni	135	Siyā	73
Sasārathim	334	Siriṃ	376
Sahasā	112	Sivam	387
Sahassakaṇḍo	302	Sivā	115
Sahāyo	286	Sisirabhayena	246
Sahiraññā	213	Sīdanti	268, 295
Sākhā sākhā	96	Sīlaṃ	328, 333
Sāgaramva	201, 399	Sīlavataṃ	405
Sāṭheyyam	167	Sīlasamāhitā	66
Sādhayemase	217	Sīlena	217
Sādhu	191	Sīlesu	182
Sādhumpi sādhunā	3	Sīhapādapatiṭṭhito	99
Sādhusīliyaṃ	126	Sīhena	115
Sāpadāni	115	Sīho	8
Sāmaggiyā	367	Sukham	73
Sāmassa	89	Sukhadukkhena	144
Sāmākabhojana	329	Sugatūpapattiyā	395

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Suggahītasmiṃ	162	So	205
Sucintitaṃ	167	Sojaccam	126
Suto	399	Soṇena	28
Sudam	366	Sossati	97
Subhāvitam	56	Soḷassubbedho	302
Subho	376	[Ha]	
Suvaṇṇam	169	Haṃsā	160
Suvaṇṇena	98	Haṃsā vinīlakam	35
Suvaṇṇo	98	Haññati	209, 387
Suvāditena	208	Haññate	163
Susamāhito	182	Haññāma	376
Susū	260	Hato	113, 208
Suhadayoti	245	Hadaye kataṃ	226
Suhanū	28	Hadaye viddho	252
Sūkare	365	Hanasi	245
Sūro	86, 357	Hani	270
Sūlo	163	Hantvā	110, 240
Se	333	Handa	63
Seggu	164	Hayaggamālibhi	199
Sena	20	Hayo	89
Seyyam	361	Haritāmayo	302
Seyyamso	361	Haritāmātā	219
Seyyaso	361	Harissavaṇṇo	30
Seyyo	65	Hareyyum	167
Selaṃ	260	Hāpenti	395
Sevasi	35	Hāyati	307
Sevāle	137	Himsito	221
		Hitam cittam	56

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hitehi	349	Hiriyāpi	59
Hitvā	89	Hissa	201
Hiyyetha	59	Hīleti	236
Hiraññaṃ me	169	Hemajālābhichannaṃ	334

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Agocaraṭṭhānassa ādīnavā	53
Agocarō paravisayo	54
Aggijuhanaṃ micchātapam	38-9
Āṅgavijjānubhāva	183
Acetanakaṃ kammaṃ	
nāma na hoti	338-9
Aḍḍavinicchayo dhammena	
samena saggamaggo	1, 2
Aticārī brāhmaṇī	153
Aticāro nāma cittuppāda-	
mattena na hoti	336
Aticiraṃ vasantā nāma	
appiyā	25
Atimukharā pāpuṇanti	
dukkhaṃ	161-2
Attano visaye gocara-	
bhūmiyaṃ abalavā nāma	
natthi	219
Attānameva paṭhamam	
athaññāmanusāseyya	399
Atthagavesakadāraka	216-7
Adhammikarañño kāle	
bhayāni upagātāneva	113
Anālayassa ānisaṃsā	72
Anitthigandhakumāra	297
Anukiriya	34, 136, 148
Anujo	90
Anesanaṃ ekavīsatividham	74-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Anesanā nāmesā Buddhādīhi	
paṭikuṭṭhā	75
Anesanāya ādīnavā	76-7
Anodissamettābhāvanā	134
Antā tayo	398
Apisaddā anuggahattha-	
sambhāvanatthā	26
Appatissavāso nāma	
na vaṭṭati	318
Appiyasampayogo dukkho	187
Abhūtaguṇakathā	396
Abhūtavādī nirayaṃ upeti	374
Amatamahānibbānaṃ ṭhapetvā	
sabbe saṅkhatadhammā	33
Amittā cattāro	350
Ayuttabhōjanassa ādīnavā	76
Ayokāyo	83
Ayyasamā bhariyā	314-5
Arahaddhaja	181-2
Ariyā cattāro	38, 256
Alīnacittakumāra	19, 20
Asādhussannivāso nāma	
anattakaro	92
Assasanto passasanto	
niddam upagañchi nakulo	47

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Ahirājakulāni cattāri 133
Ahivātarogo 72

[Ā]

Āgantukānaṃ
sakkārakaraṇaṃ 261
Āgantukānaṃ saṅgaho 253
Ācariyassa nāma paṭisattunā
bhavituṃ na yuttaṃ 227
Ācariyena saddhiṃ viggaho
nāma na vaṭṭati 229
Ācariyena saddhiṃ sākacchā
nāma vaṭṭati 229
Ācāra-ariyo 38, 256
Ājānīyalaṇḍassa
ānisaṃso 18
Ājānīyā na karonti
uccāraṃ vā passāvaṃ vā
udake 18
Ādāsamukharaṇṇo āṇā 273
Ānandabodhi 290
Ānandabodhiyā
mālāpūjakaraṇaṃ 290
Ālambaro nāma bherī 311
Ālayassa ādīnavā 72-3
Āhāraṃ āhāreti
paṭisaṅkhā yoniso 267
Ālīṅgo nāma mudiṅgo 311

[I]

Ichchā nāma taṇhā
anantaḡocārā 236

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[I]

Itthimāyā anantā 298
Itthiyo upasevanti purisaṃ 295
Itthiyo duppūrā nadīsamā 295
Itthiyo nāma arakkhiyā 294
Itthiyo nāma nirayesu
apāyesu ca sīdanti 295, 299
Itthiyo nāma yakkhiniyo 116
Itthiyo nāma visuddha-
sattānampi saṃkilesaṃ
uppādesuṃ 248, 296
Itthīnaṃ kilesaggi 305-6
Itthīnaṃ nadīsadisatā 115
Itthī na icchatī tathārūpaṃ
purisaṃ 307
Itthīsu sabhāvo
nāmeko natthi 110
Idaṃ me idaṃ me 169

[U]

Ucchiṭṭhabhatta 153
Udakaṃ gaṅgā 235
Udakakāyo 83
Udakassa pātanaṃ
suvaṇṇabhiṅkārena 334
Udapāna 64
Uddissakabhattaṃ bhuñja-
mānopi pāpena na
upalippati sappañño 240
Uddhumātapāḍassa bhesajjāni 17

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[U]

Upanandattherassa	
mahicchakathā	398-9
Upāyapañño	158
Upāhanachattāni apanetvā	
ācariyassa vandanam	253
Upekkhāpāramī	324
Uyyānapālaṅgāni cattāri	175
Usabharājā	205-6

[E - O]

Esa dhammo balavatam	
issarānaṃ ayaṃ sabhāvo	25
Esikatthambho	86
Odissakamettābhāvanā	133
Orimatīraṃ gaṅgā	235
Osadhāni tīṇi	197

[Ka]

Kakkaṭo aṭṭhimeva taco	310
Katūpakārassa nāma	
paccupakāram	
kātuṃ vaṭṭati	45-6
Kalyāṇakammaṃ akarontassa	
ādīnavā	143
Kalyāṇa, pāpakārīnaṃ	
phalāni	185
Kasāva	182
Kākapeyyā nadī	159
Kāmataṇhā nāmesā	
samuddo viya duppūrā	281
Kāyanibbindānisamsakathā	393-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kāyasamsaggo	322
Kāraṇā appakassa bahukā	
atthā parihāyanti	69
Kālākāla	191
Kālingabodhi	290
Kālasīho	8
Kimsukopamā	242
Kilesabandhanam thirataram	
addubandhanehi	127
Kilesānaṃ paridahanam	250-2
Kilesa nāma	
tiracchānehipi	
garahito	168
Kucchippamāṇassa ajānatā	266
Kurudhammo nāma pañca	
sīlāni	331, 335
Kūṭavāṇijo	165
Kesarasīho	
surattahatthapādo	8, 224

[Kha]

Khantimettānuddayānaṃ	
ānisaṃsā	346
Khandhaparittassa ānisaṃsā	132
Kharavācā piyā nāma	
na honti	316-7

[Ga]

Gaṅgā catasso	235
Gaṇadāna	77
Ganthānaṃ	
padapaccābhaṭṭham	42

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga]

Ganthānaṃ	
sajjhāyasammohaṭṭhānaṃ	42
Gandhakuṭi nāma appameyyā	198
Gambhīrapañño	158
Gāmaṇḍī	166
Gijjhā yojanasatamatthake	
ṭhatvā kuṇapaṃ passanti	46
Guttilagandhabbassa	
vīṇasaddo	228, 231

[Gha]

Gharāvāsassa dosā	213
Gharāvāsena me	
kammaṃ natthi	209

[Ca]

Cakkabyūho	363
Cakkavattirājā ratanamayarathe	
nisīditvā ākāse vicariṃ	33
Cammakāyo	83
Cāgo	189
Cittamhi āvile paguṇā	
na paṭibhanti	91
Cūḷāmaṇi	111
Corīsamā bhariyā	314-5

[Cha]

Chandaka	180, 228
Chandakadāna	40
Chandāgamanam	
nappasaṃsanti paṇḍitā	158
Chātabhayam	113, 331

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Janasandha	273
Javanapañño	158, 270
Jātasindhavānaṃ	
appasaddatā	88
Jātīnaṃ hīnapaṇītātā	5
Jīva tvaṃ vīsatuttaraṃ	
vassasatam	15
Jīvapaṭijīvaṃ nāma porāṇa-	
kāle uppannam	14, 16
Jīvitam nāma parittam	124
Jīvitadāna	141
Jīvitapariccāgānisamsā	357

[Ña]

Ñāṇosadham	197
------------	-----

[Ta]

Taṇhakkhaya	284
Taṇhā nāmesā	
vipattimūlā	197, 283
Taṇhāsanthavo	37, 39
Tathāgato upāyakusalo	69
Tadaṅgavimutti	31
Tammo	204
Tāpasavesa	246
Tikkhapañño	158, 270
Tiṇasīho	8
Titthiyārāmassa netam	
ṭhānam anucchavikam	155-6
Tumula	199
Toraṇa-esikatthambhānam	
visesatā	86

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Daṇḍa	190
Dassana-ariyo	38, 256
Dassanasamsaggo	322
Dānaṃ appakaṃ nāma natthi cittapasāde sati	78
Dānaṃ nāma lobhadosa- vasikehi dātum na sakkā	78
Dārukāyo	83
Dāsisamā bhariyā	315
Dīghāyulakkhaṇaṃ	377
Dupāhanūpamo	205
Dubbalajjhāsayaṣsa dubbalasamādānā	407
Dubbuṭṭhibhayaṃ	331
Dubbhikkhe manussā kākabhattādīni dātum nāsakkhimsu	136
Dūto dūto ahaṃ	289
Devadattassa akataññu- mittadubbhita	64
Devadhītānaṃ pubbakammāni	232
Devasaṅkhalikā	117
Deve avassante kim karonti porāṇaka- rājāno?	331-2
Dohaḷa	145

[Dha]

Dhammaghosakabhikkhu	261
Dhammo	189

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhiti	189
Dhīrā puggalā	128

[Na]

Nagaravāsī	166
Nandattherassa arahattapattatā	85
Nibbedhikapañño	158, 270
Nissaraṇavimutti	31
Nhāpitaputto hīnajacco	5

[Pa]

Pakkhīnaṃ vāyaso anto	398
Paccāmittānaṃ atikkamanadhammā cattāro	189
Paccāmitto nāma na avajāni- tabbo āsaṅkitabboyeva	48
Pañcakkhandhā aniccā	169
Paññāyo aṭṭha cha	158, 270
Paṭippassaddhivimutti	31
Paṭivedha-ariyo	38, 256
Paṇḍitabhāvadīpanassa vatthūni cuddasa	273
Paṇḍitavāṇijo	165
Paṇḍitasamsaggānaṃ guṇā	102
Paṇḍitānaṃ kammāni	323
Paṇḍitānaṃ vacanāni	122
Paṇḍusīho	8
Pattānumodanānisamsā	381-3
Pattidānassa ānisamsā	381-3
Pathavījayamanta	223

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Padumabyūho	363
Padumarañño	
dānasālāyo cha	108
Pamāṇaṃ ajānantā bhojane	
apāyesu sīdanti	268
Pamāṇaṃ jānantā bhojane	
diṭṭhadhammikasamparāye	
na sīdanti	268
Pamāṇajānanam sundaram	267
Parikkhāro sabbakālepi	
mameva pādamūlaṃ	
āgacchati	41
Pariggaṇhanapaññāya abhāvo	7
Paribhogasaṃsaggo	322
Paresaṃ hatthe maraṇato	
araññe anāthamarāṇameva	
varataram	174
Pāpajanena saddhim	
saṅgamo na seyyo	65
Pārimatīram gaṅgā	235
Pāsādā tayo	299
Pāsādo satabhūmiko	302
Piṅgala	221
Piṭṭhi-ācariya	91
Pitte kupite	
ummattako jāto	104
Piyabhāvaṃ bahujaṇassa	
icchanto sakhilavāco assa	317
Puññasadisam aññaṃ āyatanam	
nāma natthi	372
Puthupañño	158, 270

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Pubbācariyā vuccanti	
mātāpitaro	334
Puriso aṅgasampanno	
dullabho	190
Pemakāraṇāni dve	215-6
Pokkharanī	115
Porāṇakapaṇḍitā ani-	
yyānikatṭhānēpi vīriyam	
karimsu	303
[Pha - Ba]	
Phalakakāyo	83
Bandhavā cattāro	286
Balakāya	199
Balavāhana	201
Balākā nāma meghasaddena	
gabbhaṃ gaṇhanti	328
Bahikaraṇūpāyā cattāro	293
Bahubhāṇī	160-1
Bahūpakāro me ayam	23
Bārāṇasinagaraṃ dvādasa-	
yojanikaṃ	16
Bījanī	9
Buddhaguṇe anussarantā	
patiṭṭhaṃ labhimsu upāsakā	101
Buddhapaṭikaṇṭako	
pathaviyā gilito	219, 220
Buddhānam ovādam akarontā	
apāyesu mahādukkhaṃ	
pāpuṇanti	118

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Buddhānaṃ ovādarkarā	
saṃsārapāraṃ nibbānaṃ	
gacchanti	118-9
Buddhārammaṇapītiyā	
ānisaṃsā	101
Buddhehi sadiso paṇḍito	
nāma natthi	237
Bodhisattassa ovādo	405
Bodhisattā nāma sippaṃ	
vācentā ācariyamuṭṭhiṃ	
na karonti	203, 229

[Bha]

Bhaginisamā bhariyā	314-5
Bhayāni tīṇi	113, 331
Bharyā catasso Nimmāna-	
ratidevaloke	315
Bharyā tisso niraye	
nibbattanti	315
Bharyā satta	314-5
Bhikkhunā nāma kāyavācā-	
cittehi saññatena	
bhavitabbaṃ	330
Bhojanasmim̐ agiddhitā-	
saṅkhāto mattaññubhāvo	
sādhū	267

[Ma]

Makkaṭānaṃ ayaṃ jāti-	
sabhāvo	65, 271
Makkaṭā nāma calacittā	272

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Makkaṭo kāraṇā, kāraṇaṃ	
na jānāti	272
Maṅgalasilāpaṭṭa	80
Maṭṭhā cattāro	98
Maṇikkhandhassa ānubhāvo	93-4
Maṇicora	112
Mattaññuno ānisaṃsā	269
Madhuraphalo tittako	
asāta-amadhurasāmsaggena	95-6
Madhuraphalo madhurova	
madhurasāmsaggena	96
Manussatiracchānānaṃ	
puññāni	328
Manussabhāsā	143
Manussā nāma bahukiccā	71
Mantosadham̐	197
Mandabhāṇī	162
Mandhātussa iddhiyo	282-4
Mahallakassa kiriyā nāma	
na sampajjati	230
Mahallakopi bālova	206
Mahākāyā satta	83
Mahājātassaro	
ekābaddho mahānadiyā	72
Mahātherā asīti	129
Mahāpañño	158
Mātāpitūnaṃ upakāraṇaṃ	
bhāroyeva	45
Mātāsamā bhariyā	314-5
Mātugāmaṃ gataṃ	
balavantopi dubbalā	295-6

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mātugāmānaṃ atittā	
tayo	295
Mātugāmo nāma na sakkā	
rakkhituṃ	121, 123
Mātugāmo nāma bahumāyā	106
Migānaṃ siṅgālo anto	398
Mittasanthavo	37, 39
Mittā, mittabhāvānaṃ	
jānanakāraṇāni	120
Mittā, mittānaṃ	
sukhadukkhatā	217
Mitto dubbalo nāma natthi	26
Mūlosadhamṃ	197
Mettābhāvanā duvidhā	133-5
Mettābhāvanāya	
ānisaṃsā	11, 179, 360-1
Mettāya ānisaṃsā	
ekādasa	55
Metti abhijjati satta-	
kulaparivaṭṭe	26
Moraparittassa ānisaṃsā	32

[Ya]

Yakkhanagara	116
Yakkho pesanakārako viya	16
Yakkho Vessavaṇassa	
upaṭṭhāko	14-5
Yācanā nāma amanāpā	
nāgānampi	258-9, 261
Yuddho tividho	363
Yogakkhemam	322-3

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rakkhāvaraṇamanta	30-1
Rajjaparimāṇāni cha	3
Ratanānaṃ tiṇṇam	
appamāṇaguṇatā	134
Rahassakathā	6
Rukkhānaṃ eraṇḍo anto	398
Rūpapasaṃsakānaṃ	
vivādapucchā	138-9
Rogabhayaṃ	113, 331

[La]

Lakuṇḍakabhaddiyassa	
khuddakasarīratā	130
Lābhasakkārakāraṇāni	
cattāri	378, 380
Lāludāyī sārājja-	
bahulo	151-2
Liṅga-ariyo	38, 256
Licchavikumārikā jātisampannā	5
Lokadhammatā	160
Lokadhammo aṭṭhavidho	174
Lokasmiṃ asusānaṃ	
nāma natthi	50
Lokāmisa	209
Loke sāsanaṃ anusitṭhi	
ovādo na veraṃ	256
Lobhānaṃ ādīnavā	301
Lobho nāma vināsamūlaṃ	269
Lohakāyo	83

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vatthukāmakilesakāmesu	
titti nāma natthi	284
Vatthuvijjācariya	271
Vadhakasamā bhariyā	314-5
Vamma	20, 86
Valāhakassarājā	117-8
Vāṇijā dve	165-6
Vātavūpasamānaṃ	
bhesajjāni	352-3, 390
Vālikakāyo	83
Vālukā gaṅgā	235
Vikkhambhanavimutti	31
Vinicchayaṭṭhānaṃ āgacchantā	
nāma natthi	2
Vinicchayāmacca	166-8
Vinilaka	34
Vipannasīlo gārayho	
catūsu rūpasampannādīsu	
vijjamānesupi	126
Vimutti pañcavidhā	31
Visākhāya kaniṭṭhabhaginī	
Sujātā	313
Vuḍḍhāpacāyikakammasa	
ānisaṃsā	131
Vejjā tikicchitum nāsakkhimsu	195
Vesāyī vuccati yamo	287

[Sa]

Saṃsaggā pañca	322
Saṃsaggāsaṃsaggapuggalā	37-8

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sakaṭabyūho	363
Sakhisamā bhariyā	314-5
Saccam	189
Saṇhavācā bahūnaṃ piyā	317
Satthabhayaṃ	113
Satthāraṃ nimantentāpi te	
upāsake anto-	
karitvāva nimantenti	87
Saddhabhatta	325
Saddhādeyyaṃ nāma	
na vinipātetabbaṃ	22
Santhavo duvidho	37, 39
Sandhiyuttakameṇḍaka-	
mahādhanu	80
Sappañño uddissakatabhattaṃ	
bhuñjamānopi pāpena na	
upalippati	240
Sappurisā nāma hirottappena	
pabbajitadhuraṃ gaṇhanti	59
Sappurisenā saddhiṃ	
samāgamo sukhāvaho	38, 40
Sabbadhammā	31
Samaṇadhammakaraṇakālo	52
Samasīlo samadhātukā	
saṃsandanti ekato	28-9
Samiddhi	51
Samucchedavimutti	31
Samullapanasaṃsaggo	322
Sarīraguttikamme cheko	147
Savanasaṃsaggo	322

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sāsanāni dasa	276
Sāsane kodhamattampi	
niggaṇhitum na sakkoti	253
Singī	309
Sindhavapotakassa āgata-	
kālato paṭṭhāya rajjam	
hatthagatameva	265
Sindhavapotakassa vego	265
Sindhavo assapotako	262-3
Sippam nāma attano	
sukhatthāya gaṇhanti	204
Sisira	246
Sīmantara	193
Sīlam nāma paramavisuddhi	342
Sīlavantānam santike	
vasantā sīlavantā	66

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sīlasseva jetṭhako	
loke	387
Sihā cattāro	8
Sujātā devaccharā viya	111
Surāpānassa	
ādīnavā	177-8, 389
Suvaṇṇo suvaṇṇena mantaye	
devo devena	97-8
Sūkarassa cintā	10, 11
Soko piyavatthuto	
uppajji	179
[Ha]	
Hatthino nāma vuḍḍhipattā	
posakeyeva mārenti	37
Hatthisippānam sikkhanam	203-4
Hāsapaṇṇo	158

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A - Ā]	
Aggāḷavacetiya	257-8
Aṅga (raṭṭha)	193-4
Aṅgulimāla	16
Aciravatī (nadī)	87, 101
Ajātasattu	218, 222, 362-3
Añjanavaṇṇa (hatthi)	332-3
Anāthapiṇḍika	261, 313, 368-9, 388
Anitthigandhakumāra	297, 299
Anuruddhatthera	85, 114, 180, 234, 242
Anotattadaha	84
Araka (tāpasa)	55, 57, 179
Alīnacittakumāra	19, 21
Alīnacitta (rājā)	20
Asitābhū	210
Assaka (rājā)	143-4
Assaji	347
Ānandatthera	5, 16, 21-3, 26, 29, 34, 36, 47, 60, 69, 74, 77, 83, 87, 89, 90, 110, 116, 122, 152, 160, 162, 185, 192, 212, 234, 252, 261, 265, 281, 284, 288, 290-1, 318, 353, 359, 362, 372, 378, 386, 393

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]	
Āḷavi	257-8
[I]	
Indapatta (raṭṭha)	195-6, 331-2
Indasamānagotta (tāpasa)	36, 38
[U]	
Ukkaṭṭhā	236-7
Ujjenī (nagara)	227
Uttarapañcāla (raṭṭha)	195-6
Uttarāpatha	27, 262
Upanandatthera	398, 400
Uparī (aggamahesī)	142-4
Upasāḷaka (brāhmaṇa)	49-50
Upasenatthera	406
Uposatha (rājā)	282
Uppalavaṇṇā	342
[E]	
Erāpatha	133
[Ka]	
Kaccāyana	342
Kaṇhāgotamaka	133
Kandagalaka	148, 150
Kapila (nagara)	196
Kapila (pura)	83

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kalyāṇa (rājā)	282
Kalyāṇī (nadī)	117
Kassapa (gotta)	325
Kassapa (Buddha)	101, 232-3
Kāliṅga (raṭṭha)	331, 333, 342
Kāsi (gāma)	51, 62, 64, 72, 159, 203, 218, 348, 354, 362-3
Kāsi (raṭṭha)	14, 64, 66, 77, 92, 119, 123, 133, 136, 142, 150, 153, 226, 245, 285, 324, 369
Kāḷakasenāpati	171, 179, 180
Kitavāsa (rājā)	178
Kuru (raṭṭha)	196, 331
Kekaka (raṭṭha)	195-6
Kokālika	60-2, 98, 100, 160, 162, 321-2, 324, 395, 397-8
Koṇḍañña (gotta)	325
Komāraputta	404, 406
Kosala (rājā)	1, 3, 5, 11, 14, 19-21, 67, 69, 114, 116, 127, 155, 189, 190, 218, 261, 284, 324, 353, 359, 362-3, 390

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha]

Khemā (devī)	32
[Ga]	
Gaṅgā (nadī)	133, 138-9, 145, 235-6, 258-9, 299, 301, 306, 310-11, 324, 370, 383, 406
Gandhāra (raṭṭha)	42, 199
Gandhāra (rājā)	200, 202
Gayāsīsa	34, 180
Gāmaṇicanda	273-8, 280-1
Gijjhakūṭa	45, 49
Giridatta (assabandha)	89, 90
Guttila (gandhabba)	227, 230, 232
Guttilakumāra	227
Gotama (Buddha)	155, 198, 227, 239, 373-5

[Ca]

Cātumahārājika	82, 281-3
Ciñcamāṇavikā	110, 146
Cittakūṭa (pabbata)	97, 161
Cittarāja (yakkha)	335
Cittalatāvana	172
Cūḷa-anāthapiṇḍika	261
Cūḷanandīya (vānara)	183-5
Cūḷalohita (goṇa)	377-8

[Cha]

Chattapāṇi (rājā)	176
Chabyāputta	133

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Janapadakalyāṇī 83-4

Janasandha (rājā) 270, 273

Jambudīpa 19, 20, 44

(ādiṭṭhesu)

Jetavana 1, 8, 11

(ādiṭṭhesu)

[Ta - Tha]

Takkasilā 2, 34, 42

(ādiṭṭhesu)

Tapodārāma 51

Tambapaṇṇidīpa 116, 118

Tāvatiṃsa 33, 82, 84-5, 282

Tirīṭavacchakumāra 285

Thullakumārīkā 376, 378

[Da]

Dakkhiṇāgiri (janapada) 311

Daṇḍakahiraṇṇa

(pabbata) 30, 32, 34

Dantapura (nagara) 331, 342

Disāpāmokkha 42, 44, 79, 91,

125-6, 183, 185,

237, 378

Duṭṭhakumāratissa 178

Duṭṭhagāmaṇi-abhaya (rājā) 371

Devadatta 34, 36, 54

(ādiṭṭhesu)

[Dha]

Dhanañcayakorabya

(rājā) 331-2, 335

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhanañcayasetṭhi 313

Dhanuggahatissatthera 362-3, 367

Dhammadhaja (purohita) 171, 173

[Na]

Nandatthera 83-5, 87

Nandanamūlapabbhāra 178

Nandanavana 172

Nandapaṇḍita 342

Nandarājakumāra 83-4

Nāgadīpa 117

Nālāgiri 222

Nigaṇṭhanāṭaputta 240

[Pa]

Paṇḍava (assa) 89

Paṇḍukambasilā 232

Padumakumāra 106, 109

Padumarājā 108, 110

Pāṭali (nagara) 142

Pādañjali 241

Pārāsariya (brāhmaṇa) 185

Puññalakkhaṇadevī 368

Puṇṇa 342

Punabbasukā 347

Pubbārāma 404

Purāṇī (brāhmaṇī) 103

Poṭṭhapāda 121-2

[Ba]

Ballika (rājā) 3-5

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Bārāṇasī 2-6, 9, 12,
(ādiṭṭhesu)
Bimbādevītherī 352-3, 390
Bimbisāra (rājā) 218, 362
Brahmadatta (rājā) 2, 3, 6
(ādiṭṭhesu)

[Bha]

Bhaddajikumāra 299, 300
Bhaddajitthera 299, 301-3
Bhaddiya (nagara) 299
Bhaddiya (seṭṭhi) 299, 300
Bharu (nagara) 156
Bharu (raṭṭha) 156
Bharu (rājā) 156
Bhojanasuddhika (rājā) 288, 290

[Ma]

Magadha (raṭṭha) 49, 193-4
Maṇikaṇṭha (nāgarājā) 258
Mandhātu (rājā) 282-4
Mahākassapatthera 85, 258, 342
Mahānandiya (vānara) 183, 185
Mahānāma (sakka) 72
Mahāpajāpatigotamī 185, 352
Mahāpanāda 301-3
Mahāpiṅgala (rājā) 220-2
Mahāmāyādevī 21, 129, 342
Mahāmoggallānatthera 5, 8, 9,
21, 85, 97-8, 141, 321-2,
324, 342, 353, 404

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahālohita (goṇa) 377-8
Mahāvana 5
Mahāsammata (rājā) 281
Mahāsoṇa (assa) 27, 28
Mātali 232, 234
Mithilā 34-6, 301
Mūsila (gandhabba) 228-31, 234
Mettiyabhūmajaka 347

[Ya - Ra]

Yamunā (nadī) 138-9
Rājagaha 49-51, 169,
180-1, 347
Rādha 121-2
Rāhulatthera 62, 64, 99,
(ādiṭṭhesu)
Roja 281
Rojamalla 212

[La]

Lakuṇḍakabhaddiyatthera 129-30,
132
Lakuṇḍakasāmaṇera 130
Lāludāyitthera 150, 152,
240, 241
Licchavīkumārī 5, 8

[Va]

Varakalyāṇa (rājā) 282
Vararoja 281
Videha (raṭṭha) 34-5, 301

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Videha (rājā)	34, 35-6
Vinīlaka (haṃsa)	34-6
Virūpakkha	133
Visākhā (upāsikā)	261, 313
Vissasena (rājā)	312-3
Vejayanta (ratha)	232
Vedehī	362
Vesālī (raṭṭha)	5, 239, 352
Vessavaṇa	357
Veḷuvana	34, 48, 64
	(ādiṭṭhesu)

[Sa]

Sakka (devarājā)	84, 112-4,
	(ādiṭṭhesu)
Sakkadattika (rājā)	113-4
Satadhamma	75
Samiddhithera	51
Saviṭṭhaka (kāka)	138
Sāma (rājā)	89
Sāriputtatthera	5, 9, 21, 34, 44,
	47, 85, 97-8, 103, 136,
	141, 144, 147, 180, 185,
	225, 261, 265, 270, 321-2,
	324, 342, 345, 352-3, 359,
	378, 390, 393

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sālūka (sūkara)	377-8
Sāvatthī	40, 57,
	69 (ādiṭṭhesu)
Sirīsavatthu (yakkhanagara)	116
Sīha (senāpati)	239
Sujātā	111-4, 313, 315,
	317
Suddhodanamahārājā	21, 44, 129
Sundarī	373-5
Supatta (kākarājā)	390, 393
Suphassā (kākī)	390-3
Sumukha (kākasenāpati)	390-1,
	393
Suruci (rājā)	301
Susīma (rājā)	41, 43-4
Suhanu (assa)	27-8
Senaka (vānara)	71-2, 103,
	129 (ādiṭṭhesu)
Somadatta (brāhmaṇa)	151-2

[Ha]

Himavanta	6, 9,
	32 (ādiṭṭhesu)

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapothhakam, Syā = Syāmapothhakam,
Kaṁ = Kambojapothhakam, I = Inḡalisapothhakam, Ka = kesuci
Marammapothhakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapothhakesu
dissamānapāṭho.

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Akatvāva = Karonto (Syā)	279
Akāraṇena = Akāraṇā (Sī, I)	308
Akāleyeva = Kālasseva (Sī) Akālasseva (Syā, I)	191
Ajiṇṇāsaṅkā = Ajīrako rogo (Ka)	327
Ajjhavāhari = Ajjhupāhari (Sī, I)	267
Añjanavaṇṇena tava vaṇṇaṁ = Añjanavaṇṇaṁ nāgaṁ (Sī, I)	333
Añjanavaṇṇo = Añjanavasabho (Sī, I) Añjanasannibho (Syā)	332
Aññaṁ vā = Aññathā (Syā, Ka)	135
Añño pana byaggha-āṇāpanasamattho = Aññe dasa byagghe ānayanamasamattho (Sī, Syā, I)	366
Aṭṭhajojanamatto = Aḍḍhajojanamatto (Sī, Syā)	302
Aṭṭhāsi = Uṭṭhāsi (Sī, I)	9
Aḍḍaṁ = Aṭṭaṁ (Sī)	1
Atidhātātāya = Atibhāratāya (Ka) Atidāvatāya (Syā)	266
Atītabhave = Atītattabhāve (Sī, Syā, I)	143
Atthāya = Atthe (Sī, Syā, I)	358
Atricchaṁ = Atricchā (Sī, I)	211
Atha = Avassaṁ (Syā, Ka)	188
Adiṭṭhapubbadukkarūpo = Atidukkarūpo (Ka)	174
Addasa = Addasaṁsu (Sī, I)	335

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Adhammacaraṇenāti = Adhammacariyāya vāti (Sī, Syā, I)	380
Anantaraṃ na passi = Antaṃ neva passi (Ka)	60
Anamataṭṭhānaṃ = Anāmakatṭhānaṃ (Ka)	50
Anamatantipi = Anāmakantipi (Ka)	50
Analaṅkatena bībhacchenāti = Alaṅkatena vigatenāti (Ka)	252
Anukāmayā kāmenāti = Anukāmayānukāmenāti (Sī, I)	144
Antodhure = Rathadhure (Ka)	337
Andhakā = Andhitā (Sī)	295
Aparipuṇṇāni = Aparisuddhāni (I)	250
Apaloketvā = Oloketvā (Sī, Syā, I)	82
Apāpāyīti = Apāpāsīti (Sī, Syā, I)	115
Apārivāsikaṃ = Abhiṇhaparivāsitaṃ (Ka)	392
Appa'nāyatanesupīti = Apināyatanesupīti (Syā)	371
Apparasāṃ = Sarasāṃ (Sī)	88
Appicchena = Appiccho (Ka)	398
Abbhantara-ambo = Abbhantara-ambā (Sī)	355
Abbhantaroti = Abbhantareti (Sī, I)	354
Abhinibbutacittā = Abhinibbutattā (Sī, I)	344
Ambapiṇḍim = Vaṇṭaṃ (Ka)	81
Ayaṃ te lolo = Ayaṃ bālo (Syā)	363
Ayadāmāni = Āyasāni (Ka)	129
Ayuttepi honte = Yuttopi hotu ayuttopi (Ka)	
Yuttampi hotu, ayuttampi hotu (Syā)	166
Arakkhitā = Arakkhiyā (Sī) Arakkhikā (Syā)	121
Alaṅkatābharaṇaṃ = Lalitadārakaṃ (Sī, I) Pilandhanakumāraṃ (Syā)	177
Avadḍhitvā = Āvajjetvā (Sī)	56
Avissajjetvā = Katvā (Sī, I)	16
Asubhasabhāvo = Assa sabhāvo (Sī, I) Asucibhāvo (Syā)	395

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A - Ā]

Ahañhi = Taṃ te pavedemi. Ahañhi (Sī)	174
Ahituṇḍiko = Ahiguṇṭhiko (Sī, Syā, I)	244
Ākaḍḍhiyamānaso = Kampitamānaso (Sī)	310
Āgate = Gate (Sī, Syā, I)	192
Āgato = Āṇatto (Ka)	392
Ācāragocare = Anācāragocare (Ka)	82
Ācāravihāre = Cāravihāre (I)	212
Ājīvikāti = Ājīvakāti (Sī, Syā)	344
Āṇattikaro = Atthakāro (Ka)	392
Āpāsu = Avāsu (Ka)	287
Āropetvā = Ārocetvā (Sī, I)	172
Āropetvā = Ārocetvā (Sī, Syā, I)	176
Āvāhetvā = Pavāhitam (Syā, Ka)	107
Āsādeti = Pakkhipitvā gato (Ka)	193
Āsādetvāpi = Āsajjitvāpi (Ka)	46
Āsiñceyyātha = Āvajjessatha (Sī, I) Āvaṇceyyātha (Syā)	93
Āharāpetum = Ārocetum (Ka)	18

[I - U]

Idam = Idha (Sī, Syā, I)	400
Idānivayassa = Idānissa (Ka)	90
Indapatthanagare = Indapattanagare (Sī, I, Ka) Indapaṭṭhanagare (Syā)	331
Imampi = Nāmampi (Sī)	369
Ime pamāṇavantā = Nopamāṇavantā (Sī) No pamāṇavantā (Syā, I)	135
Ime sudam = Imassutā (Syā, Ka)	365
Isigaṇo = Hatthigaṇā (Ka)	120
Ugghāṭetvā assosi = Nibbāṭhetvā assasi (Sī, I) Uppāṭetvā assasi (Syā)	365
Ujuññeva = Odhiyaññeva (Sī, Syā, I)	81

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Uttāretvā = Ukkācetvā (Sī, I)	64
Uddhārasodhanatthāya = Uddhārasāadhanatthāya (Sī, I)	308
Upakūthito = Upakūsito (Sī, Syā, I)	122
Upakūdhitotipi = Upakūjitotipi (Sī, I) Upakuṭṭhitotipi (Syā)	122
Upagatāneva = Anapagatāneva (Sī)	113
Uparī = Ubbarī (Sī, Syā, I)	142
Upalālentā = Upalāpentā (Syā)	138
Uppajjeyyāti = Uppādeyyāmāti (Sī, I)	71
Uppilavanti = Uppalapanti (Syā)	88
Uyyojesīti = Vippayojesīti (Sī)	306
Ussadanirayesu = Ussūdanirayesu (Syā)	295
Uhannanti = Ūhantanti (Sī) Ūhantīti (I)	67

[E]

Ekam saram = Gharam (Syā, I)	193
Ekako rukkhāmūle = Araññasmiṃ rukkhāmūle (Sī, Syā, I)	174
Ekato = Ekako (Sī, I)	361
Ekapadam = Ekam (Sī, I)	217
Ekasmim jhāmakhette = Ekam jhāmakhettaṃ dassetvā (Sī, Syā, I)	84
Evaṃ taṃ = Tassa (Sī, I)	333
Evametaṃ = Evameva (Ka)	302
Esoti = Ekoti (Sī)	130

[O]

Okkantikanti = Okkandikanti (Sī, Syā, I)	405
Okkantitvā = Okkanditvā (Sī, Syā, I)	405
Otāretvā = Osādetvā (Sī, I)	86
Otārentā = Otarantā (Ka)	60
Ohacchaṃ = Ūhacca (Sī, I)	65

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kañcanapattiyā nāma = Kañcanapantiyā nāma (Syā)	
Kañcanapabbataguhāya (Ka)	358
Kaḍḍhāpessāmīti = Kathāpessāmīti (Ka)	166
Kaṇayasadisena = Kattarisadisena (Ka)	328
Kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṃ = Koraṇḍakavaṇṇaṃ (Ka)	60
Kaṇḍañca = Dhanuñca tūṇiñca (Sī, I)	361
Katvā = Gahetvā (Ka)	127
Karaṇaṃ = Kāraṇaṃ (Sī, Syā, I)	124
Karissati = Sarissati (Ka)	400, 401
Kareṇuyā = Kaṇeruyā (Sī, I)	308
Kasāyaphalāni = Kasataphalāni (Sī, I) Kadaliphalāni (Syā)	145
Kākaniḍḍhasmintipi = Kākaniḷamhītipi (Ka)	329
Kākapeyyamāhu = Peyyamāhu (Sī, I)	159
Kāko = Udaḥakāko (Sī, Syā)	399
Kāmesu micchā na caritabbaṃ = Kāmesumicchācāro na caritabbo (Syā, Ka)	335
Kāsigāmake = Gāmake (Sī, I)	72
Kiṃ sobhananti = Sobhanaṃ asobhananti (Sī, I)	385
Kiñcipi = Kiñcāpi (Ka)	79
Kiṇiṃ = Kiṇissaṃ (Sī, I)	383
Kimatthamabhisandhāyāti = Kamatthamabhisandhāyāti (Sī, I)	346
Kiriṅkarosīti = Kikiṃ karosīti (Sī, I)	65
Kīḷāpente = Kīḷāyante (Syā, Ka)	386
Kujjhanasadisam hoti = Kujjhanasadisam viya hoti (I)	176
Kuṇṭhaṃ = Koṇṭhaṃ (Sī, I) Koṇḍaṃ (Syā)	107
Kuddhaṃ = Kodhaṃ (Ka)	4
Kuddhā = Vatvā (Sī, I)	369
Kubbantaṃ = Kubbānaṃ (Sī, I)	255
Kumāri ko nāmesa = Kumāriko nāmesa (Syā, I)	164
Kurudhammajātakavaṇṇanā = Garudhammajātakavaṇṇanā (Ka)	330

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kurudhamme = Garudhamme (Ka)	331
Kulaputtam = Kulaputte (Sī, I)	397
Kulassa = Kākassa (Ka)	328
Kusaladhammabhāvanam = Kusaladhammabhāgam vā (Ka)	361
Kekake cāti = Kekaye cāti (Sī)	196
Kekaketi = Kekayeti (Sī)	195
Kekakaraṭṭham = Kekayaraṭṭham (Sī)	196
Kena = Tena (Syā, Ka)	344
Kelīsīlānam = Kelīsīlavatānam (Ka)	405
Koṇḍo = Koṇṭho (Sī) Koṇṭo (I)	192
Ko nā'yam = Konvāyam (Syā)	399
Ko nā'yanti = Konvāyanti (Syā)	399
Komārapatītipi = Komāripatītipi (Syā)	110
Komāraputtoti = Komāyaputtoti (Sī) Komāriyaputtoti (Syā)	404
Komāri ko nāma = Komāriko nāma (Syā, I)	164

[Kha - Ga]

Khajjathanñeva = Khajjatu eva (Sī, I)	71
Khajjathanñeva = Khajjatanñeva (Sī, I)	71
Khāṇukakāle = Khāṇukorakāle (Sī, I)	242
Khādeyyum = Adeyyum (Sī, Syā, I)	167
Khipitvā = Khipi (Sī, I)	335
Khipe patitamaccham = Jāle pakkhittamaccham (Ka)	363
Khuddakāyeva = Yadi evam khuddakāyeva (Syā, Ka)	132
Khuddako = Bhaṇḍako (Syā)	130
Gacchamāna caramāna = Deyamāna gacchamāna (Syā)	
Tattha tattha ḍayamāna (Ka)	401
Gaṇetvā = Vaddhitvā (Syā, Ka)	340
Gantvā = Hutvā (Ka)	368

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga - Gha]

Gamissatha = Gamittha (Sī, I)	49
Gavesanto = Aḡaṇagavesako (Sī)	3
Gahitāni = Gaṇitāni gaṇitāni (Syā)	358
Giridatto = Giridanto (I)	89
Gehasambhāre = Gehe (Sī, I)	17
Gocaraṭhāyinaṃ = Lāpagocaraṭhāyinaṃ (Sī)	54
Gocaraṭhāyinenti = Agocaraṭhāyinenti (Sī)	54
Gopayitvā = Vāhayitvā (Syā) Gāhayitvā (Ka)	337
Ghaṭṭeyyūṃ = Ghāteyyūṃ (Ka)	346
Gharāvāsacintāya = Sagharāvāsacittatāya (Sī)	91

[Ca - Cha]

Cakkavākajātake = Kākajātake (Sī, Syā, I)	288
Caṇakamuṭṭhiṃ = Varakamuṭṭhiṃ (I, Ka)	68
Cāṭimattaṃ bhattameva pūtiṃ = Pātibhuttabhattaṃ pūtimeva (Syā, Ka)	363
Cāpi = Cāsi (Sī, I)	355
Cinanti = Vinanti (Syā)	274
Chattimsa = Sattatimsa (Sī, Syā)	234
Chetvā = Jhatvā (Sī, I) Ghatvā (Syā)	239

[Ja]

Janikaṃ nibbattakinti = Janitaṃ nibbattitanti (Ka)	238
Jarasūkare = Daharasūkare (Sī, I)	364
Jātasārā = Jātisārā (Ka)	149
Jānittaṃ bhāvittanti = Jānitaṃ bhāvitanti (Sī, I)	73
Jānitvā = Ajānāpetvā (Syā, Ka)	363
Jānibhāvaṃ = Jānanabhāvaṃ (Sī, Syā, I)	230
Jānissatīti = Jānātīti (Sī, Syā, Ka)	90
Jāyati = Jāto (Ka)	211
Jīvantaṃ sūle = Jīvasūle (Sī, Syā)	400
Jetavane = Veḷuvane (I)	202

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Jha - Ṭha]

Jhāpitakānaṃ = Jhāpitamatānaṃ (Ka)	50
Ṭhānaṃ = Phalaṃ (Ka)	71

[Ta]

Taṃ = Kiṃ (Sī, I)	61
Taṃ = Cittaṃ (Sī, I)	335
Taṃ = Tvaṃ (Sī, Syā, I)	115
Taṃ te = Tañce (Sī)	168
Taṇhāsaṅkhātāṃ = Taṇhāsanthavaṣaṅkhātāṃ (Ka)	188
Tambapaṇṇisare = Tambapaṇṇitale (Ka)	118
Tammāko = Taṃmākoti vattabbe tamhāko (Sī) Tumhākanti vattabbe tumhāka iti vuttaṃ (I)	204
Taruṇaravivaṇṇaṃ = Taruṇaruciravaṇṇaṃ (Syā)	337
Talasā = Thalāsā (Syā, Ka)	204
Tava = Te vā (Sī)	43
Tāpasacaraṇaṃ = Tapacaraṇaṃ (Sī, I)	66
Tāvakharampi = Atitibbatarampi (Ka)	400
Tigāvutaḍḍhayanamatte = Gāvutaḍḍhayanamatte (Sī, Syā, I)	192
Tiṭṭha tāvetassa = Akkuddhassa tāva tassa (Ka)	318
Tiṭṭhanti = Rasanti nadanti (Sī, I)	366
Tiyaṃsaṃ = Tikhiṇasakkharaṃ (Syā)	330
Tihi catūhi = Dvīhi catūhi (Sī, I)	172
Tuṇhī hutvā = Tuṇhī acchanti, tuṇhī hutvā (Sī, I)	61
Te = Taṃ (Ka)	143
Tvaṃ = Yaṃ (Sī)	164

[Tha]

Tharuggahehi = Dhanuggahehi (Syā, Ka)	199
Thānavantopi = Paññavantopi (Ka)	295
Thuṇāti = Viṇāti (Syā, Ka)	207
Thūṇāya = Cūḷāya (Syā, Ka)	339

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dakkhiṇajāṇukaṃ = Dakkhiṇajattum (Sī) Dakkhiṇajannu (Syā, I)	107
Dattatthero = Uttaratthero (Sī) Uttatthero (I)	362
Datvā = Uccāretvā (Syā, Ka)	194
Dappena = Dittarūpena (Ka)	390
Dasa = Cuddasa (Sī, I, Ka)	276
Daharo kapi saddheyya = Daharopi taṃ na saddheyya (Sī)	
Daharopi na saddheyya (Syā)	403
Daḥaparikkhitto = Naḥaparikkhitto (Sī, I)	70
Dinnadānena rakkhitasīlena = Dinnadāne rakkhitasīle (Sī)	102
Divā = Divasampi (Ka)	339
Dissamānarūpena = Dissamānarūpā (Syā, Ka)	383
Ducchindaniyaṃ = Acchindiyaṃ (Sī) Ducchindiyaṃ (Syā)	127
Duppasayhoti = Duppasahoti (Sī, Syā, I)	201
Durabhisambhavaṃ = Durabhibhavaṃ (Sī, I)	213
Detīti = Na detīti (Ka)	129
Dvaṅgulabahalaṃ = Aṭṭhaṅgulabahalaṃ (Ka)	83

[Dha - Na]

Dhanikā piyāti = Dhanakāmikāti (Sī) Dhanakāmiyāti (Syā)	401
Dhanukāramuduvākesu = Maruvavākesu (Sī) Marucavākesu (I)	105
Dhammakathikoti = Dhammikoti (Sī, I)	393
Dhammantevāsiko = Kammantevāsiko (Sī)	253
Dhuttikadhātutā = Dhuttikajātikā (Syā)	
Chindahirottappāvuttikadhātukā (Ka)	104
Dhenūnaṃ = Rohiṇīnaṃ (Sī, I) Khiradhenūnaṃ (Syā)	386
Na karomi cāha = Na karomīti cāha (Sī, Syā, I)	374
Nadamānā = Nisīdamānā (Ka)	60
Nadassaṃ = Nāddasaṃ (Ka)	124
Nadīpiṭṭhena = Nadītittthena (Ka)	12
Na bhuñjīyantīti = Na subhuñjāti (Sī, I) Na bhuñjitabbāti (Syā)	328

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na mayaṃ sampamūḷhāti mayaṃ mūḷhā = Na mayaṃ asma mūḷhāti (Sī, I)	344
Na hi taṃ virūḷhe = Neva hi taṃ ruheyya (Sī, I)	406
Nāgacchanti = Nāgacchati (Syā)	221
Nikkhañcussīsako'hitam = Nikkhamussīsake katham (Sī, I) Nikkhañcussīsake katham (Syā, Ka)	400
Nibbisayaṃ = Nissariyaṃ (Syā)	360
Nimimhaseti = Vinimhaseti (Syā) Vanimhaseti (Ka)	333
Nimbakasaṭam = Nimbakasāvaṃ (Syā) Nimbarasaṃ khādanto (Ka)	96
Niravajjaṃ = Nirāmisam (Sī, I)	21
Nivattāpento = Tintāpento (Sī)	131
Nivāsakoti = Nivāsikoti (Sī, Syā, I)	392
Nivāsaparibbayena = Neva nivāpena na paribbayena (Sī)	196
Nivāsaparibbayo = Nivāpaparibbayo (Sī)	195
Niviṭṭhatṭhāneyeva = Ciṇṇatṭhāneyeva (Sī, Syā, I)	145
Nivedesi = Nivesesi (Sī, Syā, I)	176
Nivesayi = Nivesesi (Sī, I) Nivāsesi (Syā)	190
Nisinnam = Nilīnam (Sī, I)	159
Nīharitvā = Katvā (Sī, I)	47
Neva hatthī = Te vā hatthī (Sī)	44
No idanti = No idhāti (Sī, Syā)	401
Nhatvā gattānulitto = Nhātānulitto (Sī, Syā, I)	332

[Pa]

Pakkaphalapiṇḍisañchannam = Pakkaphalapiṇḍisampannam (Sī, Syā, I)	146
Pakkamitvā = Nikkhamitvā (Sī)	6
Pakkhittaloṇam = Pakkhittatilā (Sī, I)	318
Paggharantena mukham pūrāpetvā = Paggharantena murumurāpetvā (Sī, Syā, I)	116
Paccupetha = Paccametha (Sī, I)	323
Paññāpetum = Saññāpetum (Ka)	339
Paṭipakkhā = Samasatthā (Sī, I)	236

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paṇḍitena = Atipaṇḍitena (Sī, I)	52
Patanabhāvaṃ ñatvā = Patanabhayena (Syā, Ka)	81
Paṭiṭṭhāpentena = Patthentena (Ka)	125
Paṭiṭṭhito = Patthito (Ka)	163
Patitamacchaṃ = Jāle pakkhittamacchaṃ (Ka)	363
Pattacīvarāneva = Maṭṭacīvarāneva (Sī)	407
Patvā = Datvā (I)	382
Pathavissitā = Paṭhavinissitā (Sī, I)	283
Papātānusāreṇa = Papātataṭānusāreṇa (Sī) Pabbatānusāreṇa (Ka)	108
Pamattā = Pamuttā (Ka)	296
Pamādena = Amattāti appamāṇena (Sī, I)	390
Pamukhe = Padumake (Sī, Syā)	294
Pamoceyya = Pamocetvā (I, Ka)	226
Parato = Purato (Sī, Syā)	338
Parājayabhāvassa = Parajjanabhāvassa (Sī, I)	19
Paridahissati = Paridahessati (Sī, I)	182
Paridahissatīti = Paridahessatīti (Sī, I)	182
Paripanthena = Paribandhena (Ka)	18
Parivattesīti = Parivattayīti (Sī, I)	152
Parivāretvā = Sampaharivā (Sī) Samparivāretvā (Syā, I)	191
Parihāyamāno = Asukhāyamāno (Sī, I)	27
Parehipi na viheṭṭhiyati = Parepi na viheṭṭheyāti (Syā)	387
Palapante'te = Vilapantete (Syā, Ka)	292
Palāya'hanti = Palāyihanti (Syā, Ka)	307
Palāyikaṃ paribbājakaṃ = Palāyitaparibbājakaṃ (Ka)	235
Palāyitaparibbājakaṃ = Palāsīparibbājakaṃ (Sī)	
Palāyiparibbājakaṃ (Syā, I)	198
Pavattiyā = Pattayasā (Syā, Ka)	384
Passatha = Vayassa (Sī)	68

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paharitvā = Hatthe pahaṁsitvā (Sī) Hattena pahaṁsitvā (I)	93
Pahiṇakammena = Pahanagamanena (Sī, I)	74
Pāṭalinagare = Potale nāma nagare (Sī) Potali nāma nagare (I)	142
Pāṭiyaṁ = Pākiyaṁ (Sī)	177
Pātetvā = Pothetvā (Ka)	124
Pānadūpamoti = Dupāhanūpamoti (Syā, Ka)	204
Pāpuṇissasi = Pāpuṇissanti (Sī) Passissati (Syā) Passanti (I)	183
Pārāsariyo = Porāṇācariyo (Ka)	185
Pivanti ce = Pivanti ve (Sī) Pivantiva (I)	115
Pivanti ce = Pivanteva (Sī, I)	115
Pucchiṁsu = Āpucchiṁsu (Ka)	19
Puñjitvā = Puñchitvā (Sī) Suphusitvā (Ka)	357
Puṭṭho = Phuṭṭho (Sī, Syā)	88
Puṭṭhoti = Phuṭṭhoti (Syā)	88
Pubbārāme = Jetavane (Ka)	404
Pubbepi āsādesiyevāti = Mīḷhena pakkhipiyevāti (Ka)	193
Purimakaṇḍapuṅkhe = Purimakaṇḍaṁ puṅkhe (Syā) Purimakaṇḍaṁ pakkhena (Ka)	81
Purise = Vāṇijake (Ka)	116
Peseti = Paveseti (Syā, Ka)	83
Porāṇapakatīṁ = Pubbapakatīṁ (Syā)	89

[Ba]

Balliko = Malliko (Sī)	3
Ballikoti = Mallikoti (Sī)	3
Bahipasse pamukhe = Bāhirapadumake (Sī) Bāhirapasse padumake (Syā)	294
Bahu-āgatā = Bahu-āgato (Sī, I)	53
Bahumāyā = Thaddhahadayā (Sī) Thaddhahadayo (Syā)	106

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bārāṇasyanti = Bārāṇassanti (Sī, Syā, I)	392
Byagghacchāpasarīvaṇṇa = Byagghacchāpasadisavaṇṇa (Syā)	396
Byagghacchāpasarīvaṇṇāti = Byagghacchāpasadisavaṇṇāti (Syā)	396
Brahmavaṇṇaṃ seṭṭhavaṇṇaṃ = Brahmavakkaṃ seṭṭhavakkaṃ (Ka)	13
Brāhmaṇagāmato = Brāhmaṇavāsato (Syā) Brāhmaṇavāṭato (Ka)	332

[Bha]

Bhaggāti = Gaggāti (Sī, I)	15
Bhattā = Tāto (Sī, Syā, I)	307
Bhaddalī = Kundalī (Sī, I)	306
Bharaṇaposakā = Bharaṇaposako (Syā)	357
Bharuraṭṭhe Bharurājā = Kururaṭṭhe Kururājā (Ka)	156
Bharurājāti Bharuraṭṭhe = Kururājāti Kururaṭṭhe (Ka)	158
Bhāvetvā = Ghaṭetvā (Syā, Ka)	361

[Ma]

Maṃsaṃ uppāṇanakālo = Papaṃ uppādanakālo (Ka)	258
Makkhetvā = Pakkhipitvā (Sī, I)	22
Maggaṃ gahetvā = Miggaṃ gahetuṃ (Ka)	49
Maggaṃ gahetvā = Miggaṃ gahetuṃ (Syā, Ka)	186
Mataṭṭhānaṃ = Āmakaṭṭhānaṃ (Ka)	50
Matim = Patibbataṃ (Ka)	296
Mattavaravāraṇā = Mattavāraṇo (Ka)	129
Mattikālepanaṃ karissantīti = Mattikālepaṃ dassantīti (Sī, I)	22
Madhurasaddo = Mudu madhurasaddo (Sī)	396
Manasi = Sarasi (Ka)	255
Manussassa = Sampannamānasassa (Sī, I)	272
Mandaṃ sammajjanaṭṭhānaṃ = Maṇḍapasammajjanaṭṭhānaṃ (Syā)	
Maṇḍalasammajjanaṭṭhānaṃ (Ka)	402
Mama = Tava (Sī, I)	166

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mamāyanaṭṭhānamassa = Piyaṭṭhānamassa (Sī, I)	251
Mahatthikā = Mahiddhiyā (Sī, Syā, I) Mahiddhikā (Ka)	372
Mahimsacammānaṃ = Mahimsacammāni (Sī, Syā)	83
Mahesī cātipi = Mahesī vātipi (Sī, Syā)	355
Mātikā = Cāṭikā (Sī)	178
Migānaṃ siṅgālo = Kotthuko (Sī, I) Koṭṭhako (Syā)	398
Mittikā = Pattikā (Sī, Syā, I)	165
Mukhato lohitaṃ paggharati = Mukhaṃ lohitaṃakkhitaṃ (Sī, Syā, I)	141
Mūlaghaccāya = Mūlaghacchāya (Ka)	48
Mokkho = Sukhaṃ (Ka)	328
Morachade = Morapāde (Sī, Syā, I)	201

[Ya]

Yaṃ = Yattha (Sī, I)	371
Yaṭṭhiphiyāni = Padarāni (Sī, I) Yaṭṭhiyāni (Syā)	101
Yamunāya = Nammadāya (Sī, I)	310
Yasapāṇi = Pāyāsapāṇi (Sī)	171
Yuddho = Yuddhe (Sī, Syā)	363
Yo = So (Sī, I)	13
Yo = So tvaṃ (Ka)	35
Yoggāciṇṇaṃ caraṇaṃ = Yoggāṃ ciṇṇacaraṇaṃ (Sī)	
Yoggā ciṇṇacaraṇaṃ (Ka)	152
Yo varattaṃ = Yo ca yottaṃ (Ka)	226
Yo vāpi = Yo cāpi (Ka)	374

[Ra]

Rakkhāmi = Rakkhiṃ (Sī, I)	335
Rajjena = Yasena (Sī)	79
Raṭṭhehi = Raṭṭhena (Sī, I)	157
Rājakārāme = Rājikārāme (Ka)	14

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ra]

Rukkhabile = Rukkhajāle (Ka)	47
Rumāya uppanna = Dumāyaṃ uppannaṃ (Ka)	344
Renukanti = Rerukanti (Sī, I)	210

[La]

Lakuṇḍakabhaddiyaṃ = Lakuṇṭakabhaddiyaṃ (Sī)	129
Lañjantūti = Limpantūti (Sī, I)	224
Lañji = Limpi (Sī, I)	224
Laḷamānā = Vilāsamānā (Syā) Kīḷāyamānā (Ka)	111
Lābhaṃ = Lābhassa (Sī, Syā)	287

[Va]

Vaṭṭapotakaṃ = Maṇḍūkapotakaṃ (Sī, I)	363
Vaṭṭamayaṃ = Vaddhamayaṃ (Sī, Syā, I)	140
Vaṭṭetvā = Vaḷetvā (Sī, I) Pīḷetvā (Ka)	177
Vaḍḍhakī = Vaḍḍhakī nivattetvā (Sī)	18
Vaḍḍhitabhattaṃ = Bhattavaḍḍhitikaṃ (Sī, I)	325
Vattamānakiriyaṃ = Vattanakiriyaṃ (Sī, I) Manussānaṃ kiriyaṃ (Ka)	169
Vadāpetīti = Dāpetīti (I)	363
Vantattā = Abhavā (Sī, I)	182
Vambhetukāmā = Vañcetukāmā (Sī, I)	237
Vayassa = Siṅgāla (Ka)	396
Valāheneva = Vālāheneva (Sī)	118
Vasanagāmaṃ gato = Vasanagāmato (Syā)	140
Vasasi = Vasāpesiṃ (Ka)	356
Vāreti = Vārento (Syā)	399
Vāretukāmo = Hāretukāmo (Sī, I)	161
Vijjamānesu vākesu = Vijjamānāsu maruvāsu (Sī)	
Vijjamānāsu marūdvāsu (I)	105
Vitarāmi = Visahāmi (Sī, I)	13

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Videharatṭhasāmikaṃ = Videharatṭhissaraṃ (Sī)	35
Vinimayavasena = Vinivaṭṭanavasena (Ka)	333
Viya viddhaṃ = Paviṭṭhaṃ (Sī, Syā, I)	207
Viyāsīti = Vihāsīhi (Syā) Ṭhassasīti (Ka)	353
Viyūḷhe = Virūḷhe (Ka)	304
Virocana = Pavirocamānā (Ka)	283
Vivarānugūti = Vivarantagūti (Sī, I)	192
Vissattho = Nirāsaṅko (Syā)	277
Vihīyyati = Vihimsati (Sī, I)	322
Vihetṭhessāmīti = Vīmaṇsissāmīti (Syā, Ka)	407
Vīthiṃ āvaritvā = Kiñci dānavattaṃ avicāretvā (Syā), Vīthiṃ vicaritvā (Ka)	389
Vīriyavikkamena = Vīriyasaṅkhātena (Ka)	194
Vutte = Puṭṭho (?)	105
Vutto = Vutte (Sī, I)	14
Vedanāppattatāya = Vedanāmattatāya (Sī)	149
Vedanāppatto = Vedanāmatto (Sī, I)	208
Veḷuvane = Jetavane (Syā, Ka)	92
Veḷuvane = Jetavane (Sī, Syā, I)	48
Veḷuvane = Jetavane (Ka)	395

[Sa]

Samkiliṭṭhavāsaṃ = Sakalattavāsaṃ (Sī, I)	330
Saṃsīdasi = Saṃsīdati (Ka)	298
Samharitvā = Saṅgharitvā (Sī)	108
Sakadāgāmiphale = Anāgāmiphale (Sī, Syā)	290
Saṅgharitvā = Samharitvā (Syā, I)	180
Sace = Na kho (Syā, Ka)	307
Saccāhaṃ = Sacāhaṃ (Ka)	335

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sajātiputto = Sīhajātiputto (Ka)	98
Saṭṭhimattāni vassasahassāni = Sattamattāni vassasatāni (Sī, I)	74
Sanhabhāṇena = Sanhavācena (Ka)	316
Sanhabhāsanena = Sanhavācabhāvena (Ka)	317
Satapattamāṇavassa = Satapattasakuṇassa (Syā)	347
Satta Buddhē = Sabbabuddhē (Syā, Ka)	135
Sattasatamattā = Pañcasatamattā (Sī, I)	360
Sattādhivacanāṃ = Sattavevacanāṃ (Ka)	63
Saddaheyya = Na saddaheyya (Sī, Syā)	403
Saddena = Sare (Sī) Sarena (Syā)	316
Santadhammotipi = Sataṃ dhammotipi (Ka)	76
Sannirujjhivā = Sannirumbhivā (Sī, I)	6
Sa pāpena upalippatīti = Sa pāpamupalimpatīti (Ka)	239
Saputtāya tāya = Saputtadārāya (Ka)	26
Sabbarandhānaṃ = Sambandhānaṃ (Ka)	48
Sabbasaddasseva = Sabbasattasseva (Syā, I), Sabbasattavasena (Ka)	134
Samānaajātīnaṃ = Samāgatānaṃ (Sī, I)	312
Samāluharitāmayoti = Jhasāluharitāmayoti (Sī)	302
Samma = Sīha (Sī, I)	10
Sayaṃ = Ayaṃ (Ka)	298
Sarabhāṇaṃ = Padabhāṇaṃ (Sī, I)	60
Saravantānamuttamo = Pavadantānamuttamo (Sī, I)	396
Savāditena = Suvāditena (Ka)	208
Sahassakumbhaṇḍarakkhasā = Koṭisahasam kumbhaṇḍarakkhasā (Sī, I)	357
Sākhā = Sākhāṃ (Syā, Ka)	96
Sākhāyo = Sākhāṃ (Ka)	96
Sā cāpi = Sā asi (Sī, I)	355
Sādhessāmāti = Sodhessāmāti (Syā) Karissāmāti (Ka)	381

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sāmike kālakate tena sokena = Sāmikavasena sokena (Sī, I)	362
Siṅgīveramaricādīni = Siṅgīverajīrakādīni (Sī, I)	327
Siṭṭhaṃ = Satthaṃ (Sī, Syā, I)	272
Siddhipattā = Siddhiyātrā (Syā)	268
Sinnapattoti = Sīnapattoti (Sī) Sītāpattoti (I)	149
Sīlena vā nihīnatarā = Vatādīhi vā na samā nihīnatarā (Ka)	347
Sujāte = Tato (Sī)	315
Sutvāpi = Ńatvā (Ka)	156
Sudanti = Assutāti (Syā, Ka)	366
Sundarīmāraṇaṃ = Sundarīsamāgamaṃ (Syā, Ka)	373
Supavattitaṃ = Suppavatti (Sī) Suppavattati (Syā)	271
Suphassā = Supassā (Syā)	390
Suvaṇṇoti sundaravaṇṇo = Supaṇṇoti sundarapaṇṇo (Sī, Syā, I)	98
Suhadayoti maññasi = Hadaye atimaññasi (Sī, I)	245
Suhadayoti maññasi = Hadayetimaññasi (Sī, I)	245
Sete katvā = Nitthuse katvā (Syā)	254
Sena = Sakena (Sī)	20
Seyyo = Seyyā (Sī, Syā, I)	380
Soṇḍasahāyena = Bhaṇḍaṃ pahārakena (Ka)	380
Sodhetvā = Pothetvā (Sī, Syā, I)	363
Sodhetvā = Sādhettvā (Sī, I)	308

[Ha]

Haññāmāti = Hañchemāti (Sī, I) Hañchāmāti (?)	376
Hatthattaṃ = Hatthattaṃ (Syā)	344
Hatthīnaṃ me vasena = Hatthīnaṃ laṇḍavasena (Ka)	93

Jātakatṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akammakāmā alasā mahagghasā (Am̐ 2. 467 piṭṭhe)	314
Akāle vassatī tassa	113
Akāsi yoggaṃ dhuva'mappamatto	152
Akkuddhasantā vadhadaṇḍa- tajjitā (Am̐ 2. 468 piṭṭhe)	315
Akkodhena jine kodhaṃ	4
Agghanti macchā adhikaṃ sahassaṃ	382
Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni	149
Ajaññaṃ jaññasāṅkhātāṃ	394
Ajjāpi me taṃ manasi	255
Ajjhenañca tapaṃ silaṃ	296
Aññadatthuharo mitto (Dī 3. 152 piṭṭhe)	350
Añño uparimo vaṇṇo	153
Aṭṭhitaṃ me manasmim̐ me	226
Attānameva paṭhamāṃ (Khu 1. 37 piṭṭhe)	399
Atthi me puriso deva	189
Attho atthi sarīrasmin̐	126
Atricchaṃ atilobhena	211
Adamha te vāri pahūtarūpaṃ	65
Addhā pādañjalī sabbe	241
Addhā hi nūna migarājā	351

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Adhamo migajātānaṃ	61
Anantapāyī sakuṇo	399
Analā mudusambhāsā	294
Anikkasāvo kāsavaṃ	181
Anusūyako ahaṃ deva	175
Annabhaccā ca'bhaccā ca	333
Apādahehi me mettaṃ	133
Api ce pattamādāya	380
Api cepi dubbalo mitto	26
Api dibbesu kāmesu	283
Api ruhaka chinnāpi	104
Api vīraka passesi	137
Apetayaṃ cakkhumā ekarājā	31
Appaṃ pivitvāna nihīnajacco	88
Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ	56
Appamāṇo Buddho	134
Appeva bahukiccānaṃ	71
Abaddhā tattha bajjhanti (Khu 5. 28 piṭṭhe)	176
Abhikkantena vaṇṇena (Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Abhijjamāne vārismin̐	298
Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca	199
Abhutvā bhikkhasi bhikkhu	51
Abhūtavādī nirayaṃ upeti (Khu 1. 130 piṭṭhe)	374

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]

Abbhantaro nāma dumo	354
Ambho ko nāmayaṃ rukkho	149
Amhākampa'tthi puriso	190
Ayaṃ isī upasama- saṃyame rato	246
Ayaṃ maṇi veḷuriyo	376
Aya'massakarājena	144
Ayameva sā ahamapi so anañño	109
Ayya na taṃ jahissāmi	310
Arako hutvā mettacittaṃ	179
Ariyavatta'si vakkaṅga (Khu 6. 92 piṭṭhe)	256
Ariyāvakāsosi pasanna- netto (Khu 6. 16 piṭṭhe)	256
Ariyo anariyaṃ kubbantaṃ	255
Alaṃ me'tehi ambehi	146
Alīnacittaṃ nissāya	20
Allaṃ sukkhaṅca bhuñjanto	267
Avadhī vata attānaṃ	161
Asamekkhitakammantaṃ	7
Asuci pūtilomosi	10
Ahaṃ kapi'smi dummedho	325
Ahaṃ taṃ saraṇaṃ samma	230
Ahaṃ naṭosmi bhaddante	154

[Ā]

Āpāsu me yuddhaparājitassa	287
Āraññikassa isino	320
Āvaṭṭanī mahāmāyā	298
Āvedhaṅca na passāmi	251

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ā - I]

Āsīvisampi maṃ santaṃ	218
Īṅha ekapadaṃ tāta	217
Īṅha vaṭṭamayaṃ pāsaṃ	140
Itthiyā kāraṇā rāja	176
Idaṃ kho sā na jānāti	400
Idaṃ tadācariyavaco	185
Idaṃ vatvā mahārājā	361
Idāni so idhāgantvā	377
“Idhū'ragānaṃ pavaro pavitṭho	13
Imaṅca jammaṃ musalena hantvā	109
Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā (Khu 2. 47 piṭṭhe)	234
Ime sudaṃ yanti disodisaṃ pure	365
Isīna'mantaraṃ katvā	157

[U]

Ucce viṭabhimārūya	97
Ucce sakuṇa demāna	400
Udakathalacarassa pakkhino	137
Udumbarā cime pakkā	403
Udetayaṃ cakkhumā ekarājā	30
Upasāḷakanāmāni	50
Ubhayaṃ me na khamati	124
Ubhopi palapante'te	292
Usabhasseva te khandho	397

[E]

Ekacintitoyamattho	206
Ekaputtako bhavissasi	244
Etaṃ dalhaṃ bandhanamāhu dhīrā	128
Etampi disvā naravīriyasetṭha	162

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Etassa kiccena idhānupatto	287
Ete amitte cattāro	
(Dī 3. 152 piṭṭhe)	350
Ete bhavanti ākāra	120
Etha byagghā nivattavho	323
Evam dhammam niraṁkatvā	76
Evam nissayasampanno	20
Evam mahatthikā eṣā	
(Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Evam sabbehi ñāṇehi	243
Evam so suhito hoti	403
Evametam tadā āsi	302
Evameva idhekacce	408
Evameva idhekacco	349
Evameva tuvaṁ brahme	312
Evameva nūna rājānam	35
Evameva manussesu	131, 225
Evameva mayaṁ rāja	69
Evameva yo dukkulīno	
anariyo	204
Evameva yo dhanam laddhā	389
Evampi lokāmisam	
opatanto	209
Esa uppalasannāho	400
Esa devamanussānam	
(Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Esa dhammo siṅgālānam	320

[O]

Omadda khippam paligham	86
-------------------------	----

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kacchapā kassapā honti	325
Kacchapo pāvisi vārim	141
Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti	
heke	197
Katā me rakkhā katā	
me parittā	135
Kantāre puttamaṁsaṁva	
(Visuddhi 1. 43 piṭṭhe)	268
Kalyāṇadhammoti	
yadā janinda	59
Kāmaṁ yahim icchasi tena	
gaccha	208
Kā'yam balākā rucirā	329
Kā'yam balākā sikhinī	327
Kālam vohaṁ na jānāmi	52
Kāle nikkhamanā sādhu	191
Kālo ghasati bhūtāni	237
Kālā migā setadantā	
tavīme	43
Kālā migā setadantā mamīme	43
Kitavāso nāmaṁ rāja	178
Kimatthamabhisandhāya	346
Kukkuṭo maṇayo daṇḍo	372
Kulaputtova jānāti	396-7
Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā	167
Kena te'tādito vaṇṇo	
(Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Ko te suto vā	
diṭṭho vā	65
Ko nā'yam loṇatoyasmim	399
Ko nu uddhitabhattova	325

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Ko nu kho Bhagavā hetu	215
Ko nu saddena mahatā	61
Ko'yaṃ bindussaro vaggu	396

[Ga - Gha]

Gajaggameghehi	
hayaggamālibhi	199
Gaṇikā Uppalavaṇṇā	342
Gāme vā yadi vāraṇṇe	73
Guṇavanto nigguṇā honti	296
Goṇo putto hayo	
ceva	273
Gharā nā'nīhamānassa	213

[Ca - Cha]

Caje cajantaṃ vanathaṃ na	
kayirā	188
Catuppado ahaṃ samma	10
Cattāro pañca ālope	
(Khu 2. 343 piṭṭhe therā)	267
Cirampi kho taṃ khādeyya	100
Cirassaṃ vata passāmi	397
Chadanaṃ katvāna subbatānaṃ	
(Khu 1. 294 piṭṭhe)	256

[Ja - Ña]

Janittaṃ me bhavittaṃ me	73
Jarūdapānaṃ khaṇamānā	270
Jānāma taṃ na mayaṃ	
sampamūḷhā	344
Jīva vassasataṃ bhagga	15
Jīvitaṃ byādhi kālo ca	52
Ñātinaṃ piyo hoti	387

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Taṃ taṃ gāmapati brūmi	124
Taṃca appaṇca ucchiṭṭhaṃ	76
Tayo giriṃ antaraṃ	
kāmayāmi	196
Tava saddhaṇca sīlaṇca	333
Tasmā khaṇe nātikhaṇe	270
Tasmā mattaññutā sādhu	267
Tasmā sakhilavācassa	316
Tasmā sataṇca asataṃ	78
Tasmā sabbena lokena	361
Tasmā hi chandāgamaṇaṃ	157
Tassa dohaḷinī bhariyā	392
Tassa Sakko vata'ññāya	408
Tassā me passa vimānaṃ	
(Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Tāta māṇavako eso	63
Te ca tena asantuṭṭhā	270
Tedāni vakkaṅga kimattha'-	
mussukā	343
Tena me'tādiso vaṇṇo	
(Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā	
(Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Tesāhaṃ pahito dūto	392
Tvaṇca kho maṃ pajānāsi	264
Tvameva dāni'makara	210
Tvampi bhadde mahesīsi	354
Tvampi vassasataṃ jīva	15

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

[Da]

Dakkheyye'kapadaṃ tāta	217
Daḍḍho vāhasahasseehi	222
Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ	289
Dadāmi vo brāhmaṇā nāga'metaṃ	334
Dariyā satta vassāni	375
Daḷhaṃ daḷhassa khipati	3
Diṭṭhā mayā vane rukkhā	147
Disvā khurappe dhanuveganunne	304
Duddadaṃ dadamānānaṃ	78
Dūsito giridattena	89
Dvayaṃ yācanaḥko tāta	152
Dve dve gahapatayo gehe	169
Dve me goṇā mahārāja	151

[Dha]

Dhajaṃaparimitaṃ anantapāraṃ	201
Dhanuggaḥo asadiso	82
Dhanuhatthakalāpehi	70
Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ	380
Dhiratthu'maṃ āturaṃ pūtikāyaṃ	394
Dhīro ca vidhividhānaññū	191

[Na]

Na kaṇṇāyatamuttana	251
Na kahāpaṇavassena	283
Na kho panetaṃ subhaṇaṃ	122
Na taṃ daḷhaṃ bandha- namāhu dhīrā	128
Na taṃ pādā vadhissāmi	194
Na taṃ yāce ya'ssa piyaṃ jigīse	260

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

[Na]

Na naṃ umhayate disvā	120
Nanu jīvite na ramasi	255
Nanu passasimaṃ kāḷiṃ	316
Nanu maṃ samma jānāsi	329
Nanu maṃ suhadayoti maññasi	245
Namatthu saṃghāna saṃāgatānaṃ	367
Na mātaraṃ pitaraṃ vā	272
Na mā'yamaggi tapati	163
Name namantassa bhaje bhajantaṃ	188
Na me piyo āsi akaṇṇhanetto	221
Na me mātā vā pitā vā	351
Na me ruccati bhaddaṃ vo	319
Nayidaṃ cittavato lomaṃ	272
Nayidaṃ visamasīlena	28
Nayimassa vijjāmaya'matthi kiñci	286
Navena sukhadukkhena	144
Na santhavaṃ kāpurisena kayirā	37
Na santhavasmā para'matthi pāpiyo	39
Na santhavasmā para'matthi seyyo	40
Na santi devā pavasanti nūna	112
Na hi vaṇṇena sampannā	316
Nānāchanda mahārāja	385
Nānummatto nāpisuṇo	379
Nāyaṃ isī upasamasamyame rato	246
Nāyaṃ gharānaṃ kusalo	271
Nāyaṃ dhammaṃ adhammaṃ vā	241

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nāssa sīlaṃ vijānātha	67, 214
Nāhaṃ tumhe vinindāmi	313
Nāhaṃ balākā sikhinī	328
Netarṃ sīhassa naditam	100

[Pa]

Pakkhandinā pagabbhena	28
Paṭisambhidā vimokkhā ca (Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Paduṭṭhacittassa na phāti hoti	383
Paduṭṭhacittā ahitānukampinī (Aṃ 2. 467 piṭṭhe)	314
Padesarajjaṃ issariyaṃ (Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Panādo nāma so rājā	302
Pabbatūpatthare ramme	115
Pamaṇāvantāni sarīsapāni	135
Parapāṇarodhā jīvanto	407
Pavāsā āgato tāta	122
Passa saddhāya sīlassa	102
Pāṇi ce muduko cassa	293
Pivanti ce mahārāja	115
Pucimandaparivāro	96
Pucchāmi taṃ devi mahā- nubhāve (Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Puṇṇaṃ nadim yena ca peyyamāhu	159
Puttadārampi ce hantvā	240
Putto ca ājaññarathaṃ	385
Punapā'pajjasī samma	328-9

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pubbeva sannivāsena	215
Purisūsabhaṃ maññamānā	207
Pure tuvaṃ sīlavataṃ sakāse	405
Porāṇakukkuṭo ayaṃ	148

[Pha - Ba - Bha]

Phuṭṭhassa me aññatarena byādhinā	394
Balavanto dubbalā honti	295
Bahūni narasīsāni	238
Bārāṇasyaṃ mahārāja	392
Bālo vatāyaṃ dumasākhagocarō	68
Bālo vatāyaṃ sunakho	226
Brāhmaṇassa gāmaṇaṃ	386
Bhaṇa samma anuññāto	319
Bhatturatthe parakkanto	357
Bhaddako vata'yaṃ pakkhī	214
Bhutvā tiṇaparighāsaṃ	263

[Ma]

Macchānaṃ bhojanaṃ datvā	383
Matto ahaṃ mahārāja	177
Manujassa sadā satīmato (Saṃ 1. 82 piṭṭhe)	268
Mamannapānaṃ vipulaṃ ulāraṃ	259
Mamevāyaṃ maññamāno	346
Mahatī vata te bondi	146
Mahesī Rāhulamātā	342
Mā kho tvaṃ tāta pakkosi	63
Mā tvaṃ nadi rājaputta	99

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mānussikā ca sampatti (Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Mā bāliyaṃ vilapi na hissa tādisaṃ	201
Mā maṃ apādako himsi	133
Māyā cetā marīcī ca (Khu 6. 93 piṭṭhe)	298
Mā sālūkassa pihayi	377
Migānaṃ siṅgālo anto	398
Mittasampadamāgamma (Khu 1. 10 piṭṭhe)	372

[Ya]

Yaṃ itthiyaṃ vindati sāmiko dhanam (Am 2. 467 piṭṭhe)	314
Yaṃ ussukā saṅgharanti	371
Yaṃ etā upasevanti	295, 298
Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti	37
Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ	46
Yaṃ passati na taṃ icchati	235
Yaṃ pucchito na taṃ akkhāsi	139
Yaṃ labhati na tena tussati	235
Yaṃ vanejo vanejassa	403
Yaṃ suvaṇṇo suvaṇṇena	97
Yato ca kho bahutaram	267
Yato maṃ saratī rājā	160
Yattha posam na jānanti	264
Yathā kesā ca massū ca	291
Yathāpi kītā purisassu- pāhanā	204

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yathāpi jeṭṭhā bhaginī kaniṭṭhakā (Am 2. 467 piṭṭhe)	314
Yathā māṇavako panthe	349
Yathā sārādikaṃ bījaṃ	291
Yathodake acche vippasanne	92
Yathodake āvile appasanne	91
Yadā parābhavo hoti	46
Yadā matto ca ditto ca	389
Yamhi saccaṇca dhammo ca	50
Yasaṃ kittim dhitim sūram	296
Yasassinaṃ kule jātāṃ	307
Yassa ce'te na vijjanti	189
Yassatthā dūramāyanti	289
Yassa divā ca ratto ca	289
Yasse'te caturo dhammā	189
Yācīdha disvāna patim pamo- dati (Am 2. 467 piṭṭhe)	314
Yācīdha bhariyā vadhakāti vuccati (Am 2. 468 piṭṭhe)	315
Yācīdha mātā bhaginī sakhīti ca (Am 2. 468 piṭṭhe)	315
Yāni karoti puriso	185
Yāvatā candimasūriyā	283
Yāvatā maṇim ghaṃsāma	376
Yāva so mattamaññāsi	267
Yā sabbadā hoti hitānu- kampinī (Am 2. 467 piṭṭhe)	314
Ye kuḷirā samuddasmim	310
Ye ca kāhanti ovādam	118

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Ye ca kho naṃ paṣaṃsanti	349
Yena kāmaṃ paṇāmeti	25
Ye na kāhanti ovādaṃ	118
Yena mittena saṃsaggā	322
Yenāsi kisiyā paṇḍu	307
Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme	30-1
Yesam vo ediso dhammo	321, 351
Yo ca vantakasāva'ssa	182
Yo dukkhaphuṭṭhāya bhavye tānaṃ	165
Yo ve mettena cittena	56
Yo ve sabbasametānaṃ	312

[Ra]

Rājā mātā mahesī ca	331
---------------------	-----

[Va]

Vaṇṇagandharasūpeto	96
Vatthuttamadāyikā nārī (Khu 2. 39 piṭṭhe)	233
Varaṃ varaṃ tvaṃ nihaṇaṃ pure cari	365
Vassāni paññāsa samādhikāni	343
Vālodakaṃ apparaṣaṃ nihiṇaṃ	88
Vikantaṃ sūkaraṃ disvā	378
Vijjamānesu vākesu	105
Vinīla duggaṃ bhajasi	35
Virūpakkehi me mettaṃ	133
Vilumpateva puriso	219

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saṅkapparāgadhotena	251
Saṅketheva amittasmiṃ	48
Saṅgāmāvacaro sūro	86
Sace ca tanujo poso	90
Sace paṇā'dikeneva	307
Sacepi selasmi vapeyya bījaṃ	406
Saṭhassa sātheyyamidaṃ sucintitaṃ	167
Sattatanti sumadhuraṃ	230
Sandhiṃ katvā amittena	47
Sabbakāmadadaṃ kumbhaṃ	389
Sabbattha katapuññaṃ	371
Sabbāmitte raṇaṃ katvā	82
Sabbe sattā sabbe paṇā	134
Sabbesu kira bhūtesu	66
Sabbehi kiṃsuko diṭṭho	243
Sabbehi kira nātīhi	318
Sabbo jano himsito piṅgalena	221
Sabbo loko attamano ahosi	164
Sabbhireva samāsetha	102
Sarīradabyaṃ vuḍḍhabyaṃ	126
Sahassakaṇḍo satageṇḍu	302
Sāyaṃ samañña idha ma'jja pattā	59
Sāriputto tadā seṭṭhi	342
Siṅgālo mānatthaddho ca	225
Siṅgī migo āyata- cakkhunetto	309
Siṅgena nihaṇāhe'taṃ	346

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ	387
Sīhaṅgulī sīhanakho	99
Sīho ca sīhanādena	8
Sukhaṃ jīvitarūposi	174
Sukhaṃ jīvitarūposmi	174
Sukhā gharā vacchanakha	213
Sutā hi mayhaṃ paramā visuddhi	405
Suvaṇṇatā susaratā (Khu 1. 10 piṭṭhe)	372
Susū yathā sakkharadhota- pāṇī	259
Sūro sūrena saṅgamma	194
Seno balasā patamāno	54
Seyyaṃso seyyaso hoti	361

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
So ayaṃ hāyati ceva	399
So brahmagutto cirameva jīva	13
Sobhati maccho gaṅgeyyo	139
So maṃ dahati rāgaggi	163
So vedajāto ajjhabhaviṃ amitte	304
Sohaṃ nayena sampanno	54
Sohaṃ sīlaṃ samādissaṃ	387
Svāgataṃ vata me ajja (Khu 2. 47 piṭṭhe)	234
[Ha]	
Haṃsā koṇcā mayūrā ca	131
Hantvā chetvā vadhitvā ca	239
Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me	169